

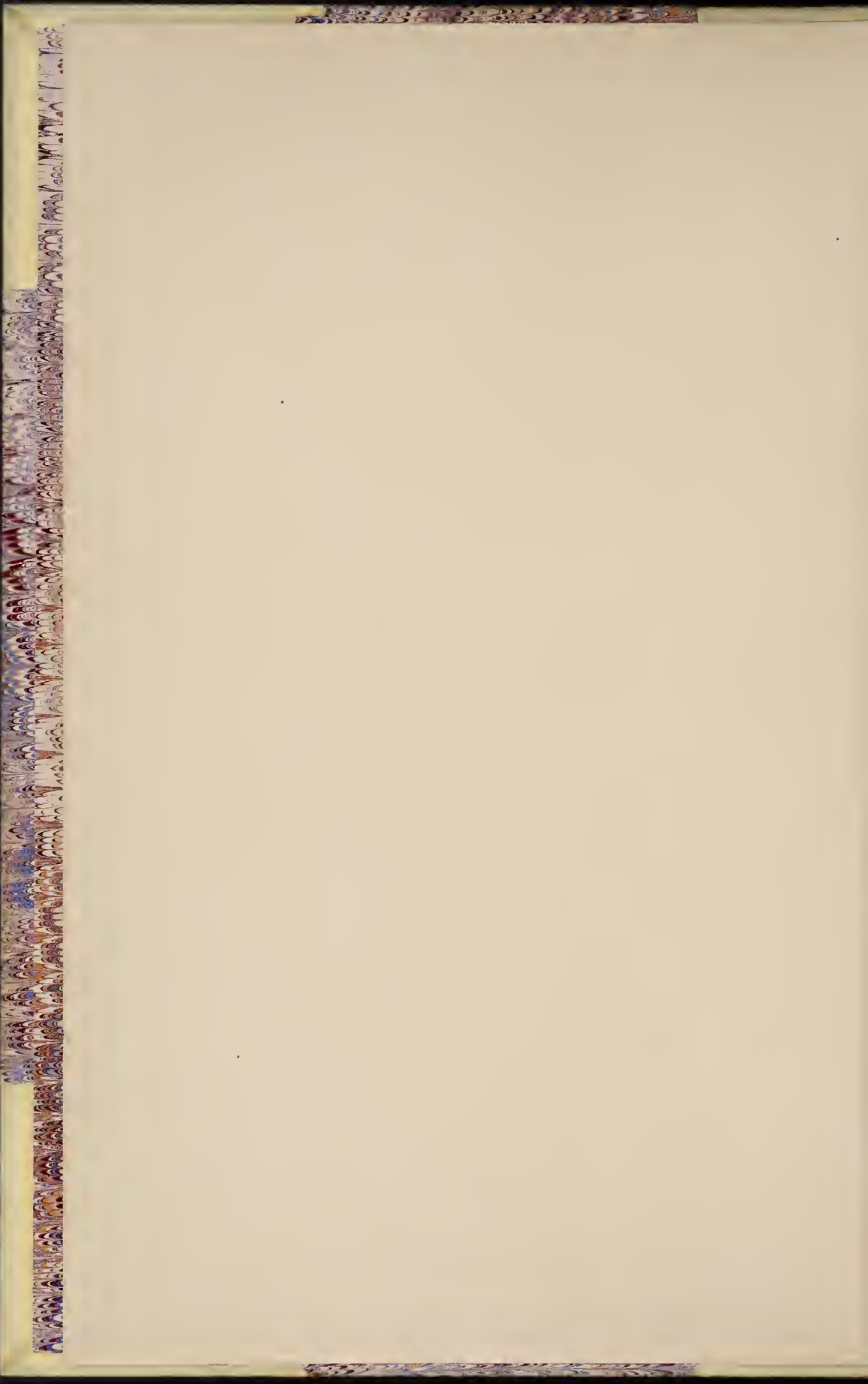

Ulrich Middeldorf

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST LAKE STREET, CHICAGO, ILL. 60607
PRINTED IN GREAT BRITAIN BY THE UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE

NUMISMATA
PONTIFICUM
ROMANORUM
QVÆ A TEMPORE MARTINI V.

USQUE AD ANNUM M.DC.XCIX.

Vel autoritate publica, vel privato genio
in lucem prodire,

Explicata, ac multiplici eruditione Sacra, & Profana illustrata

A P. PHILIPPO BONANNI SOCIETATIS JESU

TOMUS SECUNDUS

Continens Numismata à Clemente VIII. usque ad

INNOCENTIIUM XII.

FELICITER REGNANTEM.

R O M Æ.

Ex Typographia Dominici Antonii Herculii. M.DC.XCIX.

CUM FACULTATE SUPERIORUM.

NUMERICAL
PROPORTION

BY
J. H. COOPER

OF THE
UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO
UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1904

INDICENTUM

1904

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

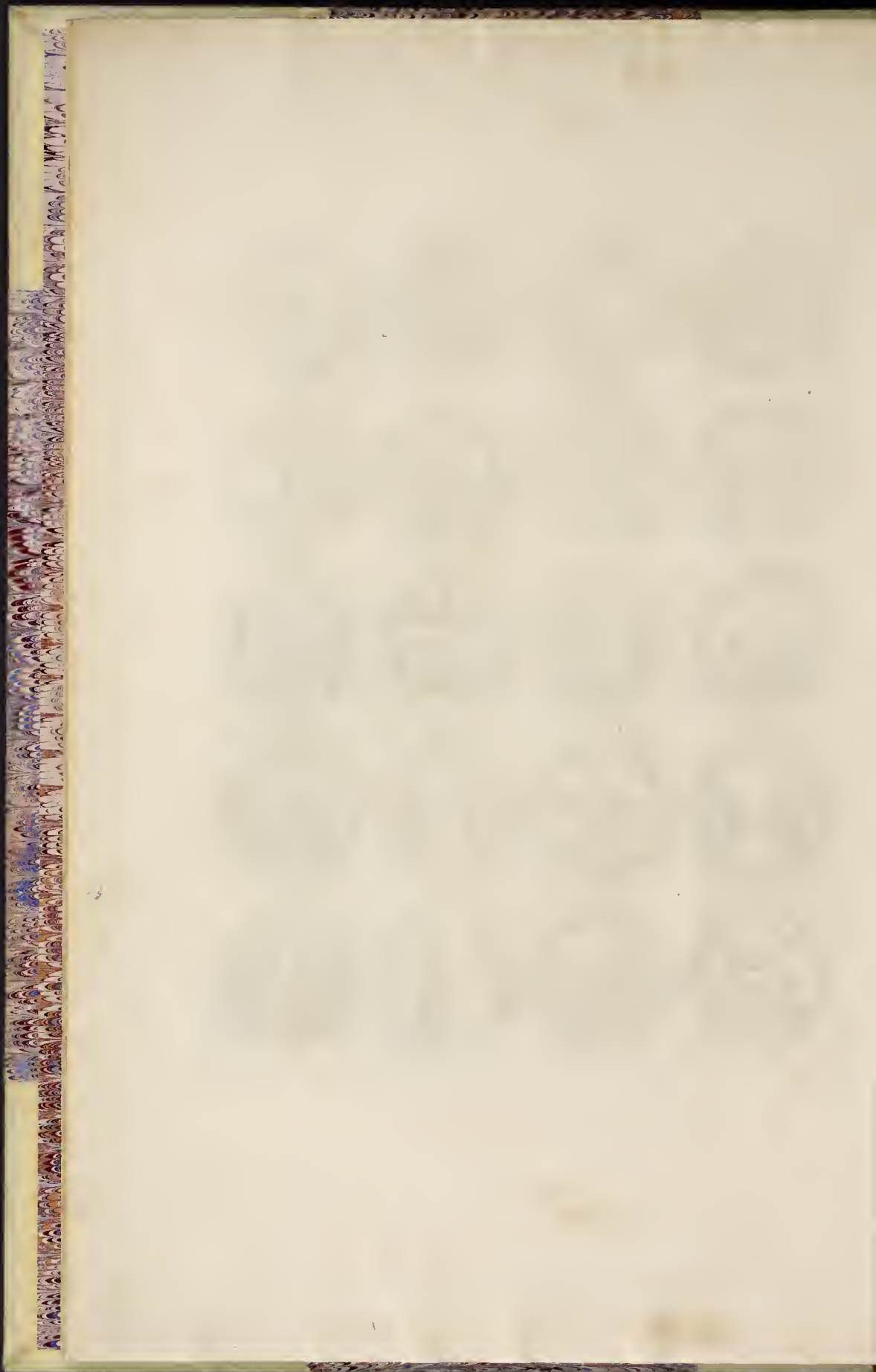
XIX

XX

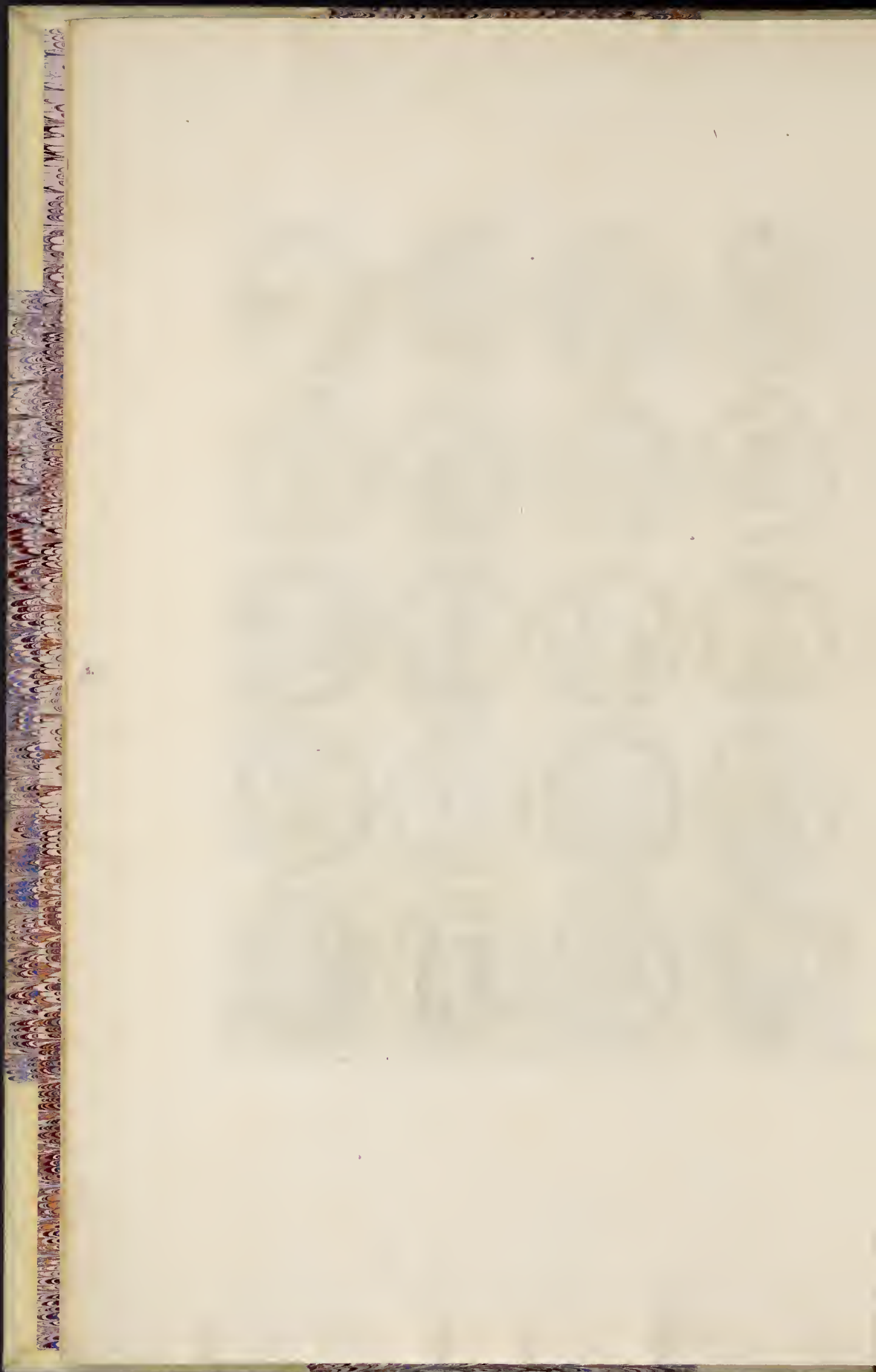

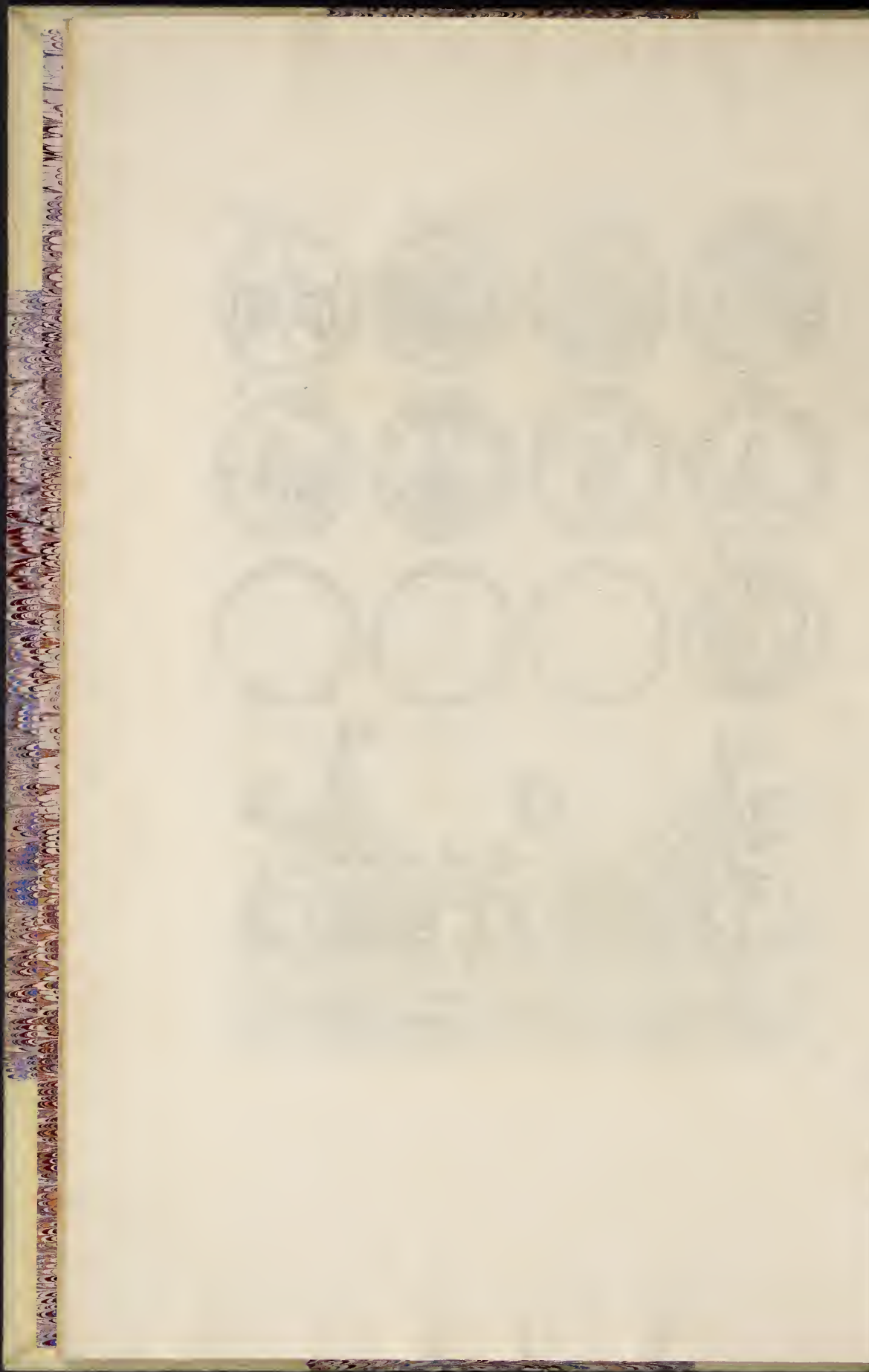

CLEMENTIS VIII. NUMISMATA.

❁ I ❁

CLEMENS VIII. PONTIFEX MAXIMVS.

LEMENS Octavus, cui antea Hippolytus Aldo-
brandinus nomen fuit, nobili natus genere, patria
Florentinus, ex Rotæ Auditore à Sixto V. supplici-
bus referendis libellis Præfectus primùm, deinde Ciacco. 250.
ab eodem Pontifice inter Cardinales adscriptus fuit.
Post varia munera feliciter gesta anno 1592. Ponti-
fex maximus renunciatur. Post dies octo Corona-
tionis insignia à Francisco Sfortia primo Diacono
Cardinali privatim accepit. Die 4. Aprilis ejusdem
anni ad Lateranensem Basilicam, possessionem ex
more initurus accessit, post multa gloriosè, & felici-
tèr peracta obiit die 19. Februarii anni 1605, cui Paulus V. grati animi monumen-
tum posuit in Sacello, quod est in Liberiana Basilicam, à se magnificè fabricato.

❁ II ❁

FORTITVDO MEA, ET REFVGIVM MEVM.

Tantus fuit Clementis Summi Pontificis virtutum splendor, quo semper
enituit, ut Cardinale Palcotto teste, in omni ætate, ac variis, quæ obivit
muneribus egregia earum specimina dederit. Illum Spondanus virum
magna apud omnes existimationis, moribus inculpatis, præstanti doctrina, & co-
gnita in rebus gerendis prudentia nominavit, ejus virtutes agnovit Sanctus Phi-
lippus Neri, atque ejus Pontificatum, & nomen prædixit. Inter omnes non
ultima

ultima fuit pietas, qua semper claruit, eamque ejus numismata maxime celebrant: inter enim quadraginta novem, quæ à nobis proponenda sunt, viginquatuor inscriptionem præferunt ex verbis Sacræ Scripturæ acceptam.

Quæ in præsentì legimus verba *FORTITUDO MEA, ET REFUGIUM MEUM* è psalmis Regii Prophetæ Clemens pronunciat ante Christi Crucifixi imaginem genitrix. Hoc pacto sese in monetis etiam exculpi permisit; Deo enim inconsulto nihil aggrediebatur, & illo annuente, quod susceperat peragendum proferebatur, & absolvetur ex relatione Ciaccouii. Nulla ab eo actio, precor sed precum assiduitate, & considerationis maturitate (Baronio credas) decreta manabat.

Col. 262.

To. 7. epist.
ad C. 4. m.
col. 265.

De eo narrat Oldoinus non priùs electioni suæ in Summum Pontificem assensum præbere voluisse, quàm genibus flexis ante altare Deum intensissimè precatus esset, ut nisi res ad ejus gloriam, & rei Christianæ bonum futuræ essent, potius ipse lingua saucibus adherescente obmutesceret, quàm in suam electionem consentiret.

Mon. c. 20.

Dum suas vires ad impositum sibi onus ferendum debiles agnosceret, è Christi vulneribus virtutem exercebat, ab Augustino edoctus agente. *In omnibus adversitatibus non inveni tam efficax remedium, quàm vulnere Christi; clavi enim, qui manus Domini, pedesque transfoderunt (inquit S. Leo serm. 10. de Pass.) perpetuis Diabolum fixere vulneribus; sic suam Christo consumante victoriam, ut in ipso, & cum ipso omnes, qui in eum crederent, triumpharent.*

III

DOMINE IVBE ME AD TE VENIRE.

Apud Ciacc.
col. 251.

OPem Divinam implorabat Clemens cum Divo Petro inter curas Pontificis dignitatis, veluti fluctibus agitato, ut ex eis feliciter evaderet, Amicorum preces etiam expetebat. Ipso initio Pontificatus (ut constat ex Victorello) Joannem Franciscum Bordinum Vallicellanum Sacerdotem à Confessionibus delectum monuit, cupere se precum ejus opem, ut à Deo quamprimum è mortalium Societate expungeretur, si eum fructum ex ejus industria, & laboribus Ecclesiam non percepturam agnoscebat, quem ab illa petcipi poterat.

IV

FVNDATA EST SVpra FIRMAM PETRAM.

Typus est Ecclesiæ, quàm ut Sponsam charissimam semper Clemens dilexit, illam idcirco expressit in numismatibus Sratim ac fuit Pontifex renunciatus. Sceptri loco jure Crucem præfert, ut indicet Ecclesiæ dominatum non nisi quàm per Crucem provenisse.

Hanc veritatem egregiè declaravit Rodolphus Primus Imperator. In ejus inaugurationis historia legitur, ut cum Aquigrani corona decorandus esset, Principeq; in ejus verba juraturi, non nihil tergiversari viderentur, quod non omnes adesse dicerent, neq; Sceptrum in promptu esse, Rodolphum arrepta Cruce, quæ propè aderat. *Hoc, inquit, Signum est, in quo redempti sumus, hoc ego Sceptro in omnes mihi, & imperio infidos vtor.* His dictis omnes, qui aderant Principes Crucem osculati Sacramentum dixere. Ad Spiritum Sanctum sub specie Columbæ indicatum oculos attollit, ut celestes cogitationes à se enutriti intelligamus, quas Divino afflata Spiritu infallibilis sapientiæ concipit; Sedendo suam stabilitatem denotat, FVNDATA enim EST SVpra FIRMAM PETRAM, & duplici quidem ratione.

Sausaide
ofcul. ped.
Fig. 492.

Homil. de
panis.

Fundatur enim in Christo Jesu, de quo Paulus 1. ad Corinth. c. 10. 4. *Petra autem erat Christus.* Est ille (ut notat S. Basilius) Petra Ecclesiæ primaria, secundò pro sua basi D. Petrum habet; cui inquit S. Paulinus epist. 4. ad Severum, *hujus*

hujus vocabuli gratiam non negavit, illi dicens. Tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam, & portæ Inferi non prævalebunt adversus eam. Hoc est illud Fidei fundamentum Nationibus à S. Petro positum, de quo D. Augustinus; Petra, inquit de Petro, eo quòd primus nationibus fidei fundamenta posuerit, & tanquam Saxum immobile totius corporis Christiani compagem, molemque contineat; idcirco ajunt S. Augustinus, & S. Ambrosius, Sanctum Apostolum accepisse nomen Petræ, quia jecit prima Fidei fundamenta, non modò apud Judæos, quibus primus post acceptum Spiritum Sanctum prædicasse legitur, sed etiam apud Gentiles, ut ostendit Bellarminus lib. 3. de Rom. Pontif. cap. 22.

Serm. 16. de Sanctis.

Ratio præcipua ex eisdem Sancto Augustino, & Ambrosio est, quia super hunc Beatum Apostolum perillustri Divinitatis Christi confessione id promeritum, placuit Christo Ecclesiam Christianam ædificare, eique velut saxo, & rupi immobili structuram fidei nostræ imponere, quatenus omnes Fideles probant & tenent, ut Catholicum, quod Petrus, & Petri Successores propoluerint.

Raynaudus in Corona aurea pag. 91. primæ editionis.

Fuit Erasmi imaginatio utcumque insinuata ab Eucherio, & Beato lib. 1. contra Elipandum, jure autem rejecta à Pamelio ad 55. Epistolam S. Cypriani n. 35. eam petram, cui Ecclesia in ædificanda spondetur Mat. cap. 16. *Quia tu es Petrus &c.* esse omnes Christianos, vel esse confessionem fidei, ut voluit Lutherus, vel esse omnes Apostolos, ut commenti sunt Lutherani, sed vere omnia hæc tam supina esse, ut confutatione vix egeant, notat Raynaudus in Corona aurea. Erasmi paradoxum abunde dissecit Janfenius cap. 66. concord. Bellarm. lib. 1. de Pont. cap. 10. Franciscus Agricola de Primatu Petri, aliique apud supracitatum Raynaudum. De firmitate locum perlegantem habemus ex Sancto Leone Serm. 2. de sua assumpt. „ De Christo principali, aternoque „ Præsidio, & Apostolici operis munimen accepimus, quod utroque ab opere „ suo non vacat, & firmitas fundamenti, cui totius Ecclesie superfruitur. Alti- „ titudo nulla incumbentis sibi Templi mole læcessit; soliditas enim illius fidei, „ quæ in Apostolorum Principe est laudata perpetua, perpetua est, & sicuti permanet, quod in Christo Petrus credidit, ita permanet, quod in Petro Christus „ instituit, & paulo post, hac enim obtinuit dilectissimi illa Confessio, quæ à Deo Patre Apostolico inspirata cordi omnia humanarum opinionum incerta trascendit, & firmitatem Petræ, quæ nullis impulsionebus quateretur accepit hinc Chryostomus etiam hom. de Petro, & Elia vocat illum Petram firmissimam, basis etiam immobilis dicitur Petrus, atque adamas, vide Raynaudum pag. 34.

Pag. 92.

AB. ORIGINE. MVNDI.

NUmmum istum referri arbitratus fuit Pater Molinetus ad Pontificis hujus sigilla plumbea bullis appensa, in quorum ambitu verba psalm. 83. habentur *Protektor noster aspice Deus.* Abel enim ait ille sacrificans ab origine Mundi in eo depictus tacite hæc verba Scripturæ ad præfati lemmatis responsum usurpantur. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus, & sub nomine Abel Clemens Pontifex designatur. Quoniam consilio id exculptum à Clemente fuerit profus ignoro; conjicio tamen ex Sacrificio expresso virtute Religionis custum tale numisma fuisse, qua Clemens semper claudit, ut Abel, qui ob eam virtutem, & innocentiam Deo gratus extitit; idcirco Victimæ illo imolante respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus. Deum propterea expressum videmus in numismate, ex quo intelligimus, illum certo signo Sacrificium probasse, sive ignis è Cælo demissus, ut docet S. Hieronymus in lib. tradit. Hebræic. in Genesim dicens. *Siquidem eo signo legimus, sæpe Deum declarasse, sibi placuisse aliquorum hominum Sacrificia, sive fumus recta in Cælum tendens id fuerit, quod non liquet.**

Cursus annorum 1594.

Pag. 138.

Gen. 4.

❁ VI ❁

ANNONA PUBLICA.

Typum Annonæ, frumenti Aristas, & Cornucopię gestantis habet numisma, prout ab Antiquis expressa fuit, ut est in nummis Antonini Pii, Augusti, & aliorum, in quibus tamen sedentem emixere, ut Annonæ paratæ permanentem diuturnitatem populis declararent juxta explicationem Augustini. Flavius vero Vespasianus stantem Annona expressit cum panario spicis repleto ad indicandam (ni fallor) Imperatoris promptitudinem, cum opus esset pro Annona paranda. In numismate presentem currentem cernimus, ejusque cursus sollicitam providentiam Clementis celebrat, qua Populo Romano penuria laboranti sæpius succurrit, tum pecunia in cum sinem erogata, tum precibus publicis ad Deum effusis; *Præcipue cum ejus jussu fuit facta processio propter penuriam Annonæ Urbis à Fratribus Regularibus, & Clero ab Ecclesia Sancta Maria supra Minervam, usque ad Basilicam S. Petri, & Pontifex concessit Indulgentiam plenariam.* Verba sunt Pauli Alalæona Cæremoniarum sacrarum Magistri in Diariis.

Tab. 23. III.
10.

Mediobar-
ba pag. 116.

❁ VII ❁

GREGEM NE DESERAS.

O B cam penuriam Annonę, qua laborasse Urbem diximus: hoc numisma vulgatum mihi suadeo, ut publicis precibus suas preces ære insculptas uniret, cum oves suas in aridis campis fame laborantes videret amarissimus Pastor Deum deprecatur, ne gregem deserat, & alimentum ad vitę conservationem subministret.

❁ VIII ❁

CONFREGISTI DRACONVM CAPITA.

Verba ex psalm. 73. v. 13. accepta usurpavit Clemens postquam (ut P. Molinectus asseruit) Regem Henricum IV. ab hæresi absoluit, ac Regnum Gallię ab hujus Draconis veneno, quo omnia infici jure metuebatur, liberavit, *Principes enim obsevitiam, aut ahad animi vitium Dracones aliquando dicti sunt Agell.* in psalm. 73. TV CONFREGISTI CAPITA DRACONIS, Pharaonem Regem intelligit, Nicetas Choniates lib. 3. in Emanuclum Comnenum scribit. *Ille instar Draconis veneno turgentis obvia quæque inficiebat, & abripiebat, multaque nostra oppida devorabat improbitatis suæ virus expuendo.*

Pag. 139.

Apud No-
varius lib. 7
num. 203.

Ciaron,
col. 261.

His verbis.

Puto tamen, tale numisma culum fuisse postquam Miles Pontificius cum Imperialibus copiis Budam Civitatem, Turcico hoste devicto, expugnavit in Hungaria. Postquam enim Clemens VIII. Joannem Franciscum Aldobrandinum Ecclesiasticę Militię summa cum potestate Præfectum, copiasq; ad Turcarum Christianis extrema minitantium, furorem, inpetumq; compescendum in Hungariam, & Croatiam ære Pontificio miserat, & aluerat; Dominica die (ut constat ex Diariis, quæ scripsit Alalæona 20. Octobris an. . . Venit Nuncius, quod exercitus Imperialis debellavit Turcas, & cepit Budam, & ideo in castro S. Angeli fuerunt exonerata Bombarda, & Papa in Basilica Lateranensî, ad quam juerat, fecit cantare hymnum Te Deum. Die deinde 21. Octobris Papa lectica vestitus venit ad Sanctam Mariam supra Minervam, ex qua iit pedester ad Ecclesiam Sancta Maria de Anima, sociatus à tota Curia, Cardinalibus, & Populo pro gratiarum actione de victoria habita à Militibus Imperialibus contra Turcas in Hungaria, ibique cantatum fuit Te Deum,

quo

quo absoluto Papa celebravit Missam. Hucusque verba sunt in Diariis expressa.

Confirmat meam opinionem Civitas in numismate expressa, in qua Budanum agnosco, verba insuper addita sub serpente, idest intus & foris; in ipsa enim Civitate, atque extra illam magna Turcarum strages, partim defendentium, partim auxilia ferentium commissa est; sicq; Draconis Othomani capita, scilicet copiarum Duces, Militesq; jure dixit fuisse intus, forisq; contribulata, & Draconis imaginem, tamquam trophæum Crucis affixit; etenim Crucis virtus (in qua Pontificis beneficentiam recognosce) Serpentem adeo crudelem extinxit, cui autem latet, SS. Crucem in virga expressam, qua Serpentes vitæ Hebræorum insidiantes necati fuer; quamobrem die SS. Crucis Sacra canunt Christiani fideles, *gloriosum diem sacra veneratur Ecclesia, dum triumphale exaltatur lignum, in quo Redemptor Noster mortis vincula rumpens, callidum aspidem superavit*; Hinc S. Augustinus hodie ait: *Cruce fixa est, & Demones dispersi sunt. Hodie Crux fixa est, & mors subversa est. Hodie Crux vicit, & mors victa est. Hodie Diabolus victus est, & homo solutus est, & Deus glorificatus est, & in Joannem subdit Signum Crucis à nobis expellit exterminatorem.*

Serm. de
parascou.

Simile huic numismati Gretserus noster exponit To. 3. de Cruce lib. 1. cap. 5. à Costantino Magno vulgatum, in quo Labarum Cruce, & Christi nomine conspicuum Draconi infixum conspicitur, de quo Octavianus Sada in append. ad dial. Ant. Aug. exclamat. *Quam pulchrum numisma, & quam clare ostendit victoriam Constantino Magno adversus Mundum, & Diabolum divinitus concessam.* Huius generis figuras, & imagines à Costantino amatas fuisse testatur Euseb. lib. 3. cap. 5. referens sic. *Quin etiam in tabula depicta, quam in sublimi ante palatii vestibula suspenderet, & omnium oculis contemplandum proposuit, salutarique passionis insignie supra caput ipsius locatum in pictura exprimendum. Inimicam autem, & hostilem belluam, quæ Ecclesiam Dei impiorum tyrannide oppugasset in altum demersam Draconis specie, & figura describendam curavit. Sacra enim Oracula in Dei Prophetarum libris eam Draconem, & tortuosum Serpentem nuncupant. Hactenus Eusebius.*

Sic Clemens VIII. Serpentis imagine hostem Christiani nominis Turcam expressit, quem Sanctus Joannes sub eodem symbolice prænuñciaverat, ut docent Sacrorum Oraculorum interpretes apud Cornelium. Hinc nuper Solimanus Turcarum Imperator ut summum Imperium potentius esse Imperio Cæsaris ostenderet ejus Legatis dixit, se esse Draconem unius capititis, sed multarum caudatum, Cæsarem verò, & Christianos esse Dataconem multorum capitum, sed unius caudæ. Dicere enim voluit, meum Imperium est Monarchicum, ideoque concors, & validum; Christianorum verò Imperium est Polyarchicum, discors, & imbecillum.

Apoe. cap.
13. ibi pag.
214.

❁ IX ❁

TV DOMINE ET MAGISTER.

A N N O V.

Lotionem pedum à Christo factam suis Discipulis repræsentat numisma, in qua Petrus renuens exclamabat. *Tu Domine, & Magister mihi lavas pedes?* Anno V. Pontificatus Clementis actam esse declarant notæ in eo expressæ. Cæterum cum abunde de pedum lotionem, tum à Christo, tum à Summis Pontificibus facta dictum sit, ulterius progrediamur.

CONSECRATIO.

Consecrationem suggerit numisma, quam Dominica 4. post Pentecostem die 26. Julii anni 1594. Clemens celebravit, ut narrat in suis Diarhis Paulus Alalcona his verbis „ Consecravit Clemens Altare majus Basilicæ „ S. Petri in Ecclesia Nova, sub quo sunt recondita corpora SS. Apostolorum, „ assistentibus DD. Cardinalibus, & Episcopis, paratis &c. Totam autem „ consecrationem fecit in cantu, cantando omnes benedictiones &c. In fine „ missæ Papa dedit solemnem benedictionem, & Indulgentiam plenariam omnibus „ præsentibus, & visitantibus pro tota die Basilicam Sancti Petri.

Col. 266.

Cum enim novi Templi Vaticani pavementum altius deduci & æquari, ideoque ipsum antiquum, & Apostolicum altare extolli opus esset, Clemens intactum, immotumque eodem loco relinqui, novumque desuper altare, & quidem magnificentius amplioris utique formæ erigi voluit, deinde, ut dictum est, consecravit. Triginta, & octo Cardinales huic solemnî, Sacraque actioni præsentibus fuisse affirmat P. Oldoinus.

In antiqua Basilica, quam in honorem B. Petri die 18. Novembris dicaverat Sanctus Sylvester Papa, ut celeberrimus Dedicacionis dies fidem facit, qui sacris in Martyologiis quotannis solemnî Ritu recolitur, idem Beatus Sylvester Altare majus, sub quo B. Petri corpus collocatum fuit unctiõne Sacri Christmatis delibutum ad peragendum consecrationis Ritum celebri pompa consecravit: porro hujus consecrationis, quæ tum Ecclesiæ, tum Aræ B. Pontificis manu peracta est, in perantiquo sermone de Basilica Lateranensi mentio habetur, qui M. S. in ejusdem Basilicæ archivo servatus, ex quo ad suas paginas transtulit Aringus lib. 2. cap. 6. nu. 8. Hoc idem altare post longa annorum curricula nimia jam vetustate consumptum Calistus Papa II. refecit, ac sacrauit, ut narrat Maffæus Veggius, scribens de memorabilibus Ecclesiæ Sancti Petri his verbis. „ Altare Majus quod cum „ nimia vetustate, hominumque injuria quasi violatum videretur, optimus tandem „ Calistus II. optimis, quæ adhuc apparent marmoribus denuo extruxit, atque „ ornavit, & in celebri die Annunciationis B. Mariæ magno cum Episcoporum „ Sacerdotumque Conventu, Populorumque applausu honorifice consecravit. Hoc idem luculentius his verbis à Petro Manlio memoriæ traditum fuit, „ Beate recordationis Calistus Papa II. quoniam decorem domus Domini, sicut „ Propheta plurimum dilexit: Altare Beati Petri, quod nimia vetustate, & lapidum percussionibus quodanmodo violatum videbatur optimis marmoribus „ vestivit, & decoravit, & in festo Annunciationis Beatæ Mariæ cum toto Concilio lapidem altari satis honorifice, & devote consecravit, in qua videlicet „ Consecratione, ut invenimus in libris nostris scriptum, fecit remissionem trium „ annorum annualiter ad eam devote venientibus. Hæc Consecratio (ait Aringus) in Sancti Petri Archivi per vetusto M. S. Martyrologio peracta describitur Pontificatus Calisti anno V. qui annus numeratur à Virginis partu 1122.

Pag. 235.

Novissime verò post consecrationem à Clemente VIII. factam sacrum idem altare adhuc sublimiori situ dispositum, ac elevatum, Urbanus VIII. solemnî Ritu unâ cum tota nova Basilica, quam ceteri Pontifices per partes, Veteri demolita, construxerant, eadem recurrente Dedicacionis die à Beato Sylvestro peractæ nempe 28. Novembris anno 1626. consecravit, ut in Romano Breviario legitur & fusius enarrabimus in numismate ab ipso Urbano VIII. publicato.

Tom. 1.
col. 184.

Necessaria autem illa Consecratio fuit ex antiqua in Ecclesia institutione, cujus tamen initium, non adeo certum est apud Scriptores. Oldoin. in addit. ad Giacomium. Felix Primus (dicens) ex Canonico Ordine assumptus ad Pontificatum anno 272. Templorum Consecrationes instruit, citat Pancirol. libro 22. At inquit; huiusmodi institutionem ante Felicis Papæ tempora sibi vindicat Ecclesia, idque tam ex Græcis, quam ex Latinis Scriptoris Felix decreto stabilisse videtur, quod absque

abſque ſcripto Canone, traditione tantum ſervabatur, nam Evariftus Papa, qui vixit anno 100. poſt Chriſtum non ſolum Chriſtmatis unctiōe, ut legimus to. 1. Concil. & apud Brucard. lib. 3. de creēt. cap. 27. ſed etiam Sacerdotalis benedictiōe ſacrari, imo jam inde à principio Eccleſiæ Chriſtiane, ut notavimus de B. Sylveſtro altaria ungi, & conſecrari conſuetum fuiſſe probant S. Dionyſius de Eccleſ. Hierarc. cap. 44. par. 1. & S. Martialis Epift. 1. ad Burdegalenſes, quare Concilium Aurlanienſe apud Bruccardum lib. 3. cap. 14. *Non licet miſſas celebrare niſi Altare prius Conſecratum fuerit*, atque fuiſſe ſemper à Chriſti, & Apoſtolorum temporibus uſum altarium ſacrorum à pluribus deducitur, præſertim ex Apoſtolo Paulo ad Hebræos *habemus Altare &c.* quod vocat ad Chriſti menſam Domini. Et quamvis huiusmodi Ritus Scriptura Apoſtolica non meminerit in particulari præſertim cum primis illis temporibus non niſi in privatis Oratoriis, & domibus Chriſtiani ſua ſacra peragerent, idque clam metu imminētis perſecutionis, at tamen ſimul ac afluſit ſpes aliqua quietis, & templa paſſim erigi cœperunt, etiam dedicationis, & conſecrationis Ritus adhiberi cœpit.

Notat Walſtidus Strabo de exordiis, & incrementis rerum Eccleſiaſticarum cap. 1. Altaria antiquiora fuiſſe Tabernaculo & Templo. *Altaria nempe* (inquit ille) *hoc Abraham Iſaac, & Jacob Domino extruxerunt. Moſes vero primus Tabernaculum juxta exemplar divinitus ſibi demonſtratum in deſerto Synai erexit, Salomon deinde Templum illud magnis adificavit ſumptibus.*

Ritum verò conſecrandi Altaria pluribus enarrant Jo: Stephanus Duranti lib. 1. Ration. cap. 7., & de Turrecrenata in d. Canon. *Altaria* de Conſecratione diſt. 1. idemque adhibetur in Eccleſia exemplis Antiquorum veteris legis edocta. Legitur Jacob Patriarcha, erexiſſe lapidem, & olco deſuper fuſo unxiſſe eum, & vocaſſe domum Dei, idemque ſuper Altare erectum invocaſſe fortiſſimum Deum, Iſrael. Altare enim Βορροῖς Græcis ab altitudine dictum voluit alta ara: veteres in ædificiis à terra elevatis Diis ſuperis Sacra faciebant; Terreſtribus in ſolo ipſo Infernlibus autem effoſſa prius ampla ſcrobe: majori cum ratione Fidelibus populis uſitatum erigere Altaria, & ibi Deo vero in altiſſimis habitanti Sacrificare.

Hoc Altare à Clemente conſecratum refert Torrigius unico lapide formatum fuiſſe, quem in Foro Nervæ propè turrim, quàm Speculorum Romæ dicitur invenere. Certum autem agnoſcimus, quod ab initio naſcentis Eccleſiæ ad quartum Sæculum uſque, & ſaltem in tertio, incruentum novę legis Sacrificium Sacerdotes obtulerint ſuper ligneas aras, ut plurimum, & in privatis plerumque domibus ſurtim rem divinam facere coacti. Ponuntur in Altaribus conſecratis Sanctorum Reliquiæ, & ex Concilio Chartagenenſi quinto ſub Anaſtaſio Papa anno 390. celebrato ſtatuitur, Altaria evertenda eſſe, in quibus Sanctorum reliquia non habentur. Vide Card. Brancatum diſſert. de Altarium conſecrat. Poſtquam enim Sacris Reliquiis Martyrum, & Sanctorum hominum publica acceſſit veneratio, Summorum Pontificum Conſtitutionibus, & Sacrarum Synodorum decretis requiſita fuerunt Sanctorum Liplana in Altaribus, templiſque, præſertim conſecrandis, & de S. Felice Pontifice refert Anaſtaſius in ejus vita. *Hic conſtituit ſuper memorias, ſeu Sepulchra Martyrum Miſſas celebrari*, unde Baronius tom. 2. Annal. pag. 636. aſſeruit, ante S. Felicem Martyrum Sepulchra ſubſtituiſſe Altarium vices, & ſuper illa offerri conſueviſſe Sacrificia, adeo ut Pontifex, quòd traditiōne ſervabatur ſcripto Canone ſanxerit.

Adhibetur Sacrum Oleum in eadem conſecratione, ut olim Jacob oleum ſuper Saxum effudit, aliaſque Sacras Ceremonias ab Authoribus diſce. Hic tantum inno, quod ſicuti conſecratio Altaris diſtinctis cæremoniis à conſecratione tabernaculi ſebat in lege veteri; Sic Altare diverſo ritu à ritu conſecrandi templi modo perſicitur. Fortunatus Schæccus in libro Sac. Eleochriſmaton myrothecio 2. cap. 66. poſt formam Altaris moſayci deſcriptam refert, in veteri lege ſeptem dierum ſpatio Altare conſecrari ſolitum, juxta illud Exodi 29. Septem diebus expiabis Altare, & dies, deindè octava ſolemnis erat terminus conſecrationis, in quo Sacerdoti holocauſta facere poſt conſecrationem licebat. Nunc verò unica aſtiōe, unicoque die Altaria conſecrantur.

te, everſiſque Hieroſolymis magnificentiſſimum triumphum duxit. Alii tradunt ab Auguſto fuſas, atque formatas fuiſſe ex roſtris navium Reginæ Cleopatæ, poſtea verò à Domitiano collocatas in templo Jovis Capitolini, ut monumentum ſibi victoriæ populi Romani perpetuò extarent. Plerique in antiquo Nereſis templo, quod erat ex ære conſtructum olim poſitas exiſtimant. Alii demùm in ea ſententia ſunt, ut Athenis ex templo Jovis à Sylla Romam inveſtas credant. Ceterum in tanta opinionum varietate illud compertum videri ait Raſponus antiquiſſimas eas eſſe in hanc Baſilicam à Conſtantino Magno primùm illatas. Neque omittendum hic eſt, quod plerique memoriæ prodidere ex veterum Patrum traditione acceptum, Columnas hæc opera S. Helene Hieroſolymis deportatas terræ à Monte Calvario repletas.

Cap. 12.
Pag. 44.

Has igitur Columnas lamellis auri coopertas, baſibus, ſpiris, & capitulis ornatas, coronam, & faſtigium ex ære inauratum ſubſtinentes ad Aram compoſuit Clemens, in qua collocavit altare ligneum ad Aræ ſimilitudinem concavum, quòd S. Sylveſter erexit, reddita Eccleſiæ Pace, honoris cauſa Principis Apoſtolorum, qui in illo Sacrificaffe dicitur, & reliquorum Pontificum, qui uſque ad id tempus ad myſteria conſcienſia eo uſi fuerant, & fancivit, ne quiſquam in eo præter Romanum Pontificem miſſam deinceps celebraret. Pro ornatu cuſdem Aræ donavit Clemens Dominicam Cœnam, in qua Chriſto Domino aſſident Apoſtoli duodecim fuſili opere ex argento, cujus pretium eſt duodecim millium aureorum, eam Curtium Vannium Romanum confeciſſe affirmat Philippus Titi.

Leſt. Brev.
9. Nov.

Studio di
Pictura pa-
gin. 191.

E regione hujus Altaris ad paraſtatæ, & reliquæ navis ſimilitudinem elegantiffimè tres portæ marmoribus variis enitent, quarum media, ampliorq; duabus magnis, & pretioſis columnis fulcitur, ſuperſtat verò ejuſdem Clementis VIII. gentilitium ſtemna; Portæ aliæ duæ Regis Davidis, & Regis Salomonis ſimulachris ornantur, ſuperne demum Organa ad Cantu pſalmodiæ pulcherrimè concinnata, & auro obduſta ſpectantur, ea extruxit Joannes Baptiſta Montanus, inſignis Sculptor, & Architectus Mediolanenſis. At Vitalianus Pontifex, ſicut & alia inſtrumenta muſica primùm in Templis adhibuit anno 700., ut notat in ſuis Tabulis Chronologicis P. Dominicus Muſantus noſtræ Societatis.

De Sac. Rit.

Nævem præterea, quàm Crucem vocant, picturis laudatiſſimis, & Statuis exornavit: Regem Davidem, & Regem Ezechiam exculpſit Ambroſius Malvicinus, ex Apoſtolis S. Tadæum depinxit Horatius Gentileſcus, S. Thomam Cæſar Nebbia, S. Philippum Joannes Balleonus, S. Barnabam Jo. Baptiſta Novarienſis, S. Bartholomæum Paris Nogari, S. Simonem Eques Pomarancius, Florum, fructumque contextus Cæſar Arpinas, octo Angelorum ſigna Camillus Marianus, Nicolaus Corderius, Hippolytus Butius, Joannes Antonius Vaſoldinus, Ambroſius Malvicinus, & Stephanus Madernus exculpſere, dirigente totum opus Jacobo à Porta, excepto Altaris ornatu, quem Petrus Paulus Oliverius Architectus Romanus delineavit.

Candelabra itidem ad Aræ ornamentum, argentea, ſeu auro illita addidit Clemens. Verùm quod cætera omnia longè ſuperat eſt Tabernaculum elegantiffimis lapidibus pretioſis extructum, quod Petrus Paulus Oliverius delineavit, Pompejus verò Targonius compoſuit. In eo ſigna ænea Angelorum Camillus Marianus conſtavit, qui etiam exculpſit ſtatnam marmoream Eliæ ſtatuum verò Moyſis Vacca, Aaronem Silla, & Melchifedech Ægydius Flander inter Sculptores ejuſ ævi celeberrimi.

Jo. Balleo-
nus in Vit.
Victor. pag.
760. & 76

Ritus pag.
191.

In eo conditorio gemmis, & auro præclaro ſol vitæ contegitur, perpetuoque ſervatur, juxtà antiquiſſimum morem apud Catholicos Sanctiſſimam Euchariftiam ſervandi. Dixi antiquiſſimum morem contrà Calvinitarum errores, qui affirmant, propter Innocentium III. in Concilio Lateranenſi anno 1215. celebrato dogma tranſubſtantiationis ſtabilientem, parata fuiſſe tabernacula, thecas, & ædiculas, quibus Sacramentum fuerit incluſum. Illos mentiri demonſtrat P. Jacobus Greſſerus, nam Canones, quos Gratianus profert longè ſunt antiquiores Concilio Lateranenſi, quòd & ipſe Gratianus anteceſſit, qui anno 1151. Opus, quod Decretum vulgò vocatur, confecit, ut notatur in præfatione ad Lectorem æditionis Gregorianæ.

De Sac. Pro-
ceſſionibus
lib. 1. c. 19.

Cap. Statu-
mus ex. de
Caſtod. Ec-
cleſ.

Non igitur primus fuit Innocentius, qui conservationem Eucharistię præcepit, sed tantum mandavit, ut tutius asservaretur, clavibus nimirum adhibitis, *ne possit ad illam temeraria manus extendi ad aliqua horribilia, vel nefaria exercenda*. Nec dubitandum, antè etiam Eucharistiã sub Clavium custodia fuisse asservatam, sed ut hoc porro, quoque ab omnibus diligenter præstaretur, non immeritò percipiendum putavit Innocentius, & cum illo Synodus.

Concil. Lateran. IV. Canon. 20. apud Labbe tom. 2.

Mentitur etiam prædictus Calvinista *ex his mandatis tam distinctis colligi custodiam illam Eucharistiã esse rem novam*. Neque enim (ait) editis tam severis hæc nemus opus in his retinendis, quæ aut vetus consuetudo, aut honesta aliqua ratio majorum auctoritate confirmata commendat. Sunt hæc igitur nupera, perinde ac si quis diceret, Concilium Tridentinum nostro ævo habitum severè, & seriò præcepit Eucharistię asservationem; est igitur res nupera, neque ante Concilium Tridentinum in Ecclesię usu. Quasi verò vetera non possint iterum præcipi, etiam si consuetudine, & solidissima majorum auctoritate nitantur. Præcipiuntur enim non tantum nova, sed vetera, ex quo genere etiam est consuetudo Eucharistię in Sacrario asservandę, quæ ut in Concilio Tridentino dicitur Sess. 13. de Eucharist. cap. 6. ad eam Antiqua est, ut eam sæculum etiam Niceni Concilii agnovit.

Rursus refutit Gretserus in dissertatione pro Sacratissima Corporis Christi solemnitate adversus Rodulphi Hospiniani Calvinistę impietatem ex cap. 11. de asservatione Eucharistię hæc habet. Ait Calvinista *ex Canonibus, non liquere ubi nam Presbyteri Eucharistiã asservare debuerint, num in Ecclesiis, an in Aedibus privatis: Item non posse inde evinci Eucharistiã positam fuisse in ediculis, & tabernaculis, prout hodiè moris est*. At Gretserus; fuisse testantur Canones apud Gratianum de Consecrat. dist. 2. cap. 161. & cap. 94. & Canon. Concil. Turonen. apud Bruchardum, quo jubetur, *ut omnis Presbyter habeat pixidem, aut vas tanto Sacramento dignum, ubi Corpus Domini cum diligenter recondatur ad Viaticum recedentibus à Sæculo*. Constat ergo de asservatione.

Item in Tibi Can. 20. Concil. Niceni ex Cathalogo Ruffini, ex quo colligitur quàm verè affirmaverit Concilium Tridentinum asservationem Eucharistię à Sæculo quoque Nicenæ Synodi agnitam fuisse. Dicitur enim, *ut Diaconi Presbyteris præferantur, neque sedent in confessu Presbyterorum, aut illis presentibus Eucharistiã dividant, sed illis agentibus solum ministrant: Si verò Presbyter nullus sit in presenti, tunc demum etiam ipsi licere dividere*. Si ergo in absentia Presbyterorum poterant Diaconi Eucharistiã aliis distribuere, manifestè sequitur, Eucharistiã consuevisse asservari, nam à Diacono confici non poterat, quod tamen contrarium gratis affirmat Calvinista, erat ergo præsens, & in promptu, ut à Diaconis administrari posset.

Sess. 13. c. 6

His adde Can. 14. ejusdem Concilii, qui est: *De his verò, qui vita excedunt penitentibus decernunt vacuum nullum debere dimitti*. At hoc fieri non poterat, nisi Eucharistiã asservaretur; quid enim si quis in periculum mortis incurrisset, absentibus Presbyteris, presentibus solis Diaconis? Quid si extra tempora Liturgiæ celebrandæ præscripta?

Vetustissima igitur Ecclesiæ Catholicæ consuetudine receptum fuit propter infirmorum Communionem, necnon ob alias, & necessarias causas Eucharistiã asservari. Ejus Antiquitatem maximè demonstrat Clementis epist. 2. ad D. Jacobum fratrem Domini, sive potius ad Simonem fratrem Jacobi non ad ipsum Jacobum, ut probat eruditissimus Bellarminus de Scriptoribus ecclesiasticis. *Reliquias fragmentorum (ait) Corporis Domini custodire debent, ne qua putredo in Sacrario inveniantur, ne cum negligentia agitur Corpori Domini gravis inferatur injuria, & paulò post. Qui autem residua Corporis Domini, quæ in Sacrario relictæ sunt consumunt*. Idem Clemens lib. 8. Const. Apost. cap. 13. si tamen à Divo Clemente sanctę illæ sunt, de quo dubitat Bellarminus. *Sumant Diaconi reliquias, & inferant in Tabernaculum*.

Ibid. c. 11.

Remanet tamen inquirendum qua nam in parte, seu Templi, seu Domus privatæ Eucharisticus panis asservaretur, cujus generis Vase fuerit inclusus; variis enim modis apud Romanos præcipuè, asservatum fuisse scimus. Illos indicat R.P. Mabillonius in suo erudito Commentario in ordinem Romanum. Itaque antiquior modus

Pag. 139.

modus illi esse videtur, ut in Sacrario, seu Sacristia fervaretur, quo ex loco Pontifici ad Altare accedenti capsula Eucharistiam continens præferebatur. Hic modus tempore Gregorii XI. perseverasse videtur, nempe circa annum 1370. factum in Basilica Lateranensi, quod innuunt hujus Pontificis Constitutiones ibi editæ num. 18., ubi præscribitur, ut vetera ejusdem Ecclesiæ instrumenta in Sacristia, ubi est mensa Domini reclusa custodiantur. Ejus Ecclesiæ rubricas vulgavit idem P. Mabillonius in appendice ad ordinem Romanum, ubi rubr. 2. de reliquiis habetur. *Subemus, quod statuta, privilegia, inventaria, sigilla Ecclesiæ, & Capituli intra claves reliquiarum, & Cancellorum Sacristiæ, ubi est mensa Domini.*

Alius modus est, ut Eucharistia fervetur in Altari, seu principe, seu peculiari, qui posterior Ritus hodie passim in Urbe viget, ubi notandum est, aliquando in Columba aurea, vel argentea inclusam super Altare appensam fuisse; aliquando ad basim Crucis medio in Altari erectæ collocatam. Ideo Synodus Turonica 2. sub Pelagio Primo, qui vivebat anno 560. can. 3. dicitur. Ut Corpus Domini in Altari, non in armario, sub Crucis Titulo componatur, & eadem Synodus cap. 4. apud Brucard. lib. 7. decret. cap. 9. Ut omnis presbyter habeat pixidem, aut vas tanto Sacramento dignum, ubi Corpus Dominicum diligenter recondatur ad Viaticum recedentibus à sæculo. Quæ tamen Sacra oblatio, & paulò post, semperque sit super Altare observata propter mures, & nefarios homines, imò ab anno 536. tali in loco servatam habemus ex Concilio Constantinopolitano sub Menna celebrato, in cujus actione quinta legitur supplicatio Clericorum, & Monachorum Antiochiæ ad Joannem Patriarcham, & Synodum congregatam, contra Severum, in qua dicitur neque Sanctis Altaribus pepercisse, neque Sacris Vasis, nam Columbas aureas, & argenteas, in figuram Spiritus Sancti super Divina lauacra, & altaria appensas una cum aliis sibi appropriavit. In Concilio à P. Labbeo vulgatis tom. 5. col. 866. in notis Severini Bini prohibetur, ne Corpus Domini inter Sacras Imagines super Altaris poni solitas ponatur, sed potius collocetur sub ipsa Cruce, quæ in meditullio ipsius Altaris poni consuevit.

Tertius modus, qui in sola Sanctæ Crucis Basilica Romæ locum obtinet, is est, quod Eucharistia penè Majus Altare ad summum Basilicæ parietem absque ara supposita fervatur in vasculo patente, adjectis illi loco ornamentis, quod opus est Francisci Quignonii Cardinalis. Innuit hoc Abbas Carolus Bartholomæus Piazza in sua Jeroxenia, seu sacra Peregrinatione ad septem Urbis Ecclesiæ his verbis. *Sotto la Tribuna si conserva secondo l'uso antico della Chiesa è si adora il Santissimo Sacramento in una piccola fenestrella ornata di pretiose gemme, e lavori.* Pag. 201.

Plura his non inveni ad locum spectantia, in quo Sacra Eucharistia servabatur. Aliqua adiciam de vase, in quo manebat inclusa, & primò notandum est illud variis nominibus appellatum fuisse in libellis Sacrarum Cereemoniarum; vocatur enim *conditorium, cophinum, armarium*, quod utrumque postremum pro uno & eodem habet Petrus Amelius. Capsæ vocabulo utitur primus Ordo Romanus, sed in diversa significatione, nimirum ita ut capsæ ad præferendam Eucharistiam Pontifici sacra peracturo sumatur, cum alia vocabula rem loco fixam significent. Eadem in significatione capsæ usurpari videtur in Canone 17. Concilii primi Arauticani, *cum Capsa, & Calix offerendus est.*

Ejusmodi capsam alio nomine *Turrim* appellat D. Gregorius Turonensis lib. 1. de Gloria Martyrum, quam *turrim* putat P. Mabillonius fuisse capsam gestatoriam, non fixam Eucharistiæ reconditoriam. Cap. 86.

Cophinum autem vocat Petrus Amelius in Cereemoniali, qui Amelius vixit tempore Gregorii XI. cujus fuit Bibliothecarius circa annum 1370. ubi sic habetur cum sermo sit de vesperis. *Ad magnificat Papa accedit ad Altare, & ibi sacrificatur, & cophinum, ubi stat Corpus Christi.* Quid autem significetur ea voce *cophinum* putat Macrus fuisse Tabernaculum, in quo Eucharistia conservatur. Adducit auctoritatem Davantrie, qui in suo Cereemoniali illud vocat *Armariolum*. Cophinus enim cum vas rusticum sit vimine contextum à levitate dictum à Grecis *Χαφίνος*, quod Priscianus *corbem* interpretatur, indignum profecto est arbitrari in ejusmodi Vase S. Eucharistiam reconditam esse, dum cætera templorum vasa,

puta candelabra, lampades, aliaque hujus generis ex argento, auroque tunc temporis fabricari consueviffe notiffimum fit.

In Columba argentea, seu aurea aliquando asservatam fuisse scimus, & tali pacto asservatam fuisse à Sancto Basilio Magno, teste Amphilochio in actis S. Basilii, notat Labbeus Noster in tom. 5. Concil. pag. 159. Hic asservandi modus à Synodo Turonensi prohibitus esse videtur, dum præcipit, ne in ordine imaginario collocetur, hoc est inter imagines, ne figura ideo putaretur, inquit Illustrissimus Suavius in Panoplia sacerdotali pag. 286. quamobrem in notis Severini Binii dicitur (Tom. 5. Concil. Column. 866.) *Probabile est, quod occasione illius prohibitionis Felix Episcopus Bituricensis, cujus nomen huic Synodo subscriptum est ad Sacratissimam Eucharistiam conservandam curaverit fieri instar turris vas aureum perelegans, illud, quod Venantius Fortunatus celebravit, & descripsit eleganti epigrammate.* Ab eo tempore cessasse talem Ritum sibi suavit P. Mabillonius qui ait, Tabernacula sola nunc in usu esse, vidisse tamen in Bobiensi Ecclesia. Columbam ex Auricalcho conservandæ Eucharistiæ olim destinatam, qui Ritus forte Columbano Auctore ex Gallia in Bobiense Monasterium inductus fuit.

Hæc Tabernacula Cyboria etiam usitato nomine vocamus, in quibus alia, pixis saltem ex cupro deaurato Eucharistiam continet. Verba Clementis Primi recolenda sunt lib. 8. constit. Apost. cap. 13. *Sumant Diaconi reliquias, & inferant in Tabernaculum.* Leo Pontifex ad Michaelem Imperatorem scribit Hierosolymis, Eucharistiam in pixide pro advenis, & quotidie eam sumere volentibus asservari solita. Hanc pixidem Græci vocarunt *χρυσάριον* quam vocem, & Latini, & Galli Græcis retinuerunt, ciboriumque latinè nuncuparunt. S. Chrysostomus homil. 42. in actis Apostolorum enarrans verba, *illa faciebat delubra argentea Diana,* ait & quomodo possibile erat fieri delubra argentea, fortassis parva ciboria, quæ vocant. E Latinis legimus in lib. Pontifical. *Symmachum Papam Altaribus duarum Basilicarum S. Andréæ, & S. Sylvestri argentea ciboria destinasse, quæ quidem vascula vocantur,* S. Gregorius (ut in eodem lib. Pontifical.) & apud Diaconum in ejus vita in Basilica S. Petri super altare ciborium fieri iussit.

Quamvis forma hujusmodi Tabernacula constructa primò fuerint, & successu temporis variata, ex antiquis monumentis eruere non licuit. Quamplurimarum miro artificio extructa, prætiolisque lapillis exornata ubique videmus, ac Romæ precipue, ubi Pontificum Summorum pietas, & magnificentia constructi iussit. Ipter precipua, quæ Romæ extant est Tabernaculum, de quo loquuti sumus à Clemente VIII. in Laterana Basilica collocatum, cui adde aliud aneum inauratum, & lapide ciano prætiosissimo decoratum, quod in Vaticana Basilica Eques Laurentius Berninus sub Clemente X. delineavit. In Templo Farnesiano, quod Jesu titulum præfert aliud extat magnificentissimum variis prætiosis lapillis compositum, aliud in Templo &c.

Narrat P. Oldoinus in Paulo IV. hunc Pontificem mandasse Pyrrho Ligorio Apostolici Palatii Architecto, ut daret operam Archetypum ligneum ad figuram templi faciendi, ad ejus similitudinem aliud ipsemet argenteum formandum, deinceps curaret, ut in eo Sacrosanctum Christi Corpus quoties iter longius Pontifici faciendum erat deferretur, fingeret præterea laternas quasdam grandiores, quæ illud antecederent.

Idem Pirrus exhibuerat lineamenta cujusdam Tabernaculi, quod in Pontificia Cappella ad Sacramenti Eucharistiæ custodiam colloca debet. In cujus circulo circumducta vitis Divinam representabat æternitatem, vitisque palmites fideles omnes qui sunt Jesu Christi Salvatoris nostri germina. Exprimebatur etiam humanitas ejusdem Salvatoris à Nativitate, usque ad Passionem, & Resurrectionem suam, deinde Apostoli duodecim apparebant, quasi Columnæ firmissimæ, & custodes SS. Corporis Christi. Hic eminebat Sanctissima Trinitas, illic Cherubini inter faeces, supra candelabra accensas, circumbant loca Templi rotundi, quod complectebatur universum Orbem. Primam hanc delineationem ipsamque Pyrrhi inventionem probavit piissimus Pastor Paulus IV. ut illud Tabernaculum, quasi exemplar voluerit proponi, ad quod reliqua omnia per Urbis Paræcias Taber-

Tom. 3.
col. 8 & 4.

Tabernacula fabricarentur. Hucusque supradictus Author.

Verum & si nullibi juxta hanc ideam Tabernaculum sit constructum, omnia tamen videmus instar Templi fabricata, quæ in aureis pretiosissimisque pixidibus inclusum servant. MAGNUM GRATIAE SACRAMENTUM à numismate explicato nobis propositum.

❁ XIII ❁

TV. SCIS. DOMINE.

Salvatorem Mundi à Divo Petro petentem *Petre amas me?* supponit numismata & in lemmate ejus responsum suggerit TV SCIS DOMINI, quia amo te, ut dicitur apud D. Joannem cap. 21. 15. nil aliud ex nummo hoc deduci posse mihi faudeo cum P. Molineto, quam ipsius Pontificis Clementis sinceri amoris erga Deum argumentum. Pag. 133.

❁ XIV ❁

HINC. PAX. HINC. VICTORIA.

Triumphum Sanctæ Crucis voluit denotare Clemens VIII. in qua vicit Leo de Tribu Juda Princeps pacis. A Cruce enim victoria, & pax emanarunt, hæc per oleam, illa per palmam designatur. Exculptum fuit numisma post Victoriæ Ferrariensem, de qua in sequentibus numismatis dicendum erit.

Numisma rarissimum huic persimile est Flavii Anicii Olibrii, viri nobilissimi, qui in uxorem duxit Placidam Valentiniani III. filiam & post captam à Vandalis Romam, Constantinopoli concesserat, de quo Du Cange in Famil. Bizant. ubi hunc nummum recenset. In eo Crux in medio nummo, & inscriptio SALVS MVNDI testantur plurimi Historici, uxorem Olibrii Placidam pietate fuisse insignem, cui maritum etiam deditum hic nummus ostendit, quo cum D. Paulo de Cruce Christi gloriatur, quam rectissime mundi salutem appellat. Insignis profecto inscriptio, in qua plus gloriæ, ac triumphorum reconditum est, quam in omnibus aliis magnificentissimis epigraphis.

Fol. 74. & 78.

Apud Mo-
rellum Spe-
cia. rei
numm.
pag. 89.

Hanc victoriam, & pacem à Christo in Cruce partam indicat Sanctus Leo sem. 8. de Passione, ubi notat, quod loquens Jesus de Passione sua dixit. *Nunc judicium Mundi est, nunc Princeps hujus Mundi eicitur foras*, ex quibus verbis victoria indicatur pax verò ex aliis. *Et ego sexaltatus fuero à terra omnia traham ad meipsum*. Pace enim, & quiete fruatur quicumque Deo unitur; quamobrem merito testatur Ecclesia. *O magnum pietatis opus! mors mortua tunc est in ligno, quando mortua vita fuit*.

Cæterum sicuti Christi Salvatoris, sic & Crucis ejus signum semper in Ecclesia celebre fuit. Quod Alexandria, ut habet Ruffinus lib. 11. cap. 29. unusquisque in postibus in ingressibus, in fenestris, in parietibus, columnisque depingebat. Sozomenus ait lib. 1. cap. 8. Constantini mandato Crucis figuram nummis impressam esse. Quod etiam spectat quod concionatus est Ambrosius serm. 55. *Veluti malum in navis Crucem erectam esse in Ecclesia, qua inter Saculi naufragia servatur incolomis, unde pax quæta maximè probatur*. Victoriæ verò victoria Constantini Magni demonstrat post visam in Cælo Crucem, quamobrem ad illius effigiem Vexillum suum, quod Romani Labarum appellabant, fabricari curavit, qua de re Eusebius in vita Constantini lib. 1. apud Minutium Felicem in Octavio cap. 22. Catholicis dicitur, signa ipsa, & Vexilla Castrorum quid aliud, quam inauratæ Cruces sunt, & ornate. Ejusdem Sanctæ Crucis signum aramento in frontibus Turearum pictum, eos (quantumvis infideles) aperte præservavit, ut est apud Nicæphorum Calistum, ideo Chrysostomus homil. 55. in Mattheum hortatur, ut & in

in penetralibus, & in parietibus, & in fenestris, & in fronte quoque, ac mente magno studio Crucem inferamus, *Unde Pax, & Victoria.*

❁ XV ❁

FERRARIA RECUPERATA.

❁ XVI ❁

FERRARIA RECEPTA.

Annal. Urbis.

Baron. Annal. 1240. nova. 19. Cæc. 10. 2. col. 69.

Ferraria ædificiorum splendore, ac magnificentia celebris inter Romandiolæ Urbes à Trojanis condita juxta Gabrielem Venerum, seu, ut refert Gasparus Sardinus hist. Ferrariën lib. 1. Asiaticis Nini tyrannidem fugientibus Ferrariam dixit Ferratus ex eorum Procerum numero, qui dominatum sortitus fuit ejus regionis, quæ Atefi, & Pado Amnibus interjacet, ibique ædificavit anno ab Orbe condito 2105. post Trojanorum dominium, ac Gallorum, deinde Romanorum, tandem Ecclesiæ subiecta dono Caroli Magni Francorum Regis, qui Desiderium Longobardorum Regem ex Italia depulerat. Deindè cum ad Imperatorem Fridericum II. qui hostis erat Pontificis defecisset, Gregorius è Monte Longo Legatus Apostolicus Fœderatorum Insuorum, & Venetorum auxiliis succinctus recuperavit mense Augusto 1240., eique Azo tertius Estensis Marchio, qui eo bello strenuè operam navaverat præfectus est. Ex quo tempore Estensis inclyta gens Ferrariæ administrationem habere cœpit. Hæc cum Baronio Blondus, Volaterranus, & Ciacconius memoriæ prodiderunt.

Anno denique 1597. Die 29. mensis Octobris Alphonso II. istius nominis quinto, & ultimo Ferrariensium Duce successit Casar Estensis, qui suæ ditionis hæres scriptus fuit ab Alphonso; at Clemens VIII. ut Alphonsum mortuum cognovit, Estensem Ferrariensi Ducatu jusse abstinere, deinde convocato Cardinalium Concilio conatus est armis illicè expellendum persuadere; Deindè consilium fuit, ut Virum prudentem, atque in rebus gerendis peritum Pontifex Ferrariam mitteret, qui Familiares Casaris ab eo Duce desciscere studeret: neque sperato sine res caruit, quippe multos Legatus in partes Pontificis pertraxit. Deindè exacerbatus animus Pontificis post affixum Ferrariæ Pontificium Monitorium militem conscripsit, jusstique argenteam monetam eudi, & partem unam Aldobrandinæ gentis insignibus, alteram verò Petri navicula fluctibus jactata signari, adscripto lemnate *NON PRÆVALERUNT*, postea vergente ad finem anno 1597. ipsa Natalis Domini die lætæ excommunicationis in Casarem sententiæ rumor percubuit, qua illicitus detentor Civitatis est declaratus. Demùm Casar re maturius considerata Clementi cessit, & 28. mensis Januarii 1598. Ferraria Mutinam cum Virginia Coniuge, Ludovico filio, & Julia filia discessit.

Declaravit Clemens Legatum Ferrariæ Petrum Card. Aldobrandinum, ut constat ex actis Consistorialibus die 18. Januarii ejusdem anni in Consistorio secreto apud S. Petrum, in quo etiam ex voto Cardinalium confirmavit (verba sunt ex actis assumpta), Capitula inita inter D. Cardinalem Aldobrandinum nomine Sanctitatis Sux, ac Sedis Apostolicæ, & Lucretiam Urbini Ducissam, uti procuratricem Casaris Estensis super restitutione Ducatus, & Status Ferrariæ cum cæteris annexis, & connexis, seu alia ad Sedem Apostolicam devolutum, & devoluta, ipsumque Casarem, & alios absolvit, & alia etiam disposuit, & decrevit, prout in literis Sanctitatis Sux ab ipsa, & cæteris Cardinalibus subscriptis. Idcirco post discessum Casaris Cardinalis Aldobrandinus, qui jam Bononiæ commorabatur Feria quinta Bacchanalium Bononia Ferrariam contendit Pontificio, ac Romæ Sedis nomine processere adventanti obviam Judex, ac Magistratus Sapientum, quos ut conspexit Cardinalis descendit ex equo: ac Judex Sapientum magno Ferrariensium numero stipatus, & ad Cardinalem accedens univerforum nomi-

Jos. Blaeu in theatro Civit. Italia. pa. 119.

nomine Claves Civitatis in polubris argenteis positas obtulit, quas Cardinalis placido vultu accipiens suum in Ferrarientes testatus est amorem, studiumque quibusvis in rebus juvandi.

Hanc actionem Sculptor in numismate indicavit, in quo Cardinalis claves ab illustri viro accepit, non tamen in ancili argenteo, ut fert historia, neque à Cæfare Duce Eftenfis, ut P. Molinerus. Aberat enim tunc temporis Cæsar, ut diximus: Accepit à Cardinale Civitatis clavibus illum exceperere sub umbella è serico albo viginti tres Primates juvenes Ferrarientes, induti vestibus è serico albo coloris, ornatifque togis, & galeris olofericis coloris nigri, & octo ex his umbella deferentibus, cæteris Cardinalem stipantibus. Ut ad Pontem pervenire supra Padum Ferrariam perfluentem extructum, obvius Cardinali Joannes Fontana Ferrariensis Episcopus cum universo Clero eundem pedibus incedentem ad Portam Civitatis deduxit. Hic Mannum argenteo textili exornatum Cardinalis ascendit, quemadmodum & Judex, & Magistratus Sapientum cum equestri ordine suos, quisque equos conscenderunt. Præcessit Cardinalem miles Pontificius, hunc sequutè Opificum Tribus; post hos Religiosus ordo venit, & Clerus cum Episcopo, tum Cardinalis equitans sub umbella cocquitantibus à dextra ejus Judice Sapientum, atque à sinistra Alphonso Turco Comite, Cardinalem subsequutus est Magistratus, Magistratum Collegium Jurisperitorum, tandem Prælatorum, atque Episcoporum ingens numerus agmen conclusit. Cardinalis purpureo galero obtectus tres ante se pedites habuit, totidem polubris argenteis claves Civitatis in capite deferentes, demùm ad summam eadem Sancti Domini processit, eamque ingressus ante Principem aram in genua proclivit Musicis interea hymnum *Te Deum* decantantibus. E Templo postea progressus in arcem, ibi permansit. Explicata tunc fuere, & quaternis arcis turribus S. R. E. Vexilla incensif ignes, publicaque omnium acclamatio subsecuta est.

Quamobrem die 11. Februarii ejusdem anni fuit Romæ Consistorium secretum, in quo Sanctissimus Dominus Clemens dixit, *Ducatum, & Statum Ferrarie jam fuisse recuperatum, idque sola Omnipotentis Dei misericordia factum esse, & propterea illi ingentes gratias agendas, maxime cum id absque ulla sanguinis effusione contigerit.* Hoc factum memorat nummus sequenti numero indicatus.

✻ XVII ✻

SINE CLADE. 1598.

IN eo duæ decussatæ Claves adjecto lemmate SINE CLADE cum laurea corona clavibus superposita, qua Ecclesie triumphis declaratur. Triumphalis nummus dici potest, fuitque in usum pecunie ejusdem generis, in quo *Julius*, seu *Paulus* vulgò dictos numeramus, tunc temporis eusus, quando Pontifex Clemens processit est Ferrariam, ut mox exponemus.

Eodem in Consistorio undecima Februarii habito significavit Pontifex, *se post octavam proximi Paschatis Resurrectionis Domini velle accedere ad ipsam Civitatem Ferrariam, secumque ducere Curiam, nempe duos de quolibet Collegio;* Quamobrem mense Aprilis Sacro in Vaticana Basilica ad Aram Apostolorum facto, verba illa itinerarii pronuntiavit *In viam pacis &c.* Statimque cepit iter Ferrariam versus, die 24. ejusdem mensis Laurctum petiit, 27. Anconam pervenit, & die 30. Maii octava Ferrariam introiit in Sella gestatoria ab octo Servis vestus, Tiara triplici coronatus, comitate, & pompa eximia. Hæc in Diariis Pontificiis indicatur.

Angelus Rocca Apostolici Palatii Sacrifia in tractatu de Sacrosancto Christi Corpore Romanis Pontificibus iter conscientibus, preferendo fustis deferibit iter Clementis Ferrariam proficiscentis, ejusque solemnem in eam Civitatem ingressum. Ex illo pauca, & scitu digna delibavimus. Discessit igitur Clemens, præeunte Sanctissimo Sacramento ab equo mansuetio delato itinere unius diei, cujus deferendi ritum exactè idem Rocca descripsit. Tandem die octava Maii ad primam, & vicesimam ejus diei horam Ferrariam favente Deo, Sanctissimoque Sacramento prævio solemniter tandem ingressus est cum hac sequenti pompa.

Sarci-

Sarcinaria in primis jumenta circiter centum, panuque rubeo gentilitiis Clementis Octavi Stemmatis insignito cooperta præcedebant, inter ea, & muliones, & Bajuli mixti cernebantur. Duo inde Tabellarii, qui huc, atque illuc literas deferendi munere fungi solent statim sequebantur. Post Tabellarios quinque Equitum Turma, quinque Centuriis distinctæ subsequēbantur, duæ Thoracæ galeatæ sceloposque gerentes, tres verò Lanceatæ thoracatæ item, & galeatæ, quæ levis armaturæ equites vocitari solent, suo loco Tubicines, & Vexilliferi equitabant. Turmarum duces erant Alexander Mantica, Octavius à Bufalo Romani, Paulus Monaldescus Urbevitanus, Prosper Jacobatus, & Franciottus Ursinus Romani, quorum singuli singulis Centuriis præerant. Post equitum turmas septem, ac viginti deferentes bulgas auro, ac Stemmatis gentilitiis S. R. Eccl. Cardinalium S. D. Nostrum Comitantium insignitas sequebantur. Deinde totidem eorundem Cardinalium Claverii vestibus violaceis induti equis insidentibus, argenteasque clavas manu gestantes.

Hos subsequēbantur septem, & viginti Caudatarii S. R. E. Cardinalium hyacinthinis induti vestibus oblongis. Deinde multi nobiles eorundem Cardinalium Aulici, & Familiares elegantè, & sumptuosè amicti equitando sequebantur. Post eos Tubicines. His succedebant Tonfor, ac Sutor Papæ rubeis induti vestibus bulgas item rubeas, quas *Valisfas* vocant deferentes. Hos subsequēbantur Scutiferi Papæ Vestibus oblongis, ac rubeis sine capitiis induti, necnon ex Curia non pauci. His succedebant Cursores, deinde Achinea deferentem scalam duobus gradibus panno rubro coopertâ constantem, qua Summus Pontifex in equum insiliendum juvatur. Post Achineam deferentem scalam sequebantur Mulae albæ sine fessoribus, duæ, Sanctissimo Domino Nostrò destinatæ, pulcherrimisque phaleriis exornatæ, rubeoque cooperto oloferico laciniis, sive fimbriis auro contextis insignito, manuque à Famulis, sive à Stabulariis veste rubra indutis ductæ. Post Mulas albas duodecim Asturcones albi sine fessoribus pulcherrimè phalerati à duodecim Stabulariis rubea veste indutis manu etiam ducebantur. Hos Lecticæ duæ subsequēbantur oloferico rubro contextæ, fimbriisque auro contextis exornatæ. Post Lecticæ Sella gestatoria ejusdem coloris contexta oloferico à quatuor Parafrenariis rubea veste indutis super humeros deferēbatur; post Sellam gestatoriam equitabat Equilis Præfectus.

His succedebant Adjuutores, sive ut aiunt Sanctissimi D. N. Cubiculi Adjutores quatuor, rubeis amicti Vestibus, & oblongis sine capitiis, quotum duo bulgas Papæ ex oloferico rubeo deferēbant. Deinde sequebantur Cubicularii ex minus intimis, extra muros passim vocitati, rubea veste sine capitiis amicti. Hos subsequēbantur tres Advocati Consistoriales vestibus violaceis induti capitiis, ad collum inversis, deinde Sacellarii ex intimis, quos Cappellanos Secretos passim vocant, necnon Cubicularii; quos appellant honoris, atque item ex intimis, omnes rubeis induti vestibus, capitiis ad collum inversis, quatuor Summi Pontificis pileos purpurei coloris olofericos fastigio hastarum, quæ eodem erant contextæ panno amixos gestantes.

Hos propè sequebantur multi Nobiles, ac titulis insignes ditissimo vestium cultu, elegantè in equis phaleratis. Hos sequebatur Joannes Bardiis, utriusque Militiæ Sacræ Romanæ Ecclesiæ Ducis Generalis Locumtenens, item equitum, quos *Sclopentarios* vocant pro Pontificia custodia Præfectus. Hos subsequēbantur Acolyti, Abbreviatores, Clerici Camera Apostolicæ mantelletto, palliolo scilicet paulò infra humeros ad Bracchia extrahenda perforato, & rochetto candido amicti, duoque statim Auditores Rotæ nigris lacernis, quas *Croceas* vocant, & rochetis induti, deinde duo Subdiaconi Apostolici mantelletto, & rochetto induti.

His succedebant Oratores quatuor, Bononiensis videlicet solus, alii scilicet Franciæ, Venetiarum, & Sabaudia pares equitabant, intermedio Oratore Franciæ. Post Oratores Tubicines, quos sequebatur pedester Ferrariensis Clerus ex singulis Ordinibus bini gradiebantur ejusdem Civitatis, Episcopo pontificalibus amicti, vestibus subsequente. Hunc locum Episcopus cum Clero tenere cepit extrâ Portam Civitatis Clerum sequebantur, duo clavigeri argenteas clavas manu gestan-

gestantes, inter quos altero Ceremoniarum Magistro equitante. His succedebat Subdiaconus Crucifer inter duos Ostii Magistros virgam rubeam gestantes lacerna violacea, & rocchetto, pileoque ad Prælaturam pertinente indutus. Hos propè Cappellæ Pontificiæ Cleri duo violaceis induti Vestibus equitabant, laternaſque argenteas in fastigio haſtarum affixas lumine intrâ eas occluſo deſerebant. Poſt hos Eccleſiæ S. Georgii Monachi cerea ſupralia hinc inde ad Sanctiſſimum Sacramentum ardentia pedefreſ deſerebant.

Inter hos Aſturco equus albus, & pacatus, pulcherrimèque phaleratus à duobus Paraphrenariis manu ductus, cui impoſita erat Arcula ſub umbella ex ferico, & auro contexta, in qua erat Sacraſſima Hoſtia loculo criſtallino incluſa. Umbella inſuper magna ex ferico rubeo à Monachis S. Georgii delata fuit, Sanctiſſimum Sacramentum Apoſtolicæ Sacra-rii Preſectus ſequebatur, Muſc alba nigro inſtructæ opertorio inſidens, albumque baculum Jurisdictionis inſigne manu præſerens.

Poſt Sacriſtam à Sancti Georgii æde ad Portam Civitatis Sanctiſſimus Dominus noſter equitavit, cumque Cardinales ſubſequuti ſunt, poſt hos Prælati, Prothonotarii videlicet Referendarii, & alii permulti.

Cum ad Portam Civitatis pervenit Sanctiſſimus Dominus noſter, Ferrarij Magiſtratus obviam ivit, elaveſque Civitatis in polubro argenteo delatas illi obtulit una cum triginta nobiliſſimis adoleſcentibus diſſimè indutis. Hoc loco Pontifex à Mulo deſilivit, & in domicilio ex tabulis conſtructo perifromatis exornato veſtibus Eccleſiaſticis indutus eſt. Ex hoc ad Templum Cathedrale itum eſt, præcedentibus triginta illis Juvenibus Pontifici, qui Tiarum, quod *Regnum* vocant capite geſtabat quinquies centenis nummum aureorum millibus, & ampliùs æſtimatam ſumptuoſe Sedi inſidens ſuper octo Paraphrenarios rubeis veſtibus indutos, hinc inde Helvetiis, haſtiferiſque ſtipatus Umbellam ſupra Sanctiſſimum Dominum caput Magiſtratus Proceres deſerebant. Interim Queſtor generalis, ſive Aerarii Apoſtolicæ Sedis Preſectus, quem nunc Theſaurarium generalem vocant, equitando ſubſequebatur Tyberius Ceraſius, ad anteriorem Sellæ partem Sacculos duos ex oloferico rubco coactos habens nummis argenteis plenos. Iſtam ad dimovendam turbam, tum etiam ad excitandam Populo læritiam per ſingulas viarum regiones certis paſuum intervallis in populos diſpergebat monetam, Julios ſcilicet argenteos, & nummos illos, quorum ſinguli tribus julii argenteis conſtant, quoſque italicè *Teſſones* appellant.

Nummus primus ad anticam duabus Clavibus in formam Crucis laurea ſub corona coaptatis ſignatus erat ſub hæcè literis SINE CLADE, ut expreſſimus. Ad poſticam verò Stemma gentilitium Clementis VIII. erat impreſſum his characteribus inſignitum

CLEMENS VIII. PONTIFEX MAXIMVS.

Nummus alter ad exteriorem partem Juſtitia, & Pacis imaginibus invicem ſibi manum porrigentibus, ac ſeſe oſculantibus ſignatus erat hæcè litteris

DEOSCVLATÆ SVNT.

In altera nummi parte ſculpta erat Clementis Octavi imago hiſ cum literis

CLEMENS VIII. PONT. MAX.

Talem nummum invenies apud Luckium pag. 367., quem vocat *Irenicum*, quod verbum ab Irenarchis derivari ait Dominus Du Cange in Gloſſar. ad Scriptores mediæ latinitatæ; qui erant Magiſtratus Militares conſtituti ad pacem, & concordiam curandam per ſingula territoria, ut eſt in lege 7. Cod. Theodof. de Irenarch.

Porta, quæ Civitatem ingredientibus ſeſe offerebat recens aperta fuit gentilitiis Papæ ſtemmatibus inſignita, infra quæ hæc legebatur inſcriptio.

Tom. II.

C

CLE-

CLEMENTI VIII. PONT. MAX.
 FERRARIAM BELLO PETRI ALDOBRANDINI CARDINALIS
 IMPERIO FOELICITER GESTO,
 ATQVE INCRVENTA PRORSVS VICTORIA
 RECUPERATAM INGREDIENTI EXVLTANS,
 SECVM IN TERRIS ESSE NATVM DOMINVM,
 QVO CÆLVM APERITVR, PORTAM
 HANC PRIMVM APERVIT,
 ALDOBRANDINÆQVE GLORIÆ ÆTERNVM DICAVIT
 POPVLVS FERRARIENSIS
 ANNO DOMINI M. D. IIC.

Pontifice Ferrariam ingrediente majora, & minora tormenta bellica diploma sunt. Per omnes vias, qua transeundum erat, anteriores domorum parietes tæpctis vestiti extabant, atque pulchris imaginibus decorati.

Fig. 87.

In quibusdam præcipuis viis assurgebant etiam Arcus, quos triumphales vocant pulcherrimis cum symbolis, ac inscriptionibus. Has recessit etiam supracitatus author Angelus Rocca. Ad Comitatus confusionem evitandam Milites pedestres omnes longo ordine hinc inde per vias consistentes cernebantur. Religiosorum insuper, & Laicorum Convenus hinc inde distributi Pontificii adventum expectabant. Interea tubarum clangor, Timpanorum sonitus, acclamantium voces Cælum implebant.

Dum hæc agerentur ad Ecclesiam perventum est, omnes è Mulis desilivere, & ante Altare Cappellæ Pontificiæ Cantores hymnum *Te Deum* decantarunt alternantibus choris, interim Pontifice genuflexo orante. Post absolutam Orationem ascendit Altare, ex qua ad Populum se convertens solemnem benedictionem elargitus est, & Pontificalibus indumentis exutus in Arcem se recepit, ad cujus Portam claves ipsius Arcis oblatæ fuerunt. Hæc de splendidissimo apparatu, & Comitatu, quo Clemens Ferrariam recuperatam sine clade foeliciter ingressus est sunt fati. Qui plura desiderat adeat ipsum Roccham.

Post aliquot menses die 26. Novembris ejusdem anni 1598. Pontifex audit Missam, (verba sunt ex Diariis.) *Et Sacra Eucharistia accepta ivit in Sede parva ductus ad Ecclesiam Cathedralẽ, in qua ante Altare Santissimi Sacramenti dixit Itinerarium, deinde absolvit Populum Ferrariensem, & ejus Dominium à quacumque censura, &c. Et in lectica vectus, Cruce præcedente discessit Ferraria, reversurus Romam associatus ab Eminentiſſimis Cardinalibus, Baronio, Montalto, & Cestio.*

❖ XVIII ❖

REMIGRAVIT ERIDANVS.

1598.

SVb forma nudi Senis significatur in numismate Padus fluvius Italia, quem Metrodorus dicit apud Plinium, nomen accepisse ad Arbore picea, quæ Pades gallicè vocatur, quoniam circa fontem arbor multa ejusmodi germenet. A Græcis Poetis dictus Eridanus à Jngis Alpium sulus ex tribus fontibus oritur, cadensque prope Paisanam Castrum sub terræ Visceribus se abscondit, deinde post duo milliaria rursus emergens versus Salutios labitur, receptisque aliis, atque aliis fluminibus mirum in modum augetur, auctusque aquarum accessione 30. flumina per septem ora desert in Adriaticum Mare.

Solinus c.8

Ob aquarum copiam fluviorum Regem vocat illum Virgilius Georg. 1.

*Proluit insano contorquens vertice Sylvas
 Fluviorum Rex Eridanus.*

Et Lucanus lib. 2.

Quoque magis nullum tellus se solvit in anem.

Eridanus fractisque evoluit in equore Sybas.

Hoc fluvio mersum esse e cursu solari decedentem poetæ ferunt Phacontem, propterea Syderibus expressum, & Cælo Arieti proximum, ut legitur in Claudiano.

Stellifer Eridanus sinuati fluctibus errans

Claram noti convexa rigat gladioque tremendum.

Gurgite Sydereo subterluit Oriona.

In hac expressione verba sunt REMIGRAVIT ERIDANVS, quibus Ferrariæ Ducatum in ditionem Pontificiam rediisse indicatur, parte pro toto metonymicè accepta. Eridanus enim (docente Baudrando) post ditionem Mantuanam auctus Ollio, Gabello, Mincio, aliisque minoribus fluviis, tandem in ditione Pontificia, & Ducatu Ferrariensi in duo brachia scinditur ad castrum Stellatum, & Mare versus excurrit. De Ferrara recuperata satis dictum est in numismate superiori. Enarrationi coronidem imponat distichon, quod apte legitur in marmore ad muros Arcis Sancti Angeli Romæ affixo.

Eridani imperio Clemens, & pace per Orbem.

Aurea reddiderat sacula Roma tibi.

❖ XIX ❖

V N V S . D E V S . V N A . F I D E S .

Typus fidei cum suis attributis hic depingitur, Cruce scilicet, & Calice, quibus Mysterium Passionis Christi, & Sacramentum Eucharistiæ, quæ sunt precipua fidei nostræ fundamenta exhibentur.

Una autem est fides, sicut & ipse Deus unus est. *Dens enim* (inquit sapienter Tertullianus) *si non est unus, non est*, nam si plures Dii essent, vel plures essent ob dotum, ac Diuinorum attributorum defectum, vel ob eorum possessionem, non quidem ob defectum, cum Deus omnis prorsus sit expers; non ob dotum possessionem, cum earum cumulus necessario à summo bono contineatur. Porro *nihil summum bonum* (inquit Prudentius) *nisi plenis viribus unum*.

Effet proculdubio Dei Ecclesia tamquam in Mari navicula pluribus inter se dissidentibus ventis agitata à quorum nullo se se ducendam esse jure arbitraretur. Animal insuper cui plura capita dominarentur, idcirco jure apud Angelicum Doctorem *multitudo Numinum nullitas Numinum*.

Unitati Divinæ unitas Fidei Catholicæ respondet, cujus semper dogmata eadem permanet, cæterarum verò dissentiant: *Diverse doctrinæ personant* (inquit S. Augustinus) *diversa hæreses oriuntur. Curre ad Tabernaculum Dei, ibi protegeris à contradictione linguarum*.

Ipsa res (idem Augustinus addit) *quæ nunc Religio Christiana nuncupatur erat & apud Antiquos, nec defuit ab initio generis humani, quo usque ipse veniret in carne, unde vera Religio, quæ jam erat cepit appellari Christiana*.

Eam ipsa veritas docuit, quæ nec fallere potest, nec falli. Vna est Christi Ecclesia, omnium Christianorum parens, quam lacerant Hæretici in plures Ecclesias, quæ ait D. Hieronymus ad Ageruchiam juxta Apocalip. Joannis, *Sinagoga magis Diaboli appellanda sunt, quam Christi conciliabula: super hanc petram dixit Christus Petro adificabo Ecclesiam meam. Egregiè Sanctus Cyprianus. Deus unus est & Christus unus, & una Ecclesia, & Cathedra una super Petrum Domini ille illi Populo regendo presccti omnes sub ejus imperio ad regendam Ecclesiam operam conferunt. Consideranda Divi Pauli verba attendite vobis, & universo gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei unum Corpus sumus in Christo, unus Dominus una Fides unum Baptisma*.

Ecclesia una est in radice, & capite, quamvis propagine multiplex fiat, Tom. 11. C 2 radi-

In Mare. lib. 1. cap. 13.

Apud S. Hieronymum cap. 18.

1. par. qu. 1. art. 4.

Con. 1. in l. fol. 30.

Lib. 1. Rat. c. 13.

Epist. 11. cap. 4.

Lib. 1. epist. 8. ad plebem.

Act. 20.

radicis, Fontis, & Solis exempla S. Cyprianus recensuit, *rami arboris à radice vim habent, rivus fluunt à fonte, solares radii à Sole ipso lucem accipiunt, membrorum corpus virtus à capite manat.*

His addo descriptionem Ecclesie doctissimi Bellarmini, quam unam, non duas fatetur hoc modo cap. 2. de Eccles. milit. *Ecclesia est unus, verusque hominum cæus ejusdem Christiana fidei professione eorundem Sanctorum Sacramentorum Communionem colligatus, sub legitimum Pastorum, præcipue vero unius Romani Pontificis Christiani Domini in terris Vicarii Religione.*

Videndus etiam est D. Augustinus de unitate Ecclesie contra Epistolam Petiliani.

Quando autem publicatum fuerit hoc salutare documentum in proposito numismate numeri appositi indicant MDCII. quo videlicet anno aliud numisma vulgavit à nobis sub numero VIII. expositum cum Serpente in sublimi elato, & lemma CONTRIBULASTI CAPITA DRACONIS postquam hæresis Calviniana caput contusum est absolute Henrici IV. Gallie Regis, cujus veneno Regnum posse infici jure metuebat.

❁ XX ❁

RUTHENIS RECEPTIS.

*Vitoretillus
apud Cinc.
con. col.
253.*

ANno 1595. die Januarii duodecima Archiepiscopus Michael Metropolita Kioviensis, Huliciensis, & totius Russe Episcopi septem, Ruthenorum grecum ritum sectantes, concordia cum Latina Ecclesia Apostolica Romana cupidissimi, ex Polonie Regno, & Magno Lithuanie Ducatu literis ad Clementem VIII. datis significarunt, se, conscio, & libente Sigismundo Serenissimo Polonie, & Suevie Rege, magnoque Lithuanie Duce ad eam concordiam, & conjunctionem accedere, que floruit olim inter Occidentalem, & Orientalem Ecclesiam, queque Isidoro Ruthenorum, & Bessarione Niceno Archiepiscopis juvenibus in Florentina Synodo renovata, & constituta fuerat. Delecti ex iis Oratores Hypatius Pocii Protothronius Wlodimiriensis, & Bressensis Episcopus, Cyrillusque Terlezki Exarcha Metropolita Kioviensis, Luceoriensis, & Ostresiensis Antistites, & ad obedientiam Clementi prestandam missi Novembri mense Romam venerunt. In itinere variis in locis Pontificis nutu ab Episcopis honorifice excepti. Qua benignitate Clemens Romæ eos exceperit, munificentia aluerit, & omnibus, que opus erant instruxerit, qui Clementissimi Pontificis pietatem, benignitatem, & munificentiam cognitam habuit, dicere facile poterit. Die 23. Novembris in Vaticana Constantini Aula Pontificis in throno sedentis, & Cardinalium corona stipati Rutheni Legati venerabundi publice deosculati sunt pedes, literasque ei obtulerunt, que primùm Ruthenicè, Latinè deinde perlecte fuerunt, habentur in Annal. Baron. tom. 7. de illis agentis.

Rutheni concordiam inituri Græcos ritus ab Ecclesia Romana non improbatos volebant deserere; quamobrem Sacramentorum administrationem, ritus, ceremoniasque Ecclesie Orientalis eo modo quo tempore unionis iis uti consueverat integrè sibi à Clemente etiam pro Successoribus conservari, & confirmari postularunt, & subjecere. *Quæ omnia petita à nobis, si obtinuerimus Sanctitati Vestre cum omnibus Successoribus suis nos, & Successores nostri dicto audientes, sub quo regimine Sanctitatis Vestre semper esse volumus.*

Silvius Antonianus Pontificii Cubiculi Præfectus, & ipsi Clementi à secretis præstita à Ruthenis Legatis obedientia prudenti Oratione Pontificio nutu jis respondit, & hæc inter alia pronunciavit. Implete gaudium Sanctitatis Sue, & hujus sacri, atque amplissimi Collegii, & fidei Catholice professionem jam fecite. Paratus est Sanctissimus D. N. paterna benignitate Vos, & Metropolitanam vestram, & Coepiscopos vestros, & nationem vestram Ruthenam, aperto charitatis sinu ad communionem admittere, & obedientiam vestram unà cum his Venerabilibus Fratribus suis S. R. E. Cardinalibus recipere. Oratores deinde

CLEMENTIS VIII. 477

de singuli fidei Professionem scriptis exaratam à se subscriptam pronunciarunt, statimque deinde iterum ad oculum pedum Pontificis occurrerunt. Eos autem Pontifex brevi, sed perhumano, prudenti, pioque sermone allocutus est.

Deinde Procurator Generalis Fiscalis, & Fiscalis Sancti Officii Inquisitionis (verba sunt Pauli Alalona in suis Diariis) fecerunt suas solitas protestationes, & rogarunt Prothonotarios, & Notarios presentes, ut conficerent instrumentum de more ipsorum, quo absoluto dicti duo Reverendissimi Domini Episcopi petierunt à Papa, ut sui Familiares possent osculari pedes Summi Sanctitatis, quod Papa gratosè concessit, quamvis laboraret podagra, quo facto Papa omnibus signo Crucis dedit benedictionem, & rediit ad suas cameras.

Numismata deinde aurea, & argentea Ruthenorum Legationem indicantia Pontificis iussu eusa anno subsequenti die Sanctorum Apostolorum natali Clementis ex veteri more distribuit. In una eorum parte Clementis erat effigies, in altera eiusdem Pontificis imago tiam in capite gestantis, folio insidentis, Ruthenofque flexis genibus humiles benedictione eumulantis, ut in nostra tabula expressimus.

*Victorellus
col. 254.*

❁ XXI ❁

I V B I L A E I I N D I C T I O M D C .

Numisma in una fronte exhibet effigiem Clementis his literis coronatam CLEMENS VIII. PONTIFEX MAXIMVS ANNO VIII. In altera eumidem Pontificem in throno cum duobus Cardinalibus ibi assidentibus sedentem, ac Jubilaei publicationem ex amboe lectam auscultantem, duosque tubicines tubis canentes repraesentat cum lemmate I V B I L A E I I N D I C T I O A N N O M D C .

Anno enim Saeculari 1600. adventante Clemens in Consistorio secreto festivitati Dominicae Ascensionis proximo illum Jubilaei thesauris insignire decrevit. Mox ipso Ascensionis die cum ad Vaticanam Basilicam sella delatus pergeret sub eiusdem porticu Marcello Vestrio Barbionio Brevium à secretis Bullam indictionis manibus gestanti benedixit, ac simul eiusdem publicationem iniunxit. Missarum deinde solemniis in Basilica interfuit. Inter hæc idem Marcellus adhuc cappa de more indutus, uti erat etiam Abbreviator Curiae diploma consuetis ceremoniis, ac Officialium praesentia ex amboe alta voce perlegit, prout Dominica quarta Adventus ab Angelo Rogcrio Abbreviatore de Parco Maiori repetitum fuit.

*Phoebus de
Jubil. par.
2. cap. 12.*

Post talem Jubilaei publicationem narrat Victorellus, diploma fuisse à Curatoribus Pontificiis affixum parietibus Basilicarum Sanctorum Petri, & Pauli, Sancti Joannis in Laterano, & Sanctae Mariae, quam de Nivibus dicunt. Ad valvas insuper Cancellariae, atque in Campo Florae. Ejus diplomatis initium est. *Annus Domini placabilis, Annus Remissionis.* Literas deinde misit Clemens ad Reges, & Principes, monens, ut itinerum securitati consulere, paceque jamjam inter Christianissimum, & Catholicum Reges sancita, literis sacro zelo conscriptis Gallicanae Ecclesiae Antistites ad Pastorale munus ritè obcundum incitavit.

De Jubilaeis

Idem.

Alterum pariter Diploma Pontifex edidit die 21. Maii, quo omnes indulgentias plenarias, etiam perpetuas per totum annum Jubilaei suspendit, quod incipit. *Cum sancti Jubilaei solemnitate.*

*Paulus Alaloni in
Diariis.*

Talis Jubilaei indictio indicatur in numismate ad sonitum buccinae Sacerdotalis facta, ut mos erat apud Hebraeos.

Fuit Jubilaeum Israelitarum festum divinitus institutum hac lege ut quinquagesimo quovis anno celebraretur. Institutio ejus habetur Levit. cap. 8. vers. 8. & 9. *Tunc facies, ut ubique personent buccina, & Levit. 25. 9. iussit itaque Deus, ut sub fine anni quadragesimi noni in festo propitiationis publicae tubarum clangore instans Jubilaei annum denunciarent in universa terra Israel, quae res excitare sole-*

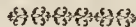
solebat in Populis lætitiā. Typus erat Seruatoris nostri, ejus sanguine jus redeundi in regnum Cælorum, quod ob peccatum amiseramus, nobis restitutum est, & sonus verbi Divini se diffundit per universam terram id quod per clangorem tubarum olim erat significatum.

Nomen Jubilæi habere originem à Jubal primo instrumentorum musicorum. Auctore inter alios putat Marbachius in Levit. 25. & Andreas Marius in Josue 6. alii vero putant, originem habere à voce hebræa *Jobel*, quæ Arietem item cornu arietinum denotat, seu Buccinam arietinam, ejus clangor in Jubilæi auspiciis perlonavit. Sic Lyranus, Pagninus, Varatellus, Augustinus in cap. ultim. numeror, de quo vide Serarium in Josue 13. & Cornelium in Levit. 25. Meminit istius modi buccinarum Josue cap. 6. 7. *Et septem Sacerdotes tollant septem Jubilæorum buccinas.* Vide Thomam Godwynum de ritibus Hebræorum lib. 4. cap. 10.

Has septem buccinas fuisse ex argento in hunc præcipue usum de mandato Moyfi in deserto fabricatas affirmat Tornielius ad annum Mundi 2584. num. 6. undenam hoc acceperit non indicat. Hoc ipsum docet Joseph Hebræus lib. 3. antiquit. cap. 11. ubi ait *Moyfes invenit buccina speciem ex argento facta talem; canna erat tibia paulo crassior, longitudo paulo minus cubitalis, ejus os tantum patebat, quantum ad inflandum sufficeret desinebatq; in extremitatem campanula similem quemadmodum tuba.* Dnas tales fecit, quarum una plebs ad concionem vocabatur, altera Principes ad consultandum de Republica exercebantur, utriusque vero clangentibus universus populus convocabatur.

Negat autem Cornelius à Lapide in Levit. 25. nam Josue 6. vers. 13. dicuntur, septem fuisse buccinæ Jubilæi, nec in nullo alio festo eis utebantur, nisi in Jubilæo, ideo dicitur *quarum usus est in Jubilæo.* Erant hæ non argenteæ, sed corneæ, nam ita S. Hieronymus in cap. 5. Osee interpretatur Hebræicam vocem Scophar, quæ in hoc loco habetur. Non erant insuper ex cornu Arietino, quia eo tantum clangebant in festo tubarum in memoriam Arietis substituti Isaaco à Patre immolando, sed erant ex cornu Bubulo, ita visum est Masio in Josue 6. & Ribera lib. 5. de Templo cap. 24. citatis à Bonfrerio in cap. 25. Levit. Et S. Hieronymus *Buccina (ait) pastoralis erat. Pastorem autem non Arietum, sed Bovum cornua inflant, qualia, & Veterum fuisse cornua docet Varro lib. 4. de lingua latina. Cornua (inquit) quæ nunc sunt ex ære tunc fiebant ex Bubulo cornu, additque, Buccinam dici à bobus vel à sono Bovuum, & idem D. Hieronymus apud Bonfrerium, Buccina cornu recurvo efficitur, tuba autem de ære perficitur, vel argenteo, qua in bellis, & solemnitatibus concrepabant.* Hujus generis fuisse tubas existimo, quibus indicium est Jubilæum tempore Clementis VIII. quibus passim ad solemniores dies celebrandos Itali præcipue utuntur, innumcris ferè ritibus antiquæ legis penitus extinctis.

Remanet inquirendum de voce *Jubilæi* in lemmate usurpata. Putat Cornelius à Lapide in Levit. 25., vocem *Jubileum*, seu *Jobileus* deduci à radice hebræa *Jobal*, idest afferre, idque cum gaudio, & lætitiā, vel ejus, qui ducit, vel ejus, qui ducitur, ut ostendit Serarius in Josue 6. Annus ergo *Jobel*, idest annus afferrens omnia bona, & reducens quemque in pristinam libertatem, & hæreditatem: Ità Olcafter, Ribera, Seracius, & alii; favet & Cajetanus, qui *Jobel* à *Iebel*, idest germen deducit, ut annus *Jobel* idem sit, quod annus germinans omne bonum: Cajetano consentit Bellarminus lib. 1. de Indulg. cap. 1. Quoad nominis orthographiam attinet rectius *Jobileus* scriberetur, ut apud D. Hieronymum lego in cap. 1. epist. ad Galat. *Jobelum malle*, ut Josephus cum sit in hebræo *Jobel*, aut certè *Jobeum*, sed quoniam consuetudo obrinuit, ut *Jubilaus* dicatur, usus populo relinquitur, Scientia apud Eruditos, ità Ribera de templo Hierosolymitano lib. 5. cap. 25.

❖ XXII ❖

PORTA COELI, DOMVS DEI.

I 6 0 0.

Summum Pontificem Portam Sanctam referantem videmus, illam Clemens pervigilio Circumcisionis aperuit, quod pervigilio Nativitatis libentèr fecisset ex more, nisi articulari morbo laboravisset adeò gravitèr, ut è cubiculo egredi non potuerit. Hanc sacram actionem enarrat in suis Diariis Magister Cereemoniarum. *Feria sexta ultima Decembris à Cappella fuit facta Processio ad Portam Sanctam, ubi Pontifex accepit malleum de argento inauratum de manibus Cardinalis S. Severina, Majoris Pœnitentiarii, & stans cum Mitra ante portam dicens, Aperite mihi portas justitiæ, & responso à Cantoribus ingressus ea confitebor Domino.* Percutit femel Portam sanctam, qui postea dicens, *Introibo ad domum tuam Domine,* & responso, *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Percutit secundo portam, deinde dicens: *Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus,* & responso, *Qui facit virtutem in Israel.* Dedit tertium ictum portæ, ubi lapides erant talitèr dispositi, quòd percutiendo ruerent, & fecit foramen, deindè dedit malleum eidem Cardinali, & Papa retrocessit, & ivit ad Sedem. Interim Porta cecidit, & statim fuerunt exoneratèr bombardè à Militibus Helvetiis, & in Castro Sancti Angeli. Interim Cantores cantabant psalmum *Jubilare,* & Pœnitentiarii lavarunt postes Portæ cum aqua benedicta spongiis, & abstergebant linteaminibus. *Postea Papa distis aliquibus Orationibus lachrymatu8 est, & accepta Candela accensa, & Cruce introiit Portam Sanctam, & cum eo duo Diaconi assistentes, deindè ceteri &c.*

Cùm autem à Portæ Sanctæ aperitione octiduo abstinere coactus fuerit, nè exterorum pietas ob id frustraretur publico edicto per Urbem affixo declaravit, à prædicta Vigilia, (tametsi Portis aureis non referatis) qui quatuor Basilicas inviserent, eos Jubilæum fore consecuturos.

Cùm autem excussa vi morbi aperitionis solemnia perficere valuit, tunc Cardinales Gesualdum, Columnnam, & Pinellum Legatos ad aperiendas in Basilicis Patriarchalibus Portas renunciavit, deinde Portam auream referavit, ut diximus, DOMVS DEI, ET PORTA COELI in lemmate appellatur verbis, quæ olim Jacob protulit postquam vidit in fornix Scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens Cælum, Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam. *Gen. 28 17*

Non est hic locus aliud, nisi domus Dei, & porta Cæli.
Sicuti enim verè Christus, quem visum in spiritu à Jacobo, Tertullianus putavit *Domus Dei est, & simul porta, per quam intramus in Cælum,* ità allegoricè inquit Cornelius, *Ecclesia est domus Dei, & porta Cæli, quia in ea quasi domo sua, Deus habitat per præsentiam, sùm spirituales, sùm realem in Eucharistia, & quia in Ecclesia sunt merita Christi, quibus porta Cæli nobis referata est, tunc maxime cum anni sanctioris, sive Jubilæi dies celebrantur.* *Tertull. lib. de fuga. In Genes. 28. 17.*

❖ XXIII ❖

LAUDATE NOMEN DOMINI.

Verba, quibus Regius Vates ad laudes Dei Mortales excitat legimus in lemmate numismatis, in quo peregrinorum multitudo Portam Sanctam ingreditur. Putavit P. Molinetus, in hoc nummo depingi Sodalitatem Sancti Benedicti Florentiæ conspicuam pietate, quæ ut narrat Ciacconius ex centenario hominum numero composita peregrino in habitu præeunte Cruce ad Sacras Jubilæi opes promerendas advenit. Hanc potuisse indicari non nego, puto tamen,

*De Iubilæis
pag. 437.
Relatione
della San-
tissi. Trini-
tà. MS.*

tamen, numisma cufum ad rem celebrandam perpetuo monumento digniorem. Memorij prodizum est apud Victorellum, aliosque Auctores, eo anno quadringentos è variis falsis religionibus Hæreticos ad fidem Romanam reverbos à Summa Clementis VIII. charitate in hospitio Sanctissimæ Trinitatis illectos, eosque pia, celebrique supplicatione ad Basilicam Vaticanam processisse, ibique à Pontifice sacra benedictione cumulatos. Inter quos Joannis Calvini maximi Hæresiarchè asfinis, quem Clemens paterno amore complexus est, alendum suscepit liberaliter, & Sacramento Confirmationis donavit.

Atque ob id Angeli imago jure insculpta conspicitur olivarum coronam mânu gestantis, illam enim merebantur quotquot, hæresis immani monstro superato, ad gremium Romanæ Ecclesiæ Victores redierunt: Porrò nomen Domini laudare tenebantur, quorum mentes ob suam infinitam in miseris pietatem Sancti Spiritus lumine cumulavit, ut proprios errores, ac veritatem agnoscerent.

✽ XXIV ✽

EGO VOS REFICIAM. MDC.

Christus Dominus in nube sedens peregrinos invitans ab hujus numismatis fronte præfertur, circumpositis verbis, quæ Christus ipse olim protulit apud Mattheum cap. 2. In mentem revocat nummi hujus inscriptio Clementis liberalitatem, qua ut dignus in terris Christi Vicarius accedentes cujusque generis homines cibus, tum spiritualibus, tum corporalibus mira charitate refecit.

Integro ejus anni spatio aderat non longè à sua duodecim Peregrinorum mensa, quos diebus singulis lautior cibus nutrebat. Ad hospitium sumptibus Apostolicis pro Episcopis, & nobilibus Ecclesiasticis peregrinis conductum, & paratum pluries se contulit. Hi, teste Victorello, quatuor millium numerum eo anno complevere. Exterorum, quos ibi invenerat pedes lavit, & osculatus est, quin etiam in mensa demissè ministravit, idemque in hospitio Sanctissimæ Trinitatis pauperibus peregrinis præstare non desistit.

Ad eos pie excipiendos, ac liberalius alendos ultra certam pecuniæ summam è Pontificio ærario per hebdomadas Sodalitati assignatam, aliam deinde suppeditari præcepit. Etenim ut ex rationario Codice, in Archivo ejusdem Sodalitatis asservato, colligitur, se ut septem millia ducenta quinque Clemens eo Jubilæi anno in pios Xenodochii usus attribuit.

Eadem pietatis officia Clementem obiisse testatur marmorea tabula in eodem Xenodochio ad parietes Coenaculi, quod magnum vocant sub æneum ipsius simulachrum exposta, ac sequenti inscriptione insignita.

CLEMENTI VIII. PONT. MAX.
QVOD XENODOCHIVM
PATERNA CHARITATE INVISERIT
SINGVLARIQVE LIBERALITATE
SVSTENTAVERIT
SODALITAS OPPORTVNA EIVS OPE
CONSERVATA POSVIT MDCVII.

ILLVSTRISSIMO DIDACO DE CAMPO PRIMICERIO.
IOANNE FRANCISCO SALOMONIO IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE.
CVRTIO SERGARDO, PROSPERO IACOBATIO, ET MARCO SERRREMEDIO
CVSTODIBVS.

Fuit autem adeò frequens eo Jubilæi anno in idem hospitium Peregrinorum concursus, ut ducenta septuaginta millia Peregrinorum, & ducenta quadraginta octo Societatum aggregatarum, quæ quinquaginta quatuor millia, & sex centum homi-

CLEMENTIS VIII. 481

hominum numerum constituiebant, eò confluerint, prout habetur in relatione, Venetiis impressa apud Juntas, & sanè idem prorsùs numerus in prædicto Xenodochii Rationario accuratissimo inita ratione, recensitus apparet. Andreas autem Victorellus ex alia relatione à quodam ex eadem Sodalitate collecta, quatuorcentum quadraginta quatuor millia virorum, scæminarum verò viginti quinque millia, Universim quatuorcentum sexaginta novem millia Peregrinorum eo anno ibi hospitio excepta fuisse commemorant. Alia Urbis Xenodochia viginti quinque circitèr millia hominum exceperunt. Constat insuper ducenta circitèr millia peregrinorum Solemni Pontificis benedictione ipso die Dominicæ Resurrectioni Sacro interfuisse, ac ex illis triginta sex viros Lutheranam heresim abjurasse.

*De Jubil.
par. 2.*

*Phæbent de
Jubil. cap.
17. par. 2.*

Nec quid verò optimi Pontificis muneris Clemens præmitteret, eodem Jubilæi anno quolibet Sacramenta, Baptismate tantum excepto, Christianidelibus ministravit, præcipuè centum Confratribus Societatis Sancti Benedicti Civitatis Florentinæ Sacra Communione refectis, & prandio exceptis fereula propriis manibus in Gregoriano ambulacro Palatii Vaticani ministravit.

Hic præmittenda non est rara Clementis munificentia à Victorello commendata. Asserit ille, Clementem trecenta millia circitèr seuta argentea eo anno in pio pauperum subsidio erogasse, atque in paterna charitate accedentes omnes refecisse.

❁ XXV ❁

IVSTI INTRABVNT PER EAM.

❁ XXVI ❁

INTROITE IN EXVLTATIONE.

EX his numismatibus primum Portam auream clausam exprimit cum epigraphic IVSTI INTRABVNT PER EAM. Aliud numisma simile cum eodem lemmate eusum eo anno fuit, sed in altera parte loco Pontificiæ imaginis legebatur.

ALPHONSVS EPISCOPVS OSTIENSIS, SACRI COLLEGII DECANVS
S. R. E. CARDINALIS GESVALDVS,
IVSSV CLEMENTIS PAPÆ VIII.
APERVIT, ET CLAVSIT
ANNO IVBILÆI MDC.

Aperuit enim Portam Basilicæ Sancti Pauli.

Aliud etiam numisma eusum fuit eo anno cum simili lemmate, in quo cernebatur Porta Sancta Basilicæ Liberianæ clausa cum literis.

APERVIT, ET CLAVSIT ANNO IVBILEI MDC.

Ex altera facie

DOMINICVS S. R. E. CARDINALIS PINELLVS
ARCHIPRESBYTER.

Nec defuit numisma, in quo cernebatur Porta aurea Lateranensis cum epigraphic.

CLEMENS VIII. PONT. MAX.
ANNO IVBILÆI MDC.

Ex altera verò parte

SIMON DE ARAGONA C. TERRANOV.
LOCO ASCA. C. COLUMNÆ ARCHIPRESBYT.

Apud Pbe-
beum lib.2.
cap.12.

Cum dicitur IVSTI INTRABVNT PER EAM in memoriam revocatur admonitio Hieremiæ, qui cap.17. his verbis nos admonet. *Cum Hi habitatores hierusalem, qui ingredimini portas has, ut adoretis Deum, hæc dicit Dominus, custodite animas vestras, & nolite portare pondera, nec inferatis per portas hierusalem. Pondera autem esse culparum sarcinas Sancti Patres interpretantur. Si autem hæc deponantur per poenitentiam, è reis Iusti efficiuntur, ut deindè in Dei templo supplicibus, deletò culparum reatu, poenarum etiam debitum condonetur.*

Secundùm autem numisma sub Ovium specie Christifideles indicat, quos Pontifex eorum Pastor ad templum, veluti ad tutissimam caulam invitat verbis Plal.99. *Intrate in conspectu ejus in exultatione.* Præscribitur autem hic psalmus in Ritibus ad Jubilæi consecutionem spectantibus, & in ingressu Portæ Sanctæ devotè enunciatur. Ait Pientinus de Jubilæo lib.3. c.6. *Non solum eam ob rem, ut insinuatur quanta Angelorum, & Sanctorum lætitia in triumphante Ecclesia recolatur Jubilæus, aut ea de causa, ut quicumque Cæremoniis illis præsentis fuerint, rectè intelligant, quàm religiosè, ac piè debeat in militante Ecclesia à Christifidelibus celebrari.*

✽ XXVII ✽

ABSOLVTO ANNO IVBILÆI MDC.

✽ XXXVIII ✽

PORTAM SANCTAM APERVIT, CLAUSITQVE
ANNO IVB. MDC.

Clementem continet Pontifex numisma primo loco positum Sacris Vestibus una cum Cardinalium cætu indutum, & primum lapidem pro clausura Portæ Sanctæ supra limen deponentem. Alterum Portam Sanctam lapidibus obstructam ostendit, utroque à Clemente VIII. illam fuisse clausam dicitur.

Sicut autem distulerat Pontifex podagra impeditus Portæ Sanctæ aperitionem, ut diximus. Ità eadem de causa anno absoluto Jubilæi protraxit ad vigiliam Circumcisionis Domini clausuræ solemniam. At eum neque eadem die pedibus adhuc debilis clausuræ munus obire valuisset, novo edicto ad octavam Epiphaniæ Jubilæi beneficium protraxit. Hæc igitur die ad Basilicam Vaticanam Sede delatus, absoluto Missæ Sacrificio à Cardinale Antonio solemniter celebrato, inchoata Antiphona in Sacello Sanctissimi Sacramenti *Cum jucunditate*, pedibus ad Basilicæ atrium per Portam auream contendit, eamque, servatis jam decretis Cæremoniis, obstruxit: ità enarrat Magister Cæremoniarum. » Pontifex pedester » accessit ad Portam Sanctam, tenens candelam, ibique benedixit lapides, & cæmenta pro clausura Portæ Sanctæ, deindè genuflexus collocavit duodecim cap- » sulas plumbeas plenas numismatum de auro, argento, & ære, in totum centum viginti quinque de auro, 25. de argento, & 50. de ære. In limine Portæ Sanctæ in marmoribus perforatis, deindè posuit cæmentum supra præ- » fixas capsulas plumbeas, & supra cæmentum posuit tres lapides, unum in-
mc-

In Diarist.

medio, alterum à dextris, alium à sinistris, submissa voce dicens. *In fide, & virtute Iesu Christi filii Dei vros, qui Apostolorum Principi dixit Tu es Petrus, & super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam collocamus lapidem istum primum, ad claudendum hanc Portam Sanctam, singulo Iubilei anno referendam in Nomine Patris &c.* Quo factò quatuor Pœnitentiarii Sancti Petri, parati Planetis quatuor trullis de ære inargentatis incœperunt aedificare, deinde cœmentarii per fecerunt, & totam Portam clauserunt, & Papa dictis aliquibus aliis Orationibus incœpit *Te Deum*, quo absoluto ivit ad Lodiam publicæ Benedictionis, quàm dedit Populo, & concessit Indulgentiam plenariam, postquam in Sede delatus rediit ad sua cubicula.

❖ XXIX ❖

HENRICVS III. DEI GRATIA FRANCIAE, ET NAVARRAE REX CHRISTIANISSIMVS.

Henrici IV. Galliarum Regis effigiem Numisma ostendit, in cuius averfa parte Clementis Pontificis faciem habebat; Idcò simul conjuncti fuere, ut sincera eorum reconciliatio æterno monumento Orbi innotesceret, cum Rex ab Anathemate solutus in Ecclesiam Divi Petri per Oratores à Pontifice admittus est. Totam rei feriem pœncis exponamus.

Gesta Henrici, Regis Navarra minimè probans Sixtus V. ut erat ingenii præservidi, nec offensionum timidi, Henricum Apostolica usus autoritate, tanquam hæreticum, & hæreticorum patronum percussit anathemate. Hanc assertionem habet D. Joannes Baptista Palatius in Sixto pag. 391. negat autem Ciaconius dum in vita Sixti col. 115. ait. *Henricum tamen IV. excommunicatum pronuciare, & maledictis persequi noluit.* Attamen ex actibus Consistorialibus habemus hanc narrationem. *In Consistorio habito die 9. Septembris 1585. (Pontificatus Anno primo) fuit lecta declaratio, cujus titulus erat contra Henricum Borbonium assertum Regem Navarra, & Henricum item Borbonium præsumptum Principem Condensæ, hæreticos, eorumque posteros, & succēssores, ac liberatio subditorum ab omni fidelitatis, & obsequii debito, quæ incipit Ab immensa Aeterni Regis Potentia &c.* deinde die 21. hæ literæ affixæ, & publicatæ fuerunt in Basilica Principis Apostolorum, de Urbe, & in Acie Campi Floræ per Hieronymum Lucium, & Nicolaum Fogliettum Pontificis Cursores. Extat hæc Bulla in bullario Romæ impresso anno 1588. pag. 35. sub anno xii.

Gregorius deinde XIV. anno 1591. misit literas, quas dicunt *Monitoriales* etiam sub censuris, & pœnis ad Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, Priores, ceterosque Ecclesiarum Sæcularium, & Regularium Prælatos, Capitula, Collegia, & Conventus, ac personas Ecclesiasticas quascumque per Regnum Franciæ constitutas, ut ab Henrico Borbonio quondam Navarra Rege, ac ab ejus sequacibus, fautoribus, & defensoribus, illique adherentibus Principibus, ac Proceribus, & aliis, qui apud eum sunt omninò recedant, atque illum, & illos prorsus deserant, & derelinquant. Quæ literæ incipiunt Beatissimi Apostolorum Principis Petri Cathedræ, super quam &c. & die 25. Maii in locis solitis Romæ affixæ, & publicatæ fuerunt.

Mortuo Gregorio Clemens VIII. electus initio Pontificatus ad Gallici Regni salutem procurandam animum incendit. Gallicanam ille Ecclesiam vetustate, sanctitate, & doctrina multorum celebrem unicè diligebat, pro illa non mediocriter afflicta, æquiduis precibus repetitis Sacrificiis, & (loquor cum Baronio tom. 6.) indefinentibus lachrymis Deum precabatur, quam clementinarum (ut ità dicam) lachrymarum filiam Christianus Orbis religione, pietate, reverentia in Apostolicam Sedem, doctrinaque de duobus maximis Regibus Henrico Patre, & Ludovico filio florere vidit. Gallia confederatos monuerat Pontifex, ut virum Catholicum, ad Gallicanam Coronam evererent. At cum ab iis magna-

*Vistorollus
apud Ciacon.
col. 251.*

perturbatione celebrantur comitia, Henricus Divina luce perfusus Catholica, & Apostolica Ecclesie rationibus, dogmatibusque optimè instituitur, & errores detestatus ex animo avitam S. R. E., & Sanctorum Gallie Regum Religionem in Sandosiana Civitate profiretur.

*1o. de Bas-
sieres hist.
lib. 23.*

Misit propterea ad Clementem Henricus, veniam, & absolutionem suo nomine petiturum, Petrum Cardinalem Gondium, deinde Marchionem Pisonium, quos primos Nuntios Clemens ne audiendos quidem censuit. Demum Ludovicum misit Ducem Nivernensem. At Clemens fœderatorum ardentissimo studio abreptus in opinionem, mutationem ejusmodi esse frudulentam, & mendacem, certus non admittendi Oratoris, Possëvinum è Societate Jesu præmiserat, qui Nivernensi literas Pontificias daret, quibus Pontifex testabatur, se ab Henrico Borbonio Oratorem nullum admissurum. Nihilominus perrexit Nivernensis, & tacita Oratoris appellatione Romam ingressus, & Clementi colloquutus contentionem omnem, & industriam, quæ in solertissimo Principe plurima erat, adhibuit, ut Clementis animum ad absolutionem impartiendam inclinaret. Eam Pontifex diffidendam censuit, & post Consistorium habitum in Palatio Apostolico die 20. Decembris ann. 1593. *Retulit, fuisse missum P. Antonium Possëvinum Societatis Jesu, ut retraheret ipsum Ducem Nivernensem ab Adventu in Urbem, & protestandum, quod reciperetur aliquo modo, & quod fuerit admissus, Ex alio ut privatus, non autem ut Legatus, & Orator Regis Francia, illumque audiverit in Consistorialibus.*

Ex alio

Consistoria-

libus.

In ejus vita

De hæc loquens Jacobus Perronius, eloquentissimus, & eruditissimus vir cum viro acris judicii, & impigro Arnaldo Ossæo (quos non longo post tempore Romæ Vaticana purpura insignes vidit) ad beneficium absolutionis impetrandum incubuit, affirmans, Henricum Divina inspirante gratia ab omnibus, & singulis erroribus ex corde recessisse. Optimam operam navasse Henrico Sanctum Philippum Nerium, cujus consilio præcipuè Clemens ad pietatem se inclinavit, Baccius est auctor. Ut autem consultius, & maturius id Clemens perageret, singulorum Patrum Purpuratorum sententiam explorare decrevit, assignata proinde binis ante meridiem hora, & alteri postmeridiana, usque dum eorum numerus absolveretur, omnibus maturè perpensis, atque discussis in Consistorio habito sub die 20. Decembris anni 1595. Dixit, se audivisse sententias, & vota Cardinalium, & esse satisfactum de eorum omnium pietate, & doctrina in negotio reconciliationis Regis Navarre, & invenisse majorem partem inclinare, & sentire, ut reciperetur, & ideo esse recipiendum, & quod Sua Sanctitas egit, & tractavit cum his agentibus, & Procuratoribus Regis, & hucusque conclusit conditiones aliquas in ejus reconciliatione servandas, quas illi promittunt implendas, retulit autem istas.

I. Quòd irrita, & nulla declarata absolutione obtenta per eum ab aliis Episcopis, & Prælatibus in Francia, ipse de novo abjurabit Calvinismum, & omnes hæreses hic per suos Procuratores, & petet absolutionem à Sua Sanctitate cum poenitentia imponendis arbitrio Sanctitatis Sæ.

II. Iterum abjurabit principaliter in Francia in manibus Legati, vel Nuncii, vel alterius Ministri Sanctitatis Sæ.

III. Reducet Principem Condem à Rupella, & è manibus Hæreticorum catholicè educatum Parisios, uti Regni Successorem intra sex menses.

IV. Introducat Religionem Catholicam, & illius exercitium in Principatum Bearn, & aliis in locis, ubi non habetur.

V. Episcopos Ecclesiarum dicti Principatus restituet, & ubi defuerunt, alios Catholicos nominabit, & donec illarum Bona restituantur, providebit eis de victu, & necessariis ad sustentationem de suo.

VI. Recipiet Clerum Sæcularem, & Regularem in suam protectionem peculiarem.

VII. Faciet restitui omnibus Ecclesiis, & Monasteriis omnia illa bona alii Catholicis, vel Hæreticis concessa, infeudata, aut alias alienata absque litibus, & tela judiciaria.

VIII. Publicabit, & publicari faciet, & observari Concilium Tridentinum inter quatuor menses.

Non

IX. Non nominabit ad Monasteria, & Ecclesias, nisi Catholicos, & probatos viros.

X. In officiis temporalibus ostendet, se diligere Catholicos, & eis favere.

XI. Scribet ad omnes Principes Catholicos de sua conversione ad fidem Catholicam.

Subjungens, hæc hæcenus obtinuisse, quod si quis amplius poterit obtinere melius erit. A Deo benedicente, hæc acta esse.

Benedixit profectò Deus lachrimis, ac precibus piissimi Pontificis, qui ut beneficium absolutionis à Deo impetraret Henrico, Scalam Sanctam submissis poplitibus (quamvis podagra vexatus) bis aliquando una, & eadem hora iustravit, atque oculorum imbre, oculis singulis in gradibus repetitis, madefactus. Antequam tale beneficium Henrico impenderet, à Quirinali ad Sanctam Mariam Majorem nudis pedibus non semel lacrimantem contendisse, & rem Divinam fecisse affirmat Cardinalis Ossatus in suis epistolis italicè Venetiis cufis, atque post sacrum demisso capite nudis pariter pedibus domum remeasse addit Illustrissimus Sausaius de osculatione pedum pag. 105.

Decreta autem die ad publicam absolutionem concedendam. Tertia Dominica Septembris 17. ejusdem anni 1595. in porticu S. Petri solemnè pompa res fuit peracta. Ejus Ritus narrat Andreas Victorellus in addit. ad Ciaccon. Narratitidem fuscè in libro 23. suæ Historiæ P. Joannes de Buffieres. Nos illum exponemus verbis, quibus in suis Diariis recensuit Magister Caremoniarum, qui Sacra huic actioni præerat.

„ In porticu Sancti Petri (ait ille) fuit facta absolutio solemnè Henrici Borbonii Regis Navarrae, & Franciæ, ubi pridè fuerat constitutum tabulatum, & factus apparatus, & parietes ornati pro folio Sanctissimi Domini nostri Papæ, & atque Prælatorum, & Officialium curiæ ad id monitorum die præcedenti S. D. N. vespere venit ex Quirinali in Palatium Apostolicum Sancti Petri cum DD. Cardinalibus Nepotibus, mane autem ad horam 15. descendit more solito cum Processione DD. Cardinalium, & Prælatorum, & cum maxima Procerum, Domicellorum, & Nobilium, & Ecclesiasticorum frequentia ad porticum prædictum. Ad suum Solium ascendit cum DD. Cardinalibus, ubi ego (idest Martinus Cappelletus, unus ex Magistris Caremoniarum) & D. Cardinalis Saxus, & D. Cardinalis Florentinus præsolabamur, ac vbi erat magna virorum turba; & circa tabulatum, & circa confessum Dominorum Cardinalium, & Prælatorum innumera multitudo, & similiter in area, & vestibulo, & ipsa porticu Basilicæ.

„ Sanctissimo Domino nostro confedente cum suis assistentibus de more, & minoribus Pœnitentiariis cum Cottis, & Virgis, & Auditoribus Rotæ, & aliis Officialibus, & Fiscali generali, Assessore, & Commissario, & Fiscali Sancti Officii Inquisitionis fuerunt adducti DD. de Perona, & Doxat Procuratores Regis ad conspectum, & pedes Sanctitatis Sux, & ipsi fecerunt instantiam pro absolutione Regis eorum principalis brevi Oratione ad Sanctitatem Suam, qua finita Dominus Cosinus de Angelis Assessor Sancti Officii perlegit Decretum Sanctitatis Sux, quo præcipiebatur, ut facta per eos procuratorio nomine dicti Regis abjuratio Calvinismi, & aliarum hæresum, quibus ipse Rex adhererat, & deinde fidei Catholicæ professione cum aliis promissionibus implendis sibi iniungeretur penitentia &c. absolveretur &c. quare ambo ex scripto hujusmodi abjuracionem juxta consuetam antea, & tunc traditam formam ab eis subscriptam fecerunt D. Perone altius, Doffat vero demissiore voce, & jurarunt ad Sancta Dei Evangelia sibi proposita, supra pulvinar, successive similiter emisserunt professionem fidei Catholicæ, ambo, ut supra, juxta formulam præscriptam, paucis quibusdam præterminis, similiter ab eis subscriptam, & juratam.

„ Tum D. Cosinus Assessor ex scripto legit Decretum Sanctissimi pro absolutione Regi impendendam cum pœnitentiis, promissionibus, & conditionibus expressis, quarum pleræque memoratæ sunt in Consistorio habito die 20. Augusti proxime præterito.

„ Quibus quidem acceptatis osculati sunt pedes Sanctitatis Suae, & Fiscalis
 „ Generalis, & Fiscalis Sancti Officii rogaverunt DD. Prothonotarios, Clericos
 „ Camerae, & alios Notarios ibi presentes, ut de hujusmodi sententia, abjura-
 „ tione, & professione fidei conficerent unum, vel plura publica instrumenta ad
 „ perpetuam rei memoriam, Sanctitas Sua sedens cum mitra accepto libro reci-
 „ tabat Psalmum *Miserere mei Deus*, Cantoribus alta voce illum cantantibus, &
 „ ad singulos versus percutiebat capita DD. Procuratorum, & deinde juxta for-
 „ mulam Pontificalis in ordine recipiendi Apostatam, Hæreticum, vel Schisma-
 „ ticum illos absoluit, dicens. Deus, cui proprium est &c. Tunc accersito Cardi-
 „ nale Sanctæ Severinæ majore Pœnitentiario consignavit ei DD. Procuratores
 „ de Perona, & Doffat, ut introduceret in Ecclesiam, & Altare S. Petri & reli-
 „ quas orationes diceret. Sanctitas vero Sua ad se vocavit de Perona, & nescio
 „ quid dixerit & tunc facto signo lætitiæ, tormenta custodia Helvetiorum, & Arcis
 „ Sancti Angeli explosa sunt, cum magno strepitu.

„ At Cardinalis Sanctæ Severinæ accipiens manibus utriusque Procuratorem,
 „ ac unum dextris, alterum à sinistris ducens descendit à tabulato, deducti à
 „ Cæremoniariis, & Pœnitentiariis minoribus, præcedentibus Cantoribus, &
 „ ubi ad mediam proximam portam Basilicæ dixit juxta Pontificale. Incedimini
 „ in Ecclesiam Dei procuratorio nomine vestri Regis, à qua incaute aberravisse,
 „ & evasisse eum laqueos mortis agnoscite, horrescant omnes pravitatem Hære-
 „ ticam, colant Deum Omnipotentem &c. & ita eos introduxit procuratorio
 „ nomine Regis & procedens præcinit *Te Deum laudamus*, & Cantores alta voce
 „ cantarunt, & prosequuti sunt usque ad ultimum solemniter, & morose.

„ Tunc Cardinalis eo ordine accessit prius ad Altare Sacramenti cum præ-
 „ dictis Procuratoribus, & deinde deducens eos secum venit ad Altare Sancti
 „ Petri, ubi cum eis similiter adoravit, & ipse accessit ad cornu Episcopale.
 „ Procuratores vero genuflexi jussi sunt manere in ultimo gradu altaris, Cantoribus interim dictum hymnum prosequentibus, ac frequentissimo Clero, &
 „ Populo ibidem præfente, & concurrente.

„ Quo finito idem Cardinalis dixit *Kyrie eleyson*, & descendens de Altare,
 „ complexus est Procuratores atque eis & Regi gratulatus est, & dimisit eos in
 „ pacem & recessit de Ecclesia. Illi magno cum comitatu recedentes eum Illustris-
 „ simo Cardinali de Gioiosa se contulerunt ad Ecclesiam Sancti Ludovici, & ibi
 „ fecerunt cantare *Te Deum*, & preces, & explodi tormenta, & glandulas æneas
 „ per duos sequentes dies. In domo ipsius de Perona fuit factum magnum
 „ convivium.

Hucusque supracitatus Magister Cæremoniarum. Quanto deinde gaudio fuerit cumularus, Henricus in hac reconciliatione cum Sancta Romana Ecclesia Dei beneficium agnoscens, ejus Epistolæ sua manu scriptæ ad Clementem Pontificem Maxime declarant. Præter gratias, quas egit optavit Rex Romam advolare, ut Pontificios pedes deoscularetur, at gravissimis distractis impedimentis non potuit, Clemens benignitate incredibili se in Galliam ad ipsum, Regnumque solatio recreandum profecturum affirmaverat, quæ res Regium animum majori obligatione devinxit. His beneficiis & Christianissimi titulo à Pontifice decoratus Henricus factis egregiis effecturum se subscripsit, ut Christianus Orbis, beneficia, non male collata cognosceret, promisitque, se Oratorem ad obedientiam ipsi Clementi exhibendam legaturum, & anno 1596. litteras Rothomagi ad ipsum dedit, indicans, missi à se id muneris obiturum Ducem Pignecjum confobrimum suum, & dicens mittimus Ducem Pignecjum, ut Beatitudini Vestre, Apostolicæ Sedi jvstam, & meritam præstet obedientiam, & submissionem, quam nos, & Regnum nostrum debemus & eodem modo quo Christianissimæ memoriæ Majores nostri præstiterunt.

In hujusce rei memoriam extat Romæ in Exquilis ante templum Sancti Antonini Abbatis sacrum, columna è marmore, quod Italis dicitur *gravito*, quam ciborium tegit quatuor columnis sustulit. Eidem imminet Christi Servatoris in Cruce affixi imago. In basi hæc legitur inscriptio.

CLEMENTIS VIII. 487

D. O. M.
 CLEMENTE OCTAVO PONT. MAX.
 A D M E M O R I A M
 A B S O L V T I O N I S H E N R I C I Q V A R T I
 F R A N C I A E E T N A V A R R A E
 R E G I S C H R I S T I A N I S S I M I
 Q. F. A. D. XV. KAL. OCTOBR. MDXCV.

✻ XXX ✻

ET NON POENITEBIT EVM.

I 5 2 4.

S Unum Sacerdotem Antiquæ Legis Melchisedech, panem, & vinum ante Aram offerentem cernimus, ante quam miles genuflexus adest. Notæ sub his positæ indicant, numisma cûsum fuisse anno 1594. scilicet post adventum Ducis Nivernensis, quem Henricus IV. de quo loquuti sumus ad Pontificem misit, ut suppliciter peteret à censuris absolutionem. Hic in milite indicatur. In Sacerdote Pontificem, Oratori Sacra Romana Ecclesiæ dogmata servanda proponentem. Verba lemmatis adiecta accepta sunt ex psalmo 109. Illa proferri a Regio Oratore putandum est, dicente *juravit Dominus*, hoc est, Henricus *custodire iudicia iustitiæ tuæ; & non poenitebit eum*. Cum sincero, & stabili cordis affectu ad Sanctum Ecclesiæ Romanæ gremium redire percipiat. *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Quàm aptè sacrificium panis, & vini in talis numismate sit exculptum inde scias, quòd Henricus pestifera Calvinii labe antea infectus dein conversus præcipuè sacram Eucharistiam debito cultu veneraretur, atque in eo, tamquam præcipuo omnium Sacramentorum cetera significari arbitretur.

✻ XXXI ✻

PAX. ET. SALVS. A. DOMINO.

M DC I.

H Ujus numismatis lemma verbis constat passim in Sacra Scriptura adhibitis. *Gratia vobis, & Pax à Deo*, inquit D. Paulus 1. Corinth. rursus ad Galatas 1. ad Ephes. & in pluribus aliis locis dicitur enim Deus Pacis, & in Psal. 3. *Domini est salus*, & Psalm. 36. *Salus autem iustorum à Domino, quia vana salus hominis*. Psalm. 59. Et quidem de duplici salute, ac pace cum Catholicis interpetrandum hoc est. Salus enim, ac Pax æterna, quæ vera, & unica salus dicenda est nullo pacto ab hominibus conceditur, sed à Deo, merita hominum coronante, quæ autem in hac vita possidetur à Deo ipso dependet, in cuius manu *Cor Regis est, quocumque voluerit inclinabit illud*. Prou. 21. Porro. Vanæ sunt hominum industria, quibus Deus non obsecundat, dicente Regio Vate. *Nisi Dominus edificaverit Domum in vanum laboraverunt, qui edificant eam*.

Hac doctrina optimè imbutus Clemens Deo tribuit in numismate pacem, quam suo labore, tamquam arbiter conciliavit inter Regem Christianissimum, & Ducem Sabaudia anno 1601. cum ob Marchionatum Salucii inter se disiderent, agente Cardinali Aldobrandino Summi Pontificis nepote, & ejus à Latere Legato.

An hoc lemme ludatur in verbis, nomine SALVS pro Salucii Marchionatu usurpato, ut dicit P. Molinættus, judicet Lector. Mihi sufficiat, ex illo Clementis

tis animi demissionem arguere, qui nihil suis viribus tribuens Deo referebat quicquid percipere ageret, edoctus ab Apostolo 2. Corinth. 3. *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.*

Figura pacis est, typus facie scuta comburens, merito Crucem gestat, qua innuitur, Pacem ab Ecclesia mansisse, cujus labarum est Crux, quæ (docente Sancto Leone in sermone 8. de passione) *Omnium fons est benedictionum omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.*

XXXII

PAX REIPUBLICAE CHRISTIANAE.

Culum numisma fuit anno 1598. postquam inter Philippum Tertium Hispaniarum, & Henricum Quartum Galliarum Regem firmata fuit Pax, quorum vultus fuerunt expressi, qui in signum pacis, quam per Legatos inierant die Maii tertia. Jungunt dexteras, ex quibus frumenti spica oritur, qua ex pace nasci abundantia designatur. In averfa nummi parte fuit imago Pontificis, qui ad hanc pacem conciliandam miserat Mense Majo 1596. Legatum à Latere in Galliam ad Henricum Quartum Alexandrum Cardinalem Medicum, quod opus vidit perfectum, jantequam è Gallia discederet. Rei feriem his verbis recensuit in sua Historia P. Joannes de Busieres Societatis Jesu.

Tom. 2. lib.
23.

Provehebatur pax summis Regum studiis, ac Philippus Hispaniæ Rex incam toto profus animo incumberebat. Jam senio gravior, & morborum acerbitate feretro propior pacem filio cupiebat asserere, patrimonium tutissimum, & opulentissimam hereditatem. Eam ob causam Secusum Franciscanorum Generalem Missum à Pontifice lætus exceperat, eumque ad pacem conciliandam in Flandriam ad Archiducem miserat. Jamque Franciscanus in Franciam venerat, habueratque de pace Sermonem, convenerat Villarcgius cum Ricadoso in Picardie finibus Regis, & Archiducis assensu; pacti, ab utroque Legati mitterentur Vervinum, quod oppidulum est in Veromanduis; ea una pace sanam adeptum. Nuncupati à Rege Legati Poponius Bellicurius, Nicolaus Brulartus Syllerius ab Archiduce, cui Philippus autoritate totam scripto promiserat Joannes Ricadotus. Joannes Baptista Tassius, & Ludovicus Verrei Kenus, jique serio, & bona fide operam adhibent. Atque ut Reges paribus animis pacem cupiebant; nec enim ea Henrico necessaria minus quam Philippo erat. Legati de conditionibus statim conveniunt. Primum de prærogativa sedis disceptatum ac cum præsens Legatus esset, eam in rem à Pontifice designatus controversiam dirimit. Tandem post plurimas disceptationes Mense Junio instrumentum pacis perscribitur, ut quod ad Salutios spectabat controversiæ arbiter sit Clemens Pontifex, qui intra annum sententiam ferat. Eodem mense Junio Rex Parisiis pacem sanxit jurejurando solemniter adstantibus ab Archiduce Legatis; Bruxellis Archidux præsentibus Birone, ac Bellicurio, & Sillesio.

Philippus subscripsit foederi, & eodem anno obiit eò maxime dolores acerrimos solatus, quod pace parta cum Francia liberis tranquillitatem testamento legaret, legatumque traderet, nec Henrico levior erat gaudendi materia, qui Franciam bellis assiduus tanto annorum tractu laniam misere divulsam, ac prope disceptam, pacis beneficio recrearet, tandem restitueret atque persanaret.

Hæc eadem omnia exponunt plurimi Authores, inter quos Catherinus de Avila lib. 15. de civilibus bellis Galliarum.

Hoc opus vidit perfectum Clemens, dum adhuc Ferrariæ commoraretur, ubi optatæ pacis Nunciis ipsum Pontificem Cardinales ceterosque Aulæ Romane viros lætitia Henricus affectit.

Clacc. 258.

VENI. DILECTA. MEA.

CUM adhuc Pontifex Clemens Ferrarię degeret Margarita Austriaca Philip-
pi Tertii Hispaniarum Regis Sponsa designata in Hispaniam proficiscens
Pontificis pedes deofulari voluit, exoptans in matrimonio absentis Reg-
gis ab eodem Summo Pontifice conjungi. Illa ante Pontificem in puella exculpta
significatur, à quo florem recipit adiecto lemmate ex Sacris Canticis excepto
VENI DILECTA MEA, *Veni coronaberis.*

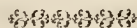
Cap. 4. 8.

Illi Coronam donatam fuisse à Pontifice affirmat P. Molinetus, sed falso
Pontifex enim Rosam auream dedit, non Regiam Coronam, ut ex his quę addam
liquido apparebit acceptis ex itinerario Clementis Ferrariam ab Angelo Rocca
conscripto. Pag. 133.

„ Inter Principes (ait ille) quos Ferrarię ad suos pedes exofculandos
„ recepit, fuit Serenissima Margarita Austriae Archiducissa Caroli Archiducis
„ filia, prncepos Imperatoris Ferdinandi, ac tandem Hispaniarum Regina.
„ Illam die 13. Novembris Regio saue apparatu excepit. Hinc Illustrissimi, ac
„ Reverendissimi Domini Cardinales, Sancti Clementis, & Bandinus S. D. N.
„ Legati à latere ad insulam usque tribus milliariis à Ferrariā distantem, ceteri
„ vero Cardinales ad Portam Angelorum usque Reginae obviam prodire; Ur-
„ bem inter Cardinalem Sfortiam, & Montalrum equo veda intravit. Cardinales
„ alii septendecim mulis ornatu purpureo, & phaleris egregie cultis Reginae Mater
„ Serenissima Archiducissa Maria ab Austria, Albertus Archidux Austriae, Duces,
„ Principes, Procercsq; in eodem equitatu processerunt ad Palatium usque,
„ ubi S. D. N. in publico Consistorio Reginam, ejusq; Matrem, & Archiducem,
„ primum ad pedem, deinde ad manum exofculandam admisit. Archiducem
„ verò sinu etiam & complexu recepit. Hunc primum ad Pontificem accessum
„ his verbis enarrat in suis Diariis Magister Ceremoniarum.

„ Post praestiram obedientiam à Dominis Cardinalibus Papę in publico
„ Consistorio duo Antiquiores Diaconi Cardinales, qui fuerunt Illustrissimi
„ D. Sfortia, & Montaltus iverunt ad Serenissimam Reginam, quę erat in qui-
„ busdam Cameris vicinis Aulae Pontificis pro ipsa Regina paratis, ad illam in-
„ Consistorium publicum ducendam, fuit ducta media inter ipsos ante Papam
„ sedentem in Throno sub Baldachino indutum pluviali rubeo, & Mitra pra-
„ ctiosa, & illam sequebatur Serenissima Mater ejus, & Serenissimus Archidux
„ Albertus Augustinus Austriacus, qui omnes ter genuflexerunt ante Papam, &
„ osculari sunt pedem, & manum Papę. In Consistorio publico cantores Papę
„ cantarunt mottetum quando venit Serenissima Regina, & Cardinalis de Flo-
„ rentia Decanus habuit verba congratulatoria nomine Sacri Collegii, Serenissima
„ Regina erat induta veste nigra propter mortem Philippi Secundi Regis Hispaniarum
„ Patris Philippi Tertii Sponsi. Fuerunt omnes hospitati in Palatio
„ Apostolico, sive Castello expensis Papę.

Splendidissimum, verèque Regium apparatus, quo Serenissimi Principes
Ferrariam ingressi sunt aliis describendum relinquo. Si enim omnia vellem enar-
rare sermonem nimis longum tenerem à nostro sanè instituto alienum. Hoc ta-
men loco tres tantum apponam inscriptiones ad Reginae adventum pertinen-
tes, quarum prima ad Portam Angelorum nuncupatam ingredientibus sese
offerebat.

ANGELI GAUDENT,
MORTALES EXULTANT,
MARGARITAM AVGVSTI SANGVINIS PIETATIS,
VIRTVTEMQVE OMNIVM SPLENDORE LVCIDISSIMAM
SIMVL LÆTISSIME EXCIPIVNT.

Altera ad anteriorem eiusdem Portæ parietem in hæc legebatur verba.

VRBEM ADVENTVS
TVI LVMINE ILLVSTRATAM REGINÆ
REDDE NVNC HOSPITIO GLORIOSAM.

Tertia ad Atrii Palatii arcum è regione Cathedralis Ecclesiæ hisce verbis.

PHILIPPO, ET MARGARITÆ AVSTRIACIS
AVITA IMPERATORVM GLORIA,
SVAQVE PIETATE INCLYTIS,
VT CATHOLICORVM REGVM SOBOLES
PROPAGETVR MATRIMONIO DIVINITVS IVNCTIS
ANNI MVLTIVM LIBERORVM COPIA
PERPETVA FOELICITAS.

Die deinde 15. Novembris S.D.N. Missam de Spiritu Sancto præsentibus Sac. R.E. Cardinalibus solemnissimo ritu Pontifex cantavit, in qua tam Philippi Tertii Hispaniarum Regis, & Margaritæ Reginæ, quàm Alberti Archiducis Austriæ, & Isabellæ Hispaniarum Infantis absentis Matrimonia lecto Offertorio celebravit. Rem sic exponit Bulengerus hist. lib. 10. „ Cum Pontifex Maximus tergemino „ diademate, quod Regnum vocant, fulgens in Solio confedisset, Regina candi- „ da veste gemmis, & adamantibus insignis inter duos Cardinales, Sanctiqua- „ trium, & Farnesium, Matre & Archiduce proximè sequentibus ad idem „ Templum frequenti comitatu deducta, postquam sub aureo cum Matre conopseo „ confedit, Sacrum solemne Pontifex auspiciatus est. Apostolico Fidei Symbolo „ decantato Regina à Cardinalibus cum matre ad Pontificem deducta est; Tum „ lectis mandatis specialibus procuræ à Reverendis. D. Maffeo Barberino Pro- „ thonotario Apostolico, Serenissima Regina venit ante Pontificem media inter „ supradictos Cardinales Diaconos Dalmaticis indutos, & Pontifex matrimo- „ nium inter Regem Catholicum per Albertum Auunculum Legatum, Regiam „ vicem implentem, & Margaritam Reginam celebravit, & ratum esse iussit, si- „ militer aliud inter Albertum, & Isabellam.

„ Postquam verò Sanctissimus Dominus noster Sacram Communionem sum- „ psit, Regina, etiam ejusque Mater, necnon Archidux Albertus Sacratissimum „ Christi Corpus è manibus Summi Pontificis susceperunt. Missa denique eom- „ pleta Pontifex auream Rosam in quarta Dominica quadragesimæ benedicti so- „ liram Reginæ dono dedit, cæremoniis præstitis in ea tradenda consuetis. „ Quem aureum Florem ante Reginam, ad suum talamum redeuntem, gessit Ex- „ cellentissimus Comes Belmontius.

Dum de Flore hoc aureo mentio fit, quem ritu Sacro solemnè benedictione „ solent Pontifices consecrare, non inutile erit aliqua ad eum ritum spectantia hic „ addere.

Rosa hæc ità passim appellatur à forma rosæ, quàm ut plurimum præferret, „ tamen præter morem Sixtus IV. anno 1478. transmittens Rosam à se benedictam „ ad patriam suam Savonam, non formam rosæ transmissit, sed auream plantam „ quercinam, aureis instructam glandibus, ut gentilitia insignia suæ Ruværæ fami- „ liæ dono daret; ut plurimum tamen speciem præfert rosæ. Eam Horatius Turfelli- „ nus ità depingit, describens pietatem Gregorii XIII. erga Virginem Lauretanam, „ ad quam talem Florem transmissit. „ Ea stirps est, seu planta Rosarum vernantium „

ex au-

*Theoph. Ray-
naud. in
Profulione
de Rosa.*

» ex auro, quæ auro inserta vasculo, & ex tripode eminens auro sexquicubi-
 » talem altitudinem facillè non excedit. Aureis nummis gſtimari fertur quiciter
 » mille.

De hujus ritus vetustate difficilè est liquidò statuere. Unicum repertum à se
 Scriptorem affirmat eruditissimus, & antiquitatum ferè omnium exactissimus in-
 dagator P. Theophilus Raynaudus, videlicet Josephum Bonamfidem, qui de re-
 bus Sancti Nicolai agens ait Sanctum Leonem IX. anno 1051. domito ope Ludo-
 vici Ursini quodam Pontifice, turbas ciente, ut gratiam erga Ludovicum testare-
 tur, Rosam benedixisse auream, quæ est insigne gentis Ursinæ Tesserarium, &
 speciali diplomate constituisse, ut quotannis in Paschate, quod *Rosarum* appel-
 lant, benediceretur Rosa ad perpetuum ejusdem Stirpis ornamentum, & capiti
 illius traderetur perenne monumentum gestorum Ludovici Ursini pro Ecclesia.
 Deinde Pontifices Sacrum Rosæ munus à Leonis instituto descedentes ad alios
 Magnates, & ad Reges delatum voluerunt. Hanc narrationem impugnat idem
 Raynaudus, cum tale diploma (ait ille) nullibi apparuerit, probatque taleni ritum
 multò ante viguisse in Ecclesia, nec liquere de tempore, & auctore primæ in-
 stitutionis hujus Sacri Ritus.

Cap. 2. de
 Rosa.

Illustrissimus Carolus Cartarus, Advocatorum Consistorialium Decanus, &
 Præfæctus Archivi Apostolici, in Arce Sancti Angeli servati, in libro, quem de
 hac Rosa edidit multorum sententias refert, adharetque Patri Raynaudo, & de-
 mum concludit in Cæremionali Romano mentionem ejus ritus fieri. Hunc autem
 Ordinem scriptum fuisse affirmat Illustrissimus Phœbeus de identitate Cathedra
 pag. 127. tempore Stephani V. Pontificis, & Caroli Magni Augusti, nempe
 circa annum 816. Pater verò Oldoinus in Athenæo Romano pag. 270. & Bartho-
 lomæus Gavantus in Comment. rubr. Mistalis Baronii autoritate illum attribuunt
 Gelasio primo qui vivebat anno 495., licèt plenior exierit sub Stephano Papa.
 Quibus positis, ejus ritus antiquitas deducitur, clarèque dignoscitur, haud fuisse
 institutus, post annum 1600. vt P. Dominicus Musantus recensuit in suis Tabu-
 lis Chronologicis tabula secunda, Sacra complectente, columna IX. ad ann. 800.

Ad an. 69.

Erravit etiam Cæsar Caraceiolus eum scripsit in sua Neapoli Sacra, Innocen-
 tium IV. qui ad Pontificatum evectus fuit anno 1242. ante omnes Pontifices Ro-
 sam auream primò consecrasset. Manifesta enim est in ordine Romano undecimo
 loco impresso à P. Mabillonio in suo secundo tomo Musæi Italici hujusmodi Rosæ
 mentio, tibi numero 36. hæc habentur. *In Palatio Sessoriano ubi Dominus Pontifex
 honorificè cantat Missam habens in manu sua rosam de auro cum musco. Post Evange-
 lium ascendit Pulpitum, & prædicat de flore, & rubore rose, & de odore, ostendens
 eam populo.* Hunc autem ordinem Benedictus Canonicus obtulit Guidoni Cardi-
 nali, qui postea fuit Cælestinus Secundus, proindè scriptus fuit ante annum
 1143.

Pag. 29.

Ipsam Cartarus, & Theophilum Raynaudum perecurrat qui seire cupit ritum,
 cam Rosam consecrandi, finemque talis benedictionis ab Ecclesia proposi-
 tum, videbitque multiplicem esse, scilicèt exhilarationem ex objectu Floris spe-
 ciosissimi ad reliquum quadragesimale jejuniium exigendum erectionem; expressio-
 nem in flore caducitatis humane; Stimulum, rosæ ostentatione admotum Fidelibus,
 ad jejuniū expletionem &c.

Finem propositi numismatis explicationi imponat relatio Magistri Cæremo-
 niarum, qui in suis Diariis hæc verba exaravit. *Feria secunda decimasexta No-
 vembriis Regina ejus mater, & Serenissimus Archidux Albertus præsi sunt cum S. D. N.
 Papa in mensa disuncta de more. Die 17. Papa in Missa privata Communicavit Serenissimam
 Reginam matrem, & alias nobiles feminas, & viros familiares illarum, &
 dedit prandium Reginae, quæ die 18. discessit Ferraria post auditam Missam, & ante-
 quam discederet habuit cum aliis benedictionem à Papa in lecto jacente. Ferraria his
 tribus diebus fuerunt facta festa, mascherà, & alia signa lætitiæ, & Scholares
 Societatis Jesu repræsentarunt Repræsentationem Juditæ in Aula Palatii Apo-
 stolici.*

XXXIV

LILIA PROPAGANTVR IN ORBEM.

*Buffieres
lib. 23. hist.
Franc.*

*Oldoin. 10.
4. col. 282.*

Firmata pace inter Hispaniarum, & Galliarum Reges Clementis industria, ut dictum est in Superiori numismate XXII. Rex Henricus de liberis, & futuro herede sollicitus serio animum ad quærendam Uxorem applicuit, Margaritam Valesiam jamdiu Conjugis loco non habebat, statueratque impetrata solutione initi cum ea matrimonii Belsortiam ducere, nam mulieri spem fecerat, à qua susceperat jam liberos duos, quibus sequente Conjugio natales legitimi parabantur, eratque præterea tam incensus, & flagrans in feminam amor, ut in omnes obicem difficultates eluaturus planè videretur. At scæmina apoplexia corruente ingens malum Franciæ detractum est ea morte, & Conjugium cum Margarita consensum præbente multas ab causis irritum deelaratum est; Unde Mariam Medicam neptem ex fratre Ferdinandi Magni Hetruriæ Ducis, nam nata ex Franciseo erat, in Uxorem adamavit. Ob id Dominum de Alincort Florentiam, & D. Sallerium Romani suos Oratores misit. Conjugio tandem decreto ad illud Florentiæ celebrandum, tanquam Procuratorem elegit Dominum Bellegardum, qui ducentorum Nobilium comitatu triremibus Magni Ducis è Gallia Liburnum translatus illicò fuit. Pontifex autem, ne suis, quibus poterat, partibus deesset, die 25. Septembris ejusdem anni 1600. in Consistorio Legationis honorem Petro Aldobrandino Cardinali contulit, tum, ut Regis nuptias pontificia autoritate, faceretur, tum etiam, ut eundem Henricum adiret, aliosque Principes, ad quos, ut ab armis discederent contendere oportuisset. Illum ipse Magnus Hetruriæ Dux humanitè excepit propè Carthusianorum Cœnobium, è quo Florentiam usque simul equitavit, nobili, & frequenti comitatu præcedente; Clerus deinde obviam eidem ivit, & Urbem ingressus sub ampla oloferica umbella reliquum iter ad Templum usque consecit. Illam deferebant quadraginta nobilissimi Juvenes, veste alba induti, tenis ex auro distincta cum palliis ex oloferico nigro, & galteris, gemmis perpulchrè exornatis.

E templo ad Palatium Magni Ducis se contulit. Die deinde quinta Octobris nobilissima equitatus pompa Conjugium celebratum est. Præcedebant Equis insidentes centum nobiles Viri, pretiosissimis vestibus induti, alique Magnates, deinde Milites Ducis custodia adscripti. Post hos Maria in Reginam electa Curru nobilissimo vecta, quam trecentæ nobiles Fœminæ in aliis curribus dispersite comitabantur. Aderant in templo Mantuæ, Hetruriæ, & Bracchiani Ducissæ, ubi Sacra Legato Cardinali celebrante, Divino pane Maria refecta est, quàm Magnus Hetruriæ Dux Sponsam acceptavit, Regis Vices adimplens. Conjugio celebrato Rosam auream Sponsa à Legato accepit, Clementis Pontificis munus.

Signa lætitiæ à Florentinis edita Michael Angelus Bonarota luculenta descriptione numeravit, eodem anno Florentiæ impressa typis Georgii Marscotti. In eadem discessum Regiæ ex Hetruria enarratum invenies, quem breviter hinc indicamus. Eam Liburnum usque nobilissimo equitatu Florentini penè omnes deduxerunt, ubi septem triremes Ducis Hetruriæ, quinque Pontificiæ, & quinque Melitensium Equitum cum alia Regis Galliarum prestolabantur; Cum hæc triremium Classe decem millibus Militum onusta ex Italiæ littore Galliam versus discessit Reginam, spe futuræ prolis relicta. Prætoria navis, qua vehebatur, undique auro fulgebatur, ejus margines centum equites occupabant, quos dicimus Sancti Stephani, albis vestibus induti, Cruce rubra exornati, & grandioribus Sclopctis muniti. Vela, quæ ventos excipiebant liliis Gallicis, & globis Medicæis alterno situ invicem oppositis distinguebantur. Remiges rubra veste circumtecti. Puppim ferrea pergula, auroque oblita, gemmisque distincta circumtegebatur. Supra illam tres ex ære deaurato laterne, in quibus lumina noctu micantia globos Medicæos exprimebant, quibus lilium imminebat. Sub pergula cubiculum laminis crystallinis, undique obductum, adjectis ad solares radios arcendos ex textili auro mobilibus pannis.

pannis . Hæc omnia , plurimaque alia Italice descripsit supracitatus Michael Angelus Bonarota . Imaginem Henrici , & Mariæ Medicæ . Ostendit numisma cum Rosa , quam Summus Pontifex dono eidem Sponsæ miserat , ut diximus .

☉ XXXV ☉

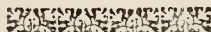
REGNI NATVS, ET ORBI.

IN Pnero describitur Ludovicus Gallia Delphinus anno 1601. die 27. Septembris natus ad regimen Galliarum, imò totius Orbis aptus. E montibus proficiscitur, idest ex Alpibus, juxta P. Molinetum, quibus adjacet Florentia, ubi ortum habuit ejus Mater inclita Maria Medicea: Gallus autem illi obvius Coronam offert, quam capite gerit, Sceptrum proindè manu gerit, quod novimus monumentum Regni insigne. Illud aurcum gessasse Assuerum Sacræ pagine confirmant, sed Varium pro Regionum varietate depromitur, sicuti variasse diademata legimus, de quibus vide Andream Cirinum de Urbe Roma lib. 1. cap. 40. Idque Alexander Antiquissimorum è scriptis Scriptorum collegit, è quo nonnulla perhibere loci opportunitas monet. Enimverò Persarum, Lidorumque Regum, teste Diodoro in Bibliotheca post Sacra in templo Isidis, Diis ritè peracta, insigne regium fuit Sceptrum aurcum, Phrygii utebantur pro sceptro bacillum, insigne gemmis; Apud Siculos, auctore Livio Dec. 3. lib. 4. argenteus Baculus ferebatur; Antigonus, quo Liberum Patrem referret pro Sceptro thyrsum gestabat; aliquorum Regum Sceptra in summo Ciconiam in imo hippopotanum habuere, effictum. Lidia, verò Reges Sceptri loco Securim habuisse feruntur; Romanis Regibus lieus cuspide incurva, ipsis etiam virga auguralis erat Sceptri loco; Tarquinio Prisco Sceptrum fuit eburneum in summo Aquilæ figuram habens; Babilonii in suis Sceptris diversas figuras habebant, puta Mali, Rosæ, vel Lili, aut Aquilæ, alteriusve Avis. Hebræi Virgam præstantem Oculo pro sceptro colebant. Liliu vero hic Regius Infans exhibet.

Refert Paulus Alaleona in suis Diariis. Quòd feria sexta die quinta Octobris, dum Pontifex erat Tusculi, venit Tabellarius ex Gallia, qui tulit Nuntium, quòd die 27. Septembris circa horam quartam noctis in festo Sanctorum Cosmæ, & Damiani Serenissima Maria Regina peperit Filium masculum, & die 6. Octobris Sancti Ludovici nationis Gallorum fuit cantatus hymnus *Te Deum*, pro supradicto Filio masculo Regis Franciæ, fuerunt pulsati tympani, & exonerata Bombardæ, & à multis fuerunt facta signa lætitiæ cum luminaribus, & ignibus per tres dies continuos.

Mist postea Clemens in Galliam Regi, & Reginæ de nato Primogenito suo nomine gratulaturum Apostolicum Nuntium Maphæum Barberinum, qui deinde in Divi Petri Sede universam Ecclesiam Sapientissimè gubernavit, de qua re exant verba Clementis in Epistola quadam Romæ data die vigesima Octobris. 1601. Post annum X. Pontificatus relata à Ciacconio. *Interea ad nostram singularem lætitiæ testimoniandam, & ut Regi, & Reginae filiis nostris charissimis tam optatam primogeniti Filii natiuitatem gratulemur mittimus nostrum extraordinarium Apostolicum Nuntium &c.* Col. 67.

Narratur Henricus Delphini Infantuli recens orti dexteram gladii capulo admovisse, addita prece, ut is ævo, viribusque firmatis bellica virtute, ac robore Dei optimi Maximi gloriam quæreret, quod factum vidimus; Fuit enim ille Ludovicus XIII. cognomento *Justus*, qui hærci subiecta victis hostibus, Ecclesiasticis Ordinibus reformatis obiit clarus meritis, & innocentia mensè Maio 1643. cum regnasset annos 33.

✽ XXXVI ✽

IVSTITIA, ET CLEMENTIA COMPLEXAE SVNT.

Ejusmodi numisma sub pluribus Pontificibus cufum inveni, nulla prorsus variata forma neque magnitudine, imò plura ex iis adulterina esse non-
 unica ex ratione dubitavi. Puto tamen Clementi VIII. optimè convenire, non quidem ex ipsius auctoritate vulgatum, sed à Privato Viro in ejus Pontificis Encomium. Porrò in Clemente hæ duæ Virtutes maximè claruerunt, quæ à se invicem separari non possunt. Justitia enim absque Clementia in crudelitatem vergit; Clementia sine Justitia in animi segnitiam degenerat. Clemens ille non tantum nomine, sed factis vocatus est, quæ ob justitiam maximè claruerunt. Cardinale Paleotto teste, inquit Victorellus, *in omni atate, ac variis, qua obivit muneribus egregium prudentia probitatis, justitiæque specimina dedit*; illum Spondanus nominavit *Virum magnæ apud omnes existimationis moribus inculpatis, præstanti doctrina, & cognita in rebus gerendis prudentia*. Has virtutes agnovit Sanctus Philippus Nerius, qui cum eo usus est familiariter, & Pontificatum, & nomen prædixit.

Apud Ciaccon. col. 251.

Raccius in vita S. P. Nostri.

✽ XXXVII ✽

DA. QVOD. IVBES. MDCIII.

Genuflexo Pontifici, dum Christus in ovibus exculpt is Ecclesiæ gregem committit, ut olim Petro dicens, *paste oves meas*, Clemens quamplurimas virtutes tale manus optime agendum sibi per necessarias esse dignoscens, ac vires tuas tanto oneri impares existimans, orationi sedulo vacans, Christum ipsum exorabat verbis Divi Augustini; *da Chrifte quod jubes, & jube quod vis*. Hanc in Deo fiduciam, & sui animi demissionem in percusso numismate agnoscimus.

✽ XXXVIII ✽

SALVA. NOS. DOMINE.

DEi opem in alio numismate imploravit Clemens, in qua Petri navim Ecclesiæ typum ventis agitatum exculpfit, dum eam reget maxime procellis impetitam novit, id est hæresibus Calvinistarum, & Lutheranorum, quæ tunc temporis maxime vigeant, quam ob rem ad Deum confugiebat, ut portæ inferi adversus eam non prævalerent. In expressione hujus navis; Christum in puppi clauem regentem non inconsulto collocatum vides Christus enim non fortuna, neque homo ullus illam gubernat, & quicumque sine Christo Duce ad quietem Patriæ Cælestis, quasi ad fidam littoris stationem pervenire præsumit, hujus vani sunt labores, & vana Religio. Insuper Christus inter procellas hujus vitæ non obliviscitur orationem pauperum inquit Venerabilis Beda, *quin potius & certantes cum hostibus, ut vincant adjuvat, & victores in aeternum coronat*.

Lib. 2. c. 28. in c. 6.

SEQVE-

✻ XXXIX ✻

S E Q V E R E M E .

Verba, quibus olim Redemptor Sanctum Mattheum invitavit, componunt lemma hujus numismatis . Similibus verbis allocutus etiam fuit Christus Philippum . *Et dicit ei Jesus SEQUERE ME* . Cum tamen in numismate *Lucæ 5.27* Christus exculptus sit cum aliquibus Discipulis , inter quos Divus Petrus illi proximus . Ad illa verba referendum esse puto quæ Petro pronuntiavit relata à Divo Joanne cap. 21. 19. *Cum autem senueris extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis, cum hoc dixisset dicit ei SEQUERE ME, & paulo post in eodem capite interrogante Petro de Divo Joanne, Domine hic autem quid dicit ei Jesus sic eum volo manere donec veniam. Quid ad te? Tu me sequere.* *Joan. 1.43.*

Hanc sibi ideam proposuit Piissimus Pontifex inter hujus vitæ calamitates , ut Christo unice intentus cætera contemneret, nec curis plusquam par esset angere-
retur, imò nec ipsam mortem formidaret, ab Apostolorum Principe ob Dei amorem generose in Cruce obitam , & publico percusso numismate ad Divi Petri imitationem omnium animos excitavit.

✻ XXXX ✻

EXVRGAT DEVS ET DISSIPENTVR INIMICI EIVS.

Numisma votivum, in quo Clementis pia vota declarantur, contra inimicos Dei tunc concepta , ait P. Molinetus cum Ducatum Ferrariæ ad Ecclesiasticum spectantem Dominium invalisset Cæsar Estensis , Urbenque Ferrariam occupasset, Clemens Copias conscripsit, eisque Cardinalem Aldobrandinum præfecit, cui Vexillum tradidit benedictum, ut Bellum Ferrariensibus inferret.

Secd cum in actis Clementis VIII. nullam de traditione hujus Vexilli mentionem invenire poterim, & Numisma Pontificem referat, tradentem Vexillum Militi armato, non vero Cardinali purpurea Toga circumtecto, alio tempore tale numisma usum dicendum est, scilicet quando vexata à Turcis Hungaria, Copias auxiliiarias duodecim millium pedum, ac mille equites mittere decrevit, eisdemque Joannem Franciscum Aldobrandinum nepotem suum præfecit, postquam ex Hispania redierat. Huic militare baculum, & vexillum tradidit solemniter benedictum in Basilica Liberiana, ut suse narrat in suis Diariis Paulus Alaleona, tunc temporis ipsorum Rituum Magister.

„ Dominica (ait ille) Pentecostes die quarta Junii in Ecclesia Sanctæ Mariæ Majoris absoluta missa Papa benedixit duo Vexilla tradenda Excellentissimo Domino Joanni Franciscò Aldobrandino Capitano Generali Sacre Romane Ecclesiæ contra Turcas in Hungaria, & eidem tradidit baculum Generalatum, his Cæremoniis præcedentibus .

„ Venit Excellentissimus Dominus Joannes Franciscus Aldobrandinus armatus cum supra veste pretiosa à Cappella Sixti V. medius inter Excellentissimos Dominos Virginium Ursinum, Duces Bracchiani, & Marcum Antonium Columnam Magnum Comestabilem Regni Neapolis, præcedentibus Illustrissimis, & Excellentissimis Dominis Paulo Sfortia, Locumtenente Generali, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Petro Gaetano, Joanne Antonio Ursino, Marco Pio, Mario Farnesio, Franciscò de Monte, & Alcanio Sfortia armatis, duobus Clericis Cameræ Apost. cum duobus Vexillis supra brachia, & Baculo Generalatus cum Vexillo Sac. Rom. Ecclesiæ, & Vexillo Papæ, & duobus Accolitis cum duobus lanceis pro Vexillis cum cortis, & rochetis, ac Mazzeriis Papæ à lateribus, & Magistris Cæremoniarum, & factis reverentis Altari, & Papæ Excellentissimus

„ simus Dominus Capitaneus Generalis genuflexit in infimo gradu Solii, &
 „ Papa stans sine mitra benedixit Vexilla asperfit aqua benedicta, & thurificavit
 „ illa. Quo facto Excellentissimus D. Capitaneus Generalis accessit ante Papam
 „ in plano Solii sedentem cum mitra, & genuflexus in manibus Papæ præstitit
 „ solitum, & debitum fidelitatis juramentum: interim Vexilla in hastis accom-
 „ modata fuerunt. Præstito juramento, tactis & osculatis Sacrosanctis Dei
 „ Evangelii, Papa sedens cum Mitra dedit baculum Generalatus Excellentissimo
 „ D. Joanni Francisco Capiteo Generali, legens ex libro. Accipe baculum
 „ potestatis, & correctionis, quo uteris contra inimicos Domini
 „ nostri Jesu Christi, & Sacræ Romanæ Ecclesiæ in nomine Patris, Filii, &
 „ Spiritus Sancti Amen. Et Capitaneus Generalis baculum, & manum Papæ
 „ osculatus est, illud tenendum dedit Excellentissimo Domino Paulo Sfortiæ
 „ Locumtenti Generalis S. R. E. deinde Papa tradidit Vexilla eidem Excel-
 „ lentissimo Domino Capiteo Generali Sacræ Romanæ Ecclesiæ ex libro legens
 „ accipe Vexilla Cælesti benedictione sacrificata, sintque inimicis Populi Chri-
 „ stiani, ac S. R. E. terribilia, & det tibi Deus gratiam, ut ad ipsum nomen, & ho-
 „ norem cum illis hostes cunctos potenter penetres incolumis, & securus. Et
 „ primum tradidit Vexillum Sacræ Romanæ Ecclesiæ, quod portandum Excel-
 „ lentissimus Dominus Capitaneus dedit Excellentissimo D. Petro Caetano, Duci
 „ Sermonetæ. Deinde Papa tradidit secundum Vexillum, quod Capiteus gene-
 „ ralis dedit Excellentissimo D. Antonio Ursino, Duci Sancti Gemini. Absolutis
 „ cærcmoniis rediit Papa ad Palatium montis Quirinalis, & Excellentissimus Do-
 „ minus Capitaneus generalis, & omnes alii supradicti equos formosos ascende-
 „ runt, & cum solempni equitatione equitatum fuit usque ad Domum Excel-
 „ lentissimi Domini Capitanei generalis.
 „ In Vexillo Sacræ Romanæ Ecclesiæ erat depicta imago Sanctissimi Crucifi-
 „ xi, & hinc inde ad Crucem imagines Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli,
 „ & insigne Sacræ Romanæ Ecclesiæ: ad pedem Crucis erat scriptum

EXVRGAT DEVS ET DISSIPENTVR INIMICI EIVS.

„ (quæ eadem insculpta nos legimus in numismate) In Vexillo Papæ, in quo erat
 „ depictum insigne illius, erat scriptum

PROTECTOR NOSTER ASPICE DEVS.

Ciaccon.col.
 262. His etiam verbis sapienter in diplomatibus suis usus est Clemens, ut ostenderet
 omnia nuda, & revelata esse apud Altissimum, qui corda nostra perscrutatur, & à
 longè aspicit.

✻ XXXXI ✻

PORTV CENTVMCELLARVM INSTAVRATO

ANNO MDCIV.

CUsum fuisse hoc numisma anno 1606. affirmat P. Molinetus, seu tutius dicam
 expressit ob suam incuriam impressor, ponendo has notas MDCVI. loco
 MDCIV. quæ notæ hoc pacto leguntur in numismate. Ejus expressio, &
 inscriptio adeo claræ sunt, ut nulla indigeant explicatione. Si autem quæras quid
 eo anno jussu Clementis actum fuerit in Portus restauratione paucis expediam in-
 dicando. Antemurale ejus Portus, quod assiduus procellosi maris ictibus labefa-
 ctatum aditum procellis præbebat. Illud Clemens refici voluit, saxifuge ingenti-
 bus obstrui, nè in ipso portu naufragium naves pertimescerent.

VELINO

✿ XXXXII ✿

VELINO EMISSE ANNO MDC.

Diximus in Paulo Tertio in agro Reatino fossam existere, quam *Curianam* vocant, in quam aquis receptis è vicinis Collibus effluentibus exundatio arcebat, sed cum ea aqua petrificæ facultatis efficacia polleat, paulatim limi in saxum conversi incremento totalem ruinam ager ille exuberantibus aquis subibat ob clausam ferè totam fossam, per quam aquæ in mare decurrebant. Hic Canalis Clementis autoritate expurgatus primò fuit, deindè ejus latitudo, quæ palmos æquabat septuaginta ad totidem ferè alios palmos amplificatus. Profunditati verò ejusdem viginti quinque palmi fuerunt additi, in quo opere Marchionis Joannis Baptistæ Castelli de Sancto Eustachio operam fluxisse refert Ciacconus. Nè autem nimia aquarum copia per fossam adeò amplificatam excurrentium, Arvis tum Interamnesium, tum Romanorum nosumento esset, Eques Joannes Fontana, celebris Architectus supra illam fossam Pontem extruxit, cujus arcuatum spatium quindecim tantùm decempedas cubicas aquarum potest recipere. Cæteras verò excludere, si tempore hiemis ob frequentes pluvias nimium excreverant, validissimo murorum ejusdem Pontis aggere sustentatæ. In hoc opere conficiendo plusquam septuaginta quinque millia scutorum insumpta fuisse fertur, atque ipse Pontifex cum Ferraria Romam repeteret ad illud videndum deflexit, pluribus Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, ac Nobilibus viris comitantibus. Opus sanè magnificum, quod veterum Imperatorum præclara ædificia æmulatur.

Col. 261.

Verùm cum per eum Pontem ab Ecclesiastica ditione in Regnum Neapolitanum facilis aditus pateret, atque plurimi nefarii homines post patrata scelera, promptum asilum invenirent. Tempore Urbani Octavi, validissimo muro obstructa fuit hæc Via, præsidente Illustrissimo Petro Ottobono, tunc temporis Interamnesium Governatore, qui postea Alexander Pontifex ejus nominis Octavus dictus fuit. Extat adhuc Inscriptio marmori incisa tali parieti imposita, hoc est.

IVBENTE EMINENTISSIMO, AC [REVERENDISSIMO] PRINCIPÈ
FRANCISCO CARDINALI BARBERINO
S. R. E. VICECANCELLARIO
HVIUSCE SVPRÀ VELINVM PONTIS
OCCLVSVS EST ADITVS
VT NON TAM INVNDANTIS FLVMINIS
QVAM
INVADENTIVM HOMINVM AVDACIA
COMPRIMERETVR
PETRO OTTOBONO VENETO V. S. R.
INTERAMNAE GVBERNATORE
P. ARE PVBLICO INTERAMNATVM
ANNO DOMINI MDCXL.

Sub Inscriptione sunt duo carmina

*Plus datur Urbano, qui muro crimina franat
Nam solo Clemens Ponte coerces aquas.*

✿ XXXXIII ✿

SENATVS, POPVLVSQVE ROMANVS. M DCIII.

IN Area Capitolina præter Palatium, quod Senatori ædem excitarunt Superiores Summi Pontifices, inter quos Gregorium XIII. enumeravimus, sunt hinc inde alię ædes nobilissimæ, quarum fundamenta jecit Clemens Octavus. Illam, quæ in parte meridionali assurgit representat numisma; octo parastatis columnis

Tom. II.

F

columnis

lumnis toridem exornatis absolvitur, inter quas septem arcus totam eadem suffulciunt, & nobilem porticum efformant. Superior contignatio fenestris distinguitur, arcibus respondentibus, prope rectum supra coronicem cimacium efformant Balaustra, exornantque pulcherrima marmorea signa, suppositis parastatis imposta. Interior pars aulas continet amplissimas, ubi Romanæ Urbis Conservatores negotia sibi commissa expediunt, Aulas easdem præclara antiquorum signa, Inscriptiones, & monumenta condecorant, de quibus Fulvius, Blondus, Nardinus, & Michael Angelus de Rubéis in sua Roma.

Earum Ædium structuram delineavit Michael Angelus Bonarota, fundanienta posuit Clemens, lapide à se benedicto, & hac Inscriptione insignito.

CLEMENS OCTAVVS
PRIMUM HVNC LAPIDEM
CVI RITE BENEDIXIT
IN FVNDAMENTO POSVIT
IVSTITIAE VRBIS PACIS TOTIVS ORBIS FVNDATOR
ANNO SALVTIS MDCIII.

Cum tamen morte præventus absolvere non potuerit, Innocentio X. regnante, eodem ordine Architectura servato, constructa fuerunt, ut suo loco exponemus. Cusa deinde fuerunt numismata, in quorum altera parte Clementis Imago, & verba CLEMENS OCTAVVS PONT. MAX. ANNO XIII.

In altera Ambulacrum, seu frons Palatii, quam ex numismate ipso delineavimus.

XXXIV

Numisma nullo lemmate, seu inscriptione insignitum, & quidem rarissimum. Theatrum exhibet semicirculare, Fontibus, & Statuis exornatum, atque in opposita parte Imaginem Clementis habet. Cusum illum non fuit, sed fufum, fortasse, ut cum lapide primo jaceretur in fundamentis Villæ, quam regnante Clemente Petrus Cardinalis Aldobrandinus ejus nepos Tusculano in Colle extruxit ad levandam opportuno secessu Urbanarum Curarum molem, & magnificis operibus, ceteroque accuratissimo cultu decoravit. Locum illum voce *Belvedere* per Antonomastiam vulgus indigitat.

Si enim amplissimum Atrium consideres Palatii, laureis frondibus veluti ad regulam attonsis amœnissimè cinctum, sive Fontium ubertatem, arte naturam superante, sive Arborum variis generis delictiosam seriem, sive jucundissimum è Palatio prospectum in machinam hydraulicam incomparabilem, non dubitabis, quin hæc omnia simul collecta nullibi invenire fortasse possis. Hæc aqua à septimo milliari per ductus sub altissimis montibus extructos devoluta, in morem fluminis prolabuntur, tum in mille quasi vias anfractu multiplici divisa illuc veluti è montis fastigio deturbata per gradus ad numerum salientes, & eataractæ speciem exhibent, & musicam efformant harmoniam. Nonnulli in loco, aut rore curiosos solent aspergere, aut imbre incautos perfundere. Spectantur Musæ eum Apolline in Conclavi, ventis symphoniam modulantes, nec non organum hydraulicum opus, in quo ventorum per fistulas proflientium beneficio, litui, & buccinæ concinunt.

Extrâ Conclave inter latera Atlantis fontem, Herculisque, atque utriusque Statuam contempleris, ille Cælum humeris sustinet, hic gravatum tanta mole suffulcit. Additus est fons, qui strepitu horribili in subline confurgens Cæli tonitrua reddere videtur. Ad dexteram Cyclopi cum fonte statua est, qui harmonica vi ventorum concinit instrumentum pluribus fistulis compactum. Ad sinistram Centauri fons est, in quo statua vi venti, ex aquis progeniti tubam inflat anciam sono tam elato, ut absentibus tertio milliario persèpe exaudiatur. Hæcque eam Villam descripsi verbis ferè ipsis, quibus Casalius illam expressit cap. 22. de Urbis splendore.

Omittam decambulationes amœnissimas, viæta, dumeta, & pomaria vastissima. Unum satis sit indicare Palatium tanto splendore, & præclaris Artificum operi-

operibus excitatum, ut cum priscis Cæsarum molibus sit conferendum.

Si plura desideras adi laminas, in quibus cam Villam diligenti Sealpro expressam obtulit Ludovico XIV. Galliarum Regi Christianissimo Dominicus Barriere. In prima earum exprimuntur primæ Villæ facies, & deambulationes in ipso Villæ ingressu cum fronte primi parietis, aggeres sustentis, & à dextris, & sinistris Pomaria cum Musis è Cupressu contextis.

Secundò Fontes in pariete aggeres sustentente, in quorum planitie horologia ex myrto eleganter confita sunt. Tertiò, Area magna ante Palatium cum ingenti Conclave, ubi ad arcendam hiemis inclementiam nobiliores plantæ servantur.

In secunda tabula exprimitur Theatrum Fontium ante Palatium, ubi fons Atlantis, & Hercules. Secundò fons Leonis cum Tigide pugnantis. Tertiò fontes Tritonum, Nympharum, & aliorum maritimorum Deorum. Quartò fons Cyclopi, & fons Centauri. Quintò Varii lusus, & asperiones aquarum, inter quos visuntur binæ Scalæ è vertice ad ima columnarum miræ altitudinis circumductæ per quas aqua præcepit serpit in girum.

In tertia, & quarta Tabula exprimitur facies Palatii.

In quinta alius Aque illapsus cum multiplici aspergimine. tam in ascensu Scalarum, quam in subdita planitie, qui fons in Area collocatur que in Collis dorso est.

In sexta ostenditur primus exitus aquæ, quæ post sex milliariorum amftractus per aqueductus devoluta illine primùm emanat.

In septima videtur Apollinis Conclave, ubi Musæ cum Apolline in Parnassi monte ad vivum expressæ. In eo Conclave extant picturæ Artificum optimorum studio elaboratæ, quarum una Apollinem exhibet, Pithonem sagittis conficientem. In altera eundem contra Cyclopes armatam. In tertia Apollinem Midæ auriculas asininas addentem; In quarta Daphnem in laurum conversam; In quinta Cyparissum in arborem sui nominis translatum; In sexta Liram, & Caput Orpheï in Hebrum dejectam. In septima Apollinem, & Neptunum trojana Mœnia Laomedonti fabricanda paciscentem. In octava Mercurium Furantem Apollini Adameti Armenta. In nona Apollinem interficientem Nympham Coronidem. In nona Marsiam ab Apolline victum, & excoriatum.

In ultima Tabula exprimitur totius Villæ Ichnographia. Eam delineavit primum, ut Villam, Fontes, ac Palatium construeret Jacobus à Porta, qui è Tusculo rediens cum ipso Cardinali Aldobrandino, improvise morbo correptus in itinere post paucas horas vivere desit in domuncula proxima Januæ Urbis, quæ apud Basilicam Lateranensem patet. Deinde absoluta est sub cura Caroli Maderri ingenti auri copia, cujus tamen quantitas ignoratur, fertur enim flammis traditas fuisse paginas omnes, in quibus expensarum rationes continebantur.

Balloonius pag. 32.

Hujus magnificæ Villæ structura, non tantùm Advenis oblectamento est, sed ex ea Tusculano Agro maxima derivat utilitas; ex Perenni enim fonte aquæ in Collem adductæ in publicum beneficium Rivi penè innumeri circumquaque sparguntur. Ob quas in varios usus accommodatos Aldobrandinam munificentiam quisque deprecidat. Eam nunc hæreditario jure possidet Illustris. & Excellens. Princeps Joannes Baptista Principis Camilli Pontificis Summi Innocentii Decimi nepotis filius, & à majoribus acceptam pari cura, & sumptu conservat.

❖ XXXXV ❖

DVRABIT IN AETERNVM.

❖ XXXXVI ❖

NIHIL ILLE RELIQVIT.

Hæc duo symbola Clementis Octavi refert in sua hierographia Jacobus Tipotius, ubi hæc habet de eo, quod secundo loco ponimus, ut *Scopulum nequidquam verberant marini fluctus. In suis librata ponderibus stat, & semper stabit juxta rerum gubernatio, hostibus formidini, Civibus quieti, Sociis presidio.* *pag. 37.*

Tom. II.

F 2

500 NUMISMATA CLEM. VIII.

ditio. De alio autem. Ensem, & Pedum harmonicè decussos, & conjunctos videt, quod Servii Tullii Regis est, qui Numam, & Romulum simul amulatus est, nè ut sub illo dissolverentur animi Civium. Nihil igitur omittit qui Servium in Regno imitatur, sed rectam Civitatis gubernanda normam tenet.

Talia symbola in numismate expressa invenire non potui, Tipotius ex Musco Octavii de Serada se habuisse affirmat. Quo autem pacto gestis Clementis Octavi ejus explicatio congruat precor te Lector, ut reticente illo, mihi aperias, nisi fortasse dicendum sit, Clementem optimi Principis partes in ense significatas, & Summi Pontificis in pedo expressas implevisse, & quasi immobilem turrim inter fluitus fuisse ob constantissimi Animi virtutem, quam semper exercuit.

✿ XXXXVII ✿

PHILIPPVS III. HISPANIARVM REX CATHOLICVS,
ARCHIDVX AVSTRIAE &c.

Cusum vidimus numisma sub numero XXXII. in quo vultus Philippi III. Hispaniarum, & Henrici Quarti Galliarum Regis post pacem inter ipsos firmatam.

Præfens numisma Philippi Tertii tantum imaginem iterum profert, & in parte averfa faciem Clementis Octavi; ideo cnsu illud existimo, ut gratum Regis animum intelligeremus erga Pontificem, cujus opera Pax diu à Regibus ex-petita, nulliusque votis obtenta, firmata tandem fuit, non solum cum mutuo Re-gum gaudio, sed Europæ, imò totius Orbis tranquillitate.

✿ XXXXVIII ✿

IN VERBO TVO.

Fig. 795.

Divum Petrum è Navicula rete in Mare jactantem retulit Divus Lucas c. 5. Auxilio Divino fretum, postquam tota nocte laborans nihil ceperat. Divum Petrum imitatus est Clemens Octavus, nihil sperans se acturum, nisi Deo adjuvante. Narrat Joannes Stringa illum, postquam nominatus fuerat Pon-tifex, mœore summo affectum nihil respondisse interroganti, An Pontificiam di-gnitate[m] libenti animo acceptaret, & cum opus esset assensum præstare, antequam Pontificiis insulis indueretur, lachrymis persusum à Deo efflagitasse, ut lingua-faucibus adhæreret, priusquam Pontificiam dignitatem acceptaret, si pro ejus no-minis gloria haud operaturum prævideret. In verbo deinde Divino assensum præbuit, plaudente Roma Optimo, ac Sanctissimo Divi Petri Successori.

✿ XXXXIX ✿

Fig. 101.

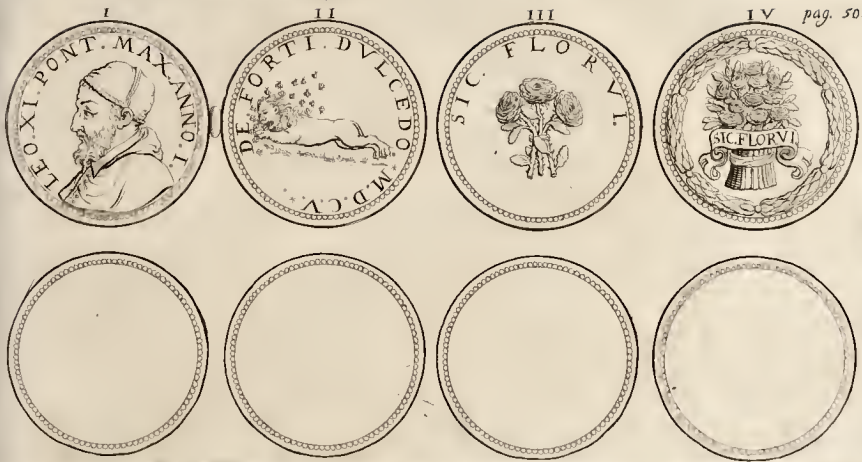
In signa gentilitia Familix Aldobrandina, quæ Zonam in utraque parte den-tatam, & sex Stellas aureas in campo cyaneo ostentat: antiquissimam ejus ori-ginem plures Scriptores enarrant. Illam Florentiæ stabilitam fuisse à præcla-ro Viro Longobardo, plerique ajunt, equo deinde germina quamplura florue-runt, de quibus Casimirus Freschot in libro de Veneta nobilitate, aliique &c.

Qua occasione, quove anno Numisma hoc fuerit cnsu ignoro, ex forma ejus ovata, quam habet, arguo, fuisse aureo alicui torqui appensum, quo facile virum nobilem Clemens coudecoravit.

LEO.

LEONIS XI. NUMISMATA.

❁ I ❁

LEO XI. PONTIFEX MAXIMVS

ANNO PRIMO.

PRIMO Aprilis die multorum Votis expetitur septuagesimum agentem annum ad Apostolicę Sedis Apicem proceſſerunt Cardinales amplissimi, Divino Spiritu afflante, Cardinalem Florentię Alexandrum ę Magna Mediceorum Familia, quam præcipue Apostolica Sedis fulgor illustrat. Ex eam enim, sæculo integro non ventente, quatuor in Summa ea Sede collucentes Christianus Orbis aspexit. Hic Leonis delecto nomine Cardinales humanitate, & beneficiis sibi devinxit, nihil, quod Deo placeret jis petentibus se negaturum polli-

Ciaccon. col. 363.

citus .

❁ II ❁

DE FORTI. DVLCEDO

M DC V.

ADjectum Numisma Historiam Apum in Leonini eadaveris ore mellificantium complectitur, de qua hæc habet Divina Scriptura cap. 14. Judic. *Samson dilaceravit Leonem, quasi hedum in frustra discerpens; nihil omnino habens in manu. Et post aliquot dies revertens declinavit, ut videret cadaver Leonis, & ecce examen apum in ore Leonis erat, ac fauus mellis.* Usus illo est Leo XI. Princeps sapientissimus ut lenitatem cum Majestate conjungendam esse significaret. Leonis nomen tantum habens, suavissimos mores ostendit, statim ac ad Pontificium solium evectus fuit. Urbis Gubernatori illum imperasse refert Stringa, ut Justitiam suaviter administraret. Provincias oneribus à Clemente Octavo ad alendum Militem impostis levavit, decem millia nummorum jis distribuit, qui in Conclavi operam suam aliquo modo impenderunt, additis quamplurimis Ecclesiasticis Beneficiis, quæ Sede vacante collata non fuerant. Totus deinde ad solandum intentus omnium justas preces adimplere conabatur.

SIC

Ciaccon.
col. 368.

Toms. 12.
ad anavus
1187.

Pag. 434.

Rosarum manipulus in sculptus numismati floris caducitate mortem Leonis indicat. Postquam die 10. Aprilis Dominicę Resurrectionis mysterio celebre in Xysto ante Vaticanam Basilicam à Francisco Sfortia Diaconorum Cardinali Principe faustis Populi acclamationibus Coronam accepit, die octava aperta lectica vectus Lateranensem pompam tanto letantis populi plausu, quanto nullus alius post hominum memoriam Pontifex iniit. At caremonia apud Lateranum absoluta ad Quirinale se recepit, in Pontificias aedes se abdidit, & lethali sublatus est morbo. *O rerum humanarum inconstantiam!* de illo differens exclamat Baronius. Rosam Leo usurpavit in tesseram cum lemmate adjuncto SIC FLORVI à Sancto Philippo Nerio edoctus, quem referunt brevissimum Sacri Imperii tempus multò ante illi prædixisse; nec tantum verus sui Vates in hoc lemmate fuit leo (notat P. Theophilus Rainaudus tract. de Rosa mediana) cum non de eo solum, sed de omnibus plane mortalibus dicere licuit, ac licebit, quod sicut Rosę flourerint. Nuperi Poetę vera est contestatio.

Ecce Rosę similes homines, quos tempore Verno.

Una dies nasci vidit, & una mori.

Aurora Rosę florens, heu vespere sero

Non Rosę quarenti, sed rubus asper erit.

Ut Rosę mane viget tamen, & mox vespere langues.

Sic modo qui fuimus, cras levis umbra sumus.

Hujus autem caducitas floris adeo explorata est, ut vix egeat illustratione, ne dum probatione, cum sit in omnium ore, & experimento.

Plenum gratiis de rosa carmen, quod aliqui Maroni Auctori tribuunt, Antonio alii. Edill. 13. rosę brevem atatem perbelles exhibet his verbis.

Hęc modo, quę toto rutilaverat igne comarum

Pallida collapsis describitur foliis

Mirabar celerem fugitiva etate rapinam

Et dum nascuntur consenuisse Rosas.

Ecce, & defluxit rutili coma punica floris.

Dum loquor & tellus tectā rubore micat.

Tot species, tantosque ortos, variosque novatus

Una dies aperit, conficit una dies

Conquerimur natum brevis, quod gratia Florum est

Ostentata oculis illicò dona rapis.

Quam

Quam longa una dies, etas tam longa Rosarum

Quas pubescentes juncta senecta premit .

Quam modò nascentem rutilus conspexit eous

Hanc rediens serò vesperè vidit anum .

Apparet quàm appositè penès testatissimam caducitatem homo cum Rosa conferratur, & jute Jobum hominem brevi viventem tempore cum flore nunc egrediente, moxque contrito, & arefacto contulisse, cum dixit *homo quasi Flos egreditur, & conteritur, & ut sanum agri marcescit*, & Sanctus Gregorius egregie differit enuelcans hunc Jobi locum. *Quid enim (ait) nati sunt homines in mundo, nisi quidam Flores in campo. Tendamus oculos cordis in hanc latitudinem mundi presentis, & ecce quasi tot Floribus, quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne Flos in sano est. Sic Isaias omnis caro fanum, & omnis gloria ejus sicut Flos agri.* 12. Moral. c.27.

Imo ex quo homo incipit esse in hoc corpore in morte est. Quid enim aliud dicibus, horis, momentisque singulis agitur, donec ea consumpta, mors, quæ agebatur, impleatur, & incipiat jam tempus esse post mortem, quod cum vita detraceretur erat in morte? Ratiocinatio est Divi Augustini, ideo notat Sanctus Basilius in Psal. 114. *ratiocine Calum dici terram viventium. Hanc vero terram morientium regionem.* Lib. 17. de Civit. Dei c. 10.

Hanc mortalem doctrinam edociti etiam ethnici solebant olim testamento heredibus imponere, ut quotannis Rosas ad monimenta deferrent, & Rosas quotannis sepulchrum ornarent. Narrat Turrigius tract. de Crypt. Vaticanis anno 1607. die vigesima Novembris cum fundamenta pro turri campanaria effoderentur in Sepulchro Lucilli, & Januariæ duas columbas excultas vilas esse cum Rosa, confirmat hunc morem Joannes Baptista Castilionens de antiquit. Mediolan. dicens Rosarum adeo studiosos fuisse, ut teste Kirchmanno, jis post mortem monumenta sua spargi imperarent, & adducit inscriptionem, quam in propileo Templi Divi Ambrosii Alciarus in hæc verba retulit. Pag. 147. Pag. 1. Fascic. 7.

PETRONII IVCVN. VI. VIR

S E N I

PETRONIA MIRA L. F.

PATRONO QVAE H. S.

CCCC. LEG. POSSESSORIB.

VICI BERGOMAG. INHERM.

TVEND; ET ROSA QVOT ANNIS

ORNANDVM.

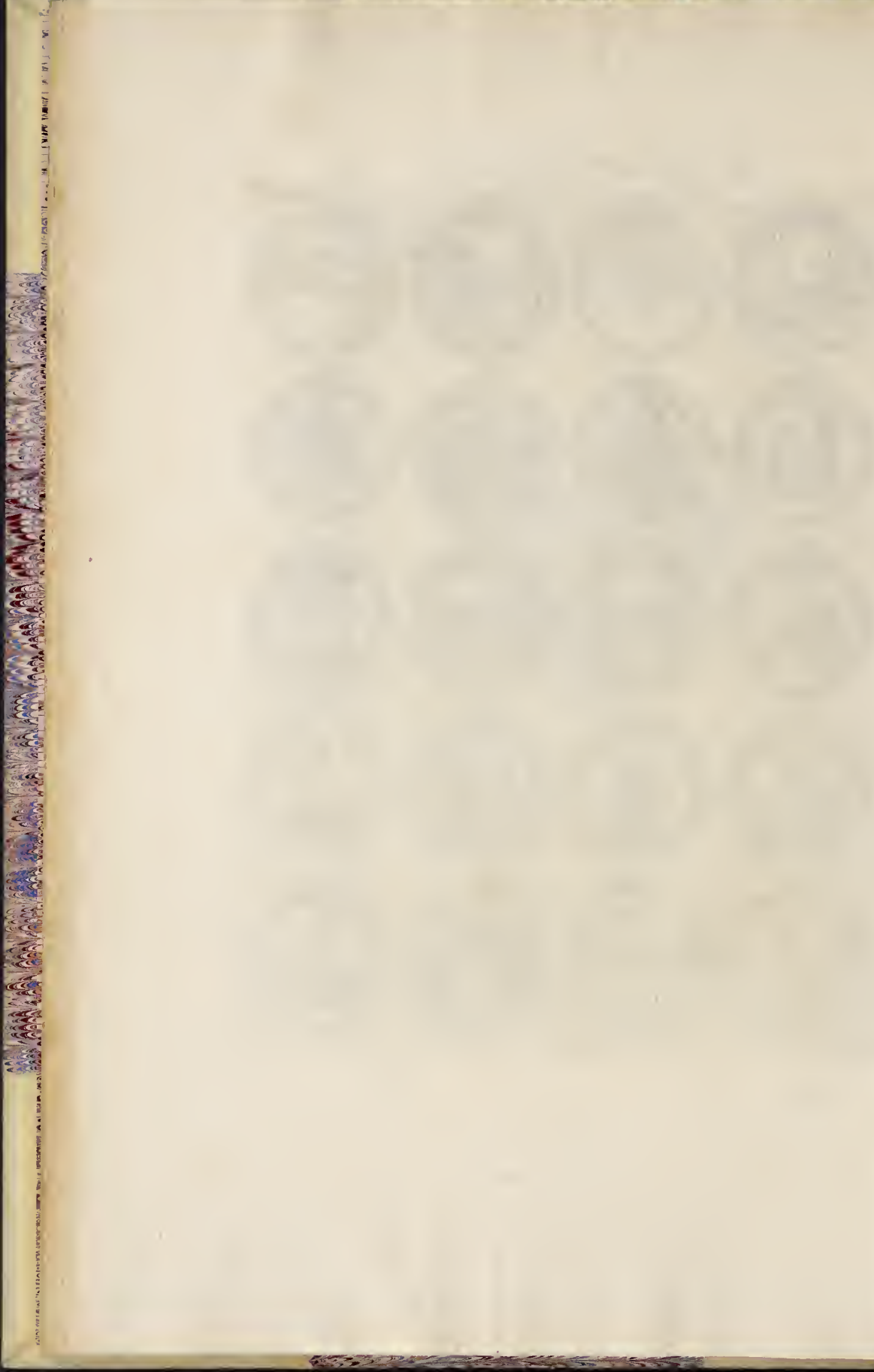
Causam porro ob quam Rosis sepulchra Veterum ornarentur ; innuit Anacreon
in ode de Rosa cum inquit.

MEDICATUR HÆC, ET ÆGRIS

DEFENDIT HÆC SEPULTOS.

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

XXXI

XXXII

XXXIII

XXXIV

XXXV

XXXVI

XXXVII

XXXVIII

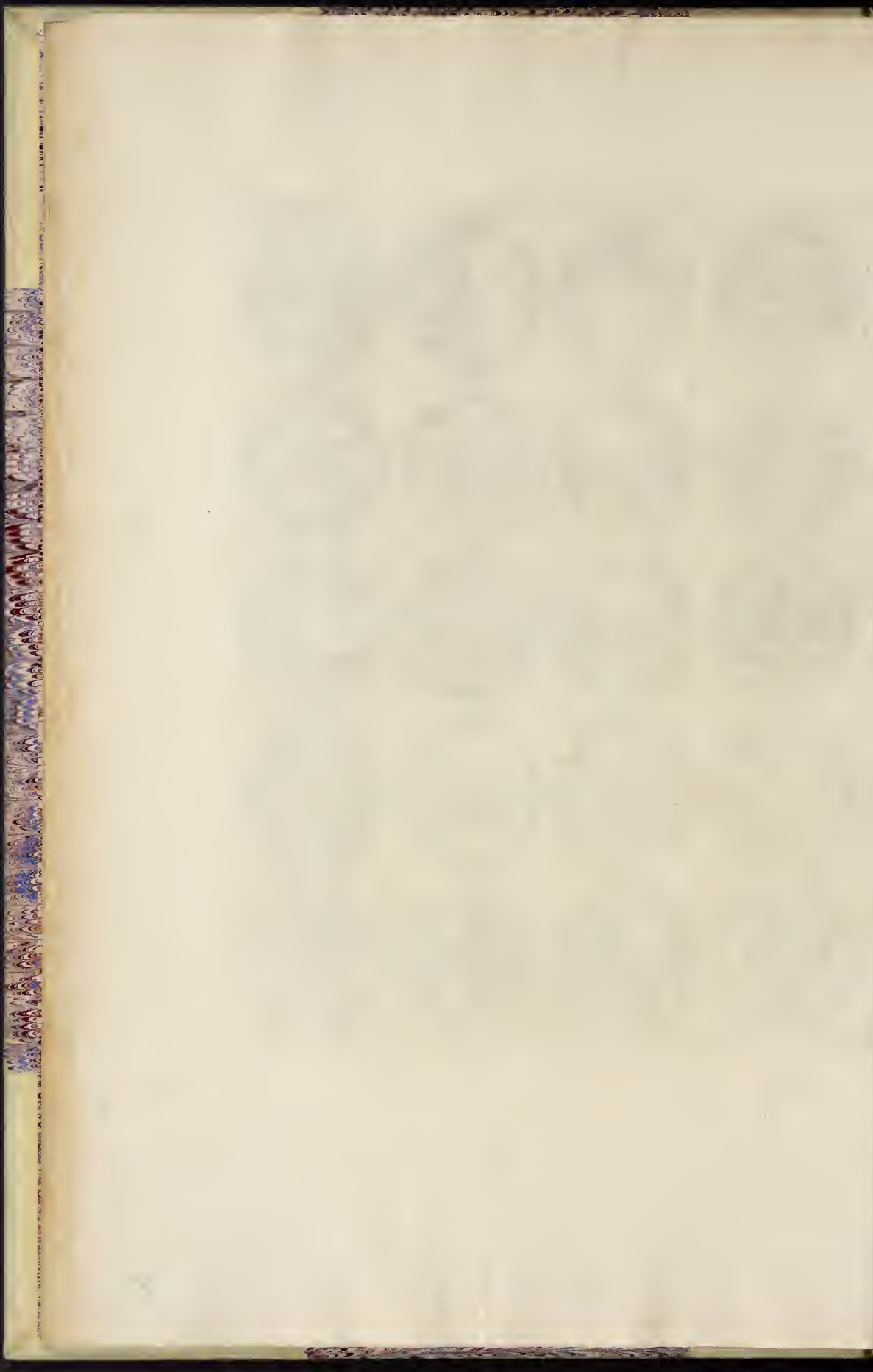

XXXIX

XXXX

PAULI V. NUMISMATA.

✻ I ✻

PAVLVS V. BVRGHESIVS ROMANVS PONTIFEX MAXIMVS.

PAVLVS V. Burghesius, Camilli nomine ante Pontificatum vocatus, præter, tum Togæ, tum Militiæ decora, quæ in antiqua Urbe Senarum ejus Majores habuerunt, in Aula Romana præclaros parentes sortitus est, natus ex Marco Antonio Burghesio, & Flaminia Astalia illustri Stemmata anno salutis M. DLII. die 17. Septembris: omnibus bonis artibus primùm excultus per omnes dignitatum gradus ad excellentissimum in Ecclesia fastigium Patrum omnium sententia deligitur die 16. Maii anno 1605. & die 29. ipsa festiuitate Sacratissimæ Pentecostes Pontificio Phrigio illum ornarunt, ac Diademate triplici Coronavit Franciscus Sfortia Diaconorum primus.

Bzovius in
Vita pag. 3.

Incredibile est quantum lætitiæ Vrbs, & Orbis ex Pauli V. assumptione signa ostenderit: inter publicas exultationis voces illud Lirici frequentius personabant, & parietibus affigebant.

*Jam Fides, & Pax, & Honor, Pudorque
Priscus, & Neglecta redire Virtus
Audet, apparetque beata pleno
Copia Cornu.*

Has urbicas acclamationes secuta sunt vota, & congratulationes externorum, inter quos aptissimè Franciscus Contarenus Venerorum Orator dixit: *A Deo Paulum prædestinatum, & universo Orbi opportuno tempore cælitus datum, qui Rempubliam Christianam summa cum prudentia, & felicitate gubernaret.* Cæterorum elogia recenset Bzovius in vita Pauli pag. 8.

✻ II ✻

VBI VVLT SPIRAT.

CONSTAT lemma hujus numismatis verbis D. Joannis Apostoli: *Spiritus VBI VVLT SPIRAT, & vocem ejus audis, & nescis undè veniat, aut quo vadit.* Cap. 3. 3. Quem Spiritum (intellige Divinum) sub Columbæ specie indicat sculptura post Pauli V. electionem vulgata, qua omnibus innotesceret nonnisi quàm Divino Spiritu impellente in Summum Pontificem illum electum fuisse. Narrat enim P. Oldoinus cum cæteris Scriptoris, *Camillum Burghesum in Pauli Sacellum repente deductum Cardinales omnes Divino potius, quàm humano suffragio venerandum, & colendum, ut Christi vices in sede Ecclesiæ suprema fungentem existimasse.*

Tom. II.

G

Ad

Ad hanc Pauli electionem non obscurioris argumenti portenta invitantur, unde evenerint penitus ignorabatur, at certè non nisi Deo sic disponente. Cum enim Purpurati, Leone XI. demortuo, in medium consilia conferrent, Aquila ex Palatio Altempiano volatu in sublime clata, postquam diutius aërem pererrasset, tandem ad fortalium Molis Adrianae Draconi insculpto insigni Gregorii XIII. Pontificis gentilicio infedit, & ex se, atque Dracone subiecto insignè Card. Burghesii pro insigni Pontificis expressit, illustri indicio, ut omnes ominantes interpetrabantur, Pontificatus futuri, ad quem illum Deus trahebat.

*Oldoin. in
col. 376.*

Expressionem autem Columbæ pro Spiritu Sancto antiquissimam esse in Ecclesia apud omnes compertum est juxta ejusdem in terris significationes, quibus è Carlo delapsum sese ostendit, ut Apostolorum pectora suis donis cumulare. Ex quo antiquissimo more evincitur error Severi heresiarchæ, qui Columbas aureas, & argentæas ad Spiritus Sancti significationem super Divina lavacra, & altaria appetas sibi appropriare præsumit, quod Clerici, & Monachi Antiochiæ scribunt ad Sac. Synodum Constantinopolitanam, & inde reperitur in septima Synodo contra Ichonomacos. In ejusmodi Columba Eucharistiam asseravit Basilius Magnus, teste Amphylochio in vita S. Basilii, meminit ejusdem picturæ semel, ac iterum S. Paulinus in Carminibus duodecimæ epistolæ apud Molanium lib. 2. Sed de hoc usu alibi suscitandum.

❁ III ❁

TV DOMINVS, ET MAGISTER.

P Edilavium exprimit numisma à Redemptore celebratum ante ultimam Cœnam, ut omnes sciunt, ejus imitatione Summi Pontifices singulis annis exercent, atque talem laudabilem ritum percusso in ære quamplurimi expresserunt. De illo satis dictum est in numismate B. Pii V.

❁ IV ❁

DOMINE IVBE, ME AD TE VENIRE.

IN lenitate hoc loquitur Paulus V. cum D. Petro, opem Salvatoris Divini implorante, ut sine naufragii metu ad illum per undas Maris accedat. Studium orandi, quo Paulus V. exercebatur nobis commendat numisma. Ille enim à Cultu Divino Pontificatum auspicatus, cum sciret orationem perpetuam, vel solam esse rebus à Deo impetrandis, rebusque præclare auspicandis idoneam, ejus usum in quadraginta horas distributum, jamque per omnia Templa Urbica dictum per singulos Menses toto Anni decursu à Clemente Pontifice introductum constitutione perpetua stabilivit, atque ea devotio nunquam intermitteretur, assignatis Templis, præscriptas pro ea re leges instituit.

❁ V ❁

SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA.

EX eodem ardenti Orationis studio permotus Paulus cum multa Urbica Templa, vel parùm nitida, vel aliquantum angusta, atque in primis Principis Apostolorum Basilicam toto Orbe venerandam à Julio II. inchoatam, & à reliquis Pontificibus, præsertim Gregorio XIII. & Sixto V. non minimum auctam, sed tamen nondum perfectam aspiceret, Cardinalibus, qui rituales suas

suas vel instaurarent, vel amplificarent, vel ornarent, exemplo præire voluit, Patrumque Sententiis de demolienda jam collabente Constantiniana in Vaticano Basilica, quæ supererat, rogatis, Templum absolvit. Propositum numisma Sacram D. Petri Confessionem exponit, quam Paulus V. in medio augustissimi Templi aperuit, Columellis auro textili perfimili lapide foras circumdedit, gradus marmorcos, quibus ad intima descenderetur collocavit, parietes hinc inde insignibus, & aliis ornamentis ex pretiosissimis variorum colorum lapidibus incrustavit, pavementum ejusdem admirando opere tessellato stravit. ostium intermedium ærea Crate inaurata inter aliquot Columnas pulcherrimas conclusit, & duas Statuas inauratas ex metallo, alteram D. Petri, alteram S. Pauli in loculamentis exterioribus reposuit, lampadem argenteam ingentis ponderis, & pretii, quæ cum quatuor aliis minoribus lucret appendit, ac tale opus perfecit, ut qui oculis non conspexerit vix mente possit concipere.

Pavimentum veteris Basilicæ Constantinianæ ea parte, qua à Sacello Gregoriano tholum, & ejus peripheriam vergit, fornitem, quem nunc ad aram maximam pedibus terunt superinduxerat Julius II., ne memoriæ tot Divorum Pontificum interirent, fornix superinductus Basilicam subterranæ efficit religionem Venerabilem. Ejus aditum à loculamentis, ubi nunc sunt signa marmorea D. Andree, & Longini Paulus aperuit gradibus utrinque positis marmorcis, & descensum faciem fecit, cryptas interiores multorum Sanctorum Corporibus divites exornavit, antiquatæ Basilicæ Sacras Imagines sculptas, sive mofivo, sive pennicillo depictas eodem intulit, pulcherrimoque ordine distributas parietibus inseruit, memorias veteres, aut devotione, aut antiquitate, aut artificio præstantes aptissimè collocavit, clathris ferreis Confessionem Principis Apostolorum intrinsecus clausit, magnam vim lapidum pretiosorum ad ejus aream, intimioremque recessum ornandum reliquit, atque lampadarum argentearum multitudine locum illustravit. Cætera, quæ circa hanc D. Petri Confessionem, tum Paulus, tum ceteri Pontifices peregerunt fusius enarravimus in nostra Templi Vaticani historia cap. 24. ubi etiam Confessionis vocem explicavimus.

❁ VI ❁

TEMPLUM DIVI PETRI IN VATICANO.

❁ VII ❁

IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORUM.

ET PORTAE INFERI NON PRAEVALEBUNT.

Frontem Vaticanæ Basilicæ duplex numisma ostentat, primùm quidem sine turribus Campanariis. Secundùm cum turribus, quas tamen Paulus non extruxit, sed Urbanus VIII., ut abundè expressimus in supracitata Templi Vaticani historia cap. 29. Quidquid Paulus in ædificatione ipsius Basilicæ molitus fuerit cap. 20. 27. & 28. enarrat ejusdem historia. Reliquum enim Basilicæ corpus à Sacello Gregoriano usque ad extimam faciem, Chorum, Sacrarium, Sacella, Porticum inferiorem, & superiorem benedicendis populis, Turrium campanarium fundamenta jecit, ac fornice Templi inaurato, porticu inferiore plastico opere item inaurato, quod vitam, & res gestas Principum Apostolicorum admiranda majestate exprimeret inferne Sanctissimorum Pontificum, supernè in fastigio Basilicæ impositis Christi Salvatoris, & Apostolorum Colossæis Statuis, amplissimum, ac magnificentissimum Templum absolvit.

Ejus Basilicæ extimos, & intimos typos, per Martinum Ferraboscum Palatinis Fontibus Præfectum ære incisos, ut Ferdinandus Carolus explicaret, doctoque stylo Vaticanæ Collis, & Templi univèrsa admiranda describeret imperavit Pontifex.

sex; Utinam illud perfecisset, ac Posteris mandasset ante obitum, quo tantus Scriptor è vivis sublatus est.

Inscriptiones numismatum aded claræ sunt, ut nulla indigeant explicatione, quæ in secundo, sive sub numero VII. legitur, illa eadem est, quam Pauli V. jussu in Zona frontis cubitalibus literis expressa fuit, scilicet. *IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORUM* Cur Tempia Sanctis inscribantur rationes adduximus in cap. 28. pag. 175. In utroque autem numismate sub expressione Basilicæ adiecta sunt verba: *ET PORTÆ INFERI NON PRAEVALEBUNT* Matth. 16. 18. quibus verbis significatur non ipsa Basilica lapidibus constructa, sed Ecclesia Dei; nam sub metaphora D. Petri fundamentum intelligitur, cui veluti fundamento innixa Ecclesia est; quod enim in edificio est petra, & fundamentum, hoc in Corpore est Caput, in Civitate Rector, in Ecclesia Pontifex. Contra igitur Ecclesiam hanc in Petro fundatam, ejusque Successoribus, quasi in Petra firmissima Portæ Inferi, idest Civitas Inferorum cum omni suo Demonum exercitu non prævalebunt. Est modus iste loquendi synecdoche, & metonymia; per Portas enim intelligit totam Urbem, tum quia per portam est ingressus in urbem, tum quia munimen, & robur præcipuum civitatis solet esse in portis, undè jis murisque vicinis salvis, salva est urbs, jis captis capta est urbs. Promittitur igitur his verbis Romanæ Ecclesiæ de Inferis victoria, quia Christus ei assiluit, & pro ea pugnat; quocirca S. Chrysostomus hom. 4. de verb. Itaja: *Facilius est* (inquit) *Solem extinguere, quàm Ecclesiam obscurari*, & hom. 5. in Orat. de non Contemenda Ecclesia. *Quid Ecclesia Dei potentius esse potest Mania Barbari destruant, Ecclesiam verò ne Demones quidem superant, cum oppugnantur vincit, cum appetitur insidiis superat.* Alia plura in hanc sententiam invenies apud Cornelium à Lapide in Matthæum.

❁ VIII. IX. ❁

VATICANI PORTA RESTITUTA.

IN Tabula sexagesima prima Historiæ Templi Vaticani à nobis conscripta, ad pag. 174. posita, apparet Porta antiqui Palatii Vaticani, quam destrucere opus fuit, cum Paulus V. Basilicam Vaticanam absolvit. Hanc Portam restitui idem Pontifex jussit, & in augustioreque formam excitavit Madernus, adiecta Inscriptione.

P A V L V S V.
PALATII ANTERIOREM PORTAM HORARIAM
TURRES PRIMÆ CVSTODIÆ
STATIONEM ET ARMAMENTARIVM
QVOD NOVAE BASILICAE AEDIFICATIONE
DIRVTA ERANT
EXTRVXIT
ANNO SALVTIS MDCVIII.
PONT. III.

In duplici insuper Tabula delineationes adiunximus, quas ejus Portæ restituendæ Martinus Ferrabosco Pontifici Paulo obtulit, qui jis rejectis tertiam construi voluit eo modo, quo in alia Tabula numero 81. signata, delineavimus. Hanc Numismata VIII. indicat, alteram ex illis duabus Numismata IX. exponit. Stetit illa usque ad tempora Alexandri VII. qui cum videret regiam Scalam, per quam ad Aulam dabatur ascensus, pessimè constitutam, & tantæ Palatii parùm consonantem, eam iterum construere decrevit.

Ejus Portæ ornatum Joannes Vanfantius Flander composuerat, æneas fores formaverat Horatius Cenfor Bononiensis, Imagines Virginis Sciparæ, ac Sanctorum Apostolorum suprâ Januam ipsam delineaverat Eques Joseph Cæsari Arpinas, musivo deinde expressas. Adiecerat Aligerum è matmore, Insignia Pontificia sufficientan-

flentantem Nicolaus Corderius . Januæ imminebat Turris Campanaria cum Horologio ad horas diei indicandas extracta, in qua Pontifex collocavit Æs Campanum, quod Callisti III. jussu ad usum Horologii Vaticani fufum fuerat anno 1455. juxta antiquissimum morem indicandi horas beneficio Campanarum, de quo usu plura indicavimus in nostra Historia Templi Vaticani cap. 35. pag. 212. &c.

Balconius
pag. 176.

Porta restituta, ut Vaticanum Palatium adiri Romanis Pontificibus ex dignitate possent, antiquis Scalis sublatis, novas è Vaticanis Ædibus è Tiburtino lapide Paulus curavit, quæ ex Templi Porticu primùm assurgentes præclaram è marmore Statuam Sancti Petri ab eodem Pontifice erectam obviam habuerunt, inde bipartito excurrentes fluxu, altera, quæ ad Orientem vergit in Vaticani Atrium, altera verò, quæ ad Occidentem in Regiam, quam dicunt, Aulam deferrebat, quæ verò spectebatur Pontificia spectabantur Insignia cum hoc Elogio.

PAVLVS V. PONT. MAX.
S C A L A S
QVAE E REGIONE SVNT GRADIBVS
AVXIT ET ORNAVIT
A N N O M. DC. XV.
PONTIF. X.

Huic Vaticani Palatii Portæ in parte Boreali collocatæ aliam similem in opposita Meridionali construere Pontificis animo inerat, quæ in aliud Palatium aditum preberet, Canonicorum commodo excitandum, lateraque similia hinc inde disposita cum Fontibus se se mutuo respicientibus, quibus tum Basilicæ frontis, tum adiacentis Aræ magnificentia augetur; sed Deo sic disponente mors Urbem Pontificæ, & hoc novo ornamento Basilicam orbavit.

❁ X ❁

SACELLVM IN PALATIO QVIRINALI

PONTIFICVM COMMODITATI.

❁ XI ❁

PONTIFICVM COMMODITATI

ANNO DOMINI M. DC. XVI.

❁ XII. ❁

SACELLVM IN PALATIO QVIRINALI

ANNO M. DC. XIX.

TRiplici Numismate duo nobis exponuntur, videlicet Palatium, quod PONTIFICVM COMMODITATI Paulus V. novis Fabricis auxit, & Sacellum amplissimum, quod sacris Pontificum actionibus adiunxit. De utroque à nobis exponenda sunt quæ ad eorum historiam spectant, & primò de ipso Palatio, atque in ipso Palatii nomine parùm inlegendum est. Dicebatur Palatium ab antiquis Domus Imperatoria, superba, amplexu, à Palante, (ut placet multis) qui primus Palatium fecisse dicitur, aut secundum Plinium à Palanteo Arcadiæ Oppido, sive ut Cyrillus author Græcus refert à Palatino monte. Præter domos Imperatorias, & ea de causa Palatium dictas, alias quoque publicas fuisse regias in-

Urbe

Urbe domos, Palatia nominatas sciendum est, quod Dio egregiè testatur his verbis:
Hist. lib. 53.
 „ Imperatoris autem Aedes Palatium nominatur, non quod ita decretum sit, sed
 „ quod in Palatio Cæsar habitabat, ibique Prætorium ejus erat, ac non nihil ejus
 „ nomen ab eo monte, propterea quod ibi quondam Romulus inhabitarat splendo-
 „ ris accepit; ideòque et si alibi Imperator domicilium tum habebat, tamen id
 „ quoque Palatii nomen obtinet: hucusque Dio; Quotquot igitur erant Romæ
 „ Imperatorum usui adscriptæ domus, tot eorundem esse Palatia dicebantur, de
 „ quibus extat illa Constantini Imperatoris in hæc verba Sanctio promulgata; Sa-
 „ cratas nobis aedes, (ideest inclyta Palatia) ab omni privatorum usu, & communi habi-
 „ tatione excipimus: Ita ipse.

*Lib. 1. cap.
de Palatio.*

Ad hæc addit Baronius, ipsas Imperatorum Domos sic dictas Palatia, ut tam-
 praestitum adhuc nomen retinere solerent, ut contigit inter alia multa exem-
 pla de ædibus, hortisque Salustii, qui licet Imperatorum usui cessissent, Salustii
 tamen nomine semper dictos fuisse reperies.

*For. 3.
ad an. 312.*

His igitur in hunc modum elucidatis revocandum in mentem est, quod ipse
 Baronius cum antiquis Scriptoribus enarrat. Summi Pontificibus Regias dona-
 tas fuisse apud Lateranum à Constantino Imperatore, quod nefas esse sciret Genti-
 litia superstitionis Antistitem Summum publicam, & Regiam domum habitare, non
 verò Religionis Maximos Pontifices; quod si eorundem Imperatorum aedes Pala-
 tia dicebantur, majori quidem jure Pontificia domus Palatia dici arbitrandum est.
 Itaque sicuti in præterito numismate dicitur Palatii Vaticani Porta restituta, in præ-
 senti legitur SACELLVM IN PALATIO QUIRINALI.

*Ciaccon. 10.
4. col. 5.
Balleon. pag.
5.
Idem pag.
36.*

Itaque inter Colles, quos Roma suis ædibus comprehendit unus est *Quiri-*
nalis dictus, Romæ additus vel à Tatius, vel à Numa, seu Servio, de quo ambi-
 gunt Anthores. Dicitur autem Quirinalis juxta Varronis, & Festi documenta à
 Curenfibus Sabinis, qui in eo Castra posuerunt, vel à Quirini Templo inibi ex-
 tracto, ut placet Ovidio, & Plutarco. De eo fusiùs Nardinus in sua Roma lib. 2.
 cap. 2. In hoc Colle Summi Pontifices, ut grave Vaticani agri Cælum æstate vita-
 rent aedes edificaverant. Inter eos primus Gregorius XIII. earum ædium funda-
 menta posuit, Porticum, & Scalas coelides extruxit opera Octaviani Mascherini
 Bononiensis. Sixtus autem V. prolequutus fuit, & Clemens VIII. multa addidit,
 & amenitates propinquorum Hortorum adiunxit, eas dum aedes incoherent, dici
 non potest quanta cum omnium querela sæpè alienas eedes, ut familiæ tutum para-
 rent in propinquo cogere commodatum ab externis accipere. Huic malo li-
 beraliter Paulus ut obviam iret, ingentem molem ædium veteris Pontificis Palatio
 à fundamentis erectam adiunxit, in qua & publicis functionibus exercendis spa-
 tium esset, atque variis usibus opportunum. Multas præterea vicinas coemit do-
 mos, instauravitque ad familiæ usum, ne ulli amplius onerosa esset; Hortos adia-
 centes dilatavit, Fontibusque apertis irrigavit, Aream amplissimam, dirutis non-
 nullis, quantumvis magnificentissimis ædibus, aperuit; clivum utrinque emolli-
 vit; Apostolicæ Dataria Domum commoditati accurrentium Palatio Pontificio
 coniunxit. In prima ergo Aule Quirinalis fronte, quæ Scalis maximis imminet,
 Pontificiis Insignibus hæc Inscriptio subiicitur.

PAVLVS V. PONTIFEX MAX.
 PALATIVM QVIRINALE HAC PARTE
 A FVNDAMENTIS EXTRVCTA
 AMPLIFICAVIT
 ANNO DOMINI M. DC. X.
 PONTIFIC. SVI VI.

Ad Januam maximam Dataria, quæ viæ ab eodem Pontifice ad radices Qui-
 rinalis apertæ imminet, cum Insignibus in marmore hæc verba spectantur.

PAVLVS V. PONT. MAX.
 ANNO SALVTIS M. DC. XI.
 PONTIF. SVI VIII.

At in

P A U L I V. 511

At in Meridionali, atque exteriori facie ejusdem Datariae, qua Meridiei ad clivum ipsius Quirinalem obtenditur in marmore cum Pontificiis Insignibus hæc verba.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO SALVTIS M.DC.X.
PONTIF. SVI VI.

Cum Ædes, quas olim in Quirinali clivo Benedictini Monachi extruxerant Paulus Pontificiæ familiæ angustias miseratus proprio ære coemit. Ad ejus rei monumentum hæc tantum verba marmori in orientali earum Ædium facie, quæ Arcam Quirinalem, Fontem equosque Colosseos spectant, incidit superpositis Insignibus.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO SALVTIS M.DC.XI.
PONT. SVI VII.

In Meridionali ipsius Palatii facie, quæ Cappuccinorum Monasterium spectabat incidit sub Insignibus.

PAVLVS V. PONT. MAX.
DATARIAM APOSTOLICAM
IN HIS ÆDIBVS
CVRIALIVM COMMODITATI
COLLOCAVIT ANNO M.DC.XV.
PONT. SVI XI.

Stabulum in Quirinali Pontificiæ familiæ levis armaturæ equitibus, Pontificum custodiæ designatis erexit. In eo sic legitur.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO SALVTIS M.DC.XI.
PONT. SVI VII.

Præter Ædes constructas, cum difficilis ad eas esset ascensus, arduusque, rhedis equis, aliisque omnibus, idcirco Paulus aditum perfecit; Via, quæ ex D. Marcelli per clivum in plateam palatii insinuatur dilatata, paucis privatorum ædiculis solo æquatis, & clivi ascensus perinde depressus, in Inscriptione ad radices montis cum Insignibus Pontificiis Populi Romani, & Cardinalis Burghesii hæc leguntur.

PAVLVS V. PONT. MAX.
AD QVIRINALE ASE AVCTVM
ORNATVM QVE
VIAM MOLLITO CLIVO
DILATAVIT, ATQVE DIREXIT
ANNO SALVTIS M.DC.XI.
PONT. VII.

Via aperta mollito elivo platea S. Sylvestri ad ædes usque Pontificias patefacta est, quæ non aliter, quàm ad plateam D. Petri, benedictionum ergo capacissima multitudini locum præbet, & ut aulicis commodius fieret iter, plures viæ eò commigrantibus apertæ sunt. Quippe inferius impluvium, in quo quæ Dataria dicitur habebatur, majoribus spatii inclusum ingenti portarum hiatus convenientibus commodissimo aditu viam sternit, ante illas elivus terra super aggesta delinitus ad viam Corneliorum nuncupatam deducens parvulo vico, olim Ficoccia, nunc via Datariae dicto, in ampliorem faciem redacto, ita ut binas rhedas junctim capere possit.

Ante ædes Corneliorum in situ Patrum Congregationis Lucensis via adaper-
ta est,

ta est, quæ nunc binis rhedis facillimo negotio iter præbet, ubi antea vix uni sua angustia aditum dabat, & ædicule verustate quassatæ plateolam, quam fons Trivii excipit miserè deformantes, demolitione, locus nobilitatus assiduo perfectu Civis delectat.

Continuato itinere per viam Corneliorum antequam ad Templum D. Virginis Sacrum, cui Constantinopolitanæ nomen est, in ipso viæ Paulinæ ingressu ex parte dextera alius referatus est aditus, qui recta Monasterio S. Joseph inhærens ad Portam Pincianam ducit.

Neque minùs in hac re præsidium tulit platea ante D. Mariæ Lauretanæ Templum addita, & quæ ad Palatium Quirinale tendentibus deservit, quod iter, ut melius pararetur, via sub Monasterio S. Catherinæ Senensis, & clivus alius, qui nuncupatur Molaræ complanatus.

Hæc omnia Paulus Pontificis ædibus spatii annorum quinque extruxerat, sed non satis illi erat animo verè magno Quirinale Collem Palatio occupasse, nisi etiam Deiparæ Virgini in Cælum assumptæ augustissimum Sacellum nullis equandum laudibus à fundamentis erigeret.

Igitur per amplexu Atrio excepti insignes Scalas ascendimus, quæ duas diverfas in partes descendunt, & quidem una ad Septentrionem, altera ad Orientem ducit, qua regia aditur Aula inter duas insigni artificio elaboratas, aulæ januas, Pauli Pontificis spectantur Insignia his verbis marmore insculptis.

PAVLVS V. PONT. MAX.
SACELLVM PONTIFICIVM EXTRVXIT,
PALATIVM AVXIT,
ET IN MELIOREM FORMAM REDEGIT
ANNO DOMINI M.DC.XV. PONT. SVI XI.

Hujus Aule pavementum ex maculoso alboque marmore segmentatim contextum est. Laqueare magna artis, operisque varietate distinctum auro illitum visitur. Hoc nobilis subeungit Zona insignium Pictorum opus. Ea historias exterarum Legationum octo ad Paulum V. egregiè depictas continet, quæ oppositæ sunt Sacello Carolus Venetus depinxit, quæ autem Sacelli januæ imminet, Eques Lanfrancus. In extrema Sacelli facie binæ Insignes januæ assurgunt, quarum altera perpetuò clausa, altera ad usum commeandi patet. Suprà Zophorium in lidio lapide hæc verba auro notata legimus.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO SALVTIS M.DC.XVI.
PONT. SVI XII.

Titus pag.
276.

Suprà coronam Christus Dominus cernitur Apostolorum pedes abluens insigni cœlatura Taddei Landini, eminentibus signis è marmore, summo fastigio bini Angeli insident, quibus Pontificis Insignia nituntur, eorum dexterum Bartolottus Gallus sinistrum Petrus Berninus exculpit. Ipsi porro Sacelli interior species prorsus digna Pontifice est, digna Paulo. Ejus longitudo palmis centum octuaginta, latitudo sexaginta, altitudo centum viginti definitur. Ejus fornix Coronario opere platarum celeberrimorum manu exornatus, auro undequaque conuolutus. Medium fornix Pontificis Insignia obtinet, fornix amplitudini, ac splendori reliquorum Sacelli partium respondet majestas. Medio spatii sedes Cardinalium assurgunt, suprà quas Pontificis Thronus de more ad Aræ dextram eminet. Cancelli, quibus Cardinalium, Sacerdotumque confessus à reliquo spatii dirimitur, præcipuè conspiciendi sunt. Infima enim sui parte prætorum crustis lapidum constant, superiore columellas ex auricalco fabrefactas sustinet. Inter has teretes è lapide numidico columnæ octo interiiciuntur, quibus bases, & capitula ex ære deaurato miro decori sunt.

His è lydio lapide coronis imminet. Huic aureis notis talia verba inscribuntur.

PAVLVS

P A V L V S V. P O N T. M A X.
ANNO M.DC.XVI. PONT. SVI XII.

Denique supra Januam interiorem hoc elogium marmorea tabula includitur.

P A V L V S V. P O N T. M A X.
SACELLVM IN HONOREM ASSVMPTIONIS
BEATISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ
D I C A V I T
ANNO DOMINI M.DC.XVI. PONT. XII.

Ejus ædificationi principium fecit Flaminius Pontius Architectus, Carolus autem Maderus illam absolvit.

Ex Diariis hæc verba habemus. ,, Feria 4. die 25. Januarii anni 1617. in die festo Conversionis S. Pauli, Papa post dictam Missam in sua privata Cappella, indutus Stola privatim benedixit Sacellum sub invocatione Assumptionis Beatæ Virginis Mariæ, quod extruendum, & ornandum curavit in Palatio Quirinali, simile Sacello Sixti Papæ IV. apud S. Petrum pro Cappellis faciendis. Et Dominica Sexagesimæ die 29. Januarii R. D. Fabius Blondus Patriarcha Hierosolymitanus Magister Domus Papæ consecravit Altare Sacelli Paulini, in quo inclusit reliquias SS. Martyrum Andreæ Apostoli, Bonifacii Martyris, Crispini Martyris, Mariæ Ægyptiacæ, & de Cilicio S. Francisci cum solitis Orationibus, & Cæremoniis.

*Paulus Aloisius Dia-
rit.*

Hæc omnia Paulus extruxit PONTIFICVM COMMODITATI, ut Numismatum, lemmata confirmant.

❁ XIII ❁

DEI GENITRICI SEMPER VIRGINI M.DC. XII.

❁ XIV ❁

SACELLVM A FVNDAMENTIS EREXIT
BEATISSIMAE MARIÆ SEMPER VIRGINI.

❁ XV ❁

COMPLEAT GLORIA MARIÆ DOMVM ISTAM.

HI tres Nummi exponunt oculis Sacellum Burghesianum, quod Paulus V. piè erga B. Virginem Deiparam ductus affectu, à fundamentis extruxit in Basilica Liberiana, Sanctæ Mariæ Majoris dicta, seu S. Mariæ ad Nives, posita in Esquilino monte. Refertur à pluribus Authoribus historia foundationis hujus Templi, præcipuè à P. Guilielmo Gumpenberg Societatis Jesu in suo Atlante Mariano, ubi refert à Joanne Patritio Romano Senatorii Ordinis sola Coniugis sterilitate infœlici fabricatum, cum Virgo Deipara dignata fuerit oblatum patrimonium, tanquam ejus heres acceptare, atque ambitum fabricæ designare nivibus è Cælo missis die 5. Augusti, admonens in somnis Liberium Pontificem, simulque Patritium, quid in loco fieri vellent, ubi nives ipsa collocasset. Non tamen ejus Templi fabrica eandem tor sculis formam habuit. Etenim Sixtus III. anno 432. ruinæ proximæ quasi à fundamentis refecit, atque in ampliorem formam redegit, ut ait Anastasius in Sixto III. Hinc postea Basilica Sixti dicta est. Anno 772. Adrianus I. renovavit rectum. Anno 817. S. Paschalis Chorum marmore stravit. Annò

1150. Eugenius III. Propilæi tessellatum opus addidit. Anno 1274. Gregorius III. idem opus refecit. Anno 1288. Nicolaus IV. undique satifcentem fabricam restauravit. Anno 1450. Cardinalis Rotomagensis Templo duas Naves adiunxit, Altari Pontificio quatuor Columnas ex porphyretico lapide addidit. Anno 1500. Alexander VI. Laqueare Templi fecit è ligno, & inauravit. Anno 1593. Sixtus V. Servatoris Præsepe regii operis Sacello textit; denique Paulus V. propriis sumptibus Turrim Campanariam refeci, tectum, ac fastigium plumbeis laminis circumtegi, munirique imperavit. Ex hac Turri ad sinistram Eugeniæ Porticus latus nova, magnificaque Sacri Vestiarii facies, novaque Canonicorum Domicilia cernuntur, quæ omnia Paulus V. à fundamentis extruxit impensis nonaginta millium scutorum, & Capitulo donavit, sed quod magis admiratione dignum est Sacellum custodiendæ Virginis imagini dicavit.

*Taurus de
Angelis de-
scrip. Basil.
lib. 5. cap. 5.*

Extabat Romæ B. Mariæ Imago, quam olim cum Divini Infantis Præsepio attulisse Helena creditur, quamque usque ad Liberii tempora Pontifices in Sacratio ejusdem Templi custodiebant. Hanc Liberius Pontifex circa annum 336. Sacratio exemptam novæ Basilicæ intulit, atque aræ imposuit, quam deinde Pontifices non nisi arctissimis in rebus, rarò nec nisi ad breve tempus extulerunt, vel ut alii credunt Sixtus III. qui anno 432. Ecclesiam gubernavit in hac Basilica eam locavit. De hac Historia vide Paulum de Angelis lib. 12. cap. 4. & P. Antonium Spinellum Soc. Jesu in secunda parte tract. de festis Deiparæ. Servabatur Imago hæc in Tabernaculo, seu Ciborio marmoreo, quod ad dexteram Majoris Altaris latus cernitur S. Gregorio Papæ dicatum, propterea dictum Altare B. Virginis. Illud fecit marmoreum Senatus Populusque Romanus, ut constat ex archivo ejusdem Basilicæ, post verò tralatum imaginem Pauli V. mandato fuit tale Ciborium à Capitulo innovatum, & auro distinctum, in eoque afferantur Christi Cuna.

*Paul. de
Angel. lib. 5
cap. 8.*

*In Bullar.
rom. 4. pag.
315.*

Cur Paulus V. talem imaginem in augustiorem locum transfulerit rationem ipse met significavit in Bulla erectionis Sacelli edita anno 1615. quæ incipit *Immensæ bonitatis*. In ea sic loquitur Pontifex. „ Dum intra pectoris arcana revol-
vimus, quod ipsa (Virgo) uti Mater Misericordiæ pro Christiano populo
„ sedulo exoratrix, & pervigil ad Regem, quem genuit, intercedit, quodque
„ eandem Sanctissimam Virginem in omnium rerum difficultatibus, ac operibus
„ nostris semper invenimus adiutricem, ac innamera, quæ largitur Altissimus
„ nobis contulit beneficia, piis illius precibus credimus accepisse, dignum,
„ quin potius debitum arbitramur, ut sicuti Redemptor noster, & Deus ipsam
„ Sanctissimam Virginem sublimavit in Cælis, ita eam quantum possumus hono-
remus in terris &c. Itaque ubi primùm ad Apostolatus apicem evecti fuimus
„ singulari erga hanc Gloriosissimam Virginem, & illius Sacratissimam Imaginem
„ devotione, & Divina quadam inspiratione permoti in illius honorem insignem
„ Cappellam à fundamentis extruere, & ornare, eandem Imaginem ad cappel-
lam novam prædictam transferre, & super Altare ejusdem Cappellæ propterea
„ erigendum honorificentius collocare deliberavimus.

Hoc ergo Sacellum ea magnificentia condidit, quam fatis terrarum Orbis mirari non possit, sive amplitudinem ædificii, sive elegantiam operis, sive opulentiam spectet. Assurgit illud ea in parte Basilicæ, quam Sol spectat meridianus, à majori nave, dum ad Sacelli aditum tendimus amplius arcus erigitur quatuor marmoreis columnis innixus, supra quem B. Virginis transitus historia notatur, ubi etiam Pauli V. insignia adsunt, cum scheda his verbis impressa.

PAVLVS V. PONT. MAX.

Eam sustinent aligeri plastico opere efformati ab Ambrosio Malvicino. In fornice arcus perpolite depictus S. Spiritus apparet cum Angelorum Myriadis, & in quatuor angulis hujus fornice quatuor Summi Pontifices sunt depicti, nimirum S. Gregorius Magnus, S. Martinus, S. Gelasius, & S. Leo Quartus; etiamque Doctores Ecclesie ab equite Balleono. In spatio, quod membra Sacelli efformat, S. Caroli Borromæi edicula est, & S. Franciscæ Romæ nobilibus cancellis ex marmo-

marmore albo præcinctâ . In fornice ejusdem Historia Juliani Apostatæ coloribus exprimitur fulmine percussî , & Constantini Copronimi qui flammis ardens Virginem placari exposcit .

In amplo Sacelli loculamento Clementis VIII. effigies adest in Sede Pontificia , atque benedictionem impartiens ex marmore constructa à Silla Sculptore Mediolanensî . In dextera historia continetur Ferrariæ recuperatæ exculpta à Malvicino , à sinistra vero simili quadrato Strigoniz vindicatio apparet Jo: Francisci Aldobrandini opera , quam Marianus , & Mochus suis Scalpris efformarunt . Historiam diadematis Clementi impositi super abacum in medio sitam Petrus Berninus exculpfit . Ab hujus dextera pacem inter Francorum , & Hispaniarum Reges per Petrum Card. Aldobrandinum stabilitam Butius Mediolanensis exculpfit . A læva ji proponuntur quos Clemens inter Sanctos adscripsit à Joanne Antonio Valsoldo in marmore efformati . A læva autem intra fornici curvaturam Pictura se offert , in qua Guido Renus S. Idelphonsum representavit , sub qua talia adnotantur S. *Idelphonsum , qui Hereticos pro gloria Virginis confutat sacra veste ornat , & à dextera intra camdem curvaturam S. Joannem Damascenum , sub quo hæc verba legimus : reddidit truncam manum S. Joanni Damasceno , qua scribens circo imaginibus ejus pugnavat .* Circumstant in lateribus supradicti Clementis monumenti quatuor marmorea signa , idest Araonis , Davidis , SS. Bernardi , & Basilii à Nicolao Cordeiro exculpta .

In parte , quæ Orientem respicit Pauli monumentum affurgit , in cujus medio loculamento statua ejusdem continetur à Silla efformata genibus flexis , atque manibus junctis Virginem respiciens . A læva Ferratiæ arx cernitur à Clemente pro tutela ædificata , eam exculpfit Malvicinus . A dextris Historia adest , auxilia continens ad Casarem in Hungariam adversus Turcas data , quam Stephanus Madernus Romanus exculpfit . Supra hæc persimili loculamento S. Francisci , & S. Caroli Borromæi inter Sanctos annumeratio apparet , & in medio Pauli V. Coronationis Historia ; ab hujus læva Principum legationes spectantur . In parte læva suam operam impendit Franciscus Status Braccianensis , in medio Hipolitus Butius , in dextera Valsoldus . Picturas superpositas Guido Renus miro artificio absolvit .

In spatio intra curvaturam fornici supra Aram maximam est B. Virgo , S. Joannes Evangelista , & S. Gregorius Thaumaturgus cum his verbis in scheda à puero sustentata . *Formula fidei S. Gregorio Thaumaturgo contra hereticos tradita .* Eas imagines Eques Arpinas expressit . In angulis supra Coronam quatuor Angeli apparent , supra quos quatuor Prophetæ in triangulis depicti . In Tholi medio Virgo triumphantis instar cernitur Angelicis Choris stipata devotionem , & lætitiâ præferentibus : has imagines suo pennicillo efformavit Ludovicus Civolus Florentinus . Tale Sacellum Flaminius Pontius Mediolanensis delineavit . At Hieronymus Raynaldus principalem aram magnificentissimè construxit : hæc se attollit supra tres gradus ; ab ejus lateribus focci super pavementum nituntur rubro jaspide , & croceo , & deaurato metallo formati . Hisce foccis Parastatarum bases adherent ex deaurato metallo , facies , & latera Parastatarum ex jaspide , adamantis duritiem superante . In eo bases quatuor columnarum nituntur ex metallo . Hinc quatuor columnæ affurgunt ex rosco jaspide constructæ , quas tenet ex deaurato metallo exornant . Epystilia ex metallo partim inaurata , compositum ordinem referunt , supra Epystilia cimatum progreditur , in eodem inaurato metallo formatum , cui Zophorus nititur ex jaspide , gestans Coronidem ex eodem ære . Supra hanc fastigia cernuntur pariter metallo , & auro composita , sub quibus triangulum est ex pellucido jaspide . Fastigiis superimpositi sunt bini Angeli ex ære , quorum vestes aurum distinguit . Inter hæc fastigia nivis miraculum inaurato metallo cælatum est , cum loculamento è lapide lazzulo , supra illud Coronis comparet , fastigium ex metallo deaurato gestans . Fastigio inhaerent tres Angeli ex metallo . Ingens vero spatium inter quatuor columnas lapide lazzulo incrustatur , in cujus medio cellula est cum marginibus ex amatista , ubi B. Virginis effigies à S. Luca depicta cernitur : eam ut plurimum obregunt duæ tabulæ ex preciosissimo jaspide efformatæ ; prædictas margines Zona consequitur

Philippus
Titus pag.
239.

ex gemmis, deaurato metallo insertis, quæ sola duodecim aureorum millibus æstimatur, & tale ornamentum septem Angeli ex deaurato ære formati sustentant. Super hoc Spiritus Sanctus cernitur ex auro effulgens: delineamenta, ac modulus ejus operis Pompejus Targonus, & Camillus Marianus Vicentinus effecerunt, Dominicus autem Ferrerus Romanus statuas æreas fudit.

Til. pag. 238.

In hujus Sacelli ea fronte, quæ Occidentem spectat Solem, hoc incisum est elogium.

SANCTÆ VIRGINI DEI GENITRICI MARIÆ
PAVLVS PAPA V. HVMILIS SERVVS
SACELLVM OBTVLIT
ANNO SALVTIS MDCXI. PONT. VI.

At ea ex parte externa, qua Meridiem spectat hoc aliud.

PAVLVS V. PONT. MAXIMVS
CELEBERRIMAM DEI GENITRICIS IMAGINEM
EX MEDIA BASILICA IN SPLENDIDIORVM SEDEM
A FVNDAMENTIS EXTRVCTAM TRANSTVLIT
ANNO PONT. VI.

Latus, in quo tabula marmorea est hæc verba referens, tiburtino marmore graphice elaborato circumvestitur, ubi aliquot Statuæ resplendent, videlicet Sancti Pauli, S. Matthiæ Apostoli Socij, S. Matthiæ Apostoli, & Evangelistæ S. Lucæ, & S. Hieronymi Doctores Ecclesiæ. Hanc faciem externam indicat numisma sub numero XIII. positum.

Ut autem Sacellum magnifice, ac splendissime absolutum gloria Mariæ compleret decrevit Paulus gloriosam Imaginem ex antiqua Sede in illud transferre, quare Jacobo Serræ Cardinali Thesaurario onus imposuit, à quo fuit constitutum ultima Januarii Dominica peragendum, nimirum die 27. anni 1613. solempni pompa res peracta fuit, nam eo die iter susceperunt Sodalitates, & Monachi, quos Clerus sequebatur; huic Pontificis Musci adhærebant; Succedebat Romanus Senatus cum Conservatoribus, qui per totam Ecclesiæ Sacram Imaginem tulcrunt, per reliquum verò iter id onus Sancti Petri, & Pauli Equites subserunt. Post hos vigintiquatuor Canonici ex tribus Patriarchalibus comitabantur, ex quibus octo semper Sacram effigiem gestabant, Collegii Germanici Alumnis administrantibus. Hos omnes Sacrum Purpuratorum Patrum Collegium insequeretur cerea accensa gestantium. Hæc processio à majori Basilicæ porta egressa est, & ad sinistram vergens ad S. Pudencianam, & ad Patritiam vallem deductam per Suburram ad S. Luciam in Silice progressa est; Hinc infra S. Martinum de Montibus, & S. Praxedem ad viam pervenit, ducentem ad Lateranum.

Dum Sacra Imago ex Basilica educeretur centum mortaria ænea personarunt igne explosa, totidem dum reportaretur. Pontifex Paulus in Choro supra S. Caroli gediculam genibus flexis fuit præsens, donec omnia essent absoluta. Hæc omnia enarat in sua historia Paulus de Angelis, qui aderat, additque quòd mense tunc Januario nec frigora, nec imbres dominabantur, sed aeris tranquillitas Ver imitantis, quæ usque ad totam octavam perduravit, qua absoluta protinus imbres ceciderunt; Nimirum (ait ille) *ut Christiani cognoscere, quam grata B. Virgini hæc solemnitas extiterint.* Eandem Sacram pompam in suis Diariis Paulus Alaleona Ceremoniarum Magister enucleatus his verbis retulit. *Dominica die 27.*

Lib. II.
cap. 18.

- » *Januarii 1613. mane fuit portata imago Beatissimæ Virginis processionaliter accom-*
- » *modata supra feretrum, delatum à Canonicis trium Patriarchalium Ecclesiarum.*
- » *sub Baldacchino, sustentato per milites Sancti Petri, & Pauli, & ultimo loco per*
- » *Senatorem, & Conservatores, & Capita Regionum Urbis collocanda in Cappella.*
- » *Paulina, quam S. D. construendam curavit suis sumptibus. Papa interfuit, sed*
- » *non in processione in eadem Cappella in loco ornato super altare S. Caroli.*
- » *Dum portabatur dicta Imago, cantarunt Cantores Cappellæ Papalis Ave Maris*

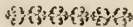
Stella,

Stella, respondentibus Fratribus Religiosis Mendicantibus, Monachis S. Praxedis, Curatis Parochialium, Canonicis Collegiarum, Canonicis, & Capitulis, euntibus cum Crucibus, & Pavilionibus. Via fuit parata paramentis sericis, & Processio exiit per portam principalem Ecclesie, & vertit ad Cappellam Sixti V. & descendit per montem, & per viam S. Pudentianæ iuit ad Suburrum, deinde versus S. Martinum, & S. Praxedem rediit ad Ecclesiam S. Mariæ Majoris. Sequen- batur Sacram Imaginem D. Patriarcha Hierosolymitanus paratus pluviali, & mira- tra. Sequebantur Eminentissimi Cardinales. Diſta Imago fuit collocata ante Cap- pellam Paulinam, & fecit cantare Te Deum, quo absoluto dictæ sunt Orationes, & Papa concessit Indulgentiam plenariam pro tota Octava. Hæcque Alalco- in Diariis à se conscriptis.

Hilce peractis Pontifex Organum construendum curavit, Musicis assignans 300. nummorum dotem in singulos annos hac conditione, ut in Sabbatis, & festi- vitatibus B. Virginis Sacras Litanias decantarent. Addidit præterea huic Sa- cello suppellectilem auream, & argenteam, Crucem scilicet magnam argenteam ponderis libr. 128. pretii 2150. aureorum, sex Candelabra argentea inaurata cum argenteis æqualibus libr. 156. pretio 300. scutorum. Duodecim Apostolorum status argenteas pretio 600. aureorum. Duo magna Candelabra argentea ad gra- dus Aræ ad funalia sustinenda libr. 114. pretio 1400. aureorum. Sex varia San- ctorum Capita argentea libr. 114. pretio 2030. aur. Sex brachia Sanctorum ar- gentea cum parastatis libr. 69. pretio 1200. duo scacula argentea cum parasta- tis libr. 23. pretio 500. nummor. Coronicem gemmis distinctam pretio 12. mill. aureorum. Lampadem argenteam libr. 31. pretio 500. numm. Pixidem pro Sanctis. Eucharistia servanda libr. 1. pretio 30. numm. S. Agnetis reliquiarum ferculum cum parastatis ex inaurato argento octo rubinis circumdantibus cristal- lum ad Stellæ figuram libr. 3. pretio 300. numm. Sex Vascula argentea pro flori- bus sustinendis lib. 24. pretio 400. numm. Calicem aureum cum patena adaman- tibus, rubinis, zaphiris, & smaragdis ornatum libr. 3. unc. 8. pretio 800. aureo- rum. Sex Calices argenteos lib. 10. pretio 300. numm. Quatuor polubra argen- tea cum æqualibus lib. 18. pretio 145. Duas aureas rosas 1000. aur. pretio. S. Em- rentianæ Virginis, & Martyris reliquiarum ferculum è montano cristallo maximo artificio elaboratum, gemmis, & auro exornatum. S. Cæcilie Virginis, & Mar- tyris reliquiarum ferculum mira arte ex auro confectum, adamantibus, ac variis gemmis insigne. Quatuor Candelabra argentea unâ cum Cruce, & lampade pro Sanctæ Franciscæ adicula, totidem pro opposita, S. Caroli; Manuq argenteam pro S. Gregorii Papæ VII. reliquia conservanda; Duo diademata aurea gemmis distincta; Angelorum par nobile ex auro; Monilia aliquot prætiiosissima, & tor- ques aurcos gemmis variegatos pro ornatu Imaginis Sanctissimæ Virginis. Ultra hæc aliam quoque suppellectilem innumerabilem, atque pretio inæstimabilem ad Altarium Sacerdotum, & Ministrorum altaris usum, ornatumque eidem Sacello contulit: Collegium Sacerdotum, qui rem Divinam ibi quotidie perpetuo facerent, constituit, edito de hac re diplomate. In monumentum hujus insignis pietatis Pauli V. extat in Templo marmorea tabula cum inscriptione.

Exovius in
vita Pauli
pag. 150

SANCTÆ VIRGINI DEI GENITRICI MARIÆ
PAVLVS PAPA V. HVMILIS SERVVS
SACELLVM OBTVLIT
ANNO SALVTIS MDCXI. PONTIF. VI.

❖ XVI ❖

PRO TVI NOMINIS GLORIA.

❖ XVII ❖

FVNDA NOS IN PACE ANNO MDC. XII.

PArum fuerat Paulo V. Ædem hanc incomparabilem excitasse, marmore, gemmis, anro, argento, stautis, picturisq; exornasse, ad Dei, & Divæ Parentis cultum augendum, nisi etiam æternitati vim inferre voluisset in erigenda Statua colosseæ ærea ejusdem Reginae Cælorum, quæ universam Urbem ex Esquilino perspiceret. In ruinis Templi Pacis, quod omnium maximum ab Imperatore Vespasiano ædificatum temporibus Commodi conflavit, extabat Columna striata marmorea admirandæ altitudinis, quæ fornicis latus annexum fulcire videbatur. Eam Paulus V. inde tolli, atque in Exquiliis montis aream meridionalem transferri, in platea basim excitari, & ante Liberianam Basilicam æream Virginis, Salvatorem gestantis statuam, æ inauratam collocari præcepit, ut monumentum honoris, & Cultus Dei paræ sanctiori loco omnibus occurreret.

*Evovius in
vita Pauli
pag. 16.*

Antiquorum fuisse morem signa fuorum Deorum super Columnas collocandi habemus ex Tito Livio lib. 10. Decad. 4. ubi ait. *Signa in Circo maximo cum Columnis, in quibus superastabant evertit, & Tertullianus in lib. Spectaculorum loquens de Circo: Columnas Sefias à Sementationibus, Mefias à mefibus, Tutelinas à Tutelis fructuum sustinent. Ante has tres Aræ trinis Diis patent, magnis, potentibus, volentibus, & alibi. Frigebat Dæmonum consilium sine matre magna. Ea itaque illic sic præfidet Euripo.*

*Balleonus
pag. 308.*

*Titus pag.
224.*

Sanius profectò Paulus Dei Matrem extulit in Columna singulari pietate, & veræ religionis studio permotus. Laboriosum opus absolvit Carolus Maderus Mediolanensis Architectus, Statuam autem primum ex argilla confecit Gulielmus Gallus, ex ære deindè formavit Dominicus Ferrerus. Hujus simulachri altitudo viginti palmos explet, Columnæ verò palmos septuaginta quinque sine basi, & peristilio. Ejus diameter octo palmos æquat, illamque striatam cernimus. Tota autem à superficic plateæ cum statua, & basi ad palmos centum septuaginta quinque assurgit.

Ex Diariis Pontificiis habemus, talem imaginem æneam, *Feria 6. die 18. Julii fuisse collocatam supra Columnam ante Basilicam superioribus diebus erectam, quarum unam benedixit juxta ritum Pontificalis, & alteram exorcizavit R. D. de Curvis Episcopus Ifermiën; Senior Vicarius Basilicæ S. Mariae Majoris cum Capitulo, & Clero, & fuerunt exoneratæ Bombardæ.*

Boov. ibid.

Ut autem cunctos istud Orbis miraculum aspicientes ad devotionem excitaret Pontifex, omnibus, qui eamdem Sacram Imaginem venerantes genuflexi ante illam pias ad Deum preces effudissent, quibus diebus id egissent, tres annos, & totidem quadragenas indulgentiarum largitus est.

Ad Columnæ basim aquam Felicem eonduxit, & Fontem communi utilitati condidit. Balthassar Ansidæus Perusinus Basilicæ Vaticanæ Custos basi titulum inscripsit, ut sequitur.

PAVLVS V. PONT. MAX.
 COLUMNAM VETERIS MAGNIFICENTIÆ MONVMENTVM
 INFORMI SITV OB DVCTAM,
 NEGLECTAMQVE EX IMMANIBVS TEMPLI RVINIS,
 QVOD VESPASIANVS AVGVSTVS ACTO DE IVDÆIS TRIVMPHO,
 ET REIPVBLICÆ STATV CONFIRMATO, PACI DICAVERAT,
 IN HANC SPLENDIDISSIMAM SEDEM AD BASILICÆ LIBERIANÆ
 DECOREM AVGENDVM SVO IVSSV EXPORTATAM,
 ET PRISTINO NITORI RESTITVTAM,
 BEATISSIMAE VIRGINI,
 EX CVIVS VISCERIBVS PRINCEPS VERÆ PACIS GENITVS EST,
 DONVM DEDIT,
 ÆNEAMQVE EIVSDEM VIRGINIS STATVAM FASTIGIO IMPOSVIT
 ANNO SAL. MDC. XIV. PONTIF. IX.

Hanc inscriptionem referens Martinellus in sua Roma scripsit loco Anno Sa- *Pag. 224.*
 lutis, Anno Domini, sed falsò.

Antonius Querengus Utriusque Signaturę Referendarius, lateribus ejusdem
 basıs jambos addidit.

Averso à Basilica lateri.

IGNIS COLUMNA
 PRÆTVLIT LVMEN. PIIS
 DESERTA NOCTV,
 VT PERMEARENT INVIA
 SECVRI, AD ARCES
 HÆC RECLVDIT IGNEAS,
 MONSTRANTE AB ALTA SEDE
 CALLEM VIRGINE.

Dextero.

IMPVRA FALSI TEMPLA
 QVONDAM NVMINIS
 IVBENTE MOESTA
 SVSTINEBAM CÆSARE,
 NVNC LÆTA VERI
 PERFERENS MATREM DEI
 TE PAVLE NVLLIS
 OBTICEBO SÆCVLIS.

Sinistro.

VASTA COLUMNAM MOLE,
 QVÆ STETIT DIV,
 PACIS PROPHANAIN ÆDE
 PAVLVS TRANSTVLIT,
 IN EXQVILINVM QVINTVS
 ET SANCTISSIMÆ,
 PAX VNDE VERA EST,
 DEDICAVIT VIRGINI.

Hanc

Hanc Columnam duplex à nobis propositum numisma ostentat, quorum fecundum annum profert 1613., non 1614. prout in supra allata inscriptione dicitur, non tamen veritati obest, cum cufum illud fuerit, antequam inscriptio apponeretur.

❖ XVIII ❖

ECCLESIAM SANCTAE MARIAE IN CAMPITELLO
CONGREGATIONIS MATRIS DEI VNIVIT
ANNO MDCXIX.

IN subiecta planitie, cui Collis imminet Capitolinus, extat Ecclesia, quæ à vocabulo *Campitelli* nomen desumit, à quo etiam hæc area, & ipsa Regio vocatur. Nomen autem diminutivum idem sonat, ac parvus Campus, à comparatione videlicet cum majore Campo, de quibus Donatus noster ita suam mentem aperuit, inquit. *A monte Quirinali, ubi nunc Palatium Pontificis ducenda, est ad Tyberim linea, quæ per Collegium Romanum Pantheon, Campumque Floræ perducta ad ades Farnesorum in Tyberim desinat, erit Campus Martius; quidquid extra lineam erit, relinquatur propinquius Capitolio, erit minor Campus; ergo hæc regio Campitelli omnibus proximior sit Capitolio, & vulgo etiam appelletur Regio Capitolii, proculdubio ita vocata est hoc diminutivo Campitelli.* In hac igitur regione (refumo) Ecclesia sita est Beatissimæ Virgini dicata; Hujus primæ originis tempus quamvis nos lateat, non tamen lateat annus, quo sacro Oleo delibuta est per Honorium III. è clarissima Sabellorum gente mense Aprilis anno 1217. cujus consecrationem docebat olim marmoreus lapis, cui incisæ erant hæc verba.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

„ Anno 1217. Pontificatus D. HONORII III. Papæ anno eius II. Mensis
„ Aprilis indictione VI. Consecrata est Ecclesia hæc ab eodem Summo Pon-
„ tifice, & Vniuersali Papa: per eius Sanctas Manus reconditæ sunt in hoc
„ Altari B. MARIE VIRGINIS multæ Reliquiæ SANCTORVM, & SAN-
„ CTARVM.

Exemplum hujus antiqui lapidis exscripserunt Patres Sacræ Visitationis Apostolicæ pridie Idus Junias sub annum 1604. exscriptumque exhibet Codex ejusdem Sacræ Visitationis ad pag. 2096. quem seruat Tabularium Rom. à Secretis Eminentiss. Card. Vicarii.

Splenduit hæc Sacra Aedes pluribus marmoreis tumulis eorum, quos Senatoria toga decoraverat, magisque venerabunda extitit ob Sanctorum reliquias, quas asservabat. Senio autem fatiscens à Paulo V. dato diplomate 18. Kalen. Februarii 1618. quod incipit *In Apostolica Dignitatis culmine*, concessa fuit Clericis Congregationis Matris Dei cum Sanctorum reliquiis, & supellectilibus suis, ubi suppresso titulo Parochi, & Sæculari Clero ejus Parochiæ, Onus curandarum animarum transfuit ad Patres ejusdem Congregationis. Quamobrem inita per eodem illius possessione Ecclesiam jam collabentem, quod jam cautum erat in eo diplomate, illic demoliti sunt Patres sub anno consequenti 1619., & maturis expenso ambitu novæ, ampliorique Ecclesiæ ædificandæ peropportuno, nacti sunt proximam domum DD. de Riccia, eoque, corrogatis in id scutis septem millibus consecris tabulis per acta Bonincontri Noratii Capitolini 8. Kal. Februarii anno præfato 1619. positi sunt. Patres ex ejusdem Domus possessione illic ingenti persati sunt gaudio, quod non prophanum quidquam recentis construendæ aedi elegerint, sed nobiles ades olim inelytæ Familiæ de Albertonibus, in quibus hanc lucem sortita fuit B. Ludovica, quæ illic Tyrocinium Sanctitatis posuerat. Hic igitur è regione alterius Palatii Palutiorum de Albertonibus constructi cepta nova
ædes.

ædes, effossisque fundamentis solemnî Ritu, servatisque omnibus, quæ Codex Pontificalis præscribit, Joannes Garzias Card. Millinus Patrius Romanus, & Pauli V. in Urbe Vicarius primum lapidem posuit, cui incisa erat inscriptio.

MR OY

PAVLO V. P. O. M.

IOANNES GARZIA S.R.E. CARDINALIS MILLINVS
TIT. SS. QVATVOR CORONATORVM PAPÆ VICARIVS,
TEMPLVM, QVOD CONGREGATIO MATRIS DEI
DEIPARÆ NATALIBVS CVRAVIT EXTRVENDVM
PRIMVM HVNC LAPIDEM A FVDAMENTIS CONIECIT.
VI. IDVS MAII M DC. XIX.

Conjecta etiam cum hoc lapide fuerunt in fundamenta nonnulla numismata, quorum pars altera exhibebat effigiem Pauli V. his verbis circumdatam: PAVLVS V. BVRGHESIVS PONT. OPT. MAX. ANNO XIV. Ex altera parte; ECCLESIAM SANCTAE MARIAE IN CAMPITELLO CONGREGATIONIS MATRIS DEI VNIVIT. Eiusmodi est numisma à nobis propositum. Quædam alia numismata in Fundamenta conjecta præferbant in altera parte effigiem Cardinalis Joannis Garzias Millini cum hoc lemmate. IOANNES GARZIA S. R. E. PREBYTER CARD. MILLINVS TIT. SS. QVATTVOR CORONATORVM, & in altera inuersa, ECCLESIAM S. MARIAE IN CAMPITELLO CONGREGATIONIS MATRIS DEI OBTINUIT, NOVATQVE CVRANDAE PRIMVM LAPIDEM POSVIT ANNO SALVTIS MDC XIX.

Necque tantum præfatus Cardinalis benemeritus fuit de hoc cætu, & ædificio; verum etiam Hieronymus Serlupius Clericorum Cameræ Apostolicæ Decanus, Marchio Balthassar Palutius de Albertonibus, & Marchio Paulus Capizuechius, quibus propterea Patres plurimum se debere profitentur.

Domus itaque coempta nonnullæ tantum portiones evaserunt in recentem Ecclesiam, Atrium videlicet, & Conclavia aliqua, lacunarque deauratum, quo primum tegebatur Aula, peropportunè in lacunar Ecclesiæ versum est, addita & in horto abside: sub annua postea 1642. omnes Vires adhiberunt in ea amplian- da, & ornanda. Eraxerunt hi septem Aras, inter quas maximam natalibus Beatæ Virginis Mariæ, ibique locaverunt antiquissimam Imaginem Deiparæ lac præbens parvulo Jesu, quæ antiquitus supra fores veteris Ecclesiæ depicta in sui veneratio- nem omnes alliciebat. Parietem eam continentem ita fecerunt, ut ea integre asservata, splendidiore illo consisteret in loco. Supra fores Ecclesiæ facti indicem lapidem marmoreum cum hoc elogio erexere.

D. O. M.

QVVM HONORIVS III.

EX INCLYTA SABELLORVM GENTE ANNO SAL. M CC XVII.
SACRIS DEIPARÆ NATALIBVS ECCLESIAM CONSECRAVIT.

PAVLVS V. ANNO DOMINI MDCXVIII.

CLERICIS REGVLARIBVS MATRIS DEI ATTRIBVIT.

IOANNES GARZIAS MILLINVS VRBIS VICARIVS

NASCENTI VIRGINI OMNINO RENASCENTE

FVNDAMENTALI LAPIDE IACTO

AVSPICATVS EST.

INNOCENTIO X. P. O. M. REGNANTE

MARCVS ANTONIVS CARDINALIS FRANCIOTTVS

DONATVM A MARIO CARDINALE GINNETTO,

SANCTITATIS SVÆ VICARIO

D. VINCENTIÆ MARTYRIS CORPVS IN ARA MAXIMA PONEVS
SOLEMNI POMPA DEDICAVIT.

V. NON. MAII ANNO AB ORBE REDEMPTO M DC XLVIII.

ET TV FRANCISCA SANCTA VOCABERIS.

Ex Lectio-
nibus Bre-
vium Ro-
mani.

FRancisca nobilis Matrona Romana, quæ ab incunte ætate illustria dedit virtu-
tum exempla, postquam Laurentio de Pontianis, juveni æque diviti, ac nobili
nupserat, Parentum voluntati obtemperans, in matrimonio arctioris vitæ
propositum semper retinuit, in id verò maxima sollicitudine incumbens, ut Ma-
tronas Romanas à pompis sæculi, & ornatus vanitate revocaret. Quapropter Obla-
tularum sub Regula Sancti Benedicti Congregationis Montis Oliveti in Urbe in-
stituit, & Viro defuncto ad prædictam domum convolans nudis pedibus, fune ad
collum alligato, humi prostrata, multis lachrymis carum oblatularum numero ad-
scribi suppliciter postulavit. In ea omnium virtutum splendor emicuit, prophetiæ
Dono à Deo insignita migravit ad Dominum Anno ætatis suæ quinquagesimo
sexto.

Post ejus mortem Illustrissimus Andreas Episcopus Auximanus Eugenii IV.
Summi Pontificis in Urbe Vicarius jussit testes oculatos in examen adduci, ut mi-
racula recenserentur pro ejus Canonizatione impetranda. Anno deinde millesimo
quadringentesimo quadragesimo Religiosi è Monte Oliveti, dicti *Olivetani*, ab Eu-
genio IV. inpetrarunt, ut secundus processus formaretur, deinde tertius sub Ni-
colao V. fuit absolutus; Afirmat Pius II. in suis Commentariis sibi petitam fuisse
ejusdem Canonizationem, & Volateranus addit Julium II. eam decrevisse anno
1487. Clemens postea VIII. jussit omnia acta ad trutinam revocari à tribus Roma-
næ Rotæ Auditoribus Seraphino Oliverio, Hieronymo Pamphilio, & Garzia
Millino.

Mortuo Clemente, Paulus V. merita recolens hujus Beatæ Fœminæ, suppli-
cante inclyto Populo Romano in gratiam quoque Familiæ suæ Burghefianæ, à qua
illa ortum duxerat, eam solemnè pompa in Sanctorum numerum retulit anno 1608.,
quo Numisma propositum in ejus rei monumentum cufum fuit, Pontificem Summum
representat, Patrum Collegio stipatum, ac supplicem libellum pro Canonizatione
recipientem. Solemni pompâ præcesserunt (ut moris est Consistoria, quorum in
suis Diariis meminit Paulus Alaleona Magister Sacrarum Cæremoniarum hinc verbis.

„ Feria secunda die 28. Aprilis fuit Consistorium secretum in Aula, sive *Gal-*
„ *leria* nuncupata, Palatii Apostolici apud Aulam Clementinam, in quo januis
„ clausis Cardinalis Pinellus, Caput Congregationis Sacrorum Rituum fecit re-
„ lationem de puritate vitæ, ac miraculis, B. Franciscæ Romanæ de Pontianis ca-
„ nonizandæ, an sit ulterius procedendum, & fuit resolutum, ut procedatur ad
„ ulteriora per verbum *Placet*. Interfuerunt triginta quatuor Cardinales.

„ Die autem sexta Maii fuit Consistorium publicum in Aula regia pro actu
„ Canonizationis, in quo Consistorio habuit orationem de Vita, & mira-
„ culis ejusdem Hieronymus de Rubis Rom. Advocatus Consistorialis. Inter-
„ fuerunt viginti novem Cardinales. Absoluta oratione respondit pro Papa D.
„ Petrus Strozzius Florentinus, Secretarius Brevium S. D. N.

„ Die 29. Maii, feria tertia post Pentecostem die anniversario Coronatio-
„ nis S. D. N. pro inchoatione anni ejus quarti Pontificatus idem solemniter cum
„ solitis Cæremoniis canonizavit D. Franciscam de Pontianis Romanam Funda-
„ tricem Congregationis Oblatarum Turris Speculorum in Basilica S. Petri præ-
„ cibus totius Populi Romani.

Actum ipsius Canonizationis describit Paulus Alaleona pro quo celebrando
Populus Romanus expensas subministravit, curantibus aliquot Viris nobilibus
electis, qui referuntur in Vita ejusdem S. Franciscæ anno 1675. impressa Romæ
lib. 5. cap. 21. idest Equite Octaviano Crescentio, Alexandro Muro, Tyberio
Aftallo, Prospero Jacobaccio, Raphaelè Casalio, Paulo Millino, Joanne Petro
Casafello, & Mario Matthæio.

In Diariis.

Ex suffragiis, quæ Patres Purpurati Summo Pontifici obtulerunt, in eodem
capite

capite recenſetur ſuffragium Eminentiffimi Cardinalis Roberti Bellarmini, ex
cujus autoritate, pietate, ac ſapientia omnibus notiſſimis, non parum decoris San-
ctiſſimæ Fœminæ acceſſit. Hæc ille pronunciauit.

[Verſamur hodie Pater Beatiffime in negotio arduo & difficili; fortaffe etiam
in negotiorum omnium maximo. Quamvis enim Sanctorum, qui cum Chriſto
regnant in Cælis tam ingens ſit numerus, ut B. Joannes in Apocalypſi dixerit; vidi
urbam magnam quam dinumerare nemo poterat, tamen pauci ſunt, quos Deus
ſingulari providentia ſua elegit, ut eis per Vicarium ſuum in terris publici decerne-
rentur honores. Neque enim ad hanc excellentiam ſatis eſt ut coram Deo Sancti
ſint; ſed oportet, ut certiffimis documentis probetur, eos dum viverent, vera
ſanctitatis gloria aliis præluxiſſe; & in eadem ſanctitate diem extremum claviſſe,
& demum poſt mortem carnis, animas eorum ad æternam beatitudinem perveſſe.
In horum paucorum ſed feliciffimorum hominum numerum Beatam Franciſcam,
Romanam referri poſſe meritò jureque optimo credimus, nam ex diuturna &
accurata diſcuſſione ſatis conſtitit, eam non ſolum vitæ ſanctitate ſed etiam ſignis
& prodigijs divinis, & dum viveret, & poſt obitum clariſſe. Accedit etiam quòd
cum ſi qui in album Sanctorum referuntur quaſi faces clariſſimæ in edito loco
ponantur, ut multis mortalibus viam ad perfectionem oſtendant; Beata Franciſca
omni ætati, omni ſexui, omni gradu exemplar virtutum proponetur. Quippe
quæ ab ipſa infantia multis annis Virginitatem coluit; alijs non paucis, in caſto
conjugio verſata eſt; poſtea etiam laborioſam, viduitatem exercuit; ad ultimum
vitam Religioſam & perfectam in Monafterio duxit. Itaque & Virginitibus, &
Coniugatis, & Viduis, & Sanctimonialibus ejus declarata ſanctitas mirifice pro-
derit: quare cenſeo finem huic tanto negotio jam tandem per Sanctitatem veſtram
omnino eſſe ponendum.]

❖ X X ❖

S. AGNETIS. ET. EMERENTIANAE.

OSSA. HONORIFICATA.

EXtra Urbis moenia ad viam Numentanam duo Templà extant, alterum
forma rotundum viginti quatuor columnis marmoreis quadruplici ordine
ſuſtentatum, ornatumque opere reſſellato. In medio eſt altare, quod
Alexander IV. anno 1256. conſecravit ſub invocatione S. Conſtantia Virginitis,
filij Conſtantini Imperatoris. Atticæ Arthemia, & Emerentia Virginitum,
ibidem reliquiæ cum corpore ejuſdem Conſtantia recondita ſunt. Illud ſuſe-
deſcribit Illuſtriſſimus Ciampinus lib. de Sac. Ædific. cap. 10. alterum illi
proximum B. Agneti dicatum in gentilitio ejuſdem Divæ prædio, ubi patentes
ejus Sacrum Corpus conſiderunt, excitatum à Conſtantino Imperatore precibus
ſuæ filij Conſtantia, quæ ibi virginitatem perpetuò vovit, atque ſervavit. Con-
ſtantinus autem centum ſeptem mille aureos donavit, & redditus annuos duo
mille ſeptingentos octuaginta aureos assignavit. Verùm quis fuerit hic Conſtantinus,
& hæc Conſtantia dubium videtur; ſtante varietate opinionum, de quibus Cæſar
Card. Baronius in Annal. ann. 324. n. 108. & acta Bollandiana in notationibus
ad vitam hujus Sanctæ. Habet valvas aneas, columnas quatuordecim magnas,
ſingulis alias parvas impoſitas. Inter magnas, duæ ex alabaſtro, quibus
majores in Urbe non vidimus. Lithoſtrotum ex marmore, albi, viridis, & pur-
purei coloris, candelabra ſex antiqua ex vicino S. Conſtantia templo tranſlata,
baſes habent trigonales, in quibus aues humana facie, capita Arietum, & pueri
vuas decerpentes. Hic ab exilio rediens Liberius Papa habitavit, qui S. Agnetis
ſepulchrum marmoreis tabulis ornavit. Ibi Canonici Regulares S. Salvatoris loco
Sanctimonialium Ordinis S. Benedicti prædem collocati ſunt. Dormitorium
vetus adhuc ſuperreſt abſque diſiſione cællarum. Deſcenſus in Templum ſit per
gradus triginta duos. Hoc Innocentius Baſilicæ titulo decoravit. Hic Bonifacius

P. Mabil.
pag. 81.
Tom. 1.
Muzai It. d.

Papa Baptifmum Pafchæ celebravit. Hujus Basilicæ abfidem, omnemque Bafilicam Symmachus Papa renovavit, quam à folo reftituerunt Honorius I. & Adrianus, dicente Ciacconio, *Honorius Primus novam excitavit. Idem S. Agnetis Martyris, quam undique exornavit. Ornavit item Sepulchrum ejus ex argento, pofuit, & defuper Ciborium aeneum deauratum miræ magnitudinis pen. . . lib. 252. fecit abfidem ejusdem ex mufivo, in quo hæc circumpofita carmina legebantur mufivo item opere exarata, relata à P. Oldoino.*

Tom. I.
col. 442.

*Aurea concifis surgit piftura metallis
Et complexa fimul clauditur ipfa dies
Fontibus è nivcis credas Aurora subire
Correptas nube ruribus arva rigans*

In eodem apfidis Hemicydo recta linea quatuor prima, deinde quæ fequuntur pofita funt.

*Vel qualem inter Sydera lucem profer irim
Purpureusque Pavo ipfo colore nitens
Qui potuit noftis, vel lucis reddere finem
Martyrum è buftis hinc repulit ille chaos
Surfum verfa nutu, quod cunctis cernitur uno
Præful Honorius hæc vota dicata dedit
Veftibus, & factis signantur illius ora
Lucet, & afpectu lucida corda gerens.*

De Adriano autem fic loquitur Anafthafius, *Ecclefiam B. Agnetis Martyris, feu Bafilicam B. Emerentiane pariter, & Ecclefiam B. Nicodemi fitam foris portam Numentanam à novo renovavit.*

pag. 93.

In hac igitur Bafilica, preces fuas interponente Cardinali Sfondrato ejusdem Bafilicæ protectore (ut refert Balleonus) Paulus V. SS. Virginibus, Agneti, & Emerentianæ Aram ex pretiofiffimis lapidibus erexit, earumque Sacra Pignora in Arca argentea recondidit. Fuit hæc Arca libr. 250. quinque aureorum millibus æftimata, non magis materia, quam arte prætiofa. In ea cum Pontificis infignibus hoc legitur Epitaphium.

PAVLVS V. PONT. MAX.
VT SANCTARVM AGNETIS, ET EMERENTIANÆ,
CORPORA HONORIFICENTIVS CONDERENTVR
ARCAM HANC ARGENTEAM FIERI IVSSIT,
IN EAQVE SACRAS RELIQVIAS COLLOCAVIT,
ANNO DOMINI MDCXV.
PONTIF. XI.

Altari impofuit Ciborium nobiliffimum pulcherrimorum varietate lapidum conftructum, quatuor Columnis è porphiretico lapide fuffulium, non autem ex Jafpide, (ut enarrat in fuo Museo Italico R. P. Mabillonius) fub Ciborio Divæ Agnetis fimulachram, cujus caput, & brachia ex gre deaurato, cætera ex alabaftro, Nicolao Corderio, vulgò *Franciofino* Sculptore. In ejus Ciborii corona ejusmodi verba leges.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO SALVTIS M. DC. XV.

Dictarum Sanctarum Offa in fuprà indicata Arca argentea ab ipfo Paulo Pontifice, Sacro Cardinalium adftante Collegio, maximo Cleri, Populique Romani concurfu poft Sacrum ab ipfo Pontifice folemniffimè celebratum die 14. Junii anno 1615. conclusa funt, prout in fuo Diariis recenfuit Paulus Alaleona his verbis.

Domi-

„ Dominica , die SS. Trinitatis 14. Junii 1615. fuit Cappella in Ecclesia S. Agnetis Virginis, & Martyris extra mœnia Civitatis in via Numentana, in qua Papa Missam cantavit pontificalitèr, qua absoluta Papa reposuit sub Altare fictitio, in quo celebravit sacra Ossa Corporum dictarum SS. Agnetis, & Emerentianæ inclusa intus Capsam argenteam ponderis libr. 225. quam Capsam Papa suis expensis curavit fieri, & pro hac solemnè die Papa concessit Indulgentiam plenariam per totam Octavam omnibus visitantibus dictam Ecclesiam, & in repositio-
ne Capsæ argenteæ fuerunt exoneratæ bombardæ.

Sacram ejus actionis pompam recolat Numisma tunc temporis publicatum in quo Ciborium exprimitur, videlicèt Tholus rotundus Altari impositus, & quatuor Columnis suffultus, juxtà morem Christi fidelium ex pia, & laudabili majorum consuetudine, ut ferè in omnibus antiquissimis Altaribus patet. S. Germanus Episcopus Constantinopolitanus in Theoria rerum Ecclesiasticarum inquit: *In Ciborio construendo quidnam considerent, aut faciant SS. Patres in Altarium constructione?* atque hæc subdit: „ Profectò quod valdè magnificum, & præclarum, ac in eis inhabitante Spiritu dignum opificii Divini modum imitati sunt, quatenus homini licet imitari, conficereque Divina, atque ut Cælum, quod suprâ sacram Mensam eminet, laquearium conficiunt, ut totam terram præsigniant, quod à quatuor Columnis ejus, quod Ciborium appellatur, conclusum, aut circumscriptum Sacrum solum, in quo completur, & propheticus sermo inquit: *Operatus est salutem in medio terræ.*

*In Eliber.
PP. 10. 13.*

❖ XXI ❖

INTER SANCTOS REFERT CARDINALEM
BORROMEVM M. DC. X.

DIvvs Carolus Mediolani nobili Borromeorum familia natus, quantum futurus esset Sanctitate conspicuus, divina lux super parientis Matris cubiculum noctu coruscans præsignavit. A Pio IV. ejus Avunculo in Sacrum Cardinalium Collegium coopatus, insigni pietatis, ac virtutum omnium splendore præluxit, ob quas eum vocavit *Lucernam Israel*, Gregorius XIII. *Magnum Ecclesie Luminare*, Clemens VIII. *Purpuratorum Patrum exemplar*, B. Pius V. *Oculum Apostolicum*, Paulus V. *Alterum Ambrosium*, Gregorius XIV. *Urbem in excelsis positam*, Cardinalis Sirletus. *Angelum sub humano Corpore*, Cardinalis Morosinus *Sanctitatis lumen*. Roggerius Trittonius *Virum prodigiosum*. Stanislaus Roscius *Dei familiarem*. Episcoporum Speculum, Purpuratorum ideam: *Italia Decus, Orbis Christiani Gloriam*, Andreas Valladerus. *Orbis totius Tutelarem, ac Patronum*. Franciscus Sacchinus. *Virtutum denique Oceanum* Achilles Gagliardus ejusdem S. Caroli amicus. Hunc miraculis, postea clarum Paulus V. Pont. Max. in Sanctorum numerum retulit. Antequam Sacra Canonizationis Pompa indiceretur tria Consistoria præcesserunt, quorum primum ait Paulus Alaleona in suis Diariis, fuisse feria 2. die 30. Augusti anni 1610. in quo Cardinalis Pinellus Decanus Sacri Collegii, & Caput Congregationis Sacrorum Rituum fecit relationem de vita, & miraculis B. Caroli Borromei, & fuit resolutum, *ut ad ulteriora procederetur*, secundum memorat Joannes Petrus Giussanus in Vita S. Caroli, quam Summo Pontifici Paulo V. inscripsit, refertque, habitum fuisse 14. Septembris, in quo Julius Roma, Consistorialis Advocatus, post eruditam Orationem, latinè habitam, Canonizationem efflagitavit nomine Regis Hispaniarum, & aliorum Principum, cui Illustrissimus Præsul Strozza à Secretis Pauli V. respondit, rem totam Summum Pontificem Deo commendaturum. De tertio denique Consistorio ita scripsit idem Alaleona. „ Die 20. Septembris fuit Consistorium semipublicum pro Canonizatione ejusdem. Papa habuit Orationem de vita, & morte B. Caroli, qua absoluta, omnes dederunt vota, esse Canonizandum, & Papa statuit Canonizationem pro prima die Novembris, festo Omnium Sanctorum.

*L. J. Brov.
4. Novemb.*

His ritè peractis feria secunda (sequitur idem Author) „ Prima Novembris
1610.

„ 1610. D. Papa in Basilica S. Petri in Catalogum Sanctorum ascripsit Beatum
 „ Carolum Borromeum cum solitis Cæremoniis, præsentibus 37. Cardinalibus, 45.
 „ Episcopis, cæterisque solitis, & omnia servata fuerunt, prout in aliis Canoniza-
 „ tionibus. Ex quibus verbis patet, errasse qui scripsit in libro cui titulus *Rifretto*
 „ di Roma moderna impresso à Michaele Angelo de Rubeis fuisse celebratam Ca-
 „ nonizationem anno 1605.

*Successus
 la Venera-
 tione di S.
 Carlo.*

Præcesserant quatuor Canonizationes spatio ferè triginta annorum in Basilica Vaticana celebratæ, scilicet SS. Didaci, Raimundi, Hiacynti, & Franciscæ Viduæ Romanæ, verum omnibus hujus Sacra Pompa, & Apparatus longè antecelluit. Illam luculentè enarrat Aurelius Grattarola à capite 48. usque ad septuagesimum, quam nos paucis hic exponemus.

Pendebant ex parietibus amplissimæ Vaticanæ Basilicæ Serica cum auro texta peristromata: Sub maximo Tholo Theatrum crexit ligneum Hieronymus Raynaldus Architectus, quod Columnæ jonici ordinis exornabant, è solo palmis quadraginta elevatum, & extensum ad latitudinem palmorum centum, & quinquaginta, sex: Columnis singulis, Candelabra imposita erant numero septuaginta tria, palmis septem alta, inter quæ alia bis centum, ac decem minora collocata cereas faces, ut alia majora sustentabant. Sub arcubus, quos columnæ fulciebant triginta novem ampla Numismata palmorum octo latitudinem habentia pendebant, in quorum singulis Antonius Tempesta Pictor egregius præclaras actiones D. Caroli additis Elogiis suo pennicillo expresserat. Extra hoc Theatrum gradus permulti coronam efficiēbant, in quibus innumeri Spectatores ejus sacræ actionis ritus percommodè intuebantur. In hujus molis lignæ fabrica construenda duodecim millia scutorum sunt distributa. Coronam ejus quatuor centum, & duodecim Cornuacopiæ cum facibus ardentibus exornabant.

Octuaginta alia Coronam, quæ sub maximo Tholo in girum disposita fuerant. E Tholo contra quatuor majores Parastatas totidem Regiæ Coronæ pendebant viginti palmis amplæ, singulisque triginta duæ cereæ faces impositæ irradiabant, omnibus adiecto Borromæorum Symbolo *Humilitas* cubitalibus caracteribus expresso. E centro harum Coronarum quatuor amplissima Vexilla in aere pendula, in quibus S. Caroli Imago effulgebat.

Eminebat in Theatro Sedes Pontificia, aliaque pro Cardinalibus, & Episcopis subsellia, Aræ D. Petri umbella serica, argento, auroque prædites imminēbat ad triginta duos palmos extensa in longitudine, latitudine verò ampla palmos viginti octo, pendulis laciniis septem palmorum, quibus flocci instar argenteæ Lampas adnectebatur.

Eam umbellam quatuor Angeli è ligno deaurato suprâ quadratas bases collocati sustentabant, & umbellæ duo alii-impositi Imaginem D. Caroli in ovali tabula expressam ostendentes, quos delineavit Andreas Vaccarius, & Joannes Moggius exculpfit. Exemplar Typis eo anno vulgatum servatur in Bibliotheca Illustris. Ciampini.

Tali magnifico, pretiosoque apparatu ita disposito adfuit Summus Pontifex in sublimi Sede delatus, præcedentibus Clero Urbis, tam sæculari, quam regulari, omnibus Sacris Antistibus, & Purpuratis Patribus sacris infulis indutis musicis vocibus exceptus.

Ab eodem ritus omnes adimpleti sunt, quos in solemnibus Canonizatione Cæremoniarum ordo præscribit, refertque in cap. 59. supracitatus Auctor Aurelius Grattarola, & Paulus Alaleona in Diariis à se conscriptis recensuit.

Hora demum proxima decima septima Summus Pontifex Sententiam Canonizationis pronuntiavit, dignumque edixit Sanctorum Cultu D. Carolum Borromeum, ob quam universæ Urbis Campanæ sonum festivum ediderunt adiecto Bombardarum strepitu, quæ in Arce Adriani explosæ totius Urbis gaudium testabantur.

Post hæc Sacrum Missæ Sacrificium Summus Pontifex confecit, in quo factæ sunt juxta præscriptum ritum oblationes, consuetæque pro criminibus Indulgentias Cardinalis Pinellus promulgavit.

❁ XXII ❁

ET EXALTAVIT HUMILES.

Verba sunt ex Canticò B. Virginis accepta in circuitu Numismatis disposita, quibus Borromeorum familiam, cæteròque inclytam, ac celeberrimam: ad majorem dignitatem Deus extulit in Divo Carolo inter Sanctos adscripto. Humiles dicuntur quot quot ex Borromea Stirpe emicant Proceres, quorum Symbolum est dictio *HUMILITAS* caracteribus Longobardicis exarata. Adco enim primis hujus nobilissimæ Familiæ Institutoribus hæc virtus cordi fuit, ut (referente Bartholomæo Gavanto in Panegeri, quam habuit post Canonizationem in Templo S. Caroli) aliqui pro insigne Camelum decumbentem exprimerent, quod Animal humilitatem adumbrat, aliqui verò tres plumas, tamquam humilitatis trophæum, quæ flocci æstimat quid quid maximi facit depravatæ mentis elatio.

*Apud Grat-
tarolum del
la Venera-
zione di S.
Carlo.*

Ob eam causam refert Paulus Moriggia scribens de Rebus mirabilibus Mediolanensibus Comitem Vitalianum, dictum Seniore, piam domum erexisse, cui S. Mariæ de Humilitate nomen imposuit, in qua singulis annis Pauperibus erogantur septuaginta quinque millia librarum panis, & quatuor Puellæ ex honestis familiis, tradita singulis dote, in Matrimonio collocantur. Vitalianum autem Joannes adoptaverat, qui nobilissimam feriem claudebat è Rege Vitaliano propagatam, ut narrat Ripamontius Decad. 5. lib. 1. cap. 1.†

Attamen humillimus inter omnes Proavos ob animi demissionem eximiam, *HUMILITAS* pro Symbolo expressit eo modo, quo in Numismate proposito cernimus. Illud duo Cælestes Aligeri sustinent sub aurea Corona, ut gloriam in ea percipiamus, qua Deus D. Carolum in Cælo ditavit, & inter Mortales celebriorem reddidit totam Borromeorum Familiam.

❁ XXIII ❁

DEI AEDIFICATIO EST.

S. CAROLVS.

Templum cernimus excelsptum cum Tholo superimposito. Estque illud, quod in honorem Divi Caroli erectum fuit in Via Flaminia, vulgò dicta *il Corso* à Cursu, quem tempore carnis privij equi conficiunt. Dei ædificatio esse dicitur, sicuti olim de Corinthiis dixit D. Paulus, *Dei ædificatio estis*, ut intelligamus structuram ejus nonnisi quàm peculiari Dei providentia absolutam fuisse. 1. Cor. 3. 9.

Eo in loco, ubi magnificentum hoc Templum assurgit, fuit olim Templum Divo Nicolao dicatum, magis angustum, quod Mediolanenses à Sixto IV. impetrarunt anno 1571., & à fundamentis restitutum Divo Ambrosio dicarunt. Anno deinde 1512. postquam D. Carolum Paulus V. inter Sanctos adscripsit copiosis piorum eleemosynis aliud augustius excitavit Sanctorum Ambrosii, & Caroli nominibus insignitum.

Ejus fundationem enarrat Aurelius Grattarola de Veneratione Sancti Caroli cap. 32., ubi ait. „ Dic vigesima nona ejus primum lapidem positum fuisse coram „ novem S.R.E. Purpuratis, plerisque Præsulibus, & frequenti Civium multitu- „ dine. Erant pro nobilioribus Viris pegmata plurima in sublime assurgen- „ tia, in quorum uno Philippus aderat Columna Sancti Caroli nepos cum cæteris „ ex inclyta ejus familia. Lapidem Sacris benedictionibus insignivit Erasmus Pa- „ ravieinus Episcopus Alexandrinus; Eumque in fundamentis deposuit cum multis numismatibus, quæ alteram faciem præferebant similem numismati à nobis pro- „ posito, scilicet Templum cum imagine D. Caroli in nube elati cum epigraphæ

DEI AEDIFICATIO EST . SANCTVS CAROLVS , in aversa verò Pauli V. effigiem continebant , circa quam hæc verba . SEDENTE PAVLO V. PONTIFICE MAXIMO , ET FAVENTE MDCXII. Plurima hujusmodi numismata ipse Pontifex Sua benedictione dotavit , quæ deinde Populo distributa , pietatem , & cultum erga S. Carolum auxerunt . Lapis autem in fundamento positus hanc continebat inscriptionem .

D. O. M.

„ Ad augendam deuotionem plebis in Sanctum Carolum pietatem , & maiorem vndique confluentis Populi commoditatem Sedente Paulo V. DD. Cardinales S. Cæcilie , & Plat - - autoritate , & Scipione Vicecomite vtriusque Signaturæ Referendario , & Nicola Abbate de Comitibus , Francisco Palazzolio Cusa , & Fabricio Comiti Sorbellonio Fabr. Prefect. hunc lapidem solemnè Ritu maxima Urbis exultatione per Erasimum Episcopum Alexandrinum Lombardorum gens ponendum curauit IV. Kal. Februarii 1612. Maior erit gloria istius Domus nouissima , quàm primæ .

Quàm aptè appoita fuerint ultima verba ex cap. 10. Prophete Aggeø accepta , facile percipit quicumq; magnificum hoc templum Romæ perfruat. Illud delineavit Honorius Longus , celebris Architectus , Martino deinde ejus filio dirigente ædificarunt , cui tholum , apsidemq; addidit Petrus Berettinus Cortonenfis ; eandem exornavit plastico opere Cosinus , & Jacobus Antonius Fancelli picturis verò Hiacyntus Brandi . In majori ara tabula est , in qua suo prælaro pennicillo D. Ambrosium , & D. Carolum expressit celeberrimus pictor Carolus Maratta Anconitanus ; aliæ etiam numerantur minores tabulæ , quarum una B. Virginem cum quatuor Sanctæ Ecclesiæ Doctoribus ostentat à Titiano depictam ; in alia S. Barnabam expressit Mola ; in alia verò S. Philippum Franciscus Rosa ; & Thomas Carvaggius Deum Patrem inter Cælestes Aligeros .

Inter præclara munera huic nobilissimo Templo oblata , & Sanctorum reliquias piè ibi conditas S. Caroli Cor veneramur , quod in aurea theca inclusum donauit Cardinalis Fridericus Borromæus insigni obsequii pompa à Romanis receptum , quam Marcus Grattarola luculenti enarratione descripsit .

❖ XXIV ❖

TALES AMBIO FVNDADORES.

Alterius Templi frontem proponit numisma , tres Januas habentis , in quarum media S. Caroli Signum , in dextera S. Pauli , in sinistra S. Blasii . In ejus summitate Crux inest , hincinde Aquila , & Draco Gentilitius Familie Burghefiæ , additis caracteribus A , & Ω ; in parte infima legitur HVMILLITAS . De hoc verbo satis indicatum est illud fuisse symbolam Familie Borromeorum , aliquid dicendum est de duobus græcis caracteribus A , & Ω , quibus principium , & finem denotari notissimum est . Quoniam verò literarum figuræ pro quibusdam Hieroglificis designandis usurpatæ sunt , ut scilicet per literam Y humana vita , per Θ mors , per T Crux Dominica representaretur , hinc his literis A , & Ω , quarum una est Alphabeti græci prima , altera verò postrema , Christus significatur , prout ipse easdem sibi vindicavit , dicens *Ego sum Alpha , & Omega , principium , & finis* , ut ostenderet , per verbum Dei omnia facta esse , & omnia ad illud , tanquam ad principium revocari , omnia enim propter sanctissimum Deum operatus est .

Angelus
Rocca bibl.
Vatic. pag.
174.

Notat Jo: Antonius Castilioneus in Antiquitatibus Mediolanensibus , à se observatum esse in multis vetustissimis lapidibus , frontes Aedium Sacrarum fidelium certo signo notari , & in quodam , quod suo tempore in fronte fastigii D. Martini incognito extabat Mediolani , speciatim expressa videri præter duo X , & P ; adhuc alia duo græca elementa A scilicet , & Ω involuta circulo , ut quemadmodum illa prima Christum Servatorem rerum optimum principium , & finem juxta Apocalypsis vaticinium esse demonstrant , sic is circulus Christum Deum principio , sineque carere , juxta Ægyptiorum mysteria declararent , additque , neminem latere

latere debere, vel ab ipsis Ecclesiæ nascentis in cunabulis usu laudabili receptum fuisse, ut Sacræ fidelium Ædes quodam Christi signo notarentur, tum ut ab Infidelium delvbris internotescerentur, tum, ut Sanctiori cultu celebrarentur. Et licet juxta varietatem temporum diversis illæ signis fuerint insignitæ, Cruce tamen, & Christi nomine frequentius exornabantur. Hoc enim notat Guilielmus Durantus lib. 1. Rational. Divin. Sac. litter, & Baronius passim to. 1. & 2. Annalium, sicuti veteres Deorum inanum cultui mancipati, quotiescumque templum Deorum suorum alteri dedicabant, soliti suere ipsis dedicationis tabulis inscribere Dei illius nomen, suis omnibus literis explicatum, iisdemque grandioribus, nomine dedicantis. Romæ enim in S. Alexio sic legitur. IN HONOREM IOVIS IOVI OPTIMO MAXIMO &c.

Hujus numismatis pars æversa illa erat, quam sub sequenti numero expressimus cum inscriptione, quam continebat.

❁ XXV ❁

D. O. M.

PAVLO V. PONT. MAX. FAVENTE

AD AMPLIFICANDAM AEDEM S. CAROLI NOMINE ROMÆ
PRIMO DICATAM LAPIDEM FVNDAMENTALEM PER AR-
CHIPRESBYTERVM S. PETRI CLERICI REGVLARES S. PAVLI
PONI CVRARVNT ANNO M. DC. XII.

HUic similia permulta diversæ magnitudinis fuisse posita in fundamento Templi, quod in honorem D. Caroli Clerici Regulares ædificaverunt affirmat supracitanus Grattarola cap. 33., illudque est quod Romæ in regione Arcenula, vulgò dicitur ad *Cattinarios*.

Ejus fundationis enarrationem nobis suggerit numisma propositum, non sine Dei providentia absoluta.

Nobile Templum excitandi in honorem Divi Caroli desiderium incerat illis Patribus in foro de Cattinariis dicto, quamobrem Templum Sancti Blasii, apud quod commorabantur, Patribus Theatinis concesserant; Verum lite oborta proximum quoddam Palatium impedimento erat, ne nova hæc Sacra Ædes excitaretur. Litem tandem ex improvviso ignis nocturno incendio diremit, nam cum effluis fervoribus congestum confispatumque in amplo Fœnili fœnum incaluisse, concepto sponte igne exarsit, vicinamque Apothecam ingenti asserum, & tabularum copia refertam comprehendit. Arserunt ædes propinquæ non modicæ, quare patefacta area Templo delectus est locus, Barnabitis Patribus honores D. Caroli promoventibus, sed magno operi opes defecerant, cum opportuna religione Joannis Baptistæ Lenii Cardinalis provisum est, ut magna vi pecuniæ testamento legata, quod imperfectum manebat perficeretur.

Primum lapidem posuit Cardinalis Carolus Cusentinus coram quatuordecim Purpuratis S. R. E. Patribus, Columnensibus, Principibusque, aliisque nobilibus Aulæ Romanæ Viris. Antequam lapis deponeretur Supplicatio solemniter habita, est à Templo S. Blasii usque ad locum fundamento destinatum, ejus ordo hic erat. Agmen præcedebat sexaginta puerorum, quorum singuli, pretiosis indumentis exornati, Divi Caroli gesta coloribus in tabulis expressa ostentabant. Eiusdem Sancti virtutes duodecim Puellis, quarum ætas duodecimum annum non excedebat, referebantur habitu, ac symbolis, quæ virtutibus ipsis tribuuntur. Earum ultima Humilitas erat prædiviti Corona exornata. Post has centum sexaginta pii Viri, qui bini bini cereas faces deferebant, alias sustinebant octodecim Cappellani ejus Templi cum oâo aliis Sacerdotibus. Sequebantur Tibicines Populi Romani, deinde Vexillum à Sacerdotibus delatum, in quo Divi Caroli Imago, illudque duo Acolyti thure perpetuò adolebant. Idem comita-

bantur Religiosi Barnabæ, postea Muscorum Chorus præcedebat Sarcinæ insignium reliquiarum ejusdem Sancti, quas Diaconi aureis Dalmaticis exornati humeris sustentabant. Ultimo loco tres Sacerdotes pretiosis pluvialibus circumtecti. Cum autem ad locum pro fundamento paratum devenissent, Cardinalis Cusentinus Pontificio habitu amictus Sacra illa Pignora veneratus thure adolevit, deinde lapidem supra altare collocatum benedixit, tubis interim sonitus festivos edentibus. In eo lapide hæc legebatur inscriptio.

D. O. M.
PAVLO V. PONT. MAX.
ANNVENTE
EVANGELISTA CARDINALIS CVSENTINVS
EPISCOPVS TVSCVLANVS
ARCHIPRESBYTER SANCTI PETRI
IN HAC S. CAROLI CARD. AMPLIANDA
A DE LAPIDEM HVNC
A SERITV ECCLESIAE
BENEDICTVM PRIMO POSVIT
IV. KAL. MARTII MDCXII.

IN LOCO ISTO DABO PACEM.

Talem autem Templum quadrangula forma medio tholo altissimè affurgente constructum est, qua retractis, qua prominentibus concamerationum partitionibus, & albario tectis, inauratisque. Inter eximia Romæ numeratur. Templi ideam confecit Rosati, frontem verò delineavit Soria, ambo præclari Architecti: apudem Lanfranchus picturis nobilitavit, angulos sub tholo Dominichinus. Imaginem S. Annæ Andreas Saccus, S. Blasium Hyacinthus Brandus coloribus exprefferunt.

❁ XXVI ❁

ET. CONGV. AGNOSCIT. PASTOREM.

ANNO. MDC.VIII.

Congum pars Africæ est in Ætiopia inferiori versus Occasum, & Oceanum: Æthiopicum. Fuit antea Regnum valde protensum, nunc autem angustioribus restringitur limitibus inter fluvium Zaire ad Boream, & Regnum Angolæ ad Austrum. Qui sint termini ad ortum non satis constare affirmat Bastrandus. Regnum dividitur in sex Provinciâs. Sunt autem hæc Sondo, Lunda, Pango versus Boream, & Fluvium Zaire dictum, & Bomba, Pemba, Batta versus Austrum, vbi aliquot Urbes subsunt dominio Lusitanorum, uti Loanda, seu Civitas S. Pauli, Benguela, & Embaca juxta Coanzam fluvium.

Ibi Rex Christianus habitat in Urbe Barico, quæ à Lusitanis dicitur Urbs S. Salvatoris. Hic Fidei Catholicæ dogmatibus imbutus, ac salutaribus aquis lustratus postquam Paulus V. propagandæ Religionis zelo ex Religionis Cappucinis duodecim viros sanctitatis, & eruditionis eximia ad Regnum Conganum ablegavit, ditionem suam Romanæ Ecclesiæ Vescigalem efficere voluit, ob idque Legatum ad Summum Pontificem Paulum V. Romam misit, ut ejus nomine obedientiam, obsequiumque suum ipsi devoveret. Talem Legatum nunquam representat ad pedes Pontificis provolutum. Attamen sciendum est, ne falsum aliquid ex numismate ipso nobis insinuetur, talem Legatum nunquam ad Pontificis pedes accessisse. Ille enim itineris labore fatigatus, in remotissimam à Patria sede sub diverso Carlo Regionem translatus ægrotare cœpit, pauloque post vehementi febre vexatus occubuit, benignissimum tamen Pontificem aspexit, qui Regiam velu-

*Bovius in
vita Pauli
p^{ag}. 34*

*Oldoinus
col. 386.*

veluti majestate deposita, illum ægrotantem invisit. Hęc omnia in suis Diariis notavit Paulus Alaleona his verbis.

„ Die tertia Januarii pervenit Roman Marchio Antonius Maurus Orator
 „ Regis Congi ad præstandam obedientiam S. D. N. & recognoscendam Sedem
 „ Apostolicam, uti matrem, & caput totius Orbis. Præfatus vero Orator ad
 „ Papa non venit, quia ægrotavit febri non sine periculo vitæ. Fuit hospitatus
 „ in Palatio Apostolico expensis S. D. N. Papæ, & fuerunt illi datæ camere
 „ optime ornate, quę sunt apud Scalas Gregorianę Cappellę.

„ Noctę sexta Januarii circa horam septimam tranſiit ad meliorem vitam.
 „ in Vaticano, idem Orator homo niger mortuus est Catholicę cum omnibus
 „ Sacramentis, & Papa illum in infirmitate visitavit privatim, & dedit bene-
 „ dictionem. Sequitur idem Author enarrationem suam, ex qua mira humanissi-
 „ mi Pontificis benignitas celebratur.

„ Eadem die Dominica Epiphanię fuit portatum corpus secretè ad Ecclesiam
 „ S. Catherinę apud plateam S. Petri, ubi stetit supra feretrum, quatuor
 „ Presbyteris assistentibus, & duabus famulis vestibus nigris indutis cum stabel-
 „ lis nigris ex serico, & circa horam 22. fuit delatum ad Basilicam Sanctę Marię
 „ Majoris expensis Camera Apostolicę. Interfuerunt Pueri Orphani, fere
 „ omnes Fratres Mendicantes, octuaginta funalia, quę detulerunt parvi Orphani,
 „ & post feretrum corpus fuit associatum à Familia Papę, & à Militibus Helve-
 „ ticiis. Mors istius Oratoris displicuit Papę, & Curię Romane: adfuerunt etiam
 „ Confratres Sanctissimi Sacramenti S. Petri, qui tulerunt feretrum.

„ Die 24. Januarii fuerunt celebratę Exequiæ pro anima ipsius in Basilica
 „ S. Marię Majoris, præsentibus Reverendissimis Episcopis Assistentibus Papę,
 „ & Prothonotariis, & Canonicis dictę Basilicę. Pro tumulo scriptum est
 „ Epitaphium.

D. O. M.

P A V L V S V. P O N T. M A X.

ANTONIO EMANVELI FVNESTAE MARCHIONI
 PRIMO REGIS CONGI AD SEDEM APOSTOLICAM ORATORI;
 QVEM ITINERIS DIFFICVLTATIBVS FESSVM, ET ÆGRVM
 SOCIIS OMNIBVS OMISSIS MOESTVM,
 IN VATICANO EXCEPTVM, AC DECVMBENTEM
 INIVIT, LEGATIONIS SVMMAM EXPONENTEM,
 REGISQVE SVI NOMINE REGNVM
 SEDI APOSTOLICAE OFFERENTEM BENIGNE AVDIVIT,
 MORIBVNDVM APOSTOLICA BENEDICTIONE
 M V N I V I T;
 MORTVVM FVNEBRI QVASI REGIA POMPA
 HONORIFICE IN SVVM SACELLVM AFFERRI VOLVIT,
 PATERNI AMORIS MONVMENTVM POSVIT
 ANNO M.DC. VII. PONT. III.

Urbanus postea VIII. nigricans hujus Viri Caput è lidio marmore in Vestibu-
 lo Sacrarum Basilicę Liberiænę cum Inscriptione collocari jussit anno 1629. ; non-
 enim extructum fuerat sub Paulo Sepulchrum ab eo decretum. Inscriptio autem
 hæc est.

MARCHIONI ANTONIO NIGRITAE REGIO CONGI ORATORI,
 QVEM PAVLVS V. NONDVM PERACTA LEGATIONE
 IN VATICANO MORTVVM IN EXQVILINIIS FVNERAVIT,
 VRBANVS VIII. QVI PRIMVS ROMANORVM PONTIFICVM
 A REGIBVS CONGI PER ORATOREM
 IOANNEM BAPTISTAM VIVES SOLEMNE
 CHRISTIANAE OBEDIENTIAE IVRAMENTVM EXCEPIT,
 SEPVLCHRVM EXTRVXIT,
 PONTIFICIAE CHARITATIS MONVMENTVM.
 ANNO SALVTIS M. DC. XXIX. PONTIF. VI.

☉ XXVII. & XXVIII ☉

PVBLICAE COMMODITATI RESTITVIT.

ANNO M. DC. IX.

INter Aquas, quibus Romana Civitas irrigabatur, ex distantibus Fontibus ingenti sumptu advectis, Alsetinam, & Sabbatinam Auctores recensent, inter quos P. Victor in descriptione Romae, *Alsetinam ex Lacu Alsetino Augustus accepit, Augustumque è suo nomine appellavit, (Frontino scribente) Concipitur ex Lacu Alsetino Via Claudia milliario XIV. diverticulo dextrorsum pass. VI. millium D. Ducius efficit longitudinem passuum XII. millium CLVII.* Lacum Alsetinum illum esse, quem dicimus de *Martignano* affirmat Nardinus lib. 8. cap. 4. Alsetinus dicitur, ut vult Baudrandus ab Alseo, vulgo *Ceri*, Oppido Etruriae ab Urbe Roma. 14. mill. distante. Sabbatinam verò à Lacu Sabate dixerunt (nunc *Bracciano*, aut *dell' Anguillara*) proxima Fontibus, è quibus aqua collecta ad Urbem perducta fuit.

Harum aquarum ductus vetustate, & sevitia hostium collapsos Hadrianum. Primum Sanctum Pontificem Romae restituisse affirmat Platina, & Ciacconus, citatque Baronium ad annum 795. Baronius tamen solam Sabbatinam nominat, referens verba Anastasii, idest, *Forma, quae vocatur Sabbatina nimis confracta existens, per quam decurrebat aqua per Centenarium in Atrium B. Petri Apostoli, simul etiam in Balneum, juxta eandem Ecclesiam situm, ubi fratres nostri Christi pauperes, qui ad accipiendam elemosynam in Paschalem festivitatem annuo accurrere, & lavari solebant, & ex qua diversa Mola macinabant, aqua ex eadem forma neque in Atrium B. Petri, neque intra Civitatem decurrebat &c.* Ipse Sanctissimus Praeful multitudinem Populi ad restaurandam eandem formam preparavit. Nicolaum deinde V. eodem ductus refecisse habemus ex Oldoino scribente. *Nicolaus V. formam aquae Sabbatinae, quae jamdiu ruerat in meliorem revocavit statum in usus pauperum.* At progressu temporis iterum deperdita tota Transyberina regio ob ejus aquae penuriam, quae antea irrigabatur maximè laborabat.

Hanc aquam Paulus, ut Urbi restitueret, opus molis immensa aggressus fuit, atque incredibilem aquae copiam ex Agro Braccianensi deductam à quinto, & trigésimo milliario partim subterranea specu, partim arcuato opere supra terram in iummm Janiculum perduxit PVBLICAE COMMODITATI; (rem profectò Caesarem operibus comparabilem) eamque aquam de suo nomine Aquam Paulam appellavit. Tales aqueductus in duplici Numismate indicantur, qui dirigente Joannes Fontana excitati sunt expensis quadrigentorum millium nummorum, ut Illustrissimus Costagutus refert in descriptione Basilicæ Vaticanæ sub Paulo V. Pontificæ Aulæ Praefectus.

Non longè autem in Janiculensi Porta, quae nunc Sancti Pancratii dicitur, duae sunt duabus aduersis partibus fornibus unius ex jis, quibus aqua Paula transmittitur, Inscriptiones. Altera ex hujusmodi.

col. 648.

Balleonus
 pag. 96.
 pag. 13.

PAVLVS V. ROM. PONT. OPT. MAX.
 AQUAEDVCTVS AB AVGVSTO CAESARE EXTRVCTOS,
 A VI LONGINQVA VETVSTATE COLLAPSO
 IN AMPLIOREM FORMAM RESTITVIT
 ANNO SALVTIS M. DC. IX. PONTIFICATVS V.

Altera verò talis est .

PAVLVS QVINTVS ROMANVS PONTIFEX OPTIMVS MAXIMVS
 PRIORI DVCTV LONGISSIMI TEMPORIS INIVRIA PLANE DIRVTO,
 SVBLIMIOREM, FIRMIOREQVE A FVNDAMENTIS EXTRVXIT
 ANNO SALVTIS M. DC. IX. PONTIF. V.

At verò aliquot inde milliariibus Via , qua Braccianum aditur , ubi iterum arcuata
 moles duccendis , sustinendisqve jisdem aquis affurgit hoc Elogium spectatur .

PAVLVS V. PONT. MAX. FORMIS AQVAE ALSIETINAE
 OLIM AB AVGVSTO CAESARE EXTRVCTIS MOX COLLAPSO
 AB ADRIANO I. PONTIFICE MAXIMO INSTAVRATIS,
 IISDEM RVRSVS VETVSTATE DIRVTIS OPERE SVBTERRANEO,
 ET ARCVATO RESTITVTIS AQVAM EX AGRO BRACCIANENSI
 DITIONIS VR SINORVM SALVBRIORIBVS FONTIBVS DERIVATAM
 FLEXVOSO CVRSV XXXV. MILLIARIVM IN VRBEM PERDVXIT
 ANNO SALVTIS M. DC. XI. PONTIF. SVI VIII.

Huic Elogio aliud simile respondit insculptum in summitate Janiculi , ubi
 primum sese aqua tribus peramplis Ostiis effunditur , idest .

PAVLVS V. PONT. MAX. AQVAM IN AGRO BRACCIANENSI
 SALVBERRIMIS E FONTIBVS COLLECTAM
 VETERIBVS AQVAE ALSIETINAE DVCTIBVS RESTITVTIS,
 NOVISQVE ADDITIS XXXV. AB MILLIARIO DVXIT
 ANNO DOMINI M. DC. XII. PONTIF. SVI VII.

¹¹⁰⁵ tamen Inscriptiones Eruditissimæ Vaticanæ Basilicæ Canonici Abb. Ra-
 phael Fabrettus se, non sine stomacho perlegisse affirmat *Difert. 1. de Aquis num. 87.*
 Ait enim , nulla ratione dici posse in antiquos aquæ Alsietinæ ductus Paulum im-
 misisse aquam ex agro Braccianensi , seu ex Lacu Sabbatino collectam, licet in Bul-
 la 75. Pauli V. Alsietina hæc aqua dicatur his verbis .

„ Scientes, Aque ductum illum antiquitate operis magnitudine celeberrimum,
 „ per quem olim aqua Sabbatina, & Alsietina, quæ etiam Augustæ à Cæsare Au-
 „ gusto Imperatore cognomen tum sumpsit, ita jacere , ut ejus vestigia vix alicubi
 „ apparerent , vigilantia pastorali dignum putavimus in necessarium vite usum,
 „ convertere, simulque intelligentes supra Lacum Sabbatinum ad radices Collium
 „ eidem Lacui in illius ambitum dextrorsum superstantium ultra Anguillariani ,
 „ & Trivianum 28. ab Urbe milliario complures aquarum perennium per Silicum
 „ venas scaturientium visu , & gustu jucundissimarum , & saluberrimarum Fontes
 „ exoriri , de aquis prædictis colligendis , derivandisque , ac in Urbis Janicu-
 „ lum, & Vaticanum eminentes Colles inducendis cogitavimus &c. In primis au-
 „ tem Aque ductum veterem , ac ipsas aquas , sed longè salubriores , quam quæ
 „ primum ab Augusto , postea à sël. record. Adriano Papa prædecessore nostro
 „ reductæ sunt , earumque scaturigines , & diverticula pervestigari jussimus , cer-
 „ tioreque facti aquas hujusmodi colligi , & ad Colles præfatos adduci posse opus
 „ aquæ ducendæ quamprimùm perficere deliberavimus &c.

Hanc enarrationem Bullæ reprobat supra laudatus Fabrettus , aitque verbis
 conceptam à Bullaticis Scriptoribus, inconsulto assumptis. „ Cum enim (ait ille) Al-
 ficti-

,, sietinam aquam ex Frontino omnium aquarum humiliorē fuisse constet, &
 ,, nonnisi 337. passus operis arcuati, nil autem substructionis supra terram habuisse,
 ,, & ex Lacu hujus nominis in Etruria petitam esse; aquam autem Paulam in
 Dissert. 1. num. 91.
 ,, Janiculo monte omnium altissimo ex ductibus effluat, deducitur illam Trajanam,
 ,, seu Sabbatinam esse à Lacu Sabate acceptam à Trajano, cui nomen Augusta tribuit,
 ,, probaturque ex pluribus Auctoribus; sic Sextus Julius Frontinus, Vir
 Lib. 1. m. 10
 pag. 35.
 ,, Consularis Tract. de Aqueductibus Urbis Romæ lib. 1. ait omnibus humilior
 ,, Alstetina est quæ Translyberinæ regioni, & maximè subiacentibus locis servit.
 ,, Quæ autem ratio moverit Augustum providentissimum Principem produ-
 ,, cendi Alstetinam aquam, quæ vocatur Augusta, non satis perspicio nullius grati-
 ,, e, imò & patrum salubrem, & nusquam in usus populi fluentem; solet tamen ex
 ,, ea in Translyberina regione quoties Pontes reficiuntur, & citeriore ripa aquæ
 ,, cessant, ex necessitate in subsidium publicarum salientium dari.

His disceprationibus omissis, tamquam à nostro instituto alienis, ad aliud
 numisma procedimus, in quo Fons representatur ab ipso Paulo V. publicæ com-
 moditati magnificè exornatus Anno MDCX.

❖ XXIX ❖

PUBLICAE COMMODITATI.

Tribus per amplis Ostiis in summo Janiculo effunditur aqua, quam diximus
 à Paulo V. in Urbem magnis sumptibus adductam. Imminet illis amplum,
 excelsumque Aedificium è marmore constructum studio Dominici Castellii,
 & Caroli Maderni. Lapides, quibus componitur, acceptos fuisse è Foro Nervæ,
 quod transitorium dixere, ejus rudera adhuc extant ad radices Collis Quirinalis,
 ea in parte, quæ ad Forum Boarium vergit, habebus ex Nardino. Talem Fontem
 sex Columnæ exornant, quæ olim tres Basilicæ Vaticanæ januas ante atrium quadri-
 porticum suffulciebant. Exactam ejus delincationem eleganti scalprio in tabula
 ænea incidit hoc anno Alexander Specchi Romanus, non tamen ut Carolus Ma-
 dernus sub Paulo V. extruxerat, sed ea forma, quæ nunc vifitur aliquantulum mu-
 tata sub Alexandro VIII, opus dirigente Equite Carolo Fontana.

Alverius de
 Urbe part.
 2. pag. 206.

Madernus
 pag. 231.

Specchi
 de compl.
 Vatican.
 pag. 110.

Madernus enim tres Conchas construxerat, in quas ex tribus ostiis erumpen-
 tes aquæ decidebant, Fontana verò, illis destructis, quemdam veluti amplum lacum
 lapideis repagulis obstitum formavit ad uberiores undas recipiendas aptiorem,
 & ad jucundiorē intuentibus afferendam amœnitatem, prout in tabula hic addita.

Ejus nova fabrica occasione fusè descripsit Eques Carolus Fontana in suo
 tractatu de Aquis lib. 3., ex quo pauca hæc delibavimus.

Decreverat Eminentissimus Virginius Ursinus anno 1672. ex concessione
 Summi Pontificis Clementis X. in aqueductus à Paulo V. extructos, aquam im-
 mittere è Lacu Braccianensi acceptam, ex quo mille unciarum quantitatem im-
 mitti posse nonnemo judicavit, hac tamen conditione, ut trecentæ ex illis novum
 Fontem in Vaticano foro efficerent, septingentæ verò equalitèr dividerentur arbi-
 trio Summi Pontificis, & utilitati Excellentissimæ Ursinorum Familiæ. Pluribus
 subortis difficultatibus diu hæsit opus. Non enim talis aquarum copia in aquedu-
 ctus immitti poterat, utpotè qui superficiem Lacus altitudine superabant. Indu-
 stria tandem Equitis Caroli Fontanæ, (quam præclari Viri maximè probarunt,
 inter quos P. Franciscus Eschinardus nostræ Societatis rerum Mathematicarum
 peritissimus, Joannes Baptista Continus, Dominicus, & Carolus Raynaldus, & Fra-
 ter Joseph Paglia Dominicanus, insignes Architecti) modum excogitavit rivos
 emissarios in depressiori loco occludendi, atque ita intumescentes aquæ in Lacu,
 in canales decurrerent subiectos, quibus ad Paulinam aquam deferrentur. Septin-
 gentas ex illis uncias Romam corrivavit eo modo quem ipse enarrat cap. 2. & 3.

Paulina verò septingentas, & quinquaginta uncias æquat, quamobrem
 simul unitæ effecerunt uncias 1450. Ex dicta summa unciarum sexcentæ uncie si de-
 mantur, ex quibus bini Fontes in foro Vaticano efficiuntur, remanent Fonti in Ja-
 niculo

PAVLVS V PONT MAX AQVAM IN AGRO BRACCIANENSI
SALVERRIMIS E FONTIBVS COLLECTAM
VETERIBVS AQVA ALSIE TINÆ DVCTIBVS RESTITVTIS
NOVISQVE ADDITIS XXXV AB MILLIARIO DVXIT
ANNO DOMINI MDGXII PONTIF SVI VII.

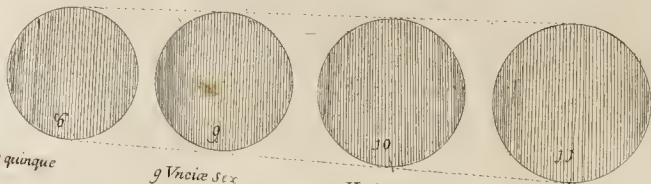

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST LAUREL AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60607
TEL: 773-936-3400
WWW.UCHICAGO.PRESS.COM

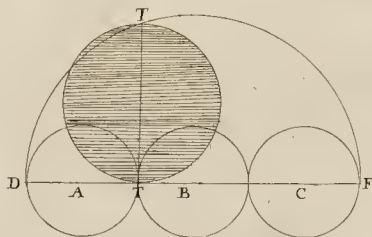
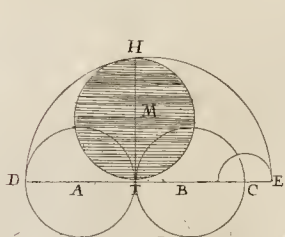
Mensura unciarum aque Claudie seu Pauline
 que duplicatæ conveniunt aquæ Virgini

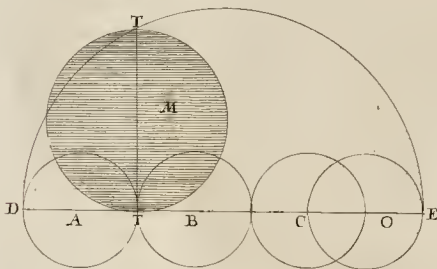
1. quarta pars unciæ. 2. Vnciæ dimidium. 3. Vnciæ una. 4. Vnciæ cum dimidiâ. 5. Vnciæ duæ. 6. Vnciæ tres. 7. Vnciæ quatuor

8. Vnciæ quinque
 9. Vnciæ sex
 10. Vnciæ septem
 11. Vnciæ octo

Moduli supponentes pro Vncijs

niculo extracto uncię octingentę, & quinquaginta: demendę tamen sunt ex hac summa uncię septuaginta sex per varias fistulas dispersę, antequam ad Janiculum aqua perveniat.

Ut ergo hanc aquę copiam per triplicem aditum emissam aptum vas contineret, Alexandri VIII. jussu opus dirigente Illustrissimo, & Reverendissimo Alphonso Litta Romane Ecclesię Clerico Camerali, & Aquarum Prefecto, Eques Carolus Fontana, unicum, & amplissimum receptaculum extruxit, ex quo deinde ad ferę innumera tum privata, tum publica loca in varios usus dispergitur. Sub Arcu etiã qui medium locum habet parietem evertit, ut liberiore aere permeante, majori oblectamento accedentes afficerentur, & ipsa aqua purior evaderet, adiecta sub medio fornice hac Inscriptione, quam sepe laudatus Abbas Fabrettus exaravit.

ALEXANDER OCTAVVS OTTOBONVS VENETVS PONT. MAX.
PAVLI V. PROVIDENTISSIMI PONTIFICIS
BENEFICIVM TVTATVS REPVRGATO SPECV,
NOVISQVE FONTIBVS INDVCTIS
RIVOS SVIS QVEMQVE LABRIS OLIM ANGVSTE CONTENTOS
VNICO, EODEMQVE PERAMPLO LACV EXCITATO RECEPIT
AREAM ADVERSVS LABEM MONTIS SVBSTRVXIT,
ET LAPIDEO MARGINE TERMINAVIT, ORNAVITQVE
ANNO SALVTIS M.DC.LXXXX. PONTIFICATVS SVI SECVNDO.

In hac nova constructione refert Eques Carolus Fontana expensam fuisse summam quinque millium, & ducentorum nummorum.

Quandoquidem de hac aqua loquentes usitatum loquendi modum usurpavimus, dicentes ejus quantitatem octingentas, & quinquaginta uncias æquare, haud inutilis res esse videbitur, si clarior ejus vocabuli elucidatio exponatur. Uncię igitur aquarum (ut sciant periti) rei pondus non explicant, sed quantitatem, certa quadam arbitraria mensura decretam, quę mensura foramen est, seu spatium, vel rotundum, vel quadratum, per quod aqua è suo receptaculo in caulem immittitur. Hinc juxta velocitatem in minori, vel majori declivitate ab aqua acquisitam majus, vel minus spatium ejus mensurę tribuitur.

Intra aquas, quę uberrimis fontibus Romam irrigant, est quę dicitur Virgo, & alia, quę antiquitus Claudia, nunc Fælix appellatur; hujus velocitas Virginis velocitatem superat, utpote quę ex eminentiori fonte accepta in subiecta loca facilius decurrit: hinc earum quantitates duplicata proporitione commensurantur videlicet spatium, quod aquę Virginis pro unica unciã tribuitur duas uncias aquę Fælicis decernit. Harum mensuras invenies in subiecta tabula. Aquã autem Paulina mensura Aquę Fælicis omnino respondet.

Ut autem hanc aquarum mensuram certa methodus prescribar, modum exponit Eques Carolus Fontana in tract. de aquis lib. 1. cap. 27. quem hic subijcimus. Ponantur primo Diametri fistularum æqualium A & B cum parte quarta diametri similis C deinde circulus ducatur ex D in E ex quo perpendicularis linea cadat inter duos minores circulos ad punctum T quę linea erit diameter alterius circuli H, atque hic circulus mensuram unius uncię, & partis quartę continebit.

Si autem mensuram trium unciarum queras ponas tres circulos, quorum singuli unam unciam contineant A B C. Duc deinde circulum D E à quo tres minores circuli comprehendantur, facto centro in B, rectam deinde constitue lineam quę à majore circulo cadat post minorem circulum A, scilicet T T eritque hæc linea diameter circuli M tres uncias questas continentis; siquę de ceteris.

Has uncias antiquitus Quinarios, seu Digitos appellabant, quam vocem passim Plinius, & Julius Frontinus usurpant, qui tempore Nervę Trajani erat aquarum Prefectus. An tali mensurę nostrę uncia omnino respondeant incertum apud Authores.

Neque solum in Janiculo Colle aquas adduxit Paulus, sed maximum præterea

terea Civitati Leoninæ decus, atque utilitatem addidit. Uberrima enim earum vim in Palatium Vaticanum corrivavit, quæ Pontificios hortos largissimè irrigant. In Platea ante D. Petrum fons magnus est exquisitissimo artificio lulis elegantissimis crumpens, quem dum procul aspicias è planitie terræ montem glaciæ tectum, vel immensum aliarum super alias acervatarum nivium cumulum in Cælum assurgere dices. Neque minus in deliciis habetur alter pulcherrimus ante S. Jacobum, qui vocatur *scissa Cavalli*. His licet inferior magnitudine, pulchritudine tamen par penes arcem in angulo videtur, cui apposita leguntur.

PAVLVS V. PONT. MAX.
REGIONEM LEONINAM
PERENNIVM A QVAVM IN OPIA
LABORANTEM
A QVÆ AB SE IN VRBEM DEDVCTÆ
VBERI DISPENSATIONE
VARIIS FONTIBVS ATTRIBVTA
LOCVPLETAVIT
ANNO DOMINI MDCXIV. PONTIF. X.

Prope Pontem Sixtum pulcherrimum etiam fontem eernimus cum hac inscriptione.

PAVLVS V. PONT. MAX.
AQVAM MVNIFICENTIA SVA
IN SVMMVM IANICVLM PERDVCTAM
CITRA TYBERIM TOTIVS VRBIS DEDVCENDAM
CVR AVIT
ANNO DOMINI MDC. XI. PONT. VII.

Conspiciuntur & alii plures Fontes in usum Populi fluentes, quibus & Civitas Leonina, & via, quæ *Longara* dicitur illustrantur, dignissima omnia, quæ perpetuis monumentis mandantur.

Estque alius in platea ante Templum Translyberinum B. Mariæ Virginis dicatum, & à pluribus Summis Pontificibus refectus, de quo fusius dicendi alibi occasio dabitur.

Ob grati animi monumentum erga tanti Pontificis liberalitatem Populus Romanus sequentem inscriptionem posuit marmori insculptam in parietem templi S. Francisci Assisiati dieati prope portam quæ Portuensis dicitur.

PAVLO V. PONT. OPT. MAX.

„ Quod Urbem augustissimis beneficiis illustravit, Translyberinam Regionem,
„ uberrimis rivis ex Agro Bracciano supra Ianiculum ductis irrigaverit, noxiis
„ olerum hortis in pomaria, domusque distribuerit, Viis tam apertis, quam am-
„ plicatis, delectisque, insignia SS. Benedicti, & Francisci Monasteria, Por-
„ tamque Portuensem in nobiliorem prospectum reddiderit, expedito utroque
„ fabricis Pontis aditu, & Scalis ad Tyberis alveum deductis, Civium, Peregrini-
„ norum, Nautarum commodis consulcrit S. P. Q. R. publicis Deum votis mu-
„ neribus feliciter præcatus.

Paulo Alberino, Tyberio Anibaldensi de Molaria Coss.

Paulo Bruno, Ludovico Gabriello Cap. Reg. Priore.

Alexandro Muto, Laurentio Alterio.

ANNO DOMINI MDCXI.

Addendum pro Coronide hic est. [Anno 1677. regnante Summo, ac Sanctissimo Pontifice Innocentio XI. à quodam Balthasare Quadrano propositam fuisse fabricam trium Molendinorum, in quibus decurrentes è Ianiculo aquæ Moles rotarent, & triticum in farinam redigerent. Annuit Sanctiss. Pontifex publicæ utilitatis

tatis amantissimus, sibi suadens, nova aquarum acquisitione illam posse obtineri, ut imperiti quidam testabantur, repugnante Equite Carolo Fontana ejusdem aquæ peritissimo Curatore non unicatione ducto, quam ipse met recensuit in enarratione impressâ anno 1694. & oblata Congregationi Eminentissimorum Cardinalium super aquis deputatæ, ob idque anno 1678. Molendinorum fabricam excitatam trium annorum spatio absolutam conspeximus.] Nec invisitas accidit Romæ; Scimus enim ejusmodi Molas ab aqua Sabbatina antiquitatis in Janiculo rotatas, ut narrat Anastasius Bibliothecarius in Hadriano Primo qui anno 789. Ecclesiæ moderabatur. Loquens ille de aqua Sabbatina (inquit)
 „ Ipse Beatissimus Præsul tantam curam, & sollicitudinem in ejusdem formæ
 „ fabrica exhibuit, quæ prima diruta exitit, ob centum arcus ipsius formæ
 „ magnæ altitudinis à fundamentis demolitos atque destructos, ut Deo au-
 „ spice aqua in atrio Divi Petri, verum etiam & intus Civitatem in Geni-
 „ culo ubi Molæ macinabantur, sicut antiquitus abundanter decurrere fecit.
 „ Ita pariter Gregorius IV. circa annum 830, referente eodem Anastasio:
 „ Considerans Romanorum penuriam, quod ubi triticum ad edendum molen-
 „ rent, nullo modo haberent, divino fretus auxilio formam, quæ Sabbatina nun-
 „ cupatur, quæ jam per plurimos annos confracta, atque disrupta esse videbatur,
 „ dato operis studio, sicut à primis fuerat ædificata temporibus, ita quoque ca-
 „ prælagus Antistes noviter ædificare, atque construere visus fuit, ita ut ad Ec-
 „ clesiam Beati Petri Apostoli usque ad Janiculum, sicut prius, & nunc diffluent-
 „ ter decurrat.

Ex hac narratione Anastasii dicentis, quod ubi triticum ad edendum molerent, nullo modo haberent Romani, deducitur tunc temporis in usu non fuisse in Tyberi fluvio Molendina, quæ excogitavit Belisarius, referente Procopio in lib. 1. Belli Gothorum, ubi sic ait. *Sed postquam per hostes fuere Aqueductus hi interrupti, neque ex his defluens aqua Moles exerceret &c.* Belisarius, ut erat vir prudentie singularis, id ea necessitate excogitavit remedium. Sub Ponte ipso pertinente ad Janiculi muros funes ex utraq; fluminis ripa validè distensos, ac deligatos transmisit. His lembos binos pari magnitudine necit constringitque bipedali distantes ab invicem spatio, quo maximè aquarum defluxus per Pontis fornicem præceps descendit, vastosque & molares lapides in alterum lembum imponens, media ipsa intercapedine machinam inde suspendit, qua Molæ volvuntur.

Eas clariùs descripsit Donatus noster in sua Roma dicens. *Hæ Mola multi-
 plici laxoque ferreo vinculi ripis alligantur, tum ligneis machinis, quæ denticulatis
 rotis committuntur expansas tabulas flumini obicientibus, & undarum verticose im-
 petu circumactis, inferos supra immanis ponderis molares lapides celerrimè versant.*
 Quod si molas aquarum benefico rotatas antiquitus ante Belisarium fuisse narrat Vitruvius, illas non in Fluminibus, navium istar supernatantes positas fuisse intelligendum est, sed stabiles juxta decedentes aquas, quorum impetu rotæ versarentur. De his plura Procopius in primo Belli Goth. Dempsterus in Paralipom. cap. 4. & Rosinus lib. 1. tit. 42.

Lib. 3. cap. 8.

Libr. 10. cap. 10.

✻ XXX ✻

CEPERANI PONS SVPER LIRIM
 RESTITVTVS.

Ceperanum ditiois Pontificiæ Regno Neapolitano conterminum nobile Castrum in Campania est. Propè ipsum occurrit Flumen Liris, quem Clanicum olim vocabant Antiqui, juxta Strabonem, Ptolomæum, & Plinium lib. 3. cap. 5. ex quo Martialis.

*Caruleus nos Liris amat, quem Sylva Marice
 Protegit hinc Scilla maxima turba sumus.*

Et Lucianus.

Libr. 2.

*Et umbrose Liris per Regna Marica
Vestinis impulsus aquas.*

Originem ille trahit propè Oppidula Cappadociam, & Capistrellum in Valle Sorana, in qua post cursum triginta milliarium Soram alluit, deinde suas aquas misceat cum Fibreno fluvio sub oppidulo nascenti, quod vulgò dicitur *Poffa*, quasi post scripti. del A, id est post *Aguas*, quare Silius lib. 8. *Atque Fibreno miscentem flumina Lirim*; & Cic. lib. 2. legibus, *Fibrenus præcipitat in Lirim*. Suum deinde nomen mutat in Flumine, vulgò il *Garrigliano*, quòd propè Minturnas itali *Trajsenti*, in Mare mediterraneo aquas perdit, & nomen.

Matti. Ca-
strucci de-
scricti. del
Ducato di
Alcino. p. 1

Fuere super Lirim Pons propè Ceperanum, quem prisco tempore vetustate quassatum, collapsumque Antoninus Pius Imperator Anno sui Imperii IV. Christi Servatoris 143. restitutum Oppido conjunxit cum marmore incisâ inscriptione.

IMPERATOR CÆSAR.

DIVI HADRIANI FILIVS DIVI TRAIANI PARTHICI NEPOS,

DIVI NERVÆ P. R. N. T.

ÆLIVS HADRIANVS ANTONINVS AVGVSTVS PIVS PONT. MAX.

TRIBVNIC. POTEST. IIII. COS. III. P. P.

OPVS PONTIS VETVSTATE COLABS. RESTITVIT.

Stipem exindè Viatores erogare compellebantur. Idque onus impostum, ut Pontis, vel aquis, vel senio disruptæ partes rescicerentur; Arcus jampridem vetustate corrucant, pilæ tamen aquis, impetu licet sese inferentibus, adhuc oblectabantur: cas lignorum contignatione superposita jungebant Incolæ ob commoditatem itineris; Sicque transitum præbebant tremulo gradu parum fixum, & infirma juncturarum concatenatione cum discrimine arduum. Namque sæpius Jumenta, vel undarum strepitu absterrita, vel obvia transmeantium frequentia in angusto, ac labili loco, neque cancellis, neque repagulis obnitentibus, immanni mercium jacturâ in Flumen proruebant. Difficilem viam, cum aliundè transitus non haberetur, commeantes inviti subibant. Incommodo, non alia ratione, quàm Pontis extruione subveniri posse judicatum, atque Lælio Biscia Clerico Camerali S. R. E. Curante, res ita absoluta est, quem Leo Allatius de Romanis ædificationibus ab illo curatis scribens ita refert.

Operis in eo Structura eximia, vel ad aliorum Urbium magnificentiam conspicienda, Arcubus quidem imparibus firmitati conducit, majorique oblectamento est medius duobus reliquis liberior, ampliorque pedum 67. Concitatores excipit aquas, reliqui pedum 35. arctioribus intervallis clauduntur: à substructionibus ad cymatium pedum 50. aditus extollitur. Pilæ, quæ super immissi fornicis pondera sustinent, pedum 24. crassæ, altæ 20. quemadmodum ad Anterides & prora, & puppis ad scindendos aquarum impetus tyburtino lapide circumvestiuntur.

Pontis fundatio in Alveo rapidissimi fluminis ad solidum defossa, erismis quoquo versus firmissimè substructis, Oneri pilarum, arcuumque ferendo nunquam deficiet; quod secus accidit in prima Pontis restitutione. Pilæ etenim non in solido, sed in arena sine ullo robore solutissima, nudaque glareâ in plano ipso Fluvii fundare structuræ pondere succumbentes perpetuam firmitatem habere minime potuerunt, ideoque Pons, vel minima temporum injuriæ cesserat.

Longitudo Pontis ad pedes 90. extenditur. Ripæ, quibus Pontis capita committuntur ad pedes 20. quare totius operis unâ cum Ponte reducibili, quo Neapolitanum Regnum connectitur, longitudo est pedum 330. Via media pedum 24. & hinc atque hinc decursoria, lapide tiburtino strata: in iis spondæ ex eodem lapide extructæ. Sic enim utraque latera firmissimè muniuntur, peditesque securius trajiciunt. Eò usque ageris altitudo ducta est, ut Castrî ad capita positi planiciei æquilibris sit, & cum Ponte reducibili continetur. Turris illic erecta totius operis subjeçti propugnaculum: Opere hoc neque utiliùs, neque in eo terrarum tractu adeò necessarium visum est unquam. Inscriptio apponenda hæc erat.

PAV-

PAVLVS V. PONT. MAX.
 OPVS PONTIS AB ANTONINO AVG. PIO
 ANTE ANNOS MCDLXXIV.
 RESTITVTVM
 INIVRIA TEMPORVM COLLAPSI
 REFECIT A FVNDAMENTIS OPPIDO IVNXIT.
 ANNO SALVTIS M DC XVII. PONT. XIII.

Talem Pontem exculptum repræsentat numisma à nobis propositum cum inscriptione, quæ nulla explicatione indiget.

✻ XXXI ✻

COLONIA IVLIA FANESTRIS.

PORTVS BVRGHESIVS.

✻ XXXII ✻

COLONIA IVLIA FANESTRIS.

PORTV BVRGHESIO A FVNDAMENTIS
 EXTRVCTO.

IN duplici numismate eum eisdem ferè inscriptionibus Portus repræsentatur, quem propè mœnia Civitatis Fanensis Paulus V. extruxit anno 1614.

Dicitur hæc Urbs *Fanum fortuna*, vulgo *Fano*, estque Maritima Umbrig, & in Ducatu Urbinatè sita inter Pisaurum, & Senogalliam. Dicitur *Colonia Julia Fanestris*, quòd Julius Cæsar in ea Coloniam Romanam instituerit, ubi templum olim Fortunæ celeberrimum exstabat.

Ibi Paulus V. Fossam aperuit, aquam Adriatici Maris recipientem, atque Portum extruxit mœnibus circumdatum ea forma, qua numismata exhibent. Primum lapidem posuit die trigesima Maii anno 1614. ejus Urbis Episcopus eorum Gubernatore, & Magistratu, opus deinde dirigente Hieronymo Raynaldo Romano Architecto, absolutum fuit expensis quadraginta quatuor millium nummorum.

Possent in eo Triremes incolumes servari, si aquæ ineffent ad eas sustinendas pernecessariæ, quæ è proximo flumine Metauro in illum excurrunt. Extenditur enim ejus longitudo ad palmos milenos septingentos, & quinquaginta, latitudo verò ad palmos centum octuaginta; Fossa verò, qua eum Mari conjungitur, sexaginta quinque palmis comprehenditur. Porticum duplicem ostentat in vertice, quàm lapidea balaustria exornant, adjunctis Pauli V. gentilitiis insignibus, eum insignibus etiam Eminentiss. Scipionis Cardinalis, & Principis Burghesii. In Zona sub coronice legitur PORTVS BVRGHESIVS litteris cubitalibus expressus sub fornice Porticus inest inscriptio.

PAVLI V. PONT. MAX.
 MVNIFICENTIA
 PORTVM BVRGHESIVM
 NAVIBVS, NAVTISQVE PERVGVIM,
 ET MERCIMONII EMPORIVM
 S. P. F.
 APERVIT
 ANNO SALVTIS MDCXIX.

MVTIO RINALDVITIO CONFALONERIO.
 VINCENTINO BERTOZIO
 IOANNE LANCIO } PRIORIBVS.
 FRANCISCO BORGOGELLIO }

NVLPHIVS NVLFIVS
 FRANCISCVS PALVTIVS, & } ELECTI CVRARVNT.
 NICOLAVS GIACCHIVS
 HIERONYMO RAYNALDO ROMANO ARCHITECTO.

Huic inscriptioni adjecta sunt quædam Scuta gentilitia, quorum alterum hæc habet verba.

IACOBVS CARDINALIS SERRA.

Alterum verò.

COSTANTIVS PATRITIVS S.D.N. THESAURARIVS.

Hunc tamen Portum, irrupentibus Metauri fluctibus, luto opplerum inutili ad Navigia excipienda, cum diu experti fuerint Fanenses, operam suam fedulò navant, ut repurgato alveo, navigia excipiat; Sicque illis tutam stationem, & Urbi utilitatem percommode mercimonio subministrant.

❖ XXXIII. XXXIV. XXXV ❖

SECVRITAS POPVLI FERRARIAE.

Postquam Clem.VIII. Urbem Ferrariam receperat, cum ibi degeret cogitans quæ ad publicam rem pertinerent, Arcem novam, non ut frenum Ferrariæ injiceret, sed ut Civitatem ab hostibus tueretur, grandi pecunia ædificandam curavit proprium Arcis nomen insequutus. Etenim Arx ab arcendo videtur dicta, quia scilicet arceat, hoc est accedere illuc hostes prohibeat, & illinc depellat. Hoc ipsum in triplici numismate Pauli innuitur, in quorum singulo Ichno-graphia Arcis videtur cum lemmate SECVRITAS POPVLI.

Pro tali Arce constituenda spatiosam aream complanare cœperunt ann. 1599; atque in eo laborioso opere usque ad annum 1608. quamplurimi infudarunt, quo tempore Paulus V. Romanæ Ecclesiæ clavum regebat. Ut illud Magnanius Pontifex absolveret Ferrariam misit Pompeo Targonom, Architecturæ Militaris peritissimum, quo dirigente primus lapis eo anno jactus est cum numismate argenteo, cujus pars altera effigiem Pauli Pontificis, altera S. Barbaræ Virginis continebat.

In Codice quodam manuscripto, quem in sui Museo Ferrariæ servat D. Nicolaus

*Angelus
 Rocca de
 itin. Clem.
 Ferrariorum
 pag.95.*

colaus Baruffaldus refertur, tale numisma fuisse positum in area theca cum bulla, circa ab eodem Paulo V. benedicta.

In ejus constructione, quae trium annorum spatium absoluta est (ut constat ex inscriptionibus appositis) affirmat Paulus de Angelis quingentos mille aureos nummos impendisse. Videtur illa in marmore expressa in Sacello, quod idem Pontifex extruxit.

*In descript.
Basil. Liber.
lib. 2. c. 9.*

Quinque propugnaculis spatium equalibus inter se distinctis absolvitur, figuram Pentagonam efficiens, arcibus, quas *Regulares* vocant, maxime idoneam, ut sciunt Periti, nec desunt Fossæ, nec Vallum, neque muri terreno aggeri firmati.

Præsidio illi sunt sexcenti Milites, centum insuper ac sex ænea tormenta, quinqueaginta eorum moenia exornant, & muniunt, cætera in armamentario servantur cum quinque grandioribus æneis mortariis, pluribusque inferioribus, nihilque deest munitissimæ Arci perneccissarium.

In ejus Arcis Porta maxima hoc extat incisum marmori elogium.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ARCEM FERRARIÆ
A CLEM. VIII. PONT. MAXIMO INCHOATAM
IN OPPORTVNIORVM FORMAM REDEGIT,
ATQVE PERFECIT
ANNO SALVTIS MDCXI.

Et minori alteri, avertæ à priori, quæ *Succursus porta* dicitur non aliud, nisi hoc.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO SALVTIS MDCXI.

Uti singulis in propugnaculis singulæ inscriptiones hujusmodi.

PAVLVS V. PONTIFEX MAXIMVS.

De Ferrariæ nomine, quod in duplici ex propositis numismatibus legimus vide Leandrum Albertum in descriptione Italiæ. Urbs ea est Emilia ad Padum, olim, ut aliquibus videtur Forum Alieni quæ sub Arestinis Principibus adeo crevit, ut inter præcipuas Italiæ Urbes censetur, ampla, probèque munita, Episcopali Sede à Vitaliano Pontifice Maximo exornata. De eadem etiam fusè tractat Baudrandus in lib. 4. Itinerarii.

Supradictæ Arcis primum Præfectum fuisse Illustriss. D. Fratrem Vivianum Menantium, Militem Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani, constat ex Diariis Pontificiis, ubi legitur, 16. Aprilis Illustrissimus D. Vivianus Menantius Castellanus Arcis Ferrariæ præstitit in manibus S. D. N. solitum, & debitum fidelitatis juramentum, presentibus Illustriss. D. Marco Antonio Fano, & Galeotto Offreduccio, Camerariis Secretis, testibus.

Ejus Ichnographicam delineationem hic damus ne quid desit quod Lectori esse possit jucunditati.

✠ XXXVI ✠

VŪ PRO PECCATIS POPVLI ORET SACERDOS VIRGO,
CVIVS VTERVS TEMPLVM DEI
FACTVS EST.

S. P. Q. BONONIENSIS TEMPLVM HOC
TVO NVMINI EXTRVXIT
M DC XIX.

Inter Sacras Ædes, quæ in Civitate Bononiensi numerantur, non infima illa est, quæ B. Virgini, quam dicunt à *Lachrymis*, sed *Lachrymosam*, olim erecta est sub cura Patrum Carmelitarum, quos Strictioris observantiæ, & discalceatos appellant. Fuit antiqua ibi statua Deiparæ, quam frequentissimè venerabantur. Cum autem erga illam cultus in dies cresceret, crescebat etiam Virginis in miseros misericordia, & ab ea accedentes quotidianis gratijs cumulabantur. Hinc Populi magis crevit pietas, adeoque congesta non modicæ pecuniæ vi, à Devotis tributa, Sacram antiquam Ædem nobilissimo fabricæ additamento ampliare decrevit, illamque in honorem Virginis magnificentius exornare.

*Oldoi. to. 4.
pag 421.*

Anno igitur millesimo sexcentesimo decimo nono Eminentissimus Cardinalis Aloysius Capponius, qui Legatus Apostolicus Bononiæ præerat, primum lapidem in novis fundamentis posuit, supra quæ deinde apsidem cum duobus majoribus Sacellis veteri Templo addiderunt, opus dirigente quodam Architecto, qui cognomine Martinus appellabatur.

Addita fuerunt cum primo lapide duo primæ magnitudinis numismata, quorum unum ipsum Cardinalem representabat, lapidem benedicentem Cruce insignitum, Stemma ipsius gentilitium illi suberat cum hac inscriptione.

ET LAPIS ISTE VOCABITVR DOMVS DOMINI.

In parte opposita circuitum numismatis hæc verba exornabant.

P A V L I V.
FOELICISSIMI TOTIVS ECCLESIE MODERATORIS.
ANNO DECIMOQVINTO M DC XIX.

Inter quæ hæc alia.

I N
M A R I A M V I R G I N E M
L A C H R Y M O S A M
F R A T R V M C A R M E L I T A R V M
D I S C A L C E A T O R V M.
A L O Y S I I
S. R. E. C A R D. C A P P O N I I
B O N O N. L E G A T I
D E V O T I A N I M I
M O N I M E N T V M.

Aliud verò numisma fuit illud à nobis propositum, in quo legebatur inscriptio.

VT PRO PECCATIS POPVLI ORET SACERDOS.

VIRGO,
CVIVS VTERVS
TEMPLVM DEI FACTVS EST
S.P.Q. BONONIENSIS
TEMPLVM HOC
TVO NVMINI EXTRVXIT
MDC XIX.

Huic addebannt verba in girum disposita .

ANGVLARIS FVNDAMENTVM LAPIS
CHRISTVS MISSVS EST.

Hinc indè duo octangularia Scuta videbantur , quorum alterum Crucem habebat Bononiæ symbolum , in altero transuersa erat Zona , in qua signabantur notæ S. P. Q. B.

In averse numismatis hujus parte sub numero XXXVII. indicata , Insignia gentilitia Pauli V. cum Aquila , & Dracone , pontificia Tiara , & clavibus insignita , adjectis in circuitu verbis .

CVIVS REGNI NON ERIT FINIS.

Quibus Ecclcsiæ , fideique Romanæ perpetuitatem ominamur .

In hoc Templo singulis annis die Septembris septima , pervigilio Nativitatis Deiparæ , Bononiense Senatu permittente , ejus Venerabilis Imago publicè venerationi exponitur , reſcratis Cancellis , interim tubis , aliisque musicis instrumentis perſtrepentibus .

Abſoluta verò die Octava iterùm clauditur duplici clave , quarum alteram ipſemet Confalonerius ſervat , alteram verò Patres Carmelitæ custodiunt .

Inter obſequia , quæ eo die Beatiffimæ Virgini deferuntur Populus Bononiensis faeces permultas Cereas offert , decem ſentorum ſumma coemptas , & pia , perpetuaque lege huic Reginæ Dolorum decretas .

❁ XXXVIII ❁

VAS ELECTIONIS.

Qua occasione numisma cuſum fuerit ex nullo Pauli V. monumento aſſequi potui , cum tamen ſimiles imagines cum eodem lemmate videtis excuſptas etiam in moneta , non niſi ob cultum erga D. Paulum publicatum exiſtimo , cujus nomine Pontifex appellari voluit . In eo enim D. Paulum humi jacentem cernimus voce è Cælo delapſa perterrefactum .

❁ XXXIX ❁

MORTIFERA NON NOCEBANT.

Ejuſdem generis fuit numisma aliud in uſum pecuniæ vulgatum , in quo D. Paulum excuſptum vides cum Vipera è manu ejus pendente , prout narratur in cap. 28. Actuum Apoſtolorum . *Cum congregaſſet autem Paulus (in ſiſula Melita) Sarmentorum aliquantam multitudinem , & impoſuiſſet ſuper ignem Vipera à calore cum proceſſiſſet inroaſit manum ejus . Et ille quidem excutiens beſtiam in ignem , nihil mali paſſus eſt .*

APE-

☉ XXXX ☉

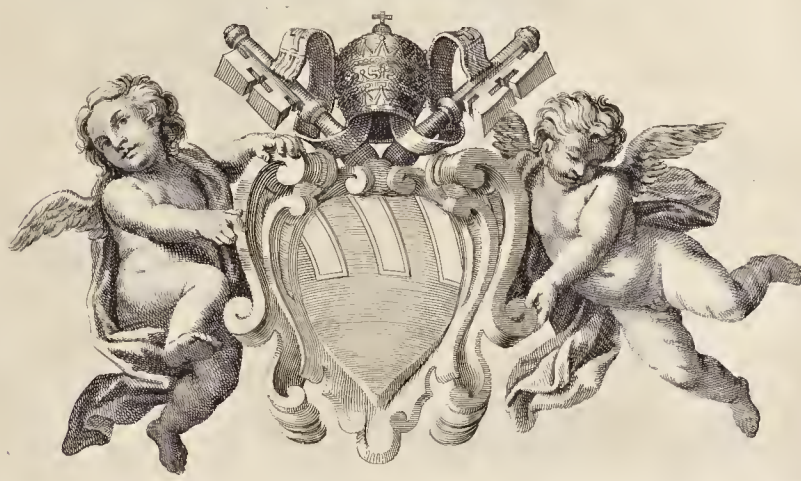
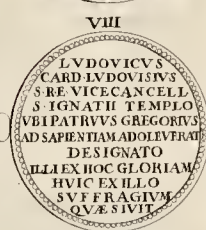
APERIT, ET CLAUDIT.

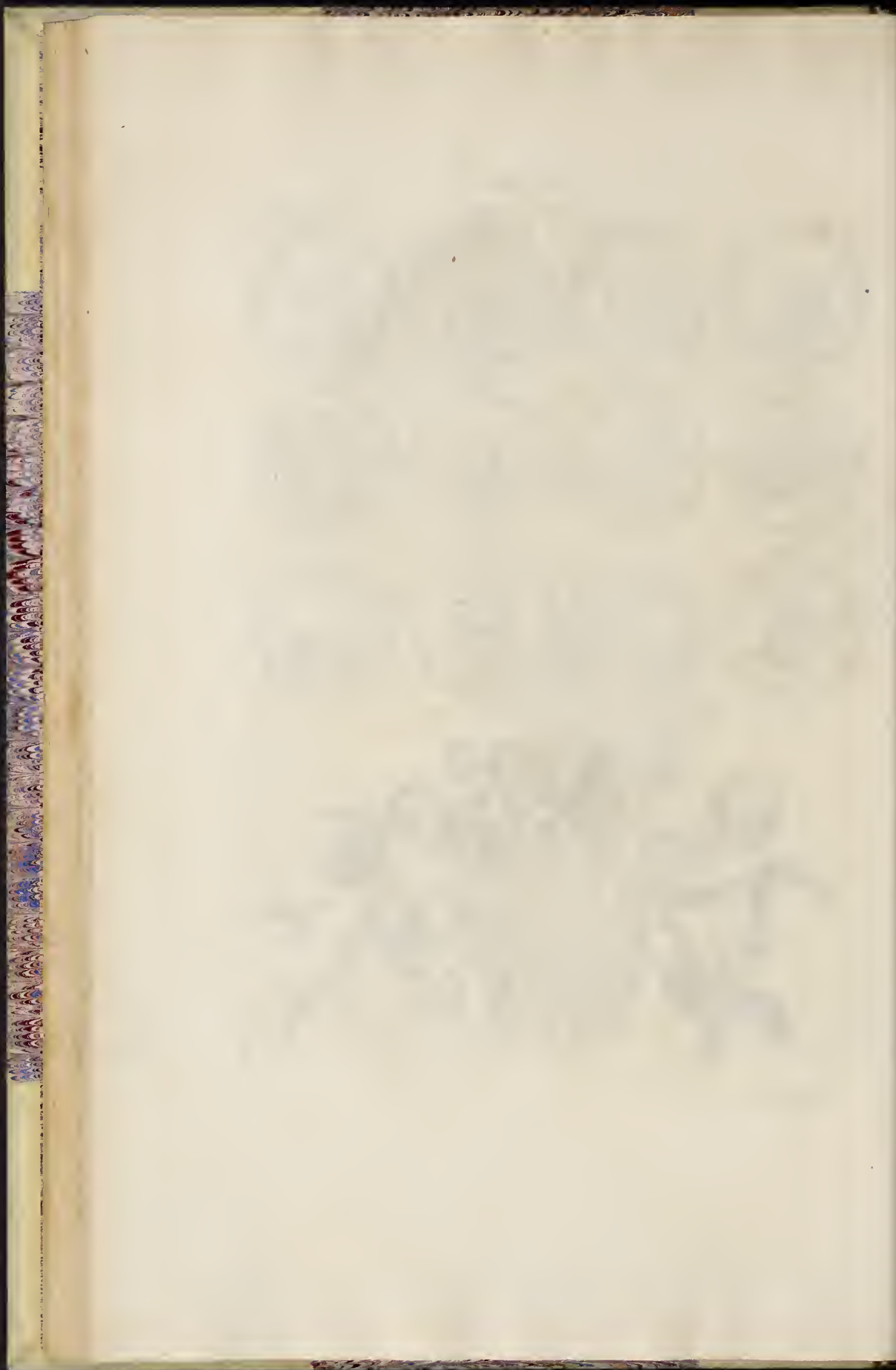
Divum Petrum gerit numisma claves dextra sustinentem . Illud exhibuit P. Claudius Molinetus ex Museo S. Genoveſe Parisienſi , aitque Claves B. Petri Pontifici Paulo V. traditas indicari , quibus Cælum aperiendi, claudendique ipſi tanquàm Summo Chriſti Vicario , & Petri Succeffori legitimo potestas commiſſa eſt .

Sed hoc ipſum in genere pecunię contineri animadverti , nihilque habere , quod ad hiftoriam pertineat .

GREGO.

GREGORII XV. NUMISMATA.

❁ I ❁

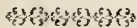
GREGORIVS XV. PONTIFEX MAXIMVS
ANNO III.

LEXANDRI Ludovisi effigies extat in numismate, *Ex. Asi. Con-
sistor. Coll. a*
qui postea anno 1621. Romanus Pontifex renuncia- *D. Cecebin.*
tus die 9. Februarii vocari voluit Gregorius XV. *V. Sig. Ref.*
Hic die Dominico 14. Februarii apud Sanctum Pe-
trum triplici Diademate fuit Coronatus, & die 9.
Julii anni 1623. è vita decessit. Huic æternæ memo-
riæ Pontifici Epitaphium scripsit Joannes Baptista
Urbi Sacerdos Societatis Jesu.

GREGORIVS XV.
PONTIFEX TER MAXIMVS
TERRARVM ORBIS BENEMERENTISSIMVS
MVLTÀ BREVI IACVLATVS IMPERIO
QVOT MENSIVM, TOT LVSTROVVM ÆQVAVIT ANNOS
IMMORTALI DIGNVS NOMINE
REBVS PRÆCLARE GESTIS
ROMÆ PRO ROMA
PIETATEM AVXIT NOVO CVLTV RELIGIONIS
RELIGIONI ARAS EXTRVXIT
NOVA SANCTORVM APOTHEOSI,
INTER QVOS
IGNATIVM, SOC. IESV FVNDATOREM,
FRANCISCVM XAVERIVM ANTESIGNANVM
GEMELLVM NV MEN
CÆLI ALBO
VTRIVSQVE ORBIS GEMELLVM, VELVTI CASTOREM
FESTA OMNIVM ACCLAMATIONE
INTVLIT,
FECISSET PLVRA
NI
FATO ABREPTVS PRÆPOREO
OBIISSET
LVGENDVS SEMPER QVOD IMPERASSET PARVM.
ANN. S. A. L. M. DC. XXIII.

*Apud Ol-
doin. col.
470.*

❖ II ❖

CAUSA NOSTRAE LAETITIAE.

*Nomencl.
Marian. ob-
serv. I.*

Col. 469.

Deiparam in sinu Filium complectentem cernimus, quam suæ lætitiæ causam Gregorius appellat. Virginem enim Deiparam, licet unico, & singulari nomine sacræ paginæ expresserint sine ullo cognomine, quasi fulgorem illustrissimi nominis memoriæ dedecet societas lucis ab adventitio cognomine, attamen illi tot nomina SS. Patres, & Ecclesiæ Doctores tribuerunt, quot Mariani nomenclatores collecta exhibent, de quibus vide Theophilum Raynaudum, & Hipolytum Maraccium in Polianthea Mariana. Unde hæc titulorum seges emanavit S. Ephrem in Laud. B. Virginis, & Apollinaris in Traged. *Christus patiens*, Lætitiam nostram indefinentem Method. Orat. de Hypap. & lætitiã cunctorum generationum Hymn. Græc. apud Buteon pag. 121. propter eas rationes, quas eruditissimi Scriptores exponunt. Cur suæ lætitiæ causam Gregorius Virginem edixerit in percusso numismate ex narratione à P. Oldoino exposita deduco.

Maximo studio Gregorius Ferdinandum Imperatorem adversus Rebelles Hæreticorum acies constanter, & diu juvit, tum expedito milite, tum numerata pecunia in menses singulos. Interim Maximilianus Dux Baviaræ bellicis artibus celebris copias in Austriam duxit, & Provinciam quatruido in potestatem redegit. Cæsarique reddidit Ferdinando. Hostes oppressit, Anathinum supremum copiarum Boemicarum Ducem fregit, Vexillum ejus cœpit, agmen in Burgenfens. Urbem duxit, plenusque spei Dei fretus ope, cælites sibi non defuturos, existimans in alieno solo Filio, & Buquojo clarissimis Ducibus in gloriosi prælii partem advocatis cum hostilibus copiis duplo majoribus loco, viribus,munitionibusque superioribus signa contulit, depugnavit, easque juvante Numine horæ unius spatio fugavit atque penitus delevit, itaut nulla victoria hoc sæculo acciderit illustrior, signa multa capta, multa Romam missa, & Gregorio XV. LALTANTE. Deoque, ac Virgini Mariæ gratias insigni supplicatione, & Populi confluentis frequentia ad eam, quam S. Mariæ à Victoria appellant delata sunt.

❖ III ❖

CAUSA NOSTRAE LAETITIAE.

SANTA MARIA DELLA VITA
BOLOGNA.

Eodem titulo Mariam Virginem compellavit Gregorius cum Virginis Joannem expressit, quam Bononiæ venerantur, tanquam vitæ humanæ patronam, & adiutricem. Verba Italica in numismate expressa satis hoc declatant. Unde autem talis denominatio ortum duxerit ex sequentibus discite.

Eo anno, nempe 1260. quo infuete poenitentiae ferventissimo spiritu concussa fuit Italia, quæ in flagitiorum cæno antea volutabatur, populi se flagellis publicè cedere cœperunt, ut narrat Monachus Patavinus apud Odoricum Raynaldum his verbis. *Intantum timor Christi irruit super eos quod nobiles pariter, & ignobiles, senes, & juvenes, infantes etiam quinque annorum nudi per plateas Civitatum, operis tantum modo pudendis, deposita verecundia bini processionaliter incedebant, singuli flagellum in manibus de corrigiis continentes, & cum gemitu, & ploratu se acriter super scapulis, usque ad effusionem sanguinis verberantes, & effusis fontibus lacrymarum, ac se corporalibus oculis ipsam Salvatoris cernerent passionem, misericordiam Dei, & Gemitibus ejus auxilium implorabant. Siluerunt tunc temporis omnia musica instrumenta,*

menta, & amatorie cantilenæ. Sola cantio penitentium lugubris audiebatur ubique, tam in Civitatibus, quam in Villis, ad cujus flebilem modulationem corda saxea movebantur, & obinatorum oculi se à lachrymis non poterant continere.

Bononiæ primùm ortam hanc se flagellantium sectam refert in sua Bononiæ perlustrata Antonius Masinus, ut Divinam iram suo sanguine placarent eo tempore, quo non minùs fame, quam epidemico morbo Italia univèrsa laborabat, eodemque anno institutam fuisse à B. Raynerio Perusino sodalitatem sub invocatione B. Mariæ, cujus studium in curandis Infirmis præcipuè versabatur. Mariam Vitæ exindè dictam fuisse Deiparam, eoque nomine Templum, ac Xenodochium, ex quo Infirmi omnes brevi dierum spatio, quovis prorsus morbo depulso, incolumes prodibant. In eodem Templo Deiparæ dicato Altare privilegio dotavit Gregorius XV. anno 1623. quo Sacra in eo celebrans, Animam è Purgatorii flammis liberare valeat, ut idem Masinus refert.

Pag. 524.

Idem pag. 542.

Pag. 128.

❁ IV ❁

BEATI, QUI CVSTODIVNT VIAS MEAS.

Numisma, in quo Divini Salvatoris imago adiecto lemmate ex cap. 8. Proverbiorum accepto *Beati qui custodiunt vias meas*, scilicet mandata mea, easque semitas vitæ tenet, quas Salvator ipse Virtutum studio calcavit. Non nisi, quàm ad Religionem, & divinæ legis amorem in populis augendum, eum fuisse præfens numisma credendum est.

V. 32.

Christum enim honore affectum in nummis à multis scimus, præsertim à Christianis Imperatoribus, qui relicto infidelitatis errore, quo fidei à se susceptæ gloriam magis, ac magis ostenderent, nummis suis, aut imaginem, aut Christi nomen insculperunt. Ita extat nummus à Carolo Magno cufus, in quo Christus Imperatori Diadema imponens exprimitur, & in averfa parte Liber Vitæ hac inscriptione figuratur. IESVS CHRISTVS REX REGNANTIVM, seu REX REGVM. Alii Christum solum insculperunt cum I.H.S. X.P.S. vel *Basileus Basileon*, cujus auctorem faciunt Joannem Zimefem Imperatorem post confectum bellum contra Taurro scythas, quod & sequentes Cæsares Græci imitati sunt apud Zonaram. Modò Crucem his literis circumscriptam I.H.S. X.P.S. quod & imitati Franci Cæsares, & Reges, qui in suis solidis circum Crucem florentem scribunt. *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.*

Cannararius pag. 3. horor subiecto. cap. 74.

❁ V ❁

PACIS, ET RELIGIONIS AMOR.

Pacis, & Religionis amor, qui in Gregorio XV. effervescebat præfens numisma vulgavit, in quo Religionis, & Pacis typus duplici Muliere exprimitur. Gerit hæc Oleam, & Cornu Divitiarum, conculcato vario armorum genere. Habet illa Crucem, quæ Religionis Christianæ Insigne præcipuum est. Quo autem amore utramque sit prosequutus Gregorius ex uno tantum facto abundè tamen edices.

Ad Pontificiam illam Sedem evectus postquam Jubilæum universale indixit ad Divinum auxilium pro salutari Ecclesiæ Catholicæ regimine implorandum, Vallis Tellinæ procellam inter populares illos exortam, sed jam involventem Galliæ, Hispaniæque Reges, & nisi dissolverentur in sedum aliquod bellum erupturum comprimere aggressus est, primùm distrahendo Regum animos, quemque ad sua hortatus, alterum, ut reliquias hereticorum in Gallia funditis deleret, utrumque magno sanè consilii sui, & Regum ipsorum bono impetravit. Nam reintegrato utrinque bello, & Galliæ Rex quamplurimis Urbibus, arcibusque vi, aut deditione, captis rebelles propemodum omnes incredibili celeritate perdo mit, & Hispanorum

Olivius, 463

panorum arma in Belgio, & eo maximè tempore relatis sepè Victoriis felicibus explicata sunt; Verùm cum adhuc animi recurrerent ad ejus controversiæ definitionem, in suum ipse patrocinium, conspirantibus in hanc unam conditionem partibus, eam regionem interim accepit, dum tempus validiora afferret remedia, quare magnis sumptibus pro pace, ac religione haud gravatè factis, fratreque Horatio Ludovico Fiani Duce illuc immisso cum egregia militum manu occupavit arces illas, firmavitque prædiis, ac præfenti tunc quidem malo opportunè consuluit.

❖ VI ❖

QUINQUE BEATIS CAELESTES HONORES
DECERNIT. ANNO M.DC.XXII.

Quinque Beatis Cælestes honores decrevit Gregorius anno 1622. cum Sanctorum Factis adscripsit Ignatium Loyolam Societatis Jesu Fundatorem, Franciscum Xaverium ejus Socium Indiarum Apostolum, Philippum Nerium Congregationis Oratorii Auctorem, Isidorum Cultorem Agrorum, & Theresiam Carmelitarum Discalceatorum Institutricem.

Fuerat Basilica Vaticana pro Canonizatione tantum S. Isidori magnificè exornata, cui deinde quatuor alios Beatos addidit Gregorius. Ejusmodi apparatus tunc temporis Italico sermone descripsit Joannes Briccius Romanus, typisque vulgavit Andreas Fei, ex qua descriptione aliqua delibavimus. Sub amplissimo Basilicæ Tholo Suggestum ligneum compactum pavimento palmis quinquaginta elevatum, cujus longitudo centum passus æquabat, sexaginta sex latitudo, singulis lateribus arcus multiplices imminebant, totidemque ampla loculamenta, in quibus Sedilia pro Spectatoribus nobilibus distributa. Suprà Coronice magna Candelabra cereas faces sustentabant, inter quæ res præclarè gestas à S. Isidoro, ejusque Miracula coloribus expressa peramplæ tabulæ continebant, singulis adiectis Inscriptionibus, & Carminibus in laudem ejusdem eleganter conscriptis. In fronte hujus Theatri Columnarum loco Arcus sustinebant Simulachra, quibus vitia à S. Isidoro conculcata indicabantur. E Tholo quatuor Coronæ palmis octodecim amplæ pendebant, innumeris cereis facibus collucentes. Parietes Basilicæ fericis, aureisque peristromatis undequaque tegebantur, & Aræ D. Petro Sacræ quadrilatera Umbella imminebat quinquaginta palmarum singulis in lateribus extensa, aureo panno contexta, nec quidquam in sacra suppellectili deerat, quod majestatem, & opulentiam indicaret.

Basilica tali pacto exornata Sacra Canonizationis pompa ritibus jjs peracta fuit die 12. Martii, quos Pontificiarum Cereemoniarum liber præscribit. Procuratores, qui nomine Regis Hispaniarum Canonizationem SS. Ignatii, & Francisci Xaverii à Summo Pontifice expostularunt fuerunt Eminentissimus Cardinalis Ludovicus, ipsius Pontificis Nepos, & Illustrissimus Præsul Zambeccarus, oblationes verò pro S. Ignatio fecerunt Cardinales Millinus, Lenus, & Crescentius. Pro S. Francisco Xaverio Cardinales Mutus, Sabellus, & Valefius. Pro S. Isidoro Cardinales à Monte, Perettus, & Mandrutius. Pro Sancta Theresia Cardinales Zolerenius, Gherardus, & Scaglia. Pro Sancto Philippo Cardinales Pignatellus, Sacratius, & Guzzadinus.

Hanc Sanctorum Ignatii, & Francisci Xaverii Canonizationem Sacra, & literaria pompa celebravit tum Societas nostra universa, tum Romæ præcipuè Collegium Romanum. Extat Epistola, referens pompam, qua horum Divorum Imagines ex Templo Farnesiano ad Sacram Ædem Collegii Romani delatæ fuerunt nobili in Vexillo expressæ. Extatque argumentum Italica alia Epistola descriptum à P. Famiano Strada, Excellentissimo Principi Venusino nuncupata, typisque edita, apud Alexandrum Zannettum Romæ, qua exponit omnia ea, quæ in erudita Apotheosi, tum Præceptores, tum Discipuli ejusdem Collegii peregerunt, alteram ex illis hæc paginis inferere non abs re visum est nobis; Utraque autem Societatis gaudium pro beneficio accepto innuit, ejusque erga Benefactorem grati animi Amor, cui semper gloriosi nominis æternitatem deprecabitur.

R E L A T I O N E

Della Proceffione, e Fefte fatte dalli Scolari, e Padri
del Collegio Romano nel portare lo Stendardo
delli SS. IGNATIO, e FRANCESCO
XAVERIO dal Giesù alla Chiefa
del Colleggio .

Dovendo il Collegio Romano, come membro principale, e figlio primogenito della noſtra Compagnia portare lo Stendardo de i ſuoi SS. Padri Ignatio, e Francesco proceffionalmente dalla Chiefa della Caſa Profefſa alla ſua, conforme all' uſanza delle Canonizzazioni, e non avendo potuto farlo in quella prima Settimana, che furono canonizzati, per efferſi in ciaſchedun giorno di quella celebrate le feſte, particolarmente di tutti cinque i Santi canonizzati, ne meno nella ſeguente per efferſi incontrata la Settimana Santa, tempo più opportuno a piangere la Sacratiffima Paſſione, e Morte del Signore, che à feſteggiare le glorie de i ſuoi Santi l'ha fatto dieci giorni dopo Paſqua con univerſale applauſo di tutta la Città; & acciò ſi faceſſe con quel maggiore apparato, e pompa, che fuſſe poſſibile alle noſtre forze, il Padre Rettore del Collegio diede ordine alli Macſtri, tanto Superiori, quanto Inferiori, che invitafſero privata, e pubblicamente li Scolari, che dovendoſi fare la Proceffione per il noſtro Stendardo quelli, che potevano ci voleſſero intervenire. Non coſi preſto ſi pubblicata la Proceffione, che ſi vedè negl' animi de' Signori Seolari un' efficaciffimo deſiderio di honorare li noſtri Santi, non ſolo in accompagnare lo Stendardo con torcie, ma anco con far fuochi, & altre allegrezze la ſera, come ſi dirà appreſſo. Nè minore è ſtato l'affetto degl' Alunni, e Convittori, che in diverſi Collegii vivono ſotto la noſtra cura, i quali tutti furono dal Padre Rettore del Collegio particolarmente invitati a volerſi ritrovare alla Proceffione; gl'Alunni, e Chierici con torcia, e cotta; i Convittori con la torcia; Venne finalmente il giorno deſtinato per la Proceffione, il quale per efferſi moſtrato la matina nuvolo, e ventoso minacciò di turbare la commune allegrezza con la pioggia, e vento, ma l'interceffione di quelli, che ſono ſtati coſtituiti da Dio ſopra le pioggie, e venti ci ottenne dall' iſteſſo un chiaro, e tranquilliffimo giorno; ſi rimandorno la mattina più preſto del ſolito li ſcolari alle caſe loro, acciò poteſſero il giorno effer più ſolleciti in venire al Collegio, dove ſi doveva ordinare la Proceffione. In tanto ſi dicce ordine, che ſi nettafſero le ſtrade per dove ſi haveva da paſſare, e con le due Campane del Collegio, e quelle del Giesù ſi fonò à Feſta più volte per gran pezzo di tempo. Venuti li ſcolari, radunati nelle proprie ſcole con le torcie in mano, & aſſegnaroli li compagni alle 20. hore ſi principiò la Proceffione, la quale uſcendo dalla Chiefa per il cortile delle Scuole s'incaminò verſo il Giesù, e quivi entrata acceſe le torcie, e preſe lo Stendardo, il quale ſù dal noſtro P. Generale apparato con piviale in mezzo à dui Padri Aſſiſtenti, veſtiti con la ſtola, e cotta, incenſato, conſegnato al Padre Rettore del Collegio; fatto queſto ſi avviò la Proceffione (ſonandoſi in tanto tutte le campane, non ſolo noſtre, e delle Chieſe avanti le quali ſi paſſava, mà anche quelle del Senaro, e Popolo Romano, che in tutte le noſtre feſte ſi è moſtrato alli Santi, & alla Compagnia devotiſſimo) verſo la Valle per la ſtrada de Ceſarini, di li andò all' Anima paſſando per Paſquino, indi à Torſanguigna, e Santo Agoſtino, quivi voltò verſo li Borghesi, da queſti entrò nel Corſo, li dove comincia il Palazzo del Cardinale Borgia, e caminò tutto il Corſo, ſin' alla piazza di San Marco, d' onde per ſtrada dritta ſe n' andò alla Chiefa del Collegio. L' ordine della Proceffione ſù queſto. Andavano avanti alcuni Suizzari della guardia di Noſtro Signore, quali per la moltitudine della gente, che era concorſa à vedere, furono chiamati à far ſtrada alla

alla Processione . Appresso venivano cinque Trombettieri sonando , à quali seguiva la Croce in mezzo à due Accoliti ; che portavano li candelieri , dopo i quali erano gli Orfanelli , che vengono alle nostre Scuole con le torcie accese in mano , dopo questi venivano li Scolari delle Scuole inferiori à due à due con torce accese in mano con quest' ordine , prima venivano li Scolari dalle tre ultime scuole di Grammatica , poi quelle tre seconde , appresso quei della tre prime pur di Grammatica . Dopo questi venivano gli Humanisti delle due Scuole , & i Rettorici . Finite le Scuole inferiori cominciavano quelle delle Superiori per ordine , cioè Logici , Fifici , Metafifici , Casisti , e finalmente li Teologi ; dopo tutti questi venivano li Convittori del Seminario ultimi trà quelli , ch' andarono con l' abito secolare ; appresso à loro seguivano gli Alunni del Collegio de' Scozzesi , dietro à quali quelli de' Maroniti , dell' Inglesi , e dopo di tutti li Chierici del Seminario , quali tutti li Alunni , e Chierici andarono non solo con la torcia , come gli altri , ma anche con la cotta . Seguiva li Chierici del Seminario la lor musica molto numerosa , appresso la quale venivano li nostri Fratelli coadiutori col mantello , beretta , e torcia ; dopo questi i Fratelli Scolari con torcie , e cotte ; poi li Sacerdoti pur con torcia , e cotta ; al fine veniva lo Stendardo portato da varii Padri più gravi , e più antichi del Collegio , auanti al quale precedevano cinque altri Trombettieri , dietro allo Stendardo vi furono dui Padri Assistenti con il Padre Segretario con torcie , e cotta , che vennero ad accompagnare tutta la Processione su la piazza del Gesù , mentre passò la Processione vi furono quattordici Tamburini del Popolo Romano , che sonarono , finche tutta fuisse fuori , e poi andarono ad incontrare in diversi luoghi , e finalmente la sera si trovarono sempre al Collegio sonando , finche lo Stendardo fuisse messo in Chiesa , e fussero finiti li fuochi , nel qual tempo fu anche sparata una salua de Mortaletti : all' uscir del Stendardo dal Gesù furono sparati molti Mortaletti , e fatti altri fuochi artificiali , come , anche in varie Piazze , e contrade , per dove passò . I Palazzi de Principi , de Cardinali , ed altre persone d' ogni conditione erano tutte tappezzate di belli , e finissimi drappi , & in due , o tre luochi erano altari con i quadri de nostri Santi , chiarissimo segno , & argomento della devotione del Popolo verso i nostri Santi Padri ; le finestre erano pieni di Prelati , Cardinali , & altri Principi , che concorsero à vedere la processione ; molti de quali havevano in processione con la torcia i suoi parenti , essendo stata la processione non più numerosa di gente , che di nobiltà ; anzi le persone più nobili , e titolati delle Scuole vi vennero tutte , e tante loro , quanto il resto delli Scolari andarono con tanta modestia , e devotione , che diedero che dire à tutta Roma , parendo difficile à credere quello che ogn' uno vedeva , che Giovanetti di tenerissima età andassero in processione con tanto silenzio , che ne pure una parola dicevano . Nel processo del viaggio fu lo Stendardo incontrato due volte , prima dalli putti del Letterato , i quali con venti torcie si fecero auanti , & accompagnorno per un pezzo lo stendardo , poi nella Piazza di Sciarra fu incontrato la seconda volta dalla Congregatione della Comunione generale , e da quella delli Sacerdoti (quali si fanno nel Collegio Romano) capi de quali erano tre Vescovi . Il numero delle persone di queste Congregationi trà Sacerdoti , e Secolari fu sopra cento , con edificazione di tutto il popolo , essendovici d' ogni sorte , e conditione di persone . Finita la Processione , e attaccato lo Stendardo , quale ricevè su la porta della Chiesa il Padre Provinciale , vestito di Piviale in mezzo à dui Sacerdoti vestiti co cotta , e stola si cantò in musica il *Te Deum laudamus* , poi essendo già notte si cominciarono li fuochi , i quali furono li seguenti . Su la Piazza del Collegio erano dieci fuochi grandi , che dalle soli illuminavano tutto il vicinato ; le finestre della facciata del Collegio , che trà grandi , e piccole arrivano al numero di 78. erano tutte piene di lumi . Sul fine della facciata vi è il tetto , che era similmente carico di lumi , e fuochi fatti con pece , & altre materie combustibili , che erano à riguardanti di bellissima vista . Sopra il tetto sono li Balaustri , e Campanile , che erano straordinariamente carichi di lumi , e fuochi , come anche la cuppola dell' istesso ornata con diversi ordini di lumi . Nell' architravi dell' istesso erano con varie scalinate disposti vagamente lumi , e fuochi in quantità ; l' istesso era sopra li Draghi , che di qua ,

e di la accompagnano il campanile , e mentre ardevano i lumi si spararono altri mortaletti, e stettero sempre presenti le Trombe, e Tamburri sonando . Nell' istesso tempo dal Collegio al Seminario caminavano tre stelle lavorate con molto artificio dal Padre Grambergiero Matematico che tutti con diversi moti si movevano . Si videro l'istessa sera per Roma molti fuochi , raggi , lumi alle finestre , che accompagnavano l'allegrezza, e feste de' nostri , dimostrandò con quelli la devotione verso i Santi , e la gratitudine verso i maestri del Collegio . Il giorno seguente si distribuì la limosina ad alcune migliaia di Poverelli , dandosi a ciascheduno un pane bianco di dieci oncie , e perche i pani erano 1000. nè si poterono spedire tutto quel giorno, il Padre Rettore ordinò , che se ne mandassero à tutte le prigioni di Roma , alle Zitelle sperse ; alle putte di Santa Caterina , e quei del Letterato, & al Giesti ne mandò 170. da darsi à quelli Confessori, acciò li dispensassero loro à chi più conoscevano haverne bisogno . Questo è quanto si è potuto in fretta , e brevemente scrivere della Processione , e feste fatte in questa occasione della Processione dello Stendardo de Santi Ignatio, e Francesco, fatta dalli Scolari, e Padri del Collegio Romano . La Processione durava più di un miglio, le Torcie dicevano esser tre mila .

❁ VII ❁

ALTER IGNATIVM ARIS ADMOVIT,
ALTER ARAS IGNATIO.

❁ VIII ❁

LVDVICVS CARDINALIS LVDOVISIVS SACRAE ROMANAE
ECCLESIAE VICECANCELLARIVS . SANCTI IGNATHI
TEMPLO, VBI PATRVVS GREGORIVS AD
SAPIENTIAM ADOLEVERAT
DESIGNATO.

ILLI EX HOC GLORIAM

HVIC EX ILLO SVFFRAGIVM QVAESIVIT.

Duplicem ejusdem numismatis faciem expressimus, quod tum Gregorii XV. tum Ludovici Cardinalis Ludovisii ejus Nepotis erga Divum Ignatium amorem, ac erga Societatem ab eodem fundatam beneficentiam commendat. Gregorius enim erga Divum Ignatium Orbis Christiani cultum indixit. Ludovisius vero, ut pie coleretur Templum magnificentissimum exciravit, utriusque imaginem pars antica ostentat, postica verò inscriptionem, quae Templum extractum commemorat.

Vir fuit Cardinalis Ludovisius Comitis Horatii Laviniaeque Albergatae Filius, heroicis virutibus, excellisq; animi dotibus maxime instructus, fuit castus, & liberalis, ac in laboribus indefessus, commendatus supra modum ab insigni facilitate, qua confluentes ad se qualibet hora humanissime excipiebat, à benignitate, nullis pene terminis circumscripta, atque à charitate, qua pauperes omnes, quos sive morbus, sive inopiam prostraverat, miseratione maxima & liberalitate, admirabili semper complexus, patris, auctorisque Pontificatus felicitatem nobilitavit, & vere felix dicendus est Gregorius XV. quòd illi obtigerit praestantissimi ingenii, morumque optimorum nepos.

Templum autem à Ludovico Cardinali extractum his verbis describitur à nostro Donato. Illud in ampliorem hujusmodi templorum formam descriptum est,

est, & figuram Crucis, cuius pars ima longior, quam summa, transversaque equalis: ternis in imo perample cella ternis sibi obversis respondent, & suo quaque tholo sublimes camerantur.

*Sorbuillus
in Biblioth.
Societ.*

Ad cellarum aditus quadraginta, & octo Columna singulari ornamento constituta. Pilae autem medium Templi intercurrentes à Tiburtino lapide perpetuis à summo ad imum canalibus striatae capita sustollunt de more Corinthio, eodemque conformatum Epistilium Zophorum, atque à mutulis prominentem Coronam frons Septentrionem spectat candidis commissis glebis tiburtinarum lapidicinarum, latissime, altissimeque consurgit, ejus Ichnographiam in tabula adiecta subicimus, quam excogitavit Pater Horatius Grassius, patria Savonenfis, vir omni Scientiarum genere excultus, qui Mathematicis annis undecim Genuae, & Romae cum laude docuit Architecturam insigniter peritus. Deest tamen illi Tholus, qui duplici globosaeque concameratione fornicatus, si juxta ideam ad summum fastigium produceretur, omnia, quot quot Roma miratur, excepto Vaticano, superaret, si tamen oculus attollat templum ingrediens in magnum, quod patet emisphaerium illi tholum impositum, esse sibi suadet. In plana enim superinducta area tholum ipsum suo pennicillo adeo praclare simulavit Andreas à Puteo Societatis Nostrae Alumnus, ut intuentibus dubium ingerat, num inter prosperae artis eruditos possit inveniri, qui illum vel aequet, vel superet. Ille etiam arcuatum parietem, cui longior, imaque Templi pars subicitur, coloribus nobilitavit, ea ratione, quam brevis descriptio exposuit Romae impressa anno 1694.

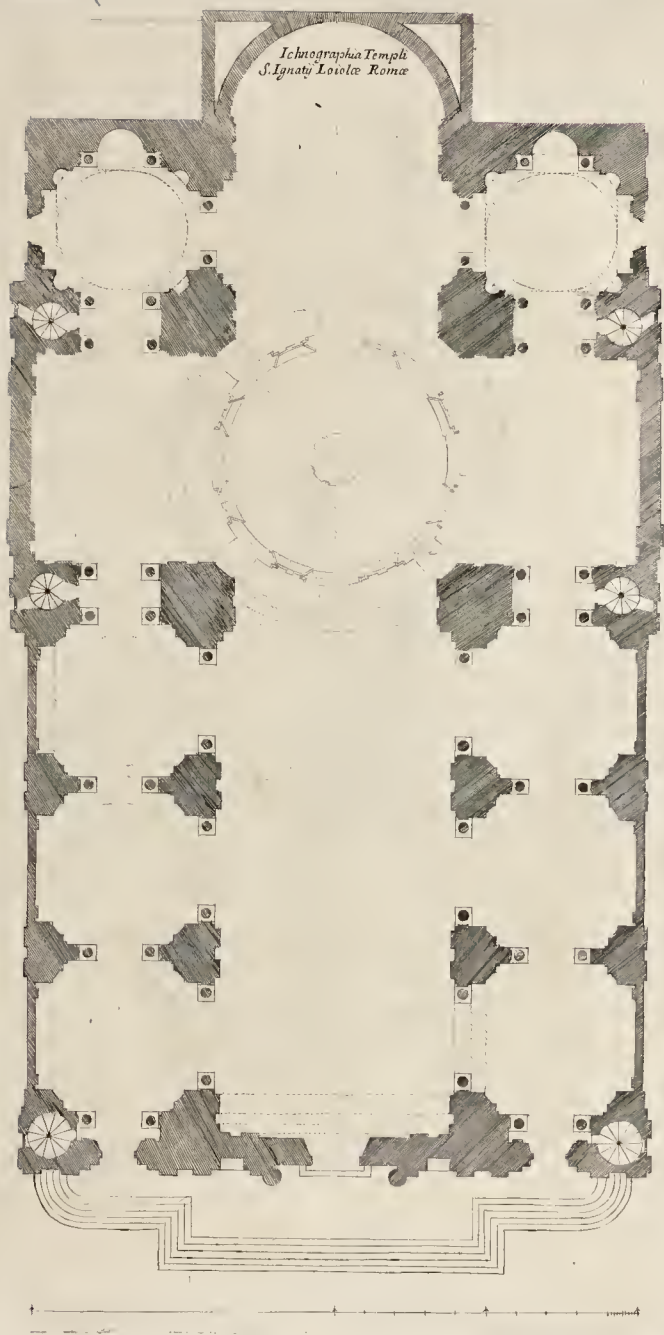
Qua autem pompa primum hujus Templi lapidem posuerit ipsemet Cardinalis Ludovicus explicuit Epistola Romae impressa italicè apud haeredes Bartholomaei Zanetti, deinde latino sermone Leodii anno subsequente 1627. Ex qua aliqua hic adduco. Cum igitur metatis Templi finibus prima fundamenta fodi coepissent, & primo lapidi jacendo Dominica intra Octavam Divi Ignatii Ludovicus inceptionem praclari operis suis manibus aggressus est; mane Venusino cum Principe ejus Fratre, & Oratore Bononiensi, lectoque Praefulum, & Aulicorum nobilium comitatu Romanum ingredienti Collegium obviam ferè prodierunt trecenti Patres. In his Societatis Universae Moderator, Assistentes quatuor, Secretarius ejusdem Societatis, & Romani Collegii Rector, qui omnes consalutatum humanitè hospitem humanissimum ad arcem perduxerunt, aedificationi designatum, qua velis innumbrata pro tecto, qua veste pretiosa pro parietibus mirè collucentem. In area posita erat Ara pulcherrima Divo Ignatio: eodem in loco prorsus, eaque in parte Gymnasii, quam Rethoricae frequens Auditor obtinuerat olim Gregorius XV. Hic Antistes Ludovicus Musicorum choris rei bene gerendae principium à Deo foelix, faustumque precantibus compluviata veste, mitra, lictuo, ceterisque Pontificalibus ornamentis insignis, duorum Praefulum medius solemnem in Sacris aedificiis ceremoniam incepit, Salem, & aquam Divina impertit prece; Hisque Sacram ad lustrationem confusis, ingentem aspergit Crucem solemnè ritu pridè defixam in area. Deinde eadem aqua lustrali perspergit lapidem in fundamenta jaciendum. Forma lapidis quadrata, ejusque latitudo palmorum trium, dimidiati palmi erat altitudo. Summa in fronte, qua caelum spectabat, haec legebantur insculpta verba.

LUDOVICVS CARDINALIS LUDOVISIVS
SAC. ROM. ECCLESIAE VICECANCELLARIVS
TEMPLVM IACTO AB SE PRIMO LAPIDE
FVNDAVIT IV. NONAS AVGVSTI
ANNO SALVTIS MDCXXVI.

In altera verò parte legebantur haec alia.

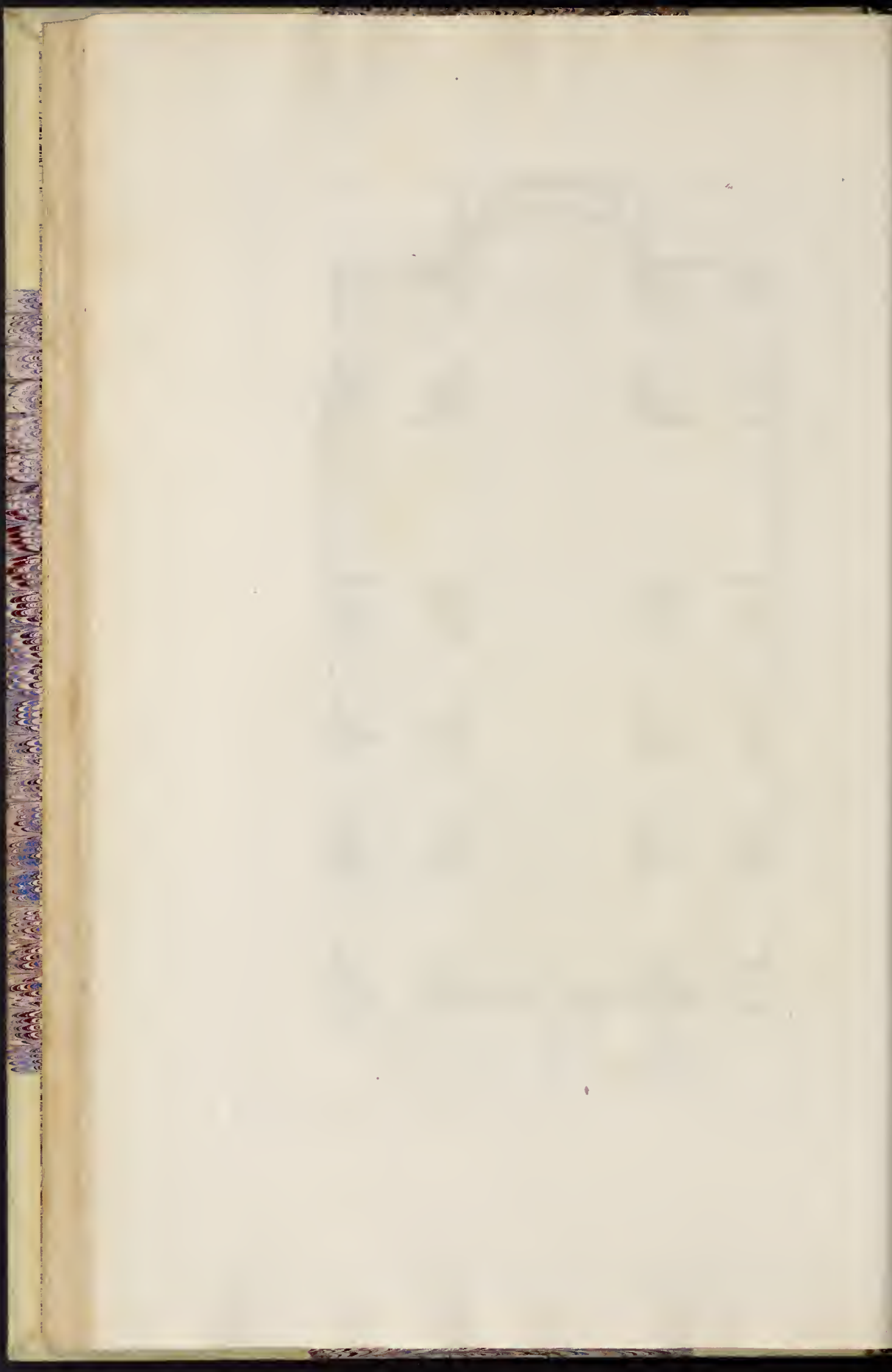
ERIT LAPIS ISTE IN SIGNVM
MEAE ERGA S. IGNATIVM
EIVSQUE ORDINEM
PIETATIS.

Erant

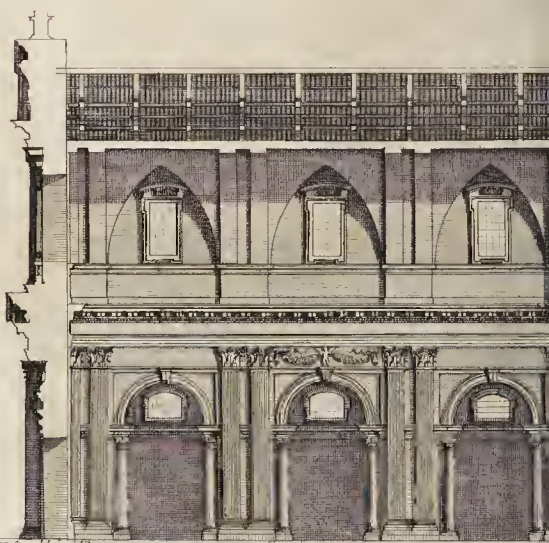
Architectural drawing showing the floor plan of the Temple of St. Ignace in Rome, with various architectural details and a scale bar at the bottom.

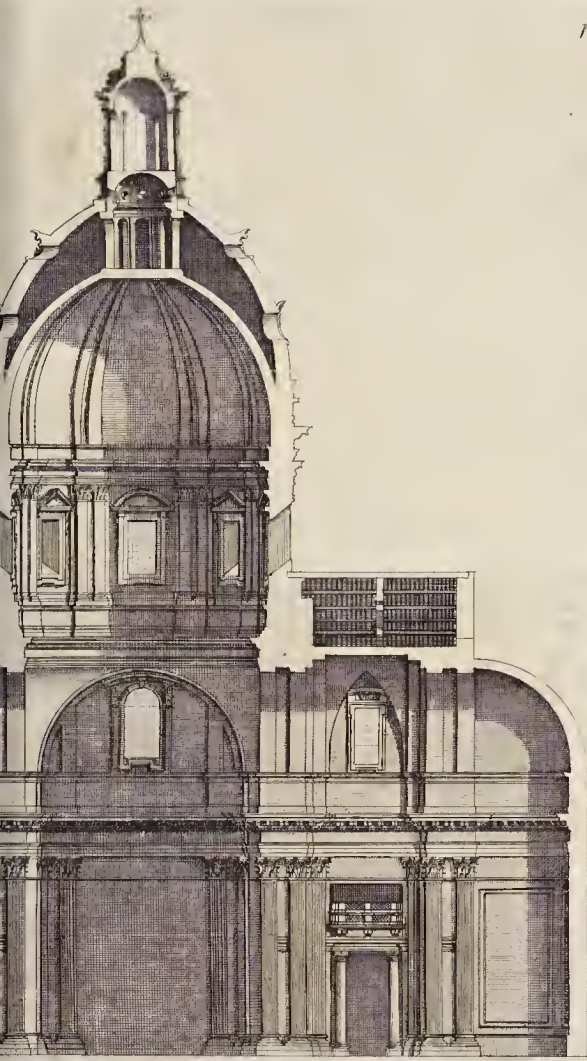
Handwritten text in a vertical column on the right edge of the page, likely bleed-through from the reverse side. The text is illegible due to fading and the angle of the page.

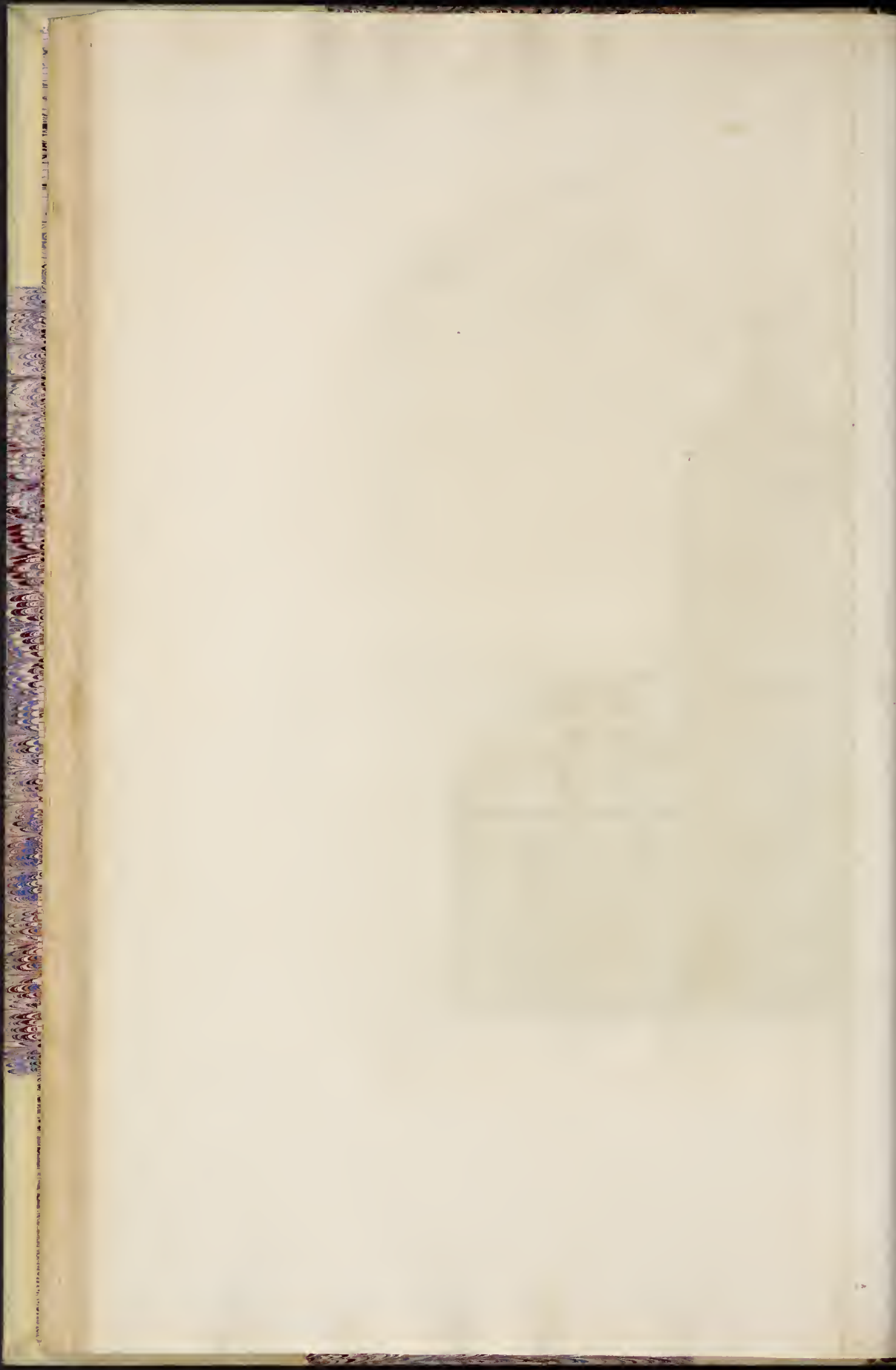
*Templum S. Ignatio Loiolae extractum Romae
a Ludouico Cardinali Ludouico*

Alexander Specht incidit

Erant in superficie lapidis loculamenta tria, quibus ex auro, argentoque Numismata totidem inclusa sunt, & avelli ne possent marmoreis ressellis occlusa. Porro alia numismata ad hanc rem ex ære, ex auro, argentoque percussa, & non iisdem imaginibus, atque sententiis utrinque variata, varias fundamentorum in partes conjuncta sunt, quæ mox infra legentium oculis contemplanda subjiciam.

Ubi lapidem Antifistes precatione solemnī consecravit, eundem gladio quaqua versus inducto Cruce consignavit.

Post triplicem Crucis ductum, Lytaniis, Psalmoque decantatis, Orationem ipse succinuit. Ab Oratione continuo lapidem tetigit, dextraque prehensum in fundamenta ritè demisit, demissumque Iustrali iterum aqua, novisque precibus profectus est. His peractis reliqua loca fundamentis aperienda passim aspergendo totam aream præeunte supplicatione lustravit. Lustrationem hanc tria divisit in spatia, singulisque spatiis absolutis, preces, psalmosque decantando tribus interquievit stationibus, donec rediret ad locum, ex quo primum lapidem in fundamenta dejecerat. Tum alta voce *Veni Creator Spiritus* incipientem secuti Cantores, & post Hymni concentum solus Antifistes ultimam excurretur Orationem, populoque frequentissimo bene precatus, ad Collegii Romani Ædem Virgini Annunciatæ Sacram se contulit, Ignatio Litaturus.

Ædes hæc salutæ Virgini damascena veste sumum ad lacunar ab imo pavimento tegebatur. Ex ea Poeticum ornamentum pendeat, quod raritate picturarum intuentium oculos pascebat. Artes enim, quæ condendis Basilicis ancillantur humanæ figuræ statu, vel prominebant è tabulis, vel extrâ tabulas operose, hilari ambitione famulandi, sese operamque suam Ludovisio certatim offerebant. Quod argumentum titulum operi fecit, qui principi Templi portæ imminens ampla in tabula incurrerat in oculos.

QVAS HIC FAMVLARI AGMINE
ARTES CIRCVMSPICIS
LVDOVICE CARDINALIS MVNIFICENTISSIME
TIBI FABRICANT MOLEM
IGNATIO
OPERAM LOCANT
ÆMVLATVRÆ IN TERRIS TEMPLVM
QVOD NON HVMANA DECEMPEDA FABREFACTVM
PATRVVS TVVS
GREGORIVS XV. PONTIFEX MAXIMVS
IGNATIO
APVD SVPEROS PATEFECIT
QVODQVE TIBI TOTIDEM IN COELO ARTIFICES
E DIVINÆ MENTIS IDEA
PAR TVIS VIRTVTIBVS
MOLIVNTVR.

Artium alia quasi Caryatides oneri ferendo collocatæ sustinebant capite conchas amplissimas, quæ suis flexibus, atque Canaliculis Achanthi folia, & volutas corynthias exprimebant. Aliæ tabulis amplioribus explicatæ ex iis in globis, historiisque artificii sui compendium ostendebant. In loculamentis, sive conchis, tanquam uniones inclusa numismata spectabantur ex Ære, sed intercurrentis auri venis asperfo. Numismatum diameter erat palmorum quatuor, Statuæ cum basibus sine conchis trium, & viginti novem altitudo. Opus omne Pictoris exquisiti manu, & singularium artium ora non agenda spirabant opera, sed propemodum agebant.

Prima Statuarum Aræ maximæ propior Ars ædificandi dextera libellam gerebat, concham lava capiti impostam; Ex Concha numisma prominebat, quod in addita hic tabula posui sub numero I. cum D. Ignatii Imagine verbis Apostoli

1. Corinth. 3. circumscriptum. VT SAPIENS ARCHITECTVS FVNDAMENTVM POSVI, QVOD EST CHRISTVS IESVS.

In Statuæ verò stylobata subscriptum legebatur Epigramma.

*Cui super imponam Molem LVDOVICE ferendam!
Quis tantum stabili pondere libret opus?
Cæli ferum huc Atlanta. Voces nam culmina nubes
Alta supertollit Celum imitata Domus.
Aut LOIOLÆ humeris templum committe superbum
Verior in terris Cæli fer ille fuit.*

Hanc inter proximamque Statuam media erat Architectura, quæ perampla in tabula normam manu gestans, operarum multitudini operum rationes imperabat. Opificum alii pro Templi parietibus ingentes lapides attollebant; Alii vestibus et gatisque immania marmora tabulatis imponebant. Architecturæ suum Epigramma subjectum erat.

*Artes quare novas Molitrix alta domorum
Vicinum, ut major Pantheon umbret apex.
Illis nempe Deus surgit par omnibus Aedes,
Et Divum populo sufficit una domus.
Sic Agrippa Deos arctat. LVDOVISVS unum
LOIOLAM, at quanto largius Aede colit?
Hanc ubi conspiciet Molem Roma inclita dicet
Consulis ille fuit, Cæsaris iste labor.*

Architecturam Statuaria sequebatur, quæ altera manu malleum, scalpellumque, superius altera numisma gestabat aversum, verbis illustre, quæ legis in tabula num. II. Eiusdem argumenti in stylobata collocatum erat Epigramma.

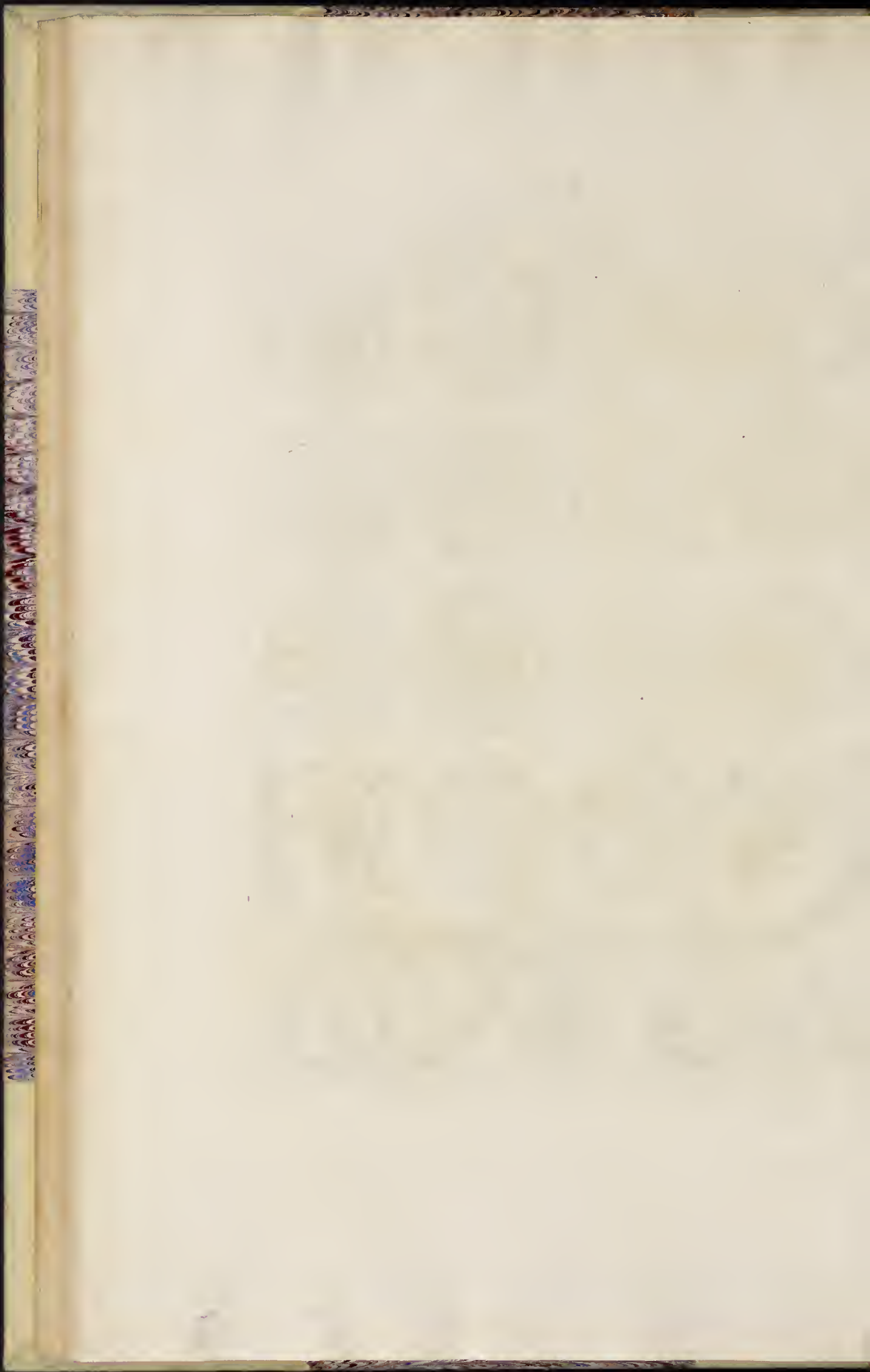
*Sume Peregrinis lucentia marmora venis,
Et formanda ultrò curvis in ora Pavos.
Spires onix LVDOVICVM fulvus spiret Jaspis
GREGORIVM, hos virtus indica gemma decet.
Ponere, si Capitem par nobile dignius optas
Pandimus en pectus ponere corda. potes.*

Statuarie signum excipiebat Sculptura, quæ capacem intrâ tabulam Cardinalis Ludovici Caput pretioso sculpebat ex marmore, dum alii eiusdem insigne gentilitium laboriose formarent Scalpris, alii terebrisque Corinthium capitulum, aliaque id generis exculperent. Ipsa subjecto Ludovici alioquebatur epigrammate.

*En Ego, seu ceteri placet insudare Cylindro,
Seu gentilitias Stemmata ferre notas;
Seu vultus LVDOVICE tuos, educere formas
Duraque in humanas flectere saxa libet.
Sed signa effinxisse meum est, maxime Princeps.
Tu vitam signis insinuare potes.
Augustum subito jubeas cum vivere Templum,
An vitam nequeas indere marmoribus?*

Sculpturæ Crustaria iungebatur. Hæc altera manu sectricem marmorum Seram cum Calamo aquam irrorantem gestabat. Malleum, Scalprum, normam, aliaque instrumenta in basi collocaverat. Altera verò manu capiti loculamentum imposuerat, cui inditum erat numisma Divi Paulini verbis inferiptum, ut numero III. Quæ verba fuerunt etiam sequentis Epigrammatis argumentum.

*Partior in tenues vivacia marmora crustas,
 Ut fabricanda diu vivere Templa queant.
 Mortua num vitam promittant Saxa? Sed illis
 Dum LVDOVICE Anima es, vita perennis inest.
 Fundamenta domus fragili jaciemus arena,
 Ista sed aeternum vivere imago dabit.*

Crustaria Pictura succedebat, quæ coloribus exprimebat in tabula Cælestem visum illud, & Cæleste promissum Ignatio. EGO VOBIS ROMAE PROPITIUS ERO. Circa hæc illustris umbrarum introrsus recedentium fuga eundem Ignatium Minorisano latentem in specu ponebat ob oculos. Alii pingendæ telæ gypsum inducebant, alii terebant colores, alii temperabant, omnia denique his versibus comprehensa.

*Terrarum quodcumque vides. Calique, Marisque
 Pingit appellæo nostra colore manus.
 Veraque sunt, oculis, que ficta illudit imago,
 Credunt natura, quod fuit Artis opus.
 Est quoque divinus nostris Sol pervius umbris
 IGNATI arcanas combibis unde faces.
 Mira tamen semper pingam tuus optime Princeps
 Si mihi virtutum sit LVDOVICE color.*

Comitabatur Picturam Graphica. Hæc dextra lapidem tenerum præferebat, cujus opera in ingenti ad stylobatam pergamina primo ductu linearum informarat historias in Templi facie collocandas; Sinistra verò è loculamento numisma præferebat aversum, ut num. IV. & Epigramma incisum in basi.

*Ille ego sum ductis Calamo, que molior umbris
 Luce colorandum prodere mentis opus.
 Aspice descriptum nascentem in imagine Templum,
 Et faciem dignam Principis imperio.
 Extrema sed species meus est labor, intima Templi
 Sola potest pietas Principis exprimere.*

Hinc se offerebat Fusoria egregiamque Gregorii XV. Itatnam recens fusam elimabat. Eadem in tabula operarum aliæ fundebant æra, fusa aliæ poliebant, formisque futurorum operum aliæ infudabant, adjecto hoc Epigrammate.

*Me quoque fundentem calidis fornacibus æra,
 Artificemque vocant signa sequuta manum.
 Sed magis effulgent ductis simulachra metallis,
 Unde LVDOVISII Principis ora micant.
 Purpura dat lucem, virtus dat vivida vitam
 Dant operi aeternum grandia facta decus.
 Solus ALEXANDRVM Lippus duxerit: artus
 Ponet ALEXANDRO Par LVDOVICE tuos.*

Secundum Fusoriam Calatura se prodebat ornata malleo, cæloque quibus vasa marmoraque signis emiuentibus insignire solet, altera numisma V. prehendebat impressum divinis Ignatio promissis, ex loco jam æraque pulcherrimi Templi fundamentis aperta comprobatis. Ejus Epigramma sic habebat.

*Ast ego que quondam aeterno famulata Parenti
 Immortale rudi decus, & cognomina Cælo
 Calatura dedi primus dum surgeret Orbis:
 En modò ferrum opifex artemque, manumque magistræ,*

*Devotes LVDVICE tibi : tu maximè Princeps
LOIOLAE Templum augustum qui ponis in Urbe ,
Cælum Urbi donas hoc nomine pulchrius illo ,
Quod refert melius Divinam immobile Sedem .*

Ejusdem Fusoriæ comcs in communi duorum parietum angulo Monetæ infidebat . Aurea bulla pendebat è collo, formaque calybis erat in manu, qua imprimeret æris aurive massam . Numismati autem facies altera inscripta verbis ut numero VI. & his Epigramma adjunctum .

*Adsum qua docili procudo Numismata ferro
Regia me pietas , quò LVDVICE vocat .
Signa equidem argento descripta vel Aere , vel Auro
Plura feram , vultu sed pretiosa tuo .
Quæ dum nascentis facies sub viscera Templi
Gaudebit tanto munere dite solum .
India Romanas jam demirare fodinas
Quas LVDVISII Solis imago beat .*

Proxima Plastica spectabatur . Hæc è suo exemplari Angelum effictum è gypso eadem ex materia vestibus candidissimis induebat . Hoc illi adjunctum fuerat Epigramma .

*Numinis æterni cum prima ætate Parentem
Finxit in argilla , me genere manus .
Tu Princeps ne sperne meæ miracula destra
Terrenas quamvis dextera trahet opes .
Æmula Natura laudari ars qualibet optat
Æmula sed magni numinis una feror .
Attamen unde tua Artificis manus exprimat ora !
Argilla subeant pectora grata vices .*

Plasticam æmulabatur Lateraria , cujus altera manus Pentagono nitēbatur , alteram numismati num.VII. signato supponebat , in quo Sapientia , & Religio mutuos ruebant in amplexus . Illa Collegii Romani vultum induens , caduceata Gregorianis Draconibus incēdebat , hæc Romani Collegii Templum exprimens cælestem aram domesticis Ludovisii Cardinalis insignibus exornabat cum lemmate , SAPIENTIA , ET RELIGIO OBVIÆVERVNT SIBI . Ornatum augebat Epigramma .

*Quid vos Religio Soror , & Sapientia dextras
Jungitis , inque vices , oscula Sancta datis .
Auguror ; Aethereas poscunt surgentia Cælo
Templa manus , ingens hæc meditantur opus .
Confite tu Virgo lateres , queis grandia crescant
Mœnia , & augusta regnet in Arce Deus .
Ille operis præerunt , ut Moli præbeat Aether
Formam , ut materiem juncta minifret humus .*

Altera pars ejusdem numismatis à FERRARIA gcstabatur , Statua ipsa prægrandi , spirantique folli alteram appellebat manu . Verba numismatis lege sub num. VIII. Epigrammatis autem hæc erant .

*Virgo age , cui ferrum varios tenerescit in usus ,
Et rapido victus diffuit igne chalybs .
IGNATI Augustum lambet , qua sidera Templum ,
Qua prope Cælum intrat GREGORIANVS Apex .*

*Hic licet insudes, tu ferrea vincula Moli
Inice, & ista tui meta laboris erit.
At verò interior LVDOVISI splendor honoris
Auri, non ferri postulat Artificem.
Erravi, tantis minus est virtutibus aurum,
Quod non ille aurum moribus efficiat.*

Vicina extabat in tabula *Musivaria*, quæ quadratis trigonis minutissimè tessellatis in pavimento Cardinalis Ludovicii gentilitium insignè componebat. In imo stylobatæ prostabat Epigramma.

*Scætilibus rerum formas animare lapillis,
Atque unum è multis conciliare meum est.
Diffare contexto LVDOVICI Stemma colore
Hinc aurum, hinc ostrum scætilis Orbis habet.
Principis in signo bene purpura jungitur auro,
Aureus ipse animo corpore purpureus.*

Altero in Templi angulo *Gemmaria* extabat, quæ è collo Gemmarum pendulum fertum ostendebat.

Prior numismatis facies erat, qualis sub num.VII. exprimitur in Serie Pontificiorum numismatum, & hic sub num. IX. adjecto Epigrammate.

*Fundata pulchra templa Gemmarum posens
Pro siccæ gemmam contuli.
Casura nunquam debuit LVDOVISIA
Adamante niti gloria.
Adornavit adamas ima latebrarum micet,
Ut in tenebris clarior.
Adamante decuit Templa fundari, quibus
Pyropus est IGNATIVS.*

Prominebat deinde *Encaustica*, Hæc auream ex encausto Crucem operis egregii prætendebat manu, & alteram in capite numismati frontem attollebat hic expressam sub num. X. Ad basim verò hoc erat Epigramma.

*Nomina, si duxi, viresque Encaustica ab igne
IGNATI Cultum debeo prima tibi.
Non alio melius nostri lucere colores
Possunt, quam pulchro nominis igne tui.
Clarius una tuos LVDOVISIA purpura honores,
Expinget radiis Concolor una tuis.*

Post has *Auraria* Calicem delinabat argenteum, subjiciebat oculis Epigramma.

*Hunc LVDOVISIO de stemmate profluet aurum,
Aurea nunc triplici Flumine Secla fluent.
Nam tuus IGNATI pollentior igne liquabit,
In sacros usus Flava metalla color.
Pulchrius haud aurum tractavi Auraria, eodem
Quo fluxit Cali traxit ab igne jubar.*

Nigellaria sequebatur, quæ calici lineas excavatas opplebat argento fusili, remissoque plumbo operi nigrorem. Ejus numisma erat quale exprimitur sub num. XI. cujus lemma: SIC PER PIETATEM ADITVS AD SAPIENTIAM APERITVR, & in stylobata nigellatum Epigramma.

Nigel-

*Nigellarvit splendidis tenebris
 Vel Soli adderet aureum nitorem
 Aurum dum maculis notat decoris
 Ut fulgens magis fulgeat metallum .
 Sic Florum Rosa , pompa Consularis
 Dumis obstita molle purpurascit ,
 Virtus ferrea , sic honoris aurum
 Sic parit labor improbus quietem .
 Expertus LVDOVICE faustitatis
 Culmen per pietatis , & Minervæ
 Iter , quam bonus omnibus recludis
 Addens Palladii sacros recessus
 O Cor Principis , ô benigna Virtus
 O mens , ô probitas locanda Cælo
 Nam te secula prisca si tulissent
 Templâ , quæ tu alius , tibi dicaret .*

Hinc *Lignaria* Templi portas aggressa , quarum in valvis cum *Ludovisæ* gentis insignibus *Ignatii* vita pulcherrimè cælata visebatur. Ejus hoc fuit Epigramma.

*Digna Cedro IGNATI Mundo tam provida Virtus
 Et Cedro pietas digna LVDOVISI est .
 I Faber IGNATI factis intersere nomen
 Principis quantum crescit utriusque decus .
 Creditur IGNATI LVDOVICO iudice , virtus
 Illo teste hujus creditur , & pietas .
 Ingentem Princeps Adem molire , minacem
 Cælo quæque Astris inferat alta caput .
 Inde adem propius spectabis dextera Cælo
 IGNATI æternam , quam tibi grata parant .*

Ab *Lignaria* Segmentaria paululum recedebat. Pendebat hujus ab humero ferula, altera manu pollicum numisma contemplandum offerebat, quale sub num. XII. His verò Carminibus inciderebat basim .

*Ne sperne exigua , aridis tumescunt
 Multis flumina rivulis , arena
 Frenant Oceanum , imbribusque lentis
 Mundus alluitur coactis Orbis
 Nempe olim ex atomis adhuc bonorem
 Nunc servat : nimis , ut alta crescant
 Et quam tollere cogitas , Colossæa
 Aedes vertice , quæ flagellat astra
 Minuto lapide , & minore saxo
 Surgit . Ne dubita : Caduca vox est
 Mortalis , parit attamen perenne
 Immortale decus , coacta in unum
 Simul , si sonet , ut simul sonabit
 Sic dum segmine discoloris orni
 Grandes ducit Imaginum figuras
 Segmentaria LVDOVICE spondet .*

Inde *Textoria* præstò erat . Hæc solemnem , qua *Ignatius* Divum in numerum relatus fuit Apotheosum intexerat Auleis , attexerat etiam Epigramma .

*IGNATI decora alta vides , Sacrosque Triumphos ,
 Et patrui , & magni grande Neptis opus .*

Hæc patruī LVDOVICE tui venerabile manus
 Exhibet, hæc meriti textilis umbra tui est.
 Lanificas alii studeant mulcere sofores
 Ut liceat Fato candidiore frui.
 Fata tibi Virtus LVDOVICE, æternæque Fama
 Stamina sollicita texuit ipsa manu.

Textricis hujus vestigium premebat *Vestiaria* quæ altera manu forficæ, adversum altera Numisma XIII. fustollebat literarum ambitu circumscriptum ex homil. 34. D. Chrysofom. acceptarum. *A Deo data vicissim Deo reddimus.* Ipsa de suo in Epigrammate loquebatur.

Filia tum prima, sed non & conscia culpa
 Et de Matre tuli nil nisi servitium.
 Nam veteres texi frondosa veste Parentes
 Quos puduit nudi criminis esse reos.
 Me Sacram IGNATI revocat Ludovisus ad Aram
 Sim famula, ut lucis, quæ modo noctis eram.
 Magnum opus aggredieris, Princeps ò magne quis unquam
 Progeniem sceleris fecerit arte piam.

Ultima Tabularum *Phrygiaria* Altaris auro in frontali Ludovisiorum infigne floribus ingentibus coronabat. Ejus laborem Carmen incitabat.

O age, quid cessas, telam distinguere pubes?
 O laudum stimulis te tua pungat acus.
 Excute vim: nescis quæ nunc miracula trahas?
 Quot figendo aperis puncta tot ora locas.
 Ora quibus per te, vel stamina muta loquantur
 Principis, & nomen dicere fila doces.
 Hæc tua sunt rerum molimina, non opus artis
 LOIOLAE magnum, dum LVDOVICE faves.
 Optat adhuc linguas centum, centum ora Poetis
 Et tibi jam gestat tela, quod illa rogat.

Orbem denique candidatarum artium claudebat *Odoraria*, quæ Principem propè Aram collocata odoratum ad fumum passillorum virgulam incendebat. Altera manu Numisma XIV. versabat, ex quo, tanquam è vena tria Flumina aurea, erumpbant in Mare, cursuque suo, tanquam ductu trium linearum gentilitium infigne Ludovisiorum Ecclesiastæ verbis cap. 1. impressum adumbrabat, scilicet *Unde excurrunt revertuntur.* Succinebat Epigramma.

Illa ego fragmentum peregrina Antistes odorum,
 Quam juvat Eojs imperitare plagis.
 Adsum & passillos dextra gero, tu mihi prestas
 IGNATI ardentes ò LVDOVICE faces.
 Non alio poteram redolentior igne videri
 Quam quem magnanmi Principis aura ciet.
 Sed minus hæc fragrant mea fumi virgula quam tu
 Atque tuum in nostro munere munus olet.

Tandem in Epythilii tophoro inscriptum est hoc Carmen, quasi coronamentum Artium subiectarum, & clausula operis.

Artes struendis molibus bonas vides
 Excivit ingens Fama Templi, quod paras
 Operam libentes sedulo locant suam

*Vicisse vota Principum, atque opes solent
Tui LVDOVICE non erunt uni pares.*

Ex his numismatis primum, secundum, ultimumque Ludovisus in fundamenta coniecit. Secundum enim averfa fronte fufceptum opus, adverfa verò operis indicabat Auctorem. Et, ut cuinam Cœlitum colendo Templum extrueretur, Ignatii vultus exprimebat in primo, ita Ludovisus ipse Templum offerendo, & tria Ludovisii flumina Deum Optimum Maximum fontem, & mare bonorum omnium repetendo Cultus Divini causam loquebatur in ultimo.

Hoc apparatu rerum, & pompa Ludovisus recentem Ignatio Basilicam auspiciatus est. Et sanè dignitas argumenti inventionis raræ, fœlicitas Picturarum explicata majestas implevit animos, oculoſque Romæ, in qua nemo fuit, qui rem pulcherrimam diu non ſpectaret, nemo ſpectavit, qui non probaret. Peracto ſolemni Sacro prænſus eſt apud Patres Romani Collegii Ludovisus, ejuſque Germanus Frater Venuſiæ Princeps cum Oratore Bononiënſi, tribuſque Præfulis domeſticis. Menſæ frugalitatem honeſtavit perpetua concio trium, & viginti linguarum, quorum ſingulæ, excepta una, Pronunciatores patrios habuere, ut ne Japonia quidem deſideraverit Oratorem ſuum. Diei reliquum cum aut in rogandis Architectis, fabricæque conſultationibus poſuiſſet, legitimæ plenus, amorique, vale Patribus dixit, illud ante clara voce teſtatus, eum diem, non Templi natalem fuiſſe, ſed fauſtum ſibi, fœlicemque Æternitatis aditum, & inſtar immortalitatis diem, quo fragilem arenam jaciendo non tam ſibi Terræ aream, ſed Cælum fundamentis occupafſe videbatur.

Habet Lector Collegii Romani gratulationem ex primo jactu lapidis in fundamenta Templi, quod Regis magnificentiam adeguat.

Templum hoc auguſtum conſtrucere quidem cœpit Ludovicus, imperfectum deindè abſolvi juſſit Teſtamento; adiecit enim ut ducentis aureorum millibus opus longè pulcherrimum ex animi ſui ſententia ſtare.

Pluribus annorum ſpatio inſudavit ars, ut abſolveret, ſed ne nimis in longum protraheretur ejus uſus anno Jubilæi 1650. ad ſacra munia, & ad pietatis officia major ejus pars idonea fuit reddita, deindè anno 1670. tota patuit Baſilica.

In ea ſupra fores hanc legimus Epigrammæ.

LVDOVICVS CARDINALIS LVDOVISIVS
SACRÆ ROMANÆ ECCLESIÆ VICE-CANCELLARIVS
IN HONOREM S. IGNATHI SOCIETATIS IESV FVNDATORIS,
QVEM GREGORIVS XV. PONTIFEX MAXIMVS
PATRVVS INTER SANCTOS RETVLERAT
TEMPLVM HOC A FVNDAMENTIS EXTRVXIT
NICOLAVS PLVMBINI, ET VENVSIÆ PRINCEPS
FRATER APERIENDVM CVRAVIT
SVB AVSPICIIS INNOCENTII X. PONTIFICIS MAXIMI
ANNO IVBILÆI M. DC. L. SANCTISSIME CELEBRANTIS.

❁ IX ❁

ASSAGIVM GENERALE.

pag. 66.

A Nequam ad Numismatis lucubrationem deveniamus herendum parumper eſt in ipſo lemmatis nomine, ideſt ASSAGIVM, quod quidem à Latinis Authoribus non uſurpatur. Itali enim tantùm dicunt *Aſſaggio*, & *Aſſaggiare* quod verbum docet Menagius de Origine linguæ Latinæ derivare à particula *Ad*, & nomine *Sapor*, ſeu *Sapos*, *ſapus*, *ſapa*, *ſapagium*, undè *ſapaggiare*, *ſaggiare*, *ſaggiare*, *adſaggiare*, & *aſſaggiare*, quibus vocibus nil aliud ſignificamus, quàm leſiviter deguſtare, ſeu aliquid delibare. Ex voce *Saggiare* originem ducunt hæc aliæ *Saggiatore*, & *Saggiuoli*. Lotarius Sarſi in libro, cui titulus *Ratio Ponderum Libræ*, & *Simbellæ*.

bella. *Noram* (ait) hoc nomine Saggiatore, si prima ejus repetatur origo, eum significari qui vina degustat, libat, pitissat, sic etiam ea voce Saggiuoli exprimi enophora illa parvula, quibus cuiusque vini specimen degustandū, ac libandum empirioribus circumfertur.

Hanc vocem *Affagium* jam in usu fuisse anno 1255. notat Dominus Du Cange in Glossario ad Scriptores mediæ, & infimæ Latinitatis, illamque inveniri in Bulla Alexandri Summi Pontificis apud Ughellium Tomo 1. pag. 68., in qua dicitur, *Ecclesiam Sanctæ Mariæ de Fulono in quatuor urcam, & unum affagium, & dimidium Salinis fundi Furani.*

Translata deinde fuit ad significandum examen monetarum, quod quidem duplici ratione perficitur. Primò enim in ipsa monetarum materia, ut an ex puro auro, seu argento constet, nullo vitiatò alterius metalli surfare. Secundò, an pondus à Principe decretum equet, utrumque non ad privatam, sed ad publici Magistratus, seu ipsius Principis auctoritatem ex antiquissimo more spectare narrat Borghinus agens de Monetis Florentiæ censis, licet anno 1322. lex emanarit, qua omnibus privatis jus conceditur Aurificis stateram apud se retinere, qua iustum monetarum pondus deprehendatur, metallum tamen, ex quo moneta conitatur solus Princeps recognoscit, eoque probato, in publicos usus erogatur pecunia, vocaturque probata, seu publica; quem usum antiquissimum arguit locus ex Genesis cap. 23. ubi dicitur, Abraham pro sepulchro Saræ, sive spelunca, & agro, quem in illum finem emerat ab Ephron appendisse *quadringentos Siclos argenti probata moneta publica*. Publica autem dicitur, quæ signata est ea figura, qua moneta Principis, aut Communitatis insignitur; probata est, quæ iustum pondus, & pretium habet, sive quod in tractandis rerum commerciis exponitur, nos dicimus *monetam currentem*.

Ut autem singuli certi essent de monetarum valore, & pretio docet Aristoteles idè illis Principum Effigies esse insculptas; undè Rex Theodoricus boni publici interesse dixit monetas haberi integras minimèque attritas. Hæc sunt Cassiodori verba. *Omninò moneta debet integritas quæri, ubi & vultus noster imprimitur, & generalis utilitas invenitur. Quidnam erit tutum, si in nostra peccetur effigie, & quam subiectus corde venerari debet manus sacrilega violare desinat?* Et ut major conitaret monetæ veneratio. Pagani quidem Imperatores Deam sibi eandem finxerunt, quam frequenter ipsi nummis insculperunt, eamque graviter punientem eos, qui dolum in pecunia committerent. Christiani verò hisce verbis insigniebant. *Sacra Moneta Augustorum, & Cesarum nostrorum*. Primi representabant tres Deas stantes, trutinas tenentes, quarum prima aureis, secunda argenteis, tertia æneis signandis consecrata censeretur. Quò pertinet trium virorum monetarum solemnitas inscriptio, cum officii sui rationem suis nummis inferiberent, quam his characteribus exprimebant *A A A F F*, quasi illis sese Sponsores traderent æquitatis monetarum sua auctoritate procurarum. *Auro, Argento, Aere, Flando, Feriundo*, de quorum officio scribit Cicero lib. de Legibus, & Pomponius in libro 2. §. 16. de origine Juris, ajuntque, illorum interesse numismata probi auri, & argenti, justique ponderis examinare, undè ille celeberrimus vates retulit, scribens de Nerone.

Non circumcisa, & iusti ponderis Aera

Quæ nova cuduntur sine capite absque tuo.

Ob eandem rationem doctissimi Grammatici censuerunt, monetam dici, quòd moneat, ne quid fraudis in ære, signo, vel pondere fiat, nec non monetam sic vocari eo quòd signi impressione auctoris, & valoris nos moneat. Scribit Joannes Ferrar. in usibus Feud. lib. 5. cap. 5. seu monetam, quòd moneat in metallo signato nullam esse fraudem. Testit. Jun. tract. de variet. monet. par. 1.

Hanc igitur legem monetæ probandæ, ut sanctius quam ceteri Principes retinerent Summi Pontifices publici Aëarii Præfectos constituerunt, à quibus novæ pecuniæ, quoties publicandæ sunt, ad trutinam diligentissimè revocantur.

Tale examen indicari ab hoc numismate affirmat D. Joannes Palatius, cui Epigraphe incit *ASSAGIUM GENERALE* non tamen verum est (quòd idem subdit) *totiè repeti solere, quoties nova cuditur moneta*. Manifestum hoc fiet, si ejusmodi examinis seriem exponam.

In Officij Monetaria, quæ Romæ extat, Vir ille, cui ejus cura à Summo Pontifice commissa est, debet singulis annis monetam argenteam cudere ad summam usque

AudPatru.
cap. 5. pag.
nihil 33.

Varior. lib.
cap. 32.

Grass. lib. 3.
Miscell. cap.
13.

Pag. 356.

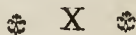
usque triginta quinque millium nummorum, auream verò decem millium, nec Principis effigiem, nisi in probato metallo imprimi permittit ab operariis. Committitur propterea Perito alicui, qui vulgò dicitur *il Saggiatore* hujus examinis onus, à quo tota auri, seu argenti massa recognoscitur. demptis undequaque particulis, quæ admoto igne diligentissimè inspiciuntur. Si aptum inveniat metallum, ex eo cuduntur pecuniæ, quæ singulæ non solum ad trutinam revocantur ab iis, quibus hæc cura Principis autoritate commissa est, ut præscriptum pondus præferant; verum metallum ipsum rursus in novo examine recognoscitur. Conveniunt propterea Illustrissimus Romanæ Ecclesiæ Thesaurarius, Commissarius Pontificius, Officinæ Monetariæ Præfectus, ejusque ceteri Administri, coram quibus monetæ explorator, seu *il Saggiatore* particulam demit ex pluribus monctis, quas sine ullo delectu è toto parato pecuniæ cumulo desumit, quæ particulæ rursus diligentissimè probantur in igne, quod si fortè metallum vitio non carere existimetur, illicò pecunia tota destruitur; si verò probetur, ad publicos usus impenditur.

Monetæ autem, ex quibus particulæ pro examine oblatae fuerunt in arcula ob id parata servantur, usque dum, singulis annis, pluribus aliis adiunctis, ad summam excrecant, ex qua plurima numismata, tum aurea, tum argentea formari possint, quibus Inscriptio ponitur ASSAGIVM GENERALE, suntque probatae monetæ publica testimonia. Hujusmodi generis fuisse apud antiquos ea numismata, quæ forma ceteris majora, & ponderosiora à Gallis *Medaillons* nuncupantur, existimavit Carolus Patinus.

*Introduit.
ad hist. nu-
mismat. cap
5.*

Quando verò talium numismatum usus apud Pontifices Romanos inceperit ex nullo monumento eruere mihi licuit. Inter numismata sub Gregorio XV. cusa, illa primùm inveni, pro certo tamen habeo monetarum examen tum institutum, cum primùm monetam cudere iidem Romani Pontifices inceperunt. Non enim eorum recitudo, justitiaque amor ab Ethnicis, seu Christianis Principibus sperari ambigendum est.

De Umbella, seu rotundo umbraculo cum clavibus subjectis, quas insculptas numisma præfert alibi satis ediximus.

QVIA DOMINVS SVSCEPIT ME.

Nam. 6. **C**hristum Jesum in Cælum ascendentem, dum Gregorius in numismate expressit, adiecto lemmate accepto ex Psalmo Davidis tertio: *Exurrexi, quia Dominus suscepit me.* Nil aliud significare voluisse existimo, quam se ad summum Ecclesiæ Apicem evectum sola Omnipotentis Dei manu nullo proprio merito præcedente, sicque præclaram sui animi demissionem eximius Pontifex fovebat; ipsa Pontificia dignitate ob id maximè dignissimus.

GLORIA DOMINI PLENVM EST OPVS.

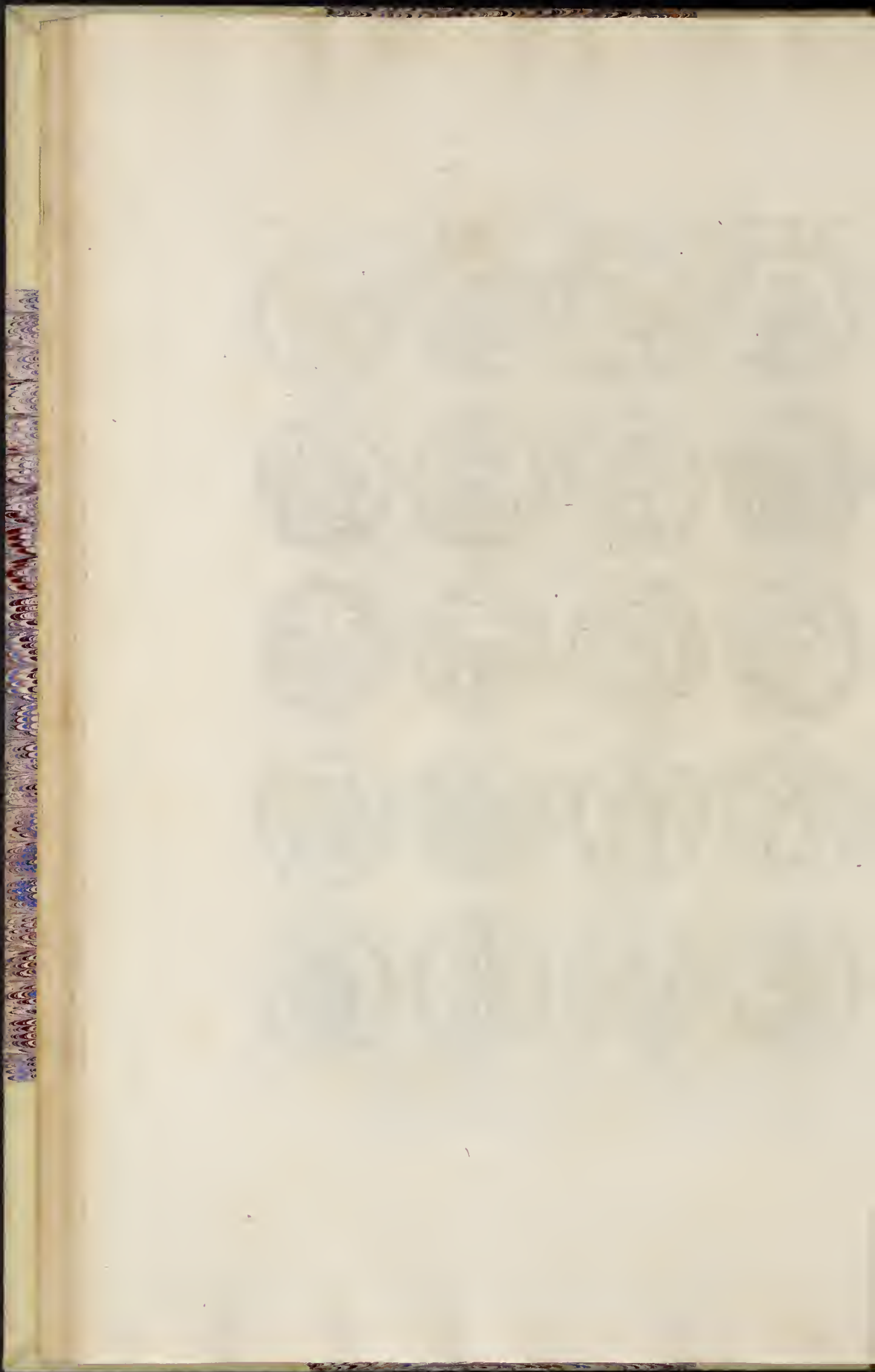
Quinque Beatorum Canonizationi, quos inter Sanctos Gregorius adscripsit, (ut in numismate VI. narravimus) præsens numisma alludit, in quo diffusi solis radii per globum crystallinum congregari clariore luce illuminant cor ardens, sagittam, volumen apertum, liliam, & falcem arborariâ. In his Symbolis ipsos Divos intellige. Cor enim ardens Divum Philippum Nerium indicat, cujus cor Dei amore adeò intumuit, ut pectoris costæ diffractæ fuerint. Sagitta Divam Theresiam, cui pectus Cælestis aliger telo ignito transfexit. Liber Divum Ignatium, in quo Societatis Jesu Constitutiones ad majorem Dei gloriam conscripsit. Liliam Divum Franciscum Xavierium puritatis virtute insignem. Falx denique Divum Isidorum Agri Cultorem, sed Sanctitate præclarum, Hos Deus ipse in Sole expressus, tanquam Luminum Pater splendiores reddidit medio crystallino globo, scilicet Pontifice Gregorio in terris ejus Vices gerente, qui ob suorum morum puritatem meritò à pura cristallo potuit significari.

VRBANI

URBANI VIII. NUMISMATA.

❖ I ❖

VRBANVS VIII. PONT. MAX.

APHEI BARBERINI effigiem cernis expressam, cui Orbis vota, & suffragia virtutis Apostolicum Principatum petierunt, quemque prudentia rerum usu, & literarum artibus excultum, ad iustitia tutelam, & Religionis gloriam cælestibus consiliis instruxit. Natus è nobilissima Barberina Familia, post plurima in Aula Romana feliciter obita munera, à Paulo V. in amplissimum Cardinalium Presbyterorum ordinem cooptatus, Gregorio XV. demortuo Summus Pontifex renunciatus anno 1623 & 29. Septembris ante Augustam Sancti Petri Basilicam in Xysto, ut mos receptus postulabat ab Alexandro Sanctæ Marię in via lata Diacono Cardinali Estense Sacro ejus capiti, Populo Faustas acclamationes iterante, triplici tiara præcedentium virtutum testimonio, ac mercede imposta fuit; die verò Dominico 19. Novembris insigni equitatu ad Lateranum contendit. Eo Pontifice renuntiato, lætata est Urbs tota, audit o maxime Urbani nomine, vocabulum vel ab Urbe, vel ab humanitate deducas. Pontifex eo delecto se peculiarem Urbis parentem humanum non minus, quam nomine futurum tacite innuisse judicarunt; ob id Senatus, Populusque Romanus immensi sui gaudii argumentum Arcum in Capitolio erexit, de quo Augustinus Mascardus libello, cui nomen *Pompe Capitolii*, italice, sed ornate differuit, inscriptionesque sequentes recensuit.

*Oldoinus
col. 498.*

In facie Arcus, quę Romam respiciebat.

VRBANO OCTAVO PARENTI PVBLICO
SACRORVM REGI
QVOD ADMIRABILI NON MINVS VIRTVTVM
QVAM SVFFRAGIORVM CONSENSIONE
PRINCEPS RENVNCIATVS
ORBEM TERRARVM IN SPEM
MANSVRÆ FÆLICITATIS
EREXIT
S. P. Q. R.
PERPETVI MONIMENTVM OBSEQVII.

In facie altera ejusdem Arcus è Regione Capitolii.

VRBANO OCTAVO BARBERINO
PONTIFICI MAXIMO
ANTIQVÆ GLORIÆ RESTITVTORI
AVTHORI NOVÆ
S. P. Q. R.
IN VETERIS CAPITOLII RVDERIBVS
HOC QVALECVMQVE
RECIDIVÆ MAIESTATIS SPECIMEN
PONIT.

Ad radicem Capitolii in Septimii arcus facie, quæ Capitolium respicit.

VRBANO OCTAVO PRINCIPVM MAXIMO
 QVOD SACRVM IMPERIVM PATRVM SVFFRAGATIONE
 DELATVM
 RELIGIONE, SAPIENTIA VOTIS POPVLORVM
 PROMERITVS
 INVIDIAM ET TATIS INTEGRÆ
 PREROGATIVA VIRTVTIS ELVSIT
 S. P. Q. R.
 PVBLICÆ GRATVLATIONIS ARGVMENTVM P.

In altera versus forum Boarium.

T E
 VRBANE PRINCEPS INCLYTE
 RELIGIONIS CVSTODEM
 IVSTITIÆ VINDICEM
 ROMANÆ PATRONVM ARCIS CAPITOLINÆ
 PRÆSIDEM
 S. P. Q. R.
 PONTIFICEM CVLTV PATREM CHARITATE
 PRINCIPEM OBSEQVIO HVMANVM LÆTITIA
 VOLENS LIBENS
 ADORAT

Arcum Titi duæ alię exornabant inscriptiones, videlicet.

VRBANO OCTAVO
 AD SACERDOTII CACVMEN
 DIVINITVS ETECTO
 ANIMI MAGNITVDINE, ET ORIS MAIESTATE
 SPECTATISSIMO
 AD PVBLICVM BONVM,
 ET IMPERII PROPAGATIONEM
 NATO
 S. P. Q. R.
 IN TRIVMPHALI TITI VESPASIANI
 SOLIMORVM EVERSORIS
 MONVMENTO
 VRBANI SECVNDI FELICITATEM,
 ET AVGVSTIORES TRIVMPHOS
 OMINATVR

In altera ejusdem Arcus facie, quæ Lateranum respicit.

VRBANO OCTAVO PONT. OPT. MAX.
 PRÆSENTI SANCTIMONIÆ EXEMPLO,
 AC IVSTITIÆ CVSTODI
 AD SACRORVM INCREMENTVM,
 ET SÆCVLI DECVS
 MORTALIBVS
 DATO
 S. P. Q. R.
 CONCEPTÆ LÆTITIÆ ARGVMENTVM P.

❁ II ❁

IN VERBO TVO.

IN Divo Petro è navicula rete jactante in Marc Urbanum Pontificem recognosco, qui post electionem ad Altare processit, ut in re tam ardua Deo se commendaret, neque tamen permisit, ut se in locum secretiorem vestiendi causa abducerent, antequam prostratus humi ante Altare precibus, & lacrimis Divinam Majestatem implorasset, ut si minus Ecclesie adimento futurum prævideret, ne exire vivum pateretur. Deinde in Simbolum Pontificium illud Davidis accepit. *In Domino sperans non infirmabor.* Consentit eidem Simbolo præfens numisma, in quo cum Divo Petro loquitur Urbanus **IN VERBO TVO laxabo rete** nil se posse sibi certo suadens, omnia verò in Deo, qui debilia *confortat* juxta Divi Pauli documentum.

❁ III ❁

TE MANE, TE VESPERE.

INnuimus Urbanum Pontificem die festo S. Michaelis triplici Corona decorari voluisse, quia, (ut refert Pater Oldoinus) Michaelem, primum inter Seraphinos locum obtinentem, Cælestium legionum Ducem Catholicæ Christi Ecclesie & Pontificis Maximi Custodem præcipua veneratione colebat, unde illius imaginem musivo opere in Principis Apostolorum Basilica apud aram Sanctæ Petronillæ Joannis Baptistæ Calandæ manu perfecit. Talem cultum etiam cuso se ante illum genibus innixio indicavit, adiectis his verbis **TE MANE, TE VESPERE.** Quibus adde *venerabor.* Regium Psalmistam imitatus, qui Psalmi. 54. num. 18. agebat, *Vespere, & Mane, & Meridie narrabo, & annuntiabo & exaudiet vocem meam.* Piissimam hanc mentem non tantum in percusso numismate anno 1626. scilicet tertio sui Pontificatus declaravit, sed plurimo monetarum genere in quibus eandem inscriptionem exculpi jussit cum eadem S. Michaelis imagine, circa quam hæc sunt animadvertenda.

Pingitur ille cum libra, ut *simplices* (inquit Echius) *intelligant, eum potestatem habere animas hominum suscipiendi, eorumque merita ponderare.* Quod quidem non ita intelligendum est quasi si consequantur vitam æternam, in quibus bona opera præponderant malis. Hæc enim absurdissime dicerentur, cum nihil coinquatum introire possit in Regnum Cælorum, & qui offenderit in uno factus est omnino reus, sed significatur hac pictura, quod debemus deponere omne pondus peccati, ut signifer Sanctus Michael representet nos in lucem Sanctam. Significatur, quod in æquitate erit judicium de nobis, & figurate fit mentio in scriptura. *Appensus est in satera, & inventus es minus habens.* Qua Israëlitiana, utuntur Patres, & Dyonisius Areopagita cap. 4. Eccles. Hierarch.

Pingitur armatus, nam celebrior factus est Michael contra Diabolum pugnantis pictura expressum. *Factum est enim prælium magnum in Cælo* (ut dicitur in Apoc. 12.) *Michael, & Angeli ejus præliabantur cum Dracone.* Idco nunc Protector Ecclesie Dei habetur, unde Archangelus dicitur, qui omnium Angelorum est Dux. Sic olim anno 1469. viso Divo Michaelæ ad Pontem Aurelianæ Civitatis, Urbem à dira oppugnatione Anglorum liberante, Ludovicus Undecimus Galliarum Rex instituit Ordinem Equitum, quem dicunt Sancti Michaelis, cujus imago aurea pendet ex aureo collari, ut refert Claudius Paradinus in Symbolis heroicis.

Rursus apud Daniele cap. 10. *Ecce Michael unus de Principibus primis venit in adiutorium meum,* quare Rupertus Abbas. *Michael Princeps in prælio contra Diabolum Princeps noster & dicitur, & est Princeps in prælio contra Diabolum, & est*

est Princeps in praelio Princeps in Orasionis Suffragio. Demum armatus exprimitur, quia Antichristi audaciam retundet, juxta Danielis vaticinium. In tempore illo consurget Michael Princeps magnus, qui stat pro filiis Populi sui.

Cap. 12.

❁ I V ❁

PAX IN VIRTUTE TVA.

Iustitia videtur expressa cum ense, lancibus, & hac epigraphe PAX IN VIRTUTE TVA, Urbanianæ iustitiæ munia præcipua explicantur; Fulcimentum ille fuit Orbis, & vindex Pacis, ideò strictus cuspis in dextera quo universa protegit, sive rescindendo noxia, sive salubria imperando, ideò in læva lances, ut equali examine jus Orbi dividere ostendatur, præsidium igitur in illo mucrone habuit Orbis non causam timoris.

Oldainus
col. 525.

Quam autem Pacis amator fuerit, eamque obtentam Deo impiger tribuerit ex sequentibus discite.

Anno 1624. serpentibus in Valle Tellina armis, Franciscum Cardinalem Barberinum ad Reges, & Principes, ut ad pacem componendam incumberet, suum, & Apostolicæ Sedis Legatum de latere declaravit, Legato ad Galliarum Regem, pergente cum arma hostilia in Liguria, & Insubria finibus in cædes parata intellexisset, Epistolam Encyclicam pietatis, & prudentiæ luminibus insignem ad Patriarchas, Archiepiscopos, & Episcopos Catholicæ Ecclesiæ Divinum Numen, propitium reddituros dedit. Mense Aprili à Vaticana Basilica ad S. Mariæ Transyberinam cum Urbis Clero, cum Religiosis Ordinibus, cum Populo, & Sacro Senatu Supplex Dei opem implorans pedes incessit, omnibusque triduum se inedia Ecclesiastica assigentibus, & indicata duo Tempa obcunctibus, Jubilæi illius anni divitias tribuit.

Idem col.
505.

Anno 1627. Cardinalibus narravit negotium Vallis Tellinæ feliciter compositum, redditaque Torquato de Comitibus Ecclesiasticorum Copiarum Ductori propugnacula, & ille mox Regum Galliarum, & Hispaniarum Ministris solo æquanda reliquit, & inter alia hæc protulit verba. *Demum quod nostris eras in votis ex unanimi Regum voluntate pax est firmata: omnem movimus lapidem, ne quid detrimenti Catholica religio pateretur: testes sunt ipsi Reges, & ipse novit Deus, cuius honorem, & gloriam præ oculis semper habuimus.*

❁ V ❁

PONAT FINES SVOS PACEM.

❁ VI ❁

RESERAVIT, ET CLAUSIT.

❁ VII ❁

HOMINIBVS BONAE VOLUNTATIS.

Pertinent hæc tria numismata ad annum Jubilæi, quod anno 1625. celebravit Urbanus. In primo ipse Pontifex dum Portam auream claudit, vota futuræ pacis, de qua diximus in superiori numismate depromit, verbis ex Psalmo 147. acceptis in quo dicitur, *qui posuit fines suos pacem*, Ritus Portam Sanctam aperiendi alibi exposuimus, in præsentis numismate tantum adverto,

Pon-

Pontificem pluviali indutum Caput habere regno redimitum (quo tamen in ejusmodi ingressu Pontifex non utitur, sed illud, uti peculiare Pontificis insigne Cælator adjecit.

In secundo dicitur Pontifex referasse Portam auream, illamque clausisse. Antequam eam Portam statuto tempore aperiret; in Consistorio Secreto die 29. Aprilis anni 1624. declaravit se Jubilæum in proximum annum indicere statuisse. *Paulus A-*
Die Ascensionis Domini Sacra ejusdem indicationis diploma, uti Sanctitas Sua *lincea in*
Vulpiano Vestrio Brevium à secretis præceperat, de more in atrio Augustinus *Diariis.*
Urandus Abbreviator Curie consuetis Cæremoniis evulgavit, & ne quidquam advenarum commoditati deceret, paterna charitas Urbani curavit. In primis itaque Pontifex hospitium exteris Episcopis, & Sacerdotibus excipiendis ad Vaticanum erigi Sacri Palatii Præfecto imperavit; post tertiam Adventus hebdomadam publico Edicto à Cardinali Vicario emanante omnium Ecclesiarum Custodibus imperavit à singulis tribus diebus ante Pervigilium Nativitatis, post Salutationem Angelicam mane, meridie, & post Solis occasum omnes Campanas festivè personarent. Pervigilio deinde Nativitatis accito tum Regulari, tum Sæculari Clero post renunciatos Legatos ad portas Basilicarum aperiendas, nempe Cardinales à Monte Sacri Collegii Decanum, Lenium, & Millinum, delatus ad porticum Templi Vaticani sub Umbella in Sella sublimi, consueto ritu trino ictu Portam percussit, eamque ingressus est, jussitque Militibus Sancti Petri, & Pauli, ut quotidie Portæ aureæ custodiæ invigilarent.

Antequam eandem clauderet, ter decies eo anno Urbanus quatuor Urbis Tempia obivit, sexies ultra consuetos dies solemnem impertivit benedictionem, privatam verò è fenestra Palatii, ubi commodè posset conspici, quotiescumque Sodalitatum, populique frequentia id exposcebat.

Sub initium mensis Februarii cum lucis Panormi sævius grassaretur, ad tuendam Urbem Basilicæ Sancti Pauli invivendam subrogavit Sanctæ Mariæ Translyberim Ecclesiam, in qua Portam Sanctam aperiri voluit: Marmorea tabula in atrio ejusdem Ecclesiæ propè Fores collocata. Beneficii memoriam his verbis aternitati tradiderunt.

VRBANO VIII. PONT. MAX.
QVOD TRIGEMINA PORTA PESTILENTIÆ METV CLAVSA
IN BASILICÆ DIVI PAVLI LOCVM
TEMPLVM HOC, PORTAMQVE EIVS MEDIAM
MAGNVM ANNI SANCTI PARTEM
SVBSTITVERIT.
CANONICI MEMORES BENEFICII
POSSERE
ANNO I V B I L Æ I
M D C X X V.

Archiconfraternitati Sanctissimæ Trinitatis ultra centum nummorum summam singulis mensibus è Pontificio ærario assignatam valida pecuniarum subsidia ab eo sunt attributa. Constat ex Rationario in Archivo ejusdem Xenodochii asservato, Pontificem eo Anno novem millia, & octingentos nummos argenteos Sodalitati suppeditasse, & peregrinos per singulos dies hospitio ibi receptos eo anno quingentorum sexaginta quatuor millium numerum explevisse, præter viginti sex millia trecentos nonaginta sex valetudinarios.

Ut autem quos benignè excipi aliis præceperat sua quoque presentia Pontifex fovaret, prædictum Sanctissimæ Trinitatis hospitium non semel adivit, plurimorum pedes lavit, mensas benedixit, iisque ministravit religiosa animi jucunditate, proinde marmorea tabula sub arcum Urbani simulachrum in Cœnaculo Xenodochii apposita hujus rei sequens exhibet testimonium.

VRBANO VIII. PONT. MAX.
 COELESTIS, HVMANÆQUE REI DISTRIBVTORI
 LIBERALISSIMO
 QVOD ANNO IVBILÆI M DC XXV.
 APERTIS VTRISQVE MVNIFICENTIÆ VALVIS
 XENODOCHIVM HOC ÆRE PLVRIMO IVVIT
 NOVA SVPELLECTILI AVXIT
 PRÆSENTIA SÆPIVS
 ILLVSTRAVIT.
 SODALITAS GRATI ANIMI MONVMENTVM
 P O S.

*Thabens de
 Inbil. p.2.
 cap.13.*

Inter Miſſæ Sacrificium etiam privatum Dominica quinta poſt Paſcha in Baſilica Vaticana celebratum, trecentos ferme Sodalitatis Sancti Benedicti Civitatis Florentiæ Confratres Sacco indutos Sacro Chriſti Corpore cibavit; Deinde in aula Clementinæ contigua, poſt miniſtratum aquam ad lotionem manuum ſingulis Confratribus, menſas benedixit, eoſque cibo temporali refecit.

Completo Anni decurſu in Nativitatis Dominicæ pervigilio abſolutis Veſperis Portam auream Vaticanam ſolemni ritu Urbanus clauſit. Duodenæ capſulæ plumbeæ aureis, argenteis, & æcis numiſmatibus ſuo nomine inſcriptis plene in ipſa ſtructura fuerunt recondite. Hoc monſtrat ex una facie Portam Sanctam clauſam cum epigraphæ RESERAVIT, ET CLAVSIT, quæ verba etiam legebantur ſupra fornicem clauſæ Portæ, ſcilicet

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
 PORTAM SANCTAM RESERAVIT, ET CLAVSIT
 ANNO IVBILÆI M DC XXV.

Alia numiſmata tunc temporis cuſa fuiſſe ſunt qui referunt, ſcilicet alterum fuiſſe in quo Iemma: QUI INGREDITVR SINE MACVLA; in altero verò HOMINI-VS BONAE VOLVNTATIS: cum Porta aperta, in qua ipſe Pontifex ingreditur. Tale exponit in ſua tabula num.VII. P. Molinettus; Talia tamen nulli vidi, ſed ſolum ea, quæ expoſui, quorum ultimum Portam clauſam habet cum imagine Redemptoris in Sudario expreſſa cum ea inſcriptione HOMINI-VS BONAE VOLVNTATIS, qua innuitur non propter iniquos, & depravatos homines cæleſtes theſauros aperiri.

❖ VIII ❖

FORTITER EGIT PRVDENTER PATIVR.

Fortitudinem, Prudentiam, & Pacem tres Mulieres hic exculptæ ſignificant; Pax olcam gerit, & palmam; Clypeum cum gladio Fortitudo; Prudentia ſpeculum, quo ſignificatur, Virum non poſſe dici prudentem, niſi ſeipſum primùm agnoſcat, propriosque defectus diſpiciat, ut corrigat. Id Socrates innēbat, ſuos diſcipulos monens, ut ſingulis diebus ſummo mane ſeipſos in obiecto Speculo intuerentur. Hac expreſſione virtutes Urbani VIII. commendantur, quæ ſemper in ipſo eluxerunt. Ait enim Oldoinus. *Vir fuit magni ingenii, prudens, ac ſemper humaniſſimus. Sic Pacem coluit, ut ejus indulgentia, & auctoritate duorum potentiſſimorum Regum exercitus maximo Rei Chriſtiana detrimento ad Caſalem jam collatis ſignis decertaturi poſt initas pacis condiciones compoſitis armis quieverint* Hoc idem numiſma poſt Urbani mortem iterum recudi juſſit Eminentiffimus Franciſcus Barberinus variato lemmate hoc pacto. FORTITER EGIT PRVDENTER PAS-SUS, quod numiſma in ſuo Cimelio ſervat Romę Dominus Gaſpar Mola. Eaſdem Urbani virtutes luculentè commendavit Pater Gulielmus Dordinus Soc. Jeſu in ſua

*Ripa Ichno-
 mog. pag.
 509.*

sua oratione, ex qua hæc accipe verbis aliquantulum variatis.

„ Piger sexcenta Urbani opera commemorare, quibus ejus fortitudo, ac
 „ prudentia elucereent. Illud præterire non debeo, omnia Urbani mentem,
 „ non unius tantum Mundi capacem ita administrasse, ac si non eodem tempore
 „ cogeretur exercitus ad tutandos Imperii fines conscribere, non annonæ caritati
 „ magno erarii detrimento subvenire, non incredibili studio vigilantia, sumptu,
 „ pestem à Pontificia ditione propulsare. Nam ut olim fabulosè in hoc terrarum
 „ quasi theatrum, hinc terrima monstra illinc Herculem induxisse fortuna nar-
 „ ratur, ita illa, sed verissimè hac nostra ætate ab altera parte triumviratum il-
 „ lum malorum pestem, famem, & bellum, ex altera Urbanum opposuit. Quam-
 „ obrem si ab Africa victor Africanus dicitur est Scipio, his malis propulsatis à
 „ debellata, non à blandiente, fortuna fortunatus appellari meretur Urbanus.
 „ Attollant igitur alii humanis in rebus fortunæ potentiam, & inconstantem do-
 „ minatum, equidem illam posuisse Romæ alas, rotamque Urbano regnante, ejus-
 „ que fortitudine, ac prudentia Sceptro crinibus illigatis teneri crediderim. Ut
 „ enim lufores, arrepta temporis opportunitate, pilam exceptam manibus, &
 „ & repereussam, quo destinaverunt, dirigunt, ita Urbanus fortuitu rerum huma-
 „ rum, & damna ipsa in gloriam vertens Sapientia, prudentique jactu ad salutem
 „ dirigit, felicitatemque Regnorum. Quid enim sub ipsum beatissimi Principis
 „ exordium bella minantur? Provisum est ab Urbano contra presentes metus
 „ exercitiis, contra futuros armamentariis, & arcibus; Pestis ingruerat ad fi-
 „ nes? Depulsa est, & profuturæ posteris leges saluberrimæ constituit. Fames in
 „ proximo bacchabatur? Ingenti frumenti Copia invecita exulare coacta est fa-
 „ mes, & sempiternis annonæ commodis horrea quam amplissima excitata. Tan-
 „ tus igitur unius hominis animus stetit, tantum Consilium valuit, ut qua parte
 „ maximè patebat ad vulnera, per eam potissimum salutem induceret, & malo-
 „ rum incursus occasiones bonorum faceret. Quæ olim Montis excelsitas tanta
 „ strepentes inter nubes, procellasque sonantes audit, quanta Urbane mentis al-
 „ titudo supra fortunæ strepitus elata, inviolata serenitate fruebatur beatissime
 „ pacis. Quæ dotes effecerunt, ut Urbanus prudentissimus invictos Pontifices,
 „ Pontifex inter Prudentes fortissimus haberetur.

✻ IX ✻

TRANQVILLITAS REDVX.

Mulier sedens Columbam manu sustinet, quæ ramum olivæ rostro gerit. Columbam ad Arcam Noe oleam referentem memorat, & aëris post diluvium tranquillitatem.

Similem tranquillitatem experta est Europa, sedatis ab Urbani prudentia, bellis. Vincentio enim Mantuæ Duce prærepto, sceptroque illius Civitatis à Carolo Gonzaga assumpto, magnam belli procellam in Monte-Ferrato excitatam vidit Italia: Pontifex, quem Pacis, & communis Italiæ, & Orbis boni incredibile desiderium tenebat, Joannem Baptistam Pallottam ad Cæsarem, Cæsarem Montium ad Catholicum Regem legavit, literisque apprimè piis Jubilæum indixit, sacrisque in Principis Apostolorum Vaticana Basilica ad Aram Pietatis peractis, religiosa supplicatione cum Cardinalibus, & Principum Oratoribus ad Ædem Sancti Spiritus in Saxia pedes Processit, & septem Templorum Urbis peregrinationem peregit. Pacem denique stabilitam vidit, quæ Italiæ, bellorum motibus turbatæ, optatam attulit TRANQVILLITATEM.

*Oldoinus
col. 506.*

AVCTA AD METAVRVM DITIONE.

Io. Palatius pag. 553.
Dondin. in erat. pag. 20
Urbini Principatus, mortuo sine liberis Francisco Maria Ruvereo, qui eum possidebat, cum ad Ecclesiam rediisset Romanam; Suadebant aliqui Urbano, ut Nepotes in hereditatem vocaret, ne augmento tanti Principatus fortior Ecclesia Romana confurgeret, vel ut invidiam heredibus cumularent. Cognita Urbanus arte, majorem gloriam Familiae suae credidit, si repudiaret, quam usurparet. Misso, ad nobile membrum in Ecclesiae Corpus revocandum, generosissimo juvene Thaddeo filio fratris Pontificis, exercitus Duce, de tanta illa imperii accessione sibi, & Barbarinae familiae solam modestiae gloriam reportavit, sola enim prudentia, non sanguine, nec armis, evulsis discordiae radicibus, quae pullulare aliquando potuissent, clientelarem Provinciam recuperavit Ecclesiae, quae de re haec est memoria in Vaticano.

Oldoin. 509
 CIVITATES, ET DITIONES DVCATVS VRBINI
 NOMINE COMPREHENSÆ,
 QVAS A ROMANIS PONTIFICIBVS FELTRIA PRIVS,
 DEINDE RVVERIA FAMILIA BENEFICIARIO IVRE
 POSSIDEBAT
 IN FRANCISCO SECVNDO EXINCTA,
 VTRIVSQVE SOBOLE IN LIBERAM APOSTOLICÆ SEDIS
 DOMINATIONEM CONCESSERE
 VRBANO VIII. PONT. MAX. ANNO SALVTIS M.DC.XXXI.

Baudrandus v. Urbini.
 Regio autem Virorum, tum militari studio, tum insigni opificio, & doctrinae laude præstantium multitudine celeberrima est. Ejus partes sunt Ducatus Urbini, Comitatus Montis Feretrani, Comitatus Eugubii, Pifauri Dynastia, & Vicariatus Senogalliae, terminatur à septentrione Mari Adriatico, & Romandiola, ab ortu Piceno, à meridie Umbria, & ab oecasu Hetruria.

Hanc recuperationem declarat numisma præfens, in quo lemma AVCTA AD METAVRVM DITIONE. Urbini enim Ducatum alluit Fluvius Metaurus, vulgò Metro. Oritur hic ex Appennino Monte, deinde Fanum Sancti Angeli in Vado, Urbaneam, & Forum Sempronii rigat, postea auctus aliis Fluvii in sinum Adriaticum se exonerat quatuor milliariibus à Fano Senogalliam versus. In eodem numismate Pallas est, vel Roma, instar Palladis armata sustinens manu Templum, quod indicat Ecclesiam Cathedralē *Durantis* Oppidi, quod Urbanus in Urbem auxit Episcopatu donatam, dixitque à suo nomine Urbaniam, ut in ejusdem Urbis Palatio scriptum est his verbis.

VRBANO VIII. PONT. MAX.
 QVOD POST AVCTAM AD METAVRVM
 ECCLESIAE DITIONEM
 METAVRIENSE DVRENTIS CASTRVM
 CIVITATIS IVRE DOTAVERIT
 LOCVMQVE OB CÆLI SALVBRITATEM
 VRBINANTIVM DVCVM SEDEM
 ADDITO EPISCOPO
 SALVBRIOREM ANIMIS PROCVRAVERIT,
 AC DIOECESIS FINES EXTENDERIT
 VRBANIENSES
 VT QVOTIES NOMINENTVR
 TOTIES ACCEPTI BENEFICII ADMONEANTVR
 CONDITORI SVO POSVERVNT.

Nec

Nec tantum in percusso numismate monumentum hoc posteris traditum est, sed in pluribus pecuniarum speciebus, in quibus eadem expressio, eodem prorsus lem-mate insignita.

❁ XI ❁

BEATO ANDREA INTER SANCTOS RELATO.

Beatus Andreas, quem memorat inscriptio numismatis, ille est, qui è nobili Corfinorum familia natus Florentiæ Carmelitarum Religionem amplexus fuit, deindè Fesulanam Ecclesiam rexit, postquam pueri voce mirabiliter loquentis proditus fuit, dum latebat ignotus, eo munere se indignum existimans. Propter ejus insignes Virtutes illum Urbanus V. ad sedandas Bononiæ turbas Legatum misit, quas summa prudentia extinxit, deindè plenus meritis, die à Beata Virgine sibi prædicto ad Cælestia Regna migravit anno 1373.

Hunc Urbanus VIII. in Sanctorum album adscripsit die 22. Aprilis, qua Do-minica in albis fuit anno 1629. Ritibus à Pontificibus decretis. Vaticanæ Basilicæ parietes undequaque sericis pannis circumtecti cernebantur, plurimeque cecæ fa-ces accensæ supra Coronicem circumquaque nitebant. Magna Umbella auro præ-fulgida Altari immincebat, ejusque Lacinie Insignia ostentabat Urbani Pontificis, Regis Galliarum, Magni Ducis Etruriæ, & Carmelitarum Religionis. Theatrum, in quo Pontifex cum Sacro Purpuratorum, atque Episcoporum Cætu assidebat, Columnis constabat juxtà Doricas regulas extructis, inter quas sex excelsa Simu-lachta auro oblecta, quorum duo Sanctorum Eliam, & Eliseum, cætera Humilita-tem, Vigilantiam, Prudentiam, & Justitiam referebant, qua omnia dirigente Equite Laurentio Bernino perfecta sunt. Preces Pontifici pro Canonizatione ob-tulerunt Orator Regis Galliarum, & Comes Antonius Montecatinus Sacri Consi-storii Advocatus; ejus sacræ actionis pompam, ac seriem Inculenta enarratione comprehendit Antonius Gherardus Romanus ejus Canonizationis Procurator de-putus, quam typis edidit Romæ anno eodem Hæres Bartholomæi Zannetti.

❁ XII. ❁

ECCLESIAE B. VIRGINIS CONCEPTAE
PRIMO IACTO LAPIDE M. DC. XXVI.

Summus Pontifex representatur, qui lapidem humo deponit, ut significetur Templi fundatio, quod in honorem Conceptionis Beatissimæ Virginis sub Urbano Pontifice extructum fuit post translatum Capuccinorum Monaste-rium à Monte Quirinali ad Collem Pincium ad preces Fratris sui Antonii Cardi-nalis à S. Onuphrio, quem ex Regula Capuccinorum ad Purpuram evocaverat. Ipse Pontifex die S. Francisci festo primum lapidem posuit, in quo erant hæ notæ.

VRBANVS VIII. HOC PIETATIS IN DEVM AMORIS,
ET OBSERVANTIÆ ERGA CHRISTI PAVPERES RELIGIOSOS
SANCTI FRANCISCI CAPPVCINORVM FRATRES
LAPIDEVM MONVMENTVM IN FVNDAMENTIS ECCLESIAE
IMMACVLATÆ DEIPARÆ CONCEPTIONIS
SVMPTIBVS GENEROSIS ILLVSTRISSIMORVM
BARBERINORVM FAMILIÆ
OPIFICE CONSTRVENDÆ DEVOTISSIME APPOSVIT
ANNO DOMINI M. DC. XXIX.

In fornice interiori portæ Templi hæc alia extat Inscriptio.

FR. ANTONIVS BARBERINVS
S. R. E. PRESBYTER CARDINALIS SANCTI ONVPHRII
VRBANI VIII. GERMANVS FRATER.
TEMPLVM IMMACVLATÆ VIRGINIS
A FVNDAMENTO EREXIT
RELIGIOSI IN DEIPARAM OBSEQVII
BENEFICÆ IN SVVM ORDINEM CHARITATIS
M O N V M E N T V M
ANNO SALVTIS M. DC. XXVIII.
CAPPVCCINI FRATRES GRATI ANIMI ERGO POSVERE.

In Ædibus verò Templi proximis legitur.

VRBANVS VIII. PONT. MAX. DATVRVS FOELICIA
NOVO CAPPVCCINORVM COENOBIO AVSPICIA
PRIMVM LAPIDEM IECIT DIE IV. OCTOBRIS M. DC. XXVI.
IN EIVS TEMPLI FVMDAMENTIS,
QVOD B. VIRGINIS CONCEPTIONI SACRVM,
ET RELIGIOSIS CELLIS CIRCVMDATVM
FR. ANTONIVS BARBERINVS,
CARDINALIS SANCTI ONVPHRII
EXTRVIT SVÆ IN B. FRANCISCVM PIETATIS,
ET IN EVM ORDINEM BENEVOLENTIÆ
M O N V M E N T V M.

In Ecclesia Conceptioni Virginis Sacra extat.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
SVÆ IN BEATVM FRANCISCVM PIETATIS
IN EVMDEM ORDINEM BENEVOLENTIÆ
M O N V M E N T V M
PRIMVM HVIVS ECCLESIE LAPIDEM IECIT
DIE IV. OCTOBRIS PONTIFICATVS SVI ANNO IV.
NOLENSQVE PONTIFICIÆ CHARITATIS
M A G N I F I C E N T I A M
CAPPVCCINÆ PAVPERTATIS LIMITIBVS
C O E R C E R I
ARAM MAXIMAM ORNAVIT.

Ad latus Altaris sinistrum hæc alia verba inspicies.

FAVSTVS POLVS ARCHIEPISCOVVS AMERINEN.
HANC ECCLESIAM DEO IN HONOREM IMMACVLATÆ
CONCEPTIONIS BEATÆ VIRGINIS MARIE CONSECRAVIT,
ET ALTARE MAIVS, IN QVO RELIQVIAS
SANCTI CALISTI PAPÆ, ET MARTYRIS,
ET GREGORII TAVMATVRGI INCLVSIT,
SACRASQVE INDVLGENTIAS DE MORE CONCESSIT,
COETERA VERO ALTARIA BENEDICTVS LAVDIVS
EPISCOVVS FORISEMPRONIENSIS,
ET IOANNES BAPTISTA SCANNAROLA
EPISCOVVS SIDONIENSIS
CONSBRAVIT DIE VLTIMA AVGVSTI
ANNO DOMINI M. DC. XXXVI.

Templum hoc delineavit Felix Cafonus eum P. Michaele Capuccino Architecturæ artis perito . In Sacello, quod ad dexteram ingredienti patet, Guido Renus Sanctum Michaelem Archangelum depinxit. In proximo S. Franciscum Sacra Stigmata ab Angelo recipientem, Mutianus . In tertio Domini Transfigurationem, Balaffius Florentinus. In quarto Redemptorem in horro orantem, Baccius Ciarpus. In quinto Divum Antonium ad vitam mortuum revocantem, Andreas Sacchus . In opposita linea Sacellum Ianuæ proximum Divi Pauli Imago est à Petro Cortonesi coloribus expressa . In secundo Beati Felicis Ossa requiescunt cum ejus Imagine supra Altare Alexandri Veronensis manu depicta . In tertio Comasseus Redemptorem exanimem ejus Matrem, & Sanctam Mariam Magdalenam posuit . In quarto Deiparæ Nativitatem à Lanfranco delineatam videmus, In ultimo Sanctum quemdam Episcopum cum Virgine, & Filio puero depinxit Andreas Sacchus. In principe autem Ara Eques Lanfiancus egregie expressit Beatam Virginem .

Balconis in rit. pi. pag. 181.

Tit. in Stud. pi. pag. 307.

Hoc Templo, quod sub titulo Conceptionis immaculatæ Virginis Urbanus excitavit, eo die precipue collitur, quod Sixtus IV. anno 1476. immaculatam Conceptionem Virginis annuatim recolendam decrevit . Si quæras hujus Festi originem Wilhelmo debes Angliæ duci .

Missus ab hoc Heliinus Præful, qui hostium vires exploraret, dum imperata exequitur gravi tempestate jactatus nulla alia ope affulgente, Stellam Maris Mariam vocat . Adest pro hoc è Cælo Nicolaus, naufrago manum spondet, si Virgini Conceptæ diem festum habiturum se spondet . Illic convenitur, subridet, enatat, vota solvit . Initia hæc, ampliora postea D. fecit Anselmus Archiepiscopus Cantuariensis, Monachus Sancti Benedicti, qui instituit, ut in suo Archiepiscopatu celebraretur festum Conceptionis Beatæ Virginis . Floruit Anselmus tempore Gregorii VIII. circa annum 1073. juxta relationem Ciaconii tom. I. col. 354.

✻ XIII. XIV ✻

ORNATO SANCTORVM PETRI, ET PAVLI SEPVLCHRO.

ERuditissimus Abbas Mabillonius in Ordinem Romanum Comment. pag. 21. describens formam veterum Urbis Basilicarum ait . Post Chorum Cantorem sensim assurgebant gradus Sanctuarii, quod ab eodem Choro ditinebant Cancelli; Rugas, seu Regias appellabant, vel Cancellorum aditus, seu portas, vel Cancellos ipsos; Sub Ciborio erectum erat Altare, sub Altari verò Confessio, & post Altare in coronæ modum dispositum erat Presbyterium, seu Chorus Sacerdotum, in quo sedebant Episcopi à dextris, à sinistris Presbyteri, in capite habentes Pontificis Thronum passim ex marmore cum duobus Accolitis . Altare ornabat Ciborium quatuor Columnis innixum, quod *Propitiarium* Anastasius quandoque videtur appellare; *Umbraculum* Altaris vocat Ordo Romanus vulgaris pag. 122. Sub Ciborio posita Confessio qui locus est, in quo Sanctorum Reliquiæ, & Corpora servabantur .

Sub hujusmodi ornamento in Basilica Vaticana Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli à tempore Sancti Sylvestri Pontificis servata fuerunt usque ad tempora Clementis VIII. , ut fusè narravimus in cap. 24. historia: Basilicæ Vaticanæ, qui Pontifex novum Altare, & quidem magnificentius erigi jussit . Paulus deinde V. magnam Umbellam auro præfulgidam imposuit, quam quatuor Angelorum simulachra, ex ligno compacta sustinebant . Talem Machinam nostra tabula exhibet quadragesima octava, eam ex ære, auroque excitare animo incrat Pontificis, ut loci Sanctitati par esset, & splendidissimi Pontificis pietatem ostenderet .

Pag. 155

Cum nihil tamen Paulo regnante effectum fuisset, Urbanus VIII. nobile ornamentum excogitavit, quod duplici forma delineatum duplex numisma proponit, quod sub numero XIII. positum est ideam ejus refert, quam in nostra tabula 50. exposuimus ab Equite Bernino delineatam, quæ tamen mentem Pontificis non explevit, & nimio aris pondere Columnis imposito easdem Columnas laxari posse dubitatum est . Aliam proinde formam Berninus excogitavit indicatam in numis-

Fig. 153. numismate XIV. & insculptam in tabula 49. Ejus descriptionem ex Donato regulimus, expensas insuper, ac summam, tum aris, tum auri, quo constat adeo mirabilis Machina, & ne quid historiæ deesseet aliam ornamenti ideam exposuimus, quam Martinus Ferrabosco delineavit.

✻ XV. XVI ✻

SANCTI PETRI BASILICA CONSECRATA.

Memorant hæc duo numismata Solemnem Ritum, quo Urbanus VIII. Vaticanum Templum à Constantino Magno erectum, religiosaque multorum Pontificum munificentia in amplissimam formam redactum anno 1626. consecravit. Aram autem maximam à Clemente VIII. consecratam, cum non egeret consecratione, integrè sublatam efferrî voluit. Affuerunt huic Consecrationi Cardinales duo supra viginti, ingensque aliorum Virorum Ecclesiasticorum multitudo. Ex Episcopis sex Cardinalibus tres aberant, reliqui Albanensis, Prencestinus, Sabinenfis Pontificis ea in re adiutores extiterunt. Loco Offienfis Portuenfis, & Tusculani adhibiti sunt Cardinales Contes, Lantus, Sabellus. De hac Basilica ab Urbano Consecrata hæc in illa legere poteris.

URBANVS VIII. PONT. MAX.
VATICANAM BASILICAM A CONSTANTINO MAGNO
EXTRUCTAM,
A BEATO SYLVESTRO DEDICATAM
IN AMPLISSIMI TEMPLI FORMAM RELIGIOSA
MULTORVM PONTIFICVM MAGNIFICENTIA REDACTAM
SOLEMNI RITV CONSECRAVIT,
SEPVLCHRVM APOSTOLICVM ÆREA MOLE DECORAVIT,
ODÆVM, ARAS, ET SACELLA, STATVIS,
AC MVLTPLICIBVS OPERIBVS ORNAVIT.

Hanc sacram actionem peregit Pontifex, juxta ritus in Pontificio Cereemoniarum libro præscriptos. Undè autem Sacras Basilicas solemniter consecrandi usus invaluerit, atque Basilicæ nomen Ædes Sacræ fortitæ sint hic breviter examinabimus, & primò de ipso Basilicæ nomine aliquid innuendum.

Plura de hoc nomine ex Cicerone, Josepho, Plinio, Cælio Rodigino, ac Jurisconsultorum responsis adduci possent, quæ libens omitto. Illo cænationem significari teste Servio ait Alemannus de Pariet. Lateran. cap. 4. Cænatio verò est triclinium, teste Quintiliano, Valerio Maximo, Suetonio, Tranquillo, & Vitruvio lib. 6. cap. 5. Apud etiam Christianos quæcumque paulo major, honestiorque domus dici Basilica consuevit. In Sylvanis etiam Monachorum Casis, atque Cœnobiorum ædificatiunculis, si qua reliquis esset amplior janua, etiam Basilicam, sive Regiam cum ab aliis, tum à Sophronio vocatam invenies in vita M. Agrip. Triclinia autem, seu Basilicas, quòd in morem sæpè Concharum curvata sinuataque essent, Conchas dixere Veteres Græci, & Latini, quare Paulinus Nolanus Antistes in epist. ad Sever. 12. *Totum verò* (inquit) *extra Concham Basilicæ spatium alto, & lacunato culmine geminis utrinque porticibus.* Communiter tamen, si nominis Etymologiam cum Vitruvio secemur Domus regia significatur, in qua præcipuè coram Senatoribus lites agitabantur. Illas quadrata figura extruxerunt Romani, sicuti ex Josephi historia lib. 8. cap. 5. habemus, fuisse Basilicam Salomonis Regiæ adherentibus, litibus destinatam, corinthiis Columnis ad centenos in longitudinem cubitos, ad quingentos verò in latitudinem propagatis, videlicet ad duplicis quadrati portionem extensam; erant autem ut plurimum ternis decambulationibus, aliquando quinis constructæ; teste Leone Alberto, latiori in media, ut populum commodè exciperet, in latere ad ostium spectante Spherica patebat, Scapha, in qua Judices jura decernentes locum tenebant, atque, ut locus evaderet op-

ret opportunior, aliud inter tribunal, & deambulationes intervallum; caudicam navem dictum, ubi causarum disceptatores cum clientibus debebant, addiderunt. Plurimas in Urbe Basilicas construxere Romani inter quos Victor novemdecim adnumeravit, inter quas precipuè erant Æmilia, Portia Fulvia à Plutereo commendatæ.

Sic paritèr postquam Constantinus Imperator anno circiter salutis humanæ 324. finito Maxentii bello, hanc Ædem Vaticanam singulari extruxerat pietate, jure Basilicam nominavit; eum enim Latini Regibus Basilicas consecrare solebant, similem Ædem Divo Petro Apostolorum Principi dicavit, noscens in ea magnam fore Populi frequentiam, unicum, verumque Numen agnoscentis.

Post ejus extruccionem putat Donatus noster, Christianorum Ecclesias Basilicarum nomine insignitas fuisse, & præsertim Tempa illa primaria, Lateranense, Lib. 4. c. 2. Vaticanum, & Sancti Pauli, quæ eò prorsus modo fuerunt fabricata, quo Basilicæ veterum extruebantur, ac propter eorum dignitatem, majestatemque. Nomen enim ipsam Basilicam Regiam domum sonat, ideò Isidorus Basilicam prius vocabantur Regum habitacula, undè & nomen habent.

Basilicam igitur, quæ sub Divi Petri nomine Deo Optimo Maximo Summi Pontifices in augustiorem formam post Constantinum excitaverunt, Urbanus VIII. consecravit, prout antiquissimus in Ecclesia Ritus exigebat. Consecratio autem Templorum nil aliud est, quàm solemnitas quædam, & cum celebri exultatione facta Deo gratiarum actio, quod domus illa ad optatum finem perducta sit, cui fausta appretatio certis, sacrisque Cæremoniis adiungitur, quorum quasdam ipsa natura docuit, alia lex Ecclesiastica præscripsit, earumque finis est ad significandum Templum, quod dedicatur, & consecratur Deo, ejusque cultui, ac sacris actionibus deputatum, neque esse domum prophanam, sed sacram. De huiusmodi Consecrationis origine hæc pauca adnotavi. Et primò in lege naturæ. Genes. cap. 28. Jacob crexit lapidem, eumque consecravit, & inde eum locum appellavit *Bethel*, idest domum Dei. In lege Mosaica Tabernaculum Moyses consecravit, & completo Templo suo Salomon illius dedicationem maxima cum exultatione, & solemnitate celebravit, eam describit historia Regum lib. 3. cap. 8. & lib. 2. Paralip. cap. 5. 6. & 7. Ter autem Templum dedicatum fuit, primùm, cum à Salomone constructum est. Secundò, cum reedificatum fuit post captivitatem Babilonicam Esdræ 6. quando ex parte dirutum, & pollutum à Gentibus tempore Judæ Machabæi, de quo lib. Machabeorum 4. Ex libro secundo Rabani Mauri Archiep. Mogunt. de institut. Cleric. cap. 45. docemur, Festivitates annuas dedicationis Ecclesiarum ex more veterum celebrari, de qua re in Evang. dicitur: *Facta sunt autem Encenia Hierosolymis*. Encenia quippe festivitates erant dedicationis Templi, Græcè enim *εγκαινία*, dicitur novum, exponit ibi Rabanus sacras Cæremonias Consecrationis, atque piè illas explicat.

Apud Christianos in lege Evangelica Templi dedicandi ritum à Felice primò indicium docet in suis Tabulis Chronologicis Pater Dominicus Musantus Societatis nostræ, vixit Felix usque ad annum 274. In Breviario tamen Romano, ubi præscribuntur lectiones Divini Officii pro die 9. Novembris, qua dedicatio Basilicæ Salvatoris celebratur lect. 4. sic legitur. „ Ritus, quos in Consecrandis Ecclesiis, „ & Altaribus Romana servat Ecclesia B. Sylvester Papa primus instituit, nam & si „ jam ab Apostolorum tempore loca fuerunt Deo dicata, quæ à quibusdam Ora- „ toria, ab aliis Ecclesiæ dicebantur, ubi Collecta fiebant per unam Sabbati, & „ Christianus populus orare, Dei verbum audire, & Eucharistiam sumere solitus „ erat, non tamen adeò solemniter ritu consecrabantur, nec in eis adhuc in titulum „ erectum erat Altare, quod Chrismate delibutum, Domini nostri Jesu Christi, „ qui Altare Hostia & Sacerdos noster est, figuram exprimeret.

Sunt qui Evaristo Papæ ejus originem adscribunt, ut notat Eminentissimus Cardinalis Bona in libro 2. Rerum Liturgicarum cap. 20. §. 3. qui Pontifex circa annum centesimū vivebat, sed multo certius (ait hic Author) est Apostolicum institutum, nisi dicamus ab hoc Pontifice scripto promulgatum, quod sola traditione ab Antecessoribus acceperat, aut forte addidit ad veteres Cæremonias, ut sine Missæ Sacrificio Basilicæ non consecrarentur, ut ex illo referunt Canonum Collectores.

Alii ex adverso scribunt ante Imperii Constantini Magni nullas fuisse Eccle-

Exod. 40.

Apud P.
Mabil. ap-
pend. 2. ad
ord. Rom.

Ecclesiarum Consecrationes propter metum persecutionis, quod tamen verum est, si de publicis, & solemnibus agatur, non verò de privatis, ut advertimus. Confirmant hanc sententiam verba Joannis Diaconi in libro de Ecclesia Lateranensi, ubi hæc habet ante caput primum *decimo die à solemnitate dedicationis istius* (nempe Basilicæ Lateranensis) *quam Ecclesiam Beatus Sylvester publicè, quod non fiebat antea dedicata sunt, postea Basilica Sanctorum Petri, & Pauli.*

Veterum enim Patrum testimonio evincitur semper Christianos suas Ecclesias habuisse, quas ab Episcopis, mosaicæ legis exemplo, & Apostolica institutione, edoctis, Divino cultui certis caeremoniis consecratas nemo certe negabit, cui perspecta sit in rebus etiam minoris momenti illorum temporum disciplina. Sanctam Ceciliam inducias à Deo petiisse legimus, ut domus sua in Ecclesiam consecraretur integro sæculo ante Sanctum Sylvestrum. Accedit huic assertioni robur ex eo, quod scribit lib. 10. hist. Eusebius Casariensis describens ille lectum, & tranquillum Statum Ecclesiæ, postquam Constantinus Christianæ Religionis adscriptus fuit, emicasse ait in omnium vultu divinam quamdam hilaritatem, cum templa viderent paulò ante, destructa rursus à solo in immensam altitudinem erigi, & longe majori cultu, & splendore, quam illa, quæ prius demolita fuerant, nitescere, & initio cap. 3. Ait votivum nobis, ac desideratum spectaculum præbeatur dedicationum scilicet festivitas per singulas Urbes, & Oratoriorum recens structorum Consecrationes, & post pauca. Jam vero Antistitum absolutissimæ caeremoniæ, & accurata Sacrificia Sacerdotum, & Divini quidam, augustique Ecclesiæ ritus, hinc Psalmos canentium, & reliquas nobis divinitus traditas voces auscultantium, illinc Divina, & arcana obscantium ministeria.

Quibus verbis Eusebius letitiam Christianorum describit Consecrationes, & Sacrificia, quæ prius occulte fiebant jam publicè peragi cum maxima Majestate, & solemnitate. Tantæ vero Religionis hæc consecratio fuit, ut impius, ac pene sacrilegus haberetur, si quis in Ecclesia non dum consecrata synaxim fecisset. Nihil clarius ad hoc probandum, quam Sancti Athanasii Apologia ad Constantium, cujus potissima pars in eo versatur, ut se purget apud Imperatorem, quòd in Ecclesia non dum absoluta, & consecrata Sacrificium celebrasset.

Finis non erit, si in his immorari, & calamo indulgere volvero. Sisto igitur, & numismata proposita observo. In XV. Pontifex Crucem parieti depictâ oleo inungit, in XVI. Crux ipsa ornamento Coronæ instar circumdata præsentatur. Inter enim Sacras Cæremônias, quæ in dedicatione Templi adhibentur præcipua illa est, quæ signum Crucis parieti depinxit, ut significetur, Christo Templum dedicari. Pinguntur autem Cruces duodecim ita inter se distantes, ut totum templum occupent, & ad singulas lampades singulæ accenduntur ad significandum, quòd Apostoli Duodecim hoc Vexillum Christi per totum Orbem Terrarum portaverunt, & sua prædicatione illum illustrarunt. Inunguntur oleo, quod est liquor nobilissimus, quippe qui omnibus supereminet, & maxime omnium penetrat, & sanat, & roborat, ac demum res illustres facit. Ita passim Authores, inter quos Joannes Stephanus Duranti de ritibus Eccles. lib. 1. cap. 24. ita Juo Serm. de Saer. de Consecr. Alt. *Chrismantur in parietibus, & typum gerunt Apostolorum qui Crucis Misterium Populis, & Gentibus mansellare studuerunt.*

Guillelmus etiam Durandus in rat. lib. 1. cap. 7. triplicem causam cur Cruces in dedicatione Ecclesiæ depinguntur enarrat. Primò propter Dæmonum terrorem ut scilicet Dæmones, qui inde expulsi sunt videntes signum Crucis terreantur, & illuc ingredi non presumant. Secundò propter Triumphi ostensionem, Cruces namque sunt Vexilla Christi, & signa triumphi ejusdem; meritò ergo, ut ostendatur, quod locus ille Christi dominio subjugatus est ibidem Cruces depinguntur. Nam, & apud Imperialem magnificentia observatur, ut aliqua Civitate sibi tradita Imperiale Vexillum in ea erigatur. Tertiò ut earum inspectores Christi Passionem, qua suam Ecclesiam consecravit, & Passionis fidem ad memoriam reducant. Hunc signandi Cruces morem asserit Gretserus noster lib. 2. de Cruce cap. 7. emanasse è Domo Nymphæ cujusdam, quam Divus Paulus in Epistola ad Colossenses salutatur his verbis *salutate Fratres, qui sunt Laodicæ, & Nympham, & qui in domo ejus est, Ecclesiam* quibus in verbis licet Cornelius noster putet cum Teophi-

Cap. 4.

Teophilacto significari domesticam Nymphæ Ecclesiam, & Familiam fidelem. Theodoretus tamen, & Divus Ambrosius affirmat, Nympham consecrassè Domum suam in Ecclesiam (quam Nympham virum fuisse probat Cornelius; Fæminam credidit Divus Ambrosius) de qua sic, *cujus & domum salutat; tam enim devota videtur fuisse, ut omnis domus ejus signo titulata esset Crucis, hoc est dedicata, inquit Gretferus, inscripto Crucis signo, qui nos non solum præsignificatus fuit factò illo Jacobi Patriarchæ, qui erexit lapidem in titulum fundens oleum desuper, sed illustri miraculo divinitus comprobatus*, de quo vide Ealredum Scriptorem rerum gestarum Sancti Eduardi Regis Anglorum, & Gretferum ibidem. Ad hanc dedicationis ceremoniam referendum est quod ait Franciscus Diaconus in vita Sancti Nicolai de Cethrone, qui in memoriam Sancti Nicolai Templum dedicavit, & ornavit latera muri Coronis aureis, cujus moris hodie ubique clara vestigia; nam duodena ille Cruces fere Coronis depictis cinctæ hodie in Templis cernuntur. Nec fatiis fuit Veterum Pietati Cruces in Templis pingere, & statuere, ipsas insuper Ecclesias in speciem, & habitum Crucis conformabant. Quo Crucis schemate nominatim extructum fuit Templum illud Gazæ in Palestina, quod Sanctus Porphyrius in locum Marnii delubri celeberrimi everto idolo substituit, idque justu Eudoxiæ Imperatricis, ut testatur Marcus Gazensis Diaconus Discipulus Sancti Prothirii in vita ejusdem apud Surium 26. Februarii.

In Epist.
Paul.

Ibidem.

28. Jan.

Gretferus
lib. 2. cap.
14.

Quia rursus templum destinatur Divinis Sacrificiis, aliisque puris actionibus, ideo ad hanc munditiam significandam præter Cruces Templum aspergitur aqua, thus adoletur, cerei accenduntur, quia verò sacratur ad concionandum, & docendam fidem, quæ est fundamentum totius justitiæ, ideo describitur alpha-berum in pavimento, describitur autem grecè, & latinè, quia illis linguis prædicata est fides, & illis utebatur tota fere Ecclesia eo tempore, quo Ceremoniæ sunt institutæ. Cætera percurrere apud Sacros Doctores à quibus Sacri Ritus illustrantur,

✠ X VII ✠

ORNATO CONSTANTINI LAVACRO,
ET INSTAVRATO ROMÆ.

PRope Basilicam Lateranensem nobilis ædes assurgit, in quo insigne fervatur propheticum vas ad Sacrum Baptismatis usum, vocat urque baptisterium Constantini, quòd in eo Imperator Constantinus undis salutaribus circa annum 325. ablutus fuerit, & quia nomen illi conditoris liberalitas fecerit, ut affirmat Eusebius Cæsariensis. Extat ærea tabula, in qua Antonius Lafferus Romæ anno 1553. exculpsit hoc baptisterium illi titulo adiecto. „ Balnei Laterani, & in eo ad curandam Constantini Cæsaris Elephantiasim innoxio „ infantium sanguini suscipiendo primùm parati labri, ac mox conversa in picta- „ rem crudelitate ejusdem baptismo destinati simulachrum.

In Lectione quinta Breviarii Romani, quæ præscribitur Sacerdotibus dicenda die 9. Novembris in festo dedicationis Basilicæ S. Salvatoris hæc verba leguntur.

Constantinus in suo Lateranensi Palatio Ecclesiam Salvatori dedicavit, & ei continentem Basilicam nomine Sancti Joannis Baptistæ condidit, & loco, quo ipse Baptizatus à Sancto Sylvestro à lepra mundatus est. Hunc locum fuisse Anti thalamum ipsius Palatii, quod italicè Anticamera dicimus, refert Dominus Abbas Piazza in suo Emerologio, quam opinionem Nardinus refellerat Anastasii autoritate ful- „ qui in vita Sancti Sylvestri affirmat, Constantinum extruxisse iuxtà Palatium Basilicam, & Fontem Sanctum, ubi baptizatus est Augustus Constantinus ab eodem Episcopo Sylvestro.

Die 24. Jul.

Lib. 3. c. 7.

Sed mitto indaginem hanc circa Constantini lepram, & Baptismum à Sancto Sylvestro celebratum; opus enim est tricus oblitum. Legatur quidquid Bollandus reculit ad diem 21. Maii. Satis, superque mihi sit numisma exponere, illudque

brevi, & sincera narratione illustrare. Est igitur baptisterium, quod dicitur *Constantini*, quodque Constantinus constructi fecit, ut indicavimus cum Anastasio, juxta antiquam consuetudinem, qua post primitivam Ecclesiam, (cujus tempore baptismus celebrabatur in fluminibus, fontibus, mari, domi, aliisque in locis) crescente Fidelium multitudine ad hoc peragendum Sacramentum singulis in Civitatibus fuerunt depurata loca, quæ ad sinistram Orientem versus prope Ecclesiæ Cathedralis vestibulum ut plurimum sita erant; dixi, ut plurimum, nam in Basilica Divi Petri in ipsa Basilica collocabatur, quare Augmentum Basilicæ dicebatur, ut notat P. Granerius. Tale baptisterium, quo nomine haud significatur Fons ipse Sacer, sed ædes Basilicæ addita, quales hodie apud Ravennam, Florentiam, Bononiam, Pisas, alibi que visuntur, quæ ut non est eodem recto cum Basilica, ita proprium habet Consecrationis ritum. Extat in libro Diurno Romanorum Pontificum in lucem edito cum notis à P. Granerio formula petitionis de dedicando Baptisterio. Petebatur enim à Pontifice consecratio loci, quem aliquis in fundo sui juris ædificaverat.

Lib. Diurn.
Pont. tit. 19

Erat itidem Baptisterium speciali forma constitutum, nempe octagonali, ut S. Ambrosii denotant carmina ad Fontem in templo Sanctæ Teclæ Mediolani inscripta, & relata à Grutero in suis inscriptionibus.

Pag. 1166.
num. 8.

Octachorum Sanctos templum surrexit in usus.

Octagonus Fons est munere dignus eo.

*Hoc numero decuit Sacri Baptismatis aulam
Surgere, quo populis vera salus rediit.*

Cap. 19.

Sanctus Carolus Borromeus in instructione Fabricarum Ecclesiasticarum prescribit etiam formam sexangularem, aut rotundam quibus tamen octangularem præfert, cetera, quæ ad ejus constructione spectant ex Divo Carolo recenset Sarnellus in antiqua Basilicographia.

Cap. 49. S.
5.

In eodem Templo octagonali, ut plurimum octagonalis formæ magnum erat aquarum receptaculum, in cuius medio aqua erumpebat. Ejus exemplar affert Illustriss. Ciampinus in to. 2. veter. monument. quod ait videri in Metropolitana Pisane urbis. Ad eadem baptisteria descendebatur antiquitus, ut notat Isidorus Hispanensis, qui floruit in principio septimi Sæculi his verbis. *Cum baptizamus in Christo per aquam renascimur, ut purificati vivificamur, Fons autem origo omnium gloriarum est, cujus septem gradus sunt, tres in descensu propter tria, quibus renunciamus (intellige Mundum, Damonium, & Sensum). Tres in ascensu propter tria, quæ consistunt; Septimus verò is est, qui & quartus similis filio hominis, extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo omnis plenitudo Divinitatis habitat corporaliter: Parem graduum numerum omnibus in baptisteriis observatum fuisse deducitur etiam ex Albino Flacco lib. de Divin. Off. cap. de Sabb. S. Paschæ.*

Lib. 2. de
Divin. Off.
cap. 24.

In delineatione Constantiniani baptisterii, quam supra diximus Romæ vulgatum ab Antonio Laftero anno 1553. prout eo anno extabat, Tres videntur gradus, ut descendi, & ascendi per eos posset, insuper Vas porphireticum in centro arcæ collocatum, & unico gradu à solo elevatum.

Si verò ornatum quæramus, hæc refert Sanctus Damascus in lib. Pontif. in vita Sancti Sylvestri. „ Baptisterium illud Lateranense ex lapide porphyretico ex „ omni parte coopertum extrinsecus, foris, ac desuper Constantinus extrui curaverat. Hujus pars illa. quæ aquam continet ex argento erat, in medio baptisterii columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiala 50. librarum Balsamo plena, in labro Fontis stabat Agnus auri purissimi, unde aqua fundebatur. „ Ad dexteram Agni erat statua Salvatoris argenti purissimi 170. librarum, ad „ lavam Signum Joannis Baptistæ argenteum librarum 100. in cuius manu erat index *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*: Erant & septem Cervi argentei, fundentes aquam, *singuli libr. 80.* His ferè similia refert Anastasius in vita B. Sylvestri, dicens: Ipsum Sanctum Fontem ex metallo (id est lapide) porphyretico ex omni parte coopertum intrinsecus, & foris, & desuper, & quantum aqua continet ex argento purissimo in pedibus 5. qui pensavit argenti „ libras tria millia, & octo. In medio Fontis columna porphyretica, quæ portat phia-

» tat phialam auream, ubi candela est pensans ex auro purissimo librarum 52. ubi
 » ardet in diebus Paschæ balsamum lib. 200. Mixum verò ex stippe amianti, in
 » labro Fontis baptisterij Agnum ex auro purissimo fundentem aquam, qui pen-
 » fat libras 30. Ad dexteram Agni Salvatorem ex argento purissimo in pedibus 5.
 » pens. libras 170. In leva Agni Beatum Joannem Baptistam ex argento in pedi-
 » bus 5. tenentem titulum scriptum, qui hoc habet *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit*
 » *peccata mundi* pensantem libras centum, Cervos ex argento septem, funden-
 » tes aquam qui pensant singuli libras 80. Thimiamaterium aureum cum gem-
 » mis, prainis, & hiacynthis 42. pensans libras decem.

Hæc eadem recitat Rasponus lib. 3. cap. 1. de Basilica Lateranensi, additque, Constantinum aliquot columnas ex lapide porphyretico advexisse cum suis epistiliis, ut Baptisterium magis exornaret. At opus differendo, interveniente morte, posteris relinquere coactus est.

Sed Sixtus III. illas erexisse, ac totidem illis epistilia octo super imposuisse refert liber Pontificalis. Circuitum Epistiliorum Zophorus perpetuus comitatur, in eoque versiculi aliquot leguntur originem Sacri Baptismatis, & mysteria explicantes. His Hilarus Papa lucernam auream adjecit cum quinque lucernulis minoribus decem librarum, & Cervos argenteos tres, aquam effundentes, quorum singuli erant librarum triginta. Tuerim argenteam cum Delphinulis (Incernarum genus erat) librarum 60., & Columbam auream duarum librarum. Leo etiam Tertius Sacrum hunc Fontem velis albis olofericis per gyrum numero decem exornatis decoravit cum aliis donis. Traditur deinde, Hadrianum reparasse hoc ædificium, jam vetustate fatiscens. Hadrianus etiam IV. Baptisterii navim exæquavit Basilicæ Salvatoris, atque adeò ex aquæ Claudie aquæductu, quem paritèr restitavit, aquas in ipsum Baptisterium corrivavit. Leo X. restituit tectum, quod etiam reparavit Paulus Tertius, eique plumbæas laminas Pius IV. adjecit. Gregorius verò XIII. laquearibus constructis, & Porta prope Lateranensem Basilicam patefacta decoravit. Novissimè Urbanus VIII. in elegantiorè eam formam, quæ nunc extat reduxit.

Octangularis est hujus Baptisterii forma, superioribus sæculis ad Sacrum hunc Fontem adentes per gradus quatuor ex area ejus anteriore ascendebant, per alios deinde tres ad Fontem ipsum descendebant. Interior baptisterii pars singulari Urbani VIII. munificentia ornata est picturis egregiis ad parietes in gyrum insignita, quæ res gestas Constantini Magni exprimunt. Pictorum insignium opera illa sunt, nempe quæ tholum exornant Andree Sacchi, Historia Crucis à Constantino in Cælo vise picta fuit à Hiacyntho Geminiano; Pugna verò, & triumphi ejusdem ab Andrea Canafseo, reliquæ duæ à Carolo Maratta, & Cagnonio. Parietes hic depictus superioribus sæculis erat porphyreticis, & albis marmoreis tabulis, partim quadratis, & partim oblongis artificiosè incisis incrustatus cum interjectis variis ex opere tessellato emblematis. Capitelli columnarum quatuor ordinis corinthii sunt, reliqui quatuor jonici, laquearia, quæ inter columnas, & extremum parietem intercedunt miro artificio elaborata, auroque illita cernuntur cum gentilitiis insignibus Familiæ Barberinæ, inter fenestras numismata Urbani exprimuntur, in quibus opera publica ejusdem notantur. In medio baptisterii Fons ipse includitur, labrum ad usum Baptismi est ex lidio lapide, superstat simulachrum Sancti Sylvestri, lustrali aqua, Constantinum abluentis. Pavimentum interioris arce variis marmoribus sectis ornatur, sicuti pavementum superius. Supra columnas, quas diximus totidem aliæ marmoreæ cum capitellis elegantissimis cernuntur, qui Baptismi tholum inauratum sustentant, & in ejus apice spectatur Spiritus Sancti symbolum cum Epigraphe. SPIRITVS DOMINI FERREBATUR SVPER AQVAS. Habet Baptisterium facella duo ad dexteram S. Joannis Baptistæ, ad lavam S. Joannis Evangelistæ. Gemina hæc Oratoria conditorem suum Sanctum Hilarum Pontificem agnoscunt, qui ea etiam ornavit, & locupletavit donis. Forma Oratorii S. Joannis Baptistæ est quadrata musivo opere, & picturis elegantissimè exornatum jussu Clementis VIII. à Joanne Aliberto, & Sanctum Joannem aquis Christum abluentem Andreas Commodus Florentinus depinxit, Statuam verò Præcurforis Domini Donatellus Florentinus exculpsit.

Philippus
Titii in sua
dio pictor.
pag. 187.

Oratorium S. Joannis Evangelistæ à regione alterius oppositum figuræ dimidiæ Crucis simile est, in eo testudo multivo opere elegantèr instructa. Illam Clemens VIII. pariter restituit anno 1597. sui Pontificatus quinto. Historias ejusdem Apostoli Antonius Tempeta coloribus expressit, cæteras Augustinus Ciampelli, Statuam æneam Joannes Baptista à Porta compegit, imagines in lateribus dispositas Cæsar Arpinas depinxit.

Qui plura desiderat legat quæ Joannes Diaconus in sua de rebus Lateranensibus historia inseruit, & Emin. Raspon. lib. 3. cap. 7.

Antequam finem imponamus non abs re erit curiosum Lectorem docere quæ idem Rasponus enarrat cap. 4. A Pontificibus Romanis olim fieri in hoc Baptisterio, præcipuè Sabbato Sancto, ut refertur in vetusto Codice rituali Ecclesiæ Romanæ. Tum enim post Lectiones recitatas in Basilica Constantiniana Pontifex cum Sacris indumentis, & pallio ad hunc Fontem descendebat unâ cum Cardinalibus Diaconis, Subdiaconis Regionariis Lytaniis interim modulantibus; Primicerius verò cum Schola Cantorum responsum canebat, cujus initium est *Sicut Cervus*, ubi ventum erat ad porticum S. Venantii Pontifex assidebat in Faldistorio. Cardinales verò tum Episcopi, tum Presbyteri, qui in Choro remanserant accedebant. Tunc Prior Presbyterorum Sacris instructus vestibus appropinquans Pontifici dicebat: *Jube Domne benedicere*, eique Pontifex benedictionem impertiebat, quod iterum & tertio repetebat, ac demum Pontifex adjiciebat hæc verba. *Ite, & baptizate omnes gentes*. Tum Cardinales Presbyteri vestibus Sacris amicti ad proprios Titulos equitabant, & ibidem singuli eo die Baptismi mysterium celebrabant. Pontifex autem sollemnè ritu Fontem benedicebat, deinde tres parvulos Sacra Baptismatis unda eluebat. Deinde minor Diaconorum Cardinalium, & Canonici Lateranenses infantes omnes, & quotquot aderant aqua lustrali Christiano cultu initiabant. Plura etiam agebat deinde Pontifex quæ cum ad Baptisum non pertineant in præsentiarum omittimus.

❖ XVIII ❖

AEDE EXORNATA FACIE RESTITUTA.

Pag. 165.

25. Decemb.

EXtat Romæ ad radices montis Palatini nobile Templum, quod in honorem S. Anastasiæ constructum fuisse à S. Damaso Pontifice affirmat P. Molinæus; Verum ex vita Sanctæ Anastasiæ, quam Simeon Metaphrastes conscripsit allata ab Aloysio Lipomano scimus ante annum post Christi ortum trecentessimum. *Apolloniam quamdam mulierem genere insignem precatam Præsclæ uxorem accepisse post martyrium Corpus Sanctæ Anastasiæ, & cum ipsum præclarè, & ut oportebat honorasset deposuisse in horto domus suæ. Postea verò templum quoque excisasse Martyri præclarum, & magnificentum*. Illud est quod numisma præfens proponit, fuitq; semper inter Romana Tempia conspicuum Titulo Cardinalium insignitum, etiam circa annum 500. ut apparet in Catalogo 28. Titulorum, quorum numerus in Synodo sub Symmacho celebrata describitur, relatus ab Oldoino tom. 1. col. 117. in Hygino Pontifice, imò quarto loco nominatur in Catalogo eorum Titulorum, quos circa annum 305. Marcellus primus constituit.

In eodem Templo Festo Natalitii Christi Domini die secundum in Aurora. Sacrum Summi Pontifices celebrabant, indeque die prima quadragesimæ, Sacris Cineribus Fidelium capiti impositis, cum Cruce Stationali ad Sanctam Sabinam proficiscbantur.

Quamobrem plurimis muneribus dotatum multi Pontifices reficere conati sunt ut inibi lapidea monumenta testantur, post S. Damasum, & Hilarum. Lco III. præcipuè anno 795. à fundamentis reedificavit, anno 1201. Innocentius III. atque Sixtus IV. anno 1471. magnis sumptibus refici jusserunt. Cum demum anno 1636. ejus Templi frons collapsa fuerit, Urbanus VIII. illam restituit, exornata itidem interiori parte, ut lemma numismatis contestatur cum inscriptione, quam paries intra Templum januæ superpositus exhibet his verbis.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
 SANCTÆ ANASTASIÆ TEMPLVM A SVMMIS PONTIFICIBVS.
 SANCTIS DAMASO, HILARIO, ET LEONE III.
 RELIGIOSE EXORNATAM
 MELIOREM IN FORMAM RESTITVIT
 COLLAPSAM FRONTEM A FVNDAMENTIS EXTRVXIT
 DVAS TVRRES AD NOLARVM VSVM EREXIT
 INTERIORA ORNAMENTA ADIVNXIT
 ANNO SALVTIS MDCXXXVI. PONTIF. XIII.

Eam Templi frontem delineavit Dominicus Castellus. Post Urbanum VIII. Titus pag. 64.
 Eminentissimus Cardinalis Uldericus de Carpineo Summi Pontificis in Urbe Vi-
 carius tituli S. Anastasię anno 1644. Altare majus transtulit ab antiquo situ, ad
 parietem sub apside collocatum, picturasque adjecit expressas, à Lazaro Baldo-
 celebri pictore, insuper statuam ejusdem S. Anastasię, quam suo Scalpro ince- Titus pag. 66.
 perat exculpere Franciscus Aprilis, sed eo demortuo Hercules Ferrata absoluit,
 ambo Sculptores Mediolanenses.

Minores arę Virginem Deiparam à Rosario dictam ostentant, & Christi Na-
 tivitate, quas idem Lazarus depinxit: D. Georgium in alia ædícula positum Do-
 minus Pontus Januensis expressit. Arcum Tribunę binę columnę magni pretii
 suffulciunt, sunt enim è marmore, quod antiqui lapidem Pentelicum vocitabant,
 ab Italis dicitur *Porta Sancta* variatis maculis compactum.

❁ XIX ❁

ÆDE SANCTÆ BIBIANÆ RESTITVTA,
 ET ORNATA ROMÆ.

Aliud Templum perantiquum prope Urbis moenia aliqui dixerunt extru-
 ctum à Simplicio Pontifice (circa annum 470.) dicente Anastasio. *Hic*
dedicavit aliam Basilicam intrâ Urbem juxtâ Palatium Licinianum Beatę
Martyris Bibianę, ubi Corpus ejus requisivit. Quod Palatium illud fuisse dicitur
 Licinii Imperatoris. Donatus verò putat fuisse Licinii Surę Trajani familiaris,
 seu Marci Licinii Crassi, civis ditissimi, cujus domum in ea regione sitam scripsit
 Victor. Dicitur hoc Templum ad Ursam pileatum, idest propè viam tali nomine
 expressam ob simulachrum Ursę, cujus caput pileo contegitur. Sed ex inscriptio- Apud Nar-
 dine l. 4.
 cap. 2.
 ne, quę supra majoris Portę fornitem extat, deducitur ab Olimpina Matróna.
 Sanctissima fuisse excitatum, quę vixit circa ann. 363. sub Liberio Pontifice, & à
 Simplicio restitutum; sic enim legitur.

ÆDEM HANC AB OLIMPINA MATRONA SANCTISSIMA
 IN HONOREM SANCTARVM BIBIANÆ DEMETRIÆ, ET DAFROSÆ
 PRIMVM EXCITATAM A SANCTO SIMPLICIO PAPA,
 DEINDE RESTITVTAM AB HONORIO III. CONSECRATAM
 VRBANVS VIII. PONT. MAX.
 INSTAVRAVIT, ET ORNAVIT
 ANNO IVBILÆI MDCXXV. PONTIF. SVI SECVNDO.

Sacerdotes Sacris in eadem operaturos constituit, & imposito templo fastigio
 S. Bibianę, aliarumque Sociarum, idest SS. Demetrię, & Dafrosę cineres reli-
 giosè cultos à Liberiana Basilica, ad quam fuerant deveci, ad illud celebri pom-
 pa Romana Civitas transferri vidit. Erant illi tribus in thecis ancis inclusi, quas
 Thalamus sustinebat Oloferico panno tectas. Thalamum quatuor digniores Libe-
 rianę Basilicę Canonici suppositis humeris detulerunt Planctis induti sub magna
 umbel-

umbella, cujus hastas Summi Pontificis Parafrenarii gerebant. Post Sacra illa pi-
gnora sequeretur Illustris. Præful Alphonfus Sacratuſ inter duos Canonicos plu-
viali, & nitra decoratus. Præcedebat autem Liberianæ Baſilicæ Cleruſ faces
accenſas habens. De tali translatione in eodem Templo hæc extat memoria.

VRBANVS PONT. OPT. MAX.
CORPORA SANCTARVM BIBIANÆ, DEMETRIÆ, ET DAFROŒ
IN HAC OLIMPIANA BASILICA REPERTA,
ET DVM ELEGANTIORI CVLTV ILLUSTRATVR
IN LIBERIANA TRANSECTA,
INDEQVE PRISTINAM AD SEDEM RELATA,
LABRO ONYCHINO ÆNEISQVE LOCVLII,
INCLVSA PIETATI VRBIS EXPOſVIT
ANNO A PARTV VIRGINIS MDCXXVI.
PONTIFICATVS IV. III. IDVS NOVEMBRIS.

Et in area lamina, quæ Arcas Sacrorum Reliquiarum complectitur.

VRBANVS PAPA VIII.
CORPORA SANCTARVM BIBIANÆ, DEMETRIÆ, ET DAFROŒ
HIC INVENTA HONORIFICENTIVS COLLOCAVIT
ANNO DOMINI MDCXXVI. XI. NOVEMBRIS.

Cum in hac inscriptione dicatur ea Sacra Oſſa eo in loco fuiſſe inventa, ſciend-
um eſt illa anno 363 poſt Chriſtum natum recondita ibi fuiſſe à quodam Sacer-
dote, cui nomen Ioannes, ut narrat Beda in vita S. Bibianæ apud Villegam. De-
inde anno 1624. die vigefima quarta Februarii, cum antiquum Altare deſtruere-
tur, ut area Templi amplior evaderet, præſentibus RR. DD. Marcello Vitelleſco,
Laurentio Amatorio, Franciſco de Bubaliſ, Octavio Baccio, & Dominico
Fedino Canonicis Baſilicæ Liberianæ, aliſque Operariis, detectum fuit marmo-
rcum loculamentum in quo erant duo vaſa vitrea, oſſa, ac cineres S. Bibianæ con-
tinentia, ut inſculpti antiquiſſimi caracteres indicabant, ideſt ꝛ Bibian. Virg.
Paucos poſt dies cum juſſu Urbani VIII. antiquum templum in nobiliorem formam
redigi oporteret, inventa oſſa S. Demetriæ, paulòque poſt Corpus S. Dafroſæ in
pretioſo labro ex alabaſtro orientali, cujuſ longitudo undecim palmos equabat,
latitudo quinque, tres autem altitudo. Supracitatus Canonicus Fedinuſ ſibi ſua-
ſit vaſ adeò pretioſum ex illis fuiſſe, quibus in privatis Balneis Veteres nobiliores
utebantur; ex pluribus argumentis ſuam ſententiam deduxit, quæ omnia diligen-
ter expoſuit in vita S. Bibianæ à ſe conſcripta, & Urbano VIII. oblata, in qua di-
ligenter enarrat quæcumque in nova collocatione Sanctorum oſſium acciderunt,
Templumque totum ad amuſſim deſcribit.

Conſecrationem autem factam ab Honorio Pontifice quam prima memorat
inſcriptio, aliæ notæ explicant ſupra unum minorum oſſium expreſſæ.

„ Honorio III. Pont. Max. Templum hoc in honorem Sanctæ Bibianæ Vir-
„ ginis, & Martyriſ conſecravit anno poſt Chriſtum natum M CC XXIII. Pon-
„ tificatus ſui VII. menſe Martio, feria ante Dominicam Paſſionis VI. & huius
„ Conſecrationis memoriam tertio ante eandem Dominicam die impoſterum ce-
„ lebrandam conſtituit.

Frontem huius Templi ab Urbano reſtitutam Eques Laurentiuſ Berninuſ
delineavit, qui etiam exculpit S. Bibianæ Statuam; quam ſupra majus Altare col-
locatam veneramur. In parte dextera Hiſtorias Sanctarum Bibianæ, Dafroſæ,
& Olimpiæ coloribus ſupra parietes expreſſit Auguſtinuſ Ciampelluſ, in ſiniſtra
Petruſ Beretrinuſ Cortonenſiſ. In Sacello Jacobuſ Verona Flander imaginem
deplinxit, in oppoſito Petruſ Cortonenſiſ.

Baldinuco.
in ejus Vi-
ta pag. 15.

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

XXXI

XXXII

XXXIII

XXXIV

XXXV

XXXVI

XXXVII

XXXVIII

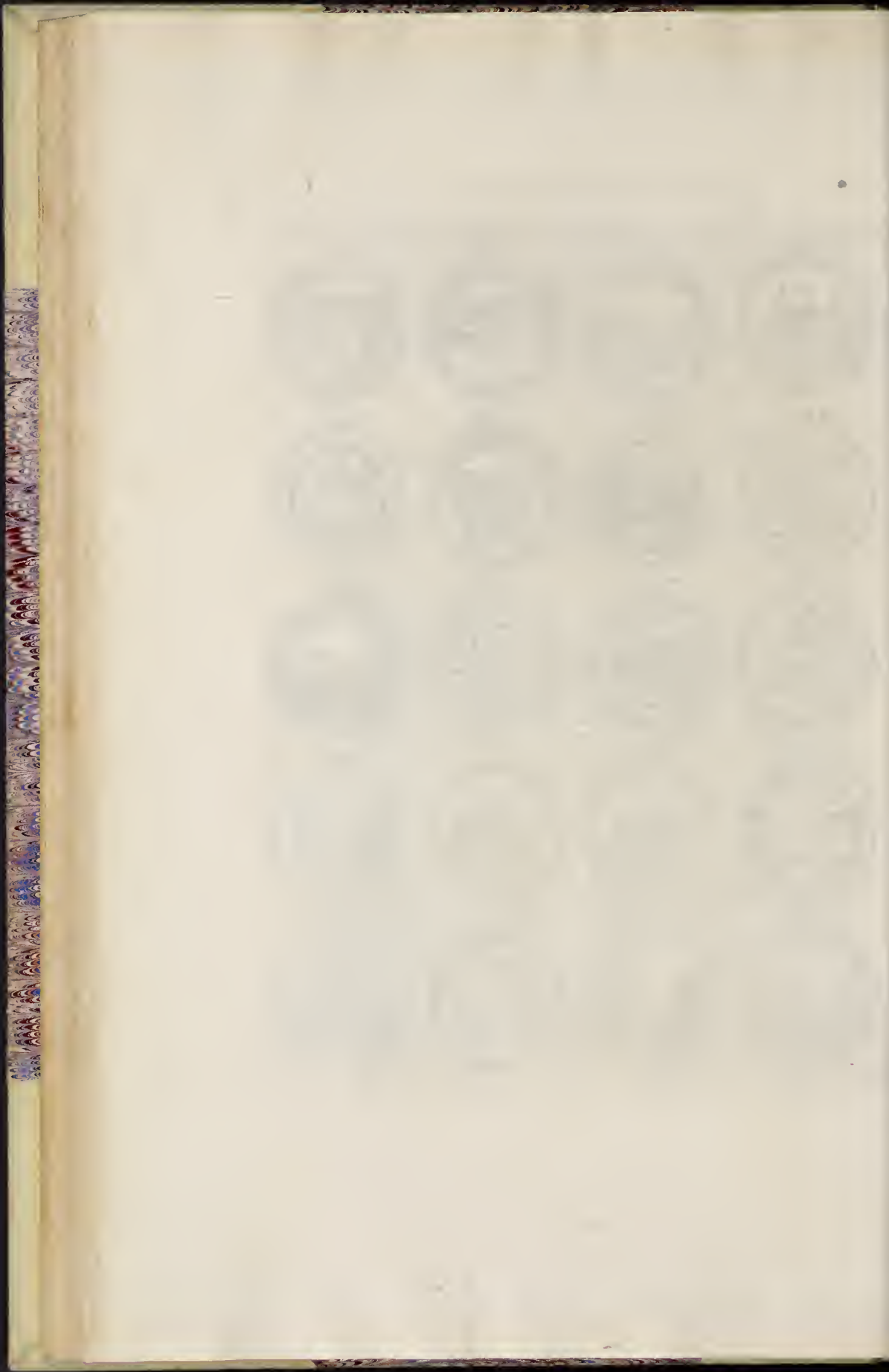

XXXIX

XXXX

❁ XX ❁

DENVO EXAEDIFICATA.

Frontem Ecclesiæ numisma indicat cum inscriptione in Coronice expressa his verbis.

DIVO CAIO PAPÆ DICATA.

In Via, quam hodie Piam nominamus, ad Portam Nomentanam ducente, extabat Sancti Caii Domus, quam ipse Cajus ad Pontificiam dignitatem euectus in Ecclesiam commutavit. Sic de illo Oldoinus refert. *Præter propriam domum Gabinii, Susannæ etiam ex fratre neptis ædes Deo dicavit. Quia verò Gabinii domus Caii domui iungebatur, idcirco unica tantum Statio ibidem decreta, atque ad duas domos appellata, idest ad domum Gabinii, & Susannæ.* Fuit etiam Ecclesia Sancti Caii titulo Cardinalis insignita, & numeratur duodecimo loco in Catalogo Titulorum perantiquo, quem exponit Oldoinus tomo primo col. 117. in vita Sancti Hygini Pontificis, collapsa autem domo Caii, ait Ciacconius, *titulus permutatus est à Sancto Gregorio Magno in quatuor Sanctos Coronatos, & Ecclesia memoria deperdita.* Hanc Urbanus VIII. restauravit perantiquam, & quasi penitus dirutam Ecclesiam renovando, titulo, statione, & ipsius Sancti Pontificis cineribus ditando, ut sequens inscriptio in eadem Ecclesia reposita testatur.

Tomo. 1. col. 191.

Tomo. 1. col. 189.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
DOMVM IN VRBE SANCTI CAII PAPÆ, ET MARTYRIS.
IN ECCLESIAM OLIM CONSECRATAM,
AC IN TITVLVM ERECTAM,
SACRAQVE STATIONE CELEBREM
VETVSTATE COLLAPSAM
A FVNDAMENTIS EXCITAVIT.
ILLATISQVE EIVSDEM SANCTI CAII
RELIQVIVS TITVLVM,
AC STATIONEM RESTITVIT
ANNO SALVTIS M D C XXXI.
PONTIFICATVS IX.

Oldoin. to. 1. col. 191.

Statio autem in ea celebratur die Sabbati, qui Dominica quarta Quadragesimæ præcedit

Nova hæc Ædes ex delineatione constructa fuit Paparelli, & Vincentii à Græca dicti, continetque egregias picturas. Divum Cajum Sacrum Baptisma, Titus pag. 264. porrigentem Joannes Baptista Speranza depinxit; Divum Bernardum Camassus; Redemptorem cum D. Magdalena Balassus pictor Florentinus.

❁ XXI ❁

INSTRVCTA MVNITA PERFECTA.

M DCXXVIII.

HAdriani Molem, Æliam dictam, quo nam pacto quandoq; ex sepulchro in Arcem commutatam fuisse satis explicuimus in numismate sexto Alexandri VI. Pontificis à quo diximus pulcherrimum propugnaculum imminens Tyberi veteribus munitionibus additum fuisse, quas etiam ipse reddidit validiores, quæ impetum exercitus represserunt, qui Borbonio Duce in Urbem irru-

irruerat anno 1527. septemque menses retardarunt, donec emissus Clemens Pontifex libertatem recepit. Fuerat Alexander Farnesius Cardinalis cum Clemente in atce detentus, postea ejus Successor Paulus III. nuncupatus, qui vetera obsidione quassata refici, novaque adificari superioresque eedes instaurari, & picturis ornari jussit, post Paulum Pius IV. plura molitus est, qui nova moenia latiore circuitu porrectisque seseque invicem tuentibus propugnaculis, adiunxit, sed quamvis hæc cautè, prudenterque provisã, nondum tamen periti rei militaris instructam satis arcem prædicabant, deque ea munienda nonnulli commentarios, librosque in lucem edidit ad ostensionem magis ingenii, quàm ad inducendos Pontificum animos, ut Veteribus munitionibus rejectis contra hostium insultus novis redderent firmiorem. At Urbanus VIII. vix inito Pontificatu operis molitionem aggressus celeriter magno sumptu perfecit; nummi eius quid in ea egerit iis verbis satis ostendunt. *INSTRVCTA MVNITA PERFECTA.* Moenia enim non tuta adversus tormentorum ignis elato super terreo aggere ad eos eludendos opplevit, perduxit latissimam in altitudinem fossam, eoque interfusentis aquæ corrivavit rivum se se evoluentem in Tyberim; quædam, quæ desiderabantur adiecta propugnacula, inter quæ magnam partem muri direxit. Camporum retro jacentium extulit paulatim acclivitatem, ut fossa crepido æquaret altitudinem moenium; disturbatis circum tectis vacuum ab adificiis patefecit solum. Deiecit propugnaculum lapideum Alexandri VI. quod in medio situm extrema, & angulosa propugnacula mutuo se rueri, invicemque Bombardas collineare prohibebat, ex quo & Tyberis alveus laxior evasit. Pons enim Ælius quatuor magnis arcibus, duobus minoribus extremis Ripam utramque conjungit. Horum duos clauserat Alexandri munitio, quare fluvius coarctato alveo, & aquis crebro itumescens reliquis arcibus impediri non poterat, ne Urbem inundaret. Verum sublato propugnaculo, per redditos ponti arcus fluvius liberior excurrerat. Publicum ibi monumentum hoc legimus in tabula lapidea descriptum.

*Donatus
lib. 4. cap. 7.*

VRBANVS VIII. PONTIFEX MAXIMVS.
PROPVGNACVLVM DVO HÆC INTERCLVDENTES
SVB PONTIS FORNICE SPATIA,
INVTLITER ANTIQVITVS FABREFACTVM SOLO ÆQVAUIT.
FLVMINIS LAPSV EX PARTE RESERATO, QVOD MVNITAM MAGIS
ARCEM EFFICIT, ET EXVNDATIONES INGRVNTES COHIBET,
NE POSTERI PROVENIENTIS HINC VTLITATIS IGNARI,
SECVS QVOD MOLIANTVR.
HOC VOLVIT EXTARE MONVMENTVM ANNO M DC XXVIII.

Præter hæc gneas machinas circa centum dispari magnitudine constructas per muros collocavit. Domus præfidiario Militi, horrea frumento, apothecas oleo, cellas vino condendo, receptacula pyrio pulveri, cæteroque bellico instrumento paravit. Disposuit novas per muros Militum stationes, ac vigilias, addiditque ad transitum in arcem ligneum, mobilis emque Pontem.

*Kalceonus
pag. 178.*

Omnia hæc Urbani molimina suo ingenio disposuit nobilis Architectus, & militari peritia eximius Julius Burattus Romanus, quem Præfectum rei armorum Pontifex constituit.

Ambulacrum etiam, quo Palatio Vaticano Arx Ælia jungitur, solidavit Alexander VI. sed temporis decursu labefactatum Urbanus restituit, ut legitur in adjecta inscriptione.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
DEDVCTVM IN ARCEM LATENTI FORNICE TRANSITVM
A VATICANO RVINAM MINANTEM CONSTABILIVIT,
TECTOQVE MVNIVIT
ANNO MDCXXX. PONTIFICATVS VIII.

DELINEATIO
VRBIS AC PORTVS
CENTVM CELLARVM
A CINTHIO FLORO
FACTA AN. MDCXCZ.

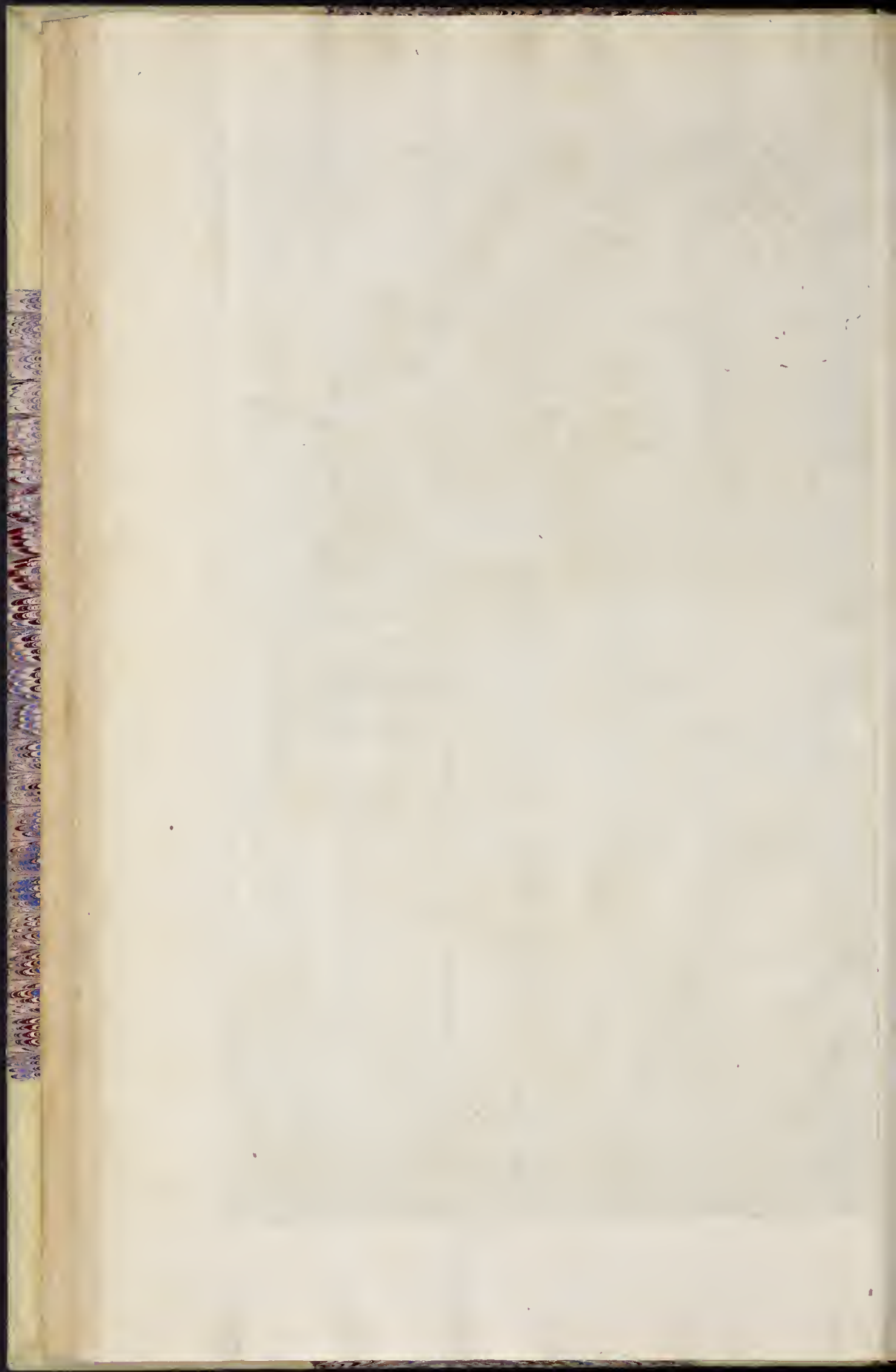

- A. Vrbs Centum cellarum
 B. Portus pro Trremibus Fontisfijis
 C. Arx
 D. Munimentum dictum il Bicchiere
 E. Domus ad merce expurgandas
 F. Moler ante Portum
 G. Laterna
 H. Armamentarium pro Nauibus Construendis
 I. Ars Vrbs antiqua
 L. Munimentum cornutum
 M. Porta Vrbs vulgo di Corneto
 N. Porta Romana
 O. Porta marina
 P. Porta vulgo di Luorno
 Q. Munimentum dictum del Carone
 R. Munimentum dictum del Turco
 S. Munimentum S. Barbarae
 T. Munimentum Burgherianum
 V. Munimentum Barberinum
 X. Munimentum dictum Campanella
 Y. Munimentum S. Sebastiani
 Z. Propugnacula Lunata
 AA. Fossa
 BB. Via a telis tua
 CC. Via Romana

✿ XXII. XXIII ✿

ADDITIS VRBIS PROPVGNAVLIS.

DUplex numisma cum eodem Lemmate mœnia, ac propugnacula proponit, quibus Urbanus VIII. publicæ securitati consulens, Urbem cinxit ea in parte, quæ meridiano Sole illustratur. Patet ibi antiquissima Urbis Janua dicta olim Aurelia, quia ab Aurelio Imperatore extructa, seu Janiculensis à Janiculo monte, in quo est, nunc Sancti Pancratii ob Templum propinquum Sancto Pancratio dicatum. Urbanus igitur hinc inde ad talem Portam mœnia construxit. Numisma XXII. illa proponit, quæ à Porta Janiculensi excurrunt ad portam usque, quæ dicitur *de Cavaligieri* ab Ædibus propinquis, quas Innocentius VIII. construxit pro levis armaturæ Militibus, numisma verò XXIII. propugnacula excitata usque ad Tyberis ripam, ubi Janua patet Portuensis, tali nomine insignita à Portu Romano antiquo, quem per hanc Portam Romani petebant, ut docuit Procopius. Navalis etiam Porta dicta fuit ob Tyberis proximitatem, ut Sextus Pompeius asserit, hæc dicens: *Navalis porta à vicina navalium dicta. Christiani verò* (ait Aringus) *salutiori sanè omine, ac titulo à celebri Divi Felicis Cameterio hac Via sito Sancti Felicis Portam appellare non dubitarunt, quam postea Arcadius, & Honorius Imperatores unâ cum cæteris Portis, ac Romana Urbis mœnibus instaurarunt, ut posita in Porta ejusdem prospectu inscriptio satis edocebat: extabat illa supra veterem Portam Portuensem, sed in molitione novorum mœnium sublatam scimus.*

*De Roma
Subterr.
Pag. 359.*

Eam adducit Joannes Petrus Bellori in suis Notis ad fragmenta vestigii Romæ Veteris tabula secunda pag. 11.

S. P. Q. R.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS
ARCADIO, ET HONORIO VICTORIBVS,
ET TRIVMPHATORIBVS SEMPER AVGVSTIS,
OB INSTAVRATOS VRBI ÆTERNÆ MVROS, PORTAS,
AC TVRRES EGESTIS IMMENSIS RVDERIBVS EX SVGGESTIONE
V. C. ET ILLVSTRIS MILITIS, ET MAGISTRI VTRIVSQUE
MILITIÆ F. C. STILICONIS AD PERPETVITATEM NOMINIS
EORVM SYMVLACHRA CONSTITVIT.
CVRANTE FL. MACROBIO LONGINIANO V. C. PRÆF. VRBIS.
D. N. M. Q. EORVM.

Mœnia autem in hoc spatio ab Urbano extructa, juxta delineationem Fratris Vincentii Maculani, ex insigni Dominicanorum primùm familia alumni, deinde ab ipso Urbano Pontifice sacra Purpura donati, spatium superant unius milliarii, id est palmorum 9072. juxta calculum Caroli Padredii, qui Romæ libellum edidit, in quo continentur variæ Urbis mensuræ. Mœnia verò, quæ spatium implent inter Portam Portuensem, & Portam Milieum levis armaturæ, unum ferè milliarium æquant, scilicet palmos 6670. ex ejusdem Padredii calculo: utriusque Januæ fabricam, hoc est Janicularis, & Portuensis delineavit Marcus Antonius de Rubecis Architectus. In Janiculensi Porta hæc extat memoria.

Pag. 25.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
ABSOLVTIS CIVITATIS LEONINÆ MONVMENTIS,
ET MOENIBVS, AC PROPVGNAVLIS AD TYBERIM
VSQVE EXCITATIS IMMINENTEM VRBI IANICVLVM
ET TRANSTYBERINAM REGIONEM CIRCVMVCCENS
PVBLICÆ SECVRITATI PROSPEXIT.
ANNO DOMINI M.DC.XLIV. PONTIF. XXI.

Tom. II.

R

NVNC

DE Portu Centumcellarum loquitur lemma in ipso numismate expresso . A Trajano Imperatore suam originem ille agnoscit , à multis Summis Pontificibus deinde instauratus , sed ab Urbano tandem perfectus opere quidem admirando , cujus molitio , & sumptus magnitudo , ac frementium undarum insani æstus cæteros retardarunt ; Quippe Sabulosum litus austro opponitur , fluctibusque recurrentibus verberatur ex alto , nec ullo introrsus retrácto sinu curvatur , quo subsidentibus procellis naves se tutò recipiant . Civitas porrò condita est propè antiquam Urbem Centumcellas , ejusque vestigia Urbem scjungunt à Portu mœnia , quæ interjecta semita parùm distant à Mari , eorumque extrema claudit Arx quadrangula , quæ bellicis tormentis , & quatuor munita Turribus Urbem , ac Portum cui imminet propugnat . Hinc secundum mœnia sinuatur Portus , dein dextro , tanquam cornu moli conjungitur , quæ continenti primùm recto opere commissa , postea in undas exeurrens ; tum cubitu vcluti flexa sinum ferè quadratum efficit , spatiofo aditu ad ingressum navium relicto . Hoc sinu anguloso , quem extrinsecus muniunt euneata propugnacula , statio ab omnibus ventis tutà præbetur navigiis : hinc hibernant Pontificiæ Triremes , in quas per lapideos gradus facilis est è mole descensus . Sub hujus sinus aditu alterum molis quasi brachium in mari producitur , quo alter efficitur sinus , vulgarique nomine Portus dicitur . Ante illum alia moles lapidea mediis in undis asurgebat , qua protensi maris fluctibus elisis , Portus tutior efficiebatur . Eam paulatim assiduo impetu collisam , & quasi penitus exæquatam Paulus V. instauravit anno salutis 1608. Pontificatus IV. & Pharum erexit , ut binæ inscriptiones appositæ testantur , quarum prima est.

PAVLVS V. PONT. MAX.
PVBLICÆ NAVIGANTIVM SECVRITATI
PHARVM EREXIT.
IGNES IN EA PERVIGILES ARDERE IVSSIT
ANNO SALVTIS M.DC.VIII. PONT. IV.

Secunda autem .

PAVLVS V. PONT. MAX.
PORTVM HVNC MVLTIS PARTIBVS PLANE DIRVTVM
OMNIBVS LABEFACTATVM
IACTIS MOLIBVS INSTAVRAVIT
ANNO SALVTIS M.DC.VIII. PONTIFICATVS IV.

Non tamen Portus securitati satis provisum , nisi regnante , & jubente Urbano VIII. quoniam exæstantis , & profundi maris altitudinem æquari necesse erat , sic nexus operum est compactus , describente P. Donato . Ingentia saxa magno labore ingerebantur , atque ea injectis aliis , aliisque onerata , & si a quis absorbebantur , subitratam tamen , patientemque oneris struem attollebant . Quæ ubi ex aqua paululum eminere cœpit , tum junctis lapidibus moles superstructa est in ludibrium maris , & navium quietem . Igitur brachium quod cœptum ab sinus introitu curvato ad Urbem littori haud impari flexura respondet rotundo , tanquam propugnaculo terminatur , quemadmodum altera munitio , quæ ab æquali propugnaculo inchoata pari etiam curvatura ad arcem fertur , continuatque molis structuram , tendentem ad Urbem . Inter hæc duo munimenta libero mari panditur ostium Portus , quo naves tutò ingrediuntur , sed quoniam austro opponitur evolutos longè fluctus invehenti , altera contra ostium , scopuli instar , jacta est non modico intervallo moles ostio Portus obversa .

Id va-

Id validum est frangendis procellis, ac fluctibus munimentum. Cæterum forma Portus nec ovatæ, nec orbiculatæ par, inter illas media latissimè panditur, quò profectò data à Pontifice Immunitate vectigalium commeanibus, & allectis infortioribus loci securitate, lucri spe, copiaque mercimonii Romæ consultum. Hæc à magnifico, optimoque Pontifice Urbano VIII. perfectæ sunt, quorum monumentum extat in ipso Portu his verbis expressum.

VRBANVS VIII. PONTIFEX MAXIMVS

„ Vectigalibus sublatis Centumcellarum Portum magnificentissimè olim à Traja-
 „ no Imperatore conditum temporis iniuria labefactatum, & in plerisque locis
 „ consumptum, licet in utroque brachio à pluribus Pontificibus factum, adhuc
 „ tamen navigiis excipiendis inutilem, nuperæ substructionis laxatam compagem
 „ constabiliens & prisca vestigia, qua vix apparentia, qua penitus abolita latis
 „ ingentibus calce, testaque communita feruminatis implens, pristino decori re-
 „ stituit, ut securius, fracto maris sevientis impetu, navigantes impellerent, &
 „ exciprentur: extremas insulæ hinc indè partes novo profus opere lenitèr ad
 „ interiora flectens protendit, ambitum latiori lapidum aggere firmavit. Pharam
 „ orientalem nimis fatiscentem restauravit, occidentalem construxit, utrumque
 „ gremium inveterato cœno oblimatum purgavit, & recentioris coagmentationi-
 „ bus rudibus passim vi tempestatis invectis implicitum expedit, ad noturnas
 „ descensiones validissimum è trabibus repugnaculum nexu utrinque catenæ per
 „ certa spatia illigatis in aquæ summo natantibus presto esse voluit, cujus illinc
 „ objecta parietis, hinc excitans presidio discrimen arceatur, propugnaculis plu-
 „ ribus Arcem munivit, & additis, quæ super aquas extant operibus, ad hanc for-
 „ mam redegit Anno salutis M.DC.XXXIV. Pontif. XI.
 Ibidem etiam legitur.

*Urbanus perfecit opus, quod cœperat ante
 Frustratus voto sumptus, & arte labor.*

Nec omitendæ sunt Ædes, quas Mercatorum commodo Urbanus crexit, ac dulcium aquarum copiam eò derivatam. Quamobrem in Centumcellensi Urbe, in quo plura construxit, legitur.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.

E SALVBRIORIBVS FONTIBVS RIVOS VBERRIMOS COLLEGIT,
 OBSTRVCTO VETERI AQVÆDVCTV NOYVM ALIBI EX INTEGRO
 PROTENSVM PVBLICÆ COMMODITATI SVBSTRVXIT.
 ANNO SALVTIS M. DC. XXXII. PONTIFICATVS IX.

Quæ hucusque exposuimus de operibus, tum in Urbe, tum in Portu Centumcellensi à Pontificibus peractis, jucundiora futura esse mihi suasi, si veluti depicta unico intuitu inspicienda proponerem. Tabulam proinde ichnographicam addo, in qua numeri appicti eorum catalogo respondent, eaque omnia breviter expli- cant ex ipsis monumentis fidelitèr accepta.

XXV

Quinque Trirèmes, quæ in Portu Centumcellarum hyemali tempore ser- vantur sub dominio Pontificis Romani exhibet numisma sine ulla inscri- ptione. Nil enim aliud earum expressione intelligendum est, nisi Roma- ni littoris præsidium, quo Summi Pontifices non modico sumptu ob pu- blicum bonum ditionem sibi creditam tueri conantur. Inter eos sanè Urbani VIII. cura non sustinuit gaudium, quo Roma fruebatur, veneno timoris infici, ob id non contentus illam periculis presentibus eruisse, ut futurorum quoque securam red- deret pacem amavit. *Quies gentium sine armis haberi nequit, inquit Tacitus.* *Hist. 4.*

Fluxam enim, & instabilem eam pacem appellans, quæ vi non innititur sua, ne sit diuturna felicitas; sed præsidium ad hanc felicitatem tuendam ab Urbano paratam sequens numisma uberiùs ostendet.

☉ XXVI ☉

PACIS INCOLVMITATI.

Armamentarium in Vaticano Palatio auctum, novoque armorum apparatu instructum ab Urbano numisma proponit.

Laudabile fuit Veterum institutum, qui in bene munitis Urbibus certum sibi locum elegerunt, in quo cuiuslibet generis arma essent disposita, ut si vel in expeditionem adversus hostem progrediendum, vel intra mœnia exorto tumultui occurrendum esset, haberent unde & arma depromere, & ubi bello, atq; tumultu isto sedato, rursum ea possent recondere. Hinc armamentarium sunt qui ita definiti posse arument, ut sit munimentum muris, turribusque contra vim instructum, indè machinæ, & tormenta, si quando usui, aut belli necessitas exposcit, proferantur, & tela & arma militi distribucnte Tribuno suppeditentur. Ut verò domi suæ quilibet arma haberet pro arbitrio, id è re, & utilitate Civium esse putandum non est. Undè enim tor Civium cædes, Urbium, & rerum publicarum everfiones, nisi ex promiscua armorum licentia? Si quando coorta est.

Seditio, servitque animis ignobile vulgus

Jamque faces, & tela volant, furor arma ministrat.

ut est apud Virgilium. Saluberrima itaque sanctio est illa, quæ omnibus armorum usus infcio Principe interdicitur, non solum Laicis, sed multò magis Clericis, quorum arma sunt orationes, & lachrymæ.

At decet Ecclesiæ Supremum Principem arma in bellis necessaria parare ad salutem Civium, & Ecclesiæ. Videatur liber integer de temporali Monarchia, quem edidit Franciscus Bozzius. Inter alia ille sic ratiocinatur. „ Jam verò hac „ in re nihil novi asserimus, sed potius, quod aliquibus minùs notum est patefa- „ cimus. Nam in primis constat, hanc esse communem Doctorum Canonistarum „ sententiam. Etenim Innocentius cap. licet de foro competenti expressè vult, „ penes unam, & eandem personam regnum fuisse, & Sacerdotium à tempore „ Noe, usque ad Christum Regem, & Sacerdotem, idem ceteri Doctores asse- „ rentes, utrumque gladium (juxtà illud sunt duo gladii hic) esse penes Pontifi- „ cem, sed unum immediatè per ipsum Pontificem exercendum, alterum in qui- „ busdam casibus, aut certè ad nutum Pontificis per alios: accedunt ad Canonis- „ tas præcipui Theologi, eadem sentit D. Bonaventura, docens una cum D. Ber- „ nardo utrumque gladium esse penes Ecclesiam, similia habet Riccardus de duobus „ gladiis, 4. sentent. dist. 37. Idcirco eadem Romana Ecclesià ab antiquo tempore „ consuevit tradere gladium Imperatori contra Infideles, vide Bullam in Alexan- „ dro VI. Dixerunt Apostoli Redemptori Domine ecce duo gladii hic: at ille dixit „ Satis est. Est expositio, quæ affirmat, jussisse Christum parari gladium, non ta- „ men jussos Apostolos cedere, & occidere, hoc autem fecisse dicunt Christum, ut „ notum fieret, se prævidisse pericula, & insidias Judæorum, & habuisse se, & suos „ potestatem defendendi armis; tamen noluisse, quia spontè pati volebat, quæ est „ Augustini, & aliorum. Bossius libro 3. cap. 6. adducit Augustinum. Cate- „ rùm quòd potestas habendi arma sit penes Petrum, sic apparet, quia impera- „ tum fuit à Christo (ait Augustinus) discipulis, ut emerent gladium, nimirum ad „ Christi defensionem. Idem S. Augustinus lib. 77. contra Manichæos, non debere „ bella fieri docet, recta bella geri, cum sunt autoritate Principis ob publicam pa- „ cem, & hoc tam in veteri testamento, quàm in novo, probatque rectè Moysem in „ veteri lege bella gessisse, bellabat enim pro Dei populo, & autoritate legitima, „ idcirco ait Petrum. & discipulos ferrum tollere, & Petrum propterea fuisse repre- „ hensum, quia spontè ferire ausus fuerat. In eadem sententia cum S. Augustino „ est S. Hieronymus, Beda, Ambrosius, & S. Bernardus, qui libro 4. de considera- „ tione

Lib. 1. c. 2.

4. dist. 37.

Lib. 2. con-
tra Faustū
Manichæū
cap. 70.

tione ad Eugenium Papam ex illis verbis. *Converte gladium tuum in vaginam, arguit sic. Tuus ergo, & ipse tuo forsitan nutu, & si non tua manu evaginandus, alioquin, & si nullo modo ad te pertineret dicentibus Apostolis, Ecce gladii duo hic non respondisset Dominus Satis est, sed nimis est. Uterque ergo, & spiritalis felicet gladius, & materialis, sed is quidem pro Ecclesia, ille verò & ab Ecclesia exercendus est, ille Sacerdotis, is militi manu, sed sanè ad nutum Sacerdotis, ita Bernardus.*

Itaque hæc optimè noscens Urbanus VIII. ut erat ad Sacrarum rerum incrementa, & ad Sæculi decus additissimus, in Vaticano Palatio armamentarium instruxit, apposta ibi marmorea tabula his verbis incisa.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
VRBIS, ET DITIONIS ECCLESIASTICÆ
SECVRITATI
ANNO IVBILÆI M DCXXV.

Constituerat illud Sixtus V. sub Bibliotheca à se ædificata cum hac inscriptione SVBIECIT ARMA LITTERIS. Idemque instauravit Paulus V., Urbanus tandem tot armis, quot quatuor millium, & eo ampliùs militum legionibus armandis sufficere possint ditavit, adjecitque hæc alia epigraphe à P. Donato relata. *Lib. 4. c. 7.*
VRBANVS VIII. PONT. MAX. LITERAS ARMIS, ARMA LITERIS PONT. ANNO III. ut tranquillæ ornamento litteræ, & turbatæ Urbi arma præsidio essent. Non minori studio, quo Molem Hadriani munivit ad Urbis securitatem, Romam munitam ex inermi fecit. *Nimirum* (ait Donatus) *apes non solum mel conficiunt, sed etiam aculeatæ armantur ad pugnam*, ut quæ præcella de Sede Urbane liquorcm Sapientiæ in populos effuderunt, constanti etiam fortitudine, timorem provocantibus inferrent.

❁ XXVII ❁

VBERIORI ANNONAE COMMODO.

QUANTUM Antiquis, Romæ præcipuè cordi fuerit Annonæ parandæ studium alibi indicatum est, nec eruditum Lectorem latet, Triticæ Copias Romam è Provinciis invehì solitas. Antequam Romanum Imperium in duo divideretur, Annona maximè ex Ægypto deferrebat, postea Ægyptus, Constantinopoli cessit. Ex Africâ, Gallia, & Macedonia, ex Sicilia, & Sardinia etiam Romæ excipiebatur, quas Provincias Valerius Maximus benignissimas Romæ nutrices vocavit; Sed parum fuisset Annonâ parasse, nisi ejus conservatiõni consulvisset. *Lib. 7. c. 6.*
Erant proindè Romæ horrea quadrato lapide insularum instar extructa condendo tritico. Libet hic ascribere horreorum numerum ex Publico Victore. In prima regione ad portam Capenam erant horrea 13. In regione secunda ad Celimontium horrea 23. In tertia regione horrea 18. In quarta horrea 8. In quinta horrea 23. In sexta horrea 18. In nona horrea 22. In decima horrea 48. In undecima horrea 16. In duodecima horrea 26. In decima tertia horrea 26. In decima quarta horrea 22. Inter quæ multa erant privata; multa publica, quæ Lipsius ex Victore numerat 209. fumebant nomina ab Authoribus, sic horrea Aniceti, Varguntei, Sejani, & ab ipsi Imperatoribus horrea Augusti, Domitiani &c. Videntur horrea Lolliana in tabula prima fragmentorum vestigi Romæ, quæ cum notis Joannis Petri Bellori in lucem edidit Eminentiſs. Camillus Maximus S. R. E. Cardinalis.

Horreis verò utebantur, non solum ad reponenda frumenta, verum etiam ad alia commoda, nempe ad aservanda ex publico deposita, & pignora. Scribit Lampridius, Alexandrum Severum, ædificasse publica horrea ad custodiam etiam privatorum bonorum. Horrea in omnibus regionibus publica fecit, *ad qua conferrent bona hi qui privatas custodias non haberent.* Exitere insuper plurima frumentaria horrea ad quotidianum victum, & publica alimenta ex liberalitate Romano-

manorum Imperatorum, ut abundè idem Lipsius. Hęc plurimum aucta sub Trajano, & Hadriano, pueris, puellisque alimentariis Romæ, & per universam Italiam admissis.

Non minori providentiæ studio Summi Pontifices Romani incensi, Annonæ ubertatem, eamque servandi curam semper habuerunt. Quamobrem præter ceteros Gregorius XIII. horrea in Quirinali non procul ab Exquiliis juxta Diocletiani thermas inchoavit, sed cum loci angustia multum rei frumentariæ damnum afferent, Paulus V., cui Annonæ ubertas in primis cordi fuit, horrea ingenti opere laxanda altero fermè tanto ædificii ad Gregorianum addiro curavit, Fontesque quotidianis usibus deduxit. In ejus interiori atrio hæc incisa est inscriptio.

PAVLVS V. PONT. MAX.
HORREIS VBERIORI ANNONÆ BONO AMPLISSIME DILATATIS
MADEFECTIS QUANDOQVE FRUMENTIS AREAM STRAVIT,
SITIENTIBVS AGRICOLIS, PVLVERVLENTISQVE BAVLVIS
FONTES ADDVXIT
ANNO SALVTIS MDCXII. PONTIF. VII.

In interiori verò facie hæc leges.

PAVLVS V. PONT. MAX.
ADVERSVS MAIORES ANNONÆ DIFFICVLTATES
MAIORA SVBSIDIA PRÆPARANS
NOVA HÆC HORREA VETERIBVS ADIECIT
ANNO MDCIX. PONTIF. SVI V.

Urbanus demum VIII. nova alia, & amplissima horrea veteribus adjunxit, Portamque aperuit in Via, quæ *Pia* dicitur. Illa delineavit Marcus Antonius Andreucci Architectus, opus promovente Illustrissimo Præsule Theodolo, tunc temporis Annonæ Præsente. In ipsis ne improvisa Annonæ caritate fami Roma succumbat, servantur semper triginta tria millia quarundam mensurarum mensuræ tritici, quæ à Romanis dicuntur *Rubia*, inter quas quatuor millia comprehenduntur in farinam redacta, singulisque annis renovantur, consumuntur autem Romæ singulis diebus quadringenta circitèr ejusmodi frumenti mensuræ.

Hæc horrea exhibet numisma præfens cum epigraphæ VBERIORI ANNONÆ COMMODO. Nummo junge inscriptionem ibidem appositam.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
VETERIBVS HORREIS A GREGORIO XIII,
ET PAULO V. CONSTRVCTIS.
NOVA TANTVNDem SPATII CONTINENTIA,
VT VBERIVS ANNONÆ CONSVLERET
ADIECIT.
ANNO MDCXXXIX. PONTIF. XVIII.

Ut autem Annona ad publicum bonum recondita tutiori in loco servaretur, horrea ibi constructa fuerunt, nempe in excelso situ Boream respiciente, ejus perfrigiditate statu putredo arceatur, qua tineæ frumentum corrodentes generantur. Apud Antiquos horrea, ne frumenta computrescerent, hæc forma jubebantur extrui à Philone lib. 2. Hordeum, & triticum optimè purgare oportet, & specus altissimos fodere, solumque luto factò, & amara munito, circumquaque alto quatuor digitos jungere. Duæ sunt, pulveris partes, una arene, quæ luto admiscetur, ut sicari possint. Cum autem triticum ingestum est, defodere oportet vas fictile aceti acerrimi in medio, usque ad collum, & desuper lateribus in Coni, ac metæ speciem amplecti, lutoque injungere, ita enim triticum non computrescit. Vitruvius libro 5. cap. 9. Fodiuntur, & exinaniantur quam altissimè struiles cloacæ cum tabulis complentur, & loca carbonibus, deinde insuper sabulone ex ambu-

ambulationes sternuntur, & exæquantur, ut sint sicce. In his sunt thesauri Civitatis, aliud horreorum genus ita describit Philo, Triticum acervatur in cœnaculis, quorum parietes amurca inuncti, & solum ipsum, & fenestras plures, & spiracula obversa ad Boream habeant retibus munita, ne ab avibus comedantur, aut animalia innascantur.

Quandoquidem de horreis sermo est, non abs re erit ejus nominis Etymologiam indicare ex Solino, qui ad lib. 1. Georg. Horreum ab horrore dictum existimat. Is enim locus in eminentiori domus partu, sive ville esse debet. Columella lib. 1. cap. 6. Tabulata pensilia vocat Vitruvius lib. 6. cap. 7. sublimate. Alia tamen fuere subterranea. Varro de re rustica lib. 1. Quosdam scribit sub terris granaria habere, quæ *Speluncæ* in Cappadocia dicuntur, *Hannonariæ specus*, sive *horreaticæ* in Urbibus munitissimis, quæ ferè capita Provinciarum erant asservandæ condebantur, ut loquitur Ammianus de Palcis Hæucia.

Lib. 2.

Apud Bulegnerum de Imp. Rom. lib. 6. c. 5.

✽ XXVIII ✽

SECVRITAS PVBLICA.

EXhibet numisma ichnographiam Arcis, quam in agro Bononiensi munitissimam ad Pontificiam ditionem defendendam condidit Urbanus, ac de suo nomine *Urbanam* dixit. Quatuor habet propugnacula in aciem prominentia, quatuorque muri inter ea facies. Illa operibus munitionibusque obvallata duplici fossa cingitur, duplicique vallo, in quo cuneata alia propugnacula assurgunt. Tres ibi militum Centuriæ semper præsidio sunt, ac triginta duo tormentorum explosores. Tormenta viginti octo in murorum circuitu semper disposita manent, totidemque majora in Armamentario servantur cum plerisque aliis minoribus, inter quæ mortaria sex ad ollas igniarias emittendas paratissima. His adde trecenta millia librarum pulveris pyrii, ac centum millia nitri ad pulverem tormentarium conficiendum. Magnam etiam annonæ, tum tritici, tum vini copiam aquæ insuper copiosum Fontem, nec quidquam deest, quod munitissimam arcem efficiat. Ibi inest inscriptio in tabula marmorea insculpta.

Ex relatione Pellegrini Peiretti, in et Arce Libratoris an. 1696.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.

ARCEM HANC DE SVO NOMINE VRBANAM NVNCVPATAM
VALIDISSIMIS PROPVGNAVLIS, GEMINOQVE VALLO, GEMINAQVE
FOSSA IVGIS AQVÆ FLVXX REFERTA CIRCVM DATAM,
VT SOLI PATENTIS IN DITIONEM ECCLESIASTICIS ADITVS
HOSTICIS ARMIS INTERCLVDERETVR PVBLICÆ SECVRITATI
CONSVLTVS A FVNDAMENTIS EXCITATAM ABSOLVIT,
ET VSVI MILITARI REBVS OPPORTVNIS INSTRVXIT,
ET MVNIVIT.

Oldoin. 504

In eadem tres aliæ inscriptiones exculptæ leguntur, quarum prima est.

FORVM GALLORVM, FLORENTE ROMANO IMPERIO
NOBILISSIMVM ÆMILIÆ VIÆ OPPIDVM
HIRCII, ET PANSÆ ROMANORVM CONSVLVM ADVERSVS.
MARCVM ANTONIVM CASTRAMETATIONE, AC VARIIS
DEINDE INTER BONONIENSES, ET MVTINENSES PRÆLIIS
NOBILITATVM, IN MARTIS DITIONEM SIC TANDEM CESSIT,
VT ARCE MVNITISSIMA ILLI ADIECTA
VRBANVS VIII. PONT. MAX.
TOTIVS ECCLESIASTICI IMPERII PROPVGNAVLVM DELEGERIT,
ET PRISCVM SPLENDOREM A IVRE INTER CIVES DICENDO,
VTILIVS IN HOSTES IGNE FERRO PROPVLSANDOS IMMVTARIT
ANNO DOMINI MDCXXXVIII.

Secun-

Secunda est.

VIATOR.

HIC EST LIMES AGRI BONONIENSIS,
 ET ECCLESIASTICÆ DITIONIS INITIVM
 QVOD, VT
 VRBANVS VIII. PONT. MAX.
 TECTVM SARTVMQVE REDDERET,
 ARCE MVNITISSIMA, VT MOX VIDEBIS, EXCITATA,
 SIC PONTIFICIÆ MAIESTATI, SIC SVBDITORVM
 SECVRITATI CONSVLVIT,
 VT EXINDE CLAVIBVS IMPERTERRITE
 OVILIS DOMINICI GERERET CVRAM,
 ET GLADIO TRVCVLENTAM AR CERET LVPORVM RABIEM.

Tertia extat in Sacello in eadem Arce extracto his verbis exculpta.

ARCIS VRBANÆ PRÆSIDIARIÆ COHORTES,
 QVO IN CHRISTIANIS CASTRIS FIDEM,
 PIETATEMQUE INSIDERE OSTENDERENT,
 IN SANCTISSIMÆ DEI GENITRICIS, ET VIRGINIS MARIÆ
 CLIENTELAM SE HVMILLIME MANCIPANTES,
 COMMVNI ÆRE, COMMVNI VOTO
 SACELLVM HOC EXCITARVNT,
 DOTEMQVE EX MENSVALI STIPENDIO VIRITIM
 ATTRIBVERVNT ANNO DOMINI MDCLXXV.

Pontifex ille, qui supra nubes apparet in numismate Sanctum Petronium si-
 gnificat, Civitatis Bononiensis Patronum, qui eandem Urbem manu gestat.

❁ XXIX ❁

DORICAE VRBIS INCOLVMITATI.

Æ Des, quam DORICAE VRBIS INCOLVMITATI, extractam numisma exhibet
 Leocomium est, quod Urbanus VIII. excitari iussit ad radices collis,
 cui Civitas Anconitana infidet. Cur doricæ urbs illa dicatur satis expli-
 cuimus in numismate 36. Sixi V. *Leocomium* autem ex ditione græca *Limos*, quæ
 significat pestem, indicat locum, seu domicilium peste affectorum. Tale domi-
 cilium pernecessarium esse in Urbibus, præsertim Maritimis non est qui nesciat, in
 quo tum merces, tum advenæ navibus advecti ex ignotis littoribus certò dierum
 spatio ferventur, atque pestifera luis periculum omnino arceatur. Illud igitur
 Urbanus propè Portum Anconitanum extruxit, percussumque numisma, quod
 ponimus in fundamentis iactum fuit. Extat in ea Urbe inscriptio huiusmodi, qua
 talem fabricam implicite comprehendit.

ANCONA PICENI VRBS PRÆCIPVA, PORTICV,
 Oldoin. 518 ET TRIVMPHALI FORNICE A TRAIANO IMPERATORE NOBILITATA,
 ATQVE ARCE A GREGORIO XIII. PONT. MAX. MVNITA,
 NOVISSIME AB VRBANO VIII.
 INGENTI ÆDIFICATO PROPVGNAVLO,
 ALISQVE MVNIMENTIS INSTAVRATIS TVTIOR REDDITA EST.

Leocomium autem extractum fuit anno 1629. ut apparet ex epistola Emi-
 nentissimi Cardinalis Barberini inscripta Governatori Urbis servata in Archivo
 Anco-

Anconitano, in qua Sacre Congregationis, quæ dicitur *de bono regimine* decre- tum significatur circa expensas pro ejus fabrica erogandas. Talem epistolam hic addo.

Foris. All'Illustre, e molto Reverendo Signore, e fratello il Sig. Governato- re d'Ancona. Loco † Sigilli.

Intus. Illustre, e molto Reverendo Signore, e fratello. La Sacra Congrega- tione de bono regimine si contenta, che li scudi mille, ne' quali è stata tassata co- restta Città, e suo Contado per la nuova fabrica del Lazzaretto, si possino cavare da Colletta da imporsi sopra i fuochi, perla quale V. S. le darà facoltà, facendo però diversi gradi, secondo l'habilità di Cittadini, e non lasciandovi compren- dere i miserabili, & il Signore la felicità. Roma 30. Maggio 1629.

Di V.S. e Fratello

Il Cardinal Barberino.

Ancona Governatore Communità.

Gio: Battista Spada Segretario.

✻ XXX ✻

AD AEDIVM PONTIFICVM SECVRITATEM.

DE Aedibus Pontificiis sermo est, quas in Colle Quirinali diximus à Gre- gorio XIII. excitatas, & à Paulo V. ampliores redditas. Hortensis tamen amenitas disclusa viridi septo à Via publica ferè omnibus intuta patebat. Ea nunc cingitur circumstructo muro in modum Arcis pari securitate, ac pulchritudine. Area, quæ ante Palatium vetusti Aedificii latissimo fundamento turgēbat, magno lapidarium sudore demissa, & complanata. Terreus agger è re- gione Palatii ex ejusdem vetustate Molis ruina in magnam altitudinem exurgebat, subducta humo est exequatus. Hæc omnia Urbanus VIII. perfecit. Ad postero- rum memoriam hæc ibi appositæ sunt notæ.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.

SVMMORVM PONTIFICVM COMMODITATI,

OBLECTATIONI, ET SECVRITATI VIRIDARII SPATIVM

AMPLIORI PROTENDIT ACCESSIONE, QVAM COMPLANAVIT,

HINC VALLIS IMÆ SVPERFICIEM ATTOLLENS,

COLLIS INDE SVMMITATEM DEPRIMENS AREAS ADDITAS

APTE DISTINXIT, IRRIGAVIT FONTIBVS,

ET DECENTER EXCOLVIT.

IN ANGVLO ORIENTALI DOMVM CVRRARVM INTERMISSIONI

RECESSVM CONSTITVIT.

EXCVBIIS MILITVM HELVETIORVM CONTVBERNIA CONSTRVXIT,

ET DISPOSVIT.

HORTOS AMBITV PARIETVM VNDEQVAQVE CONCLVSIT

ANNO SALVTIS M DC XXVIII. PONTIFICATVS VI.

Oldoinus
507.

Ultrâ securitatem ornamenta etiam addidit Urbani magnificentia, nam refe- rente Abbate Joanne Baptista Pacciuchello horologium addidit tribus Campanis per ipsum benedictis, græco nomine cuique imposito, quo earum explicabantur munia, pulsatio videlicet horarum integrarum, earumque quadrantem, cum tin- tinnabulo majori pro horis, ac minori pro iisdem quadrantibus, turriq; in- fronte peristilii. Horti verò æquata planitie, ut diximus, jam in immensum ex- currunt. Recti in illis, longissimique Xysti tonsilibus cincti plantis, mirtho, bu- xo, cupresso, lauro, junipero, citro, innumeri fontes, stationes cameratæ floribus ramis, semper virentibus foliis, spatia dispartita pomis, & floribus.

E planitie mollis clivo descensus, & adjacens inferior campus malorum medicorum ferax, & platanis inumbratus.

De Tintin-
nab. Nolæ-
tu pag. 163

Tom. II.

S

SVBVR-

SVBVRBANO RECESSV CONSTRVCTO.

Montem numifina ostendit cum oppido, Albano Lacui, imminente, illi Castrum Gandulphi vulgus nomen fecit. Quidam putant Pandolphum, olim vocatum fuisse à Pandulpho Sabello, fratre Honorii IV. Pontificis, sed in quadam Bulla Sixti IV. die 15. Septembris anni 1482. emanata, dicitur Turris de Candulphi. fortasse à nobili Condulphorum Familia, quam ab anno 1275. nominatam in suis codicibus refert Eques Dominicus Jacobatius.

Litt. C. pag.
199.

Pag. 319.

Ciac. col.
871.

Ejus Oppidi originem Cardinali Ludovico Mediarota, seu Scarampo Albanensi Episcopo, & S. R. E. Camerario Blondus tribuit cum Ciacconio in vita Eugenii. In hujus Pontificis ditionem Castrum Gandulphi redegit Joannes Vitellescus, in Sabellos totam Gibellinam factionem ducens, ut narrat Ciacconius in vita Eugenii. Et Pius Secundus Comment. lib. 11. pag. 164. Deinde ad variorum Principum ditionem translatum. Anno denique 1604. in Consistorio die 22. Maii celebrato, Clemens VIII. ditioni Pontificiæ addixit, pretio soluto centum quinquaginta millia nummorum, prout extat publicis in tabulis, quas Trottus Notarius Congregationis Baronum confecit. Respicit Occidentem versus Romanam Urbem, à qua distat tredecim circiter milliariis. In parte Orientali Lacum Albanum, Marinum in Boreali, in Meridionali verò Ardeam, ac Mare Tirenium.

Insalubre ante Paulum V. Pontificem censebatur; eam insalubritatem aquæ lacustres, quas potare incolæ cogebantur, augebant. Prodidit malo Paulus, Turni lacum adverso oppido subjacentem, ex quo noxii spiritus exhalabantur, exhausti, & aquas salubres in Oppidum derivavit. Ea de causa Jacobi Serre Cardinalis jussu, cui ejus operis cura commissa est, hæc inscriptio Oppidi portæ incisa legitur,

PAVLVS V. PONT. MAX.
OPPIDVM AQVARVM PENVRIA, ET NOXIA E TVRNI
LACVS ASPIRATIONE INFREQVENTIVS,
AQVA TERTIO AB HINC MILLIARIO DERIVATA,
ET LACV EXICCATO SALVBRIVS, LÆTIVSQUE REDDIDIT
ANNO DOMINI MDCXI. PONTIF. VII.

Propè illud Urbanus VIII. antequam Pontificiam dignitatem consequeretur Villam possidebat, in qua libentè rusticabatur, ut ipsemet fassus est in eleganti Carmine, quod Laurentio Magolotto Utriusque Signaturæ Referendario inscripsit illum rusticatum invitans.

*Arua madent, & amabilis aura calores
Jam fregit, celerique fuga se proripit æstas
Rura vocant, lætisque patens in Collibus æer
Hic recreor &c.*

Cum ergo aeris salubritatem diu fuisset expertus, ad Pontificatum evectus, non tantum suæ, sed futurorum Pontificum salutem consuluit. Emit propterea Villam, quam Præsul Illustrissimus Vicecomes possidebat, eamque descriptam invenies pindarico Carmine ab Illustrissimo Præfule Azzolino. In ea nobile Palatium Pontificum commoditati erexit, quod numifina propositum indicat, Villam mœnibus cinxit instar munitissimæ arcis. Viamque aperuit commodissimam ad summitatem Montis Albani ducentem, ubi nunc Ædes Religiosorum, quos *Cappucinos* appellamus. Hanc inscriptionem frons Palatii exhibet.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
SEMITIS COMPLANATIS, CETERISQVE AD VSVM VILLÆ
COMPARATIS SVBVRBANAS AEDES COMMODITATI PONTIFICVM
EXTRVXIT
ANNO MDC XXXIX. PONT. XV.

Ejus structuram tres præcipui Architecti confecerunt, scilicet Carolus Mardernus, Bartholomæus Brecciolus, & Dominicus Castellus, prout refert Balleonus in *Vitis Pictorum* pag. 180.

✻ XXXII ✻

FERRI FODINIS APERTIS.

Regnante Urbano VIII. detectæ fuerunt Ferri Fodinæ propè Montem Leonem, cujus regio subjacet Prælo, qui Gubernationem urbis Nursiæ gerit titulo Præfecti Nursiæ, & Montium; Episcopo autem Spoletano in Spiritualibus obtemperat. In sunt ille in visceribus Montis, qui ab Incolis dicitur Monte *Terrargo* ab Oppido unius milliarii spatio distante. Eas usui reddidit Urbanus opportunas, & vias stravit, ut glebas Ferreas commodè possent Currus deducere ad locum, in quo fabricam excitavit cum fornacæ ad eas purgandas accommodata, quæ deinde in virgas efformantur in alio oppido Spoletani domini, quod vulgò dicitur *Schiagino*.

Hujus Urbanæ beneficentiæ testimonium numisma hoc est, atque inscriptio in Ferrariis officinis.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
INVENTIS, ET RECLVSIS IN VMBRIÆ FINIBVS
PROPE MONTEM LEONIS FERRI FODINIS,
ÆDIFICIVM, ET FORNACEM AD EXCOQVENDAM MATERIAM,
ET FERRVM FVNDENDVM EXCITAVIT,
PONTEM EXTRVXIT
ANNO SALVTIS MDC XXXIV.
PONTIFICATVS XII.

Rursus hæc alia extrâ Urbem, ubi Fodinarum viam aperuit.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
VIAM HANC FODINARVM VSVI,
ET PVBLICÆ COMMODITATI APERVIT, ET STRAVIT,
AD MONTEM LEONEM, CASSIAM, ET NVRSIAM
PROTENDIT
ANNO SALVTIS MDC XXXIV.
PONTIF. XII.

In histamen Ferri Fodinis cessatum à labore est pluribus de causis sub Innocentio X., & Alexander VIII. abdita ejus Montis Ferrea viscera iterum perferuari jussit, ex quibus improbo licet labore non modica nunc derivat utilitas.

ORA PRO ME BEATA MARTINA.

*Ex Lectio.
Brev. Rom.*

Martina Virgo fuit Romana, patre consulari, illustri genere nata sub Alexandro Principe cum Deos inanes colere juberetur immane facinus detestata, ob id affecta verberibus, unciis, ungulis ferreis, testarum fragmentis lacerata, acutissimis gladiis membratim concisa, adipe ferventi peruncta, demum in amphiteatro damnata ad bestias, à quibus illesa Divinitus evadens inardentem rogam injecta incolumis pari beneficio servatur, sed tandem per capitis ademptionem miraculis clara martyrii coronam adepta fuit. Vocatur hæc Virgo in antiquo Lectionario Basilicæ Vaticanæ Diaconissa, quo nomine significatur, fuisse operum bonorum Operatrix, seu Mulier illa, cujus munus erat cingendi frontem sceminarum post susceptum confirmationis Sacramentum, ut docent Antiqui Scriptores relati à Torrigio de Cryptis Vaticanis pag. 557. Sacrum ejus Corpus, sedente Urbano Primo circa annum 227, martyrio affectum, Urbano VIII. Pontifice maximo regnante repertum fuit. Totam rei seriem suggerit numisma propositum, ac simul erga hanc Sanctam Virginem Urbani pietatem, cujus preces in Lemmate implorat.

*Martianus
lib. 3. c. 16.*

E regione Arcus Septimii est Romæ Ædes Sanctæ Martinæ nunc Sacra, ubi olim fuisse Secretarium Populi Romani monet inscriptio à Grutero relata, & detecta, dum invento Corpore S. Martinæ novum Templum inibi excitandum erat, quæ vox (ait P. Donatus) *Secretarium*, licet variè usurpatur, hic tamen intelligitur pro loco, in quo Judices causas cognoscunt, jusque reddunt. Videatur Bulengerus de Imperio Romano lib. 3. cap. 9. & Baronius anno 334. & Bristonius in 17. de verb. significatione. Inibi etiam fuisse templum Martis deduxit Torrigius è Carmine inciso supra Januam antiqui templi Sanctæ Martinæ dicati, idest.

Lib. 4. c. 3.

Pag. 549.

MARTYRII GESTANS VIRGO MARTINA CORONAM,
EJECTO HINC MARTIS NUMINE TEMPLA TENET.

*Apud Tur.
rigium pag.
551.*

Ejus ossa huc translata primùm fuisse à Sancto Sotero, aut à Sancto Sylvestro, ut putat Pancirolus, accepta à fundo Barbiliano in Via Ostiensis narratur in codice antiquissimo, servato in Archivo Basilicæ Vaticanæ, relato à Torrigio. *Facit* venerabile Sanctæ Martinæ Corpus, usque ad &c. Alexander postea IV. idem Templum consecravit, atque Sacra Sanctæ Virginis Ossa in arca marmorea recondidit, quæ sub Urbano VIII. hac occasione detecta sunt.

Postquam pio Pictorum cœtui Sixtus V. concesserat Ædem S. Martinæ dicatam, procurante apud Sixtum Hieronymo Mutiano insigni Pictore, qui antea à Gregorio XIII. obtinuerat, ut erigeretur Academia nobilis artis Pictoriæ, ut memorat in vita Mutiani pag. 31. Eques Joannes Balleonus, eam jam collabentem instaurandam decretum est, impellente præsertim ad hoc pietate celeberrimi Pictoris nostri Saculi Petri Berettini Cortonenfis, qui ut excultus Architectonicæ etiam facultatis peritia, magna in honorem Sanctæ Virginis Martinæ, & Sociorum, & Sancti Lucæ patroni præconceperat animo. Annuit tantis votis ipsa Academia, & ad novum ædificium auspiciandum sedulo se dedit. Fundamenta vix jacta erant, cum Corpora reperta sunt Sanctæ Martinæ Virginis, & Sanctorum Concordii, Epiphaniæ, & Sociorum itidem Martyrum.

Urbanus VIII., cui summa in Sanctam Martinam erat religio, certior de inventione factus ingenti animi voluptate perfusus est, eaque imprimis de causa, quod D. Urbano sedente Martina passâ sit tanta cum Christiani nominis gloria, Sacrum propterea pignus, ut agnosceret, ac veneretur, huc sese Pontifex conulit die 28. Novembris post meridiem cum Cardinalibus Torres, S. Onuphrii, Spada, Sacchetti, Pamphilio, Sanctacrucio, Brancatio, Francisco Barberino, Burghesio, Ginetto, & Cæsarino, aliisque Proceribus prosequentibus. Pontificiæ hujus,

hujus, Romanæque pietatis exemplo ad invictissimæ Martyris venerationem Romani omnes confluerent, quibus Pontifex concessit plenam peccatorum indulgentiam. Preter id magnus ille Pontifex in Virginis honorem proprium Officium composuit, tresque hymnos ad Vespertinas, Matutinas, Laudumque preces decantandos, quibus Divi Damasi Pontificis emulatur, vim poeticam ostendit, Ode triplici Martine vitam egregie complexus. Eodem profus tempore utquam liberalissimè Sacra cum Heroïna ageret Franciscum Cardinalem Barberinum nepotem ad eum magnificentius extruere jussit. Pontificio imperio Cardinalis obsecutus plurimum suppeditavit argenti, ut nova aedes jam elegantè per Cortonensem delineata numeris omnibus absolveretur. Ideo Piciorum Sodalitas super intimanam Ædis Januam marmori cælatam cum insignibus ejusdem Eminentissimi Principis hanc parieti commisit epigraphem.

URBANVS VIII. PONT. MAX.
 SANCTÆ MARTINÆ VIRGINIS, ET MARTYRIS
 ANTIQVISSIMAM ECCLESIAM
 ADIVNCTO SANCTI LVCÆ EVANGELISTÆ TITVLO INSIGNEM,
 POST HIC REPERTVM, ET REPOSITVM EIVSDEM VIRGINIS
 CORPVS
 IN MELIOREM FORMAM EXSTRVI MANDAVIT;
 FRANCISCVS CARDINALIS BARBERINVS
 PATRVI VOLVNTATEM SECVTVS ORNAVIT,
 ABSOLVIT ANNO DOMINI MDC L.

Repertum autem Corpus S. Martine, & Sociorum in eodem loco decentius repositum. Quamobrem die 7. Januarii anni 1635. ritu solemnè Supplicatio instituta fuit, in qua referente Torrigio, preter Confraternitatum cœtus, & Clerum, eum Sacularem, tum Regularem adfuerunt Eminentissimi Cardinales Pius, Aldobrandinus, Bentivolus, Roma, Torres, Barberinus, à Queva, Ginnettus, Spada, Cesarinus, Burghesius, Bificia, Pamphilius, Sanctacrucius, Sacchetti, & à Monte cum Romano Senatu.

Petrus deinde Berettinus totum se dedit ad Confessionis subterraneæ ædificium, & ornatum, illamque absolvit in hanc præclarissimam formam, antequam ædi superiori ob molis amplitudinem suprema imponi potuissent. Descensus est ad illam per geminas scalas, singulas graduum 22. & latitudinis palmis 5. circiter, è regione ambarum ambarum ingredientibus obijciuntur in loculamento è marmore, crustisque ex alabastrite ornata: mittunt hæc in cryptæ porticum procurrentem palmis 120. in longitudinem, in latitudinem verò 12., cui lux à duabus fenestris sese mutuo respicientibus. In medio est vestibulum ejusdem Confessionis Sanctæ Martine, quod quidem fulcitur duodecim columnis è cinereo jonici ordinis, & octangulare. Camera per oculum, qui in ædis superioris umbilico est sub ipso Tholo infert lumen, eidemque vestibulo. Anguli in quatuor loculamentis quatuor præferunt Statuas scalpto Cosmæ Fancelli efformatas, & singulis singulæ Urinæ, quas marmor cum maculis cinereis nobilitat, subjectæ sunt. Hinc pervenitur ad ipsam Cellam Confessionis, seu potius ædiculam in quadratam formam constructam, innititur duodecim columnis jonici ordinis è marmore violacco, sex flavo etiam maculatae sunt, & antipillis ex albo, & nigro antiquo. Fornix marmorato ornatur, & corona auro obducta. Inter columnas parietes erulantur alabastrite, & viridi antiquo, mediantque inter lapides diversi colores duo numismata alterum alteri oppositum ex alabastrite, malum cidonium referente, nigra circumdato zona. Fundum angulare convellit viride antiquum. Decurrit per totam ædiculam corona è pario supra quam sunt alia marmora ex ibero, & glareæ, & id genus. Sunt in lateribus ostiola cum stipibus è cinereo glaream imitante. Ingressui respondet latus, à quo per fenestram, & duos oculos ovales ædi infertur lux: iisdem crustis distinguitur, & in medio pario marmorum cum corona cinerea, & zophoro è viridi, & flavo circumdato insculpta leguntur.

CORPORA SANCTARVM MARTINÆ V. ET M.
CONCORDII, EPIPHANII, SOCIISQVE EORVM
VRBANO VIII. PONT. MAX. REPERTA,
FRANCISCVS CARDINALIS BARBERINVS
S. R. E. VICECANCELLARIVS
EODEM LOCO DECENTIVS EXORNATO RECONDIDIT.
ANNO MDCXXXV.

Ara in medio est instar infule, illi hæret in pegmate ligneo coloribus illito parva tabula, cum effigie Sanctæ Martinæ ex alabastro exhibitæ, coram Virgine Maria, illi præbente puerum Jesum: ocluditur ostiolo, cui effigies eadem coloribus expressa est ab Antonio Zoi à Burgo Sancti Sepulchri Petri Berettini Alumno, corona hujus tabulæ ex ære inaurato cum fundo, viridi antiquo crustato.

Sub ara in Urna ex jaspide maculis albis, & rubris suffuso, quiescit Corpus Sanctæ Martinæ, & Sociorum. Illustrat hoc mansolcum ornamentum ex ære cælatum Cherubinis, & Encarpis, ex jaspide viridi, & coronis optimè cælatis. In medio cernitur imago Sanctæ Martinæ inter duos Angelos, in lateribus insident Apes alludentes Barberinæ beneficentiæ; sese extulit Ara supra areolam circumdatam gradibus duobus è marmore Lunensi, nigro albo maculoso. Præcingunt aram hanc balaustria à duobus tantum lateribus è cinereo, in quorum extremitatibus surgunt quatuor vasa, quæ excipiunt candelabra ex ære inaurato facibus continendis opportuna. Per extremas januas aditus est in duas parvas cellas, ea quæ à sinistris est, statuas tres præfert in ara, Sanctos Martyres, quorum Corpora hic inventa sunt, referentes, celeberrimi Sculptoris Equitis Alexandri Algardi Bononicensis, quæ verò à dextris adhuc expectat tabulam alicujus Pictoris.

Ecclesia superior Eminentissimi Principis Cardinalis Francisci Barberini ære in hanc præclarissimam formam excitata est. Ejus Ichnographia delineatorem jacet Petrum Berettinum Cortonensem. Sex illi sunt Cellæ, quarum tres in propatulo sunt, tres aliæ ingredientium oculis non occurrunt, cum abdita sint in partibus ædis, equali symetria resiliens. Ara maxima, quæ respondet ædis ostio, ornatur tabula Sancti Lucae Evangelistæ, pingenti similis Beatam Virginem Mariam, quem coloribus effinxerat Raphael Sanctus Urbinas. Ornat hanc tabulam corona è flavo glaream imitante, & quatuor ex alabastrite ingentes columnæ cum capitulis foliosis corinthii ordinis è pario, quarum stereobatæ glareæ gallica crustantur, cinguntque se supra basim marmoream, quam nobilitat zophorus è viridi antiquo: stylobatæ è marmore præferunt insignia gentilitia ejusdem Cardinalis. Sub præfata tabula exhibitæ est jacens statua Sanctæ Martinæ, quam egregiè exculpfit Nicolaus Menghinus: Cellam, & aram hanc absis excipit, cujus fornix costulis interdistinguitur est, quas formant florum ferta, quibus insident Apes Barberinæ. Infra, recurrit corona quatuor innixa columnis, & totidem stereobatis jonicis ordinis, lumen super coronam absidi inferunt duæ retragonæ fenestrate, mediant stereobatas ab utroque latere duo podiola, seu chori modulationibus opportuni, infra sunt ostia, quæ ducunt ad Sacrarium, & ad subterraneam cryptam.

In umbilico sese tollit ingens tholus qui ædem illustrat: nititur quatuor stereobatis, quas exornant columnæ ordinis jonicæ; Super crassorem coronam lux intrat per octo magnas retragonas fenestras, sicut in laternula. Pars intima encarpis cum Apibus, veluti costulis interdistinguitur, magnisque rosis infra eas, & palmis convestitur. Pars extima plumbicis laminis cooperta est. Superest, ut frontem Ædis describamus, sed non omitendum est Ædem in longitudinem excurrere palmis 435. circiter, & in latitudinem 120. circiter. Tholi diameter est palmorum 50. Frons Ædis è tiburtinis lapidibus constructa, ad hujus ostium per septem gradus est ascensus ex eodem lapide, præcingitur sex semicolumnis. Se primo erigit supra pedulum altitudinis palmorum sex cum basi, & coronelysi resiliente, inde aliud pedulum, quo nituntur quatuor columnæ, & quatuor stereobatæ cum antipilis, quæ obediunt legibus ordinis jonicæ, quarum capitulis hæret Apis. Inter columnia occupant quadrangulæ figuræ cælata, & fenestrate fidæ cum coronis, ac mensu-

menfuis oftium cum zophoro encarpis cum Ape, & frontifpitiis femicircularibus; inde fequitur magna corona zophoro hæc incifa funt.

SANCTÆ VIRGINI, ET MARTYRI MARTINÆ VRBANVS OCTAVVS
PONTIFEX MAXIMVS.

Supra præfatum ordinem alter fele tollit expilis planis corinthii ordinis, quas mediant duæ columnæ, quæ ornant medianam feneftram, cui frons aucta eft liliis celata, fupra altiorem coronam inter duos Angelos è marmore infignia gentilitia Urbani VIII. erecta funt.

☉ XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII. ☉
XXXVIII.

TV DOMINVS, ET MAGISTER.

IN quinque numifmatibus Chriftum Divo Petro pedes abluentem cernimus, diverfis modis expreffum, in omnibus tamen infcriptionem formant verba ab eodem Divo Petro prolata. TV DOMINVS, ET MAGISTER. Cum de lotionem hæc à Redemptore inflituta, & à Summis Pontificibus exercita fatis alibi dictum fit, folum hic notandum, talia numifmata diverfis annis cufa fuiffe, omnia tamen ad eundem finem, ut fcilicet Pontifex illa diftribueret pauperibus, quorum pedes Feria quinta majoris hebdomadæ folct abluere.

Sed antequam ad aliorum numifmatum elucubrationem tranfeamus, partim in trigefimo feptimo oportet immorari. Laureo illud cingitur ferto, ficuti alia, quamplurima fub Urbano VIII. vulgata, præfertim in proximè fupriori, in quo etiam infculpta eft Apis, nec temere hoc factum putes fub prudentiffimi Pontificis dominio. Symbolum enim eft nobiliffimæ familiæ Barberinæ Laurus cum Apibus, quas in gentilitio ftemmate præfert ab ipfo Urbano ingeniofè excogitatum. Delectabatur ille antequam efferet Pontifex mirum in modum Poefi, cum aliquando Virgilii carmina percurrans in libro feptimo Æneidos prodigia recensebat, quibus impediri Conjugium Lavinia cum Turno vates defcribit, fubdens.

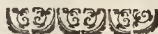
*Laurus erat teftis medio penetrabilibus altis
Sacra Comam, multosque metu fervata per annos
Quam Pater inventam primos cum conderet arces.
Ipse ferebatur Phæbo sacrafte latinus
Laurentique ab ea nomen pofuiffe coloris
Hujus Apes summum densa (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans athera veftæ
Obfedere apicem &c.*

Sicut autem apud Poetam Apes defcriptæ ad laurum convolantes exteros fignificant, fcilicet Æneam, ejufque socios, non abfimili modo ab Apibus Barberinis majores fuos Florentia Romam provectos fignificari poffe fibi fuafit Urbanus, ibique domum pofuiffe anno 1535. Paulo III. regnante, ob idque epigraphis loco verba pofuit ab eodem Virgilio accepta ubi fequitur.

Hic Domus, hic patria eft &c.

Hæc omnia indicavit in fuo theatro Joannes Ferrus, qui etiam addidit, optimè convenire Urbano Pontifici fymbola Apum, & Lauri. Hæc enim arbor eft immortalis, Triumphii fignum, ac Poetarum decus: Apes itidem eloquentiam indicant, ac prudentem folertiam. Quam egregiè Urbanus Pontifex his omnibus præditus fuerit notiffimum eft.

To. 2. pag.
73.

✻ XXXIX ✻

MONASTERIVM INCARNATIONIS IESV CHRISTI:

COr in numismate exculptum notas ostendit V. C. F. E. quæ nil aliud sonant, quam VERBUM CARO FACTVM EST.

Monumentum illud est Monasterii sub titulo Incarnationis, cura, & munificentia Urbani VIII. Romæ erecti in Monte Quirinali in Via Pia, juxta templum Sancto Cajo Sacrum, ut in eo Virgines Deo dicatæ Vitam religiosam traducerent sub regula Sanctæ Theresiæ. Tanti beneficii causa communiter vocantur Moniales Barberinæ. Templum à Pontifice inchoatum Eminentissimus Cardinalis Franciscus ejus nepos absolvit. Picturam, quæ in Ara maxima est Hiacynthus Brandus elaboravit, alias hinc inde dispositas in minoribus Sacellis Bellonus.

✻ XXXX ✻

SALVA NOS DOMINE:

Divi Petri verba, Redemptoris opem implorantis in procelloso Mari, dum navicula fluctibus agitur in pluribus numismatibus legimus, & quidem meritò Pontifices Romani eadem usurpant, utpotè qui Divi Petri Successores in hujus vitæ pelago ab adversitatibus haud sunt immunes.

✻ XXXXI ✻

FACIT MIRABILIA MAGNA SOLVS.

Numisma in hoc loco positum anno primo Pontificatus ab Urbano vulgatum fuit, ut scilicet lemmate exculpto ex Psalmo 35. accepto suæ assumptionis gloriam Soli Deo adscriberet. Transfigurationem Jesu Christi ob id expressit, ut verba factò comprobaret, in quo admirantibus Discipulis Petro, Jacobo, & Joanne *resplenduit facies ejus, sicut Sol, vestimenta autem facta sunt alba, sicut nix.* Sicut autem Christus accepit à Deo Patre honorem, & gloriam (ut dicit Beatus Petrus) *in sua transfiguratione*; ità Urbanus Pontificiæ dignitatis honorem, & gloriam à Deo sibi datam passus est, nec ullo inanis gloriæ fastu se superbe elevari.

Ciccc. 498.
Matt. 17, 2
Epist. 2. c. 1.

✻ XXXXII ✻

DOMINE QVIS SIMILIS TIBI.

URbani Pontificis animum pie demissum confirmat numisma præfens, quo certè potuit superbiæ stimulos refringere. Ejus religionem erga Sanctum Michaellem Archangelum in alio numismate memoravimus, quamobrem frequentè ejus nomen tacitè implorabat in verbis DOMINE QVIS SIMILIS TIBI. Michael enim, ut diximus, idem est, ac QVIS VT DEVS. Ut autem lemma sculpturæ conveniret, Redemptoris effigiem expressit, cum quo loquebatur.

XXXXI

XXXXII

XXXXIII

XXXXIV

XXXXV

XXXXVI

XXXXVII

XXXXVIII

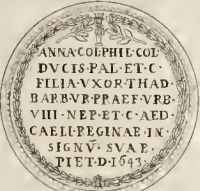
XXXXIX

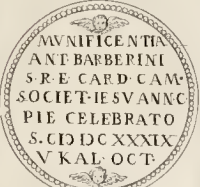
XXXXX

XXXXXI

XXXXXII

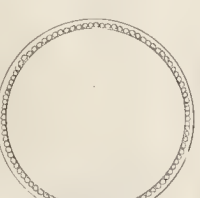
XXXXXIII

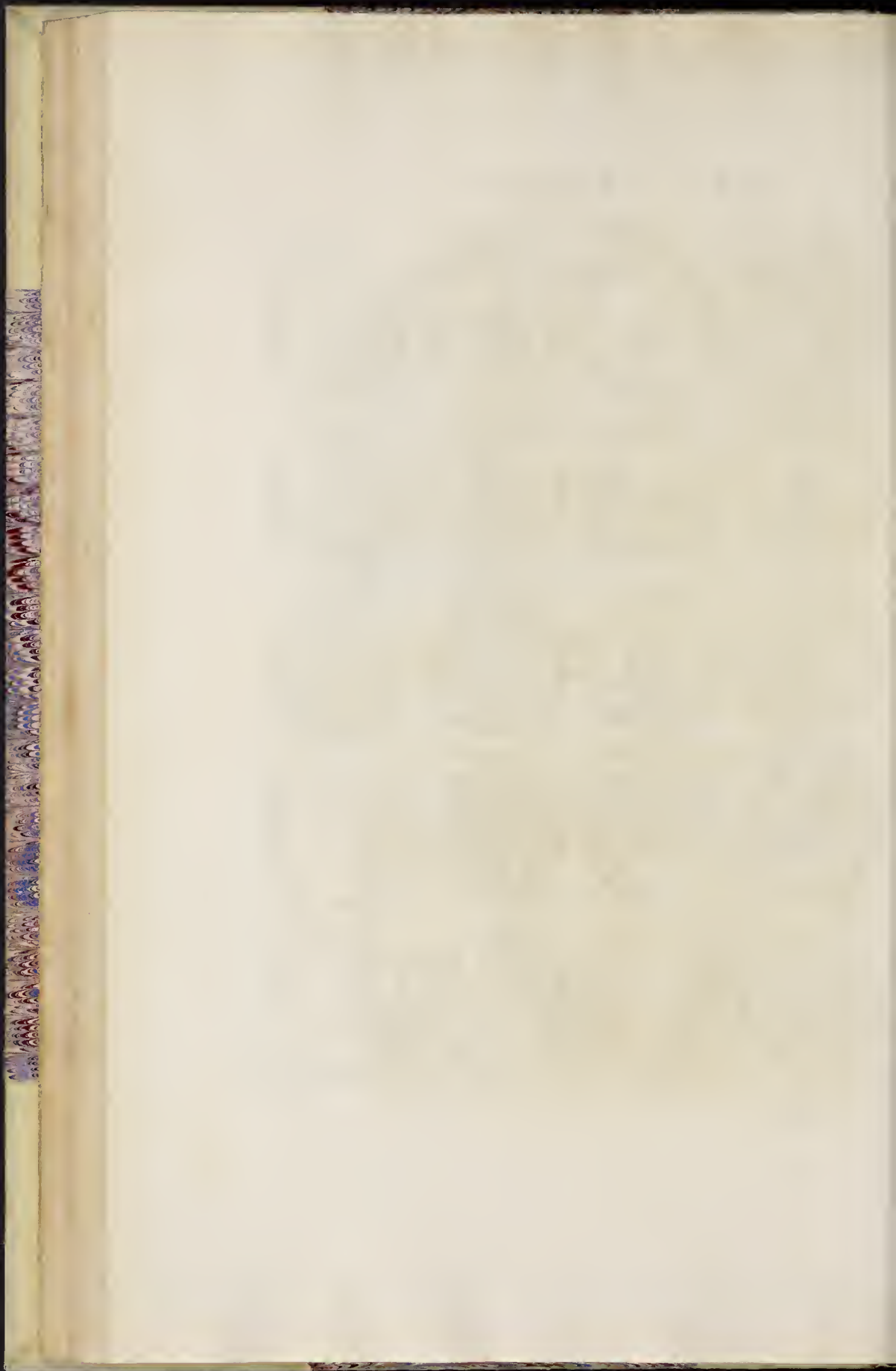

XXXXXIV

XXXXXV

✽ XXXXIII ✽

MATER MISERICORDIAE SAONAE

Numisma percussit ovalem Urbanus ; altera pars ipsius Urbani exhibet faciem , altera Iconem Beatæ Mariæ , qui propè Savonam cuidam Agricole sese exhibuit cum mandato . ut ibi coleretur .

✽ XXXXIV ✽

CHRISTVS REX VENIT IN PACE, ET DEVS HOMO
FACTVS EST.

✽ XXXXV ✽

REGINA ANGELORVM.

✽ XXXXVI ✽

ECCE ANCILLA DOMINI.

✽ XXXXVII ✽

MONSTRA; TE ESSE MATREM.

✽ XXXXVIII ✽

SANCTVS PETRVS PRINCEPS APOSTOLORVM.

Quinq; hæc numismata sub Urbano vulgata ejus religionem confirmant erga Christum Dominum , Virginem Deiparam , & Divum Petrum , cujus vices gerebat . De hujus Apostoli imagine satis dictum est alibi . De varia Virginis Icone consulte Patrem Rainaudum in nomenclatore Mariano , & P. Guillelmum Gumpenberg in Atlante Mariano , ubi de Imaginibus Deiparæ per Orbem Christianum miraculis insignibus , cum nihil in præsentiarum suggerant peculiare , quod ad Urbanum referri possit , ad alia procedendum .

✽ XXXXIX ✽

SANCTA ELISABETH REGINA LVSITANIAE
A DEO SANCTIFICATA.

Imaginem intuemur Sanctæ Elisabeth , quæ Aragoniæ Regibus orta , Dionysio Lusitaniæ Regi in matrimonium collocata , semper Deo magis , quàm viro placere studuit . Mediam ferè anni partem solo pane tolerabat , & aqua , quæ in quodam ipsius morbo Divinitus versa est in vinum , cum id à Medicis præscriptum bibere recusasset . Pauperrimæ fœminæ ulcus horrendum exosculata , de repente sanavit : pecunias pauperibus distribuendas , ut Regem laterent hiberno

*ExleGioni-
bus Brevia-
rii 4-Julii.*

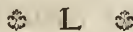

tempore in rosas convertit; Virginem cœcam à nativitate illuminavit, multos alios solo Crucis signo à gravissimis morbis liberavit, plurima id genus miracula patravit, Monasteria, Collegia, & Tempa non modò extruxit, sed etiam magnificè dotavit. In Regum discordiis componendis admirabilis fuit; In privatis, publicisque mortalium sublevandis calamitatibus indefessa. Pingitur in habitu Monialium, nam, defuncto Rege Dionysio illic Religiosis Sanctæ Claræ vestibus induta, Regio funeri constanter adfuit, ac post non sibi, sed Deo, & mortalium omnium commodis vivebat. Demum à Virgine Deipara in morbo visitata Sanctissimè obiit anno 1336.

Post mortem cum multis miraculis clartisset, concesserat Leo X. ut Emanueli Regi Lusitano pro Ecclesia multùm laboranti, & de se benemerito gratificaretur in omnibus, ut Elisabethæ Reginæ miraculis clarissimæ honores tota Conimbriensi Dicecesi, qui Beatis reddi consueverunt publicè haberentur, ac festus dies solemnè ritu coleretur.

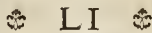
Insecuti Pontifices gloriæ ejus limites angustiores rati colendam dederunt toti Lusitanæ. Ne quid Venerationi deesset Anno Jubilei, & nostræ Salutis 1625. totius Orbis Christiani concursu, & applausu ab Urbano VIII. ritè inter Sanctos adscripta est.

Oldoinus
pag. 500.

ASSAGIVM GENERALE.
M DC XXXIX.

Smile numisma explicuimus in Gregorio XV., quamobrem nil aliud dicendum superest, nisi illud percussum esse anno 1639. ut de probata moneta certiores omnes fierent, sicuti appicti numeri indicant.

ANNA COLUMNA PHILIPPI COLUMNAE
DVCIS PALIANI &c. FILIA,
VXOR THADDEI BARBERINI
VRBIS PRAEFFECTISSA,
VRBANI VIII. NEPTIS &c.
AEDEM CAELI REGINAE
IN SIGNVM SVAE PIETATIS
DICAUIT M DC XXXV.

Deò clara est inscriptio numismatis hujus, ut ferè nulla indigeat explanatione. Non tamen omitendum est, illud cum pluribus aliis ejusdem generis positum fuisse cum primo lapide in Templi, & Monasterii fundamentis, quod Virgini Deiparæ sub titulo *Regina Cali* Anna Columna extruxit, ut narrat P. Blasius à Purificatione Carmelita discalearius in Vita Venerabilis Matris Claræ Mariæ de Passione, ejusdem Monasterii fundatricis. Ejus foundationis seriem exponam.

Excellentissima Anna Columna, æque nobilis, ac pietate prædita mulier cum Deo se mancipare in religioso Cœnobio, ut animo conceperat, non potuisset, jussibus Excellentissimi Philippi sui Patris obtemperans, post Conjugium cum Excellentissimo Thaddeo Barberino; erigere decrevit Monasterium in honorem Beatissimæ Virginis, ac decretum voto firmavit imminente periculoso Puerperio, quo Carolus filium in lucem edidit inter S. R. Ecclesiæ Purpuratos adhuc viventem.

Piis votis annuit Urbanus VIII. qui locum pro Monasterio assignavit, addito etiam

etiam proventum trecentum nummorum pro singulis annis, decrevitque, ut à Patribus Carmelitis discalceatis in perpetuum Virgines Deo Sacrae dirigerentur.

Die igitur 21. Novembris 1643. Beatae Virgini in Templo sese offerenti Sacro, primum lapidem posuit, solemnè ritu Eminentissimus Cardinalis Hieronymus Columna, Anna Columna frater, adstante Romanorum Magnatum numero, & maxima Populi frequentia. Hanc inscriptionem lapis ille continebat.

ANNA COLUMNÆ PHILIPPI COLUMNÆ FILIA
 VIRI PRIMARIÆ COLUMNENSIVM FAMILIÆ,
 QVI GIANAZANVM POSSEDERVNT,
 NOMENQVE SVVM ILLVSTRARVNT POSTERITATIS,
 PALEANI, AC CASSIOLORVM DVCIS,
 PRINCIPIS SONNINI,
 REGNI NEAPOLIS MAGNI COMESTABILIS &c.
 VXOR THADDEI BARBERINI,
 PRINCIPIS PRAENESTINI, ERETI, AC LAVICANI DVCIS,
 VRBANI VIII. PONTIFICIS
 NEPOTIS EX FRATRE GERMANO FILII,
 VRBIS PRAEFECTI,
 HIC A FVNDAMENTIS, VT FIRMIORI ARGVMENTO
 AETERNÆ VITAE SPÈM CONFIRMARET
 MONIALIVM DOMVM ORDINIS CARMELITARVM
 DISCALCEATARVM,
 AEDEMQUE SACRAM DIVAE VIRGINI TITVLO REGINAE COELI
 CENSV OPPORTVNO AD VITAE VSYM ADDICTO,
 ADDITISQVE ORNAMENTIS.
 FIDELIVM PIETATIS INCITAMENTO IVSSIT AEDIFICARI
 ANNO M. DC. XXXXIII.
 VNDECIMO KALENDAS DECEMBRIS,
 VRBANI OCTAVI ANNO XXI.
 RERVVM POTIENTIBVS
 FERDINANDO TERTIO IN GERMANIA,
 PHILIPPO IV. IN HISPANIA,
 IN GALLIA LVDOVICO XIII.

Supra hunc lapidem plumbeam capsulam posuere plenam numismatibus, tum aeneis, tum argenteis cum inscriptione à nobis expressa, pars verò averfa imaginem Urbani Pontificis gerebat, Saero Ritu foundationis expleto excelsum Crucem posuere propè cavitatem, in qua lapis supradictus collocatus fuerat. Brevi deinde mensium eurrículo totius Aedis structura absoluta est, quam Excellentissima Anna Barberina omni ad vitæ Religiosæ usum necessaria suppellectili liberali pietate exornavit, atque octo mille nummos erogavit, ut ab omni annuo censu Ager, in quo Aedes constructa fuerat liberaretur.

Post mortem Urbani Pontificis diploma erectionis hujus Cœnobii ab illo conditum Innocentius X. confirmavit, sed difficultatibus obortis dilata res est. Omnibus denique compositis die 14. Maii ob Ascensionem Christi Domini in Cælum Sacra anno 1654. ex Cœnobio Sanctæ Mariæ de Monte Carmelo, olim Sancti Aegyptii, se contulerunt ad novum Monasterium, ut inibi prima religiose vitæ primordia ponere tres Virgines Deo Sacrae, idest Clara Maria de Passione è Columnensi stirpe orta. Felix Theresia à S. Joseph è Comitibus Corbaræ. Francisca Theresia à S. Joseph è Familia Fiorentilla, eas comitantibus Excellentiss. Anna, Hieronymo Columna, duobus Cardinalibus Barberinis, pluribusque aliis nobilibus Viris. Antequam novum Monasterium ingrederentur Sacram Purpuram Eminentissimorum Cardinalium exosculatae fuerunt, deinde ad Chorum Templi profectæ Sanctissimam Virginem salutarunt Antiphonam *Regina Cali lazare &c.* piè modulantes.

Templum deinde non adhuc numeris omnibus expletum anno insequenti perfectum solemniter ritu sacravit Illustrissimus Præsul Pacificus Episcopus Tarfensis die Præsentationi Beatæ Virginis dicata. Ternæ in illo sunt Ara plastica opere exornata: in maxima Beatam Virginem se se in Templo offerentem Joannes Lanfrancus depinxit, in dextera Divam Annam morientem expressit Fabritius Clarus, in sinistra Sanctam Theresiam scribenti similem Romanellus. In Templi pavimento hanc inscriptionem tabula marmorea continet.

D. O. M.
 ANNA COLUMNA PHILIPPI
 DVCI SPALIANI,
 ET MAGNIFICOMESTABILIS FILIA
 THADDEI BARBERINI, VRBANI VIII.
 EX FRATRE GERMANO NEPOTIS VXOR
 VRBIS PRÆFECTISSA
 INTER HVIVS SÆCVLI VICES QUIETIS VLTIMÆ MEMOR
 IN HOC TEMPLO SVIS IMPENSIS
 A FVNDAMENTIS ERECTO TVMVLVM
 SIBI VIVENS POSVIT,
 VT IN VIRGINALI TEMPLO CORPORIS
 SIC ANIMÆ IN VIRGINALI SINU
 PERPETVAM QUIETEM AVGVATA
 ANNO DŌMINI MDC LV
 OBIT PRIDIE KAL. NOVEMBRIS MDCLVIII.
 ET SVÆ LVII.

✠ XXXXXII ✠

MVNIFICENTIA
 ANTONII BARBERINI
 S. R. E. CARDINALI CAMERARII
 SOCIETAS IESV ANNO CENTESIMO
 PIE CELEBRATO
 SALVTIS MDCXXXIX.
 V. KAL. OCTOBRIS.

Numisma præsens cum posita inscriptione, & Urbani VIII. effigie Societas Iesu vulgavit, ut beneficii accepti ab Urbano VIII. ejusque Nepote Antonio Barberino Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinali perenne monumentum extaret. Quale illud fuerit, ab his, quæ subjiciam indicabitur.

Primi Sæculi Societatis Iesu imaginem orbi daturus septimus Præpositus Generalis Mutius Vitellesius, quam omnis semper posteritas intueretur, tum quia omnibus futura esset scena gaudiorum illa primi Sæculi gloria, tum etiam, ut benediceret Deus coronæ anni benignitatis suæ, eidem debitam gratiarum actionem redderent omnes, quod expleto feliciter unius sæculi curriculo, in ejus gloriam exereverat Societas, licet pluribus exagitata aduersitatibus, odiique pressa Hæreticorum, Societatem universam litteris sic fuit alloquutus, datis die 16. Julii 1639.

*Ex Regestis
 Epist. ejus
 anni.*

Cum nobis pro foribus sit annus fundatæ Societatis centesimus, primus ejusdem secularis, cujus exordium die 27. proximi Septembris inibimus, æquum est, nos cum aliquo apparatu Ecclesiastico, literarioque celebrare, quo gaudii nostri, & grati in Deum animi testificationem aliquam Orbi præbecamus observatam paternam benignitate, lateque diffusam hanc manuum suarum molitionem. Quapropter R. V. prævenire volui, atque admonere, ut consideret, consultoque decer-

decernat quid in ista Provincia fieri expediat, atque ut fiat mature disponat. Quæ in re illud dumtaxat sed impense commendo, ut ratio habeatur præcipua modestiæ, humilitatis, & decentiæ religiosæ, ubique pompa, quæ nostram conditionem excedit, & affectata rerum nostrarum laude declinata, multoque etiam magis alienarum cum nostris comparatione, ac depressione. Mitto adumbrata quæ nobis in hac Urbe faciendâ decrevimus, non eò quidem, ut isthic eadem moliantur, sed ut aliquid lucis haurire possit ad capiendam pro sua deliberatione consilium. Scribam postea quid à nobis fieri privatim per eandem occasionem desiderem, ut ad veram, perfectamque Spiritus renovationem, quam certe oportet fructum principem, ac primo nobis intentum hujus celebritatis,

Præscripta deinde fuerunt ab eodem Vitelleseo aliqua, quæ hic Romæ faciendâ essent, & sicut celebritas anni à confirmata Societate centesimi repetenda erat ludis secularibus, centesimo quoque anno apud veteres edi solitis, atque, ut illis inter alia celebrantur sacrificia, supplicationes ad Tempa Deorum constituebantur, spectacula in theatris edebantur, certamina Poetarum, & Oratorum commitebantur, & missilia spargebantur, ita ad hortum similitudinem totidem partibus celebritatem Societatis suæ sanctius completti moliebatur.

Sed ut tunc ante ludorum solemnia voce præconis invitabantur omnes ad ea spectanda, quæ neque spectasset quisquam eorum, neque spectaturus esset, ita die Sanctorum Cosmæ, & Damiani ejus anni 1639. Ecclesiasticus Preco in Templo Domus Professæ post solemne sacrum in concione verba fecit de hæ celebritate anni Centesimi à confirmata Societate, & quasi eam Auditoribus indicavit exhibendam, videlicet in Festo Sancti Ignatii anni 1640. quinque illis, quas dixit partibus comprehensam.

Et primo Sacrificia Mutius præscripsit sic.

Die Sancti Ignatii in Templo Domus Professæ Solemne Sacrum celebrabitur, presente (si videatur) Sacro Collegio Cardinalium, & Oratio ab uno ex nostris habebitur, in qua de causa hujus celebritatis disseretur, non omitiendo, equeum videri si annum Lutherana Hæresis Centesimum paucis ante annis Hæretici celebraverint, multo sapientius Ignatii, à Deo contra Lutherum dati, recurrentem post annos centum memoriam celebrari.

Secundo Supplicationes.

Altero post Festum Sancti Ignatii die populus Romanus Templum Domus Professæ inviset, & offerret Calicem solitum offerri in Consecratione Templi, & Oratio habebitur à Nobili Romano, in qua gratiæ Sancto Ignatio agentur ob beneficia, & pia opera ab eo in hanc Urbem collata intra hoc spatium secularis anni.

Tertio die idem templum inviset Collegium Germanicum, & in sacro habita Oratione ab uno ejus Collegii Alumno dicentur, quæ Sanctus Ignatius contulit in Germaniam beneficia adversus hæresim, maxime Lutheranam hoc sæculo. Sic alio die Collegium Anglicanum cum Oratione, & commemoratione eorum, qui in Anglia fidem Catholicam strenuè defenderunt. Cætera Collegia possent uno die communi sacro interesse cum communi Oratione. Ultimum diem elaudent Scholastici Collegii Romani cum sacro, & oratione de institutione docendæ Juventutis, non sine commemoratione Virorum insignium, qui ex Collegio Romano prodire. Quod si hæ Collegia ob aliquas causas omitienda viderentur, possent supplicationes contrahi in tres dies, nempe in diem Sancti Ignatii, diem aduentus Populi Romani, & diem Scholasticorum Collegii Romani.

Tertio Spectacula in Theatris.

Atrium Collegii Romani statuis, picturis, & carminibus exornatum refert præcorum spectacula in Theatris. Hæc autem quamprimum componi debebunt, ut edi in lucem possint cum missilibus.

Quarto

Quarto Certamina .

In Aula Collegii Romani Victores in singulis classibus præmia reportabunt , & coronabuntur , decantato , & saltatione exhibito sæculari certamine , quod actionis loco esset .

Quinto Missilia .

Pro Missilibus eruat opera , quæ in Collegio Romano à nostris in lucem emittentur , nempe Decas prima orationum in studiorum instauratione .

Decas prima orationum Gregorianarum .

Centuria prima Epistolarum , quæ Conclusionibus publicè defensis præmissæ sunt .

Orationes Pontificiæ in parasceve . Et Atrium Collegii Romani .

Interim vivente Urbano VIII. Pont. Max. quem non Ecclesiæ tantum tot in annis feliciter , sed nostræ privatim Societati credidit cadem in ea tempora divinitus reservatum , inclyta illius Barberina domus ex arce Romana prima Orbi quasi signum extulit sæcularis nostri Jubilæi . Precones (ita appellari sinit incredibilis eorum benignitas) Eminentissimi Urbani nepotes fuere , & illa Regiæ munificentie fama in omnem latè Orbem jam pervulgata , ut qui primùm à Paulo III. Farnesio sæculum ducimus , alterum ab Urbano VIII. Barberino , non minùs faustò omne numeremus .

Inter eos præcipuè Cardinalis Antonius Barberinus , Societatis semper amantiſſimus , suæ magnificentie specimen non exiguum præbuit publicas in partes emanare ducens , quidquid privato Societatis honori , ac decori operabatur . Impetrata igitur à Pontifice plenaria peccatorum indulgentia , tum Societati universæ , tum Populo Farnesiorum Templum piè visitanti , pretiosis oſolericis panis , ac peristromatum varietate indui ejus parietes jussit , dispositis supra Templi coronidem ducentis facibus cereis , quas argentea candelabra sustinebant . Et in facie , qua major pater janua , talis inscriptio extabat .

ALEXANDER FARNESIVS
CARD. S.R.E. VICECANCELLARIUS
PAVLI III. PONT. MAX. NEPOS,
CVIVS AVTHORITATE SOCIETAS IESV
RECEPTA PRIMVM FVIT,
ET DECRETIS AMPLISSIMIS ORNATA
TEMPLVM HOC SVÆ MONVMENTVM,
ET RELIGIONIS, ET PERPETVÆ
IN EVM ORDINEM VOLVNTATIS
A FVNDAMENTIS EXTRVXIT
ANNO IVBILÆI MDLXXV.

Immincbat huic inscriptioni Urbani VIII. effigies , addita inscriptione .

*Ex relat.
impress.
Roma apud
Vincen.
Blanch.
1639.*

TIBI REX SÆCVLORVM MAXIME
MINIMA SOCIETAS IESV
SÆCVLVM SVVM
IN ILLVMINATIONE VVLTVS TVI
GRATA REPONIT, ET RENOVAT.

Prædixit marmorum ornamento respondebat pretiosa Altarium supellex in pulcherrimum ordinem distributa ab Andræa Sacco Romano Pictore , & Architecto percelebri . Die igitur 27. Septembris anno 1639. in hoc Templo Missam solemnem celebravit Illustrissimus Præsul Joannes Baptista Alterius tum vices Eminentissimi Vicarii gerens coram Eminentissimo Purpuratorum Sacræ Romanæ Ecclesiæ

Ecclesiæ Collegio, Pontificæ Cappellæ Cantoribus respondentibus, qui in pretem Choros distributi suas voces suavissimè modulabantur, dirigente Stephano Fabri Musicæ Præfetto in Seminario Romano. Concionem inter Missarum solemniam luculentissimam habuit Pater Aloysius Albritius, Rector Collegii Germanici, explicans verba, quæ olim Divo Ignatio Christus protulit. *Ego vobis Romæ propitius ero.* Absolutis lacris Eminentissimi Franciscus, Antonius Barberini, ac Columna, cum Excellentissimo Taddeo itidem Barberino Romæ Præfetto, multisque Prælati convivio excepti sunt domesticos inter parietes Domus Professorum Societatis, quod ipsemet Antonius Barberinus suis sumptibus instrui mandaverat, explicante interea disertissima concione latina Joanne Rho viro culti ingenii, & rara facultia, celebrandi anni Centesimi ritum. Fuit illa edita Romæ typis Hæredum Francisci Corbelletti anno eodem, & oblata Pontifici Magno Urbano, cujus initium fuit;

*Aurea CENTENO consurgunt lumina Phæbo,
Et radiat Cælesti Iubar.*

Conclufit verò publica totius veluti Societatis voce.

D. O. M.
SOCIETAS I. E. S. V.
SÆCULVM SVVM PRIMARIVM
A FARNESIANIS PAVLI III. LILIIIS
AD BARBERINAS
VRBANI VIII. FAVSTISSIMAS APES
PER INGENTIA DEI,
HOMINVMQVE BENEFICIA FELICITER SE REVOLVENS
GRATIIS ACTIS,
VOTISQVE CONCEPTIS DICAT.

Prandio absoluto Vesperæ musicis vocibus decantatæ fuere in Templo, quod visitarunt Romani Conservatores, Oratores Principum, ac penè dixerim totius Urbis populus implere. Diurnis plausibus accessere nocturni ignibus festivis accensis, tum in via, tum in fenestris, ac præcipuè supra tholi fornitem elegantiori ordine distributis, itaut plurimis in locis Lilia Farnesiana, Apes Barberinæ, ac adorabile nomen Jesu luce ipsa colorum loco exprimerentur. In medio foro fons affurgebat, in cujus vertice simulachrum Virtutis eminebat infidens simulachro, tempus catenis vinculum referenti, quod alia duo comitabantur, quorum altero nox, altero verò dies exprimebantur. Tota hæc machina flammis festivis absumpta est magno cum populi plausu, ingenio Balthasaris Soderini tormentorum æneorum in mole Hadriana Præfetti, & artis pyraulica peritissimi. Diebus infrequentibus non solum è Professorum domo, sed è cæteris, quæ Romæ Societas tenet Collegia elemosynæ Pauperibus fuerunt distributæ, adjuante præcipue Eminentissimi Cardinalis Antonii Barberini liberalitate. Centum insuper pauperes vestibus induti, debita quamplurima persoluta jis, qui Carcere detinebantur, mensaque lautissima quingentis pauperibus instructa in Collegii Romani atrio, in qua Præsules quamplurimi, ac Equites Romani cum Societatis filiis cibos, & pocula ministrarunt.

His familia charitatis, & liberalitatis opera exercuere Germanorum, & Gregoriorum Collegia, & Probationis domus octo dierum spatio; quos ultimus iteratis lætitiæ signis clausit in Templo, ubi Hymnus *Te Deum* modulantibus organis solemniter dictus est, plaudente interim Populo æneis tormentis, ac tubarum clangoribus.

Næ defuit Urbani VIII. Summi Pontificis pietas, & erga Societatem amor. Illam prius tanquam dilectam filiam complectens amplissima Jubilei concessione, dona insuper addidit cibaria, ac ipsemet die 2. Octobris nobili, ac frequenti comitatu adesse Templo voluit, ubi pro Societate Deo gratiis persolutis animi sui gaudium

gaudium indicare dignatus fuit, & Societatis acta Pontificia autoritate probare.

Antequam ille Templo discederet, suæ Sanctitati imbutum Ambaro, & Mofco sacculum obtulit Præpositus Generalis, in quo duo numismata latebant alterum argenteum, aureum alterum, quæ cudi curaverat Societas in beneficii memoriam, à Familia Barberina collati. Illa similia erant huic quod expressimus. Tringenta alia ejusdem generis aurea, viginti scuta pretio æquantia, multa argentea, quamplurima ænea distributa fuisse, quæ apud Magnates, & in virorum eruditorum Cymeliis adhuc asserantur.

Nec à Domo Professorum tantummodo his lætitiæ signis annus sæcularis celebratus fuit, sed Collegium Romanum deinde sumptuoso, ac erudito apparatu in atrio Scholarum suas persolvit grates. Ille brevi epistola descriptus typis editus est Romæ apud Ludovicum Girghanum anno 1640. & eundem luculentius anno 1683. integro volumine exposuit Frater Franciscus de Longobardis, Ordinis Minimorum, tum in Collegio Romano discipulus, & Patre Carolo de Nojelle Societatis Jesu XII. Generali Præposito dicavit.

Tale theatrum, cui apparando sæculo integro opus fuerat, primi omnium spectatum venerunt Franciscus, & Antonius Cardinalis Barberini, & Taddæus Barberinus, pars ipsi quoque spectaculi. Patuere deinde valvæ Collegii, & copia omnibus spectandi facta, factumque satis Romæ oculis, quorum, (quod Orator de Atheniensium auribus dixit) semper fuit prudens, sincerumque judicium, ut possit nihil, nisi magnificentum videre, & elegans. Eadem die primarius Lector Panegiricum dixit in Aula majori Urbano VIII. Gregorio XIII. & Gregorio XV. habuitque Auditores Principes Barberinos. Coronam fecere eodem in loco varii Scholarum Magistri per dies septem. Primus laudavit Purpuratos Patres. Secundus alios omnes, quorum vultus per deambulationem dispersit. Tertius Collegia Italiæ, & Sicieliæ. Quartus Lusitanæ, & Indiæ Orientalis. Quintus Hispaniarum, & Indiæ Occidentalis. Sextus Galliarum. Septimus Germaniæ, Poloniæ, & Belgii. Distributa propterea præmia jis Adolescentibus, qui omnium optime scripserant munificentia Aloysii de Mora, Decani Eboricensis, Catholici Hispaniarum Regis apud Pontificem Oratoris filii.

Per eos dies à Thaddeo Barberino Urbis Præfecto Professorum Domus, & Collegium Romanum ingens, uberrimumque congiarium accepere. Octavo verò ab Feste Sancti Ignatii Urbanus VIII. ut novis, arque insolitis eam benevolentiam significaret, quam erga Societatem universam semper conservavit, Romanum præcipuè Collegium, in cujus Scholis teneros annos ea omni eruditione, atque doctrina excoluit, quæ ei deinde inter Litteratos facile Principatum obtinere, Purpuratis Patribus, Palatina Nobilitate, & Prætorianis Equitum, pedumque cohortibus septus, novam Sancti Ignatii Basilicam primum adiit, salutavere venientem distributi per varia theatridia Cantores, fidelesque. Ille adorato Sanctissimo Numine, in Aulam Gymnasio proximam se contulit. Hic è folio jam ante erecto perbreve orationem, qua pro tanta benevolentia, atque humanitate publicæ grates ab uno è Societate agebantur audiit, nempe Patre Sfortia Pallavicino, quem postea vidimus Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem ab Alexandro VII. Purpura insignitum, oblatumque libellum accepit, quo expressa pennicilli acumine ex rerum ab eo gestarum symbolis in atrio depictis apographa continebantur, cum singulas porticus lustravit. Interim dum ille gestatoria sella, quam prima Societatis capita præcingebant, circumferebatur, varii, è Superioribus ambulacris Chori decantabant Paraphrasim in Psalm. 116. poeticeis numeris olim à Maphæo Cardinali Barberino sic ligatam.

*Laudate Regem Syderum
Gentes per Orbem diffusa,
Omnes, & Populi canant
Die laudis honores.*

At juvenus interea non temere per ambulationes vagari, sed litterarum ludis inclusa adorare è limine prætereuntem. Accedenti viam fronde, floribusque plenis calathis infernere. Ille ad singularum Scholarum fores interquiescere paululum, paterno vultu, & Pontificio ritu adolescentibus fausta omnia precari. Atque ubi Magistros, & discipulorum quemlibet centenario Indulgentiarum numero divitiores fecit, discessurus in ipso limine Collegio universo Apostolicam, dexterâ lustrationem est impertitus, tam plenus læticia eadem, qua venerat pompâ in Quirinale Palatium se recepit.

Habes lector non inanis pompæ aut frivola jactantiæ adumbrationem, sed apparatus omnium oculis digni delineationem: magnificentum quidem, ac gloriosum Romano Collegio fuit dedisse hoc sæculo Orbi Pontifices Gregorium, & Urbanum universis penè Nationibus ornamenta.

Invenies etiam hujus primi sæculi Societatis imaginem à Provincia Flandro-belgica ejusdem Societatis representatam volumine integro, Antwerpie ex officina Plantiniana in lucem edito anno eodem seculari 1649. in quo Societas suorum filiorum sudores, & sanguinem, vitam, & mortem exponit ad Regis gloriam sæculorum immortalis.

Nec omittendus est apparatus funebris, quo eadem Societas in eodem Templo Farnesiano juxta perfolvit vita functis Benefactoribus, qui integro eodem sæculo in ipsam beneficia diversa contulere. Ejus narratio impressa est Romæ typis Vincentii Blanchi italico sermone, ex qua hæc pauca selegi.

Triduo integro sacra sunt celebrata, quorum singulis solemnibus æbili cantu peractis, officium pro defunctis alternatim à Patribus, & magno exterorum cætu devote dictum. Eo absoluto elegantissimas conciones habuere, primam Pater Ludovicus Bomplanus. Secundam Pater Joannes Baptista Adrianus. Tertiam Pater Guilelmus Dondinus, qua omnes piam erga Benefactores grati animi virtutem non solum deberi fassi sunt, sed beneficentiæ immortalitatem. Castrum doloris, seu tumulum honorarium erexit ingeniosa pictas Andreæ Sacchi, Architecti Domus Barberinæ: affurgebat ad palmos fere 50. in varias partes distributum simulacris diversis decoratum, quorum Adamum alterum, alterum vero Evam, tertium Mortem, ultimum æternitatem exprimebat, singulis adiectis symbolis, quibus facilius omnia agnoscerentur. Alia etiam sunt addita, accensas thædas sustententia, quæ omnia mortuorum referebant cadavera ex ossibus tantum compacta.

Multæ insuper aureis caracteribus expressæ legebantur inscriptiones è SS. Patribus acceptæ, nec deerant ad pompæ funebris ornatum mortis trophæa, ad quatuor majora Templi stilobata appensa. Primum componebant Ecclesiasticarum dignitatum insignia simul colligata, adiecto Carmine.

De Sacris etiam crevit mea pompa Fiaris.

Secundum Sceptris, & Coronis constabat cum lemmate.

Ut Populus Reges, sic impero Regibus ipsa.

Tertium efformabant Militum Arma, adiectis verbis.

Hæc mea jam sunt devictis victoribus arma.

Quartum denique binis Amalthææ cornibus effingebatur simul colligatis, è quibus magna monetarum, unionum, gemmarumque copia emanabat cum apposito carmine.

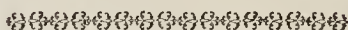
Visa coegit opes morti structura trophæum.

Mentem denique justum debitum defunctis perfolventem verba explicabant, quæ magnis caracteribus in ampla tabula è fœrnice pendente sic legebantur.

MORTVIS,
PER QVOS VIVIMVS
VITAM PRECAMVR
IMMORTALEM

In facie verò Templi externa hæc alia cernebantur .

SOCIETAS IESV
BENE DE SE MERITIS
GRATAE MEMORIAE
PIGNVS
EXIBET.

❁ LIII ❁

VRBANO VIII. PONT. MAX. SEDENTE.

❁ LIV ❁

MONS PIETATIS DE VRBE FVNDAVIT.
ANNO DOMINI MDCXXXIX.

Pag. 167.

ET si numisma hoc videatur Urbano Pontifici non convenire, ejus effigiem non habens, nihilominus Urbani virtutes declarat, ut ex dicendis probabitur. Hoc ipsum numisma exposuit Pater Molinetus, sed cum lemma- te vitiato fortasse ob incisoris incuriam; Scripsit enim *Mons Pietatis de Urbe fundatus*. Explicationem addidit his verbis *Montem Pietatis in Urbe fundavit* (Urbanus) *ubi scilicet pecunias absque ullo fanore usque ad centum librarum summam mutuo accipiunt, modo infra anni terminum sortem hanc præcipuam persolvant, ac pignora credita reposcant*. Quam hæc omnia distent à veritate manifeste apparebit ex his, quæ subjiciam ex certissimis monumentis recepta; sed antequam de Monte Pietatis Romæ erecto pertractemus, altiùs exordiri necessarium puto.

Ex his igitur, quæ in amoris, charitatisque cultum suavit Christus Dominus plures crediderim esse quod Luc. 6. *Mutuum date*. Consuluit enim indigentium consuetudini, ut autem id pie, ac sancte fiat, illud addidit, quod jure divino præcipitur. *Nihil inde sperantes*, docens ex mutuo nihil plane sumendum. Cum autem persape fiat, ut mutuo data vel tardius reddantur, vel nunquam; mos invaluit, ut nihil mutuo detur nullo non dato vel pignore, vel sponfore; accidit quoque non raro, ut premente ærumna ærumnosum pudeat suum etiam amicis aperire infortunium, cum tritum illud omnium menti inhereat *turpis egestas*. Necessè itaque est, ut sint qui gratuito civium necessitati prospiciant, egentiumque sublevent inopiam. Quapropter divino quidem consilio apud multas Italiæ, & Europæ Urbes inductus est mos, ut sacer Mons à Pietate institueretur, unde & Pauperum necessitatibus consulatur, eorumque dispendio occurratur, cui ob pignora Hebræis data pauperes subiacebant. In eo vel ex cleemosinis, vel ex donis piorum pecuniæ mutuo dantur Pauperibus, relicto quidem Monti ipsi pignore tempore aliquo circumscripto, quo quidem elapso, nisi eadem pecuniæ summa exigatur, per auctorem licitantibus veniat; ita tamen, ut si quid supersit Domino reddendum reponatur. His positis Pietatis Montem probarunt suis litte-

ris Summi Pontificis, & secunda Synodus Lateranensis sub Leone X. Sessione Decima.

Romæ igitur Romani quidam Optimates Sodalitatem instituerunt, ab anno Domini 1539. (non verò Urbanus VIII. ut affirmat supracitatus Pater Molinetus) cujus confirmationem à Paulo III. obtinuit Pater Joannes Calvus, Minorum Observantium Sancti Francisci Generalis Commissarius, deinde Clemens VIII. Julius III. Pius IV. Gregorius XIII. Pius V. Paulus IV. Gregorius XV. & Paulus V. vel firmaverunt privilegiis, vel eadem auxerunt. Sixtus præcipue V. suo sumptu ædes emit pretio septies mille scutorum, quas Clemens Buccellarius in Regione Pontis, ac via, cui nomen à Sancto Salvatore de Lauro, possidebat, ut pia Sacra Montis Societas certam sedem haberet, in qua pauperibus pecuniam erogaret. Cum autem Palatium à Sixto V. datum pignora ab egenis relicta non caperet, in aliud commodius Clemens VIII. transtulit, quod à Marchionibus Sanctæ Crucis cocmit in regione *Regulæ* dicta, ubi primum expensa fuere viginti tria millia scutorum, insuper sexcenta quadraginta octo, & assel. 55. ab anno postea 1605. usque ad annum 1618. aucta est fabrica, quæ absumpsit scuta 7833. Anno etiam 1624. alia 9758. Ædificium tamen minus perfectum, minusque capax Urbano VIII. visum in insulam redigendum fore, ne è proximarum ædium testis aditus pateret furibus, ideo anno 1638. everti iussit Parochiale Templum Sancti Salvatoris in Campo, atque etiam partem ædium, quæ ad Filonardos spectabant, quas cum conjunctis domibus octo, ac decem mille nummis cocmit. Vicum inde ex oriente sole aperuit; Triadis Sanctissimæ Aras laxavit, ædificiumque amplificavit, sacrisque Montis ministris, & officinis consulvit, ut illic habitarent, ac pignora diligentius asservarent. A fundamentis inde à Monte ipso restituit eodem Sancti Salvatoris cura vit ad austrum, in cujus constructione quinque millia nummorum erogata fuerunt, quæ omnia gesta sunt sub cura Francisci Cardinalis Nepotis Urbani, Sacri Montis Benignissimi Protectoris.

Ejus Templi Architectum fuisse Paparellum quemdam refert Philippus Titi pag. 99. & Balleonus pag. 180.

Extat in illo sequens inscriptio parieti inscripta.

AD MONTEM PIETATIS
 ÆDES AMPLIFICANDAS,
 ET INSVLÆ FORMAM REDIGENDAS
 PRÆSIDES LOCI VETVS PAROCHIALE
 SANCTI SALVATORIS TEMPLVM,
 QVOD IISDEM ÆDIBVS INHÆREBAT,
 ATQVE AD DIACONIAM
 SANCTI LAVRENTII IN DAMASO,
 SIMVLOVE AD FARFENSIS COMM.
 IVRA SPECTABAT
 VRBANI VIII. PONT. MAX.
 CONCESSV ET FARFENSIS COMMEND.
 FRANCISCI BARBERINI
 SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIAE
 DIACONI CARDINALIS
 TITVLI SANCTI LAVRENTII IN DAMASO VICECANCELLARI
 ASSENSV SOLO ÆQVARVNT,
 EIVSQVE VICE ECCLESIAM
 HANC A FVNDAMENTIS EREXERVNT.
 HOC RELICTO GRATÆ
 IN VRBANVM VIII.
 FRANCISCVM CARDINALEM BARBERINVM
 EIVSDEM MONTIS PROTECTOREM
 VOLVNTATIS SVÆ MONVMENTO
 ANNO DOMINI MDCXXXIX.

Igitur sedente Urbano Mons Pietatis de Urbe fundavit, ut in numismate legendum est, Templum Sancti Salvatoris loco illius, quod Urbani iussu destructum fuerat ad ampliandas ipsius Montis Aedes, ut diximus.

Falsum deinde est, quod pauperes absque ullo senore usque ad centum librarum summam mutuò accipiant (ut narrat supracitatus Pater Molinettus) *Modò infra anni terminum sortem hanc precipuam persolvant, & pignora credita reposcant.* Diversas enim leges ibi servatas scimus. In eo summam triginta scutorum singulis vicibus possunt accipere, & quidè sine ullo senore, quod si peculiari Praesidentium concessione hæc summa auceatur oppignorantes tenentur solvere duo scuta pro singulis scutorum centenariis acceptis, & quamvis inter nonnullos olim controversia exorta fuerit, dicentes, talem Montem non esse licitum, in quo aliquid ultra sortem ab ipsis pauperibus exigitur. Leo Pontifex Decimus in Concilio Lateranensi sels. 10. declaravit, nullo pacto improbari posse, quando non ad lucrum ejusdem Montis recipitur. Verba sunt Leonis X. *Sed aliquid moderatum ad solam Ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illarum conservationem pertinentium.*

Quàm autem moderatum sit tale lucrum à Monte perceptum abundè demonstrant expensæ decem millium, & quingentorum scutorum, quibus Mons ipse octoginta Ministros alit: his adde alias necessarias, quæ fiunt pro libris comparandis, pro atramento, luminibus alendis, & ejusmodi aliis pluribus, explentes summam fere millium, ac sexcentorum nummorum. Lucrum autem à mutuo perceptum singulis annis non solet excedere numerum quinque millium scutorum, quamvis singulis annis Mons ipse decies centena millia, ultra ducenta millia scuta in mutuo distribuat.

Hæc omnia in libris rationum recognovi, qui in Archivo ejusdem Montis servantur, favente mihi Illustrissimo Juliano Capranica, Nobili Romano, qui cum tringinta novem aliis præcipuæ Nobilitatis, & probitatis Viris eidem Monti præest, ac leges statutas servari studet; sunt enim quadraginta ejusmodi viri cum Sacræ Romanæ Ecclesiæ Thesaurario ad hoc munus electi, qui die lunæ ad optimam Montis conservationem singulis hebdomadis congregantur.

❖ L V ❖

SANCTVS BASILIVS MAGNVS, SANCTVS NILVS,
SANCTVS BARTHOLOMAEVVS.

Tres Divos ex illustri, & perantiquo Ordine Basiliano refert numisma cum imagine Urbani VIII. in averfa parte expressa. A quo nam, & ad quem finem fuerit vulgatum reperire non potui, coniectura tamen mihi suadeo monumentum illud esse grati animi ob beneficia ab Urbano, & Cardinali Francisco Barberino collata Religiosis Familiæ Basilianæ, qui in agro Romano propè Tusculum Monasterium antiquissimum incolunt, quod communiter dicitur *Criptam Ferrata*.

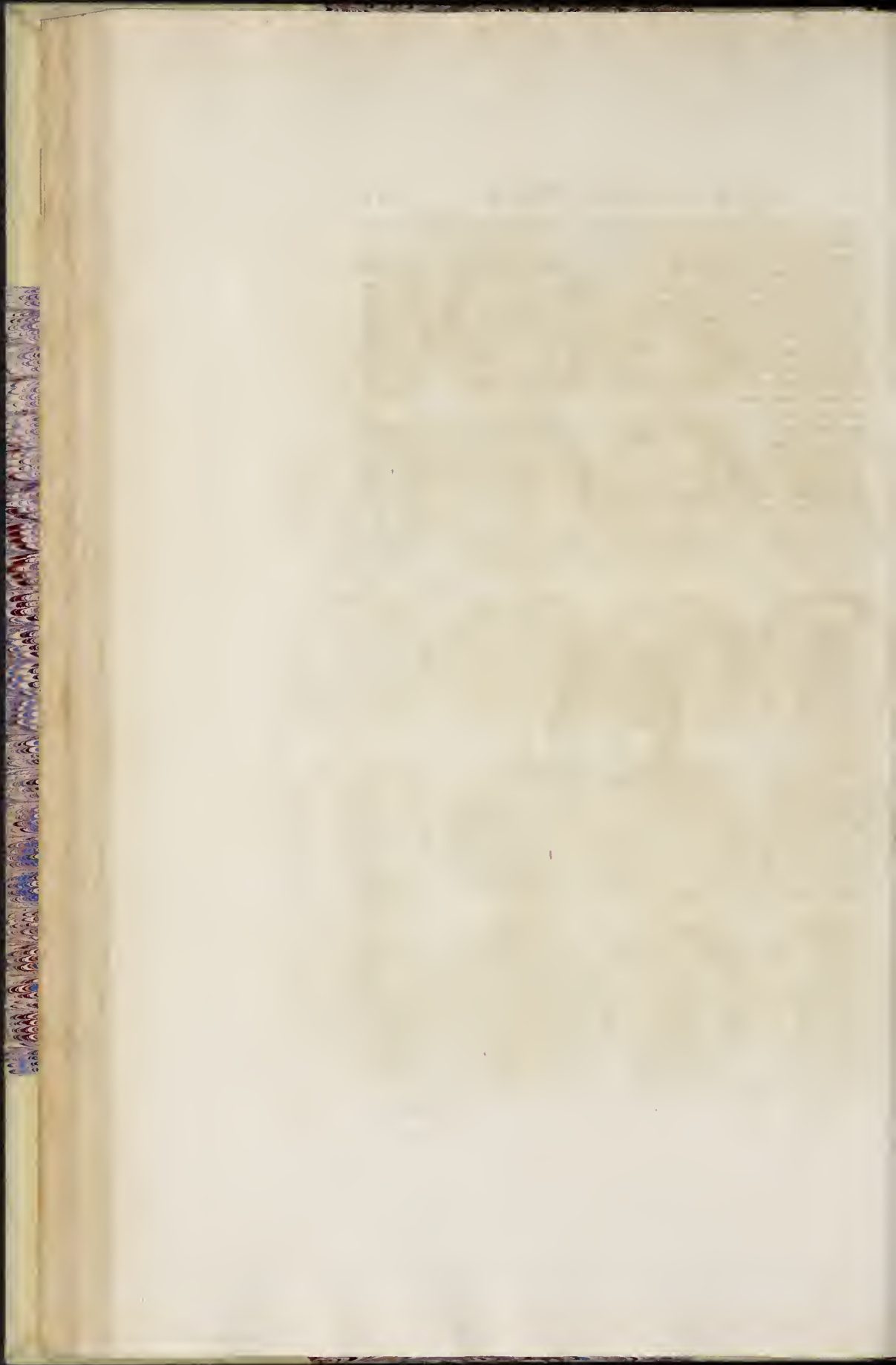
Ejus histotiam enarrat Patet Achanasius Kircherius in suo Latio, quam dicit sibi communicatam à Reverendissimo Patre Abbate Jacobo Garbio his verbis.

[Anno 100. salutis nostræ cum Arabes Calabria in suam potestatem redacta in Monastici Ordinis Religiosos favirent, Bartholomæus Nileus, Sancti Nili discipulus, postea in Sanctorum numerum adscriptus, Ordinis Sancti Basilii Monachus, sexaginta selectis sociis Ritus Græci, fuga arrepta in Latium se contulit, & ad Tusculani Oppidi radicem pervenit, ubi in Criptam inventam sese recepit cum sociis. In hac, cæteris dormientibus, Beata Virgo illi apparuit, suavitque, ut ibi remaneret, & sibi Templum extruerent, ac in signum veritatis dictorum aureum illi pomum præbuit, quod pro pætra fundamentali Ecclesiæ poneretur. Apparuit etiam Beata Virgo in somnis vndecim Comitibus Tusculanis, qui Principatui Tusculano dominabantur, illisque imposuit, ut Criptam memoratam invise-

viferent . Velle enim se (ait) ut Sacerdotibus , quos reperturi ibi erant sumptus subministrarent ad fundandum Templum necessarios . Quo imperio Principes non tantum fabricam Ordini fecerunt , sed copiosis redditibus ditarunt , ut ad centenos Monachos ibidem ali facile possent . Sub Sancto Bartholomæo primo hujus Abbatia sub nomine Cryptæ Ferratæ Fundatore redditus annui , uti acta testantur Archivi , ad 60. millia scutorum pervenisse feruntur , unâ cum 21. Ecclesiis ipsi subiectis . Tenebant tunc temporis in Oppido Tusculano Comites sub magna veneratione Imaginem à Sancto Luca depictam , uti Majorum traditione constabat , quam Gregorius VIII. Pontifex ex Comitum Familia , destructa Civitate Tusculana anno 1110. à Romanis ereptam , Ecclesiæ huic à Majoribus suis fundatæ inferri jussit . Insæviente deinde Græciæ Ecclesiæ cum Romana Schismate , numerus Monachorum paulatim diminutus tantos redditus occupandi occasionem præbuit Principibus , demùm Pius II. anno 1462. 28. Augusti in formam Commendæ reduxit honorum statum , & Monachis iniuste ablata restituit .] Hodie substat Eminentissimo Carolo Cardinali Barberino usufructuario sub forma Commendæ , & dum vivebat suberat Francisco Cardinali itidem Barberino . Hic antequam è vivis obiret anno 1665. Altare magnificum in honorem Dei Matris extruxit , in cujus fabrica decem millia scutorum insumpsit .

I

II

III

III

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

INNOCENTII X. NUMISMATA.

❁ I ❁

INNOCENTIUS X. PONTIFEX MAXIMVS.

NNO 1644. die quarta decima Septembris electus fuit Cardinalium suffragiis in futurum Pontificem Joannes Baptista Pamphilius, qui Innocentii assumpto nomine, die quarta Octobris, Sancto Francisco Assisiati sacra; Tiara de more ornatus fuit à Carolo Cardinali Mediceo. Ejus imaginem cernis exculptam. Frontem ille habuit rugosam, amplam, oculos subalbos, barbam raram, ex colore sanguineo subrubentes genas; fuit proceræ staturæ, necnon validis viribus ornatus, ignea natura, & ardenti, virili, & magnanimo pectore, vultuque ad majestatem, & ferè severitatem composito, irà Oldoi-

nus eolum. 661. Illustres in eo fuere virtutes, Justitia, Constantia, Prudentia, & nominis Ecclesiastici Zelus. Jurisprudentiæ peritissimus, capacissimam mentem, ad maxima quæcumque negotia habebat, recti tenor, litteratorum amans, Veritatis solertissimus indagator, & in rerum agendarum difficultatibus superandis magnanimus simul, & constantissimus; Quamobrem optimè illi conveniunt elogia, quæ, cum solemnî pompa, & magnifico Comitatu Lateranum adit, legebantur in duobus magnificæ Architecturæ arcubus, altero à Senatu, Populoque Romano erecto in Arca Capitolii, altero à Duce Parmensî ad hortos Farnesianos. Placet illa hic apponere.

In facie Arcus Capitolii, quæ Romam respiciebat.

INNOCENTIO X. ROMANO
PONT. OPTIMO MAXIMO
AD SPIRATIONE CAELITVM
CONSPIRATIONE VIRTVTVM
AD SVMMVM ECCLESIAE CVLMEN
EVECTO
RELIGIONI FORTITVDINI
ORBIS TRANQVILLITATI
S. P. Q. R.

In altera ejusdem Arcus facie è regione Capitolii.

INNOCENTII DECIMI
ROMANI
PONTIF. OPTIMI MAXIMI
INNOCVO TRIVMPHO
PRISCIS QVIRITVM MELIORI
PIETATE, NON ARMIS PARTO
PANDVNT SE CAPITOLIA
PLAVSVMQVE PARANT LAVDIS
PERENNEM
S. P. Q. R.

In Sep-

In Septimii verò Arcus facie, quæ Capitolium respicit.

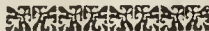
OPTIMO PRINCIPI.
 INNOCENTIO DECIMO PONT. MAX.
 QVI ROMANI SANGVINIS, ROMANI CONSILII
 SVI NIHIL INCREMENTI ALIENÆ VIRTVTI DEBET,
 NIHILQVE FORTVNÆ,
 ITAQVE OMNE ILLVD ASPERNATVS,
 QVOD LABORE, ATQVE INGENIO QVÆSITVM NON FVISSET,
 PLVRA SEMPER MERVIT, QVAM SPERAVIT,
 INGENIA REIPVBLICÆ MVNIA FOELICITER GESSIT,
 MAGNAM CHRISTIANIS ORBIS PARTEM
 PRO CONCORDIA PRINCIPVM PERAGRAVIT,
 SACRAM DONEC ETECTVS AD PVRPVRAM,
 INDE CALCVLVM VNANIMEM CAELO,
 TELLVREQVE FERENTIBVS RERVVM POTITVS,
 QVIA OPTIME PARVIT, OPTIME IMPERAT,
 HOC OBSEQUENTISSIMI ANIMI TESTIMONIVM
 S. P. Q. R. PRONVS DEVOVIT.

In altera, quæ Amphiteatrum Coloffeum spectat.

RESPICE TVIS E RVDERIBVS
 ROMA VETVS SOLIVM PRINCEPS MVNDI DOMINA
 QVAM MVTATIS SÆCVLIS
 TVÆ IN MELIVS FORTVNÆ DECORA
 TVÆ MAIESTATIS MVTENTVR INSIGNIA,
 CAPITOLINIS OLIM ARCIBVS PVGNACES AQVILÆ PRÆSIDERANT
 NVNC VATICANIS MOLIBVS PRÆEST
 NOEMI OLIVIFERA PACIS AVIS;
 ILLÆ TERRARVM SPATIIS IMPERABANT,
 HÆC ADMIRABILI CLAVIVM SCEPTRO PERTINGIT AD CAELVM
 FELICIVS OPPIDO CAPITOLIVM CVM VATICANO
 SVBMITTIT FASCES,
 PROPTEREA INNOCENTIVM DECIMVM PONTIFICATVS MAXIMI
 CLAVVM TENENTEM,
 CVI NIHIL DEEST AD SVMMAM VIRTVTIEM,
 AD SVMMAM GLORIAM
 S. P. Q. ROMANVS ADORAT EXVLTABVNDVS.

In Laterano hæc fuit.

INNOCENTIO DECIMO PONTIF. MAXIMO.
 SPONSO AMATISSIMO HÆC SVA
 SACROSANCTA LATERANENSIS ECCLESIA
 EX HIS PENE SOLVTIS MEMBRIS COR EXHIBET
 RESTITVTOREM SVVM ACCEPTO
 NOMINE A PATRIA AB INSIGNIBVS
 OMINE GRATVLATVR.

ERVCTVM SVVM DEDIT IM TEMPORE.

Lignum, seu Arborem, quæ plantata est secus decursus aquarum fructum suum daturam in tempore suo affirmavit Regius Vates in primo Psalmorum. Tale lignum Sanctissimam Crucem fuisse Innocentius Decimus affirmat in præfenti numismate, Crucis signo insignito, quam bini Cælestes Aligei venerantur. Fructum enim dedit uberrimum Christi Sanguine irrigata, fructum inquam Vita, quam immortalæ Orbis Christianus consequitur. Illud piissimus Pontifex eudit, ut honoris à se Cruci delati luculentum testimonium existeret. In mentem revocans Pontificiam dignitatem virtute Crucis Divinæ stabilitam: sibi collatam fuisse ipsa die, qua Crucis exaltationis festum celebratur ab Ecclesia, ejus Venerationem augere percussio numismate studuit antiquorum morem imitatus.

Quid enim hac in re magis obvium vel in usu quotidiano, & foro, vel in eorum libris, qui Veterum numismata nobis descriperunt, & depinxerunt? Adeat Curiosus librum 2. P. Gretseri de Cruce cap. 56. & lib. 1. tom. 3. cap. 3. Nos ex eo testimonium Anastasii Abbatis, Scriptoris antiqui, & græci à Turriano nostro latinitate donati asserimus, qui in libro suo adversus Judæos inter argumenta, quibus veritatem Fidei nostræ confirmare licet, hoc etiam numerat, quòd tot hostes, & oppugnatores Religionis Christianæ Imaginem, ac Signum Crucis tollere non potuerint ex numismate Christianorum, quamquam id non pauci conati fuerint, inquit Anastasius, qui addit, fidem nostram æternam, & invictam esse, designari per Signum Christi, quod ex nummo deleri nunquam potuit.

Inter Tyrannos, qui conati sunt Crucem ex nummis expungere fuit Julianus Apostata, qui id vano nisu tentavit, sublato Labaro, quem postea imitatus est Attalus tyrannus ab Honorio Imperatore domitus. Addita igitur est Crux nummis, tam usualibus, iis nimirum, qui in contractibus usurpati, quàm iis, qui ad id dumtaxat cusi, ut dono darentur illis, quos Princeps eximie cohonestatos veller. Tales nummos dicunt Germani *Gratie, & benevolentie*. Et addita est non uno modo. Interdum enim apparet in Regum, & Pontificum imaginibus, ut in corona, diademate &c. Sæpè in manu, aliquando in globo, item in clypeo, sæpè in Vexillis, seu Signis, non rarò supra signa in hastis: Aliquando pura Crux absque alicujus alterius adjunctione, ut in præfenti illam intuemur.

Gresf. ibid.

Notat Victorellus in addit. ad Clacconium, explicans numisma æneum, in quo videntur imagines Divorum Petri, & Pauli nudam Crucem tenentium, se nunquam vidisse in antiquis Signis, vel marmore, vel metallo expressis pendentem à Cruce Christum Dominum, quomodo nunc plerumq; figuramus, sed nudam semper Crucem. Quod factum ille Auctor interpretatur, vel ut explicaretur peculiaris ille religiosus cultus, quem ipsi Sancto Crucis Signo debemus, vel quia in iis illis, sunt verba Victorelli. » Assuetis oculis videre quotidie nefarios insignes à Cruce pendentes, periculum aliquod erat, ne similis Christi Domini Species rudioribus plus ingereret horrores, quàm venerationis, quare cessandum tantisper à Christo, ita proponendo judicatum fuit, donec Constantinus Divino planè consilio interdixit ubique terrarum illud Supplicii genus, quo sèctum est, ut ea hominis de Cruce pendentis Species minus fuerit horrida, undè paulatim usu recepta pietatem fovere potuit sine ejus detrimento opinionis, quàm de Divina Christi Domini Majestate animo retinere debemus.

Tom. 1. col. 44.

Igitur à variorum numismatum Cruce nitescerunt præsentatione honoris Crucis promulgatus est. Neque enim aliud sunt crucigera numismata, quàm honoris Crucis delati luculenta testimonia. Moneta, à monendo dicta, quando Crucis Signum gerit, monet quis nos emerit, ac redemerit, & quo pretio; nimirum non corruptibili auro, & argento, sed pretioso sanguine Agni. Monet insuper quàm longè recedant à Veterum pietate, qui Crucis signa demoliuntur, & ex-terminant.

❖ IV ❖

VNDE VENIT AVXILIVM MIHI.

Creatus Pontifex Innocentius ad Beatam Virginem, quam à teneris annis coluerat, confugiens, tertium percussit nummum cum epigraphæ VNDE VENIT AVXILIVM MIHI. Cultum hunc servasse usque ad ultimum vitæ terminum, preces solvendo quotidiano tributo, refert Joannes Baptista Palatius, imò cum ad mortem egrotaret in sua ultima vitæ periodo, in suo Cubiculo Altare jussit erigi, ubi Sacrum quotidie perageretur, & Beatæ Virginis Lytanas simul cum aliis precibus quotidie recitabat. Hoc refert P. Oldoinus.

Pag. 575.

Duo hujusmodi numismata in porticu Sancti Joannis Lateranensis inter faustas Romanorum acclamationes singulis Cardinalibus ad ipsum in Solio accedentibus dedisse alterum aureum, argenteum alteram notavit in suis Diariis Illustrissimus Cartarus, Advocatorum Consistorialium Decanus. Beatissimæ Virgini suam referebat electionem, olim etiam sibi prædictam à Beato Felice Cantalicio Cappuccino raræ Sanctitatis Viro, & præcipuè immaculatam ejus Conceptionem eximio cultu prosequabatur. Quamobrem Sodalitium nobile viduarum Dolæ in Burgundia sub titulo Immaculatæ Conceptionis erectum diplomate suo confirmavit, & plurimis favoribus auxit, cujus institutum est Deiparæ sine labe conceptæ cultum, ac venerationem augere: orante etiam Ferdinando III. Romanorum Imperatore indixit Jejunium pervigilii Conceptionis in Austria sub præcepto servandum.

Oldoi. col. 660.

❖ V. VI ❖

TV DOMINVS, ET MAGISTER.

Recurrit numisma, in quo lotionem pedum Divo Petro à Redemptore factam cernimus, ut in plerisque aliis à nobis explicatis. Duplex illud est, & diversimodè exculptum. Singulis annis ejusmodi numisma Pontifex dispensat Pauperibus post pedum ablutioem, non tamen singulis annis variatur; ad libitum enim Pontificum ejus pondus vel augetur, vel minuitur.

❖ VII ❖

SANCTVS PETRVS APOSTOLVS.

A pluribus Pontificibus Divi Petri imagine fuisse insignita numismata observatum abundè est, non nisi pietate ductis erga Apostolorum Principem, cujus vices Romani Pontifices gerunt. Innocentius tamen Decimus aliquod peculiare obsequium erga eundem Sanctum Apostolum in percussio numismate declarat. Narrat Pater Oldoinus Innocentium à primis usque sui Principatus annis, cum è Gallia liber quidem Anonimus prodisset, qui Ecclesiastici nominis Monarchiam, à Christo Jesu in suo Pontifice Vicario institutam, tentabat evertere, sedulo primùm exquiri, diligenter examinari à probatissimo Cardinalium, Prælatorum, & Theologorum cœtu mandasse, ubi autem conformi omnium Suffragio doctrina illa, quæ asserebat omnimodam fuisse æqualitatem Sanctorum Petri, & Pauli, sine Sancti Pauli ad Sanctum Petrum subordinatione, & subjectione in potestate suprema, & regimine universalis Ecclesiæ, fuit reprobata, tanquam falsa, & evidentèr erronea; Pontificiæ Potestatis calculo eam damnasse, & declarasse ut hæreticam, quam declarationem hac verborum formula expressam per Urbis fora publicè affigi mandavit.

col 654.

San-

Sanctissimus Dominus noster Innocentius Decimus.

„ Relato unanimi ad hoc specialiter deputatorum sensu, & auditis votis
 „ Eminentissimorum, & Reverendissimorum Cardinalium Generalium Inquisito-
 „ rum, Propositionem hanc Sanctus Petrus, & Sanctus Paulus sunt duo Ecclesie
 „ Principes, qui unum efficiunt, vel sunt duo Ecclesie Catholice Coriphæi, &
 „ Supremi Duces, summa inter se Charitate conjuncti, vel sunt Geminus uni-
 „ versalis Ecclesie vertex, qui in unum divinissime coaluerunt, vel sunt duo Ec-
 „ clesie summi Pastores, ac Præsides, qui unum Caput constituunt, ita explica-
 „ tam, ut ponat omnimodam æqualitatem inter Sanctum Petrum, & Sanctum
 „ Paulum sine subordinatione, & subjectione Sancti Pauli ad Sanctum Petrum in
 „ potestate suprema, & in regimine Universalis Ecclesie, hæreticam censuit, &
 „ & declaravit.

Die vigesima quinta mensis Januarii publicatum fuit decretum, & universali, cum totius Ecclesie Catholice plausu exceptum fuit, adeo ut æterno silentio obvoluta fuerit, tam pestilens, & audax sententia, contra quam suas elucubraciones Idocissimi etiam Viri, hortante Pontifice evulgarunt Joannes Augustinus de Belis, Clericus Regularis, Theophilus Raynaudus è Societate Jesu; Jsaacus Hubertus Episcopus Vabrensis, Petrus de Marca Archiepiscopus Tolosanus, alique permulti.

Igitur Sancti Petri effigiem in numismatibus exculpam proposuit Innocentius sine Sancti Pauli imagine, ac si diceret, Sanctum Petrum Ecclesie Principem esse Supremum, cui sine alterius æquali consortio moderatur.

❖ VIII ❖

FIAT PAX IN VIRTUTE TVA.

Vulgatum fuisse hoc numisma eo tempore, quo de pace concilianda inter Imperatorem, & Regem Succorum, Osnaburgi, & Monasterii Urbium Vespaliæ agitabatur, referunt aliqui, scilicet anno 1648. sed cum certum sit, illud anno Seprimo ejus Pontificatus percussum esse scilicet anno 1651. & compertum satis sit eam Pacem, quæ Monasteriensis dicta fuit, fuisse à Pontifice reprobata, emanato diplomate, quod extat in tomo quinto Bullarum ad pag. 507. sub num. 38. habetque initium *Zelus Domus Dei*. Aliam Pacem in votis habuisse dicendum est, putà dum ob Neapolitanos tumultus, vel cum ob classem Anglicam Duce Blachio, & Gallicam à Guisio Principe ductam, vel cum ob bellum, quod Mutinæ Dux Franciscus Estensis ad Bononiensis Agri terminos cum Gallis fœderatus in Hispanos in Insubria meditabatur, graves ditioni Ecclesiasticæ agitationes, & damna pertimescebat. Quamobrem serpentem inagis in dies flammam extinguere conatus est in Regno Neapolitano per suum Legatum Æmilium Alterium, postea Summum Pontificem, atque Deo preces effundere, ut Italia tranquillitatem Pace composita servaret, repetitis verbis Psalmi 121. in lemmate expressis. FIAT PAX IN VIRTUTE TVA.

Deum Patrem bonorum omnium authorem exculpit, cujus manu universus regitur Orbis, circa quam imaginem aliqua se offerunt notatu digna, & primò circa Senem, quo Deus Pater exprimitur. Disputatur inter Catholicos Doctores, an rudi populo expediat Dei Patris imaginem eo modo figurare, quo aliquando apparuit. Joanni enim Apoc. 4. apparuit in specie humana *antiquus dierum*. Affirmativam partem tuetur Thomas Valdenis cap. 55. in vol. 3. quod est de Sacramentalibus tit. 19. Alii verò, quorum quidam ab eo recensentur, probabilior visa est Sententia diversa; Synodus autem Tridentina sess. 25. ait; Quod si aliquando historias, & narrationes Sacre Scripturæ, cum id indoctæ plebis expediat exprimi, & figurari contigerit, doceatur populus, non propterea Divinita-

„ nitatem figurari, quasi corporeis oculis concipi, vel coloribus, aut figuris ex-
 „ primi possit &c. Ex quibus colligit Molanus, *Diuinitatem non posse figurā ali-*
 Lib. 2. c. 4. *qua, aut imagine exprimi, juxta illud Pauli apud Diuum Lucam Act. 17. Non debemus existimare auro, aut argento, aut lapidi sculpturæ artis, & cogitationis hominis Diuinum esse simile. Attamen usus pius invaluit ad æternitatem Dei Patris significandam Virum senem repræsentare, nam hærcsis fuit Jacobitarum, qui noluerunt posse Sanctissimæ Trinitatis personas aliquibus signis exprimi. Contrarium docuit S. Augustinus libr. 2. de Trinit. cap. 14. Scripsit eruditè de imagine Sanctissimæ Trinitatis Nicolaus Sanderus lib. 1. de Imaginum adoratione c. 4. & Cajetanus scribens in 3. part. quæst. 25. Diui Thomæ. Videatur Molanus, qui cap. 4. lib. 2. rejicit multas imagines Sacrosanctæ Trinitatis ab Imperitis excogitatas, & lib. 4. cap. 16.*

Orbem manu sustinet, in quo Diuinum Imperium supra omnia significatur. Equidem Ægyptii, & deinde Romani consentientes, in Circulo imperium demonstrarunt. Illi in Apis capite, Isti in manu simulachrorum, quæ principibus erigebant, sic Constantinum Magnum in Columna erexerunt, Orbem in Vola ostentantem, ut asserit Nicephorus. *Dextera manu ingentem aureum Orbem continebat. De Justiniani statua scribit Glycas, Gerit sinistra manu Orbem, quo nimirum Cælator innuit terram, & Uniuersa manus illius seruitio subdita esse. De eodem Suida, Imaginem suam posuit super Columnam, in eoque sinistra manu fert globum, significans, quod Terra Dominus sit factus. In vetri nummo Nervæ Imperatoris; Tres pilæ, tres mundi partes, Africam, Asiam, & Europam significabant; Et in altero Antonini Imperatoris Orbis erat insculptus cum lemmate RECTOR ORBIS. De Augusto D. Isidorus lib. 17. origin. Pilam in signum constituisse fertur Augustus propter nationes sibi in cuncto Orbe subiectas. Sanius quidem Deo imperium Orbis tribuitur, utpotè illius Conditori, & Conservatori, quodsi in Orbe circulus inest Principio, & Fine carens, æternus Dei principatus exprimitur, non autem Cæsarum, quorum angusta Domini spatia fuerunt, eorumque gloria, tantquam fulgur evanuit.*

Triangulum, quod ejus figuræ Caput condeorat non nisi quàm Triadem denotat, cujus tres Personæ æquales omninò sunt, sicut Triangulum æquilaterum tribus lateribus, tribusque angulis æqualibus efformatur.

❖ I X ❖

IVSTITIA, ET CLEMENTIA COMPLEXAE SVNT SE.

Simile numisma sub aliis Pontificibus cufum adduxi, nihilque variatum inveni cum effigie Innocentii X. & si pro libito eam privatus Artifex conjunxerit cum parte averfa, quæ Justitiam, & Pacem in mulieribus sese amplexantibus repræsentant, Innocentio tamen Pontifici merito congruit. Satis hoc probat quod P. Oldoinus refert his verbis.

Col. 646.

„ In causis habendis, ferendis sententiis, dirimendis controversiis, nulla
 „ habita, vel Divitum, vel Principum Virorum ratione integerrimo cursu, voluit, ut justitia procederet, & suum cuique daretur, & si quando hac in re Legatos, & Administros suos, vel levitèr deliquisse compererat, severè arguebat, & si fuerat opus ab imposito munere repellebat; indignum quippè ducebat, ut populis præfesset, qui justitiam servare nesciebat populis suis. Quia, etiam ad majora inferenda supplicia accedebat, si crimina graviora fuissent contra justitiam, & debitam Justitiæ fidem. Sic accidit cuidam, qui nobilis ceteroqui Vir, sed cruentis aliis flagitiis in Justitiæ contemptum, & in eos qui ad eam contra ipsum confugerant patris implicatus, cum in Presulem publica officia administrantem comminatoria necis verba temerè, & audacissimè pronunciasset, quibus significabat, se ad tempus futuræ Sedis Vacantis ultionem de iis accepturum, publica in platea Capite plexus est; alia hujus rectissimæ justitiæ exempla apud Oldoinum percurrere.

Hæc

Hæc autem tam recta, integraque Justitia non officibat, quin & in absolvendo innocentes eandem ostenderet, imò & pietatem, ac Clementiam cum eisdem, quos aliquando Judices non integri damnaverant, uti benignissimus parens amplectebatur. Quam etiam beneficentiam latè ostendit non modò cum iis omnibus, cum quibus ipse agebat, & quas Sedis Apostolicæ obsequio addictos noverat, sed etiam cum Principibus, quorum amorem erga eandem Sanctam Sedem studiosè conciliare, vel conservare curabar. Hactenus Oldoinus, qui pluribus idem confirmat.

VT THESAUVROS ANNI SANCTIORIS
TECVM APERIAM.

ANno 1649. idest Pontificatus anno quinto, tale numisma publicavit Innocentius, in quo Divum Petrum alloquitur, Claves manu tenentem, cuspem implorat, VT THESAUVROS ANNI SANCTIORIS, scilicet quinquagesimi cum illo aperiat, Jubilæum impertiendo.

Igitur, ut ritè omnia ad eum annum celebrandum disponeret Innocentius hoc anno 1649. in Consistorio Secreto Cardinalibus patefecit ejusdem Jubilæi indicationem de more peragi statuisse Feria quinta Dominicæ Ascensionis, quare Petrus Joannellus Curix Abbreviator diploma à Marco Aurelio Maraldo Brevium à Secretis in atrio Basilicæ Vaticanæ accepit, & evulgavit. Eadem publicatio Dominica quarta Adventus iterata est, ritu tamen non ut aliàs servato; Pontifex enim stans apud Lectum paramentorum, Sacris Vestibus nondum indutus duobus Subdiaconis Apostolicis Cappa amictis ante Sanctitatem Suam genuflexis indicationis diploma tradidit. Tum ambo ad Portam Palatii Quirinalis descenderunt, ac ex Suggestibus, propè eam ad id paratis, confidentibus paritè Clericis, & Officialibus Cameræ, diploma Latino, & Italo idiomate per periodos distinctum publicarunt. Ante lectionis initium, & ea finita cecinerunt Tubæ, sonuerunt tympana, ænea tormenta strepitu reboarunt.

Et quia innumeri solent esse exeri, qui Cælestibus thesauris ditandi consuunt, providit Innocentius, ut ingens frumenti, & vini copia Romam adveheretur, & ne Mercatorum, Cauponum, aliorumque, pacta mercede, advenas, & peregrinos hospitantium, avaritia famam Pontificæ charitatis obscuraret, integros, & solertes viros addixit, qui iusta rebus omnibus prætia imponerent, & eorum avaritiam severis legibus frenarent. Pro-Episcopis, & Sacerdotibus non Italis hospitium aperiendum curavit, non procul à Divi Petri templo, & commodius, aliud Italis Sacerdotibus pariter adscripsit.

Remanet explicanda vox, qua Annus Jubilæi *Sanctior* cæteris appellatur. Rationes ejusmodi appellationis reddit P. Pientinus lib. 3. de anno Jubilæi cap. 2. inquit, ut manifestum reddatur quàm Sanctus sit Sacri Jubilæi annus, opus est illa, quæ ea præsertim tempestate fiunt, expendantur. Erenim Christiani conantur deponere veterem hominem cum actibus suis, & cum induere, qui secundum Deum creatus est in Justitia, & Sanctitate. Secundò si unquam piè, sanctèque colitur Deus, honorantur Sancti, & ad alia bona opera ardentèr incumbitur, hæc sanè omnia fiunt anno Jubilæi. Tertiò, Sanctum dicitur illud, quod rùm firmum, & stabile est, ut deici, & concuti non possit. Hinc quæ legibus munita fuissent, ac propterea immutari non poterant, *Sancta* antiquitus vocabantur. Quarto Sanctum dicitur, quod sanguine tinctum fuit, unde quia Christiani à peccatorum sordibus pretioso Christi Sanguine loti sunt ab Apostolorum Principe *Sancti* nuncupabantur, ubi ait S. Petrus. *Vos autem gens sancta, populus acquisitionis.* Quintò Sanctum dicitur quòd sine terra, hoc est quod terrena minime sapit, sed ea omnia, veluti inania temnit. Sic nascentis Ecclesiæ Christiani *Sancti* ab Apostolo appellantur primo Corinth. 6. His rationibus Jubilæi annus verè Sanctus est, cum illi

illi predictæ nominis acceptiones conveniant. Eodem Jubilei anno Theſaurus Eccleſiæ præſertim erogatur, qui pretioſiſſimo Sanguine Chriſti ditatus eſt, necnon illo quem Martyres pro Fidei propagatione effudere,

❁ XI. XII ❁

OSTIVM CAELI APERTVM IN TERRIS.

❁ XIII. XIV ❁

ET PORTAE CAELI APERTAE SVNT.

Apocal. 3. **A** Summo totius Eccleſiæ Antiftite Porta Sancta referatur, ut ſignificetur, ipſum tantum illius ditiffimi Theſauri habere claves, ejuſque Januam aperire, & quatenus expedire ei videretur, ex eo Subditis ſuis clargiri poſſe, quod fit, ut non incongruè quantum ad rem hanc de ipſo dici poſſit. *Aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit.* Ruſtùs ſi materialis Eccleſia, ut ex iis, quæ in ipſius dedicatione leguntur colligi poteſt, modo quodam ſupernam Civitatem adumbrat. Petro autem, ejuſque Succelloribus ſi illius Cæleſtis Civitatis à Domino collatæ fuerint claves, non ne ratio poſcit, ut ille hujus Templi portam aperiat, cui collatæ fuere ipſius Cæleſtis Regni Claves?

Igitur Pontifex Innocentius exprimitur referans hanc Portam malleo munito argenteo, quo rer ſolet parietem percutere, nec putandum eſt hoc ſine myſterio inſtitutum fuiſſe. Primò enim arbitratur ſupra laudatus P. Pientinus, ea factum ratione, ut ſignificaretur Summus Pontifex, theſaurum cunctis Chriſtianiſ co tempore communicaturus, nam ſi totus Orbis terrarum communi Antiquorum Cosmographorum conſenſu in tres partes, nimirum Europam, Aſiam, & Africam dividebatur, & in his omnibus Chriſtiani, aliique inveniuntur, profectò cum Sacer Jubilæus cunctis, qui Chriſto nomen dedere, donari debeat, non irrationabiliter ſtatu tum ſuit, ut totidem percuffionibus janua illa in ipſius Jubilæi exordio cunctis referetur. Præterea, cum Sacri Jubilæi ſolemnitate, qui in Cælo, qui in terra, nec non in purgatorio ſunt, maximo afficiantur gaudio, id quoque ſenſibili quodam ſigno indicatur, nempe terna mallei percuffione. Tertio, ut inſinuetur probabiliter ad ipſius Theſauri participationem requiri Fidem, Spem, & Charitatem.

Non tamen Pontificio Regno rectus hanc Portam referat Pontifex, ut numiſma oſtendit, ſed Mitra. Antequam hæc aperitio perageretur ab Innocentio X. Conſuetus omnium Campanarum pulſus, per triduum promulgavit. Die autem 24. Decembris 1649. cum maxima pietate coram tota Aula Romana, Eminentiſſimis Cardinalibus, Principum Oratoribus, Dynaſtis, innumeraque Populorum frequentia Portam aperuit in Baſilica Vaticana.

Sed antequam aperiret Cardinales ablegavit ad referandas portas Baſilicarum, ſcilicet Cardinalem Lantem Decanum, Columnnam, & Maildachinum.

✻ XV ✻

LAUDENT IN PORTIS OPERA EIVS

✻ XVI ✻

INNOCENTIVS X. PONT. MAX. ANNO VII.
ANNO IVBILAEI 1650.

✻ XVII ✻

APERVIT, ET CLAVSIT.

TRia alia numismata sunt expressa ad annum Jubilæi pertinentia, quorum duo postrema Portam Sanctam clausam exhibent, primum verò ipsum Pontificem, primum lapidem deponentem, ut claudat. In Nativitatis enim pervigilio, anno jam in finem inclinante, post Vesperas Pontifex ad Portam Auream Sacris Vestibus indutus, fed erectus perrexit, circum accensum tenens, illamque confectis Cæremoniis obstruxit, adjuvantibus Cardinali Ludovisio, Summi Pœnitentiarii munus exercente, quatuorque dignoribus Basilicæ Pœnitentiarii, quod indicabant supra posita verba in lapidea Cruce insculpta.

INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
PORTAM HANC SANCTAM RESERATAM, ET CLAVSAM
AB VRBANO VIII. PONT. MAX.
ANN. O. IVBILÆI MDCXXV.
APERVIT, ET CLAVSIT
ANNO IVBILÆI MDCL.

Hoc cæremoniarum genus in claudenda Porta his de causis fieri docuit Pater *ibidem.* Pientinus. Primò quidem quia si Jubilæi virtute ea, quæ hominibus Deo gratis in mora erant, quominus ex hac vita migrarent, & Cælum ingrederentur, penæ videlicet amoverentur; qui verò illuc pervenerint tam ingenti tenerentur voluptate, ut inde exituri sint nunquam (*ad illud enim convivium inquit Gregorius quisquis semel intraverit, ulterius non exiit*) rectè sanè Porta illa clauditur, quo supremus Jubilæi fructus, nempe cælestis vitæ acquisitio illius interclusione demonstretur. Secundò si ditissimus Indulgentiarum Thesaurus Jubilæi tempore summæ distribuitur largitate (quòd in aperitione portæ indicatur) aliis verò temporibus id fieri non videatur, non incongruè factum est, ut completo Jubilæi tempore porta illa à Pontifice claudatur. Tertiò si Sacri Jubilæi tempus pœnitentiæ aptissimum esse comprobatur, non ne convenientissimè statutum est, ut eo elapso porta illa claudatur, quo designetur, periculum esse, ne superveniat nox, quando nemo potest operari, cisque janua, ut faruis Virginibus claudatur.

Distributa fuere in ea claudenda hæc numismata à nobis proposita, sicuti etiam à Legatis, à quibus diximus Basilicarum Portas apertas fuisse cum eisdem clauserunt. Eorum primus fuit Cardinalis Lantes cujus fions portam auream, imagine Sancti Pauli super imposita, præferebat, circumdata literis.

INNOCENTIVS X. PONT. MAX. ANNO VII.

In altera parte absque gentilitiis insignibus cælata sunt verba.

MAR-

MARCELLVS EPISCOPVS OSTIENSIS
SACRÆ ROMANÆ ECCLESIAE CARDINALIS LANTES
SACRI COLLEGII DECANVS
APERVIT, ET CLAVSIT.

Secundum numisma Cardinalis Columnæ similiter in prima facie ipsam eam demum imaginem Portæ Sanctæ cum eisdem prorsus literis primi numismatis demonstrabat, in altera expressa erant insignia gentilitia Familiæ Columnensis, ac verba.

HIERONYMVS SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIAE
CARDINALIS COLUMNA
SACROSANCTÆ LATERANENSIS BASILICÆ ARCHIPRESBYTER
APERVIT, ET CLAVSIT.

Tertium numisma ex uno latere Liberianæ Basilicæ Portam auream representabat, & hinc inde millefimum numerum continebat hac inscriptione.

ANNO IVBILÆI MDCL.

Circumscriptis literis.

INNOCENTIUS X. PONT. MAX. ANNO VII.

In altera facie stemma gentilitiæ Familiæ exhibebat his verbis.

PORTAM SANCTÆ MARIÆ MAIORIS
FRANCISCVS TITVLI SANCTI ADRIANI
SACRÆ ROMANÆ ECCLESIAE DIACONI
CARDINALIS MAILDACHINVS
APERVIT, ET CLAVSIT.

In quo nummo advertit Illustrissimus Phæbeus delendum esse verbum *Tituli* errore cælatoris additum cum Diaconorum Ecclesiæ *Diaconia*, non *Tituli* dicantur, solis enim presbyteris Ecclesias in titulum conferre licet.

Pfal. 110. Inscriptio. LAUDENT IN PORTIS OPERA EIVS, in numismate Pontificis appositâ verbis constat acceptis ex cap. 31. Proverbiorum. Illis invitabat Fideles, ut laudibus celebrarent Dei opera, quæ si semper dicente Psalmista *Magna sunt, & exquisita*, anno sanè Jubilei maximè sunt celebranda, in quo *Redemptionem misit populo suo*.

Resumere mihi liceat eandem epigraphem in laudes ipsius Pontificis, cujus opera toto eo anno mirificè claruerunt; quindecies enim quatuor Statutas Ecclesias visitavit, prima quidem vice eum universo Cardinalium cœtu, aliis deinceps octo tantùm eorum Comitatu, ex quibus duo Pontificio curru excepti, reliqui in Rheda Cardinalis nepotis Sanctitatis Sux. sequebantur. Pauperibus per vias ipsi obviis largè elemosynas dispensabat, pomeridianis horis accedentes ad benedictionem excipiendam lætus videbat, iterùm, atque iterum Xenodochium Sanctissimæ Trinitatis invisit, ibique Peregrinorum pedibus priùs ablutis, illis postea ad mensam ministravit, inter quæ accidit, ut ob ejus pietatem, toto animo commotus Germanus quidam hereticum se professus fuerit, & veniam humillimè deprecatus à Piissimo Pontifice in Ecclesiæ communionem fuerit receptus. Archiconfraternitati Sanctissimæ Trinitatis certam pecuniæ summam per singulos Menses è suo arario erogari præcepit, & ut apparet in Rationario Archiconfraternitatis undecim millia novem centum quadraginta quatuor nummi argentei eo Jubilei anno fuere attributi, cujus exemplo Principes excitati, vel domos commodarunt ad recipiendos peregrinos, vel pecuniam obtulerunt.

Quamobrem, ut grata Innocentianæ beneficentiæ recordatio perpetuò extaret,

ret, Sodalitas, & cœna Pontifices imagine crecta, hac inscriptione memoriam Posteris transmissit.

INNOCENTIO X. PONT. MAX.
 QVOD INSIGNI EIVS LIBERALITATE
 DIFFICILLIMIS XENODOCHII TEMPORIBVS
 VETVS IN EXCIPIENDIS PEREGRINIS MOS,
 ET LAVS RETINERI, ATQVE FLORERE POTVERIT
 BENEFICII MONVMENTVM SODALITAS
 POSVIT ANNO IVBILAEI MDCL.

Sacrum etiam Jubilæi beneficium benignè impertitum fuit trium Basilicarum Capitulis, & Cleris, si semel supplicantium more ad quatuor Basilicas procederent. Imperatori etiam, Regibus, aliisque Supremis Principibus pro se, suisque Conjugibus, filiis, fratribus, nepotibus, & magis intimis familiaribus impertivit.

Antequam ad alia numismata progrediamur unum remanet peculiari observatione dignum, quod in aliquibus aliis omisum est, non tamen neglectum. Exprimitur in numismate XV. prope Pontificem Crux hastæ imposita, cum qua Crucifer ad id munus deputatus solet semper Summo Pontifici præire in publicum procedenti, immò intrâ Palatium ipsum cum ad Sacellum, quod Cappellam Palatinam dicimus, Sacro Cardinalium Senatu comitante procedit, ut Divinis in ea celebrandis Officiis intersit; Excepto tamen triduo majoris hebdomadæ, cum ad Matutinas horas audiendas quasi atratus egreditur; cujus ritus indaginem æque jucundam, ac difficilem eruditissimus Fr. Augustinus Fivizanus, Palatii Apostolici Sacrista sub Clemente VIII. instituit, ac ejus Commentarium typis mandavit. Illum adeat Curiosus Rerum antiquarum indagator, Nos brevitati consulentes pauca indicabimus, & primò quærimus quo tempore cœperit ritus præferendæ Crucis Romano Pontifici in publicum procedenti.

Lib. Caremon. 2. cap. 42.

Huic dubitationi respondet supracitatus Fivizanus se nullum apud Veteres legisse de Pontifice Romano hujusmodi gestationis exemplum, credibile tamen putat, Beatum Petrum Apostolum, & alios Summos Pontifices, usque ad tempora, quæ Constantinum Imperatorem consecuta fuerunt manibus Crucem gestare solitos, tanquam clypeum fortissimum, quando, palam Crucis virtutem profitebantur, & in Crucem agi exoptabant.

Lib. 2. cap. 11.

Ejus sententiam confirmat Cafalius, qui cum eo asserit, nulla ratione ambigendum esse Beatum Pontificem Sylvestrum tantò trophæo cum solemnî pompa uti cepisse, qui ejus Venerationis in Urbe author extiterat. His accedit Fivizanus, quòd ab eo tempore, quo Constantinus Magnus Christianam religionem amplexatus fuit, & pax Christiano Populo fuit restituta, & Beato Sylvestro libera data est facultas omnibus, singulisque Imperatoriis signis utendi, cum inter ea præcipuum esset Crucis trophæum in Labaro expressum, prudenter existimandum esse, Sanctum Pontificem illam retinuisse in signum Supremæ Spiritualis Jurisdictionis in toto Orbe.

De Ritibus cap. 81.

Consuetudinem manibus gestandi Crucem etiam apud privatos viguisse ante Constantini tempora demonstrat Simeon Metaphrastes in Vita Sanctorum Martyrum Marcellini Presbyteri, & Petri Esorcistæ, qui sub Diocletiano Martyrii palmam adepti sunt, narrans, qua ratione, quoque habitu indutus Petrus perrexit ad Arthemium, qui pollicitus fuerat, se Christi fidem suscepturum, si ejus virtute è Carcere egressus ipsius Domum proficisceretur, & ejusdem filiam à Dæmone liberaret. Hæc enim habet apud Surium, die 2. Junii. „ Cum inter se loquerentur, „ & occumbente dici lumine nox initium suum Stellarum ortu indicaret. Adest „ Homo Dei Petrus Arthemio, & candidè se offerens, candidis indutus vestibus „ trophæum Crucis tenens in manu sua.

Eusebius in vita Constant. lib. 1. cap. 24.

Rem profundius expiscandi cupidus, Acta Pontificum dum revolverem, incidi in additiones, quas eruditissimo Patri Ciaccono fecit P. Oldoinus, qui in vita Sancti Clementis, primi hujus nominis, & tertii post Divum Petrum, referens varios ritus à Sanctissimo Pontifice præscriptos, ait Summos Pontifices, ejusque Lega-

Tom. 1. col. 91.

¹os domo exire sine Crucis Vexillo prohibuit. Vivebat Clemens anno post Christum septuagesimo. Unde nam hoc Clementis decretum habuerit Oldoinus non asserit, si tamen vera sunt, quæ narrat, duo hæc inferri posse arbitror. Primum Pontifices ante ipsum vel domo non exisse cum Crucis vexillo, vel si in publicum prodierunt cum Cruce, hunc morem sua lege Clementem confirmasse, ne imposterum omitteretur. Secundum est, non fuisse primum inter Pontifices Beatum Sylvestrum, qui cum Cruce, procedente incederet, ut docuit Fivizanus. At quæ certa sunt proferram; scilicet talem ritum Crucis præferendam in usu fuisse Seculo quinto sub Leone IV. imò multò ante ipsum vguisse, dicente Anastasio in ejus vita. *Fecit idem benignissimus Crucem auream noviter, & ipsa Crux ut mos antiquius est, Subdiaconi manibus ferebatur ante equum prædecessorum Pontificum.*

Antiquius hujus rei monumentum reperire non potui. Potest secundo loco quæri, cur Romano Pontifici hæc Crux præferatur. Quinque causas assignat Fivizanus, primò ad recordationem Dominicæ Passionis contra impios hæreticorum conatus, qui hæc veritatem labefactare nituntur. Secundò ad illius cui præferitur ardentem amorem erga Crucem indicandum. Tertiò ad Pontificis, ejusque comitatus tutelam. Quartò ad Crucifixi imitationem populum excitandum. Quintò ad Pontificiam, & supremam Dignitatem declarandam. Huic ultimæ rationi adhæret Casalius. Crucis enim prælatio (ait ille) quandam dignitatem, & potestatem demonstrat, sicut in Romana republica mos ferebatur præferendi sex fasces Proconsulibus, Consulibus duodecim, Dictatori viginti quatuor, sicut etiam, narrante Grefero, erant tituli Principum, & Regum aliquando quadam

De Re. cap. 81.

Lib. 2. de Cruce c. 7.

Cap. 2. 3. 4.

modum, vel recuperatur, vel jam primum obtinetur, Vexillum Principis in editoribus locis statui, vel saltè in portis, portibus, & porticibus, aliisque locis pingi, & assignari solent, ut hæc ratione tanquam titulo quodam urbis Dominium sibi vendicent, & talia vela nominantur in Codice Justiniani *vela Regia*. Hæc quis C. *ut nemo privatus*. S. Ambrosius epist. 32. vocat *Regias Cortinas*, dum scribit ad Marcellinam de Valentiniano Imperatore, qui Cortinarum illatione intrâ Basilicam sui Juris eam facere tentarat, sed inani conatu, *Cortinis à puorum turba dilaceratis*, sic Pontificis Crux Prælatâ dignitatem declarat, & supremam in terris Spiritualem potestatem. Præfertur autem Crux non nuda, ut numisma ostendit ex errore Sculptoris, sed cum Christi imagine, & facie ad illum conversa, cujus ritus inquirens rationes idem supralaudatus Fivizanus ait „ Ut scilicet ex tali Crucis gestatione duo singulares prælationis Crucis effectus significentur, nempe *inimicorum invisibilitum effugatio*; alter verò *à malis per illos nobis intentis tutela*. Quos ambos paucis his verbis complexus est Sanctus Augustinus serm. 19. de Sanct. *Hoc signum præsidium est amicis, obstaculum inimicis*. Amicos autem eos intelligit qui Crucem sequuntur, inimicos verò qui ei ex adverso veniunt. Cum facies Crucifixi Clero Prælati ad eos, qui ex adverso obviam veniunt conversa tenetur, significatur virtute Christi Domini procul pelli eos, qui piis eorum conatibus impedimento sunt. Quod verò Crucifixus conversa facie ad Pontificem præferatur, significat, Deum præcipuo quodam modò illi adesse, & assistere.

Ipse verò Ordo procedendi per quem necessariò fit, ut Pastor medius inter Crucem, quæ illum antecedit, & populum, qui eum retrò comitatur incedat, declarat, Præfulis Officium esse, ut ipse mediator sit inter Deum, & oves sibi ereditas, hæc tamen cum dicto Authore.

Cap. 14.

Præfertur etiam Crux Legatis Apostolicis, vel Patriarcharum Sedium Antistitibus. Regi etiam vulgò Pretejeanno, dum iter agit Crucem à Clericis semper præferri testatur Franciscus Alvarez cap. 88. & alii, sed tale privilegium illis non competit, nisi cui ab eodem Summo Pontifice illius præferendi concessa fuerit facultas. Si verò quærat quare Patriarcharum Crux duplici, & quidem dispari linea, Archiepiscoporum, & Summi Pontificis simplici linea in transversum ducta constet, respondeo cum supra citato Authore. Hujus ritus eam proculdubio causam esse, ut hujusmodi notæ varietate intelligamus, in Ecclesia Dei esse Sedes, & hono-

honore, & ditione difpares. Molanus c. 12. in fuo opere de Picturis ait. „ Hoc autem
 „ pro rudioribus addo, quod baculus Archiepifcopi non habet fuperius uncum,
 „ fed Crucem. Patriarchæ autem habet fuperius duplicem Crucem. Supremo-Anti-
 „ ftiti, fcilicet Romano Pontifici quidam dant pedum cum triplici Cruce ad re-
 „ darguendam eorum cecam, & diuturnam ambitionem qui fe contra Romanam
 „ Ecclefiam omnium Matrem crexerunt, volendo Patriarcham Conftantinopolis,
 „ quæ tunc Roma nova dicebatur univerfalis Patriarchæ titulo infigiri; & ejuſ-
 „ dem poteftatis eſſe cum veteris Romæ Pontifice.

Cum enim Crux fit inſigne præcipuum earum, quæ in Eccleſia Dei concipiuntur dignitatum, proinde ſimplex minorem indicat ordinis poteftatem. Multiplex verò majorem, & præſtantiorem, cui fanè proportioni reſpondet veterum Romanorum conſuetudo illa, juxta quam Supremum Magiſtrum plures ſaſces inferiorum pauciores antecedeabant, ut diximus. Et quidem hujusmodi inſtituto illarum Eccleſiarum mos valdè convenire videtur, ut nobiliori Clero Cruces binè minùs verò inſigni ſimplex.

Quod ſi hæc ad ſenſum topologicum referamus, dicemus, commodè per Crucis multiplicatam ſignificari, ut quibus eminentior in Eccleſia locus eſt datus, graviùs etiam curarum, & laborum fuiſſe onus impoſitum. Quid eſt enim aliud Crux, niſi Cruciatuſ ſignum? Verùm petenti cur Romano Pontifici, qui non ſolum Patriarcha, ſed etiam Patriarchatum omnium Caput, & Pater eſt, Crux præferatur communi ritu fabricata, non autem binis lineis vel ternis decuſſata; reſpondet Fivizanus, non omninò conſtare Romanos Pontifices ea Crucis forma, quo modò utuntur olim uſos fuiſſe. Viſuntur enim nonnullæ Summorum Pontificum imagines, quæ in manibus Crucem referunt, cujuſ ſtipes duplici, ac triplici linea eſt decuſſatus.

Neque verò incredibile eſt, talis formæ Crucem eis aliquando prælatam, qualem in manibus ipſorum nonnulli eſſingunt.

Sed ſi hæc ſolutio non probatur: Secundo reſpondet dicendo, licet varia iſta Crucis conſtructio reperta fuerit ad ſignificandum inter Patriarchas, & Archiepiſcopos eminentiæ diſcrimen, negamus tamen, eandem fuiſſe neceſſariam ad offendendam ſupremæ Pontificiæ poteſtatis diſſimilitudinem. Non enim uno Signo tantum præfulget Summi Pontificis authoritas, & dignitas, ſed plurima ſunt, quibus à cæteris diſtinguitur. Hujusmodi ſunt binæ Claves, Sacra Tiara, triplici corona redimita, varia indumenta illius propria &c. Accedit præterea, quòd Romano Pontifici ubicumque fuerit Crucis Vexillum perpetuò præferri debet, cæteri verò omnes quicumque illi ſunt, etiam Legati de latere, ubi Chriſti Vicarius adeſt, Crucem deponunt, neque ante ſe geri patiuntur.

✠ XVIII ✠

SANCTVS PAVLVS APOSTOLVS.

Nihil proponit numiſma præſens, niſi Sancti Pauli Apoſtoli imaginem, de qua plura cum alibi dicta ſunt nihil in eo immoramur.

✠ XIX ✠

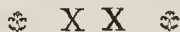
REPLEVIT ORBEM TERRARVM.

Verba, quæ Sacra Pentecoſtes die canit Eccleſia epigraphem formant numiſmatis, in quo Spiritus Sanctus ſub Columbæ ſpecie ſignificatur. De tali expreſſione fatiſ alibi diximus.

Quid innuat numiſma explicat P. Molinetus, ideſt, vel electionem, in qua aſſante Spiritu Sancto Cardinalium Coetus Pamphiliuſ Pontificem nominavit, vel

constitutionem, qua quinque propositiones circa materiam Gratia, & liberi arbitrii Innocentius damnavit. In hujus rei memoriam cusum fuisse reculit in suis Diaribus D. à S. Amore Doctor Parisiensis. Huic sententiæ adhæreo, non primæ. Anno enim 1653. idest ejus Pontificatus nono. Constitutio illa emanavit, eodemque pariter anno nono cusum numisma fuit, ut constat è notis m. s. D. Gasparis Molæ apud hæredes servatis, qui tale numisma sui eleganti scalpro exculpfit. Seriem ejus disputationis in Congregatione ab Innocentio deputata quamplurimi Authores recensent, inter quos abundè Pater Oldoinus, apud quem est ipsa constitutio. Suntque epistolæ ad eundem Pontificem Episcoporum Gallia in gratiarum actionem pro declaratione sanæ doctrinæ, & damnatis erroribus, quibus in Gallia, & Belgio pietas inficiebatur. Meritò igitur tunc temporis expressione Spiritus Sancti indicabatur decretum illud, quod nonnisi afflante Spiritu veræ Sapientiæ sancitum fuit, & per totum terrarum Orbem Christianum publicatum.

Coronatur numisma Olæ ramis, quibus Innocentiano stemmati gentilitio alluditur, de quo aliquid alibi dicendum erit.

DECOR DOMVS DOMINI.

MDCXLVI.

Scenographica Templi delineatio Lateranensem Basilicam demonstrat, quam Innocentius intentus ad Divinum Cultum, & publica commoda anno tertio sui Pontificatus pulcherrimè restauravit.

Illam ceterat primò Constantinus Imperator, vocavitque *Sacrofanctam*, ut narrat Binius tom. 1. Concil. in Donat. Constant. his verbis. *Quam Sacrofanctam Ecclesiam in Universo Orbe terrarum dici, coli, venerari, ac prædicari sancimus.* Quod confirmant deindè Summi Pontifices Gregorius XI, B. Pius V, & Sixtus V. Const. 19. in tom. 2. Bullar. Eximia etiam pietate quamplurimi alii muneribus pretiosis ditaverunt, & pluribus in partibus temporis decursu fatiscens, vel incendiis, vel terremoto destructis, iterùm construxerunt, ut narrat Anastasius in Vitis Pontificum, aliique Authores, qui Pontificum acta recensent, inter quos Leo I., Sergius III., Hadrianus IV., Urbanus IV., Nicolaus IV., Martinus V., & Eugenius IV. Ejus luculentam historiam scripsit Eminentiſſ. Cæsar Rasponus, illam adeat Lector. Innocentius X. nobis proponitur, qui post ornamenta addita à Clemente VIII. cum adhuc eam partem, quæ Solem Orientem respicit, squallidam videret, insuper proximam ruinam minitantem, Equiti Francisco Borromino curam imposuit, ut quamprimum veteres parietes confirmaret, novaquæ adderet ornamenta.

Quinque ambulacris, quæ *Naves* dicuntur, constabat Basilica à Constantino excitata, earum mediam ceteris ampliorem parietes claudebant, supra triginta columnas marmoreas à Constantino impositi, quarum septem tantummodò post incendium anni 1308. supererant, ceterarum verò locum occupabant columnæ è lateribus compactæ expensis nobilium Romanorum, singulorum Stemmata singulis columnis superaddito. Alias adjunxit Eugenius IV. ut constet in ejus diplomate in eadem Basilica servato.

*Villemus
lib. 8. c. 94.*

Ea Provincia à Botromino suscepta, ut juxtà mentem Pontificis restauraret, non rectè factum arbitratus, si in ejus restoratione parietes à Constantino excitati deiicerentur, ideò ingenioso opere modum excogitavit, remanentibus omninò integris antiquissimis parietibus, novam illi super adderet formam, qua simul, & vetustas servaretur, & adderetur venustas. Sex ille Pilas crexit duplici Parastata distinctas juxtà legem ordinis compositi, inter quas quinque spatia reliquit viginti septem palmos lata sub toridem arcibus, quorum summitas à pavimento sexaginta palmis extollitur. Inter Parastatas sex hinc indè nigro ex marmore pari distinctiæ mensura crecta loculamenta visuntur, quorum quodlibet columnis duabus

bus palmis duobus latis, sexdecim altis ornatum, & superimposito eodem è marmore diademate; simulachro apponendo dat locum, quæ tamen simulachra Sancti^s duodecim Apostolis consecranda ob temporis angustiam non apposuit Innocentius. Supra hæc oculamenta totidem insunt ex opere marmorato absolutissimè elaborata opera, quæ, tum è veteri, tum è novo testamento desumpta representant miracula, & videntium oculos maximè oblectant, singulis arcibus ampla imminet fenestra, per quam lumen Basilicam irradiat: cæteris quatuor minoribus ambulationibus fornices diverso modò delineatos superimposuit Borrominus; proximioribus enim maximæ navi, ea in parte, quæ arcibus respondent, quatuor arcuatis parietibus simul coeuntibus efformantur, vulgò dicuntur *volte à vela*. Dolioli curvaturam imitantur ii, qui retrò Parastatas visuntur; in ambulationibus verò extremis fornices sunt, qui à Plasticis dicuntur *volte fatte à schiso*; non enim sicuti cæteri arcuantur. Hæc omnia unâ cum sacellis utrinque dispositis, & ornatis, & pavimento ad commodum simul, & elegantiam vario de marmore strato, brevi perfecit Innocentius, ut venientes ad Jubilæum populos suæ pietatis studio excigaret ad Dei cultum, & sacrorum amorem. Absoluto opere suprâ maximam portam hæc apposita fuit inscriptio.

INNOC. X. PONT. MAX.
 LATERANENSEM BASILICAM
 CONSTANTINI MAGNI IMPERATORIS
 RELIGIONE, AC MÛNIFICENTIA
 EXTRUCTAM
 SVMORVMQVE PONTIFICVM
 PIETATE SÆPIVS INSTAVRATAM
 VETVSTATE IAM FATISCENTEM
 NOVA MOLITIONE
 AD VETEREM EX PARTE ADHVC
 STANTEM CONFORMATA
 ORNATV SPLENDIDISSIME RESTITVIT
 ANNO IVBILÆI MDCL.
 PONTIFICAT. VI.

In minoribus, quæ sunt hic indè januis, hæc duæ aliæ leguntur. Altera

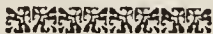
INNOC. X. PONT. MAX.
 STRATA MARMORIBVS VARIIS
 LATERVM PAVIMENTA MDCL.

Altera verò.

INNOC. DECIMVS PONT. MAX.
 ANNO IVBILÆI MDCL. PONT. VI.

Mirandum sanè opus, & tantò Pontifice dignum! Cum intra tres circitèr annos non solùm Basilicæ structura, verùm, & ornatus ejusdem lapidibus, & Columnis pretiosis fuerit perfectus; laquearia tamen, quæ parietes sustentant deaurata B. Pius V. imposuit.

*Oldeinus
 in Col.
 1086.*

❁ XXI ❁

SACELLIS VATICANIS INSIGNITIS.

Vaticani D. Petri Templum, Prædecessorum suorum vestigiis inhærens Innocentius X. exornare studuit. Quænam ornamenta ille addiderit, præcipuè in Sacellis à Paulo V. extructis enarravimus in cap. 25. nostræ Historiæ de Templi Vaticani fabrica, quæ omnia anno 1648, & 49. dirigente Equite Bernino peregrit, ut recurrente Jubilæi anno, Vaticani Templi decus omnibus ferè numeris absolorum Pontificum Romanorum pietatem munificam perpetuò obtestaretur. Inscriptionem hic repetimus, quam à Patre Famiano Strada, nostræ Societatis ipsius Pontificis jussu compositam Pariæri exculpam legimus.

BASILICAM PRINCIPIS APOSTOLORVM
IN HANC MOLIS AMPLITVDINEM
MVLTIPLICI ROMANORVM PONTIFICVM
ÆDIFICATIONE PER DVCTAM
INNOC. X. PONT. MAX.
NOVO CÆLATVRÆ OPERE
ORNATIS SACELLIS
INTERIECTIS IN VTRAQVE TEMPLI ALA
MARMOREIS COLUMNIS
STRATO, E VARIO LAPIDE
P AVIMENTO
MAGNIFICENTIVS TERMINAVIT.

Ex libr. fabricæ.

In hoc Columnarum ornatu quindecim millia nummorum impendit Innocentius mille insuper nummos in singulis Parastatis exornandis.

❁ XXII. XXIII ❁

DIVI AGNETI VIRGINI, ET MARTYRI SACRVM.

Duo sunt numismata cum eadem inscriptione, quorum alterum solam inscriptionem tener, alterum frontem Templi demonstrat D. Agneti Virgini, & Martyri in foro Agonali dicatum. Fuerant in eo loco spectaculi Agonalis fornices, corruptè *furna* appellati, publicæ libidinis scortis infames. quos Innocentissima Virgo Agnes sanctificavit, cum impurum Præfecti filium suum castitate devicit. In eo Templum, parvum quidem, sed celebre, ac venerabile extructum coluit Roma, quod Jacobus Grimaldus putat esse illud, quod Anastasius Bibliothecarius vocat ad *duo furna*.

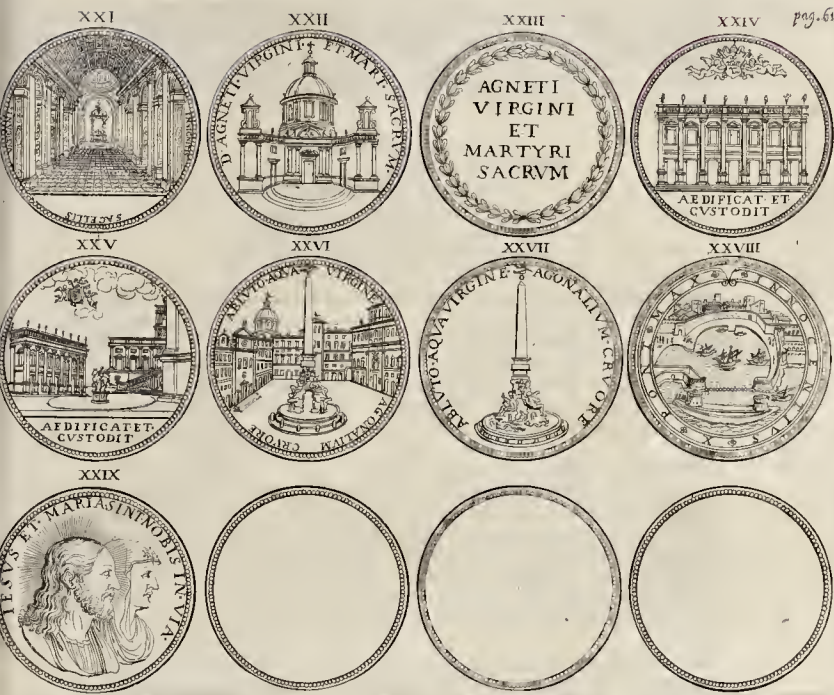
Præ foribus extabat tabula marmorea dedicationis.

ANNO DOMINI MCXXIII.
IND. I. MENSIS IANVARIJ DIE XXVIII.
HÆC ECCLESIA S. AGNÆ DEDICATA EST
A DOMPNO CALISTO II. PP.
CVM REMISSIONE ANN VATIM IN DICTA DIE
VNIVS ANNI, ET XL. DIERVM.

Floravans.
Martinel-
lus Roma
Sacræ.

Hæ sunt Reliquia in Altari. &c.

In eodem loco cum inesser Avita Pamphillorum Domus, ibique ejusdem Virginis Templum exiguum jaccret vetustate deformatum, illud ad Beatæ Virginis decus

decus, & Urbis ornamentum elegantiori arte decenter extruendum voluit Innocentius. Excellentissimus ejus Nepos Camillus Princeps Pamphilius alacriter illud inchoavit decima quinta die Mensis Augusti, Regina Virginum Assumpta sacra, primum extruendo à Patre Templo lapidem posuit ejus filius Joannes Baptista, cui lapidi inscriptum erat.

Idem pag. 59.

INNOCENTIVS X. P. O. M.
 FVNDAVIT ANNO MDCCLII.
 PRIMVM HVNC LAPIDEM
 AB INNOCENTIO X. P. O. M.
 RITE BENEDICTVM POSVIT
 IOANNES BAPTISTA PAMPHILIVS.

In coque brevis urna contincbat numismata, effigiem Pontificis, nomenque Sanctæ Agnetis referentia AGNETI VIRGINI, ET MARTYRI SACRVM.

Totum opus perfecisset Camillus, ni morte præventus tanti operis gloriam, suo Filio Joanni Baptista reliquisset. Hic enim tum ad Innocentii Patru, & Camilli Patris mentem, & vota adimplenda, tum ad Sanctæ Agnetis amplificandam gloriam, toto virium conatu immensa cum auri effusione operi inchoato operam dedit, brevique perficiet opus, anno hujus sæculi secundo supra quinquagesimum inchoatum.

Ejus Templi Architecturam delineavit Eques Raynaldus, Tholum, ac Frontem Borrominus; Crucem Græcam refert ejus ichnographia, parietes marmoreis laminis incrustantur. In Altaribus tabule sunt ex albo marmore ampliffimæ, in quibus Anagliporum manus diversas imagines exculperunt, scilicet Sanctum Alexium Fanciscus Rubcus, Sanctam Agnetem, & Sanctam Emerentianam Hercules Ferrata, Sanctam Cæciliam Antonius Raggus, Sanctum Eustachium Melchior Melitenis incæpit, Ferrata absolvit. In angulis sub Tholo. Joannes Baptista Gaullus picturas expressit, Tholi fornecem suo pennicillo Cirus Ferrus decoravit, sed non absolvit.

Frons Templi binæ turres campanarias ostentat è marmore tiburtino, in quarum medio Tholus conspicitur omnibus numeris absolutus. Ejus iconem ad vivum expressam typis Romæ publicarunt Joannes Jacobus, & Mathæus Gregorius de Rubcis, sicuti etiam Imagines in Tholo depictas suo scalpulo incidit Nicolaus Dorigni.

❁ XXIV. XXV ❁

AEDIFICAT, ET CVSTODIT.

Intellige, INNOCENTIVS, dñm Palatium Capitolii extructum vides in duplici numismate; Diximus Paulo III. sedente Michaelcm Angelum Bonarotandum condidisse novas Conservatorum Aedes. Ibi ad exteriorem frontem porticus frequens columnis structura, & artificio eximia conspicitur, cui pars superioris contignationis incumbit, cubicula, aulamque Capitolinam continentis. Supra Porticum facies lateritia quadratis columnis distinguitur, quæ stylobatis elata coronam sustinent, suamet specie, signisque marmoreis crebra per intervalla superstantibus insignem. In aula Parietes recenti rectorio pinxit Eques Joseph Cæsar Arpinas, expressitque res à Romulo gestas, & Romanis Regibus: alia, aliis Conclavibus veteris, recentisque memorie visuntur insignia simulachra, & monumenta. Atrium quoque statuis, & inscriptis lapidibus visendum, Jacobus à Duce Architectus Populi Romani laquearia magnæ aule delineavit, & fenestram maximam in Aedis fronte absolvit.

Palatium pag. 55.

Pares omnino Aedes Clemens VIII. condere aggressus fuit, posuitq; in illarum fundamentis, Hieronymo Raynaldo Architecto opus dirigente, primum lapidem Cardinalis Petrus Aldobrandinus, & plura ejusdem Pontificis numismata. Quamobrem

Col. 88. obrem falso affirmavit P. Oldoinus, Innocentium illas à fundamentis mirabili opere inchoasse. Sed vix paululum extare à solo cœperant, cum ab opere cessatum est ob eisdem Clementis mortem, qui dealbatam Senatoriæ domus frontem ante capitulisque corinthiis, & suprema corona, signisque superimpositis ornavit.

Donat. lib. 4. cap. 11.

Quamobrem Innocentius X. ut Capitolii theatro integra illius loci redderetur prisca majestas, & singulis urbanis tabernis, seu officinis in eodem Ædificio distincta constituerentur Tribunalia, ad majorem Curialium commoditatem, voluit, ut ex altera parte juxta Bonarotæ formam ædes aliæ assurgerent, quæ totum Capitolii verticem, adeò triumphis antiquis illustrem, nobilitarent, quod non sine magnis sumptibus factum est, non tantùm è tiburtini marmoris copia, quæ ad columnas porticus, coronides, & epythilia faciendâ advehenda erant, sed etiam, quòd disticiendus erat monticulus, qui ad latus Templi Beatæ Virginis in Aracali tumescebat. Harum ædium frons è lapidibus tiburtinis assurgit Parastatis ordinis Corinthii supra porticum ordinis jonici columnis nixam. Ipso ædium Parieti exteriori Innocentii est tessera gentilitia. Remanserunt tamen facies ambarum ædium, tam veterum, quarum meminimus, quam recentium, quæ parte planitiem Urbis prospiciunt, inornatæ, cum totus illarum prospectus lapidibus perpolitis incrustatus extrâ aream Capitolinam non porrigeretur. Propterea Alexander VII. adiecit animum ad illud absolvendum, & plurimo corrogato argento columnis, & lapidibus segmentatis frontem utriusque Palatii septentrionem versus nobilitavit, ut ostendunt utrique fronti infixâ stemmata gentilitiæ clarissimæ Ghsisæ Gentis.

Casalius de Urb. splend. cap.

Sub porticu interiori hujus novæ ædis diversa signa è marmore sunt. Ad medios gradus, quibus itur ad superiora conclavia; collocata sunt è marmore simulachra, quæ olim usque ad annum 1665. inserta erant fornici Portugalliæ prope valvas Basilicæ Sancti Laurentii in Lucina, quem ad viam æquandam, cum prospectum portæ Flaminie impediret, Ædiles, Alexandri VII. jussu, demoliti sunt, & huc aduehi distincta marmora curarunt.

Sed ad Innocentium X. revertamur, qui non solum Capitolinam aream, harum ædium nobilissimo additamento ditavit, verùm erga Senatorem, & Populi Romani Conservatores se se beneficentissimum Principem ostendit. Illi enim gentilitia stemmata coronare, equosq; currum vehentes nigris fiocis pendentibus Magnatum uore exornare permisit. Conservatores verò ad tertium Pontificii solii gradum sedere ad dexteram voluit, jisdemque permisit, ut per Urbem incedentes more Magnatum equis phaleratis uterentur. Quare in Posterorum memoriam hæc in Capitolio extant inscripta.

INNOCENTIO X. PAMPHILIO P. O. M.
 QVI POST RESTITVTAM VRBIS CONSERVATORIBVS
 DIV INTERMISSAM ASSIDENDI PONTIFICIO SOLIO
 PRÆROGATIVAM
 CAPITOLIVM ÆDIBVS AD DEXTERAM
 A SE MAGNIFICENTISSIME INSTRVCTIS
 ADAVCTVM INVISERE SVÆ GENTIS MAGISTRATVM
 RECOGNOSCERE
 PRINCIPIS MAIESTATI, CIVIS, AC PARENTIS
 MISCERE HVMANITATES DIGNATVS EST,
 VT RARO PONTIFICIÆ BENIGNITATIS EXEMPLO
 POSTERITAS QVOQVE GAUDERET
 S. P. Q. R.
 MONVMENTVM POSVIT
 ANNO MDCCLIV.

Eisdem etiam Pontificis æneum simulachrum in nova Æde collocarunt supra marmoream basim, in qua hæc extat inscriptio à Patre Gulielmo Dondino Societatis Jesu composita.

INNOCENTIO X. PAMPHILIO PONT. OPT. MAX.
 OB CAPITOLIUM AGONALE FORVM
 AEDIBVS FONTIBVS OBELISCIS ORNATA,
 OB PRINCIPES BASILICAS MAGNIFICENTISSIME INSTAVRATAS.
 OB INVECTAM DIFFICILI TEMPORE ANNONAM.
 ECCLESIASTICAM DIGNITATEM FELICITER VINDICATAM
 DIVTVRNÆ QUIETI BREVI BELLO CONSVLTVM
 PVBLICAM VUTILITATEM ABSQVE PVBLICO ONERE
 PROCVRATAM,
 FAS, IVSQUE VBIQUE SERVATVM
 S. P. Q. R.
 ROMANO PRINCIPI MERITISSIMO POSVIT.

Hæc omnia binis verbis numisma à nobis propositum indicat, scilicet Innocentius Capitolium AEDIFICAT, ET CVSTODIT.

Nec omittendum, extare in Atrio ejus Aedis, de qua diximus, Statuam semijacentem Marphorij, quæ antea apud Sanctæ Martinæ eodem collocata nomen indiderat antiquo vico Argentariorum Clivii Marphorii. Ex istimarunt alii, Statuam hanc referre Rhenum Germaniæ amnem, alii Anienem, alii verò Narem, quasi Narphorius dici debeat, alii, quod esset in Martis Foro, marphorium vocatum, ajunt. Alii denique autumant, fuisse Jovis Panarii simulachrum ex eo effectum, quod Romani obsessi à Gallis obsidionem soluerint in illorum Castra panibus projectis; cujus hujusmodi signum fuerit est planè dubium.

Huc etiam translata fuerunt Marii trophæa à loco, ubi erecta olim fuerant apud Ecclesiam Sanctæ Bibianæ, & Sancti Eusebii, & in fronte Aræ Capitolinæ collocata, addita epigraphæ in marmore.

SIXTI V. PONT. MAX. AVTHORITATE
 TROPHAEA CAII MARI VII. COS. DE TEVTONIS,
 ET CIMBRIS EX COLLE EXQVILINO, ET RVINOSO
 AQVÆ OLIM MARTIÆ CASTELLO
 IN CAPITOLIUM TRANSLATA
 ERECTIS BASIBVS
 ILLVSTRI LOCO RESTITVENDA CVRAVERE
 PAVLVS AEMILIVS ZEPHIRVS,
 HIERONYMVVS MORONVS, POMPEIVS CAVALERIVS CONS.
 DOMINICVS DE CAPITE FERREO PRIOR,
 ANNO SALVTIS MDCXC.

Hæc inscriptio, est etiam in alio latere reperita. De his trophæis ita Fabricius. „ Sunt autem trunca corpora cum spoliis, quorum alterum thorace squamo-
 „ so indutum cum ornamentis militaribus, & clypeis ante se habens Juvenem ca-
 „ pteum brachiis ad tergum victis, & undique alatas victorias. Alterum ar-
 „ mis militaribus ornatum, inter quæ Clypei æqualitèr rotundi, galea aperta,
 „ cum cono, & cristis clausa, In eodem inest forma clamydis, & alia quedam,
 „ quæ marmore detrito, & consumpto cognosci satis non possunt.

In eadem linea collocati sunt duo Equi marmorei, & duo paritèr marmorea.

mulachra *Prorum*, qui injecta frēna tractant, æqualis figuræ, & statuarum inscriptiones subjēctæ die unt, illos esse Castorem, & Pollucem sic.

S. P. Q. R.

SIMVLACRA CASTORVM
RVDERIBVS IN THEATRO POMPEI
EGESTIS REPERTA RESTITVIT,
ET IN CAPITOLIO POSVIT.

GOMETIO QVATROCHIO, ASCANIO BVBALO CANCELLARIO,
VINCENTIO AMERICO, MANNECTO CONSERVATORIBVS.
ALEXANDRO IUVENALIO CAPITVM REGIONVM PRIORE.
A. CIO IO LXXXIII.

Afcensus, hic à parte Septentrionali mollitèr acclivis est, ab utroque latere Balaustris marmoreis ornatus, & ubi declivis est, habet duos Leones è lapide numidico, qui aquam in subiecta duo labra evomunt. In edibus Senatoriis excipiuntur Excellentissimus Senator Urbis, duo Judices, qui vulgò nuncupantur Primus, & Secundus Collateralcs. Utrique est in Aula suum Tribunal Juri dicendo. Item Judex, & Notarius Criminum, Carceres, tam reorum, quàm debitorum si non solvant.

De statua equestri aenea in media area collocata, quàm Numisma XXV. ostendit in Paulo III. jam diximus.

❀ XXVI. XXVII ❀

ABLVTIO AQVA VIRGINE AGONALIVM CRVORE.

Lib. 6. c. 5. **U**T numismatis hujus lemma declaretur sciendum est, Forum in Urbe primarium esse, quòd dicitur à Latinis Agonale, eo in loco situm, ubi olim Circus erat juxtà opinionem Nardini. Agonale autem dicitur à Iudis Agonalibus, quos mense Januario Romæ celebrari Varro præter ceteros tradit lib. 5. de Latin. ling. Ejus nominis non una, sed multiplex ratio assignatur, quorum nullam certissimam esse monet P. Donatus lib. 3. cap. 14. eam verissimam putat Lelius Bisceiola, quòd in re sacra faciendâ Victimarius, sive Summus Sacerdos stricto jam in bestię cervicem gladio incumbens, Regem sacrorum soleret interrogare *Agon?* id est *Maſto ne*, qui quidem ritus festæ dici nomen dedit, qui mos ex versibus Ovidii apparet primo Fast. 6.

Nominis esse potest, succinctus causa Minister.

Hoffia calibus, quo feriente cadit.

Qui calido strictos tincturus sanguine cultros

Semper agat ne, rogat, nec nisi jussus agit.

Alias etiam rationes adducit idem Ovidius, primò quia Victimæ cum Agone traherantur. Secundò dicebantur Agonalia, quasi Agnalia ab Agnis, qui mactabantur. Tertiò à dictione græca *Agonium*, ludum dixere, quia locus, in quo ludi primò facti sunt fuerit sine angulo.

Antias apud Macrobiū lib. Saturnal. 1. cap. 4. Agonalium Ludorum reperiorem Numam Pompiliū refert, qui deinde singulis annis celebrabantur in Circo Agonali, quem Authores credunt extructum fuisse, seu saltem instauratum ab Alexandro Imperatore, qui vixit circà annum 230., ejus nummi talem Circum exprimunt.

Ut

Ut ut sit de nominis origine, certissimum est iis in ludis victimarum cruore, olim pollutum fuisse hunc locum, quas ethnica superstitione falsis Numinibus immolabat. Ipsum verò Forum pulcherrimè nobilitatum fuit ab Innocentio X. eundem domos, quæ ejus rectam æqualitatem impediabant funditus evertit, Fontes duos in utroque ejusdem capite surgentes expolivit, & aquis locupletavit, ipsorumque medium alium Fontem sed elegantissimum, & omnium, rum veterum, tum recentium magnitudinem, & venustatem superantem construxit, advecta ex Aquæ Virginis rivo vndarum copia, cujus labentes undæ foedissimum quodammodò antiquarum victimarum cruorem abluerent. Hunc Fontem representant duo numismata à nobis expressa, sed antequam illum describamus aliqua maximè seitu digna sunt præmittenda.

Anno itaque 1649. Sapientissimus Pontifex Innocentius X. cum ad suprema Mundi gubernacula ascendisset, præcellas, dignasque Pontifice cogitationes peccatore voluens Prædecessoris Sixti V. gloriosa vestigia secutus, ut Urbem jam diversorum Pontificum publicis operibus, fabricisque splendidissimis eximia nobilitatam, novo cumularet ornamento, & inter alia, quæ Sacra, quæ profana, quibus in anni Jubilæi splendorem erigendis occupabatur, monumenta, Obelisci quoque destinavit erectionem. Initis itaque ultrò, citròque Consiliis præ ceteris, tandem Romæ Superstitibus partim terra obrutis, partim fœde deformatis, is tandem, quem olim in Circo suo Caracalla erexerat, fecernitur, non sine Divina providentia, utpotè qui prisca Religionis, cultusque Divini mysteria orthodoxæ Religioni haud quaquam abstrusum abstrusum contineret. Varia Architectorum ingenia extimulavit prudentissimus Pontifex, ut machinam, sive basim delinearent, supra quam talis Obeliscus pro dignitate posset assurgere, Equite Laurentio Bernino excluso, quamvis perspicacitate ingenii singularis in Urbe existeret, quemque Michaeli Angelo Bonarota, sive Sculptoriæ, sive Architectonicæ artis excellentiam spectes, (uti nobilissima, quibus Urbem ornavit opera satis demonstrant) penè supparem vocavit P. Athanasius Kircherius in Obelisco Pamphilio. Dum eonariis suis imperatam erectionem quisque moliebatur, Princeps Nicolaus Ludovius, qui Pontificis Nepem in Uxorem duxerat, ideam à Bernino confici jussit, de qua hæc retulit D. Philippus Balducci in ejus vita. *Il Principe Nicolò Ludovico fatto il disegno dal Bernino, lo fece porre in una stanza di Casa Pamphilia, ove un giorno della Santissima Annunziata il Papa era per desinare, e doppo pranzo vedendo una sì bella idea, la giudicò ottima, e disse, chi non vuole porre in opera le cose del Bernino, bisogna non vederle.*

S. 3.

pag. 31.

Curam proinde totius operis commisit Pontifex Illustrissimo Domino Lucæ Torrigiano, Archiepiscopo Ravennari, qui uti erat judicio, & prudentia singulari, ita rebus hujusmodi in executionem deducendis vir sanè peridoneus, in Architectum verò elegit Berninum, cui fidelem manum adhibuit Ludovius Berninus frater, fraternæ gloriæ strenuus æmulator; Locus denique erigendo Obelisco opportunus deligitur Forum Romanum, magnifico Pamphiliorum Pontificiæ Familiæ Palatio Illustre, præterea frequentia Populi, nundinisque celeberrimum.

Rebus itaque hoc modò prudenter dispositis, mox Obeliscus in quinque diffractus partes è Circo Caracalla summo labore erutus, cylindris impositus, ergatarum, aliarumque machinarum varia industria tractus, in constitutum locum transfertur. Et uti moles oppidò ponderosa, ita alta quoque, quibus imponeretur fundamenta postulabat, quibus jaciendis dum strenuè insistitur, interim in Obelisco, tam fœde deformato integritati suæ restituendo impigre desudatur. Difficultas non exigua oriebatur in iis characteribus, qui deerant, fideliter reponeendis. Nam hi, vel supplendi erant proprio ingenio excoirati, vel relinquenda in Obelisco spatia characteribus destituta, quorum prius uti difficile, nè dicam temerarium, ita posterius Obelisco turpitudinem adferebat. Itaque ab Antiquitatum Peritis suafum fuit, ut cavea illa, ex qua Obeliscus erutus fuerat, novo scrutinio exploraretur. Siquidem partes, tam nobiles, adhuc terra obrutas latitare credebant, quod dum improbo labore tentatur, tandem omnia fragmenta, non sine singulari Dei dispositione inventa sunt. Verum eum hæc Obelisci corref-

Kircherius

S. 3.

pondentibus faciebus sine summa deformatione aptè coagmentari non possent, prudentia Architecti effectum est, ut in eorum loca fragmenta ex eodem lapide Pyrite industria inserta. Obeliscum suæ integritati resisterent. Interim P. Athanasii Kircherii Soc. Jesu in Scientia Aegyptiorum peritissimi partes fuerunt, singulis sua hieroglyphica genuina ex antiquis fragmentis excerpta, assignare, & insculpenda tradere, eluxit propterea in coagmentandis partibus singulare Architecti ingenium, dum partes sine ullis ferreis retina culis connexuit, ut ex unico Saxo confectus Obeliscus videretur. Interea fundamenti mole ex imò ad extimam usque terræ superficiem in tricnum pedum altitudinem sub ovali forma emergente, alia ad ornamentum moli conciliandum preparantur. Placuit proindè Obeliscum supra Fontem in rupis formam excavatum exaltare, ut celeberrimus in Urbe locus haberet cum ornamento utilitatem.

In hoc enim Foro Agonalì omni hebdomada singulis quartis Emporium est rerum Venalium, quod antea sub Capitolio haberi consueverat; Coeptum illud fuerat mense Septembris sub Sixto IV. anno 1477. decreto Senatus Populique Romani, procurante Cardinale Rothomagense Sacræ Romane Ecclesiæ Camerario. Quod etiam confirmat in suis Diariis Stephanus Infessura his verbis. „ L'anno „ 1477. essendo più volte ordinato lo Consiglio nello Palazzo delli Conservatori „ ri, che se dovesse fare lo Mercato di Mercordi nella piazza di Nagone, tandem „ lo detto Mercato fo cominciato à di 3. di Settembre di detto Anno.

Supra hanc itaque rupem basis fulcimento substrato, per partes quatuor Ergatarum ope Obeliscus extollitur. In Fulcimento cubica figura expolito viginti tribus palmis alto, has quatuor inscriptiones aureis characteribus exaratas excudi iussisse Innocentium, asserit supracitatus Pater Athanasius Kircherius, quas recenset his verbis.

INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
 OBELISCO ÆGYPTIO QVATERNIS FONTIBVS
 EX AQVA VIRGINE DEDVCTIS IMPOSITO
 NATALI DOMO PAMPHILIA MAIOREM
 IN AMPLITVDINEM EXTRVCTA
 AGONALE FORVM AMPLIFICATVM EXORNAVIT
 VRBI ROMÆ MAIESTATEM ANTIQVÆ
 PVLCHRITVDINIS AEMVLAM
 RESTITVIT.

In parte Meridionali.

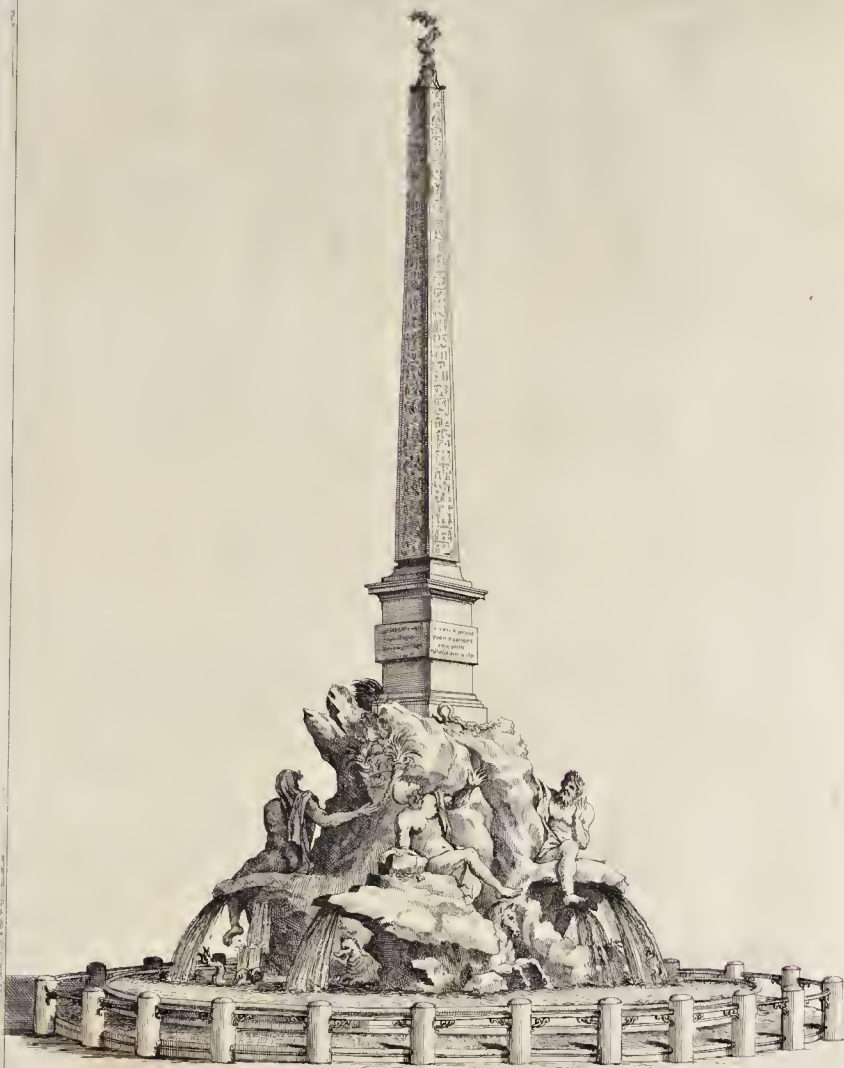
HERMETICVM OBELISCVM
 A SOTHI REGE HELIOPOLI ERECTVM
 AB IMPERATORE CARACALLA ROMAM DELATVM
 INTER CIRCI CASTRENSIS RVDERA
 IACENTEM, FRACTVMQVE
 INNOCENTIVS X. P. M.
 AD ORNANDVM ERVDITIS ÆGYPTIORVM
 MYSTERIIS AQVÆ VIRGINIS FONTEM
 TRANSTVLIT, INSTAVRAVIT, EREXIT.

OBELISCI AB INNOCENTIO X IN FORO AGONALI ERECTI
PARS ORIENTEM ET MERIDIË RE SPICIENS

OBELISCI AB INNOCENTIO X IN FORO AGONALI ERECTI
PARS ALTERA OCCIDENTEM ET BOREAM RESPICIENS

INNOCENTII X. 637

In altera verò Obelisci Occidentali parte .

INNOCÉNTIVS X. P. O. M.
AMOENAM SALVBKITATEM CVM MAGNIFICENTIA
ERVDITIONE CONIVNGENS
LITERATVM HERMETICIS ENIGMATIS LAPIDEM
AQVÆ VIRGINIS FONTI IMPOSVIT
AD SEDANDAM CORPORVM,
ET ACVENDAM INGENIORVM
SITIM .

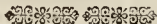
Tandem in Septentrionali Obelisci parte .

SVPER MONSTRA ÆGYPTIA AVREA
INSIDET COLVMBA
HOC EST SVPERSTITIOSAS SECTAS VERA
CALCAT RÊLIGIO
QVÆ PACIS OLEAM GESTANS
VIRTVTVM LILIIS REDIMITA
OBELISCVM PRO TROPHÆO SIBI STATVENS
ROMÆ TRIVMPHAT .

Hæ sunt inscriptiones relatæ à Kircherio : Pater verò Oldoinus in Vita Innocentii X. aliàs exponit , suntque hujusmodi . Col. 650.

Ad Meridiem .

INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
NILOTICIS ÆNIGMATIBVS EXARATVM LAPIDEM
AMNIBVS SVPERLABENTIBVS IMPOSVIT
VT SALVBREM
SPATIANTEBVS AMOENITATEM
SITIENTIBVS POTVM
MEDITANTIBVS ESCAM
MAGNIFICE LARGIRETVR .

Ad

Ad Orientem.

NOXIA ÆGYPTIORVM MONSTRA
 INNOCENS PREMIT COLUMBA,
 QUÆ PACIS OLEAM GESTANS,
 ET VIRTVTVM LILIIS REDIMITA
 OBELISCVM PRO TROPHÆO SIBI STATVENS
 ROMÆ TRIVMPHAT.

Ad Occidentem.

INNOCENTIVS X. P. MAX.
 NATALI DOMO PAMPHILIA
 OPERE, VVLTVQVE AMPLIFICATA
 LIBERAQVE IN OPPOTVNIS AEDIFICIIS
 AGONALI AREA
 FORVM VRBIS CELEBERRIMVM
 MVLTIPlici MAIESTATIS INCREMENTO
 NOBILITAVIT.

Ad Septentrionem.

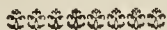
O B E L I S C V M
 AB IMPERATORE ANTONINO CARACALLA
 ROMAM ADVECTVM
 CVM INTER CIRCI CASTRENSIS RVDERA
 CONFRACTVS DIV IACVISSET
 I N N O C E N T I V S X.
 PONT. OPT. MAX.
 AD FONTIS, FORIQVE ORNAMENTVM
 TRANSTVLIT, INSTAVRAVIT,
 E R E X I T
 ANNO SALVTIS M DC LI.
 PONTIF. VII.

Hæ inscriptiones videntur in intermedio Abaco insculptæ, non illæ, quas è Kircherio retulimus, quamvis eleganti, ac erudito Calamo sint exarata. Cur autem non fuerint insculptæ ex ullo documento edificare non potui. Fuerunt præterea, & aliorum quorundam in tam nobile, & conspicuum opus ingeniorum Ius, quorum hic nonnullos apponere placuit ex Kircherio acceptos.

INNOCENTIVS X.

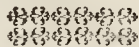
CVM ANNO INSTAVRANDÆ IVSTITIÆ
SACRO EX VNO VIRGINIS AQVÆ FONTE
QVATVOR EFFVDIT FLVVIOS
ANTIQVI PARADISI,
HOC EST IVSTITIÆ SPECIMEN EXHIBET,
ET SÆCVLVM RENO VAT.

INNOCENTIVS DECIMVS
QVATERNIS AQVÆ VIRGINIS FONTIBVS
AD ORNATVM,
ET COMMODA VRBIS APERTIS
MAGNIFICENTIAM PONTIFICIAM
SVPERINDVCTIS REGVM ÆGYPTIORVM
ARCANIS PATEFECIT.

In rupis verò Obelisco subjectæ quadripartitis lateribus totidem inferi voluit Pontifex Colossos vario symbolorum apparatu insignitos, qui quadripartitam Mundi faciem symbolis suis exhiberent. Illa enim quatuor Mundi regionum Flumina repræsentant, quæ suas corrivare videntur aquas, tanquàm in obsequium Pontificis. Europam Danubius, Ganges Asiã, Africam Nilus, Americam Fluvius ab Argento nuncupatus notat, & sua unaquæq; Regio symbola, vel Animalium, vel Plantarum, vel Mineralium præfert, ut se ab aliis invicem distinguat. Danubius Cornupia sustinet floribus, fructibusque repletum juxtà Cedri plantam suas aquas emanat, quas Delphinus ore aperto ingurgitat. Ganges Remum trahat, Serpente circumdatur. Nilus prope Palmam, & Leonem capite obvelato suam originem antiquis ignotam denotat. Flumen argenteum Americæ simulachrum exhibet cum margaritis ex auribus pendentibus, & cruribus adamantibus exornatis. Rupem hanc suo Scalpro Berninus exculpit; Nilum Jacobus Antonius Fancellus; Gangem quidam Gallus, cui nomen Adam; Danubium Andreas, vulgò *il Lombardo*: ultimum Americæ Franciscus Baratta, omnium Scalpros dirigente Bernino. Aquas decedentes ampla recipit Concha, cujus diameter octoginta circiter palmis absolvitur. In ejus centro tota moles assurgit, quæ Obeliscum sustentat, palmis octoginta extensum. In hujus apice æneum additamentum est palmorum decem. Globum impositum illi esse numisma ostendit, verùm ex arbitrio Sculptoris, nam sola Columba cum Olivarum ramo inest Pamphiliæ Stirpis insigne, non sine consilio ab Architecto imposita, ut nempe in hoc Pacis symbolo perenne monumentum extaret pacis à prudentissimo Pontifice inter Reges stabilitæ, ut supra indicavimus. Oliva enim Pacem indicat, ut illæ cecinit *Paciferæque manu ramum prætendit Oliva*; quamobrem refert Valfridus cap. 22., Divum Gregorium Magnum oleum benedictum Cereis numismatibus addidisse.

Apud Tur-
giov. pag.
334.

✿ XXVIII ✿

INNOCENTIUS X. PONT. MAX.

Circumdat hæc inscriptio Portum Centumcellarum in numismate exculptum cum aliquot navigiis. Illud monumentum esse Trirerium, quas Camillus Cardinalis Pamphilius Pontificis nepos fabricari curavit, existimo, scribente Oldoino in ejus vita. Erecto ad solium Innocentio X. Camillus nepos Copiarum S. R. E. Generalis Dux renunciatus Centumcellis usum construendarum Trirerium primus induxit. Olim enim, vel Romæ constructbantur, vel abundè coemptæ ad Centumcellensem Portam reducebantur.

Col. 667.

✿ XXIX ✿

IESVS, ET MARIA SINT NOBIS IN VIA.

Numisma, quod dici potest votivum, seu ex motivo Religionis percussum non publica Principis autoritate, sed aliorum. Jesu, & Mariæ imagines præfert, quorum auxilium imploratur. Quo anno vulgatum fuerit nulla temporis nota indicat, fortasse anno quinquagesimo, cum Peregrini Sacras Aedes à Pontifice præscriptas ad Jubilæum impetrandum visitabant, vel ad suas Patrias revertebantur. Atque hæc sunt numismata, quæ hucusque potui reperire effigie Innocentii X. obfignata.

ALEXANDRI VII. NUMISMATA.

§ I §

ALEXANDER VII. PONTIFEX MAXIMVS.

ORTVO Innocentio X. cique novendialibus exequiis de more perfolutis die feptima Aprilis anni 1655. Fabius Chifus omnibus Cardinalium Suffragiis renunciatus eft Pont. Max. Alexandri VII. nomine affumpto; Munera ab illo exercita ante Pontificatum enarrat Pater Oldoinus. Die 18. Aprilis ante Fores Vaticanæ Bafilicæ de more Coronatus eadem die adiit poffeffionem Ecclefiæ Lateranenfis, nullumque prætermiffum eft, vel ab eo erga Populum Romanum regiæ beneficentiæ, & paternæ charitatis argumentum, vel à Populo Romano illum.

Col. 708.

Offici genus, quo filialem fuam in ipfum obferuantiam, & fufceptum de ejus Pontificatu gaudium aperiret.

Eadem die appofita funt in Capitolio fequentia de Alexandro Elogia. Ad Septimii marmoream molem in fronte, quæ Capitolium ipfum refpicit tale Populus Romanus defcripferat.

TRIVMPHALEM HANC SEPTIMIÏ CAES. MOLEM.

ALEXANDER VII. PONT. OPT. MAX.

NOMINE, ET VIRTVTIBVS CONSECRAT

VTERQVE IN LEGATIONE GERMANICA FAMAM CVMVLAVIT;

SED EX EA SANGVINEM ILLE HAVSIT

HIC PVRPVRAM

VTERQVE MORI DIDICIT ANTE MORTEM, VT VIVERE DOCERET

VRNAM ILLE SEPVLCHRALEM SVAM MORITVRVS ATTRECTANS

TV CAPIES, INQVIT, QVEM ORBIS TERRÆ NON CAPIT

HIC LOCVLVM SIBI STRVCTVM APVD SE HABENS EO METITVR

MAGNITVDINEM SVAM

AT ILLE SERO SAPIENS NIHIL PROFECIT,

HIC PLVRIMVM SIBI, ALIISQVE

QVIA MATVRE.

In altera ejuſdem Molis facie, Foro Boario obvia.

GRATVLARE TIBI ROMA

IN VNO ALEXANDRO VII.

PLVRES REDDITOS MELIORIS NOTÆ PONTIFICES.

BENEDICTVM III. DVM ADORABATVR, ET FLEBAT

INNOCENTIVM IX. MORTIS COMMENTATIONE PRIMA CVRARVM

PIVM II. VIRTVTVM, AC LITTERARVM PATROCINIO,

PIVM V. SANCTIMONIA VITÆ,

ALEXANDRVM II. MERCATVRAM ECCLESIASTICAM ARCENDO,

ALEXANDRVM V. PROPTER EGENOS EGENDO

IN HIS DEI VICARIVS, ET DEVM AGNOSCE IN CAPACISSIMA

INTELLIGENTIA, MEMORIA, SEDVLITATE

VNIVERSA, ET SINGVLA COMPLECTENTIBVS.

Tem. II.

A a

In Titi

In Titi verò Arcus fronte ad ipsum Boarium Forum.

ALEXANDRVM VII. PONT. OPT. MAX.
 DIV SVSPIRAVIT CHRISTIANA RESPVBLICA
 TANTÆ MOLIS ERAT MVNDO CAPVT IMPONERE,
 CVI SE SE SPONTE MAIESTAS HVMANA OMNIS INCLINARET.
 VT ELIGERETVR DESIDERATVS CVNCTIS GENTIBVS
 COLLIGENDA EX TOTO TERRARVM ORBE SVFFRAGIA
 LONGA EXPECTATIONE MERENDVS TALIS PONTIFEX
 QVALES NON QVOTIDIE NASCVNTVR
 NON SINGVLI DIES PARIVNT ALEXANDROS.

In altera, quæ ad ejsdem Titi Amphitheatrum vergit.

CEDE TITE ALEXANDRO
 SVPRÆ CAESAREM PONTIFEX
 VERIVS HIC AMOR, ET DELITIÆ GENERIS HVMANI,
 ET HVIC FORMA, CVI NON MINVS INSIT AVSTERITATIS;
 QVAM PATRIÆ,
 ET HIC IN GERMANIÆ REM GESSIT SVMMA INDVSTRIA
 MODESTIA, FAMA
 HVIC DEMVM APTIVS, QVAM SIBI SVVM ILLVD ELOGIVM
 PONTIFICATVM MAXIMVM, IDEO SE PROFESSVS ACCIPERE
 VT PVRAS SERVARET MANVS.

Supra Foris Lateranensis Basilicæ hæ notæ legebantur.

ALEXANDRVM VII.
 SPONSVM SVVM A DEO DATVM
 SACROSANCTA LATERANENSIS ECCLESIA LATANTER EXCIPIIT.

OMNIA AB VNO, OMNIA AD VNVM.

Numisma se offert admodum rarum. Vix enim ejus generis quatuor, aut quinque reperiuntur eusa, eum calybea ejus forma statim diffracta fuerit, nec iterum efformata. Lemmate in eo exculpto fassus est Sapientissimus Pontifex dignitatem Pontificiam à Deo sibi collatam, nihilque sibi tribuens ipsi Deo omnia bona referebat. Deus enim optimè in Mare exprimitur, ad quod Flumina revertuntur unde exeunt. Appositè etiam in triangulo æquilatere, quod in numismate apparet. Ferè simile huic protulit ex Musæo Sanctæ Genuefæ P. Molinectus, in quo triangulum eum nomine hebræo Jeoua, Divinæ Triadis symbolum. Numerus enim ternarius ex Euclide à nullo mensuratur, & primus ex imparibus inter immensurabiles existit. Dicitur atque est Deus *Monas*, sive Unus, quod sicut Unus numerorum omnium Fons, & Origo à Philosophis dicitur, sic apud Divinarum rerum interpretes Deum ipsum optimum primum omnium Fontem, & originem notat, imò sicuti Monas initium eum sit, principium nescit, non aliter, ac suprema illa Substantia è nullo nata, vicibusque temporum non subiecta, in una, quæ semper adest æternitate consistit, cumque numerabilis non sit, tamen Divinas in se personas continet, innumerasque rerum species extrinsecus creat, atque producit: Divina enim essentia omninò alièna è multiplici substantiæ ratione simplicissimum naturæ sortitur modum, & cum se personis Divinis communicat, nullum tamen inquit eum suæ naturæ Unitate divortium, sed ubique integra, &

gra, & semper individua perseverat. Prædicatur Monas ipsa præcipuè de Ternario, nec ulli magis aptè, vel intimè Monas æternæ Substantiæ jungitur, quàm Ternario Divinarum personarum. Alias Unitatis perfectiones Deum ipsum explicantes recenset Joannes Castillioneus in Antiquitatibus Mediolanensibus Fasciculo partis primæ. Latentia etiam in Monade Divinæ naturæ mysteria, nec non in Divinarum Triade personarum comprehensa à Magno Gregorio Taumaturgo demonstrata sunt ex oratione, quàm de ejus vita Gregorius Nissenus habuit his verbis. „ Unus est Deus Pater Verbi viventis, Sapientia subsistentis, & Potentiæ figuræ æternæ. Perfectus perfecti Genitor, Pater Filii Unigeniti, Unus Dominus, Solus ex solo, Deus de Deo, figura, & imago Deitatis, Verbum efficax, Sapientia constitutionis rerum universalium comprehensiva, & potentiæ totius creaturæ effeatrix, Filius verus veri Patris, Visum effugiens. Visum effugientis, & corruptioni non obnoxius non obnoxii corruptioni, & morti non obnoxius non obnoxii morti, & æternus æterni. Unus Spiritus Sanctus ex Deo ortum, & existentiam habens, quique per Filium apparuit, videlicet hominibus. Imago Filii perfectio perfecta, Vita viventium Causa, Fons Sanctus, Sanctitas Sanctificationis suppeditatrix, per quem manifestatur Deus Pater, qui est super omnia, & in omnibus, & Deus Filius, qui per omnia permanet. Trinitas perfecta, quæ gloria, atque æternitate, & regno non dividitur, neque abalienatur.

❁ III ❁

VIVO EGO IAM NON EGO.

Christi Redemptoris imaginem Alexander in numismate affinxit, quod die possessionis in Basilica Lateranensi Eminentissimis Cardinalibus, aliisque Magnatibus distribuit, adjecto lemmate ex cap. Divi Pauli ad Galatas accepto. VIVO EGO IAM NON EGO. In opposita verò parte circa suam imaginem addidit reliqua verba. *Vivit verò in me Christus.* Voluit profecto significare se Vicaria Dei potestate in terris dotatum, non sibi amplius vivere debere, sed aliis, neque alio Spiritu agi, nisi Divino. Hæc eadem verba usurpans D. Paterius sic explicabat. *Ego quidem à me ipso estimatus sum, quia carnaliter non vivo, sed tamen essentialiter non sum mortuus, quoniam in Christo spiritualiter vivo.*

❁ IV ❁

TV DOMINVS, ET MAGISTER.

Verba Divi Petri relata à Sancto Joanne cap. 13. admirantis Summam Sui Præceptoris animi demissionem in pluribus aliis numismatis legimus, in quibus pedum lotionem à Christo factam quotannis solent Pontifices exprimere, illud proinde caret temporis nota, nec aliquid à nobis addendum est.

❁ V ❁

PAX VOBIS.

Numisma votivum, in quo Redemptorem Pacem impertientem cudit Alexander, ut eo toti Orbis Christiano significaret, Pacem inter Principes bella gerentes à se summè expeti, totisque viribus procurari.

❁ VI ❁

IUSTITIA, ET PAX OSCVLATAE SVNT.

Justitiam, & Pacem sese invicem osculantes, etiam in aliis numismatis vidimus, ac de eorum indumentis, & insigniis satis ediximus earum expressione indicare voluit, ni fallor, Sapientissimus Pontifex, Populos optimè regi à Principe iusto, cum ex Justitia quies nascatur.

❁ VII ❁

DA PACEM DOMINE IN DIEBUS NOSTRIS.

Post eusum anno 1655. superius numisma anno insequenti 1656. aliud publicavit, in quo frons Templi Beatæ Virgini Romæ dicatæ apparet, quod dicitur à Pace. Illud primò excitavit Sixtus IV. nec planè absolutum Innocentio VIII. perficiendum reliquit. Ei postea (narrante Donato) Rivaldi apsidem cum ara Principe adiecerunt, egregiis picturarum, & marmorum operibus instructam. Hoc templum Alexander, cum Pacem summè desideraret inter Christianos, plurimas preces Deo fundens, ut præsidium Deiparæ crederetur, se reparaturum novit, statimque manum admovit, cum inter Reges est pax publicata, ut patet in inscriptione foribus Templi exornati intrà Ecclesiam.

Lib. 4. c. 8.

VIRGINI PACIS
VOTA PRO ORBIS CHRISTIANI CONCORDIA,
AC TRANQVILLITATE DVDM SVSCEPTA,
ÆDE ILLIVS AVCTA, ET EXORNATA
ALEX. VII. PONT. MAX.
SVPPLEX REPETIT.
ANNO MDCXLVI. PONT. II.

In valuis externis.

QVOD VOTIS REPETITIS
AD CHRISTIANÆ REIPVBLICÆ TRANQVILLITATEM CÆLITVS
IMPETRATAM
TEMPLVM MAGNÆ VIRGINI PACIS
ARBITRÆ A SIXTO IV. ERECTVM INSTAVRAVERIT
SACELLIS ILLVSTRATIS, ET MAGNIFICENTIVS EXCVLTIS
EXCITATA PORTICV, ET NOBILIORE FRONTE AREA,
VIISQVE AMPLIFICATIS AVXERIT, ORNAVERIT
D. CONSTANTINVS DE RAPHAELLIS, ABBAS, ET PROCVRATOR
GENERALIS, ET CANONICI REGVLARES LATERANENSES
PARENTI BENEFICENTISSIMO
ANNO SALVTIS MDCXLVII.

Plurima egerat Alexander, ut Pax illa à Deipara obtineret, ultrà preces affiduas initio sui Pontificatus omnem lapidem movit repetitis Legationibus, ut Gallos, & Hispanos reconciliaret. Tandem cum missi fuerint Cardinalis Mazarinus, & D. Aloyus de Aros ad Insulam Phasianorum in Fluvio Vidalsna inter Irum, & Andajam inter duo Regna sitam, juxta delineationem Romę vulgatarum typis Francisci Collignoni post varia inter ipsos colloquia Pax firmata fuit anno 1659. Qua de re per Epistolas Nuncio ad Urbem delato, Orator Hispaniarum die Dominica 14. Novembris hora 22. adivit Summum Pontificem. sicuti etiam aliqui Cardinales,

nales, intrâ quos Antonius Barberinus, qui certiozem fecerunt Pontificem de Pace. At quia Pontifex non receperat litteras Regis, non decantatum fuit *Te Deum*, nec facta signa publica lætitiæ. Pontifex tamen die Jovis cum 13. Cardinalibus adivit Ecclesiam Deiparæ de Pace, ibique Sacrum celebravit in gratiarum actionem, eodemque tempore in Arce Sancti Angeli bombardarum strepitu signa lætitiæ data sunt.

Die autem tertia Martii ejusdem anni Cardinalis Antonius Barberinus cum Domino de Bertet, Secretario Regis, qui fuerat missus cum Epistolis Regis utriusque, sociatus à triginta Prælati, & curribus ultra centum adivit Pontificem, & exposuit pacem firmatam, petiitque dispensationem pro matrimonio Regis, quare die 25. facti sunt ignes festivi, & die 25. Pontifex ivit ad Templum Sanctæ Mariæ de Pace cum solemnibus æquitatu, ibique presens fuit sacro solemnibus, quod Cardinalis Chifius celebravit, & in fine Missæ Pontifex exorsus est Hymnum *Te Deum*, quod Cantores profecuti fuerunt cum tubarum clangore, & bombardarum strepitu in platea, & Arce Sancti Angeli. Hora deinde noctis facti fuerunt ignes festivi. Die 26. cantatum fuit *Te Deum* eodem tempore in Ecclesia Sancti Ludovici Nationis Gallicanæ, & Sancti Jacobi Nationis Hispanicæ, à prandio autem Cardinales Galli iverunt ad Templum Sancti Jacobi, & Hispani ad Sancti Ludovici, ita pariter Oratores Regii. Fuit impressa à Francisco Moneta relatio ejus celebritatis, in qua refertur Templum Pacis undequaque feriis peripetastinatis circumtectum fuisse auro ditatis. Suprà ejus januam numisma auro obductum imminabat ramis olivarum circumdatum, in quo signa Religionis, & Pacis adjecta inscriptione

FOEDERE IVRATÆ CHRISTI SVB AMORE SORORES.

Hujus rei monumentum in Castro Doloris post mortem Pontificis Alexandri erecto, aureis litteris legebatur expressum.

APERTVM TOT ANNIS
IANI TEMPLVM PACIFICVS ALEXANDER
INGENIOSA PIETATE
TANDEM CLAVSIT NOBILITATO TEMPLO,
QVOD VIRGINI, AC PACI DICATVM EST.
SOLA DEIPARA BELLONAM FVGAT.

In Porticu Templi ab Alexandro extructa in latere dextero hæc sunt inscripta.

SVSCIPIANT MONTES PACEM,
ET COLLES IVSTITIAM
ERIT OPVS IVSTITIÆ PAX,
ET CVLTVS IVSTITIÆ
SILENTIVM,
ET SECVRITAS, VSQVE
IN SEMPITERNVM.

In sinistro autem.

ORIVT VR IN DIEBV S NOSTRIS
IVSTITIA, ET ABVNDANTIA
PACIS,
DONEC AVFERATVR LVNA.

❖ VIII ❖

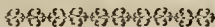
ASSAGIVM GENERALE.

TAle Numisma explicuimus in Gregorio XV. & Urbano VIII. Hic iterum exprimitur cum imagine Alexandri VII. quod ejus Pontificatus Anno primo vulgatum fuerit conflatum ex auro, & argento, ex moneta probata annis antecedentibus accepto, & ad eum finem servato. Hujusmodi numismatibus percussis solent ex jis aliquot distribui, videlicet duo aurea, & duo argentea. Illustrissimis Thesaurario, Sacræ Romanæ Ecclesiæ Præsidenti monetarum, Decano Clericorum Cameralium, & Urbis Gubernatori una aurea, aliaque argentea Illustrissimis Præsulibus Clericis Camera, ejus Regenti, ejus Fiscali, Pauperum Aduocato, Cameræ Commissario, Subcommissario, Auditori Thesaurarii, Auditori Præsidentis. Gubernatori Officinæ monetariæ, aliisque Pontificiis Administris. suggerit ulterius numisma officinas monetarias ab Alexandro extructas propè Vaticanos hortos, in quibus decidentium aquarum effluvio rota perpetuo circumacta Instrumenta Calibea mover, à quibus mira facilitate quæcumque monetarum genera brevi temporis spatio elegantissimè perficiuntur, quæ antea tempore non nisi magno labore iteratis malleorum ictibus cudebantur singulis enim diebus unicus operarius artificiosis rotis præsiciens, monetam argenteam obtinet mille scutorum, si ejus generis sit, quæ dicitur *Tessone*, si verò ex Julii constat tertiam partem millenarii æquabit, cum autem scuta integra imprimuntur vulgo *Piaffre*, singulis diebus quatuor mille, & quingenta scuta perficiuntur. A singulis deinde monetis efformatis partes adimuntur superflue, ut cum pondere à Principe præscripto publicentur, quod utinam ab improbis furto non minuereetur cum ingenti Principum, & populorum jactura.

Huic damno pluribus in locis consultum ingenioso artificio est; imprimuntur enim in circulari crassitie cujusque monetæ aliquot vel signa, vel verba, quibus ademptis, illico moneta interdicta intelligitur. Hoc æque pulchrum, ac utile artificium primus omnium in suis monetis publicasse fertur anno 1658. Cromuel in Anglia his verbis in circulo exculptis. *Has nisi periturus mihi adimat, nemo.*

Extat in fronte Ædium, quas Alexander ad cudendam monetam extruxit sequens inscriptio marmori incisa.

ALEXANDER VII. PONT. MAX.
 MONETARIAM OFFICINAM
 IN QVA NOVO ARTIFICIO
 PRÆCIPITIS AQVÆ IMPVLSV VERSATIS ROTIS
 MAGNO TEMPORIS, OPERÆQVE COMPENDIO
 NVMMI AFFABRE, CELERITERQVE SIGNENTVR
 PVBLICÆ VTILITATI CONSTRVXIT
 ANNO SALVTIS M DCLXV.

❖ IX ❖

FAELICI, FAVSTOQVE INGRESSVI.

+ *Deust. lib.
 4. cap.*

POtam exhibet Numisma, quam Flaminiam dicunt à via Flaminia, ut enarravimus in Pio IV. seu Populiab Æde, quam Populus Romanus Beatæ Virgini condidit postquam Paschalis II. locum repurgavit, quem funestare credebantur cineres Neronis.

Talem

pag 647

PORTA FLAMINIA APIO IV APERTA
AB ALEXANDRO VII EXORNATA.

Alexander Specchi delit

Talem Portam sub Pio IV. Michael Angelus Bonarota delineavit, Jacobus autem Barozius perfecit, sed cum multa ejus partes jam penè collapsæ viderentur, Alexander VII. totius Urbis ad ornatum incumbens, illam exornavit. Plurimas ornatus ideas excogitavit Equitis Bernini ingenium, ut Pontificis mentem imple-
ret, quas in Bibliotheca Excellentissimi Principis Chisii collocatas vidi, sed omni-
bus rejectis ea sunt addita ornamenta, quæ in numismate exprimuntur, scilicet
partes coronidi imminentes cum montibus, & sydere, Chisii gentis insignibus,
sub montibus pendens contextus e quereinis frondibus, & frumenti spicis, quibus
& stemmata exprimuntur Pontificis, & Crissinae Suecorum Reginae. Cujus in
Urbem ingressum frequenti equitatu numisma indicat cum lemmate IOSTICI,
FAVSTOQUE INGRISVI. Que verba exculpta supra januam exhibet tabula marmo-
rea, perenne tum Alexandri VII. tum Suecorum Reginae monumentum. Illam
cum Regina Saba contulit Joannes Baptista Palatius his verbis *Regina Saba, quæ
ad audiendam sapientiam Salomonis, Christina est, Regina Suecorum, ad Alexandrum
VII. se contulit, ut fidem audiret Catholicam.*

Balkon in
eius cit.
pag. 8.

Ibidem pag.
107.

In emble-
mate ad vi-
tam Alexan-
dri.

Illam, ait Oldoinus, *ejurata Hæresi lutherana, abdicatoque Regno Catholicam.*
Fidem amplexam ad Urbem inuitavit Alexander. Ejus adventum, Faustumque in
Urbem ingressum descripsit Galcazzus Gualdus pag. 259. Nos hic ea referemus, quæ
recensuit in suis Diaris M. S. Illustrissimus Cartarus Advocatorum Consultoria-
lium Decanus in latinum idioma translata.

Col. 710.

„ Postquam Christina Suecorum Regina Gustavi Adolphi Regis filia, Ca-
„ tholicæ Religionis veritate cognita suum Romanæ Ecclesiæ nomen dare decre-
„ visset, ac mentem suam aperuisset, tum Innocentio X. Summo Pontifici, tum
„ Hispaniarum Regi Philippo IV. anno 1654. nocte Dominicæ Nativitati sacra,
„ aliquibus domesticis Lutheri errores abjuravit. Mortuo Innocentio Alexander
„ VII. in Urbem, tanquam in Ecclesiæ gremium illam inuitavit, misso obviam
„ Luca Holstenio Amburgensi, viro omni eruditionis genere exulto, uti ad
„ faminam literis quoque, ingenioque clarissimam, ad fines usque Germaniæ.
„ Illa iter Romam versus ingressa regio planè honore, apparatuque, quatuor
„ Nuntios Apostolicos præmisit, videlicet. Annibalem Bentivolum, Archiepis-
„ copum Thebanum, Lucam Turrigianum Archiepiscopum Ravennatensem Iani-
„ cum Caracoliæ Clericorum Camera Apostolica Decanum, ac Philippum
„ Casarinum, Clericum ejusdem Camera. Hi cum Servantio Cæremoniarum
„ Pontificio Magistro illam Ferraria nomine Pontificis exceperunt simul cum
„ Ferrariensi Legato, & Episcopo, deinde Bononiam profecta, ibique sacris
„ actionibus representatis recreata, Lauretum petiit, & ad pedes Beatissimæ Vir-
„ ginis provoluta, laehrimasque profundens regalem Coronam obtulit cum Sceptr-
„ o, quod recenti sexaginta octo adamantes, & centum sexaginta Carbun-
„ culi exornabant. In reliquo Romam usque itinere Urbium Gubernatores Ponti-
„ ficis expensis illam magnificè exceperunt. Interim duo Legati à latere idest
„ Eminentissimus Joannes Carolus Medicus, Magni Ducis Etruriæ Frater, Fede-
„ ricus Landgravius Diaconi Cardinales obviam euntes duodecim ab Urbe mil-
„ liaris salutarunt, nobilique comitatu in Urbem deduxere in hunc ordinem
„ distributo.

Aciem totam ducebant quatuor Tibicines cum timpanista, equis insidentes, quos
sequebatur militum loricatorum centuria, octo deinde alii Tibicines, octoque
honorarii Ephebi cum turba nobilium equitum legatorum comitantium: in ea sexde-
cim Proceres titulis insigniti, quorum singulos famuli octo sericis, variisque
vestibus exornati sequebantur. Post hos equitabat D. Carcarasius Secundus Cære-
moniarum Magister quatuor famulis stipatus. Deinde duo Cardinales Legati
cum octo Præsulibus, quibus succedebant plurimi levis armaturæ Milites. Videban-
tur postea duæ Legatorum Nobilissimæ Rhede, quarum singulas sex equi trahebant,
his jungebantur aliæ duodecim atque aliæ sexdecim; quas viri magnates posside-
bant, Reginarum demum cum suo Regio comitatu hora secunda noctis Urbem in-
gressam in ædibus Vaticanis Alexander Pontifex excepit, ubi post osculum pedis
sedens in Seamno deanrato pulvinari ex villosa serico aureis floccis exornato qua-
drantis spatio cum Pontifice collocata est, deinde aliquot Episcopi Cardinales
Ponti-

Pontificis Assistentes ad Cubicula illam deduxere apparatu fermè Regio exornata.

Fuit deindè indièta solemnè equitatus Pompa, qua eadem Regina publicè ingressura erat Urbem, ut festivos totius Populi plausus exciperet, simulque illi oblectamento esset. Ob id privatim se contulit ad Villam, quam justà Viam Flaminiam Julius III. extruxerat, ibique primùm munera Pontificia recepit, scilicèt Equum optimè phaleratum, Sedem undequaque laminis cristallinis circumtectam, Lecticam Mulis sustentatam, & currum sex equis vestum. Omnia hæc Villosum sericum colore ciano imbutum exornabat, tenis additis ex argento texili efformatis, postea sequenti ordine Romam versùs Equitatus incescit. Agmen ducebant Tibicines, & Timpanistæ, in quo Centuria militum loricatorum, aliæque Centuria militum breves sclopos manu tenentium cum rubeis indumentis, quæ quatuor crucibus è nigro serico panno, auro circumdati decorabantur, altera supra pectus, supra dorsum altera, reliquis duabus in pendentibus hinc indè manicis appositis. Tertiò loco duodecim Muli Sarcinas regias deferentes, quas rubra serica vela tegebant aureis laciniis ditata, argenteæ illis è collo pendebant campanulæ, argenteaque fræna, plumaque ex argenteis bracteolis effictæ capiti immincebant. Quartò aliquot equi manu Famulorum ducti pretiosis phaleris ornati. Quintò aliquot Viri nobiles sine ullo ordine equitabant. Sextò post hos Populi Romani Tibicines. Septimò octo nobiles Ephebi Cardinalium Legatorum, pretiosissimis ejusdem formæ vestibus induti. Octavò Viri argeureas clavas Cardinalium deferentes. Nono Caudatarii eorundem veste violacea circumtecti. Decimò copiosa nobilium Magnatum, ac Principum Romanorum caterva, quorum singulos plerique Famuli pedes sequebantur. XI. Scutiferi, & Cubicularii Pontificis. XII. Lectica, & Currus, quem Pontifex Regiæ donaverat. XIII. Cubicularii Pontificis, qui dicuntur extrà muros. XIV. Advocati Consistoriales cum alia Tibicinum manu. XV. Cappellani Pontificis veste rubra induti. XVI. Alia nobilium Virorum turma. XVII. Timpanistæ Helvetiorum, & Clavigeri Pontificis.

Bini bini deindè equitabant Sacræ Romæ Ecclesiæ Purpurati, quorum nomine propè Portam Flaminiam Regiæ *Salutem* dixit Cardinalis Decanus Franciscus Barberinus. Eos comitati sunt Milites Helvetii Pontificiæ custodiæ addicti, deinde ejusdem Pontificis Parafrenarii, ac Regii Famuli cum Ephebis ejusdem Regiæ, quæ equo vesta media incedebat inter duos Cardinales Diaconos Seniores, Ursinum, & Costagutum. Cinereo colore indumentum illi erat, aureis lineis decoratum: è collo nigrum velum dependens pectus obtegebat, caput pileolus aureo funiculo circumdatus.

Totum agmen claudebant Milites levis armaturæ, plurimique Currus, quorum singuli senis equis trahebantur.

Ingrediènte Portam Flaminiam Regina, exonerata sunt in signum lætitiæ bellica tormenta ad hunc finem illuc translata. Transeunte per Pontem Ælium proximæ Arcis Milites præfidiarii suos sclopos exploderunt, sicuti ceteri Milites in Foro Vaticano, etiam sua tormenta bellica Milites Helvetii. Eam extrà Porricum Vaticanæ Basilicæ exceptit primùm cum ejusdem Basilicæ Clero Illustrissimus Præsul Scannarola Vicarius, pluviali, & mitra indutus, & Regina in genua procumbens supra nobilissimum peristroma ad hunc finem paratum, oblatam Crucem osculata est, canrantibus interim Musicis vocibus Antiphonam. *Ista est speciosa*, postquam Hymnum *Te Deum* addiderunt. Vidistes Basilicam pretiosis è serico, auroque peripetasmatis exornatam, quamplurimis additis Regiis insignibus, emblematicis in laudem Christianæ expressis. Ibi cum Sacrosanctam Euchristiam in Ara Principe collocatam veneraretur, Summus Pontifex ad aulam Regiam profectus duos Cardinales Diaconos seniores obviam misit, quos quatuor Protonotarii Apostolici comitabantur; illos in Scalas Regiis invenit Regina, cui antebat Excellentissimus de Comitibus Dux Poli, ac Sacri Hospirii Magister. Illam Cardinales Diaconi exceperunt, ut ad Aulam Regiam comitarentur. Ibi Regina trina genuflexione Pontificem adoravit, deindè pedem, & manum deosculata. Post Pontificis discessum ad Aedes Pontificias, ubi primùm manserat deducæ est à Cardinalibus, Mediceo, & Sfortia. Ea nocte ignes festivi, non solum in Mole Adriana, sed publicis in viis totius Urbis lætitiæ pro foelici, faustoque tantæ Regiæ ingressu.

ALEXANDRI VII. 649

ingressu, Alexandro VII. regnante, declararunt, ex Ædibus postea Vaticanis ad Palatium Farnesianum se contulit, quod Regiis ornamentis Ranutius Parmæ Dux nobilitavit, apposita supra Januam hujusmodi inscriptione.

CHRISTINAE SVECORVM REGINAE
OB DEPOSITVM PRO RELIGIONE REGNI FASTIGIVM

REGIA FORTVNA MAIORI GLORIÆ

MONVMENTVM HOC ERIGIT.

RAYNVTVS FARNESIVS PARMÆ, ET PLACENTIÆ DVX.

Claudat narrationem Elogium, quod legi post mortem Pontificis in Castro Doloris expressum, idest

TOTAM ORNATVRVS ROMAM BENEFICVS ALEXANDER

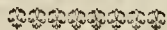
PRIMVM POPVLI PORTAM MOX TEMPLVM AMPLVM,

AC LVCVLENTVM EXORNAVIT.

SIC TANTVM FAVSTO INGRESSVI TRIBVIT,

QVANTVM STVDVIT,

VT ROMA FÆLICITER COLERETVR.

✿ X ✿

POPVLVM RELIGIONE TVETVR.

✿ XI ✿

VT VMBRA ILLIVS LIBERARENTVR.

CUm Urbem invaserit Pestilentia nondum evoluto primo Pontificatus anno Neapoli advecta; persuaderi id Populo non poterat, suspicante aliquid subesse artificii. Alexander tamen qui sæpè usurpare solebat Ennianum illud. *Non ponendos rumores ante salutem.* Omnibus ad profigendam luen humanis, Divinisque prædiis comparavit, Urbem servavit, levissimo accepto damno. Oldoi. 7 to.

Illustrissimus Cartarius in suis Diariis refert, detectum fuisse hunc morbum post mortem Civis in Xenodochio apud Sanctum Joannem in Laterano, quo paulatim serpente circa quindecim millia hominum Romæ brevi temporis spatio absumpta sunt. Inter præsidia à pruden- ti Pontifice comparata Divina præ ceteris maximi faciens, Votum Beate Virgini emisit, quo Templum in ejus honorem construere promittebat, & Divi Petri Romæ Patroni patrocinium implorans, ejus cultum in numismate vulgato augeri apud omnes fategit, ut quemadmodum illo vivente accidit ægrotis, à diro Pestis veneno VMPRA ILLIVS LIBERARENTVR. Hoc declarat Numisma XI. in quo Divus Petrus ægrotis occurrens pestilentiam fugat habitu mulieris expressam. Hæc alis instructa velocitatem indicat morbi, comas solutas habens, tanquam Averni Furia, enseni serpentis inlar dextera manu stringit, sinistra cadaveris caput, ea, quibus morbi insidiosè Serpentis vim, mortem inferentem intelligimus. Aliud numisma sub num. X. Alexandri Pontificis Religionem publicat, qua, ut diximus, Gregem sibi creditum à morte tueri conatus fuit. Exhibet illud Religionem sub typo Mulieris cum Cruce, & freno, Evangeliorum volumen illa tenet sinistra, & mortem pedibus calcat. De Christo enim dictum est. *O mors ero mors tua, morsus tuus ero Inferne.* Frænum insuper dextera exhibet, quia Religio frænum est Populorum, sed leve, atque suave.

Precibus religiosi Pontificis annuit Deus, nam extincta mortifera lue anno

Diarii
57.

1657. omnique morbi scditate repurgata, redditum est Urbi commercium, cum ex teris mense Martio, dieque Sabathi Beatæ Virgini dicato publicata fuit plenissima pœnarum omnium criminibus debarum indulgentia pro iis, qui solemnî Supplicationi adessent, à Templo Beatæ Mariæ in Ara-Cæli ad Ædem Sanctæ Mariæ in Porticu indicatæ. Ordinem ejus Supplicationis recensuit supracitatus Illustrissimus Cartarus. Ante omnes incedebant Pueri Orphani, albis vestibus, ut solent, induti, postea Religiosi Ordines, singuli consueto inter se ordine servato. Hos consociabant Advocati Consistoriales, deindè Pontificiæ Aulæ nobiles Viri, Equites, Romanique Prœceres, & Urbis Conservatores. Deinde Summus Pontifex pedes incedebat, & post illum Eminentissimi Cardinales, Præfulsque quamplurimi, Agmen claudebant Milites loricati, & levis Armaturæ custodiæ Pontificiæ additi. In templo Sanctæ Mariæ in Porticu, sericis pannis exornato, Pontifex Hymnum *Te Deum* clara voce incepit, quem Cappellæ Pontificiæ Cantores prosequuti sunt, eoque absolutò Orationem in Gratiarum actionem Pontifex dixit, obstrepentibus interim ubique Campanis, ac bellicis tormentis in lætitiæ signum explosis. Vias, per quas incedendum erat pretiosis tapetis, auleisque exornatas vidissè, per eas Capitolium repetens Alexander, ibi Populo comitanti Sacras benedictiones impertitus, festivas ejus voces excepit.

Tanti beneficii memor Senatus Populusque Romanus Providi Pastoris vigilantiam æterno tradere monumento decrevit in Statua aenea, quam primum ejus nomini erigenda. Atrenuit Alexander Sanctissimum prædecessorem Pium V. imitatus; Quamobrem hanc inscriptionem marmori insculptam in Capitolio collocata fuit in ejusdem modestiæ commendationem.

ALEXANDER VII. PONT. MAX.
CVM STATVAM PVBLICE SIBI DECRETAM
OB SERVATAM VRBEM A PESTILENTIA
HONORIS SIGNIFICATIONE CONTENTVS ERIGI VETVISSET

S. P. Q. R.

QVO SVI ERGA PRINCIPEM OPTIMVM GRATI ANIMI
REIQVE TANTÆ

MONVMENTVM ALIQVOD EXTARET P.

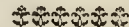
ANNO DOMINI MDC LVIII. DIE XXV. MARTII.

LELLIO ALLIO

CÆSARIO GIORIO

MARCELLO GHERARDO

PETRO VECCHIARELLO CAP. REG. PRIORÈ.

❁ XII ❁

SANCTO ANDREAE APOSTOLO.

† **N**obilissimum extat Romæ Templum Divo Andræ Apostolo dicatum in ea regione, ubi olim Theatrum Pompei assurgebat. Ejus fundamenta posuit Cardinalis Gesualdus, sed illo demortuo Cardinalis Alexander Montaltus estruit, quod tamen Cardinalis Franciscus Petretus ejus nepos absolvit juxtâ delineationem Petri Pauli Oliverii Architecti, Carolo Maderno, opus dirigente.

*Michael
Luc de
his pag.*

Frons deorat huic magnifico Templo, quæ indulgentie Alexandro VII. è Tiburtino marmore compacta est nobilissima opulentis preventibus, qui post obitum Cardinalis Francisci Apostolicæ Sedi devoluendi erant. Hujus beneficentiæ memociam inscriptio supra Januam posita declarat his verbis.

TEM-

❖ XIV ❖

DIVO NICOLAO MIRÆ EPISCOPO
CASTRI GANDVLPHI MDC LIX.

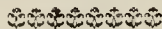
Exornatum Templum postea avertit, ut in eo situ aliud Templum excitaret in honorem Divi Thomæ de Villanova à se recens inter Sanctos relati; at ne cum Templo destructo ejus Divi memoria periret, sub novo aliud excitavit Sancto Nicolao dicatum; nam ejus collis lacum versus declivitas spatium reliquit opportunum, ut ædes alteri subjecta ea in parte solis radios exciperet, facièmq; ostenderet satis eleganter delineatam. Eam exculptam exhibet numisma, quod proposuimus anno 1659. exculprum.

❖ XV ❖

THOMÆ ARCHIEPISCOPO VALENTINO
INTER SANCTOS RELATO M DCLIX.

Templum hic est expressum, de quo diximus in superiori numismate. Frontem exhibet, quam in Castro Gandulpho commorantes conspiciunt, quadratam fermè ichnographiam habet. In majori Ara contra januam imago est Redemptoris de Cruce pendentis, in dextero Alrari Virginis in cælum Assumptæ, in sinistro Sancti Thomæ de Villanova. Suprà januam hæc inscripção extat.

ALEXANDER VII. PONT. MAX.
DIVO THOMÆ ARCHIEPISCOPO VALENTINO
INTER SANCTOS RELATO
ÆDEM A SOLO CONSTRUCTAM,
CVIVS PRIMVM FVNDAMENTI LAPIDEM
FLAVIVS CARDINALIS CHISIVS FR. F. POSVERAT
PIE, RITEQVE DEDICAVIT
ANNO SAL. MDC LXI.

❖ XVI ❖

*Ex lect. Bre
viar. 18.
Septembris*

Divi Thomæ de Villanova imago, prout depingi solet pauperibus elemosinam elargientis. Ille enim ab optimis parentibus vita pietatem, & singularem in pauperes misericordiam accepit, cujus adhuc puer plura dedit exempla, sed illud in primis nobile, quod ut nudos operiret propriis vestibus non emel seipsum exiit: exacta pueritia compluto, quo missus fuerat, ut literis operam daret, parris obitu revocatus universam hereditatem egenis virginibus alendis dicit. Valentianam Ecclesiam regens amplios Ecclesiæ redditus in egenos dispersit, ne lectulo quidem sibi relicto; nam cum, in quo decumbebat, cum in Cælum evocaretur, ab eodem comodatum habuit, cui paulò ante elemosinæ loco donaverat.

Nullam inscriptionem continet numisma, neque anni notam, illud tamen vulgatum scio anno 1658. in memoriam ejus sacræ actionis, in qua Divum Thomam in Sanctorum numerum retulit Alexander, idest die prima Novembris omnium

omnium Sanctorum commemoratione solemniter ita processit. In duobus Confistoriis semipublicis, in quorum primo ultra Cardinales interfuerunt quadraginta Episcopi, ab eis data fuerunt suffragia pro Canonizatione, relatione facta de vita, & miraculis à Cardinali Pallotta, & à Cardinali Sacchetto. Die autem Jovis 12. Septembris fuit habitum Confistorium publicum in Aula Regia Quirinalis Palatii, habita est oratio ab Illustrissimo Marco Antonio Buratto, Advocato Confistoriali, qua completa Illustrissimus Nerlius Brevium ad Principes Secretarius responsum dedit nomine Summi Pontificis. Die autem Veneris prima mensis Novembris Pontifex summo mane à Quirinali ivit ad Vaticanum, & à Palatio ad Basilicam, facta solemniter omnium Ordinum Religiosorum Processione, & solitis Ceremoniis post trinam instantiam *instantèr, instantiù, instantissimè*, habitam à Procuratore pro Canonizatione, Eminentiss. Cardinali Columna electo à Rege Hispaniarum, respondit Pontifex *Decernimus literas Canonizationis*, & cantatum fuit *Te Deum*, & tubarum clangoribus, tormentorum bellicorum strepitu, tam in platea, quam in arce Sancti Angeli, campanarumque fonitu per totam Urbem data sunt signa lætitiæ. Impressa fuit relatio italica hujus Canonizationis Typis Camerae Apostolicae, ex qua pauca ad sacram pompam spectantia delibavimus.

„ Nostro Signore trasferitosi dal Quirinale al Vaticano, quivi presso la Cappella di Sisto si vestì de paramenti sacri, e dal Signor Cardinal Colonna Deputato Procuratore del Rè di Spagna, per supplicare Sua Santità della Canonizatione furono presentati trè Cerei in cui erano scolpite di rilievo l'immagine del Santo, e l'armi di Sua Santità, del Rè, e del Regno di Valenza.

„ I due più grandi furono dal Maestro delle Cerimonie dati à due Principi del Soglio, cioè l'Ambasciatore di Venetia, e Don Mario Ghigi, Fratello di Sua Santità. Il terzo al Maestro di Camera, così precedendo l'incenso con altri setti Accoliti e candelieri caminò Monsignor Albergati Auditore di Rota con la Croce, poi i sudetti Principi del Soglio, e Nostro Signore in mezzo alli Signori Cardinali Diaconi, Assistenti, Orsini, e Costaguti, sostenendo le Fimbrie anteriori, due Auditori di Rota, le posteriori, i Camerieri assistenti, subito, che Nostro Signore arrivò al Faldistorio inginocchiòssi, & orò, e portò il libro, e candela dalli primi assistenti, Monsignore Bandinelli Patriarca di Costantinopoli, e Monsignor Colonna Arcivescovo di Amasea, sostenuto dal Cardinale Barberino primo Vescovo, Sua Santità alzatali intonò *Ave Maria Stella*, e poi si pose in sedia portatile con Mitra, e con candela nella sinistra. Fu portato sotto il Baldacchino alla Basilica Vaticana per la piazza maggiore. Precedeva il Clero Secolare, e Regolare con candelæ accese in mano, che restarono disposti dalle parti della porta maggiore del Palazzo, fino à quella della Basilica, e in mezzo passarono i Familiari del Papa, Prelati Officiali di Cappella, Cardinali, e Principi del Soglio. In questa Processione avanti gli Acoliti Votanti di Signatura si portava un grande Stendardo con l'immagine del Santo dalli Padri Pietro Lanfranco Vicario Generale di Sant'Agostino, dal Padre Andrea Aznar, assistente di Spagna, ajutati da trè Provinciali di Roma, Marca, Portogallo, e Priore del Convento di Roma. Il Tempio era ornato con le tappezzerie delle più ricche guardarobbe di Roma nella facciata esteriore della Chiesa erano l'effigie del Santo, e le armi di Alessandro VII. del Rè Cattolico, del Regno di Valenza, e della Religione Agostiniana. Il Portico riccamente adobbato. Su la porta della Chiesa era l'effigie del Santo, e l'armi sopraderete. Nella Chiesa Papparato era quasi tutto di Damasco uniforme, che ricopriva i pilastri alti palmi 75. dalla base à capitelli, sopra de quali stavano esposte l'armi di Sua Santità, e del Rè, strà essi pendevano medaglioni rondi di giro di 30. cubiti co' Miracoli del Santo espressi à chiaro scuro lumeggiato d'oro e con l'iscrizione in cartelloni sottoposti.

„ In ogni altare erano le faci accese con paliotti di breccato, ne quali erano tessute le armi di Sua Santità, del Rè di Valenza, e della Religione Agostiniana.

„ Nelle quattro nicchie maggiori sotto la cappella pendevano quattro stendardi con l'effigie del Santo ornato di ormeffino cremesi fiorato d'oro, il giro

» giro della coppola ripieno di mille torcie bianche accese, situate sopra cande-
 » lieri di chiaro scuro di oro, e così parimente in tutto il giro del cornicione, l'
 » Altare della Confessione ornato di candelieri, e lampade accese. Il teatro ove
 » Nostro Signore fece la funzione fu circondato da doppio stecato di legno, e
 » di Soldatesche Svizzere. Nel resto la funzione fu simile all'altre circa le ceri-
 » monie Ecclesiastiche.

❖ XVII ❖

DIVI FRANCISCI DE SALES APOTHEOSIS.

❖ XVIII ❖

BENEDICENS CORONAE BENIGNITATIS SVAE.

Numisma, quod proponimus caret Alexandri Pontificis effigie, sed ejus loco Sanctos Apostolos Petrum, & Paulum repræsentat, quos Spiritus Sanctus irradiat. Addita sunt stemmata gentilitia Ghisæ domus cum lemmate BENEDICENS CORONAE BENIGNITATIS SVAE ANNO VIII. Verba sunt parum dissimilia ab jis, quæ Regius Vates usurpavit in psalmo 64. quibus inquit Augustinus commendat benignitatem Dei, ne quisquam de suis meritis gloriatur. Opposita verò pars Apotheosim exhibet, hoc est relationem in album Sanctorum, inter quos Divus Franciscus Salesius adscriptus est ab Alexandro Pontifice. Fuerat Pontifex Sanctissimo Præfuli Francisco familiaris, ejusque virtutes Romæ admiratus, Sanctorum honores illi debere decrevit. Quamobrem ejus actus ritè examinatis, & omnibus ad tale decretum necessariis diligenter perspectis, die Dominica octava Januarii 1662. vulgata fuit ejus Beatificatio in Vaticana Basilica nunquam antea visa solemnitate.

Alexander enim cum Beatificationis decretum subscripseret, atque annulo Pontificio obfignasset, illud in Sacrosancta Principis Apostolorum Basilica profereandum Statuit, atque in posterum ne quis Beati titulo deoeretur, nisi in eadem Basilica publico conventu, & quibusdam certis precibus, ac caeremoniis. Quæ cum privata quadam ratione, vel appensa tantummodò ad fores Templi tabula fiebant promulgationes Beatorum, in angustiis paucorum quodammodò delitecebant, non sine aliquo gloriæ apud homines detrimento.

Ad hanc item legem faciendam compulsi removendæ ambiguitatis necessitas. Nam cum aliquando eveniret, ut incia Sacrorum Rituum Congregatione, cui id mueris commendatum est, ipsa indulta cultus Beatorum literis Apostolicis obfignata, & Promotoribus Causarum more veteri credita in longinquas Regiones asportata fuerint post longa temporum intervalla, cum ad Canonizationis actum progreditur, prædictarum literarum exempla neque in Archivis, neque alibi reperiantur, vel incendio, vel direptione, vel incuriâ deperdita, hinc fit, ut de legitima induci cultus, & de Beati nominis concessione oriatur non spernenda suspicio. Quam, ut posthac præcaveret Prudentissimus Pontifex Alexander, legem inviolabiliter deinceps observandam promulgavit, ut in Basilica Vaticana Beatorum tituli solemniter enunciarentur, nempe, ut hoc pacto memoria actorum tabulis publicis, Sacre Congregationis commentariis, & Vaticanæ Ecclesiæ tabulariis consignata, omnem circa venerationem Beati hesitationem amputaret. Hæc omnia narrat Dominicus Cappellus Sacrarum Cæremoniarum Magister in sua relatione, ejus Canonizationis impressa Romæ, & Alexandro Pontifici inscripta.

Itaque in eunte anno 1662. die 11. Januarii Eminentissimus Cardinalis Ginnetus Pontificis Vicarius indulgentiam Templorum valvis affigi mandavit. Inter ea in capite Basilicæ locus idoneus Sacris Cæremoniis statuitur, hycmali cono-

pro desuper undique teñus. Ex adverso Altaris Apostolorum, ea parte, in qua solet collocari Solium Pontificis, crigitur Altare novum è lignis cum suo umbraculo, & appensa culcitra; supra culcitram vera imago Servi Dei Francisci Salefii radiis coronata, velo tamen facillè mobili cooperta. Pro chori sepimento surgebant alta Sedilia hinc inde rite disposita, & connecta serico villosò rubro pro Cardinalibus tapetis pro Præfulibus, Canonicis, & Consultoribus Congregationis Sacrorum Rituum, & præter hæc Scamna demissiora pro reliquo Clero, panno viridi ornata. Gradus Altaris Strati panno rubro, propè infimum gradum Sedes, (quam Faldistorium dicimus) pro Episcopo celebrante.

In exteriorè facie Templi pendeat ampla tabella cum insigni ejusdem Servi Dei Francisci, obvelata tamen usque ad promulgationem Decreti Pontificii, Porticus auleis, Ecclesiæ interni parietes partim culcitræ, partim auleis operis damasceni holoferico, multoque auro nitentibus splendebant. Altarium quodlibet sex facibus ex cera candida, Sepulchrum Apostolorum lampadibus, & facibus accensis circumquaque collucebant.

Itaque diè octava Januarii ad Basilicam summo manè immensa Fidelium multitudo properavit. Accesserunt Eminentissimi Cardinales Congregationis Sacrorum Rituum induti Cappis violaceis, quos insectui sunt ejusdem Consultores, Fidei Promotor, & à Secretis, qui omnes federunt in cornu Evangelii.

Omnibus ritè compositis prodiit è Sacratio Basilicæ Episcopus Aniciensis indutus vestibus Pontificalibus, cui præibant prævia Cruce Clerus Basilicæ, totusque cœtus Canonicorum unâ cum Episcopo Sidonensi, Vicario Basilicæ ejusdem, Episcopus Sveffionensis Gallus prædicti Episcopi Aniciensis Comes, cui commissum fuerat Breve futuræ Beatificationis; Sequebatur autem Eminentissimus Card. Carolus Barberinus ipsius Basilicæ Archipresbyter Cappa rubra indutus. Et hi omnes ad sua loca perrexerunt. Cunctis deinde confidentibus, unus è Magistris Cæremoniarum Episcopum Sveffionensem advocat, & coram Eminentissimo Præfecto sistit, cui diploma reverenter porrigenè enixè deprecatur, ut mandet publica lætionè palàm promulgari, & executioni mandari. Acceptum diploma Illustrissimo Phœbeo à Secretis Congregationis Sacrorum Rituum committit Eminentissimus Præfectus, Cardinali Barberino deferendum, ut ille, tanquàm Basilicæ Caput rogatus perfecti jubeat; Quare mandante Eminentissimo Archipresbytero Phœbeus diploma tradidit Archivista Basilicæ, qui è suggestu clara voce illud enunciat. Ejus exemplar typis excusum fuit à supracitato Cappella.

Evulgato diplomate Episcopus Sacra celebraturus alta voce præcavit gratiarum hymnum *Te Deum*, cujus reliqua quatuor Musicorum Chori suavissimis vocibus modulati sunt. Eodem momento detraçtis velis ab imagine Beati Francisci, omnes illam venerati sunt, alteram verò supra Fores Basilicæ collocatam tubarum clangor, tympanorum strepitus, & reboans bombardarum consalutarunt. Deinde effusis precibus ante Beati imaginem Collecta fuit addita, quam Alexander Septimus composuerat. Demùm Sacra peracta sunt, & eadem diè sub vesperant Pontifex ipse in Vaticanum perrexit imaginem Beati veneraturus.

❁ XIX ❁

BEATO FRANCISCO EPISCOPO INTER SANCTOS RELATO.

Aliud Numisma jussu Alexandri VII. vulgatum fuit in memoriam Canonizationis ejusdem Beati Francisci Salefii. In eo representatur Theatrum in capite Basilicæ Vaticanæ extructum, in quo Summus Pontifex in excelso Solio sedit, hinc inde Cardinalium cœtus, aliorumque Antistitum. De Ritu, & progressu hujus Canonizationis, aliaque recensebimus, quæ in luculentiori enarratione impressa vulgavit D. Dominicus Cappella Cæremoniarum Magister.

Igitur peracta Beatificatione, aliisque novis Miraculis in Sacra Congregatione Rituum ritè prolatis Summus Pontifex ad suffragia vocavit Consultores pro Canonizatione perficienda, eorum vota supracitatus Cappella recensuit simul

cum

cum votis Eminentissimorum Cardinalium, quibus acceptis die 14. Februarii statutum fuit, posse ad Canonizationem procedi. Quamobrem die 21. Augusti in Consistorio Secreto retulit de Miraculis Beati Cardinalis Sacchetti Sac. Rituum Congregationis Praefectus, postquam Cardinalium Sententias Pontifex exquiravit.

Die Jovis 14. Septembris fuit Consistorium publicum, in quo relationem aliam fecit Illustrissimus Prosper Bottinius Consistorialis Advocatus, cui Illustrissimus Nerlius Archiepiscopus Florentiae Sanctissimo ab Epistolis ad Principes, nomine Pontificis respondit; deinde aliud Consistorium semipublicum indictum est, in quo suam quisque Cardinalium, nec non Episcoporum, & Archiepiscoporum Sententiam protulit circa futuram Canonizationem, quam tandem Sanctissimus Pontifex decrevit.

Canonizatione decreta omnia ea parari coepta sunt, quae ad illam ritè peragendam necessaria erant, cum pro ornamento Basilicae Vaticanae, tum pro Sacris Vestibus Summi Pontificis, & eidem in Altari ministrantium, expensis Monialium Ordinis Visitationis Beatae Mariae, à Sancto Francisco instituti; qualia verò, ea fuerint, & cuius pretii inferius dicemus.

Igitur illucescente die decima nona Aprilis Dominica secunda post Pascha anno 1665. Summus Pontifex è Palatio Vaticano in interius Sacrarium, Cappellae Sixti V. proximum descendit, hic Sacras, multoque argento intextas albi coloris vestes induit, sumpsitque Tiaram tribus Coronis distinctam. Pontifici sic induto Dux de Criqui Christianissimi Regis Galliarum Orator Supplex obtulit tres Cereos, quorum duo majores effigie Sancti Francisci, Insignibus Pontificis, Regis, & Ordinis Visitationis, multoque auro ornati erant. Hos Sanctissimus iussit deferri Excellentissimo Mario Ghisio Suae Sanctitatis germano Fratri, & Excellentissimo Augustino Ghisio Suae Sanctitatis ex altero Fratre nepoti, qui tum digniorem in Solio Pontificio locum obtinebant. Tertium autem tribui iussit Fratri Angelo de la Ciaja, Equiti Hierosolymitano, & Cubiculi Pontificii Praefecto. Mox injecto in thuribulum thure, & salutata Cruce ad Cappellam Sixtinam hoc ordine processit.

Praebat Acolytus Thuriferarius, & post eum alii septem cum candelabris accensis, mox D. de Bourlemont Auditor Rotae Subdiaconus Apostolicus, portans Crucem: sequebantur praedicti Principes Solii, gestans Cereos: Sacram clauderat Pompam Sanctissimus ipse pedes medius inter Cardinales Ursinum, & Rondaninum, Diaconos assistentes. Euntes fimbrias anteriores sustinebant duo Auditores Rotae, posteriores Orator Galliae.

Hoc ordine cum in Cappellam venisset, ibique paulisper ante Aram genibus orasset, surrexit, & assistentibus Eminentissimo Barberino Seniore Episcopo Cardinali, & duobus Archiepiscopis, stans cecinit versiculum hymni *Ave Maria Stella*, quem Cantores Cappellae Pontificiae profecuti sunt, tum surgens Sellam gestatoriam conscendit pretiosa ornatus Mitra, sinistra manu tenens cereum accensum, dexteram Populo benedictionem impertiens, & sub umbella auro contexta per Scalam descendens in Porticum ante Basilicam exiit. Expectabant in Foro Pontificem Urbis Clerus, ac Religiosorum hominum universae propè Familiae, erectis Crucibus in suos distinctae ordines, accensos cereos praemanibus tenentes; In porticu verò Basilicae Capitulum, intra Basilicam aliarum Basilicarum Capitula, servato inter se dignitatis jure, & loco, ad quam itum est solemnè supplicatione hoc ordine distributa.

Praebant inter stantem universae Urbis Clerum, Officiales Cappellae Pontificiae, & Papae familiares rubeis vestibus induti, Advocati Consistoriales violaceis, Cappellani Papae, Cubicularii honoris, & secreti, Regna, & Mitras pretiosas portantes cum vestibus rubeis, & capitiis de more inversis. Subdiaconus, & Praesbyter assistens Cappellae Pontificiae, Referendarii, Abbreviatores, Vorantes Signaturae, Acolyti Apostolici, Cleri Camerae, Reverendissimus Sacri Palatii Magister, Auditores Rotae, Subdiaconi; rochettis singuli superpelliceisque ornati, Crucem inter postremos septem Acolyti cum candelabris argenteis, & cereis accensis; sequebantur de inde Penitentiarii S. Petri cum Planetis, Abbates, Episcopi,

seopi, Archiepiscopi, Præfulesque, eum pluvialibus, & mitris, apto inter se ordine servato: proximè Cardinales pariter cum mitris, & cereis accensis; sed hac sacrarum vestium distinctione, quòd Cardinales Diaconi ibant cum Dalmaticis, Cardinales Presbyteri cum Planetis, Cardinales Episcopi cum Pluvialibus.

Post hos Orator Bononiæ, Conservatores Urbis, Principes Solii, Orator Regis Galliarum, & Illustriss. Nicolaus de Comitibus Gubernator Urbis progrediebantur. Propè Pontificem tres Cardinales Diaconi Dalmaticis induti, mitrisque insigniti, scilicet Ursinus, Rondininus, & Carolus Barberinus, qui Evangelium cantaturus medius inter duos prædictos Cardinales, velut Suae Sanctitatis Assistentes incedebat. Tum duo Auditores Rotæ pro fimbriis, & duo Principes prægrandes cereos portantes. Postremus Sanctissimus ipse sub umbella, quam Prælati Referendarii, sibi invicem succedentes, ferebant. Post Pontificem inter duos illos Cubicularios Assistentes Carolus Cerrus Rotæ Decanus ibat, tiaram, cum Papæ detraheretur, excepturus; vestibus hi rubeis cum capitiis de more inversis alter rocchetto, & superpelliceo indutus. Solemnem demum supplicationem claudebant Auditor Cameræ, & Prothonotarii Apostolici, rocchettis, & consuetis eappis, & Generales, ac Procuratores Generales Ordinum, suo quisque regulari habitu amictus.

Delatum est in supplicatione post Cubicularios secretos insigne Vexillum, in quo imago Sancti Francisci, quod duo ex Ordine Minorum Sancti Francisci de Paula Gallicæ Nationis Cenobitæ ferebant, alii verò quatuor pendentes è vexillo eordulas manibus tenebant, ne vento agitaretur. Præibant Cappellæ Pontificiæ musici suavissimè canentes superpelliceis induti.

Pontifex Basilicam ingressus paratum sibi locum conscendit, & adoratione omnium perfoluta, Magister ceremoniarum adduxit ante Solum Ducem de Criqui Oratorem Regis Christianissim; simul cum eo erat Prosper Bottinius Advocatus Consistorialis, qui Regio nomine postulavit à Sanctissimo Canonizationem, postque instantiam ter repetitam, & preces jussu Pontificis dictas, sententiam ipse Pontifex protulit, qua Canonizationem decrevit. Ob tale decretum gratias Orator Gallicus egit Pontifici, & Pontifex inchoavit canticum *Te Deum* quod chorus musicorum prosecutus fuit, & in signum lætitiæ clangere coeperunt tubæ pulsari tympana, & tormenta bellicæ explodi, sacrum deinde solemne peractum est, in quo oblationes de more fecerunt, scilicet Cardinalis Ginnetus duos magnos Cereos circumquaque inauratos. Episcopus verò minorem cum canistello par turturum continente; Cardinalis Brancatius duos magnos panes alterum auro, alterum argento obductum; Episcopus alium Cereum parvum, & canistellum cum duabus albis Columbibus, Cardinalis Rondininus duo doliola alterum inauratum vino, alterum deargentatum aqua plenum. Episcopus cereum parvum, & canistellum, varias diversarum specierum aviculas continens. Completo Sacro Pontifex ad aulam paramentorum rediit.

Superest, ut breviter oculis legentium subiiciam hujus Apotheosis apparatus. Porticus igitur, parietes araticis tapetibus à Raphaelè Urbinate ordinè delineatis convecti videbantur, supra ejusdem portæ depictæ Sancti Francisci imagines cum Pontificis, Regis Christianissimi, & Ordinis Monialium Visitationis insignibus conspicuæ eminebant.

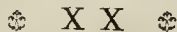
Basilicæ Corpus interjectis facellis fornicibusque angustum ab epistiliis ingentium pilarum ad basè usque holæricis damascenis peristromatis, aureis à summo decurrentibus ad imum tenuis, ornatum erat. Ubi cappellas, & cappellarum arcus quadratæ distinguunt pilæ conjunctim structæ à dextro latere Pontificis, à sinistro Regis emicabant insignia. Inter pilarum capitella grandes eminebant tabellæ, multis insignitæ miraculis Sancti Francisci ope, precibusque paratis. Quæ verò in immensam exurgit altitudinem Hemisferii moles, duo è serico vexilla pendebant eum imagine Sancti Francisci. Ara maxima, & reliqua altaria multis luminibus micabant. A gradibus Altaris Sancti Petri progrediendo summam versus Basilicæ apsidem molliter ascendebant amplissimum theatrum ligneum totum viridi colore stratum tapetibus, circuitu suo complectens palmos ducentos sexaginta septem, latum centum octoginta sex, at ubi altius elevabatur à pavimento

habebat palmos quatuordecim altitudinis. In vertice Thronus Pontificius edito in loco eminebat, qui umbella phrigio opere contexta tegebatur. A dextra, levaque sublelliorum series in arcam excurrerant, excipiendis Cardinalibus dispositæ, infra ea ex utroque latere videbantur sedilia Episcoporum. Erant etiam idoneæ sedes pro Pœnitentiariis Basilicæ Sancti Petri, ac pro Gubernatore Urbis, Auditoribus Cameræ, Prohonorariis Apostolicis, & pro Religionum Generalibus.

In media theatri area apparebat Faldistorium pro Pontifice orante, quæ verò partim recti, partim arcuati tendebant in area gradus, varii Romanæ Curia Prelati sedebant. Prope pilas Hemispherio suppositas, ubi loculamenta videbantur, parata suggesta holosericeis vestita velis affurgebant, unde Regina Suetiæ, aliæque Principes feminae commodissime prospicere possent canonizationis cæremonias.

Undequaque theatrum cancellis cinctum, duplicem aditum habebat, sed utrumque Pontificii milites custodiebant, Excellentissimo Carolo de Comitibus Duci Poli, Sacri Hospitii Præfecto Ducem, ut irrudentem turbam ab aditu submoverent.

Ara maxima pallio de serico, & lamellis argenteis contexto utrinque nitentem, cui nitorem superaddebat fascia acu elaborata cum insertis Summi Pontificis & Monialium Visitationis emblematis. Mitra Papalis, Planeta, Pallium, Stola, Pluviale, Dalmaticæ tum pro ipso Pontifice, tum pro Ministris, omnia eadem arte phrygia, multoque auro, gemmisque exornata videbantur, nec erit ab instituto nostro alienum sumptus hic exponere, factos in exornanda Basilica, in sacris vestibus, & in reliqua canonizationis celebritate, quas supracitatus Cappella singillatim enumeravit, scilicet in comparanda, & conficienda sacra suppellectili. Theatro, vexillis, tabellis, cereis facibus, Aulæis, ceterisque pro eadem Canonizatione necessariis, expensa sunt monetæ Romanæ scuta 31903. 74.

NAVALE CENTVMCELLARVM.

CEntumcellarum Ichnographiam proponit numisma, in qua navale amplissimum indicatur jussu Alexandri VII. anno ejus Pontificatus sexto prope Portum ædificatum. Illud sex amplis, ac longis ambulacris constat, quibus singulis rectum est impositum cum propinquis areis libero cælo patentibus. Illud instituit providentissimus Pontifex, ne Sedes Apostolica exterarum navium, quas ingenti pecunia, nec minori difficultate comparabat, imposterum indigeret, omnibusque rebus earum constructioni necessariis liberaliter instruxit. Visuntur in fronte ejus molis insignia gentilitia Alexandri cum hac inscriptione.

MOLE ADVERSVS MARIS IMPETVM
FIRMISSIMO OPERE CONSTABILITA
AVCTO NOVIS ÆDIFICIIS AD INCOLARVM FREVENTIAM
OPPIDO, PONTIFICIÆ CLASSI INSTAVRANDÆ,
NE COMPARENTVR ALIVNDE NAVES,
QVÆRVM MATERIA IN DITIONE ECCLESIASTICA
ABVNDE SVPPETIT
NAVALI A FVNDAMENTIS EXTRVCTO
ANNO SALVTIS MDC LX.
PORTVM TRAIANI AD CENTVMCELLAS
MVNIVIT, ORNAVIT, AMPLIFICAVIT.

XXI

XXII

XXIII

XXIII pag. 64.

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

XXXI

XXXII

XXXIII

XXXIV

XXXV

XXXVI

XXXVII

XXXVIII

XXXIX

XXXX

Faint, illegible text or markings, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

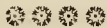
ALEXANDRI VII. 659

Quamobrem apposite in castro doloris hæc legebantur post ejus mortem.

CENTVMCELLAS ADVERSIS BARBAROS
VETVS ECCLESIE ROMANÆ
PROPVGNAVIVM BELLICO ARMAMENTARIO INSTITVIT,
TVNC VERE ARCENTVR HOSTES,
CVM PARANTVR VIRES QVIBVS ARCEANTVR.

Paterna etiam charitate xenodochium extruxit, in quo tum nautæ tum triremibus pœna addicti curarentur cum ægrotarent, marmor illi appositum tale monumentum servat.

ALEXANDER VII. PONT. MAX.
REMIGIBVS VERE, GRAVITERQVE ÆGROTANTIBVS
QVI MAGNO SVO, ALIORVMQVE INCOMMODO
IN TRIREMIBVS CVRARI ANTEA SOLEBANT
APOSTOLICA PERMOTVS CHARITATE
VALETVDINARIVM CONSTITVIT, INSTRVXITQVE
ANNO SALVTIS M DC LXI.

❁ XXI ❁

NAVALE CENTVMCELLARVM.

Scenographicam ipsius Navalis delineationem vides, de quo in superiori numismate diximus.

❁ XXII. XXIII. XXIV. XXV. ❁

FVNDAMENTA EIVS IN MONTIBVS SANCTIS.

Quatuor numismata Porticus easdem proponunt, quas in foro Vaticano addidit Alexander; diversimodè tamen illæ exprimuntur, ut consideranti patebit, atque numismati XXIV. addita sunt verba, quæ in aliis non reperiuntur, idest VATICANI TEMPLI AREA PORTICIEVS ORNATA, Qualis fuit Area Vaticana ante Alexandrum VII. demonstravimus in tabula 68. nostræ Historiæ de Templi Vaticani Fabrica, & cap. 31. enarravimus quidquid circa eas porticus excitandas acciderit, sicuti etiam explicuimus, quàm aptè eruditissimus hic Pontifex hæc verba ex psalmo 86. accepta pro lemmate numismatis addiderit. Atque ne eadem repetamus addimus, quæ fuerunt omissa. Videlicet duplicem longissimamque porticum extitisse antiquitus, idest ante annum 780. in via, quæ Elium Pontem cum Vaticana Basilica jungit, quæ porticus major dicebatur, ut à Porticu ipsius Basilicæ breviori distingueretur, ut narrat Torrigius pag. 515. de Crypt. Vatican. Illam memorat Anastasius in vita Adriani Primi Pontificis his verbis. „ Hic præfagus vir considerans plurimi populi salutem super ripam fluminis porticum, quæ ducit ad Beatum Petrum aream, & angustam existentem, per quam viam transeuntes ad eundem Beatum Apostolorum Principem Petrum perveniebant, plusquam duodecim millia rufos in litore alui fluminis in fundamentis ponens, à sole usque ad summum tectum, miræ magnitudinis Porticum reparavit, & usque ad gradus B. Petri instauravit. Temporis deinde decursu collapsam hanc porticum iterum excitare decrevit Nicolaus V. at morte impeditus magnificum alioqui, ac utile opus aggredi

non potuit, nec ullus post Nicolaum Pontifex illud moliri ausus fuit. Verùm Alexander cum, & hyeme ob vim pluviarum, & æstate ob solis vehementiam accessus per plateam ad Divi Petri Basilicam, & Apostolicum Palatium esset valde incommodus, publici boni studio permotus, ac etiam ut magnificentia templi augetur, hanc porticum erexit quaternis columnarum ordinibus distinctam, tribusque ambulationibus intus apertis, ut & peditum, & currum commoditati consulcret.

Hoc ipsum innuit inscriptio sub ejus fornice in parte, quæ Viam Alexandri-
nam respicit, vulgo *Borgo novo*.

Isid. c. 4. 6.

IN VMBRACVLVM DIEI AB ÆSTV.
IN SECVRITATEM A TVRBINE, ET A PLVVIA.

In opposita verò parte, per quam ingressus patet ad Vaticanum Palatium legitur.

Isid. c. 2. 3.

VENITE ASCENDAMVS IN MONTEM DOMINI
ADOREMVS IN TEMPLO SANCTO EIVS.

Hic conjunctum ambulacrum patet, in cuius summitate propè Regias Scalas Statua equestris est Constantini Magni Crucem ex opposito collocaram intuentis, juxtà quàm hæc verba.

Isid. 60. 3.

AMBVLAVNT GENTES IN LVMINE TVO,
ET REGES IN SPLENDORE.

In altera verò simili Porticu meridiem versus protensa hæc aliæ inscriptiones sunt appositæ, scilicet in parte Ælium Pontem respiciente.

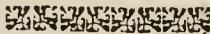
ALEXANDER VII. PONT. MAX.
A FVNDAMENTIS EXTRVXIT
ANNO SAL. MDCLXI.

Propè Templum.

VENITE.
PROCIDAMVS ANTE DEVM,
ET NOMEN
SANCTVM EIVS INVOCEMVS.

Abolutam hanc Porticum Alexander non vidit; deerat enim, quando è vi-
vis discessit, dexterum ambulacrum, quod Clemens IX. perfecit Alexandro ram-
men magnifica ejus extructio tribuenda est, ejusque laudes celebranda. Quodsi
antiqua fuit Imperatorum consuetudo, ad quæ loca extrema cum exercitu, vel
classè penetrassent, ibi aliquando suæ expeditionis relinquere monumentum, sicut
Bacchus columnas duas magnas erexit in Oriente; Alexander indicæ expeditio-
nis terminos, aras apud extremos Indos instruxit, supra quas vota Diis immorra-
libus persoluit, ut testatur Strabo lib. 3. Alexander VII. Summus Pontifex hujus
Porticus columnis, suæ magnificentia, operibusque, quæ tum ad ornatum Urbis,
tùm ad Dei, Divorumque Cultum excitavit, terminum posuit, ob quas sanè Cer-
tat cum religione *Majestas*.

*Apud Nas.
com. lib. 7.
Mytholog.*

✠ XXVI ✠

PRIMA SEDES FIDEI REGVLA
ECCLESIAE FVNDAMENTVM.

Ligneam Divi Petri Sedem ab Alexandro VII. sub apside Basilicæ Vaticanæ collocatam, æneisque statuis exornatam diximus in cap. 22. historię Vaticanæ, ac multa adduximus, ob quę dubitari non potest, in ea Divum Petrum Romæ confedisse. Expensas insuper enarravimus, quibus Molem ad eam excelsum Eques Berninus admirando opere terminavit. Propositum autem numisma tres Divi Petri Cathedrę præcipuas prerogativas indicat in lemmate, à Sapientissimo Pontifice apposito, non quidem Cathedrę ligneę ab ipso exornatę, sed autoritatis, à Divo Petro transmissę ad Successores ejus in Romana Sede, quę tali nomine intelligitur.

Copiosam enim titulorum Romani Pontificis seriem, quibus Concilia, & Patres Sedem Apostolicam, vel Cathedram Beati Patri concelebrant; totam convenire Pontifici, etiam si metonymicę continens pro contento, & sedes pro sedente usurpetur, notat P. Raynaudus.

Tribus igitur Elogiis ab Alexandro expressis trino veluti telo Hæreticorum mentes transfiguntur. Cum enim PRIMA SEDIS dicitur primatus Divi Petri ostenditur. Quod autem soli Petro datum sit, ut Apostolis ipsis, & Fratribus suis, hoc est omnibus totius Ecclesię Pastoribus præsit, satis explicat dictum Christi, Lucę 22. *Et tu aliquando conversus confirma Fratres tuos*, sed Græcis Testibus etiam evincitur. Dicunt enim in suis precibus die Junii 30. *Christus Te in electione primum à Petre te fidei fundamentum coronavit*. Sicuti igitur à Petro, si viveret lis Græcorum de legitimo Patriarcha certantium, tanquam supremo, & legitimo Judice dirimeretur, sic ad illum pertinet dijudicare, in quo Petrus quodammodo vivit, & judicat, videlicet in suis Successoribus, in quibus vivere, & judicare scripsit tertia Synodus, *Petri autem Successor alius à Romano Pontifice nemo est*, & in quarta Synodo exclamarunt Patres. *Petrus per Leonem hæc locutus est*; & in sexta Episcopi ad Constant. Imper. *Summus* (inquiunt) *pugnabat nobiscum Apostolorum Princeps, illius enim imitatorum, & successorem ejus Cathedrę habebamus inungentem* (idest Vires dantem, quod modo Athletis dabantur inuncto oleo) & ibidem *Charta videbatur, & atramentum, nempe in Apostolicis literis, sed per Agathonem loquebatur Petrus*.

De primatu Papę disputans contra Sedariorum Argumenta Abraham Echelenus sultus præcipue Orientalium testibus in libro de Primatu Papę cap. 22., & in Epist. Archimandritarum ad Normisdam Rom. Pontif. prout habetur in primo tomo Epist. Decretalium passim eum vocat *Principem Pastorum, & Caput omnium*, sed audiamus Beatum Cyrillum Archiepiscopum Alexandrię, qui ita scribit. „ Quod oportet nos tanquam membra Caput sequi, idest Romanum Pontificem, & Apostolorum Sedem, à qua debemus petere quid credere, ac sentire debemus, ac tenere, quia ipsius tantum est confutare, dirigere, redarguere, confirmare, ordinare, solvere, & ligare.

Canone 20. Concilii Romani Secundi celebrati post Concilium Nicænum sub Sylvestro Pontifice, præsentate Constantino Augusto cum 276. Episcopis latinis, & græcis sic habetur. „ Nemo enim judicabit primam Sedem, quoniam omnes Sedes à prima Sede justitiam desiderant temperari, neque Augusto, neque ab omni Clero, neque à Regibus, neque à Populo Judex judicabitur.

Pater Theophilus Raynaudus idem confirmans eruit hanc veritatem ex titulo *Supremi Capitis*, nam Capitis est omnibus membris præesse, eaque regere, & gubernare; idem liquet ex titulo *Principis Ecclesię*, quo Pontifex honestatur: Principis enim est leges præscribere, quã Veritatem inter ceteros bene firmat Belarminus lib. 4. de Pont. cap. 16. & Suarez. lib. 3. de legibus cap. 1. & 3. Constat autem liquidò de præxi legislativę potestatis ab initio Christianę religionis ad nostra

In præsent.
2. de tituli
Pontif.

Ex P. Nau.
in vera ess.
Eccles. Rom.
dial. 10.

In veris. 8.

nostra usque tempora . Est ergo Pontifex Judex legitimus controversiarum , & dubiorum circa Fidem . Calumniosè verò de more Sectarii ex eo quòd admittamus , Pontificem esse Judicem in causis Fidei , inferunt nos tribuere Pontifici judicium , an articuli Fidei sint admittendi , itemque ei tribuere potestatem condendi novos articulos . Verùm hæc omnia ad calumniam pertinere rectè statuit Bellarminus in Apologia pro Juramento fidelitatis . Tantùm enim dicimus cum dubitatur , an aliquid ad fidem pertineat , Pontificis esse , judicium suum interponere , & quid ex fide tenendum sit pronunciare , neque ullus Catholicus tribuit Pontifici eam potestatem condendi novos fidei articulos ex nova revelatione sibi immediatè facta . Legantur Valdensis 2. doct. cap. 22 . , Castro lib. 1. contra hæreses cap. 8. Canus 2. de locis cap. 7. Bellarminus &c. Afferunt ergo dumtaxat Catholici , posse Pontificem verbum Dei scriptum , aut traditum proponere authenticè , itaut deinceps , certum sit , hoc esse verbum à Deo profectum . Item posse de novo tradere verum sensum verbi Dei , scripto , vel traditione comprehensi , & ex illo eruere propositiones , quæ credantur Fide Divina .

Pater Nau Soc. Jesu in vera effigie Ecclesiæ Romanæ , Græcæque dialogo 10. in quo agit de Summa Romani Pontificis in universam Ecclesiam autoritate , Schismaticos græcos evincit ex ipsorum met sententiis , ut indicavimus . Appellat enim Divum Petrum *Principem Summum primarium Apostolorum fundamentum* . Si ergo Petrus solus Græcis testibus , & Catholicorum etiam omnium consensu fundamentalis in Christo Petra est , sequitur , quod sit Fidei regula . Christus (ut Cyrillus tradit lib. 2. Commen. in Joan. cap. 1.) Petrum ducto à Petra nomine congruè voluit appellari ; erat enim in ipso suam fundaturus Ecclesiam . Et verò fides illa , si rem rectè inspicimus , vineulum est Ecclesiæ , non fundamentum . Est enim id , cujus professione homines inter sese Christiani in Societatem unam conneuntur . Petrus verò fidem illam sustinet , unaque eos , quos in eandem religionem ipsa devincit . Unde Græci ipsi cum Sanctis Patribus Petrum non modò fundamentum Ecclesiæ , sed Fidei nuncupant . Unde sequitur quocumque tempore existat Ecclesia , fundamentum ejus Petrum esse , non jam quidem in se , ut qui jampridem obiit , atque à nobis excessit , sed in suis Successoribus , alias nunc careret fundamento Ecclesia , quæ Petro caret . Verùm cum illum referant ejus Successores , qui his adheret , atque innititur , Petro ipsi incumbit , qui verò ab illis se eximunt , & à Petri Sede avellunt , & ab Ecclesiæ fundamento . Hæc omnia docuit Sapientissimus Alexander cum numismati inscripsit . PRIMA SELDES H-DEI REGVLA ECCLESIAE FVNDAMENTVM .

✠ XXVII ✠

REGIA AB AVLA AD DOMVM DEI .

Regia ab aula Palatii Vaticani ad Domum Dei , scilicet ad Divi Petri Basilicam descensum plures Pontifices aperuere , constructis è lapide Scalis , per quas commodè in Sella gestatoria deferri possent , eorumque comitatus incedere ; At vel ob loci angustias , vel ob alias causas malè fuerant constitutæ , & tanti Palatii dignitati parùm consonæ : Cum enim in partes geminas divisæ essent , quarum una plusquam trecentis palmis proteusa ex unica fenestra lumen excipiebat , adeò erant obscuræ , ut propterea Summi Pontifices , & Purpuratorum Cœtus , cum è Palatio Basilicam peterent , tenebricosum transitum ex horrescerent .

Decrevit ob id Alexander novas Scalas extruere , & arduam , ceteroqui Provinciam Bernino commisit . Quales illæ sint ostendimus in cap. 35. nostræ historiae Vaticanæ , ac in tabula 82. transversam Scalarum delineationem , earumque iehno-graphiam exposuimus , & prospectum earumdem in tabula 83. graphiè delineatum , adjecta etiam alia in tabula 84. Constantini Imperatoris imagine equestri , propè Scalas colloata , & à Bernino exculpta .

De his Scalis loquens ipsemet Author Berninus non rarò fatebatur amicis , quod

quod si unquam ex aliquo opere gloriam sibi adeptus fuerat, ex hac certè Scalarum constructione, in qua conficienda tot difficillimas actiones generosis ausis moliri non dubitaverat.

❁ XXVIII ❁

AEDIBVS OECONOMIA, ET DISCIPLINA RESTITVTIS.

Ædes exptessæ in hoc numismate illæ sunt, quibus Nosocomium componitur, quod Sancti Spiritus appellamus, inter cætera nosocomia, quæ Romæ sunt celeberrimam. Roma enim quasi Nationum omnium parens, summa semper humanitate erga Peregrinos extenditur, antiquæ pietatis institutum retinet, ac propterea ingentia construxit hospitalia, quæ exterorum pœfugia esse voluit. Multa equidem sunt, quæ hospites in hac Urbe admirentur, ac laudent antiquæ religionis exempla, sed Xenodochia instructa sui maximam admirationem facere possè videntur. Vix ulla Natio est, tam à Romano Cælo remota, quæ non in Urbe proprium habeat hospitium, in quo ea sit gubernatio, ut nullum in exteris excipiendis officii genus desideretur. Illa recensuit Abbas Bartholomæus Piazza tract. 2. de operibus piis Romæ, omnium tamen, tum exterorum, tum Civium Romanorum Infirmos excipit Archihospitale, de quo nobis sermo est.

Extat illud in ea Urbis parte, quam Leoninam appellamus prope Tyberis ripam, ubi primum Templum Beatæ Virginis dicavit Ina Rex Saxonum occidentalium sub Gregorio II. Pontifice circa annum 729. domumque Templo addidit, ut in ea Romipetæ Saxones hospitarentur, ut narrat Joannes Vilsonus in Martirologio Anglico die 6. Februarii. Eas ædes ab Offa Anglorum Rege amplificatas anno 847. fortuitum incendium absumpsit. Atque iterum excitatas à Leone IV. circa annum 847. opitulante etiam Rege Etelvulfo, Fridericus Barbarossa anno 1167. penitus evertit; superfuit tamen Sacra Ædes Beatæ Virginis dicata, usque ad annum 1198. quo Innocentius III. Sanctissimus Pontifex Angeli monitu amplum Xenodochium extruxit, in quo Peregrini ægroti, vulgo concepti Orphani pueri, puellæque alerentur. Hoc declarant aliquor inscriptiones, quæ in eodem sunt, relatæ à P. Oldoino in Sixto IV. quarum prima est. *Famine clandestino stupro corruptæ, ne flagitii indicia extant prolem variis modis clam interimunt. Secunda Tyberis frequens tanti sceleris testis, & minister infantes noctu de ponte projectos tacitis excepit mersitque voracibus. Tertia piscatores dum sagenam in Tyberi ducunt præ vivis piscibus mortuos infantes non sine horrore extrahunt. Quarta Anxius hoc piaculo Innocentius III. Pont. Max. solemnè supplicatione consilium, tantique remedium mali à Deo exposcit. Quinta Innocentius Angeli monitu expositis infantibus excipien-^{Denatus}
^{lib 4. c. 8.}
^{Col. 39.}
dis, educandisque Hospitium in Veteri Saxonum schola designat. Sexta Hospitium ex Cælesti visu institutum, ut Christiana charitatis gymnasium Spiritu Sancto Divini Amoris fontis Innocentius III. dedicat. Septima curam hospitii & infantium educationem viris regularibus duplici Cruce insignitis Innocentius PP. committit.*

Anno deinde circiter 1471. Sixtus IV. totam Urbem à situ, cœnoque vindicare studens tale Xenodochium obsoletum, ac sordidum, & vetustate penè collapsum totum, usque ad solum disiecit, & pulcherrimis ædificiis in meliorem, splendidiorumque formam ampliavit; Cumque pueros expositos, puellæque ad pedes suos cum nutricibus prostratos vidisset, locum habitandi jis assignavit, mandavitque puellas nobiles maritis cum honesta dote collocari, nonnullos verò religiosorum infirmorum servitio perpetuo dicavit, Nobilium quoque calamitate, & ægritudine motus seorsum ex promiscua plebe loca idonea, decenterque ornata his attribuit.

In Palatii adiuncti Aula hæc de Sixto leguntur .

SIXTVS IV. SAVONEN. P. M.
 LOCI HVIVS IAM FERME DIRVTI
 A FVNDAMENTIS IN AMPLIOREM,
 ET ELEGANTIOREM FORMAM ERECTORI,
 ET PLVRIMARVM GRATIARVM PER DIPLOMA AMPLISS.
 LARGITORI SANCTISS.

Ante fores vero Hospitalis Nobilium hæc alia extant .

SIXTVS IV.
 NOBILVM CALAMITATE,
 ET ÆGRITVDINE MOTVS
 SEORSVM AB ALIIS LOCVM IDONEVM
 DECENTERQVE ORNATVM EIS ATTRIBVIT .

Oldoin. col.
 34

In Xenodochio Sixti vita coloribus expressa cernitur cum inscriptionibus à Baptista Platina exaratis , quas tum ad Sixti , tum ad Platinae ornamentum Pater Oldoinus refert . Xenodochium autem , ubi mille ægroti commodè disponuntur palmos 560. sua longitudine æquat , quinquaginta vero latitudine . Ejus fabricam delineavit Andreas Palladius Architectus . Laquearia auro exornata imposuit anno 1546. Alexander Guidiccionus Commendatarius . Ad Ægrotorum curam additi sunt quatuor Urbis Medici insigniores , quatuorque alii , duo Chirurgi , duoque Sacerdotes quotidie assistentes . Xenodochio alias ædes Sixtus addidit , in quarum prima viginti quinque Nutrices infantes lactant præter alios quamplurimos , qui extra Xenodochium aliis nutricibus locantur . In secunda quingentæ puellæ . In tertia totidem pueri aluntur . His ædibus Palatium addidit pro Commendatario Gregorius XIII. opus dirigente Octaviano Mascherino Architecto ; Qui plura desiderat adeat Alverum Romam describentem . Nos de Alexandro VII. discentes inscriptionem addimus in ea parte positam , quæ viam Hungariam respicit , in qua quidquid Providentissimus Pontifex in bonum ejus loci egerit luculenter exponitur .

ALEXANDER VII. PONT. MAX.
 HVIVS SACRÆ APOSTOLICÆ DOMVS
 CANONICORVM REGVLARIVM COENOBIVM
 SEPTIS RELIGIONIS INCLVSIT
 SÆCVLARI FAMVLITIO INDE AMOTO,
 ET IN ALIIS ÆDIBVS RECENS EXTRVCTIS COLLOCATO .
 PVELLAS, VT LANIFICIO, ET DISCIPLINÆ INCVMBERENT
 A MONIALIVM CÆTVM SEIVNXIT,
 AVCTO, ORNATOQVE PANTHEONE.
 ANNOSAS VIRGINES, AC MORBO INSANABILI LABORANTES
 MONIALIBVS IN DECENTIOREM LOCVM TRANSLATIS
 COMMENDAVIT.
 LACTENTIBVS, ET LACTE DEPVLVIS INFANTIBVS,
 PVERISQVE ORPHANOTROPHIVM DOMICILIVM,
 ET TYROCINIVM CONSTITVIT.
 NOSOCOMIO ADDICTOS HOMINES SPARSIM
 OLIM HABITANTES ORNATA PORTICV,
 ET SVPERINDVCTIS CVBICVLIS MAGNO INFIRMORVM
 BONO IN VNVM COLLEGIT,
 NE VNO QVIDEM OBVLO,
 AC REDDITIBVS SACRÆ DOMVS INSVMPTO
 ANNO SALVTIS MDCXLIV.
 PONTIF. X.

Præcipuam

ALEXANDRI VII. 665

Præcipua enim Alexandri virtus, Charitas erga Ægrotos pauperes emicuit, quam maximè posteritati commendat inscriptio marmori incisa in Xenodochio apud Lateranensem Basilicam recens constructo pro Fœminis, à Benedicto Millino relata, scilicet.

ALEXANDRO VII. PONT. OPT. MAX.
 QVI CVM BASILICAM LATERANENSEM INVISERET
 IN GEMINA HÆC VALETVDINARIA HVMANÆ MISERIÆ,
 ET MISERICORDIÆ THEATRA INGRESSE DIGNATVS EST,
 VT INTER EGESTATIS,
 ET ÆGRITVDINVM VMBRAS AVRVM
 PONTIFICIÆ CHARITATIS CORVSCARET,
 LONGO ORDINE HINC,
 ATQVE HINC DECUMBENTES AVGVSTÆ MAIESTATIS,
 PRÆSERTIM BENIGNO OCVLORVM ASPECTV EIS IMPARTITA
 IN ARTICVLO MORTIS INDVLGENTIA CONSOLATVS.
 IN MVLIERVVM VERO XENODOCHIO
 AD AGENTIS ANIMAM FOEMINÆ LECTVM SVBSISTERE
 PONTIFICIÆ CRVCIS SIGNO CÆLI ADITVM APERIRE,
 MORIENTIS CVSTODIAM LECTISSIMIS PVRPVRATORVM
 C O M M E N D A R E,
 VT IN REGNVM BEATORVM RECEPTA NVNTIARE POSSET
 NOSTRI SÆCVLI SVB ALEXANDRO PONTIFICE
 F E L I C I T A T E M.
 NE TANTÆ HVMANITATIS EXEMPLVM
 PRINCIPES AD IMITANDVM,
 ADMIRANDVM POPVLO IGNORARENT
 HOC MONVMENTVM EREXIMVS

PAVLVS MACCARANVS }
 HIACYNTHVS DE VBALIS } CVSTODES.
 LVDOVICVS CASALIVS }

IOSEPH DE ANIBALDENSIS CAMERARIVS.

✠ XXXIX ✠

PROCIDAMVS, ET ADOREMVS IN SPIRITV,
 ET VERITATE.

DUm Alexandrum Pontificem famulorum humeris sub magna umbella delatum, manibus tenentem Venerabile Sacramentum Eucharistiæ, in aurea Theca inclusum numisma ostendit, in mentem revocat sacram illam actionem, quam Summi Pontifices celebrant singulis annis feria quinta proxima post octavam Pentecostes, idest in Festo Corporis Christi. Hoc ipsum numisma proponens P. Molinættus ita illud explicat.

„ Alexander singulari erga Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum pietate, ductus antiquum abolevit morem, quo solemnè supplicatione Summus Pontifex, fex sedens, & ministrorum humeris subiectus illud deferre consueverat, tanquam Divinæ Majestatis venerationi minus congruum, utque deinceps genuflexus illud ipsum gereret instituit, & sancivit, ut hic cernere est. Hæc supra

Tom. II.

D d

citatus.

Fig. 188.
 num. 19.

citatus Author, verum deceptum illum fuisse quæ dicenda erunt manifeste docebunt.

Falsum primò est, Alexandrum VII. antiquum abolevisse morem, quo solemnè supplicatione Summus Pontifex sedens, & ministrorum humeris subvectus illud deferre consueverat. Si enim Pontificum acta ad mentem revocemus, morem deferendi per publicas vias Sanctissimam Eucharistiam non valde antiquum fuisse reperiemus, nec sedentes semper illam Pontifices detulisse.

Inter omnes Summos Pontifices, qui Romæ in Festo Corporis Christi publice per vias detulerunt primum fuisse invenio Nicolaum V. ex relatione Stephani Infessura, qui in suis Diariis anni 1447. hæc patrio idiomate recensuit.

„ Die 8. Junii, lo di dello Corpo di Christo Papa Nicolò V. fece la Processione in San Pietro, & portò lui con le sue mani lo Corpo di Christo da S. Pietro infino à Porta Castello, & andarono tutti li Cardinali, Vescovi, & Arcivescovi, e tutte le Chiese di Roma, & andone à vedere tutto lo Popolo, perche da quei inanti mai fu veduta simile cerimonia, che alli dì nostri.

„ De eodem Pontifice scribens eruditissimus Ciacconus hæc habet, Nicolaus V. anno 1448. die 25. Aprilis solemnè à Sancto Petro, usque ad Sanctum Marcum pedibus gradens supplicationes fecit, Sacram Eucharistiam gestavit, rem illo Sæculo insolitam, Popolo admirante omnibus Cardinalibus comitantibus cum multis Reliquiis Sanctorum.

Quod si hoc anno in instituta peculiari supplicatione pedibus gradens Sanctam Eucharistiam gestavit Nicolaus, ut asserit Ciacconius, valde probabile est in solemniori supplicatione, Festo die Corporis Christi primum celebrata, pedibus incessisse. Talem ritum nulla lege Pontificia firmatum, sequentibus annis diversimode celebratum recognovi, ac Sanctissimum Sacramentum modo pedibus, modo in sede delatos Pontifices sustinuisse, aliquando nudo capite, aliquando etiam pretiosa Mitra exornatos; ut hæc omnia clarius pateant, referam verba, quibus in Diariis Magistri Cæremoniarum post Nicolaum V. acta Summorum Pontificum recensuerunt.

Ex Diariis Joannis Brucardi Alexander VI. die 2. Junii 1494. ad pedes scalarum accepit Mitram, & ascendens sedem in ea portavit Sacramentum.

Anno 1497. in sede sedens sub baldachino more consueto portavit Sacramentum.

Ex Diariis Paridis de Grassis Episcopi Pisarenfis.

Leo X. anno 1513. Papa dubitavit, an ipse pedibus suis ambularet, vel instructorio deferri deberet, portans Sacramentum, Ego consolui (ait Paris) quòd ut à pluribus videri posset, & pro majestate deferri se pateretur, quòd ipse agrè acceptavit, sed ad voluntatem Cardinalium remisit. Ipsi autem dixerunt, Papam deferri debere in sede, & sic fuit, quòd cum alii dicerent ipsum cum Mitra pretiosa ire oportere, & non cum simplici propter solemnitatem, actus, & ego dicerem, me Julium II. vidisse sine mitra, retento solo bireto albo propter aeternum matutinum, ipse hoc audito devotè jussit ambas mitras auferri à se, & etiam voluit per totam viam, usque ad ultimum actus esse nudo capite, ob quòd à multis fuit tamquam devotissimus commendatus, licet nonnulli damnaverint, non decere Pontificem esse nudo capite, ad quos ego respondi, imò decere portantem Sacramentum.

Idem

Anno 1514. Papa Leo portavit Sacramentum nudo capite, sic ipsemet volens, quamvis à nobis contradiceretur, quòd debuerit esse capite mitrato, sed noluit; Cardinales quoque à principio sine mitris esse voluerunt, contra quos ego clamavi, non debere esse sine mitris & paulatim omnes acceperunt mitras.

Idem

Anno 1515. Papa fuit semper nudo capite portans in processione Sacramentum, cum tamen à me fuerit pluries requisitus, ut saltem caperet biretum, si mitram non volebat, & hoc fecit ex devotione, licet cum majori majestate fuisset cum mitra.

Anno 1516. Papa semper nudo capite, licet à me pluries invitatus, ut si non mitram saltem biretum assumeret propter sanitatem, sed noluit, quamvis eo mane ingentes pluviae à Cælo decidissent.

Idem

His

ALEXANDRI VII. 667

Anno 1532. Clemens VII. voluit sine mitra, & bireto pedester deferre Sacramentum. *Martinel-
lus in Dia-
riis.*

Anno 1533. Papa pedester voluit portare Sacramentum, quamvis Magister Cereemoniarum illi dixerit, quod laudabilius esset si ipse portaretur in tali actu Solemnitatis.

Paulus III. anno 1535. die 15. Junii delatus in Sede, secundum morem portavit Sanctissimum Sacramentum cum magna reverentia. *D. Francis-
Firmianus
in Diariis.*

Pius V. die 14. Junii 1566. pedibus suis incedens portavit Sanctissimum Sacramentum cum Tiara, quam deposuit ante Domum de Aquila, & deinde ivit cum Berettino. *Idem.*

Anno 1569. Papa pedester nunquam voluit in processione portare Mitram, nec Birettinum. *Cornelius
Firmianus
in Diariis.*

Anno 1571. Pius V. portavit pedester Sanctissimum Sacramentum. *Murantius
in Diariis.*

Gregorius XIII. anno 1572. semper pedester tulit Sacramentum cum biretino, & aliquantulum quievit in Ecclesia Sancti Jacobi.

Anno 1573. tulit Sacramentum cum Mitra delatus in Sede. *Idem.*

Anno 1574. Pontifex sedens in Sede sine mitra cum bireto portavit Sacramentum supposita tabella sub tabernaculo ad id accommodata. *Idem.*

Anno 1574. portavit nudo capite pedibus suis ambulans usque ad Cancellos, ibi sedens capto bireto albo sublatus est super humeros Parasfrenariorum sub baldachino usque ad descensum Salarum ibi cepit mitram leviozem. *Idem.*

Anno 1576. Papa portavit Sacramentum in Sede cum mitra Gregorius XIV. feria quinta 13. Junii 1591. delatus in Sede cum mitra portavit in processione Sanctissimum Sacramentum. *Paulus A-
lcoena in
Diariis.*

Clemens VIII. die 25. Maii ivit pedester sine mitra, & biretino sub Baldachino: alia de more. *Idem.*

Anno 1600. prima Junii, Papa reverenter portavit pedester sine Mitra sub baldachino Sanctissimum Sacramentum processionaliter de more. *Idem.*

Anno 1601. 31. Junii Papa pedester sub baldachino processionaliter tulit de more per viam ordinariam, & quia decidit magna pluvia necesse fuit introire in Cameras residentie Cardinalis Sancti Georgii, & in privata Cappella reponere Sanctissimum Sacramentum, deinde cessata pluvia Papa illud reverenter accipiens solemniter in processione portavit per viam lutuosam. *Idem.*

Anno 1602. Papa portavit pedester Sanctissimum Sacramentum more solito. *Idem.*

Anno 1604. 17. Junii Papa in Sede delatus sine mitra, & bireto devotè tulit Sanctissimum Sacramentum. *Idem.*

Paulus V. anno 1605. pedester sub baldachino portavit.

Anno 1606. pedester sine Mitra.

1607. pedester. 1608. pedester. 1609. pedester.

1610. pedester sine Mitra.

1611. 2. Junii pedester sine Mitra.

1612. 21. Junii pedester sine Mitra.

1613. pedester sine Mitra.

1614. 29. Junii pedester.

1615. 18. Junii supra Sedem gestatoriam sine Mitra.

1616. 2. Junii sine Mitra supra Sedem gestatoriam.

1617. 25. Maii in Sede cum Mitra.

1618. 14. Junii pedester.

1619. 30. Maii in Sede sine Mitra.

1620. 18. Junii in Sede cum Mitra.

Hæc sunt Diaria, quæ mihi percurrere licuit. Cætera, quæ scripta sunt, usque ad Alexandrum VIII non vidi. Abundè tamen probant contra P. Molinetum, non fuisse morem antiquum apud Romanos Pontifices Sacram Eucharistiam deferendi humeris Ministrorum subvectos.

Secundo falsum est, Alexandrum VII. instituisse, & sancivisse, ut deinceps Pontifex genuflexus Divinum Sacramentum gereret, ut hic cernere est. Nullum enim decretum circa talem ritum conditum ab Alexandro Annales memorant; fuisse quidem

quidem tale numisma vulgatum, postquam piissimus Pontifex modum excogita vit gerendæ flexis genibus Eucharistiæ, affirmat P. Oldoinus in tabula numismatum, proposita ad paginam 720. ut scilicet erga Sanctissimum Sacramentum publicam venerationem auget. Hoc mihi suadet ipsius numismatis lemma. *PROCIDAMVS, ET ADOREMVS IN SPIRITV, ET VERITATE*, inhærens documento Sancti Joannis *Cap. 4. v. 4.* dicentis. *Eos qui adorant Eum, in Spiritu, & veritate oportet adorare*; hoc est juxta nostrum Cornclium „ Spirituali cultu Fidei, Spei, Charitatis, religionis, devo- „ tionis, contritionis, ceterarumque virtutum, quibus à Christianis non per um- „ bras, & figuras, ut olim Hebræi, sed in veritate, idest vero, recto, sincero „ proprio. Deoque digno cultu, quo Deus delectatur, juxta illud Psalm. 50. „ *Holocaustis non delectaberis, Sacrificium Deo spiritus contribulatus*, & illud Psalm. „ mi 49. *Sacrificium laudis honorificabit me &c.* Videatur S. Cyrillus Alexandrinus qui scripsit septemdecim libros de oratione in Spiritu, & veritate, quos Roma edidit Angellius anno Domini 1588.

*Card. Bol-
lin min. de
Scripta, Eccl.*

His stimulis Sapientissimus Pontifex utens, Concilii Tridentini mentem implevit, quod de processione in Festo Corporis Christi loquens sic pronunciat. *Seff. 13. c. 5.* „ Declarat propterea Sancta Synodus piè, & religiosè admodum in Dei Eccle- „ siam indutum fuisse hunc morem, ut singulis annis peculiari quodam „ die præcellum hoc, & venerabile Sacramentum singulari veneratione, ac so- „ lemnitate celebraretur, atque in processionibus reverenter, & honorificè illud „ per vias, & loca publica circumferretur. „ Quissimum est enim sacros aliquos „ statutos esse dies cum Christiani omnes singulari, ac rara quadam significatio- „ ne gratos, & memores testentur animos erga communem Dominum, & Red- „ emptorem pro tam ineffabili, & planè divino beneficio, quo mortis ejus vi- „ ctoria, & triumphus representatur, ac sic quidem oportuit victricem veritatem „ de mendacio, & hæresi triumphum agere, ut ejus adversarii in conspectu tanti „ splendoris, & in tanta univèrsæ Ecclesiæ læticia positi, vel debilitati, & fracti „ tabescant, vel pudore affecti, & confusi aliquando respiciant.

Itaque hæc publica Sanctissimi Sacramenti circumlatio ex documento Sacri Concilii quodammodo triumphus est contra hæreticos à Fideclibus Orthodoxis delatus. Nihil enim propemodum Novatoribus hujus ætatis invisus est, quam Festum Corporis Christi, & processio hoc die frequentissimo omnium concursu, comitatu, & apparatu peragi. Quapropter innumera convicia tam in Festum, quam in Processionem evomunt, quorum petulantia, & improbitatem coercere conati sunt inter ceteros duo ex Societate nostra Theologi Petrus Thyrgus, & Gregorius Scherer. Videatur Jacobus etiam Gretserus ejusdem Societatis de Catholica Ecclesiæ sacris processionibus cap. 19. Et certè nemo vel mediocriter prudens Festum hoc reprehendere potest, positis duobus fundamentis, altero adversus Calvinistas, Christum totum verè, & realiter sub speciebus panis adesse. Alterum adversus Lutheranos, Christum verè totum realiter sub speciebus panis adesse, non tantum in usu, sed & extrà usum Sacramenti. His duobus positis, & probatis, prout à Catholicis Doctõribus copiosissimè probata sunt, adeò evidens est Festum hoc, & processionem omni impietate carere, sed piissimè institutum, ut ne quidem perspicaciores Calvinista id inficiari audeant.

Ibidem.

Requirunt Hæretici, præceptum Divinum hujus Festi instituendi, & illud non requiri contra illos evincit Gretserus, docetque hominibus in genere, tantum præceptum esse à Deo, ut Christum colant, speciales autem colendi modos dicitavit Apostolis, & Apostolorum in Ecclesiâ Successoribus ille, de quo Christus Joan. 14. *Ille vos docebit, & suggeret vobis omnia*, adcoque mentitur Hospinianus Calvinista (ait idem Gretserus) dicens: „ Romæ in hoc Festo in „ medio Pontificalis Pompe duci equum album mansuetum, & phaleratum, por- „ tantem Sacramentum, quod ipsi in pulvino ornato, & hierotheca inclusum Sa- „ cerdos imposuerit. Mendacium hoc evincunt quæ ex Pontificiis Diariis supra retulimus, nam hoc die Pontifex propriis manibus fert Venerabile Sacramentum, ut notissimum est.

Mentitur etiam cum ait, hoc festum ab Urbano IV. fuisse institutum horta tu nescio cujus mulierculæ divinitus illustratæ. Hanc fabulam pridem redarguit Onu-

Onuphrius, & post illum Thyraus. Nos operę prætium duximus ejus originem hic exponere ex monumentis à P. Bartholomęo Fisen Nostrę Societatis relatis in libro, quem edidit Leodii anno 1628. sub titulo, *Origo prima festi Corporis Christi ex visu Sanctę Virginis Julianę divinitus oblato*. Narrat ille in Cap. 10. Virginem hanc postquam admiserat in pectoris penetrabile Sponsum suum Jesum sub specie panis obvelatum, visionem quamdam habuisse; ex qua divinitus didicit in militantis Ecclesię cętu aliquod deesse solemne festum, quo felicet Sanctę Eucharistię origo celebraretur. Hujus Sanctę Virginis precibus Robertus Episcopus Leodiensis festum decrevit, deinde mortuo Roberto Canonici Leodienteses unanimi consensione anno millesimo, ducentesimo quadragesimo septimo, quinta post Dominicam Trinitatis feria nobilissimum Eucharistię festum religiosissimę celebrarunt. Postea cum Leodium venisset Hugo Cardinalis Legatus à latere Innocentii IV. cui Pontifici erat maximę charus, ibi in Ecclesia Sancti Martini Sermonem habuit de Augustissimo Eucharistię Sacramento coram ingenti Populi multitudine, ejusque festum ad insignem Dei gloriam censuit instituentum. Hic ille Ugo fuit à scriptoribus celebratus, cujusque elogium in tumultu exculpsum Ciacconus refert in vita Innocentii IV. his verbis. *In hoc sepulchro jacet vir Venerabilis, Deo, & hominibus gratiosus Fr. Ugo de Celedonio Viennensis, diocesis tituli Sanctę Sabine quondam Pręsbyter Cardinalis. Luminare magnum Ecclesię Ordinis Fratrum Prędicatorum, lucerna Theologia, Parisiis doctor egregius, sanctorum scripturarum tractator, & expositor præluceus, verbis Dei prædicator eximius, olivę pietatis, palma iustitię, speculum honestatis, Religiosorum patronus, veritatis prece, pater pauperum & solatium miserorum, obiit anno 1262.*

Tom. 2. pag. 222.

Probavit insuper hic præclarus vir quoddam officium de venerabili Sacramento, censurę primum oblatum, deinde festum suo diplomate faciendum putavit, quod diploma refertur ab ipso P. Fisen. Cap. 46. Orta deinde gravi dissensione Principem inter, & Clerum, Populumque Leodiensem, Pontificius Legatus Petrus Capocceus advenit, quique magis amplificaret æterni Numinis honorem, Hugonis decretum aut horitate sua comprobavit, festumque rursus suo diplomate sanxit, quod idem Fisen. refert Cap. 47.

Urbanus deinde IV. qui in Ecclesia Leodiensi Archidiaconatus dignitate decoratus fuerat, rogatus ab Henrico Episcopo, Apostolica autoritate confirmavit, indixitque festum, quod celebraretur in tota, quę patebat, diocesi anno 1461.

O' d'ain. in vita Tom. 2. col. 152.

Augustis terminis festum adeo nobile Diocesis Leodiensis desiniebat, quod in ampliores proferte Dei providentia decrevit Anno post Christi ortum 1264. Vulsini (oppidum Tuscię est in agro Urbevetano) cum Sacerdos aliquis in eo oppido celebraret sacrum, inter verba consecrationis dubius in fide vidit carnis oculis hostiam in forma pietatis, & de ea sanguinem fluere in calice, quo territus dum conaretur occultare, & cooperire corporali, apparuit mox forma pietatis in singulis partibus corporalis, & ita coactus est populo assistenti miraculum patrefacere, quod ubi Populus recognovit ad Urbem Veterem properans (erat ibi Pontifex ob Romanorum Civium tumultus) Summo Pontifici mirabilia, quę viderat nunciavit.

Fisen. cap. 62.

Huc ergo ad se Pontifex corporale sacrum jubet deferri ab Episcopo Urbevetano magno sacri, & prophani Ordinis eomitatu, quod eum in Æde Principę collocatum fuerit, Urbevetanorum Religio propriam ædem sacro pignori asservando statuere decrevit, adeoque anno 1290. posita sunt fundamenta sub Nicolao IV. qui Urbi Veteri aderat, & primum lapidem ipse Pontifex jecit in fundamentis, deinde singuli Præsules suum posuere, quam molem extruxerunt tanta expensarum magnitudine, ut illius ætatis nullum toto terrarum Orbe potuisse comparari testetur Panvinius. Hoc miraculum etiam narratur fuisse à Joanne Diestemio Blero in tractatu, qui habetur in calce magni speculi exemplorum. Principes non minus, ac Populum perculerat miraculum tam illustre ad colendam hujus mysterii veritatem atque etiam haud absurdum prodigium anno ejusdem sæculi tricesimo nono in Hispaniis divinitus editum. Parisiis in eodem anno quinquagesimo octavo; quatinobrem Urbanum etiam induxit, impellente Sancto Thoma Aquinate, ut refert

refert Seraphinus Razzius è Dominicana Familia ad festum annuum faciendum Corporis Christi Apostolico diplomate, quod habetur in Clementinis titulo de reliquiis, & veneratione Sanctorum, & refertur à S. Thoma opusculo 57. & ab ipso Fisen Cap. 64. quare ut uno apud omnes proprio ritu festum perageretur ejus officium (ut loquimur) conferendum Urbanus D. Thome commendavit, qui adeo religiosè, sapienterque id confecit, ut Ecclesia semper illud retinuerit, coque utatur, ac si ipso Dei oraculo probatum fuerit, cum illi è Christi Seruatoris imagine delapsa vox intonuit. *Bene scripsisti de me Thoma.*

Clemens deinde V. in Concilio Viennensi Urbani diploma renovavit, & Clementis diploma Joannes XXII. anno Pontificatus sui secundo comprobavit, instituitque, ut eodem die festo sacra hostia populo spectanda per Urbium vias sacra pompa deduceretur.

Fisen cap.
98.

Eandem constitutionem Clementis Martinus V. spiritualibus gratis auxit Eugenius autem IV. an. 1433. utriusque Pontificis constitutiones confirmavit. Hujus, & Martini V. constitutiones habentur in Bullario Tom. 1.

Contra tamen P. Fisen hæc habet Jacobus Eveillon in libro de processionibus Ecclesiasticis cap. 25.

De processione autem nonnulli dubitant, an ab Urbano simul cum ipso festo instituta fuerit, quod de illa ab eo in sua constitutione non fiat mentio, sed probabilis videtur utriusque idem fuisse initium, quippè cum publica processio ex communi Ecclesie usu ad festi solemnitatem pertineat Urbano autem in institutione ea mens fuerit, ut omni genere solemnitatis, & plene, ut loquitur, festum celebraretur, & certè plausus ille populorum, & publice omnium tripudatio, quam in commemoratione hujus festi commemorat Urbanus non æque videntur posse convenire divinis officiis, quæ in choro à solis clericis celebrantur, ac poimpe ipsius processionis. Atque in hac sententia sunt Joannes Laziardus in Epit. hist. univ. Cap. 233. Hermannus Scheder in Chronicis in sexta ætate mundi, Philippus Bergomys in supplemento Chronicorum, Onuphrius Panvinius in annot. ad Platinam in vita Urbani IV. Joannes Molanus in natalibus Sanctorum Belgii 5. Aprilis. Henricus Spondanus anno 1264. qui docent, Urbanum instituisse solemnitatem Corporis Christi cum Processionibus à cunctis fidelibus celebrari, quamvis Diehemius art. 9. scribat Joannem XXII. ultra ordinationem Urbani processionem ordinasse. Sed ejus rei nulla profus mentio in Constitutionibus Joannis, sive quæ inter Extravaganres, sive quæ in Bullario habentur. Neque verisimile est cum tanti momenti ordinationem amissurum fuisse, si illam edidisset cum ipse constitutiones Urbani, & Clementis de ejusdem festi institutione non omiserit, & certe à Concilio Senonensi habito anno 1320. indicatur, ante illud tempus in usum fuisse eam processionem in Gallia. Verba Concilii relata à supracitato Eveillon sunt.

Pag. 264.

„ Circa verò processionem solemnem, quæ dicta feria V. fit à Clero, & Popu-
„ lo in delatione dicti Sacramenti his diebus cum quodam modo divina inspira-
„ tione introducta videatur, nihil quo ad præsens injungimus, devotioni Cleri, &
„ Populi reliquentes. Ex his patet quam longè à veritate erraverint qui prima
„ initia hujus processionis retulerunt, fuisse post annum 1400. ita P. Joannes Do-
„ minicus Musantius noster cum aliquibus aliis, inductus fortasse verbis Donati Bos-
„ sii, qui in Chronicis suis scribit. *Die Jovis 29. Maii anni 1404. Corpus Christi
„ solemmter per Papiam Urbem circumferri ceptum, quasi quod tunc Papiæ novum
„ fuit toti Orbi ante inusitatum fuisse oporteret.*

In tabul.
Chronol. tit.
Sacris Ritibus

Cur verò ei festo celebrando selecta fuerit feria V. post octavam Pentecostes hanc causam reddidit S. Thomas opusculo 57. „ Ut qui per totum anni circulum hoc Sacramento utimur ad salutem, ejus institutionem illo tempore specialiter „ recolamus, quo Spiritus Sanctus corda Discipulorum edocuit ad plenè cogno- „ scenda hujus misteria Sacramenti, nam & in eodem tempore cæpit hoc Sacra- „ mentum à fidelibus frequentari. Quippe in actibus Apostolorum Cap. 2. „ S. Lucas scribit, statim post illapsam in Apostolos Spiritum Sanctum fideles „ affidue versatos fuisse in Communionem Sanctæ Eucharistie.

Ritum autem deferendi Sacramentum hierotheca inclusum in humeris Sacerdotum

cerdotum instar Arcæ fœderis haud recens inventum, sed à primis temporibus in Ecclesia usitatum fuisse docet capitulum quintum Concilii tertii Bracarensis, sicut etiam erat ritus deferendi sanctorum imagines, & reliquias ab ipsiſ etiam Summis Pontificibus omnibus Sæculis usitatus. Ad similem modum in Ecclesia Græca antiquus mos fuit, quoties Missa celebranda esset, ut Sacerdos Sacris Vestibus indutus Hostiam consecratam in disco, velo cooperto capiti impositam venerationis ergo gestaret lento incessu per Ecclesiam progrediens, præeuntibus cereis accensis, & Diacono thus adolente, populus verò interea flexis genibus in adorationem procumberet. Id constat ex liturgia, quæ habetur in Tomo 6. Biblioth. Patrum ex Theoria mystica rerum Ecclesiasticarum Sancti Germani Archiepiscopi Constantinopolitani.

Nunc Summus Pontifex Sacram Hostiam defert manibus ante pectus in hierotheca argentea, vel aurea inclusam, ipseque Divinum Sacramentum sustentans supra humeros famulorum deferitur in triumphi speciem, non ad Summi Pontificis gloriam, sed ad Divini Sacramenti cultum celebrati. In Urbe tamen veteri ea die Sacrum Corporale circumuectatur in humeris Sacerdotum instar Arcæ fœderis loco curus triumphalis. Defertur etiam sub magna sericea umbella quam Baldachinum appellamus, de cuius vocis etymologia, variaque acceptione, & usu consule Macrum in Hierolexico. Illud semper esse album cum Eucharistia defertur notat idem Macrus. Quando nam eius usus incœperit non adeò certum.

Ordo Romanus Petri Amelii, qui vixit circa annum 1370. loquens cap. 57. de Processione sic habet. „ Cum Papa surgit de Cathedra, quatuor nobiliores, qui ibidem sunt erigunt pannum super eum baculis in summitatibus, & sic semper „ Papa stat subtus pannum quo usque pervenit &c. Recentiores Sancti Dionysii consuetudines anni 1368. in Rituale Corbeyensis Monasterii anno 1411. à Stephano de Contii Monacho ordinate, & relatæ à P. Edmundo Martenne cap. 25. lib. 3.

etiam illud memorant in Processione Festi Corporis Christi his verbis. *Accipitur Corpus Domini ab Abbate, & ab eo sub pallio serico, quod ligatum est extensum cum quatuor lanceis quatuor Diaconi procedentes dalmaticis festivis induti portabunt cum honore, & reverentia deferatur.* Antiquorem Baldachini usum non inveni: Hierotheca autem, seu tabernaculum, in quo Sacra Hostia fertur inclusa solet ut plurimum in orbicularem formam, radiisque circumdatam efformari. Narrat P. Oldonus in vita Pauli IV. huic Pontifici cum quodam die sermonem institueret de ornatu tabernaculi, quo Christi Corpus in solemnibus pompis publicæ supplicationis, festoque pie deferri ex consuetudine debebat, ac typi aliquot in medium proferrentur.

Illud in primis placuisse, ut ad vitis speciem exornaretur, cuius racemi smaragdis, ac Saphiris, folia ex auro integro, & puro intexerentur. Subditque eundem Pontificem eo die, quo sacra Eucharistia deferenda erat auctorem fuisse, ut Vaticanam regionem, urbemque Leoninam, per quam pompa circumfertur, oppansum late velum inumbraret, primumque fuisse, qui ob deficientes senio vires, tum ad augendam misterii inæstatem gestari cum ea fruge sella volvit, quod & consequentes plerique postmodum Pontifices fecere. Contrarium tamen didicimus ex Diariis Joannis Bruccardi, ut supra retulimus, Alexandrum VI. anno 1494. in sede tulisse Sacramentum, sicuti etiam ex Ciaconio, Vias velis obtectas fuisse cum Nicolao V. anno 1448. Die 25. Aprilis Solemnes à Sancto Petro, usque ad Sanctum Marcum pedibus gradiens supplicationes fecit Sacram Eucharistiam gestans rem illo Sæculo insolitam, Populo admirante &c. Cæterum morem vias velis obumbrandi ab antiquis, solum licet Deum colentibus, acceptum sciunt eruditi, de quibus Polidorus lib. 6. cap. 11. Lipsius elektorum lib. 2. cap. 19. & Joseph Laurentius in Polimathia lib. 3. de Sacrif. Synopsi 3. qui narrat, ob id factum, ne ex fenestris in vias despici possit. Huc facit decretum Concilii Mediolanensis IV. cap. de his quæ ad Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum pertinent ubi statuitur, ut omnes Sanctiss. Sacramentum venerabundi prosequantur, non verò quasi ad otiosum, aut ludicrum spectaculum vocati id è fenestris, aut officinis seu tabernis prospicerent.

Sed quid (inquis) referunt illa duo ampla tabellahastis imposita hinc inde propè Pontificem delata, & in numismate expressa? Multa docet circa illa Dominicus Macrus in suo Hierolexico ubi etiam enarrat non solum Summum Pontificem

Apud E.
veillon pag.
269.

F. Baldi-
chinum.

De anti-
quis Mona-
chorum ri-
tibus.

Col. 826.

Idem col.
831.

Col. 952.

Pontificem, cum in sella defertur Pontificio amictu exornatus ex utroque latere flabellis hujusmodi obumbrari, sed Priorem conventualem Equitum, Melitentium, & Archiepiscopum Messanensem, ac Episcopum Trojæ in Apulia in Processione Festi Corporis Christi, imò etiam illa præcipi in solemnibus Sacrificio à Cæremoniari Patrum Dominicanorum num. 6. ubi sic. Tempore quoque muscarum debet eas Diaconus Flabello amovere, ne molestant Sacerdotem, & abigere à Sacrificio. Plurima etiam docuit Pompejus Sarnellus cap. 38. de antiqua Basilicographia. Verùm eruditorem Diatribam de his Flabellis Pontificiis exaravit anno 1652. Illustrissimus Joseph Maria Suarezius, Episcopus Vasionensis quam penè rotam hic inferere operè præciumduxi, cum admodum rara sit, tum in librorum officinis, tum in Bibliothecis, ceteroquì præclaris.

Cogitanti mihi (ait ille) sæpe numero de flabellis, seu muscariis Pavonis, quæ Romani Pontifici quoties solemnibus Sacris operaturus procedit cum pompa de more præferunt ante ambulones, seu pedissequi Famuli, quibusque illi vultum ejus obumbrant. Ritus originem penitus scrutari, causasque indagari, ac scdulo inquirere libuit. Ecclesiam Romanam D. O. M. nutu ab Apostolorum Principe Petro delectam, quæ reliquarum Magistræ foret, Spiritu Sancto cæremonias constituisse jam ab ortu suo complures, sed omnes è justissimis rationibus, & sapientissimis argumentis noveram, & illas constanter, uri rectam, & sanam doctrinam, certumque veræ fidei depositum conservasse, atque ad nostra usque sæcula custodisse.

Originem Flabellorum hujusmodi, sive institutum à S. Jacobo filio Zebedei, & Joanne fratre repeto, cujus in Liturgia, quam S. Clemens Primus Romanus Episcopus Constitutionum libris inferuit. Duo Diaconi ex utraque parte Altaris teneant è tennibus pelliculis flabella, aut alarum Pavonis, aut lintei, & seorsum repellant parva volatilia animalia ne incidant in vasa. Haud dissimilis ritus observatur in Liturgiis Sanctorum Basilii, & Joanni Chryostomi, & in vita Sancti Epiphani apud Metaphrastem. Hinc in Ecclesiis Romana, & Græca usus invaluit, Flabellum quidem adhibitum Altari, & gestatum à Diacono dum Missas celebraret Romanus Episcopus avo Agapiti primi Papæ Moschus, seu Sophronius enarrat. Ab autore Chronici ad ann. 5. olim 35. indict. 12. sub Heracl. cap. 196. Alexandrini in sacra suppellectilem Ecclesiæ numerantur pretiosa Muscaria, quæ à Clericis relata traduntur in Secretarium unà cum discis, & calicibus. In Ecclesiis Sirie fastidium id constar è superscripto Mosco. Schultingius accenset Sacra Suppellectili Græcorum Sacerdotum Flabellum. Everardus Comes Fundator Cœnobii Cifoniensis testamento, quod anno Christi 837. condidit inter alia Ecclesiæ Cifoniensis reliquit Flabellum argenteum unum (uri Miræus interpretatur) Flabellum ad Muscas arcendas, & calorem minuendum. In pluribus Hispaniis Assistentes gestare solitos Flabellum è plumis pennarum testatur eruditissimus Monchallius Archiepiscopus Tolosanus, haud pridem magno literarum detrimento defunctus. Apud Latinos hoc tempore minùs necessariam consuetudinem ad evenilandum scilicet, scribit Scortia; laudans præterea Cyrillum Eremitam Germanum Genebardum, & Joannem Stephanum Durandum uti Menardus alios proferens in notis ad librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ. In Cæremoniali tamen Petri Burgensis, qui avo Nicolai V. videtur scripisse, memoratur Flabellum ad abigendas Muscas inter Sacra gestatum.

Causas verò, seu rationes hujusce ritus quatuor præcipuas comperi, quarum duæ physicae sunt. Prima scilicet ad aerem refrigerandum, ciendamque auram, qui usus Flabellorum omnium communis est, nam ut Ovidius canit,

Profuit & tenues ventos movisse Flabello.

Non æstate solum cum exurit agros Sirius, & Stella vesani Iconis furit. Verùm & hyeme, quæ in Urbe mollissima est, cum in tanto Procerum, plebisque, ac advenarum concursu feruerent, ac exastuarent Ecclesiæ, easque Pontifices Romani obiter pedibus persape nudis, quia ut plurimum emanabat sudor, quod distuebatur illorum etiam coma, pulvereque sedabantur inter ambulandum. Hinc illis ingredientibus Ecclesias ad Sacras Stationes peragenda dabatur peluis, & aqua, infundebatur ad pedes abluendos, & involucrium Pontificium humeris circumjicbatur

Lib. 8, c. 12.

Prot. spirit.
c. 150. d. 10
Ad mu. 1.
olimp. 35.
indict. 12.
sub Heracl.
cap. 196.
To. 1. p. 1.
fol. 89. Bi-
blioth.
In not. ad
cod. Donat.
p. 102.

Cap. 14. de
Sacr. Miss.

Pag. 100.
c. 145. de
rit. Sac.

ciebatur adhibebaturque pecten à Diacono, & Subdiacono, ut extegeretur sudor, & pulvis excuteretur, componerenturque capilli, quemadmodum Burgensis in eo Rituali animadvertit. S. Gregorius Nazianzenus de luxu, deliciisque sui avi agens, refert quosdam è pueris adstantibus Flabelli motu ventum capiti artificiose suscitare, ac manufactis auris molem carnis refrigerare. Terentius in Eunuchò exhibet quendam ita clamantem *Heus Tu Dore cape hoc flabellum, & ventum huic facito dum lavamur.*

Altera ratio, quæ petitur à natura hæc est, quia cum nec dum communio Sacrosancti Calicis Ecclesiastica lege lata æquissimè à Sacratissimis mysteriorum Christi dispensatoribus in Occidente plebi, & laicis fuisset omninò subducta, & sub utraque Specie augustissimum Eucharistiæ Sacramentum cunctis Fidelibus præcipi quandoque soleret, quod etiam serius in Ecclesia Romana perdurasse testantur Angelus à Rocca, & Franciscus Juretus (quo tempore protectò sedebant Avenione Romani Pontifices jam ea consuetudo penitus obsoleverat. Unde illi Viris principibus aliquot, ut ipsi Christi Sanguis in Calice porrigeretur veniam dabat) capaciotes, & majores Calices, atque adeò anseri vino Sanctificando pleni Sacris Altaribus inferebantur, ut populo communicaturo post Consecrationem circumlatus Domini eruoer distribueretur, muscæ, culices, & alia id genus animalcula, humore, ac odore illecta, infesta populo, ac Sacerdotibus circumvolitabant, & incurfabant, quia illapsa, & immerfa interdum fluitare poterant, non sine potantium horrore, ac dedecore, quamobrem non solum Colatoris opus erat ad acinos extrahendos, extimendisque feces, verum etiam muscariis, & flabellis ad animalcula illa abigenda, uti Burgensis suprascriptus observavit.

Mythicam rationem, quæ tertia est, docuit me S. Hieronymus qui ad Marcelinum scribens. *Quod autem (inquit) & matronis offerret muscaria parva parvis animalibus eventulandis. Elegans siquidem significatio est debere luxuriam citò resfringere, quia muscæ moritura oleum suavitatis exterminant Beelzebut, nempe Deus muscarum exponitur, quia ob crebras Victimarum caedes in ejus Sacrificiis exundante, largius animantium cruore infecta, & uda humus. Respersumque, & madens pavimentum, sordibusque immolatiis Sanguinis inquinatum muscarum, & culicum numerosas invitabat turmas. Asserebant contra Hebræi in suis Sacrificiis, nullam unquam muscam visam fuisse; & verò sordidum, & libidinum obscenarum incensorum censetur hic Cacodemon, quem à puris, & mundis Christi Sacris arcedendum flabella designant.*

Secundum mysticum argumentum, & Jobius Monachus subministrat hisce verbis: „ Dominico Corpore proposito super Sacra Mensa, idcirco hi, qui urinæ, que Sacris ministrant flabella ex alis facta, prolatis venerandis mysticis admovent, quæ sex alas habentium referunt figuras, ut ne sinant Sacrificios his, quæ videntur immorari, sed super omnem materiam elatos mentis oculo. è visis in invisibilem contemplationem, & inexcogitabilem illam pulchritudinem, ut decurrere valeant præparent; etenim Corporaliter adstanti Domino cum timore, ac tremore Seraphim interviunt, cujus timoris, ac tremoris Signum esse factum per alas motum, quem qui ministrant ciunt.

Adjici potest pro mantissa, Romanum Pontificem, cum Dei personam sustineat in tertis, gloriosam ejus speciem exhibere turbis inhiantibus, dum pavonis illis circumdatur, juxta visum Isaïæ. *Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum Seraphim stabant super illud sex ala uni, & sex ala alteri, duabus velabant faciem ejus.* Tolofanus Antistes Episcopum sedentem inter duos Archidiaconos, sive Antistites comparat, non tantum Dei throno, quia est domicilium Spiritus Sancti, & Archidiaconos, sive Presbyteros Angelis; verum etiam propitiatorio, & duobus Cherubinis. Item solio ab Isaia conspecto, & duobus Seraphinis, vultque flabellum referre alas Cherubinarum, & Seraphinorum tremulas præ timore, ac reverentia; ad illos hoc instrumento alludi volunt Græci, & Maronitæ, qui orbiculatis argenteis, sen cupreis laminis utuntur, & circumcirca continuabula addunt, quæ à duobus clericis utrinque post Sacerdotem tremulo motu agitantur. Videntur quoque Flabella illa dirigere Pontificis vultum, oculosque, ne se dextrorsum, vel sinistrorsum retineat, sed recta tendat ad Altare, atque Sacra fixo

intueatur aspectu. Sic S. Martinus Turonensis Episcopus supinus in lecto mori voluit, ut suo itinere ad Dominum migraturus Spiritus, dum Cælum aspicit dirigeretur. Velut ad refrigeranda Pontificum Corda, quos præsertim cum Sacra faciunt ardentissimo Christi amore flagrare par est, qui que possent in vitæ discrimen interdum præ illo actu adduci, Flabellis opus erat, quæ ardorem attemperarent. Discipuli quidem Christum comitantes in via ad Castellum Emaus corda experti sunt in se ipsis exardescencia; & S. Philippus Nerijs charitate Dei vulneratus languebat jugiter, tantoque æstuabat Cor ejus ardore, ut cum inter fines suos contineri non posset, illius sinum contractis, ac clatis duabus costulis Dominus amplia- verit. Sancta etiam Theresia intolerabili Divini amoris incendio cum decumberet potius, quam vi morbi, purissimam animam Deo reddidit.

Admonent, & Summum Pontificem in illo Dignitatum vertice qui Flabella illa circumferunt Famuli, supremæ Sortis; videntur enim esse instar Servorum, qui Dominorum funera olim pilcati antecesserant, vel in ipsis, quibus efferebantur illi lectulis stantes cadavera ventilabant; quique si hæc ex voluntate fierent, vel testatorum, vel hæredum illicò Romani Cives è constitutione Justiniani Augusti ad Joannem Præfectum Pretorio evadebant. Neque satis adhuc mihi facio; rimandum enim est, atque investigandum, cur potius Pavonum è pennis flabella illa contexitantur, aut acu picta illarum Speciem exhibeant, quam vel è membranæ, vel è linteis, vel aliarum ex Avium plumis, vel è palmis. In Monasterio Vi-vecensi, quod proximum littori, & Vennefensi contiguum est; S. Fulgentius Afer operabatur manibus suis cum delectabatur, nam & Scriptoris arte laudabiliter utebatur, & palmarum foliis Flabellos contexebat, ut author ejus vita loquitur. Memorat Propertius, *pavonis cauda flabella superba*, & potiori fuisse olim pretio, nuncque certum est esse, usurpabant quippè illa, quæ ipsa Augustæ, teste Claudiano in Eutropium, qui Eunuchus imperatrici cum famularctur, ubi illa (ut hic Poeta pangit)

Se rapido fessam projecerat æstu.

Patricius.

Roseis Pavonum ventilat alis.

Martialis inquit Apophoretis muscarum Pavoninum, & exornat isto disticho.

Lambere quæ turpes prohibet sua prandia mystas

Alitis eximia cauda superba sui.

Qui de muscario hubulo ad excutiendum, detergendumque pulverem mox succinit, & delecto Pavonino.

Nomina dat Sponda pictis pulcherrima pennis,

Nunc Junonis avis, sed prius Argus erat.

Pictura eximia visebatur in Aquilejensi Palatio Faustæ porrigentis Constantino Sponso galeam ornatam pennis pulchri alitis, idest pavonis, ut pandit Panegiristes. Urbanus III. concessisse legitur Henrico Secundo Angliæ Regi, ut is, quem mallet è filiis suis Rex Hiberniæ coronaretur, quamvis id Lucius ejus antecessor negasset, idque confirmavit Bulla sua, & in argumentum Voluntatis, & confirmationis fuscum ei Coronam è pennis pavonis auro contextam, quæ sunt verba Rogerii de Novedemi. Coronam similem detulit Poeta Provincialis in ingressu triumphali Ludovici XIII. Francorum, & Navarræ Regis gloriose memoriæ Aquis Sextiis. Pavo propterea symbolum est perfecti, justique, ac Sancti Viri, qui nullo inficitur, neque corrumpitur flagitii contagio, nullo contaminatur vitio. Pavonis enim caro impubilis est, sicut S. Augustinus comprobavit. Pavonis instar Vir justus resurget varietate gemmea, non pennarum, sed virtutum, & quem admodum avis illa fugat canoro clangore serpentes, ita iste voce, ac oratione Diabolum repellit. Pavo etiam Christum Dominum repræsentat, uti S. Antonius Patavinus apud Bossium recenset.

Hucusque cum supra laudato Suaresio. Alias circumstantias, quæ ad apparatus hujus triumphii pertinent, recenset Jacobus Eveillon in libro de Processionibus Ecclesiasticis pag. 274. Nos relictis cæteris unicam tantum observamus ab ipso numismate, quod præ manibus habemus, propositam, quæ tamen omnibus aliis processionibus est communis, scilicet Crucem, quæ ut ait Durandus quasi regale

Lib. 1. c. 6. de
Lat. libert
zollen.

Cap. 14.

Epi. 65.

Epi. 82.

Gloss. in c.
11. libr. 3.
reg.

Lib. 11. c. 4.
de Civ. Dei.
In Roma
subterr.

regale Vexillum, & triumphale Signum in processionibus præmittitur. Et quidem plura circa Crucem delatam nobis proponuntur inquirenda præter ea, quæ diximus de Cruce Summo Pontifici prælata; Et primò cur in processionibus præmittatur. Secundò quo tempore ejus usus incæperit. Tertiò ejus forma illa sit. Quartò an sit eadem, ac Crux, quæ olim Romæ ad Sacras Stationes delata Stationalis dicebatur.

Lib. 4. Rel.
cap. 6.

Et primò rationem, cur in processionibus præmittatur, duplicem assignat Durandus. Primò (ait) ut fugiant qui oderunt eam à facie ejus. Psal. 67. Est enim signum victoriæ Christi, juxtà illud, *Vexilla Regis prodeunt*, quo Demones vici sunt, unde illo viso timeant, & fugiant, & propter hoc in quibusdam locis tempestatibus aeris opponitur, ut Demones fugiant, & ab aeris concitatione desistant. Secundò Crucis Vexillum præmittitur, quia sicut ait Apostolus ad Galathas: *Abstine nobis gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mundus nobis, & nos mundo Crucifigi debemus.*

Ibidem.

Tertiam rationem addit Jacobus Eveillon, quia cum Processio Ecclesiam in hoc Mundo peregrinantem, & militantem significet; equum est eam sub Christi Imperatoris Signis ad bellum procedere, ejus auspiciis militat. In libro, cui titulus *gemma animæ*, de ejus auctore non satis constat; Aliqui enim fuisse credunt solitarium Monachum, Virum pium, & eruditum; Jacobus verò Pamelius illum ascribit euidam Honorio, in hanc sententiæ confirmationem hæc legi. Pontificis, & Cleri Populique processio est quasi Imperatoris, & cujusdam exercitus ad bellum progressio. Hi cum subtus albis, desuper Cappis, vel aliis solemnibus vestibus induuntur, quasi milites pugnaturi subtus lorice desuper Clypeis muniantur, cum de Choro exeunt, quasi de Regiæ Curia cunei prodeunt. Quasi Imperiale Signum, & vexilla à Signiferis feruntur, cum ante Nos Crux, Vexilla geruntur, quasi duo exercitus sequuntur, dum hinc inde ordinatim cantantes gradiuntur. Inter quos vadunt Magistri, & præceptores, quasi ut hostium ductores, ac belli incitatores. Sequuntur priores, quasi exercitus duces, atque agminum ordinatorum. Procedit Pontifex cum baculo, quasi Imperator cum Sceptro.

De Process.
Ecol. c. 3.

Cap. ultimo.

Eam sententiam confirmat eruditissimus Fivizanus his verbis. Desertur quoque hoc trophæum ante ejusdemque Ordinis Clericorum Monachorum, & aliorum vitæ Regularis una simul ordinatè procedentium Collegia, non in alicujus præcellentis dignitatis argumentum, sed in testimonium, quòd in forte Domini numerentur, & tanquam spiritualis militiae exercitus Crucis vexillum sequantur adversus hostes invisibiles, ad quos expugnandos, & debellandos validissimum est Crucis propugnaculum. Crucis enim venerabile signum, religiosis viris prælatum ad vivum repræsentat venerandum illud vexillum, quod Constantino Magno ad prælia proficiscenti præferebatur: ad cujus similitudinem eo propius accedit, quòd velum Cruci appendi solet ipsius Crucis latitudinem exæquans, Salvatoris Nostri, vel Sanctorum ejus imaginibus ornatum, quale fuisse Constantini labarum, de quo præter Nicephorum Eusebius scribit his verbis, Ad cornu illius particule, quæ ex transverso erat per hastile trajecta, velamen quoddam pertenuè appensum adhæsit, regali videlicet, & magnificæ textura mirabilis varietate lapidum pretiosorum artificio se conjunctorum, lucis, & claritate pulchrè resplendentium depictum, & multò auro contextum, quod dici non potest quantum spectatoribus ob suam pulchritudinem excitarit admirationem. Illud igitur velamen ad cornu affixum longitudine, latitudineque Crucis mensuram penitus exæquans, oblongum verò, & erectum hastile in sublimi appensum, cujus pars inferior versus basim longius ducta fuit sub ipsum Crucis insigne ad texturæ discurrentis simbrias auream pii Imperatoris pariter, ac liberorum suorum effigiem ad pectus usque concinnè descriptum constituit. Isto igitur salutari signo Imperator tanquam hostilis cujusque, & infestæ violentiæ propugnaculo semper usus est. Cujus expressæ similitudines mandavit, ut universum exercitum perpetuò antecederent. Hæc Eusebius, quæ si quis accuratè consideraverit, facile prospiciet Ecclesiasticorum Collegiorum agmina sub propriis signis, quorum hastilia velo exornata sunt, quandam præferre imaginem militantium, copiarum, consimilibus Crucis vexillis undique præmunitarum.

Cap. 12. lib. 3.

De vita
Const. lib. 1.
c. 25.

rum, quibus imperabat invictissimus Constantinus.

Campanula etiam aliquando Cruci præcedit, ut videmus Romæ eam præcedere Basilicarum Crucibus, quæ supra sinichia præfulgent, ut alibi explicuimus; Sacris enim copiis veluti signa dantur, & in exercitibus militaribus tubarum, vel tympanorum fonitu ad opportunas expeditiones, sic olim mos erat vocandi Clerum ad Processionem Campanulæ pulsibus, ut legitur in antiquo M. S. Rituali Ecclesiæ Neapolitanæ *Mittat Clerum cum campanella ad præconizandum omnibus Clericis, & Populo, qualiter tali die fiet Processio generalis* hæc affirmat Novarinus in sua Encyclopediâ Epist. 8.

His de causis insurgit Gretserus contra Hæreticum, usum Crucis in Processionibus improbantem, ac si essent puerorum nugæ: ut inquit puerilia rudimenta, appellas morem illum usitatum Sancti Joannis Chrysostomi, & toti Constantinopolitana Orthodoxæ Ecclesiæ, an omnes isti pueri, & puerilibus crepundiis additi? An omnes alii, quos in falsis sacris recententur. An judicio tuo Crux puerile rudimentum est, hoc est, res puerilis, quæ pueros deccat, non viros. Vox demonis, non hominis. Quo nam autem tempore ejus usus inceperit, præcipuè in Processionibus ex sequentibus constabit. Antiquitatem sculpendæ, & figendæ Crucis ritum ejusdem circumferendæ longè præcessisse satis declarat in primis Crux illa, quæ inventa fuit in Urbe, Sancti Thomæ dicta, de qua narrat historia ab Oso-rio Silvenfi Episcopo de rebus ab Emanucle Lusitanæ Rege in India gestis libro 3. narrata, idest in ea Civitate fuisse sacellum ædificatum eo quod incolæ in eo loco affirmabant, fuisse Divum Thomam interfectum, ac inibi fuisse inventam Crucem in lapide incisam in cuius fastigio columbæ imago insidebat. Hanc refert Baronius, & Casalius illam exprimit cap. 1. de Ritibus. Suffragatur huic veritati Silvanus, Troadis Episcopi ætati Apostolorum proximi exemplum, qui ut Simeon Metaphrastes refert apud Surium in vita Sancti Cornelii Martyris Crucem plantavit ubi fundaturus erat Ecclesiam apud reliquias gloriosi Episcopi, & Martyris Cornelii Centurionis ab ipsomet Martyre illi revelatas. Consilium fuisse à Beato Apostolo Philippo datum Scithiæ gentibus, quibus Evangelium prædicavit, refertur ex libro 10. historia Apostolorum Abdiæ (si vera sunt quæ de illo narrantur) Sanctorum Apostolorum coetanei. Fuit autem hujusmodi. *Deicite hanc matrem, & confringite, & in loco, in quo fixus videtur stare, Crucem Domini mei Jesum Christi affigite, & hanc adorate.*

Apud Frit-
van. lib. 2.
6. 2.

Roma sub-
ter. lib. 6. c.
14.

Lib. 2. c. 19.

Verùm quia infidelium Principum sæviente in Christianos persecutione nec palam, nec passim servari potuit publica, & honorifica pompa celebrata Crucis fixio, ejus usus in Cryptis, & variis latebris, veluti pretiosum quoddam salutis humanæ vexillum etiam gemmatam Crucem aptabant. Hanc consuetudinem exemplis probat Aringus. Primò quidem ex Martyrio Procopii, qui sub Diocletiano pro Fide coronatus est anno Christi 308. ut ex Baronio annal. T. 3. De eo sic narrat Concilium Nicæn. 2. „ Venit Procopius Scytopolim, & omne sodalium auri fabricorum, & argenti fusorum convocans interrogavit eos, dicens. „ Potestis ne mihi facere vos aliquod, quod ego tradam vobis? Illi vero hominis austeritati deterriti communi consilio statuerunt apud illum unum ex omnibus, quem optimum artificem existimabant (nomen illi Marcus erat) dicentes si quis est, qui voluntari tuæ Domine satisfaciat hic erit &c. Marcus autem nequaquam obedire volebat juveni. Persuasit tandem his dicens. Hoc ministerium Regi usque ad vitam nunquam revelavero. Persuasus itaque Marcus in abdito ex auro, & argento noctu Crucem fabricavit. Ipse Aringus in tomo 2. Romæ subterraneanæ exprimit tabulam secundam repertam in Cæmeterio Pontiani, via Portuensi, in qua videtur Crux pretiosissimis gemmis decorata, quam Crucem fuisse repertam ait in loco quodam humili ejusdem Cæmeterii, quem sub numero 14. indicat in tabula ichnographica posita ad paginam 408. Quod Cæmeterium Author credit, fuisse Pontiani cujusdem Nobilis Romani, atque extitisse tempore Sancti Calisti Primi Papæ, qui vixit sub Severo anno 226. An verò eo tempore imago illa Crucis picta fuerit, an potius tempore Nicolai Primi circa annum 860. quo vivebat, qui illud Cæmeterium instauravit, ut refert Bibliothecarius in Nicolao Primo, incertum omnino adhuc remanet. Arguitur tamen

tamen morem Crucis pingendæ, & ornandæ antiquissimum esse. Eam tamèn nullo publicè populorum venerationi expositam fuisse credendum à nobis est, cum eodem Aringo ante annum 300. tempus scilicet Constantini. Id enim primus ille post devictum Maxentium egit, quando universi populi acclamationibus exceptus gratiarum actionem Authori Victoriæ impertit, atque illustribus inscriptionibus omnibus hominibus Salvatoris Christi signi virtutem promulgavit, & in Urbe media ingens istud trophæum erexit, palamque omnibus proposuit inspicendum.

Constantinus igitur ad amplificandum salutiferæ Crucis cultum nihil antiquius habuit, quàm Sacrosanctæ Crucis signum ubique erigere, & in suo palatio auream Crucem pretiosis undique gemmis refertam effingi præcepit, quod Eusebius his planè verbis refert. „Tantus item, & tam Divinus amor Imperatoris „animum complexus est; ut in ipso Palatii introitu in ædificio omnium excellen- „tissimo in medio tecti laqueari inaurato in tabula maxima explicata salutaris „passionis insigne ex lapillis præciosis cujusque modi, auroque confectum fin- „gendum curavit. Quin etiam ait Sozomenus ejus Crucis imaginem Costan- „tinus, seu in nummis expressam, seu depictam in tabulis justit semper hoc quo- „que Divino signo inferibi, cujus rei adhuc testimonio sunt imagines ejus hac figura descriptæ. Hoc numismata ære argento, vel auro formata, quæ Romæ præ- „fectim apud viros antiquarij facultatis peritos inveniuntur apertè demonstrant, „quorum satis est indicare illud datum ipsi Baronio ab Angelo Beneventano.

Verùm quamvis Crucis cultum in aperto absque ulla formidine quisque pro- „fiteretur, ejus tantum venerabile signum ostentabat, imaginem Christi patientis ad eam affixi vel nunquam, vel rarò apponebat. Notat Illustris. Casalius aliquan- do antiquitus depingi Crucem una cum columba in summitate, quæ est Symbolum Spiritus Sancti, aliquando ad pedes ejusdem imaginem agni effluentis sanguinem ex pectore, & ex quatuor pedibus in Symbolum Christi Crucifixi ut ex opere musivo in antiq. Vaticana Basilicæ abside jam extabat, quam imaginem ille delin- catam proponit. Erat enim apud gentes in reos, & latrones frequens supplici- um Crucis, quod Constantinus interdixit, ut alibi diximus. Eam consuetudinem apponendi agnum fuisse servatam ait idem Casalius donec anno 680. sub Papa Agathone, & Constantino Pogonato Imperatore in sexta Synodo Constantino- politana Cap. 82. fuit decretum, ut loco figuræ agni pingeretur in Cruce Chris- tus quod etiam confirmavit Adriannus Primus, prout expressè in decret. de Consecrat. dist. 3. *Eam festam Sanctam*. Reperitur in abside Ecclesiæ Sancti Clementis Romæ in Monte Cælio extructa, Nicolao Primo sedente, Crux expressa opere musivo, in qua Christus Dominus videtur quatuor clavis affixus.

Constantinum, deinde cæteri Christiani Principes pari pietate, & ardore emulati sunt, inter quos præcipuè extitere Summi Pontifices, qui ejuscemodi Crucem non tantum in Ecclesiis super altaria reponere, sed in publicis sup- plicationibus solemnè Ritu deferri voluere.

Quòd autem usus processionum ab Exordio Ecclesiæ habuerit originem mul- ti affirmant, inter quos Tertullianus lib. de præscript. advers. heres. Cap. 43. & D. Hieronimus ad Eustachium epist. 12. alique apud Casalium Cap. 40. nullam tamen in eis memorant Crucem, sed solum post Constantinum prælatam fuisse dicunt quamplurimi, Prudentius, qui vixit sæculo quinto ab Urbe Roma 66. contra Symmachum his carminibus indicat.

Agnoscas Regina libens mea signa necesse est.

In quibus effigies Crucis, aut gemmata resurget.

Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

Extant tamen antiquiora monumenta, è quibus hujus Ritus antiquitas demon- stratur: in vita Sancti Barnabæ Apostoli legitur hujusmodi exemplum Beati Arthemii Salamini Urbis Episcopi, dum ad reliquias dicti Apostoli ab eodem sibi revelatas pergebat, Episcopus verò expectatus Deum adoravit, totoque „ Clero, & Populo Christi amatissimo congregato, exiit in eum locum, quem „ per revelationem didicerat multo apparatu, & Cruce ipsa prælata. Extat exemplum in libro Pontificali in vita Sancti Joannis Papæ, qui vixit circa annum

400. occurrunt (inquit) Beato Joanni Papæ à milliario duodecimo omnis Civitas Constantinopolis cum cereis , & Crucibus in honorem Beati Petri .

Narrat Sozomenus lib. 8. Cap. 8. & Nicephorus lib. 13. Cap. 8. Constantinopolitanos, qui Catholicam fidem profitebantur, instituto, & ductu Sancti Joannis Chriostomi instituisse supplicationes per Urbem non sine hymnis, & canticis in laudem Sanctissimæ Trinitatis, ut Arianis, qui per mediam Urbem Cantilenis suis Sacrosanctam Trinitatem blasphemabant opponerent antidotum .

In his supplicationibus Cruces argenteas universo agmini prælatas tradunt, lucentis semper ardentibus, sumptus, & impensas Eudoxia Imperatrice suppeditante .

26. Febr. Apud Surium in vita Sancti Porphyrii Episcopi Gazæ Marcus Gazensis, qui vixit anno 380. num. 54. narrat processionem à Sancto Episcopo institutam pro extruenda Ecclesia Gazensi in modum Crucis. *Præcedebat autem Populum semper memorandus Barochas, Veneranda Crucis gestans effigiem.*

Cujus autem formæ hæc Cruces fuerint, quod tertio loco nobis inquirendum, proposuimus, nihil certi ausim affirmare; compertum tamen mihi est, multiplici forma Crucis signum ab Antiquis fuisse expressum, tam in iis locis, in quibus fixum perpetuò manebat, quàm in publicis supplicationibus. Percuratur Roma subterranea ab Arringo oculis proposita, & multiplici formæ Cruces intuebimur ab Antiquis expressas, præcipuè in tom. 1. pag. 297. 311. 414. 511. 519. in tom. 2. pag. 355. 381. 407. 527. Illustrissimus etiam Præsul Joannes Ciampinus in investigatione historica de Cruce stationali quinque tabulas profert cum diversis Crucibus, antiquitatem redolentibus, Crucibus etiam, quæ Religiosis Ordinibus præferuntur velum appendi solet sub ipsa Cruce, ut supra innuimus, Salvatoris Nostri, vel Sanctorum ejus imaginibus ornatum .

Fig. 123. Præfules verò nudo hastili, in quo Crux est inserta, utuntur, quam docet Illustrissimus Fivizanus esse dignitatis insigne, cum velo autem, multitudinis, seu Militiæ Sacræ in unum coeuntis, & procedentis quoddam quasi Vexillum existere. Cæterum inventæ sunt etiam Cruces duplici, & triplici transversa linea efformate, ut hujusmodi notæ varietate intelligamus (inquit suprascriptus Fivizanus) *in Ecclesia Dei esse sedes honore, & ditione dispares.* Hanc diversitatem notavit accuratè Joannes Molanus in suo de picturis opere Cap. 42. his verbis. „ His „ autem pro rudioribus addo, quòd baculo Episcopali non sit addendum Suda- „ rium, sive orarium, sed Abbatiali. Per hoc enim distinguitur ab Episcopa- „ li. Item quod baculus Archiepiscopi non habet superius unicum, sed Crucem. „ Patriarchæ autem habet superius duplicem Crucem. Supremo Patriarchæ „ sive Romano Pontifici quidam dant pedum cum triplici Cruce ad redar- „ guendam eorum cæcæ, & diuturnam ambitionem, qui se contra Romanam „ Ecclesiam omnium matrem crexerunt, volendo Patriarcham Constantinopolis, „ quæ tunc nova Roma dicebatur, universalis Patriarchæ titulo insigniri, & „ ejusdem potestatis esse cum Veteris Romæ Pontifice .

Confirmat hæc dicta Molani multæ Summorum Pontificum imagines, quæ in manibus Crucem referunt, cujus stipes duplici, ac triplici linea est decussatus; sicuti eorum Sacra tiara è triplici corona constatur. Sed ne nimis diffusam elucubrationem numismatis pertractemus, ad id, quod ultimo loco proposuimus devenianus, videlicet, *cujusnam formæ fuerit ea Crux, quæ in supplicationibus propter stationes instituta delata stationalis appellatur*, de qua non levis controversia orta nuper est apud rerum Ecclesiasticarum eruditos .

Quòd hæc fuerit penitentiæ Crux ad solas stationes adhibita clarissimè deducitur ex verbis Maffei Veggii in M. S. de memorabilibus Ecclesiæ S. Petri, hæc ille habet circa finem libri 3. „ Gregorius Papa cum per totam Quadragesimanam „ ordinasset stationes propter penitentes, quas cum primicerio, & cantoribus, „ & regionariis, & acolytis devotissimè faciebat, illud etiam (quod maximo honori, & prærogativæ Basilicæ Sancti Petri habitum est) statuit, ut de majori altari ejus Crux Dominica sumeretur, quæ populum penitentem ad stationes procedentem semper præcederet, cujus tanta fuit apud omnes veneratio, ut si forte non deferri, eam aliquando contingeret, discederet passim, existimantes nihil

„ nihil sine ea accepturos à Deo ullos esse. Hactenus verba Veggii, quæ si mature perpendantur licet omnem circa Crucem stationalem dirimi posse mihi suadeo.

Si enim Crux illa de majori altari Basilicæ S. Petri semper pro stationibus lunceda erat juxta Decretum Sancti Gregorii, ut eam populus ad stationes sequeretur, profectò in nulla alia, quamvis præclara Basilica Crux ejusmodi servabatur. Scio aliquos eruditissimos Scriptores pro certo habuisse, similem crucem etiam fuisse in Lacerana Basilica, sic Illustrissimus Fivizanus lib. 2. Cap. 6. „ Ap-
 „ pellabatur autem stationalis, propterea quòd Summo Pontifici, Clero, & Po-
 „ pulo ad stationes solemnè Ritu procedentibus illam præferri solitum erat,
 „ qualis profectò est quæ clarissimum Lateranensem Clerum ad supplicationes
 „ publicè prodeuntem de more hodie præcedit, illam dico prægrandem argen-
 „ teis insculptam thecis, diversas Domini Salvatoris Nostri, Sanctorum actiones
 „ representantibus, undiquè testam, & ornatum, quæ ob ponderis magnitudinem
 „ ab jis qui viribus corporis, & robore maximè præstant gestari solet. Idem
 „ asserit Octavius Pancirolus, agens de stationibus his verbis ital. „ Tutto il Po-
 „ polo andava processionalmente con lo Stendardo della Croce nuanzi, che però
 „ Croci Stationarie si domandavano delle quali se ne conserva una fino al giorno
 „ di hoggi in San Giovanni Laterano, e se ne servano tal volta quei Canonici
 „ quando vanno in processione. Itidem Joannes Severanus tract. de septem Ur-
 „ bis Ecclesiis, agens de Cæmeterio Sanctorum Anastasi, & Zenonis ait. La
 „ quarta feria dopo la quarta Domenica di Quaresima, nella quale è la statione
 „ à San Paolo veniva il Clero Lateranense processionalmente con la sua Croce
 „ Stationale à questo medemo Cimiterio. His auctoribus etiam aliqui alii sub-
 „ scribunt, inter quos Illustrissimus Ciampinus dissert. de Cruce Stationali.

At si ab istis laudatissimis, summa æstimatione dignis auctoribus recede-
 re nulli interdicitur, meam opinionem in oppositam trahi sententiam candidè
 affirmaverim, & primò ab auctoritate suprascripti Maffei Veggii, asserentis,
 „ *Crucem pro stationibus semper sumendam ex Altare Sancti Petri.* Secundò fultus
 „ auctoritate Petri Mallii, qui Alexandri III. tempore floruit circa anno 1160. in
 „ descriptione Vaticanæ Basilicæ, quam publici juris fecit Paulus de Angelis sub
 „ numero 36. hæc ille habet. „ Hoc quoque non est parvum, quod institutione
 „ Sanctorum Patrum quadam prærogativa sumitur de Santissimo Altari Beati
 „ Petri Crux Dominica, quæ præcedat Populum pœnitentem per totam Quadra-
 „ gesimam ad stationes euntem, quæ nimirum Crux Stationalis ad Christi, & ejus
 „ Apostoli reverentiam in tanta veneratione à cunctis est habita, quòd sicut
 „ Cantores, & Regionarii asserunt, hæc Cruce non delata immunes à statione
 „ sæpè recedant. Idem asserit Benedictus Vaticanæ Ecclesiæ Canonicus. *Primitivus*
 „ *cum schola, & Subdiaconi Regionarii, & Acholyti cum Cruce Stationali Sancti Pe-*
 „ *tri &c.*

Horum Scriptorum auctoritati, qui à seipsis visam talem Crucem Statio-
 nale asserunt, accedunt nonnullæ rationes, & conjecturæ non leves, quæ meam
 opinionem confirmant. Et primò nullum antiquum scriptorem me potuisse inve-
 nire, apud quem Crux Stationalis Lateranensis nominetur, licet multiplices aliæ
 Cruces ejus Basilicæ describantur. Et quidem omittenda non erat, si fuisset.
 Eminantissimus Cardinalis Cæsar Rasponus, agens de ornamentis ejus Sacrosanctæ
 Basilicæ retulit, quæ sequuntur. „ Carolus Magnus Francorum Rex à Leone III.
 „ Romanorum Imperator creatus, obtulit Lateranensi Basilicæ Crucem auream. Lib. 2. c. 3.
Pag. 104.
 „ Hiacynthinis gemmis locupletatam, quam idem Pontifex ejusdem Caroli ro-
 „ gatu in supplicationibus circumferri mandavit, eam denique postea furto
 „ ablatam, gemmarum ornamenta spoliata cum esset, Caroli Magni nomine,
 „ ac liberalitate nobilis Leo IV. Pontifex redemit, & gemmis, tum Hiacynthinis,
 „ tum Præsinis rursus ornavit, & antiquo supplicationum usui restituit.

Rursus idem Leo IV. aliam Crucem auream gemmatam dedit, quæ à Sub-
 diacono more majorum ante Pontificem præferri deberet. Iterum pag. 104. ait.
 „ Nicolaus Primus Pontifex, aliquot argenteas Cruces dedit singulas libræ
 „ unius, ac femis, quæ inslar candelaborum cereis instructæ festis ante Augu-
 „ stis-

„ rissimam Eucharistiam diebus arderent. A Sergio III. data fuit Crux aurea una,
 „ duæ argenteæ, in quarum altera pendentis Christi Domini imago aurea, in-
 „ altera Agni ex auro confecti, gemmisque conspicui cernebatur, Crux item
 „ aurea, sed parva, Cruces argenteæ quatuor, Crux argentea aurata, sed parva.
 En igitur inter multiples Cruces à Raspono numeratas, nulla stationalis dicitur,
 imò nulla inter omnia munera eidem Basilicæ oblata post Constantinum à Sum-
 mis Pontificibus, scilicet à Sixto III. qui vivebat anno 435. usque ad Urbanum
 VIII. scilicet ad annum 1640. quæ accuratè recenset in Capite tertio libri secundi,
 sed solum Cruces quaduplicis generis, hoc est Cruces prò altarium ornatu.
 Secundò Cruces instar candelabrorum, tertio Crucem, quam Sacerdos ante
 Pontificem præferret. Quartò Crucem, quam in supplicationibus circumferre
 Leo III. mandavit.

Huiusmodi Crucem posset aliquis sibi suadere in Stationibus adhibitâ, quando,
 quidem illa in supplicationibus circumferrebat. Quid enim aliud erant stationes,
 nisi supplicationes, seu processiones quibus Christiani Cruce præcedente tem-
 pli aliquod adibant, ut ibi Deo preces suas offerrent prò publica necessitate; secun-
 dò ut satis interroganti fiat, aliqua primum expono cum Pompeo, qui agens
 de stationibus italice sic loquitur, adducens discrimen inter stationes, & sup-
 plicationes, seu processiones. *Se supplicationes* significano Processioni manifesto
 è che non si adattino alle processioni fatte per le stationi, che furono nella
 „ Quaresima principalmente siano alla Domenica in albis, onde in tutto 54.
 „ giorni è sole 45. stationi, essendo che alcune volte tornano alle medesime Chie-
 „ se, e come auverte Pompeo Ugonio discorso delle stationi. *Se per supplicatione*
 „ s'intendono le Letanie, e Rogationi. Questo è certo, che erano differenti
 „ dalle stationi. Questa differenza è trà le stationi, e le *litane*, che noi *rogationi*
 „ chiamamo, che queste sono state ordinate per ottenere dalla Maestà Divina
 „ gratia di essere da quei mali, e da quei pericoli liberati, in che si ritrovano
 „ gli huomini spesse volte, e quelle istituite sono poi per rendere alla stessa infi-
 „ nita bonità lodi e grazie dopo i beneficii riceuti, la qual differenza si scorgeva
 „ più e dalle voci, che nelle processioni si usano, e da gli abiti che si portavano
 „ perciò che ove nelle litanie si porgevano prieghi à Dio, e à suoi Santi, si porta-
 „ vano vesti humili, e lugubri e si servava il digiuno. Nelle stationi all' opposto
 „ cantavano le lodi del Creatore, si vestivano secondo la qualità de' tempi que-
 „ gli habiti stessi, che si adoperavano nel Coro, e non ci era obbligo alcuno di di-
 „ giunare per conto delle stationi.

„ La processione poi in specie e delle Rogationi, e delle Stationi in questo è dif-
 „ ferente, che alla Chiesa stessa, d'onde si parte torna, e quivi subito si termina,
 „ perche ritornato alla Chiesa il Clero la processione è finita, non essendo ella
 „ per altro ordinata, che per vna memoria, e rappresentatione di alcune cose
 „ passate, come è quella, che si fa la Domenica delle Palme, che rammemora
 „ la processione delle turbe, quando Giesu entrò in Gerusalemme &c. Ma quan-
 „ tunque siano trà sè differenti le Stationi, le Rogationi, e le Processioni, esse
 „ non dimeno in queste convengano, e simili sono, che tutte con bell' ordine, e
 „ con divotione procedano, e perciò sotto il genere si contengono le processioni
 „ già dette.

His omnibus documentis non adhero, imò ab eo præcipue dissentior, ubi
 ait in stationibus, indumenta non lugubria deferri, sed illa, quæ in Choro adhi-
 bentur. Pluribus enim monumentis constat, Summos Pontifices eum Clero ad
 Stationes discalceatos processisse, ut ex Benedicto Canonico Eminentissimus Ras-
 ponus de Eccles. Lateran. lib. 2. Cap. 9. affirmat his verbis. *Romanus Pontifex*
olim nudis pedibus stationes supplicabundus obibat. At nunquam in Choro.

Fateor quidem esse discrimen inter stationes, supplicationes, & Litaniae,
 seu Rogationes, atque, ob illud Crucem Stationalem diversam fuisse credo à eruce,
 quæ in supplicationibus deferrebat, seu in Rogationibus, quamvis enim
 consuetudo antiquissima fuerit apud Christianos, ut docet Sixtus V. in constitu-
 tione 24. qua eandem confirmat, dicens. *Inter qua vetus admodum est ab Aposto-*
licis usque ducta temporibus Sacrarum Stationum consuetudo, in quibus fidelium mul-
titudo

titudo ad Apostolorum Sepulchra, & fortissimorum Martyrum memorias conveniens hymnis, & canticis Spiritualibus Deum in Sanctis suis mirabilem laudat, ac Pontifices deinde pro suo arbitratu similes indixerint, dicente Anastasio de Hilario Summo Pontifice. Hic constituit in Urbe ministeriales, quae circumirent constitutas Stationes Illis tamen Sanctus Gregorius certos anni dies constituit, ut scribit Joannes Diaconus in ejus vita; Stationes per Basilicas, vel Sanctorum Martyrum Coemeteria, secundum quod haec tenis plebs Romana, quasi eo vivente certatim discurret, sollicitus ordinavit; & paulo post. Sequebatur exercitus Domini ultra, citraque Gregorium praecentem, & auditus e verbum doctrinae innumerabiles undique diversi sexus aetatis, ac professionis voluntariae confluebant cohortes, quibus ille, utpotè ductor Caelestis militie cunctis dumtaxat arma spiritualia suggererat.

Haec eadem narrans Polidorus Virgilius, sic loquitur. „ Appellavit Gregorius ea solemniam Sacra non indecenti vocabulo Stationes, quasi Status, idest certis anni diebus celebres, nam sic Statæ Cgrimoniae, ut Festo Pompeio placet, dicebantur Sacrificia, quae certis quibusdam diebus, & statutis celebrabantur, quae non mutarentur, sed stabilia, & firma starent. Alii Stationes dictas volunt ex militari exemplo, quòd perinde haec Sacra, sive haec aedes sacrae, in quibus illa fiunt, statutis diebus custodiantur, frequententurque, ac soleant loca ad custodiam assignata militibus, quando stant vigilantes; sed mihi prior sententia probatur; hucusque Polidorus. Sed ut ut sit de nomine Stationum, adverto, falsò cum Polidoro affirmari, à Sancto Gregorio tale nomen primò inductum; vidimus enim ex Anastasio Hilaram Pontificem ante Gregorium ministeriales constituisse, qui circumirent constitutas Stationes.

Præter Stationes certis diebus, ac templis constitutas, Sanctus idem Gregorius Lytanas, seu publicas supplicationes, quas majores vocamus, iniriò Ordinationis suae instituit, dum post aquarum inundationem insolitam inguinaria lues Pelagio primo Papa extincto, Populum vastaret Romanum, ut narrat Vvalfidus de rebus Ecclesiasticis cap. 28. & Monachus in ejus vita. Sunt etiam constitutæ in Ecclesia Supplicationes illae, quas Rogationes vocamus, triduo ante Ascensionem Domini in Cælum celebratæ. Has Sanctus Mamertus Episcopus Viennensis in Gallia cum Vienna erebris terramotibus concuteretur, & ignes nocturni publicas, & privatas domos exurerent, & Feræ, & Cervi pauidi ex sylvis, & agris ad Fora Civitatis penetrarent, ad sedandam, & placandam iram Divinam primus instituit circa annum 475. Sedente S. Simplicio Pontifice. Easdem ante Ascensionem Domini triduo jejunio precedente celebrandas injunxit Concilium Aurelianense, primum, & sub Hormilda anno 514. celebratum, & Leo III. anno 801. hora noctis secunda, maximo terremotu Italia tota concussa, cum Romæ rectum præcipue Basilicæ S. Pauli procubuisse, Supplicationes easdem indixit, quarum usum universa Ecclesia recepit. Dieuntur hæc Lytaniae minores, majores verò illæ, quas S. Gregorius instituit, etiam si post annos circitèr centum, & quinquaginta fuerint institutæ, tum ob institutoris dignitatem, idest Summi Pontificis, tum ob loci prærogativam, idest Romæ, quamobrem etiam Romanae, & Gregorianae dicuntur. Insuper & septiformes in ordine Rom. Benedicunt. num. 57. Cum autem venerit processio ante Colosseum, Subdiaconus Regionarius incipit septiformem letaniam, ubi P. Mabilion in notis Septiformem, quia in septem choros distributa est.

Cum autem in his omnibus indicatis Supplicationibus, seu Processionibus Christi insignia, scilicet Cruces præferantur, & Leo III. Supplicationes, quæ Rogationes dicuntur, & Lytaniae minores, indixerit, postquam Carolum Magnum Imperatorem Romanorum coronavit, Populo acclamante, & Carolus post acceptam Coronam obtulerit Lateranensi Basilicæ Crucem ex hiacynthis gemmis constatam, hanc Leonem in Supplicationibus à se institutis, non in Stationibus multò ante Statutis, deferri voluisse non levi conjectura mihi suadeo, ut celebriori, Sacraeque pompa illas perageret, ac munus à Carolo oblatam plurimi à se fieri declararet.

Confirmant meam opinionem verba Anastasii, qui de hac ipsa Cruce loquens in vita Leonis IV. hæc habet. Necnon & Crucem (reparavit) ex auro purissimo gemmis ornatam, quam Carolus pia memorie Imperator, Francorum, & Romanorum.

Libr. 8. de invent. rer. pag. 1.

Baron. 471 n. 12. Gra. tom. 1. pag. 319.

Baron. ann. 800. n. 12. Cic. to. 1. pag. 564.

manorum in Basilica Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, quae Constantiniana nuncupatur, temporibus Domini Leonis Sanctae recordationis tertii Papae obtulerat, quae mos erat, ut in Letaniis ante Sacratissimum Pontificem ipsa praecederet, & sic permansit usque ad tempus sanctae recordationis Domini Paschalis Papae, unde diabolica suggestione, atque instigatione à malis extorta est, & à latronibus furtim ablata, & nullos deinceps Praedecessorum Pontificum tam Dominus Paschalis, quam Dominus Eugenius, sive Dominus Valentinus, sive Dominus Gregorius, necnon & Dominus Sergius recordatus fuit, ut eam restitueret, sed ad usum Sanctae Dei Romanae Ecclesiae repararet, sed idem praefatus, & magnificus Praeful fecit ex auro purissimo, & mirae magnitudinis margaritis, & gemmis hyacinthinis, & proximis utiliter ornavit, & ad usum praeclarum Sanctae Dei Genitricis Romanae Ecclesiae mirifice decoravit: haecenus Bibliothecarius. Si ergo praefata Crux Ecclesiae Lateranensi à Carolo Imperatore donata in Lytaniis deserebatur, scilicet in iis, quas Leo III. instituerat, haud quidem illa Populo in Stationibus supplicanti praeretur, sed Crux, quae de Altari Divi Petri in Vaticana Basilica sumebatur. His addo Crucem Lateranensem Caroli, furto sublatam sub Paschale, non fuisse restitutam, nisi tempore Leonis IV., ut enarravit Anastasius, & tamen post Paschalem pium Stationum ritum Populus cum Pontifice celebravit Cruce Vaticana praelata; videlicet (inquit Casalius) ut denotaretur Beatus Petrus Vexilliferus, & totius Ecclesiae Praeductor. Ex hac fortasse prerogativa usus invaluit, ut supra Sinichium, quod Basilicæ Vaticanæ Clerum in publicis Supplicationibus praecedat, Crux deaurata cum imagine Redemptoris in ea affixi sit imposita. Aliarum verò Basilicarum sinichia Crucem tantum ostendent: hoc tamen non certo affirmo, cum è nullo, neque antiquo, neque recenti documento didicim.

*De Saa. Rit.
cap. 40.*

Ut verò magis probetur, unica fuisse Crux, quae Stationalis dicebatur, in mentem revocandus est antiquorum Fidelium mos conveniendi simul cum universo Clero in aliqua Ecclesia, ut ad aliam procederet, in qua Statio celebranda erat. Tunc enim Episcopus, seu Summus Pontifex, collecta omni multitudine, brevi oratione super populum uti solebat, ut narrat Eminentissimus Cardinalis Bona lib. 2. cap. 5. Rerum Liturgicarum eum omnibus Sacrorum Rituum Collectoribus. Hinc liber Sacramentorum Sancti Gregorii in festo Purificationis Sanctae Mariae duplicem habet orationem, quarum una inscribitur *Ad Collectam ad Sanctum Adrianum*, ubi Populus, & Clerus colligebantur, ut inde procederent ad Sanctam Mariam Majorem, ubi erat Statio. Igitur ad locum, ubi fiebat collecta conveniebant diversorum Clericalium ordinum Cruces, & à Basilica Vaticana deserebatur Crux stationalis, quae in processibus ad locum Stationis praeretur. Ejus Crucis deferendae munus exercebat Subdiaconus, qui dicebatur Regionarius. Erant enim antiquitatis Romae viginti, & unus Subdiaconi, ut narrat Baronius inter alios, qui ad annum 1057. ex Scripto Vaticano Codice protulit Statum Ecclesiae Romanae, & post numeratos Cardinales Diaconos subdit. „ Subdiaconi „ sunt omnes numero viginti, & unus, septem Regionarii, qui Epistolas, & lectiones cantant in Stationibus, septem Palatini &c. septem Basilicarii &c.

Talem consuetudinem luculenter docemur ab Opusculo m. s. cui titulus Ordo Officii recitandi ex more antiquo scriptus à Benedicto Beati Petri Canonico pollicitus ad Guidonem de Civitate Castellae, tunc Cardinalem Sancti Marci postmodum factus est Coelestinus Secundus, qui vixit ad quinque menses anni 1143. anno verò 1130. Guido erat Cardinalis. Extat tale opusculum in praediviti Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Petri Ottoboni Sacrae Romanae Ecclesiae Vice-Cancellarii, & inter ordines Romanos numero XI. vulgatos à P. Mahillonio; advertendum tamen est loco vocis *pollicitus* usurpandam esse aliam, idest Polyphicus, scilicet liber multorum foliorum, ut notat Macrus in hierolex. v. Polyphicum. In eo haec habentur pag. 12. „ In purificatione Beatae Mariae manet Statio ad Sanctam Mariam Majorem. Exeunt XVIII. imagines à Diaconis delatae, & cum „ Clericis, & populo veniunt ad Sanctum Adrianum, ubi fit collecta, sed Dominus Pontifex descendit ad Sanctam Martinam cum Episcopis, & Cardinalibus, & ceteris Scholis, ibi cum omnibus induitur, deinde vadit ad Sanctum „ Adria-

Adrianum, ubi est Crux stationalis, Archidiaconus annuit, ut cantet Schola, Primicerius incipit, & cantat: *Exurge Domine adjuva nos*, finita Antiphona, Pontifex dicit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua*, alius Diaconus dicit *Levate*, & Pontifex dicit *Oremus*, & Diaconus dicit *Procedamus cum pace*, Schola respondet *In nomine Christi*. Tunc Subdiaconus Regionarius levat Crucem stationalem de Altari, planè portans eam in manibus, usque ad Ecclesiam. Cum autem venerit foras levat eam sursum, quam fert ante Pontificem in processione, usque ad S. Mariam Majorem.

Pagina 17. ait. In Parasceve Papa descendens de Palatio in Basilica Salvatoris post Altare cum aliis Ordinibus se induit, & discalceatus pergit cum processione, & omnes eum eo cantando Psalterium usque ad Sanctam Crucem. Subdiaconus Regionarius ferens ad pectus stationalem coopertam &c.

Pagina 27. hæc habet, Convenientibus omnibus Patriarcharum Canonicis cum suis Crucibus in Basilica Salvatoris, quæ vocatur *Constantiniana*, ibi Dominus Pontifex post Altare ejusdem Ecclesie induit se cum Episcopis Cardinalibus, & aliis ordinibus Sacri Palatii. Tunc Primicerius cum Cantoribus cantat *Populus Syon*. Finito cantu, Dominus Pontifex dicit *Oremus*. Archidiaconus *Flectamus genua*. Alius respondet *Levate*, & Pontifex dicit Orationem, Schola respondet *Amen*. Archidiaconus nunciat *Procedamus in pace*, Schola respondet *In nomine Christi*. Subdiaconus verò Regionarius elevat Crucem stationalem de Altari, quam planè portat in brachio, ut osculetur ab omnibus in processione ante Pontificem, usque in exitu Ecclesie; deinde elevat eam erectam (describit totam processionem, & sequitur), Ascendit ad Basilicam S. Petri, ubi est Statio, ibique Dominus Pontifex cantat *Missam* &c. Scriarii scribunt omnes Cruces &c. Hic notandum est, quod etiam plurimæ Cruces essent in Supplicatione, attamen Crux sola stationalis à Subdiacono præferbatur.

Rursus pag. 32. Dominica prima mensis Septembris in Exaltatione S. Crucis statio Laterani, fit collecta ad S. Mariam Majorem, ubi Crux stationalis (intellige delata ex Vaticana ad Liberianam Basilicam) & Schola, & Regionarii, & Acolyti coadunantur eum Cruce Sancti Joannis, & Canonicis. Primicerius eum Schola cantat Collectam, Subdiaconus Regionarius portat Crucem stationalem in processione ad Basilicam Salvatoris, ubi est Statio, ibi Pontifex cantat *Missam* &c.

Ex his descriptis ritibus, plurimisque similibus, quos idem Benedictus Canonicus enarrat: clarè apparet, Crucem stationalem fuisse à Vaticana Basilica, semper delatam ad locum Collectæ, in quo Pontificius Clerus, & Subdiaconi Regionarii coadunabantur eum Cruce Sancti Joannis, & Cruce Sanctæ Mariæ Majoris, quæ solum Cruces dicuntur. Vaticana verò semper dicitur Stationalis.

Quod si Crux illa à Subdiacono Regionario deferbatur, ut liquidò constat, dubio procul deducitur, illam non fuisse Lateranensem, illam (inquam) prægrandem argenteis insculptam thecis diversas Dominici Salvatoris nostri, & Sanctorum actiones representantibus undique testam, & ornatam, quæ ob ponderis magnitudinem ab iis, qui viribus corporis, & robore maximè præstant gestari solet. Ut Illustrissimus Fivizanus à nobis supra relatus asseruit. Si autem Crucem stationalem Regionarium attinebat, quoniam pacto ejusmodi Subdiaconi, qui quidem ex iis non erant, qui viribus corporis, & robore maximè præstant, quales sunt Bajuli, qui mercedis gratia onera ferre consueverunt. Erant enim Subdiaconi Regionarii (ut notavimus ex Baronio) inter Sacre Romanæ Ecclesie Cardinales adscripti, inter quos non omnes aggregati, & sine delectu admittebantur, ut notat Rasponus cap. 7. Sed viri qui tantò muneri pares, quibusque Pontificiorum Sacrorum amplitudini, & Pontificum Splendori consultum videretur. Atque ii non raro Pontificiam dignitatem consequebantur, ut S. Gregorius Magnus Diaconus mortuo Pelagio II. Sanctus Deusdedit Subdiaconus, alique plurimi, quorum munus præcipuum erat, Summis Pontificibus ministrare in Sacrificio, Epistolas canere &c. ut Rasponus refert cap. 8. Ex viginti, & uno Subdiaconis Sac. Romanæ Ecclesie septem vocabantur Basilicarii, seu Palatini, septem Regionarii, septem

Pompos
Felicis de
Sent. p. 84.

De Liberi-
na Basilica.

verò reliqui erant Scholæ Cantorum . Palatini in Palatio , & in Basilica Lateranensi celebrante Pontifice recitabant Epistolas , Regionarii id munus in aliis Urbis Ecclesiis , & in Stationibus obibant .

Quod si Summis Pontificibus Sacræ Romanæ Ecclesiæ Purpurati maxime familiares semper extiterunt , imò ejus consiliarii , ut videtur inuere . Joannes Diaconus in vita Sancti Gregorii dicens . *Remotis à Cubiculo suo Secularibus , Clericos , & Monachos sibi Consiliarios , Familiarsque delegit , cum quibus Gregorius diu , noctuque versatus nihil monastica perfectionis in Palatio , nihil Pontificalis institutionis in Ecclesia dereliquit , si profectò eligebatur , qui inter ceteros sapientia , zelo , prudentia , & sanctitate ceteris præstabant , non viribus corporis ad ferendam Crucem stationalem prægrandem maximè idonei .*

Dicam igitur Crucem , quam Subdiaconus præferbat ad Stationes minimè prægrandem fuisse , sed moderatè magnitudinis , & parum dissimilem illi , quæ etiamnum à Subdiacono præfertur Summo Pontifici in publicum prodeunti , hastili nudo inserta . Quòd ejusmodi formæ , & magnitudinis adhibita sit ab Antiquis in supplicationibus ex Bibliothecario accepimus . Hæc ille in vita Benedicti III. » Fecit hic in Basilica S. Pauli Cruces argenteas septem , quæ per Olibana (anti- » qua) tempora per omnes Catholicas Ecclesias more solito præcedebant , & » quia præ nimia vetustate confractæ fuerant , idem præclarus , & Sanctissimus » Præsul à noviter instauravit , & in pristinum statum iterum reduxit , quæ pen- » sant simul libras quinquaginta unam , & semis ; si ergo septem Cruces adhibita » in processionibus simul ponderabant libram unam cum dimidia supra quinquaginta , singule ex illis libras septem cum dimidia non excedebant .

Fuerunt quidem in antiquis Basilicis plurimæ Cruces æque ingentes , maximeque ponderis , vel à Pontificibus , vel à Principibus dono oblatae , verum illas ad ornatum potius , non ad usum processionum adhibitas fuisse monumenta testantur . Petrus Mallius §. 54. de diurnis stationibus S. Petri sic scribit . » Inno- » centius Papa Secundus ad ornatum Altaris Beati Petri fecit fieri magnam Cru- » cem argenteam , pensantem centum libras , & deauratam posuit , juxta Altare » Beati Petri manū dextera . Renovavit , & Crucem stationalem , quæ vadit per » stationes . Constantinus etiam Magnus obtulit Basilicæ S. Petri Crucem ex auro » purissimo pensantem libras centum quinquaginta , sed hanc Crucem reposuisse » supra anciam arcam qua condidit S. Petri Corpus , narrant historici omnes . Belisarius fortissimus Gothorum , & Vandalorum debellator obtulit S. Petro per Vigilium Pontificem auream Crucem , centum pariter librarum , prætiosissimis gemmis ornatam in qua victorias suas descriperat , ut refert Aimonius . Sergius Papa dedit Ecclesiæ S. Petri Crucem pensantem libras viginti . Gregorius III. in tribus lateribus altaris posuit Cruces argenteas pensantes in unum libras triginta . Leo III. in Basilica S. Petri fecit Crucifixum ex argento purissimo pensantem libras septuaginta , & duas . Leo IV. fecit Crucifixum argenteum miro opere depictum in Sancti Petri Ecclesia , habentem libras septuaginta duas , & dimidiam .

Alias etiam Cruces dono datas templis à variis Pontificibus , Imperatoribus , & Regibus refert Gretserus noster libro 2. de Cruce Cap. 59. sed in verbis supra dicti Petri Mallii observo Cruces illas prægrandes , magnique ponderis ex pretioso metallo constatas , nullatenus in altari collocatas fuisse , sed juxta , seu circa altare , sicut etiam antiquitus magni calices circum altare ex arcibus , vel transversis tabulis pendebant ad templorum ornatum , minores verò Sacrificiis erant additi , ut facile à Sacerdote , & ministris pertractari possent , atque pari modo Cruces , quæ in medio altari collocabantur , & præcipuè stationalis , quæ ex eo juxta decretum S. Gregorii sumenda erat à Cardinali Subdiacono Regionario , ut Populum penitentem ad stationes ipsas procedentem semper præcederet .

Hæc enim habet Mallius in §. de Thesauro Sacrosanctæ Basilicæ Beati Petri , referens ornamenta , quibus Leo IV. Pontifex illam præ ceteris ornavit . *Crucem quoque de auro purissimo , & diversis gemmis , & iacintibus , & smaragdus ornatam , miræ magnitudinis , & posuit juxta Venerabile Altare Beati Petri parte dextera pensantem mille libras auri optimi , & permansit ibi usque ad tempora nostra .* Cum autem

autem Leo IV. vixerit anno 850. & Mallius anno 1150. eo in loco trecentorum ferè annorum spatio nunquam dimota permanfit.

Igitur fi de altari tantum Beati Petri Crux pro stationibus fumebatur, ac pro inde stationalis dicta, nullo pacto inducor, ut alias Cruces, etiamfi in supplicationibus delatas, stationales appellem. Et sane Eminentissimus Rasponus agens de stationibus, tum antiquis tum recentibus Basilicæ Lateranensis postquam præmiserit eruditam enarrationem Rituum, quibus stationes antiquitus celebrabantur, quique ad hæc usque tempora servantur, recenset stationes ejusdem Basilicæ, in super litanias, quæ dicuntur majores, pro quibus in festo Sancti Marci intra Basilicam Lateranensem collectio olim erat, quandoquidem apud eam Pontifices habitabant, qui intererat solemnè ejus dici supplicationi, nullam mentionem fecit de Cruce stationali, quæ ex eadem Basilica exciperetur à Subdiacono Regionario, imò caput absoluit dicendo. *Hæc sermè sunt, quæ de stationibus Basilicæ Lateranensis apud Veteres Authores inveni, & videtur valdè rationi congruum, quòd si prerogativa hæc dandi Crucem stationalem fuisset communis Basilicæ Lateranensi, sicuti habemus, fuisset Basilicæ Vaticanæ, & scriuarii descripsissent talem Crucem sicuti mos erat describere in Vaticano, ut diximus ex Benedicto Canonico. Secundò quia Rasponus Cap. 7. ejusdem libri 2. ubi agit de Basilicæ Lateranensis privilegiis nullam de tali privilegio mentionem fecit, quod certè non omisisset (quid quid sit de primatu ejus supra ceteras Ecclesias, de quo extat diploma Clementis VI. quod diploma Martinus V. Paulus II. Pius V. confirmarunt.) Tertiò in Cap. 8. in quo agit de functionibus Romanorum Pontificum in Ecclesia Lateranensi, nihil dicit de Cruce stationali, licet mentionem faciat de Cruce, quæ præcedit Pontifici, lata à Subdiacono, non quidem Regionario, cujus munus erat, ut diximus Crucem deferendi in stationibus, sed Subdiacono Basilicario.*

Lib. 2. cap. 9.

Atque hæc pro lucubratione Numismatis Vigefimi Noni attingisse sufficit.

✻ XXX ✻

ALEXANDER VII. PONT. MAXIMVS
FAMILIAE PONTIFICIAE COMMODO, ET
PALATII QVIRINALIS ORNAMENTO
ANNO SALVTIS MDCLIX.

Inscriptio hujus numifinatis inculpta legitur in fronte interiori Aedium, quas Alexander VII. Palatio Quirinali Pontificio addidit, in quarum exteriori facie extat hæc alia

VT FAMILIÆ PONTIFICIÆ MAIOR ESSET
DE PROXIMO APPARENDI COMMODITAS
PALATIVM QVIRINALE NOVA
ÆDIFICIORVM ACCESSIONE
AMPLIAVIT
ANNO SAL. MDCLIX.

Utraque inscriptio adeò clara est, ut non indigeat explicatione, eam fabricam indicare sit satis, ut ipsum numisma ostentat, scilicet longam cubiculorum seriem à Palatio Boream versus extensam, quatuor contignationibus divisam. Duas inferiores in eum finem delegit, in aliis duabus Superioribus quamplurimi è Pontificia Familia commorantur, ac præsertim Reverendissimus Sacri Palatii Magister cum Sociis, & Illustrissimus Pontificii Sacelli Sacrista. Ejus fabricæ ideam Eques Berninus delineavit anno M DC LIX.

OMNIS

OMNIS SAPIENTIA A DOMINO.

A Trium Palatii, quod vulgo Romæ *Sapientia* vocatur delineatum apparet, in cuius vertice frons Templi est Sancto Iuoni dicati, in opposita parte amplianua patet, per quam ad Scholas Auditores pergunt, sub longis porticibus, tum inferioribus, tum superioribus distributas. De his omnibus, ut aliqua indicem verba mutuabor ab eisdem descriptione, quam reperi impressam Romæ anno 1661.

At primò advertendum, hanc Sapientiam, seu Ædem publicis Scholis destinatam Archigymnasium vocari, & iure, quia tum ob amplitudinem authorum, tum ob operis magnificentiam, Præfectorum Nobilitatem, Professorum peritiam, Doctrinarum varietatem, cathedrarum multitudinem, cæteris academiis, in quibus palam exercentur ingenia, atque adeò Gymnasia appellantur, videtur antecire.

Primus autem, qui dispersa per amplam Urbem studia in hoc unum Licæum coniecit, fuit Leo X. eximius Sapientiæ amator. Ille prima operis fundamenta jecit, ac ædificium in eo, quo nunc est loco, idest in Regione, Sancti Eustachii dicta; inchoavit. Quamobrem cum Populus Romanus illi statuam in Capitolio dedicaret, hoc elogium apposuit.

GYMNASIVM ROMANVM,
QVOD SIXTVS IV. NOVVM VECTIGAL COMMENTVS
IN SALARIA PROFESSORVM FVND AVERAT,
ACCITIS VNDIQVE VIRIS DOCTISSIMIS
INSTAVRAVIT AVXITQVE.

Et illius veluti auctoris memoria quotannis funebri laudatione, frequenti Principum Doctorum, Auditorumque conventu in ejus Aula Archigymnasii celebratur, at post fundamenta posita à Leone ob bellorum causam institutum opus hæsit, donec Gregorio XIII. Pontifice, operam dantibus literarum Præfectis, paulum processit juxta ideam Jacobi à Porta Architecti. Sub Sixto V. postea moles ædificiis crevit ab ea parte, quæ Sancti Jacobi Templum respicit. Ibi suum Gymnasium, quasi corpus, & faciem cœpit, extructo ab interiori area, & producto in pergulam areuato opere, ac exteriori parte terminato, aperto in fronte præcipua ostio, superimposita in loco idoneo Turri ære campano sonora ad evocandos Auditores. Extat in parte superiori insigne Pontificis cum lemmate. INITIVM SAPIENTIAE TIMOR DOMINI. Scholæ imperfectæ quidem, ac rudes, sed magisterio insignes eruditè procedebant. Cæterum opus lentè productum est, usque ad Clementem VIII. Eo Pontifice fabricatum ad latera ædificii, & aliquantum operis adiectum; nec sub Paulo V. viro ad splendorem Urbis nato, cessatum est, sed non modica pars addita. Superveniens Urbanus VIII. lentos Gymnasii præpositos ad continuandam fabricam excitavit, ac Sacram Ædem, veteri multo ampliore, ædificari iussit. Huic in justam altitudinem jam educatæ sub Innocentio X. fastigium impositum est ab Equite Boromino Architecto, erecta supra tectum turri cochleario opere spiris inortis sinuata, quæ in coronam desinit, & accepta intra orbem vacuum cruce aurea insignem operi coronidem imposuit. Adhuc tamen moles illa ultimam desiderabat manum, & in parte, qua Sancti Eustachii forum respiciebat. Ad perficiendum opus Provinciam suscepit Alexander VII. iussitque admoveri operi manus, eique pecuniam insigni liberalitate contulit anno 1659. Chirographum signavit, quo concessit pecunias provenientes ex emolumentis lectionum vacantium, & anno 1664. die 16. Novembris Illustrissimo Laurentio Buratto, ejus Archigymnasii Rectori ipsemet Pontifex retulit viginti, & octo mille nummos in tali fabrica à se erogatos fuisse, ut notavit in suis Diariis Illustrissimus Cartari qui etiam addit dono datos marmoreos lapides ad usum (ut ajunt

di Rin-

Donat. lib.
4. cap. 9.

Bulleon. pag.
5.

Idem pag.
36.

di Ringhiera) elaboratos, qui extabant in prospectu Palatii Pontificii antè Templum Sancti Andreae, ut collocarentur in prospectu Ædis antè Sanctum Eustachium supra portam, quæ nova extracta est vbi prius erat Apotheca Fontanæ. Rursus alia die Veneris 18. Julii ejusdem anni in Congregatione Advocatorum firmatum est pactum cum Fabro Murario pro opere quod dicitur *dislucco*, tam in parte interiori, quam exteriori Ecclesiæ, juxta normam tradendam ab Architecto Borromino proscutis 3700.

Et quoniam mortua sine libris studia literarum sunt, statuit Bibliothecam insignem instituire, quæ operis magnificentia oculos alliceret, & multitudinè, & varietate voluminum mentes erudiret. Hanc voluit publicis juris facere, quamvis enim claves apud ministros sapientiæ futuræ essent, nemini claudendam statuit, eamque jussit amplissimam fabricari, apertis fenestris ad ulteriorem lucis usuram. In eam anno 1666. collocavit sex mille circiter volumina, quæ dum viveret possidebat cruditus Abbas Constantinus Cajetanus, eodemque anno alia quatuordecim millia librorum ex Bibliotheca Urbinatum Ducum, quæ Urbanæ in situ, atque inter Blattas jacebat, pensato Civibus damno, donavit.

*Cartarius
in Diariis*

Oldoin. 712

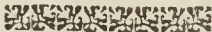
Sex etiam cathedras instituit, quæ desiderabantur. Primam dogmaticam de controversiis Catholicæ fidei. Secundam decreti. Tertiam Pandectarum. Quartam Institutionum Juris Canonici. Quintam Materiæ Criminalis. Sextam Historiæ Ecclesiasticæ, quæ profecto necessariæ sunt ad formandos Catholicorum Juvenum animos.

Agitavit etiam animo Alexander Archigymnasii solemnia celebrare, atque illa quasi natalicia Sacro Cardinalium Collegio comitante consecrare, ac fovere, quare edixit opus in diem, quæ post pridie Idus Novembris erat futura. A Sacris initio factò Ædem sacra solemnè Ritu jussit benedicere, & majori apparatu aræ consecrare, inventum Sancti Alexandri Martyris Corpus in Cœmeterio Priscillæ, donavit. Voluit solemnè Comitatu adesse Pontifex, ibique sacra peragere, quibus completis itum in Superiores Ædes, ubi in aula amplissima nobili apparatu convecta sedente Pontifice in parato Solio, suas orationes hahuerunt in Rostris facultatum omnium linguarum exoticarum professores. Placuerunt omnes Pontifici, qui non solum attentas aures præbuit, sed singulis vigenos aureos, veluti congiarium donari jussit, ostenditque, nil gratius sibi potuisse accidere, eo literario spectaculo. Hujus animi, & studii erga literas, & literarum professores pignus est numisma, quod explicamus. Illud ex auro, & argento cudi jussit, & in parte averfa, quæ imagini Pontificiæ respondet incidi curavit, Archigymnasii effigiem addita inscriptione verbis, quibus suum librum Ecclesiasticum Salomon exorditus fuit. OMNIS SAPIENTIA A DOMINO.

Quare Archigymnasii hujus Magistratus gratiam eidem Pontifici referre studens, in fronte ornatissimæ Ædis supra portam marmoreo lapide addidit inscriptionem, quæ hic subjicitur.

ALEXANDRO VII. PONT. MAX.
OB ÆDEM SAPIENTIÆ
TOTO AMBITU PERFECTAM
ET BIBLIOTHECA, HORTOQUE MEDICO INSTRVCTAM
SACRI CONSISTORII ADVOCATI
P. P. ANNO M DCLX.

Cum Alexander in Bibliothecam se contulisset, Equiti Boromino Archigymnasii Architecto, qui in comitatu erat, nonnulla ad operis perfectionem necessaria, uti erat Architecturæ quoque Sapientissimus disertè præscripsit.

In fronte ejusdem Bibliotheca extat imago Alexandri marmorea bicubitata, exculpta a magni nominis Sculptore Dominico Guidi, illi hujusmodi inscriptio subiicitur.

LIBROS OMNIGENÆ, ERVDTIONIS A FRANCISCO MARIA II.
VRBANI DVCE SVMMO STUDIO CONQVISITOS
ALEXANDER VII. PONT. MAX.
VT SPLENDIDIORI ILLORVM CVLTVI,
ET REIPVBLICÆ LITERARIÆ DONO
CONSVLERET, CVM HISQVE CONSOCIATOS, ET PERMISSOS
IN ROMANÆ SAPIENTIÆ ARCHIGYMNASIO
A SE CONDITA, INSTRVCTAQVE BIBLIOTHECA
PVBLICA LVCE DONAVIT

In eadem Bibliotheca hæc alia inscriptio etiam legitur.

ALEXANDER VII. PONT. MAX.
QVOD POST VRBEM A PESTILENTIA VINDICATAM
ET AD SVMMAM ELEGANTIAM, NITOREMQVE
MVLTIPlici OPERE PERDVCTAM
POST EMENDATOS POPVLI MORES
ET CLERI DISCIPLINAM, DIVINVMQVE CVLTVM
S AN C T I V S O R D I N A T V M
ALIAQVE COMPLVRA LIBERALITER POSITA
ET SALVBRI TER I N S T I T V T A
NE QVID, VEL AD CIVIVM COMMODITATEM
VEL AD AMPLITVDINEM VRBIS DEESSET
LIBERALIBVS DISCIPLINIS, ET BONIS ARTIBVS
PVBLICE ALENDIS, EXCOLENDISQVE
GYMNASII ÆDIFICATIONEM ABSOLVERIT,
BIBLIOTHECAM I N S T I T V E R I T, I N S T R V X E R I T, D E D I C A R I T
SAC. CONSIST. AVLÆ ADVOCATI POSS.
ANNO SALVTIS M DCLXI.

Hoc beneficium Romanæ Urbi collatum recensuit etiam inscriptio Castro doloris apposita post Alexandri mortem his verbis.

ROMANAM ACADEMIAM SAPIENTIÆ SACRAM
PRVDENS ALEXANDER AMABILIOREM REDDIDIT,
ET OPPORTVNI OREM,
PVLCHRA ÆDIFICATIONE INSIGNI BIBLIOTHECA.
ROMA POTENTIVS REGITVR AMORE SAPIENTIÆ,
QVAM POTENTIAE METV.

Ut erga Sapientiam amorem excitaret sapientissimus Pontifex Bibliothecam hanc voluit publici juris facere; Quamvis enim claves apud Ministros sint, quibus id Custodiæ, & curæ tribuitur; nihilominus nemini claudendam statuit. Talem custodiam, ac curam imposuit præclaro viro Domino Fausto Airono Maronitæ hujus Collegii Maronitarum (ubi hæc scribo) olim Alumno, qui Syriacæ Linguae lectiones in eodem Archigymnasio quotidie habet, ac sua, qua pollet cruditione volumina edidit valde utilia.

VIRGINIS AEDE, ET PAVLI HOSPITIO
EXORNATIS ROMÆ:

Inigne Templum extat Romæ, quod vocatur corrupto nomine *Sancta Maria inviolata*, eo quòd sit in via, olim dicta *via lata*, cum qua via Flaminia conjungitur. Extructum illud fuit anno circiter septingentesimo, sedente Sergio Primo eo in loco, ubi Sanctus Martialis, Sancti Petri Discipulus construxerat Oratorium (ut dicitur in antiqua relatione relata à Floravante Martinello in descriptione ejusdem Templi) in quo celebrabat, ac cum aliis Christi fidelibus preces fundebat, atque de Fide Christi eructans melliflua verba multos baptizavit. Ibi post Divum Petrum commemoratum esse S. Paulum Apostolum monumenta referunt circa annum post Christum natum quinquagesimum nonum juxta Baronium à Martinello adductum, quamobrem hospitium Sancti Pauli illud Authores nominarunt.

Ubinam inquit Baronius anno 59. numero 5. fuerit ejusmodi, ejus Lucas meminit, Pauli hospitium, in antiquis monumentis Diaconia Sanctæ Mariæ in Via lata memini me legisse, illie primum hospitio exceptum fuisse. *Viget verò traditio* ait Lorinus in cap. 28. act. Apost. *ibidem Sancti Pauli conductas aedes fuisse.*

Baronium, & antiquissimam traditionem sequitur Pater Antonius de Balingham Societatis Jesu in suo Calendario his verbis. „ Hujus Romæ hospitium, ac habitatio, quæ a Æor. 28. vocatur conductum tot eximiis ibi gestis clarissimum, ubi catena circumdatus propter Christi confessionem mansit toto biennio cum custodiente se milite omnibus ad se adventantibus, prædicans Regnum Dei, ubi plures scripsit Epistolas ad Ephesios, ad Philippenfes, secundam ad Timotheum, ad Philemonem, ad Hebræos, ubi Dei visitatione roboratus est vide 2. ad Timot. Hoc inquam hospitium in Templum, cui nomine à Sancta Maria in Via lata conversum est, quod est inter præcipuas Cardinalium Diaconias.

Dicitur Templum *B. Mariæ* ob ejus præclaram Imaginem in eodem loco depictam à Sancto Luca, juxta relationem multorum inter quos est Fornerus Episcopus Hebronensis, qui ait unam è tabellis à se elaboratis Divum Lucam digito anulum gestantem innumeris, ut olim, ita, & modò miraculis exculptam, hospitio veteri gratæ memoriæ ergo reliquisse. Confirmat hoc idem inscriptio posita supra januam Saeculi subterranei.

O R A T O R I V M

QVONDAM SANCTI PAVLI APOSTOLI
LVCAË EVANGELISTÆ, ET MARTIALIS MARTYRIS
IN QVO, ET IMAGO MARIÆ VIRGINIS
REPARATA SISTEBAT.
VNA EX SEPTEM A BEATO LVCA DEPICTIS.

Cum autem multa miracula Beata Virgo Maria in dicta imagine operaretur, & Christiani adeam confluentes ad dictam Ecclesiam venirent, & refecti gratia læti ad propria revertenterent, vetustate, & devotione fidelium venerabilis inter ceteras Urbis Ecclesias evasit. Eam Sergius I. circa annum 690. die 25. Octobris consecravit, & inter Diaconias numeravit. Anno 1491. in meliorem formam Templum extructum est jussu Innocentii VIII. juxta narrationem Platinae, & Stephani Infesturae his verbis.

„ Die 23. Augusti 1491. ceceptum fuit opus Sanctæ Mariæ in Via lata, vide licet destruere dictam Ecclesiam, & aliam novam ædificare, cum demolitione arcus triumphalis, supra quem in aliqua parte erat ædificata, in ejus Ecclesiæ fabricationem fertur, Papam obtulisse ducatos quadringentos, Vice Cancellarius 300. Camerarius 200. residuum Magistris Architectores cum hoc, quod

33 marmora, & lapides tiburtini, qui reperirentur, sint ipsorum. Tempore postea Urbani VIII. Sacellum, in quo Deiparæ Imago colitur in augustiorem formam redactum est, & pretiosis lapidibus exornatum, ut docet inscriptio in pavimento marmoribus diversis composito his verbis.

SACELLVM BEATÆ VIRGINI
A IOANNE BAPTISTA DE ASTE RELICTVM
HÆREDIS ARBITRIO EXTRVENDVM
FRANCISCVS BONAVENTVRA DE ASTE, EQVES
SANCTI IACOBI VOLVNTATEM OPTIMI
PARENTIS PRO IMPERIO COMPLEXVS
HOC LOCO EXTRVXIT, ORNAVITQVE
VBI ILLE PRÆCIPVA VENERATIONE
HANC DEI MATRIS EFFIGIEM SEMPER COLVIT.

Alexander denique VII. conspicuam frontem, & Porticum addidit è lapide Tiburtino, quam Petrus Berettinus Cortonenfis delineavit. In Zona ejus frontis supra coronicem huc titulum apposuit.

ALEXANDER VII. P. M.
DEIPARÆ VIRGINI IMMACVLATÆ
ANNO MDCXLII.

In porticu tabula marmorea inscriptiorem habet hujusmodi.

ALEXANDRO VII. PONT. MAX.
LOCVS ANTIQVA VENERATIONE, SACER, ET NOBILIS,
IN QVO SANCTVM PAVLVM APOSTOLVM DIV MORATVM
NON SEMEL VNA CVM IPSE ECCLESIAE CAPITE S. PETRO
DE REBVS CHRISTIANÆ FIDEI DELIBERASSE,
VBI SANCTVM LVCAM EVANGELISTAM, ET SCRIPSISSE,
ET DEIPARÆ VIRGINIS IMAGINES DEPINXISSE
IAM INDE A PRIMIS TEMPORIBVS TRADITVM
CONGESTV TERRÆ OLIM DEPRESSVS, ATQVE INACCESSVS
FACILI SCALARVM DESCENSU
INMISSOQVE FENESTRIS LVMINE
PER PVRGATVS, EXORNATVSQVE
PRO FIDELIVM CVLTVI RESTITVTVS EST
ANNO SALVTIS MDCLXI.

In Templo autem suprâ januam hæc alia legitur.

ECCLESIA SANCTÆ MARIÆ IN VIA LATA
OLIM BASILICÆ NOMINE INTER VETERES VRBIS
VETVSTATE, ET CANONICORVM COLLEGIO INSGNIS
A SERGIO P. P. PRIMO DIACONIAE TITVLO CONSECRATA
SVB ALTARE CORPORE S. S. MARTYRIS AGAPITI COLLOCATO,
A LEONE IX. MVLTIS SANCTORVM DITATA RELIQVIIS.
AB EVGENIO IV.
MONASTERIO, ET ECCLESIA S. S. CIRIACI; ET NICOLAI
IPSI VNITIS AVCTA, ET LOCVPLETATA.
AB INNOCENTIO VIII.
NOVO ÆDIFICIO IN AMPLIOREM FORMAM REDACTA
ATQVE AB ALIIS SVMMIS PONTIFICIBVS
DONIS SPIRITVALIBVS CVMVLATA, DEMVM
AB ALEXANDRO VII.
MAGNIFICE INSTAVRATA EST, ET ORNATA
ANNO SAL MDCLXII.

IMMACV-

✽ XXXIII ✽

IMMACVLATAE VIRGINI VOTVM
ROMAE.

Frontem Templi ostendit numisma, in foro, quod dicitur *Campitelli*, extructi in honorem Sanctæ Mariæ, de Porticu dictæ ob imaginem ad eandem translata, quæ in alio Templo, non valdè ab eo loco disito, colebatur. Originis tantæ molitionis breviter hic meminisse oportet, ut lemma numismatis explicetur.

Grassante itaque Romæ pestifera lue anno reparatæ salutis 1656. regnante Alexandro VII. Senatus Populusque Romanus, qui optimè norat per Sacram Imaginem Beatæ Virginis in Porticu extinctam alias in Urbe pestilentiam, per eandem iterum extinguentiam sperantes, ad ejus perfugium, velut ad verum Palladium venerabundè accessere, humillimè Deiparam deprecantes, ut suæ imaginis sacræ obtentu, quæ in symbolum liberatæ olim Urbis Gallæ Patriæ cælitus effulserat, Romam suo dignaretur patrocínio, mulceretque sacratissimum Filium juste indignatum, respiceretque benignè corda Romanorum contrita.

Invisere interim pluries Excellentissimi Urbis Senator, & Conservatores Sacram Ædem, ad evertenda tot flagella, & Festo die Sanctæ Mariæ in Porticu addidere voti nuncupationem (ea adiecta conditione, si Sanctissimus Pontifex annuerit) quo promiserunt Beatæ Virgini corrogare aliquam argenti vim, ut sacram ejus imaginem splendidiori loco apud eandem Ecclesiam collocarent, prout judicio tanti Pontificis congruere visum fuerit.

Alexander itaque assensus est precibus Conservatorum, qui rursus votum ratum, firmumque habuere declarantes bona, redditusque omnes ejusdem Senatus, Populi que Romani in posterum Templo ædificando à se impendenda. Nequè in casum se vota nuncupasse perceperunt, tum illo eodem die experti sunt Sanctissimæ Virginis opem, quòd inde lues contagiosa paulatim repressâ minus quàm ante civis noceret, atque ita in dies minueretur, ut modico temporis intervallo restituta penitus fuerit. Alexander interim in eandem imaginem religiosissimus, non solum instituit solemnem totius Cleri, & omnium Ordinum, Patrum, etiam Purpuratorum supplicationem, & voto S. P. Q. R. assensus perbenigne est, verùm etiam ad Matris Dei honorem, & gloriam optati moliendo separatim exhibuit novoque ædificio excitando, & argenti copię corrogandę.

Demandavit igitur præstantioribus Architectonicę rei Magistris Provinciam situm considerandi, & demetiendi, ut simul referrent, an idem de præconcepto ædificio locandus esset idoneus, neque eorumdem relatione contentus locum, ipsemet lustravit 12. Kal. Februarii 1657. rem melius expensurus, sed sapientissimus Pontifex optimè inspecto, examinatoque loco satis à Populi frequentia segregato necnon aliquantulum fordido, parumque novę molitioni commodo, animum adiecit ad Ædem hanc Sanctę Marię in Campitello, utque augustiore, atque splendidiore consisteret loco, in ipsâ Campitelli area. Facesserat nihilominus negotium, & parum absuit, quin res inturbaretur ab injecta Pontifici menti consideratione, quòd Ædes Sanctę Gallæ lecta divinitus fuerit tanto pignori asserendo. Ea de re instituit Patrum cętrum, qui, maturè re discussa, nullum fore inconveniens testati sunt, si servata veteris Sanctuarii Religione prodigiola Imago alio decentius collocanda transferretur. Decerneret propterea Sanctitas Sua pro libito, quid ei videretur ad majorem cultum conciliandum Imagini. Alexander igitur dato diplomate anno 1661. injunxit Cardinali Martino Ginnetto in Urbe, ejusque districtu Vicario, sacrę imaginis translationem ab illa in Porticu ad hanc in Campitello Ædem, attributa, quousque Sanctuarium decentius construeretur, veluti sede, cui insideret Ara maxima: jussi Patres Congregationis Matris Dei illine huc divertere, ut eo majori obsequio Virginem venerarentur,

quò major esset religiosorum cœtus, servatis eisdem Patribus omnibus bonis, & redditibus S. Marię in Porticu, quoquo modò acquisitis, & titulo possessis, ut latiùs in diplomate continetur. Propterea Octavianus Carassa, Archiepiscopus Patracensis Vicarii Vicegerens iussu ejusdem Summi Pontificis faciens 19. Kalen. Februarii anni 1662. circa horam secundam noctis secretò transtulit Sacram Iconem, camque deposuit in Ara maxima S. Marię in Campitello, ibidem custodiendam, quousque edificium absolveretur; duos post dies illinc etiam Patres ad hanc Ædem commigrarunt juxtà Pontificis imperata, secumque detulere omnia, quę virtute chirographi eis permissa fuerant.

Comerant Patres domos novo edificio designando. Præfecerat recenti molitioni Pont. Max. Paulum Maccaranum nobilem Romanum Virum ob prudentiam Principis favore dignissimum, dato diplomate 11. Kal. Jun. anno 1660., simulque facta facultate in ulum Fabricę convertendi aureorum quinque supra decem millia. Nonis Martii ann. 1662. Domus cœpta est, & fundamenta satis lata, & profundè effossa sunt. Post septem menses festo die Dedicationis S. Michaelis Archangeli Sacro solemnî ritu Eminentiss. Princeps Hieronymus Boncompagnus Archiepiscopus Bononiensis, tunc temporis Pontificiæ domus Præfatus operatus est cœremonias omnes, quę jactum lapidis benedicti in fundamenta præcedunt, in loco ad id selecto, quem elegantè constituerant sericis peristromatis exornatum, iisque absolutis, supervenit Pontifex ipse, comitantibus Principibus Purpuratis Flavio Chisio, & Julio Rospiliosio, aliisque Principibus Viris proceribus, & Præsulibus, exceptus ad fores Ecclesię à Senatore, & Conservatoribus Urbis, Ugone Maffeo, Joanne Baptista Verospio, Hieronymo Vareseio, & Gaspare Alvaro, & à Patre Reverendissimo Rectore generali Congregationis Matris Dei Francisco Guinisio nobili Lucensi. Procubuit ante Altare Sanctissimi Sacramenti, effusisque aliquantisper precibus, ad locum sacris cœremonias comparatum se contulit, recitatisque consuetis precibus in fundamenta descendit, & ubi construendæ Arę maxime jam effosum erat, posuit lapidem benedictum tetragonæ figurę, quique exculptam exhibebat Sanctissimam Crucem cum nomine, & stemmate Alexandri VII., & eodem penè momento ab Eminentissimis Viris, & ab aliis Principibus conjecta sunt numismata, quorum pars altera referebat effigiem, nomenque Pontificis, & altera pars inversa recentis ædificii formam, cum hoc lemmate è cap. 2. Jonæ Prophetæ ab ipso Pontifice selecto QUÆ VOVI REDDAM PRO SALVTE DOMINO. Illud in nostra tabula expressum est sub numero XXXIV.

Ingenti perfunctus lætitia his perfunctus cœremonias ad pedum oscula, perquã benignè Patribus receptis, ab ipsa Ecclesia discessit, impertita 50. dierum indulgentia illis, qui solemnitati interfuerunt, & ceteris omnibus, qui intrà illum diem præfatam Ecclesiam inviserent. Felicibus hæc auspiciis exorditi cœmentarii ædificium, directore Equi. Raynaldo Populi Romani Architecto, brevi construxere absidem, & corporis Ecclesię portionem, quę Sacram Imaginem exciperet, Illustrissimi Præfati, & Administrî Nosoconii Consolationis, quorum curæ incumbit id pignus sacratissimum custodire, tabernaculum erexere ex ære inaurato ingenti sumptu, & magna Melchioris Gaspar Melitenis arte. Eodem ferè tempore Frons Ædis hujus è tiburtinis lapidibus, delineatore eodem equite Rainaldo, habuit initia, quę tamen absoluta est anno 1665. communique omnium plausu non infra plures alias, quę Romæ pulcherrimæ sunt, commendata est. E Pontifice eruditissimo hanc Architectus accepit inscriptionem, Zophoro illius frontis consignandam literis cubitalibus, ut factum vidimus.

S. P. Q. R. VOTVM
SVB ALEXANDRO VII. P. M.
S. MARIAE IN PORTICV A FVND. POS.
A. D. M D C L VI.

Vidit & Pontifex cum gaudio, & hanc novam concessionem sibi gratulatus est, propterea transtulit nomen, & titulum Diaconiæ Cardinalis S. Marię in Porticu, & in
Cam-

Campitello, eique Cardinales Diaconos eodem prorsus modo procedente tempore & non antiquæ, in qua titulus extinctus fuit, præficiendo esse decrevit huic Sanctæ Mariæ in Porticu, & in Campitello in Confforio XI II. Kalen. Sextilis anno 1660.

Alexandro VII. demum è vivis sublato, tantò parente orbata recens Ecclesia desperaverat, se amplius provehendam: Julius interea Rospiliosius renunciatus Pontifex, erga hanc Sacram Iconem devotus, præfecit eidem Eminentissimum Cardinalem Ludovicum Vindocinensem Ducem, qui manus adjutrices ædificio perficendo admovcret, & anno 1667. eodem Pontifice imperante, Sacra Icon ab abside veteris Ecclesiæ, ubi locata primùm fuerat, translata est ad recens Sanctuarium, deferente eam sub Baldachino Illustrissimo Gallo, Ariminensium Antistite, & peracta translatione detectus est paries, qui inter absidem erat, & confectis ritibus per eundem Antistitem expiata æde, ostia omnibus referata sunt magno Populi concursu, allecti pietate in hanc Sanctam Deiparæ imaginem.

Frons ædis exterior, quàm numisma exhibet tota è tiburtinis lapidibus inclegantem formam adfurgit. Primum insident parastatæ cum basi, & corona, resiliens ad Architectonicæ artis præscripta, altitudinis palmorum 12. circiter. Adfurgunt in parastatis quatuor columnæ cum epistillis corinthii ordinis, quibus ostium majus est intermedium, ad quod patet aditus per gradus tres. Ostium verò ornant duæ aliæ columnæ cum basi, & capitulis iconici ordinis Zophoro, & corona magna cum duobus semicirculis resultantibus. Sunt è lateribus duo ingressus, quorum latera item fulciuntur duabus columnis cum corona superimpõsita, supra quam lumen excipiunt duæ tetragonæ fenestæ, & cum parastatis, per quas recurrit magna coronæ, quæ semicirculum præfert, inter hæc conchylidium implet vacuum cum encarpis duobus parvis.

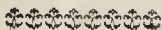
Corona magna supra easdem columnas partita est cum coronalypsi, & rosis, præfertque medium, quod acuminatum est Frontispitium, zona autem, seu zophoro præfert litteras, quibus indicatur Voti solutio.

Secundus verò ordo præfert parastatas cum basi, & coronalypsi, sicut in primo ordine, quibus aliæ, ut infra columnæ hærent jonici ordinis. Item capitula corona, ut supra de primis dictum est medium tenet frontispitium semicirculare, & supra recentitam coronidem duplex frontispitium acuminatum. A lateribus collocatæ sunt duæ tabellæ cum encarpis, & in ejus fastigio duo Cherubim cum aliis superpositis, & encarpis pariter recurrentibus. Fenestra media, quæ & tetragona fulcitur duabus columellis corinthii ordinis cum suis stilobatis. Decurrit desuper capitula corona resiliens cum frontispitio semicirculari, & aliud conchylidium medium inter frontispitium, & ante conchylidium à lateribus. Interior verò facies, quam modò describimus, & primùm in ingressu majoris ostii sese offert pro Dinthyro obex: è lapide tiburtino, qui responderet portæ, quem circumstant duæ similes columnæ, respondentes iis, quæ stant à lateribus ejusdem ostii.

Ædis omnis longitudo est palmorum duorum supra ducentos usque ad absidem exclusivè. Absidi verò longitudo est palmorum triginta trium cum dimidio. Tholi diameter est palmorum quadraginta trium; Cellis latitudo inest palmorum undecim, & semis; longitudo undecim, latitudo ædis, quæ major est palm. 136. quæ minor palm. 120. sunt decem in ea Cella ordinis corinthii. Tholus sese tollit supra octo columnas, estque testudinatus, & habet laterulam, à qua lumen est. Similes duæ columnæ ornant absidem, cujus sustentent fornicem. Duæque aliæ testudinem mediam fulciunt cellis majoribus se mutuo respicientibus, sunt ornamento à lateribus sex columnæ, duæ anticæ, & quatuor posticæ. Eidem duæ aliæ columnæ in una gæde supra pilas, omnes striatæ, & corinthii ordinis. Bases, & parastatæ, & duodecim palmi dictarum columnarum sunt è marmore Lunensi, reliquæ portiones sunt lateritæ, quibus marmoratum superinductum est. Supra cellas minores sunt octo chori, Musicis concentibus affabrè dispositi, & alter chorus est supra ostium Ecclesiæ. Absis præfert ab utroque latere duas fenestras, duæ inferiores sunt, duæ verò superiores. In tholi zona sunt etiam octo ovales fenestæ.

DEIPARAE IN CAELVM ASSVMPTAE
DIRVTO VETERE, QVOD INEIMA IN ARICIA SITV,
SORDIBVSQVE INCOMMODVM CORRVEBAT
ALEXANDER VII. PONT. MAX.
TEMPLVM ELEGANTIVS LOCO NOBILIORE
EXCITATVM. TVRRIBVS, AEDIBVSQVE, ATQVE
AREA ORNATVM, AC PERFECTVM D.
ANNO SALVTIS MDCXLIV.

✽ XXXVII ✽

SAPIENTIA IN PLATEIS DAT VOCEM SVAM.

Constat inscriptio numismatis verbis Salomonis in cap. 1. Proverbiorum exaratis, quo nomine *Sapientie* Sapientissimum Pontificem Alexandrum *Verf. 20.* nullo pacto mihi suadeo, significare voluisse *Sapientiam increatam*, scilicet ipsum Deum, qui (ut explicat Cornelius noster) per Predicatores, per Angelos, perque omnes Creaturas, quin, & per inspirationes internas, puta per illuminationes intellectui inditas, & impulsus voluntati immisos potenter hominibus predicat sui timorem, & amorem; nec etiam *Sapientiam incarnatam*, quæ est ipse Christus, qui circumivit Vicos, Pagos, & Castella, predicans ubique Regnum Dei; Hanc enim Sapientiam incarnandam tempore Salomonis, prævidit Spiritus Sanctus, & per eum ipse Salomon. Ita Beda, & Sanctus Hilarius in Psalm. 118. sed ut numismati congruat in tertio sensu accepta fuisse credo, significando Sapientiam creatam, puta prudentiam, honestatem, & virtutem, ut explicant Lyranus, & Janfenius apud eundem Cornelium. Salomon enim hic inducit Sapientiam per quamdam profopopejam, quasi personam subsistentem, imò quasi loquentem, & docentem, & quodcumque opus, quod prudenter, & sapienter etiam ab hominibus fit, quodammodo vocem habet, artificem, & authorem celebrantem, sicut Cæli à Deo conditi, ejus gloriam enarrant juxta Davidis documentum.

Numisma igitur Plateam representat è *Populo* dictam, in qua certè Sapientissimorum Artificum opera à se ipsis celebrantur: Assurgit in ejus centro Obeliscus, quem ab Equite Fontana inibi erectum diximus Sixti V. jussu. Tres ample Viæ ab ipso Obelisco, veluti à centro in Urbem protenduntur. Spatiofa ad Urbis moenia patet Janua, quam Alexander VII. felici, faustoque ingressui Svecorum Reginae exornavit. Prope ipsam Templum nobilissimum Deiparæ dicatum adest, ab eodem Pontifice in augustiorem formam redactum, ac demum duo alia Tempia eidem Virgini excitata videntur, tanquam Viarum augustissimi termini, & ipsius Plateæ nobilissima ornamenta. Quod in parte Tyberi proximior affurgit, Deiparæ, à *Miraculis* dictæ, dicatum est. In illo Sacra ejus Imago collocata fuit translata ex humiliori, & fordida æde, fluminis exundantis alluvionibus obnoxia, cum religiosa Franciscanorum Gallorum tertii Ordinis Familia. Aliud est Deiparæ de *Monte Sancto* nuncupatæ, quæ sub cura Patrum Carmelitarum in parum distante, sed augustissima Æde piè colebatur. Utrumque consilio Alexandri VII. excitatum post ejus mortem suis expensis Eminentissimus Cardinalis Hieronymus Castaldus absolvit, opus dirigente Equite Raynaldo, postquam suam operam dederunt Equites Berninus, & Fontana.

De his Templis plura in descriptione Romæ edita à Michaelo Angelo de Rubéis pag. 356.

NOBILIVS PER TE SITVS FLVAM INEXHAVSTVS.

P Er profopopejam Fons loquitur in hoc lemmate ab Alexandro VII. Regioni transtyberinæ restitutus: Suas ille aquas eruat in platea, in qua Calistus Primus Summus Pontifex, qui vixit anno Christi 221. juxta relationem Athanasii, & S. Damiani, citati à Donato Soc. Jesu lib. 4. cap. 1. Integro plusquam Seculo ante Constantinum Principe severo Transtyberinam Basilicam Virginis dicitur ædificasse, unde Fons Olei effluerat. De illo Baronius ad ann. 224. Taberna Meritoria antiquitus dicebatur ob ædem, in qua Milites benemeriti, ac bello inutiles hospitabantur. In hac igitur platea Fons antiquissimus extiterat, de quo hæc habet Albertinus. » Est marmoreus Fons apud Ecclesiam S. Mariæ Transtyberinæ, quem Lopes Cardinalis fundavit, ut carmina sculpta deoant, & cum » defecatus fuerit Reverendissimus Marcus Vigerius Savonensis, vir doctissimus » ejusdem tituli Cardinalis in pristinam formam restituit. Sed inscriptio vetus eidem Fonti apposita rem enucleatius declarat his verbis.

*In Roma
moderna
del Rossi
pag. 76.*

FONTEM HVNC VETVSTATE NOBILEM, ET DIRVTVM
ALEXANDER VII.
ET IOANNES LOPES CARDINALIS VALENTINVS RESTITVERE.
IVLIVS II.
ET MARCVS VIGERIVS CARDINALIS SAVONENSIS
INFORMEM ORNAVERE.
AQVAM TVBORVM DEVASTATIONE DEPERDITAM
GREGORIVS XIV.
ET PAVLVS SFONDRATVS CARDINALIS S. CÆCILIAE
DVCTIS AQVA FOELICI XV. VNCHS CONCESSERE.
DEMVM CLEMENTIS VIII. P. M. AVSPICIIS
PETRVS CARDINALIS ALDOBRANDINVS ROMANVS S. R. E.
EAM AQVAM ITERVM TYBERIS INVNDATIONE
DEVIAM REDVXIT.
HVNC QVI TOTIES PRINCIPVM LIBERALITATEM,
QVOTIES TEMPORVM INIQVITATEM EST EXPERTVS
S. P. Q. R. RESTAVRAVIT
ANNO DOMINI MDC III.

Fœlices undas Regioni Transtyberinæ hic Fons emanavit usque dum per Pontem Gregorianum supra Tyberim effluere potuerunt è monte Quirinali, quo Sixtus V. illas advexerat, at à vehementi Tyberis eluvione Ponte dejecto, aridus Fons evasit, ac tota ea regio aquæ penuriam delevit, donec Alexander VII. providentissimus Pontifex copiosos latices ex ductu Aquæ Paulæ in Janiculo emanantis ad eamdem Plateam corrivavit, in cujus centro Fontem extruxit, adjecta hac inscriptione.

ALEXANDER VII. PONT. MAX.
POST DIVVRNÆ ARIDITATIS SQVALLOREM
OB AQVAM FOELICEM PONTIS GREGORIANI
RVINA INTERRUPTAM
AQVÆ PAVLÆ VNCHS XXXVI. SALIENTEM
MEDIA IN AREA SILICE STRATA
AD VSUM, ORNATVMQVE PVBLICVM
RESTITVIT
ANNO MDCLIX. PONT. IV.

Dejecit

Dejecit etiã domunculas, quæ Foro impedimento erant, illud in elegantiore formã redegit, ut non minus Templi majestati, quã Urbis decori confulceret. Antiquum Fontem ab Alexandro VI. restitutum à Branante Architecto fuisse delineatum Vasarus affirmat, novum ab Alexandro VII. positum Berninus exornavit.

✽ XXXIX ✽

ALEXANDER VII. P. M. PIVS, IVSTVS, OPTIMVS.

SENENSIS PATRITIVS GENTE CHISIVS MDCLIX.

Imaginem Alexandri VII. in maximo numismate expressit Dominicus Jacobatius nobilis Romanus, adjectis epithetis, quæ pium, justum, & optimum Pontificem declarant. Quam benè illa sibi demeruerit Alexander ejus acta, omnibus nota abundè probant. Cardinalis Sfortia Pallavicinus plurimas ejusdem laudes edidit in sine historię Concilii Tridentini. Illas repetere cum à nostro instituto sit alienum, averfam numismatis faciem proponimus, in quã hæc inscriptio legitur.

✽ XXXX ✽

MVNIFICO PRINCIPI DOMINICVS IACOBATIVS.

ET FERA MEMOR BENEFICII.

GRati animi causa ob beneficia sibi collata liberalissimi Principis memoriam æterno eri consignavit Jacobatius, sibi suadens belluis pejorem se futurum, si recepta beneficia ubique non celebraret, quandoquidem & Feram memor beneficij Populo Romano admirante se ostendisse ex antiquorum monumentis accepimus. Illam ostendit numisma, scilicet Leonem crudelitare exutum ante Virum armatum veluti carulum mansuetum procumbentem. Rem totam exposuit Aulus Gellius lib. 5. cap. 14. quam narratam ait Appione, dicto Polyhistor in libro Ægyptiacorum, ut à se oculis suis visam his verbis. In Circo maximo venationis amplissimæ pugna populo dabatur. Ejus rei, Romæ cum fortè essem, Spectator fui: multa ibi sevientis Fere magnitudine bestiarum excellentes omniumque inusitata, aut forma erat, aut ferocia, sed præter alia omnia Leonum immanitas admirationi fuit, præterque omnes cæteros unius. Is unus Leo corporis impetu, & vastitudine, terrificoque fremitu, & sonoro, toruus, comisque cervicum fluctantibus animos, oculosque omnium in sese converteret. Introductus erat inter complures cæteros ad pugnam bestiarum Dæus Servus Viri Consularis. Ei Servo Androdus nomen fuit. Hunc ille Leo ubi vidit procul, repente quasi admirans stetit, ac deinde sensim, atque placidè, tanquam oscitabundus ad hominem accedit. Tum caudam, mox, atque ritu adulantium canum, elementer & blandè mover, hominisque sese corpori adjungit, eruraque ejus manus propè jam exanimati metu lingua leniter demulcet. Homo Androdus inter illa tam atrocis Fere blandimenta amissum animum recuperavit: paulatimque oculos ad contuendum Leonem refert. Tum quasi mutua recognitione facta, lætos, & gratulabundos videres hominem, & Leonem. Ea re prolius tam admirabili maximos populi clamores excitatos dicit, acertumque à Casare Androdum, quæsitam causam, cur ille atrocissimus Leonum uni parisset. Androdus rem mirificam narrat, atque admirandam. „ Cum Provinciam (inquit) Africam „ præconsulari imperio meus Dominus obtineret, Ego ibi iniquis ejus, & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus, & ut mihi à Domino terræ illius

„ Præfide tutiores latebræ forent, in Camporum, & arenarum solitudines con-
 „ cefsi, & fi defuiffet cibus, confilium fuit mortem aliquo pacto quarere. Tum
 „ Sole medio rapido, & flagranti Specum quamdam naçtus remotam, latebrofam
 „ que in eam me penetro, & recondo, ueque multò poft ad eandem Specum ve-
 „ nit hic Leo debili uno, & cruento pede gemitus edens, & murmura, dolo-
 „ rem, cruciatumque vulneris commiferantia. Atque illic primò quidem con-
 „ ſpectu advenientis Leonis territum ſibi, & pavefactum animum dixit, ſed poſt-
 „ quam introgreſſus (inquit) Leo uti reipſa apparuit, in habitaculum illud ſuum,
 „ videt me procul deliteſcentem, mitis, & manſuetus acceſſit, & ſublaturum pe-
 „ dem oſtendere mihi, & porrigere quaſi opis petendæ gratia viſus eſt. Ibi ego
 „ ſurpem ingentem veſtigio pedis ejus hærentem revulli, conceptamque ſaniem
 „ vulnere intimo expreſſi, accuratiusque ſine magna jam formidine ſiccavi peni-
 „ tûs, atque deteſti cruorem. Ille tunc mea opera, & medela le vatus, pede in
 „ manibus meis poſito, recubuit, & requievit, atque ex eo die triennium totum
 „ ego, & Leo in eadem ſpecu, eodemque victu viximus. Nam quas venabatur
 „ Feras, membra opimiora ad ſpecum mihi ſuggerebat, quæ ego ignis copiam
 „ non habens, Sole meridiano torrens edebam; Sed ubi me vitæ illius ferinæ
 „ jam percuſum eſt, Leone in venatum profecto, reliqui ſpecum, & viam ſermè
 „ tridui permenſus à militibus viſus, apprehenſusque ſum, & ad Dominum ex
 „ Africa Romam deductus. Is me ſtatim rei capitalis damnandum, dandumque
 „ ad beſtias curavit. Intelligo autem hunc quoque Leonem me tunc ſeparato
 „ captum, gratiam nunc mihi beneficii, & medicinæ referre. Hec Appion di-
 „ xiſſe Androdum tradit. Atque ideo cunctis petentibus, dimiſſum Androdum,
 „ & poena ſolutum, Leonemque ei ſuffragiis Populi donatum. Poſtea igitur vi-
 „ debamus Androdum, & Leonem loro tenui devinctum Urbe tota circum taber-
 „ nas ire, donari ære Androdum, floribus ſpargi Leonem, omneſque ferè ubique
 „ obvios dicere: *Hic eſt Leo hoſpes hominis. Hic eſt homo medicus Leonis.* Si-
 „ milem Leonis factum Sancto Hieronymo accidiffe communis opinio ſibi ſuadet, ut
 „ refert Pater Stephanus Menocchius, ſed Cardinalis Baronius cap. 107. de Abbate
 „ Geraſimo refert ex Prato ſpirituale à Joanne Evirato ad Sophronium inſcripto,
 „ his verbis. „ Hic Abbas quadam die deambulans ſupra ripam Jordani obviam
 „ habuit Leonem valdè rugientem ſuſpenſo pede, cui infixus erat calami aculeus.
 „ Cum igitur Leo vidiffet Senem ei vulneratum pedem oſtendit, Senex ſedens,
 „ pedemque apprehendens, calamum extraxit, & panno pedi alligato, Leonem
 „ dimiſit. Leo ſanatus Senem deſerere noluit, ſed ipſum quocumque inceden-
 „ tem comitabatur, Senex gratum Feræ animum admiratus inſuſis leguminibus
 „ nutrire cœpit.

Trattami-
 menti eru-
 ditii tom. 2.
 pag. 54.
 Cap. 107.

Talem grati Leonis virtutem exemplo confirmo, quod meis oculis Romæ uſur-
 pavi die 22. Novembris anno 1694. Circumducebat Olandus quidam Tigridem, &
 Leonem, atque harum belluarum oſtenſionem pretio concedebat, ut viveret: Ca-
 nis Leonem ſemper comitabatur, & ſua ferocia oblitus Leo cum Canem cubans il-
 lum perſepè veluti in amplexu fovens omnia ejus membra, quia beneficii memor,
 lenitèr lambebat. Canis enim, cum Leo gravi vulnere ægrotaffet, illud ſua lin-
 gua aſſiduè lambendo, morboſam ſaniem abſterſit, curavitque perfectè plagam,
 unde timorem in Canem Leo non incuriebat, quem mitem, ac beneficii memo-
 rem Canis experiebat.

Hujusmodi exemplis edoctus Jacobatius ſuam animi grati virtutem percuffo
 numiſmate declaravit. Illud in ærea tabula inſertum obtulit, in qua Veritas ex-
 culpta palmam ſiniſtra tenet, triumphantis inſtar, mendacium, & livorem con-
 culcans, dextera autem ſimul cum fama paginam oſtentat, in qua hoc elogium in
 Alexandri laudem Jacobatius expreſſit.

XXVII

XXXII

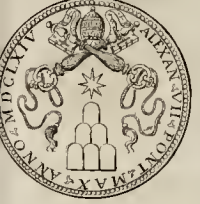
XXXIII

XXXIV pag. 34.

XXXV

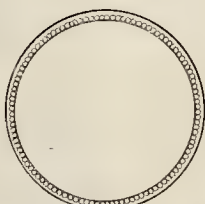
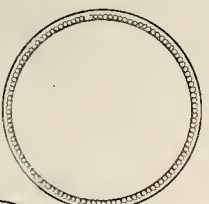
XXXVI

XXXVII

XXXVIII

ALEXANDRI VII. 699

ALEXANDRO VII. P. O. M.
 VRBE A PESTE EXPVRGATA.
 VIIS, PLATEIS, SALIENTIBVS, ÆDIFICIIS, TEMPLIS EXORNATA,
 REI FRVMENTARIÆ COPIA CARITATE CVMVLATA,
 A BELLORVM PERICVLIS, TERRA, MARIQVE PRÆSIDIIS
 CONFIRMATA,
 VENETIS CONTRA TVRCAS MILITE CLASSE,
 ARGENTO SÆPIVS ROBORATIS.
 SOCIETATE IESV IN EORVM DITIONEM RESTITVTA.
 SVETIÆ REGINA ROMANAM PROFESSA FIDEM
 POMPA TRIVMPHALI EXCEPTA.
 PROBATA PP. INTEGRÆ VIRTVTIS CENSV AD PVRPVRAM
 DELECTIS.
 TRIPLICI PORTICV VATICANÆ AREÆ CIRCVM DVCTA.
 PETRI CATHEDRA PONTIFICALI DECORE IAM IAM NOBILITATA.
 S. P. Q. R.
 COMMVNI PLAVSV STATVAM IN CAPITOLIO DECREVIT,
 MODESTISSIMVS PRINCEPS RECVSAVIT
 DOMINICVS IACOBATIVS ROMANVS.
 PVBLICIS INSVPER MONVMENTIS
 BENEFICIORVM IN RELIGIONEM, IN PATRIAM,
 ET IN SE IPSVM MEMOR.
 NVNCTIMA EX ÆRE, ARGENTO, AVRO IAM CONFLATVM
 HIS TANDEM CHARTIS ÆRE PERENNIORIBVS COMMISSVM
 OBSERVANTISSIMVS CONSECRAVIT ANNO
 QVO SOLLICITVDINIS PONTIFICIÆ
 VOTORVM ÆRVMNARVM ÆRIS.
 MAGNO PAR PRETIO REDEMPTA,
 MANABAT DE CAELO PAX.

Hæc omnia incisa in ærea lamina à Joanne Baptista Bonacina, Eques Petrus
 Borettinus Cortonenfis delineavit.

✠ XXXXI ✠

ALEXANDER VII. CHISIVS SENENSIS PONT. OPT. MAX.

I Mago Alexandri Senensis in numismate nescio qua occasione fuso, & in
 averfa parte ejusdem sunt insignia gentilitia, quæ hæc verba circumdant.

✠ XXXXII ✠

ALEXANDER VII. CHISIVS SENENSIS PONT. MAX.
 ANNO II. CREATVS.

CUr hæc verba fuerint expressa parùm à superioribus dissimilia ex nullo do-
 cumento assequi potui; illud cufum fuisse anno 1656., idest Pontificatus
 Secundo videntur indicare; de Gentilitio Chisiorum stemmate hic excul-
 pro innuere sufficiat illud in quatuor areolas divisum esse, quarum duæ sex mon-
 tes aureos continent, quibus Sidus etiam aureum imminet in campo rubro, aliæ
 verò in campo eianco querecum habent. Illam in præmium reculisse à Julio II.
 affirmat Jo: Palatius Augustinum Chisium, quem idem Pontifex maximus faciens
 omnibus Ecclesiæ thesauris præfecit, quos recta fide, & totius Orbis plausu tractavit.

Pag. 60.

Tom. II.

H h 2

ELE-

✠ XXXXIII ✠

Mai. 13.

ELEVABITVR SVPER COLLES 1655.

✠ XXXXIV ✠

Job. 13.

ET BENEDICTI ERVNT QVI AEDIFICARVNT TE.

Numisma ea ære formatum, atque in fundamentis positum novarum Aedium, quas anno 1655. extruxerunt PP. Camandulenses, qui Eremiticam vitam ducunt in agro Bononiensi prope oppidula vulgo dicta *Fizzano*, & *Cerretolo*. Primum lapidem sacris benedictionibus expiatum solemniter collocauit Illustrissimus Bentivolus Bononiensis Ecclesie Archidiaconus, sub auspiciis Sancti Benedicti, & Sancti Romualdi, quorum effigies in numismate sunt exculptæ.

Ejusdem generis numismata anno sequenti 1656. in fundamentis novi Templi solemniter posuit cum primo lapide Illustrissimus Joseph Masottus Tyberini Episcopus, nulla alia inscriptione adiecta. Plurima similia numismata ex argento confata, eo die distributa fuere præclaris viris, qui adfuerunt. In his insignia gentilitia sunt Alexandri VII. eo tempore regnantis, Eminentissimi Cardinalis Hieronymi Boncompagni Bononiensis Episcopi, Eminentissimi Joannis Hieronymi Lomellini Bononiæ Legati, atque verba in utraque facie numismatis apposta cum edificio aedificantibus bona augurantur. His enim cælestes benedictiones, illi incrementum fabricæ prædicuntur.

✠ XXXXV ✠

ALEXANDER. VII. PONT. MAX.

A N N O MDCLXIV.

Montes eum sydere Familiæ Chisig, relicta quercu, quam in aliis numismatibus expressam vidimus præfens numisma præfert, & in parte averfa Pontificis imaginem. Montibus superstant clavæ Pontificiæ in formam crucis dispositæ cum tiara, triplici corona exornata. De omnibus his satis alibi dictum est; pro coronide tantum addo; Paschali II. potestatem Pontificiam septem clavibus significatam fuisse non duabus cum Romæ Eclesiæ possessionem apud Lateranensem Basilicam adiret. Verba Anonimi scriptoris ejus ætatis Franciscus Maria Torrigius refert. *Hic* (idest Paschalis) *Baltheo succingitur cum septem exinde pendentibus clavibus, ex quo sciat, septem sigillis septiformem spiritus Sancti gratiam &c.* Hunc ritum etiam narrat Andreas Victorius in addit. ad Ciac. tom. 1. pag. 904. & Platina parum differt cum ait Baltheo succingitur unde septem claves septemque sigilla pendebant. Quam ob rem Jvo Carnotensis Episcopus, quem splendorem Ecclesie Vaticanæ vocat Baronius, constantiam inculcans eidem Pontifici, suadet, *ut pertinax clavibus, & catenis Petri fortiter teneatur.*

*In Cryptis
Vaticani.
pag. 597.
part. 2.*

✠ XXXXVI ✠

Interaliqua Tempora, quæ Romæ extabant Templum Minervæ dicatum numerabatur; Illud ex Plinio in suis de Romanis antiquitatibus libro, hisce verbis describit. „ Templum Dæ Minervæ aedificatum, seu dicatum fuit à „ Magno Pompejo ex manubiis, ubi omnia victarum à se gentium insignia, ac „ titulos

titulos reposuit, ut est apud Plin. lib. 3. cap. 26. Templum varie ornatum, instructumque fuit, addito simulachro ipsius Deæ, cui varia quoque à suis Sacerdotibus fiebant Sacrificia. Nam ei Victores redeuntes e bello triumphantesque sacrificabant in gratiarum actionem, quas ei, tamquam Deæ armigeræ, referrebant; Quo circa etiam ægide sinistra, & hasta manu dextera longa, induta toga fingi pingique erat solita. Interdum caput Medusæ in scuto præferens. Bellona propterea quasi Dea Bellatrix, dicta à Græcis Pallas, Minerva à Latinis dicitur. Fabulantur etiam Poetæ, eam è Jovis Cerebro natam ob eam fortassis causam, quod cum sapientissima fuerit foemina, & ideò sapientiæ, & bonis artibus à Veteribus præpositam significare eo commento volverint, sapientiam, pro qua sumebatur Minerva, ex inexausto sapientiæ fonte dimanasse. Hoc Deæ Sapientiæ Templum cædit Ædi Beatæ Virginis, veræ Sapientiæ Matris, quæ supra Minervam vulgari cognomine dicitur, & illi Patres Prædicatores ejusdem sapientiæ cultores inserviunt. His sub Gregorio X. circa annum 1275. tales sedes assignatæ sunt, ut narrat Octavius Paucirolos.

Ne referti
naseofsi pag.
819.

Prope eundem locum aliud Isidi dicatum fuisse enarrant aliqui, de quo fuscus agit Pater Athanasius Kircherius in præfationibus ad interpretationem obelisci Ægyptiaci inter Isai Romanæ rudera detecti, exponitque ejus formam ad pag. 6.

Cap. 3.

Eo in loco cum Patres Ordinis Sancti Dominici fundamenta jacerent pro nefcio quo muro erigendo in profunditate quindecim fere palmorum obelisci molem ibidem latere statim conjecerunt. Rumore mox in Urbe, ut in hujusmodi novitatum detectione fieri assolet, exorto, res ad Summi Pontificis Alexandri VII. aures delata rei examinandæ desiderium movit, unde statim Illustrissimus Dominus Archiepiscopus Corinthi, tunc temporis curæ domesticæ in Palatio Apostolico supremus moderator, postea S. R. E. Cardinalis Ninus, R. P. Michaeli Angelo Jacobutio dicti Cænobii Priori, opera Patris Athanasii Kircherii renunciari jussit, Summi Pontificis voluntatem esse, ut obeliscum, densa adhuc terrestrium quæscillarum mole obrutum, erui curaret. Quod statim executioni mandatum fuit; interim cum Tyburi Kircherius moraretur obelisci jam eruti delineationem ad illum miserunt, in qua Ægyptiaci ingenii indolem deprehendit, verum quartum decem latus, eo quod illud obelisco prostrato terræ insitens sine ejus revolutione delineare nescierint, unde tribus lateribus solummodo expressis diligenter à Kircherio collatis juxta hieroglyphicæ artis regulas, etiam non viso adhuc obelisco, quartum adject, quod revolutum jam obelisco detexerant, nec aliud, quam quod ille absens delineaverat, recognoverunt. Hujus peritissimi viri experimenti extat attestatio in Epistola Josephi Petruccii exposita post cap. 1. Præfationum ab ipso Kircherio, cui jubente Pontifice obeliscum interpretandi cura commissâ fuit, & publici juris factum accepimus in Volumine Romæ impresso anno 1666.

Est autem hic ex minorum obeliscorum numero unus quorum Pub. Victor, teste quadraginta quatuor Romanorum Cæsarum, tum curiositas, tum magnificentia in æternum Urbis ornamentum aduxerat. Simetria obelisci, teste Kircherio, ita se habet. Altitudo est 24. palmorum, inferior basis 3: palm. cum 1. sext., superior latitudo, ubi pyramidion terminat duorum palmorum cum una quarta, pyramidion verò 2. palm. cum 3. quart. palmor. altitudinem continet. Abacum, cui impositus fuerat palm. 3. cum 3. quart. palm. altum una cum obelisco repererat. Obeliscus ex lapide Ægyptio, qui vulgo *granito rosso* dicitur constat, hic præterquam in Thebana Ægypti Proviucia, teste Plinio, in nulla alia mundi parte effoditur, propriisque Ægypti partus est.

Illum Alexander VII. ut omnigenæ eruditionis amantissimus, & ad ardua quævis præstanda magna mentis amplitudine præditus, in foro ante Templum Sanctæ Mariæ supra Minervam collocari jussit. Provincia Equitis Bernino demandata, ille varias bases excogitavit, supra quas erectus altius elevaretur, & angustior appareret, sed cæteris eam anteposuit, quæ Elephantem dorso illum sustententem demonstrat, adiecta marmorea alla basi sub ipso Elephantem cum bis inscriptionibus, scilicet in parte, quæ Templum respicit.

SAPIENTIS ÆGYPTI
 INSCVLPTAS OBELISCO FIGVRAS
 AB ELEPHANTO BELLVARVM FORTISSIMA
 GESTARI QVISQVIS HIC VIDES
 DOCVMENTVM INTELLIGE
 ROBVS TÆ MENTIS ESSE
 SOLIDAM SAPIENTIAM SVSTINERE

In ejusdem basis latere aduerso .

VETEREM OBELISCVM
 PALLADIS ÆGYPTIÆ MONVMENTVM
 E TELLVRE ERVTVM
 ET IN MINERVÆ OLIM
 NVNC DEIPARÆ GENETRICIS
 FORO ERECTVM
 DIVINÆ SAPIENTIÆ ALEXANDER VII.
 DEDICAVIT ANNO SALVTIS
 MDC LXVII.

Talem Obeliscum præbet numisma admodum rarum , ipsumque in adiecta tabula fideliter expressum damus ex libro P. Kircherii .

✻ XXXXVII ✻

TEMPLI, ET PORTICVS MAIESTATE
 A SORDIBVS REPVRGATA.

Templum , ac porticum memorat inscriptio , quod numisma representat , idest antiquum Panteon , quod toto Orbe celebre est , hodieque Romæ extat etsi ornamentis omnibus exutum . De illo loquens Plinius , *Panteon* (ait) *Jovi statore ab Agrippa factum , cum theatrum ante texerit Romæ &c.* Dio tamen lib. 53. ab Agrippa restauratum , seu perfectum fuisse affirmat his verbis . *Panteon quoque perfecit Agrippa . Id sic dicitur fortasse , quod in simulacris Matris , & Veneris multas Deorum Imagines acciperet , ut verò mihi videtur inde id nominis habet , quod forma convexa salsigiatum Cali similitudinem offenderet .*

De Urb.
 Splend. cap.
 6.

De Templo
 Vatic. lib. 5.
 cap. 20.

Illud pro certo habendum , omnibus Diis dicatum fuisse , & inter pulcherrima templa poni à Plinio , artificesque adeò illud admirari , ut vocent absolutissimum opus . Latitudo longitudo atque altitudo par est , pedum 158. referente Illustriissimo Casali , palmis verò 194 . $\frac{1}{2}$ juxta Equitem Carolum Fontanam .

Crasitudo parietis circularis lateritii pedum 22. pal. 22. ait Fontana . Itaque linea , quæ extimam templi superficiem cum porticu ambit , est pedum 700. circiter ait Casalius , & Fontana palmis esse 798. sine porticu . Inter autem ornamenta , quæ sub Augusto huic templo addidit Agrippa porticus numeratur , cujus moles 28. columnis incumbit ex lapide Ægyptiaco , altitudinè pedum quadraginta . Opertum erat templum tegulis æneis prægrandibus , sicuti pariter erant trabes suprâ ejusdem porticum argenteis tessellis tectæ , quas Constantinum tertium abstulisse asserit Anastasius in vita Vitaliani Pontificis his verbis . *Omnia , quæ erant in aere ad ornatum Civitatis deposuit , sed & Ecclesiam Beate Mariæ ad Martyres , quæ de tegulis æneis erat cooperta discooperuit , & in Regiam Urbem cum aliis diversis quæ deposuerat direxit .* De ceteris legatur Palladius , & Serlius , quæ ea prolixè exararunt , item Nardinus lib. 6. cap. 4.

Hic indicare sit satis porticum hanc flammis deflagrasse , imperante Trajano , ut nonnulli referunt . Anno secundo Pontificatus Evaristi (inquit Ciacconius ,) qui fuit Trajani Imperatoris Decimus Tertius , Romæ fulmine tactum celebre illud

Ins. I. col.
 88.

illud templum Panteon dictum, sed ab Adriano restauratum scribit Angelonus.

Fol. 14°.

Hoc nobile templum petens Bonifacius IV. referente Ciacconio, & Baronio anno 607. num. 1. detestatus Idolorum cultum, Jovem inde Deoque omnes expulit, ut Virgini Mariæ, Sanctisque Omnibus Ædes ea meritò consecraretur, quæ nunc à forma circulari *Rotunda* à Romanis vocatur. Quam Ædem donatam Ecclesiæ Christi à Phoca Augusto, Beda gravis Auctor, ac ferè illius ætatis, memoriæ mandavit, & post eum Valafridus in libro de exordio, & incrementis rerum Ecclesiarum, & Anastasius pariter Bibliothecarius. Fuit dedicatum hoc Illustrissimum Templum à Bonifacio IV. anno 610. die 13. Maii, quo eodem die 28. curribus onustis fuere translata multa Sanctorum Martyrum Corpora ex diversis Cœmeteriis Urbis Romæ, & ibidem juxtà aram maximam recondita. Sexcentis triginta duobus propè annis postquam illud conditum fuerat in Idolorum cultum ad Religionem Christianam trassatum, nuncupatumque fuit Sancta Maria ad Martyres. Hucusque Ciacconius.

Hic placet advertere cum Gretsero de festo Corporis Christi Cap. 8. Idololatriæ Fana non semper fuisse eversa, sicuti quidam prophani Ethnicorum Ritus, sed à malo sine abstracta ad bonum translata esse. Hoc Dinus Gregorius jussit in Anglia fieri Epist. ad Mellitum Abbatem Fana (inquit) Idolorum destrui in eadem gente minime debent, sed ipsa qua in eis sunt idola destruantur, aqua benedicta fiat, in eisdem Fanis aspergatur, altaria construantur, reliquia ponantur, quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est, ut à cultu Dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa sana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, ut Deum verum cognoscens, ac adorans, ad loca, quæ consuevit familiariter concurrat hætenus D. Gregorius.

Lib. 9. Epist. 71.

Hoc deinde, templum, Sanctæ Mariæ ad Martyres dictum Benedictus II. Pontifex circa 685. restauravit, exornavitque. Hadrianus itidem Primus (ut patet ex antiquo Codice Nonantula servato, quem Ciacconius allegat tom. 1. col. 559.) in eadem Basilica fecit vela de palliis sericis numero viginti, & lineas viginti, renovavitque Cyborium de argento, quod ex vetustate consumptum erat, & addidit in eo argenti libras sexaginta, sed & arcum in eadem venerabili Ecclesia fecit de argento pensantem libras duodecim.

Etrom. ann. 685. n. 9.

E Cinc. col. 480.

Anno deinde circa 1447. Nicolans V. plumbeum operimentum, quod septingenti post restitutionem anni consumperant iterum restituit; Urbanus VIII. aliquot columnis adjunxit Capitula, atque trabes imposuit ad sustinendum tectum tegulis imbricatum, loco anearum, quas substulit ad columnas efformandas pro ornato Confessionis Divi Petri, ut enarravimus in nostra historia Templi Vaticani.

Alexander demum Septimus hinc egesta humo Fori, quod supra Fani selum valde attollebatur, humiliorem æquari planticum jussit, tum nonnullas angulares columnas Capitulis, Epistiliis, Zophoris, Coroniceibus exornatas, quæ in dextera porticus parte deerant, excitari curavit. Duæ illarum fuerunt effosæ juxtà templum Divo Ludovico Galliarum Regi dicatum, quas antiquarii nonnulli in Thermis olim fuisse Alexandri sibi suaserunt, magnitudine omninò illis pares, quæ porticum Pantheonis exornabant, at marmore tamen diverso efformatæ. Fuerunt enim erutæ ex fodinis Insulæ Elbæ; illæ autem ex Ægypto advectæ. Jussu itidem Alexandri, perinde ac fuit antiquitus, obducere fornicem inchoarunt marmoratis; Æneam inde laternam vitreis instructam cancellis, qui illabentes è summo vertice arceret imbres, ædis supremo culmini superstruere intendebat, cum ejusdem interitus tantum ademit Romæ beneficium, & subiectis testudini plasticis operibus amotis, in pristinum restituta sunt omnia; intercolumnia claris ferreis Clemens Nonus intersepavit.

Antiquam hujus templi effigiem in lamina expressit Antonius Laferus Rome anno 1549. in qua videntur quinque gradus, per quos ad templum ascendebatur. Ante Porticum extabat labrum ex porphirite, & duo ex Ophite Leones Ægyptiis notis illustres, ex proximis Agrippina, & Neronis thermis in celebriorem locum Pontifices, ne situ, & squallore jacerent, ante Pantheon collocari jusserunt. Sixtus postea V. ad fontem Aquæ Felicis trassit. Præsentem ejusdem statum Romæ vulgavit

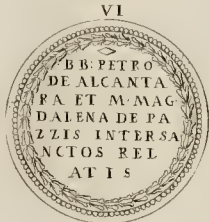
gavit Mattheus Gregorius de Rubéis in lamina incisum à Petro Paulo Girelli ,
postea Eques Carolus Fonrana in libro 7. de Basilica Vaticana luculentius ejus
partes , tum interiores tum exteriores ostendit .

❖ XXXXVIII ❖

TV DOMINVS, ET MAGISER.

Nihil peculiare suggerit numisma pluribus aliis ejusdem generis simile
à nobis jam expositis . In eo nulla temporis nota exculpta inspicitur ,
fortasse ex eo quòd ferè singulis annis eudi solet à Pontificibus Ro-
manis , nec semper variari expressio locutionis pedum , à Salvatore Discipulis
factæ .

❖ II ❖

IPSE DOMINVS POSSESSIO EIVS

1667.

Unt verba signi Clementis IX. ex libro Deuteronomii accepta, numismati etiam insculpta, quod die possessionis vulgarum fuit. In eo videtur Agnus Crucem tenens, quo Christus Dominus Mundi Salvator significatur, juxta morem antiquorum Christianorum, in antiquissimis musivis expressum, à Conciliis probatum. Videatur Gregorius Nazianzenus orat. 42. in Pasch. ubi Christi, & Agni paralellum eloquentissimè describit. Protenso digito indice Joannes Baptista, & Præcurfor ab Agni nomine Christum indicavit. Petrus quasi Agnum immaculatum Christum vocat epist. 1. c. 1. Andreas Egeæ Proconsuli respondit, se quotidie Deo immolare immaculatum Agnum in altari, quem postquam omnis credentium Populus manducavit, Agnus, qui sacrificatus est integer perseverat, & vivus. Ut habent acta passionis Sancti Andree à Presbyteri Achæ perscripta. Pierius Valerianus docet in Hieroglyphicis Christum significatum per Agnum purpureum, quia sanguine suo profuso purpuratus nos redemit, ut effatur Sanctus Augustinus serm. de Cain, & Abel. Sic in labro fontis Lateranensis Agnus ex auro purissimo pensans libras 30. fundebat aquam sub Constantino Augusto ex Baronio; alias autoritates percurrere apud Josephum Mariam Suarezium Episcopum Vasionensem in Corollario secundo de Agnis Dei cap. 9.

Ob hanc igitur rationem sub expressione Agni significata fuit Basilica Lateranensis Christo Salvatori dicata, seu Ecclesia universalis, cujus Caput est Christus, ejusque possessionem Domino, non sibi tribui passus est sapientissimus, ac piissimus Pontifex, à quo sapientissimè verba illa usurpabantur, *Dominus meus, & Deus meus, pars mea Deus in æternum.*

Eo die possessionis S. P. Q. R. epigraphes aliquas exposuit, ut modestissimo regnanti Pontifici gratularetur. In media Capitolini Palatii facie expressa coloribus Clementis effigies hac ornabatur inscriptione.

C L E M E N S I X. P. O. M.
RELIGIONE, MVNIFICENTIA, INTEGRITATE CONSILIO,
ET QVAM NOMINE INDVIT, CLEMENTIA.
AVSPICATISSIMVM PRINCIPATVM, PAREMQVE PVBLICIS
VOTIS ATATEM VENERAVNDVS ADPRÆCATVR,
ANNONÆ AMPLIFICATÆ BENEFICIO GRATISSIMVS.
S. P. Q. R.

Descendentibus verò ab area Capitolii in una Septimii Severi arcus facielalis occurrebat inscriptio.

TRIVMPHALE SEPTIMIÏ SEVERI CÆSARIS NOMEN NE QVÆRAS HIC LECTOR, AD ORIENTEM CLEMENTIS IX. P. O. M. MAIESTATEM OBSCVRATVR, QVID PRODEAT SEVERVS, VBI CLEMENS ELVCET. LEGATIONEM ILLE GALLICAM SVA FEROCIA FVNESTAVIT. HISPANICAM ISTE MVNIFICENTIA BEAVIT SVA SIBI PVRPVRAM ILLE CRVORE TINXIT, HIC SVDORE; MANV ILLE, HIC MENTE FIRMAVIT IMPERIVM. BELLORVM ILLE FLAMMAS ACCENDIT, HIC CONATVR EXTINGVERE; TRIBVTA ILLE AVXIT, HIC LEVAVIT; VTERQVE REI FRVMENTARIÆ AMPLIFICANDÆ STVDIOSVS, SED ILLE AMBITIONIS INGENIO, HIC GENIO CHARITATIS. SVPRÆ CÆSAREM IN CVNCTIS PONTIFEX SPE-

CLEMENTIS IX. 707

SPECTACVLA ILLE POP.ROM. DEDIT, VNVM SE GENTIBVS OM-
NIBVS ADORANDVM SPECTACVLVM FECIT.

In alia ad forum vergente hæc erat.

VESTRÆ FELICITATIS AVSPICIVM HABETIS POPVLI CLE-
MENTIS IN NOMINE, QVID CALAMITATIS TIMEANT, QVOS
AMANTISSIMVS PRINCEPS IN PONTIFICIO CORDE TVETVR, ET
FOVET, AD VESTRAM ILLE QUIETEM EVIGILAT, AD VESTRA
COMMODA FATIGATVR, SVAMQVE MENTEM DIVINÆ PROVI-
DENTIÆ VICARIAM AD DELICIAS VESTRAS EXHAVRIT VULTV,
SERMONE, MORIBVS, ANIMO CLEMENTISSIMVS IN PVBLICAS
TANTVM CALAMITATES AVSTERVS. EXVLTATE GENTES, PLA-
DITE POPVLI, FESTINAQVE ACCLAMATIONE, VBIQVE ILLVD
INSONET CLEM. IX. PRINCIPVM, PROCERVVM, POPVLORVM PA-
TER VIVAT. VIVE, ET DE NOSTRIS NVMEN TIBI CONFERAT
ANNOS.

In fronte Arcus à Parmensi Duce excitati talia legcbantur.

CLEMENTIAM PRÆCESSIT CHARITAS,
ISTAM EXPERTI POPVLVS RELIGIO PAVPERES
ILLAM VENERATVRI ORBIS, ET VRBS
EX VTRISQVE ADMIRANDA ORTHODOXA IVSTITIA
SVB FÆLICISSIMO PRINCIPATV.
CLEM. IX. PONT. MAX.

Titi quoque arcus duobus Clementis Elogiis inscribcbatur uno Romam,
& altero Lateranum spectante, primum hoc erat.

TITVM QVID ADHVC MEMORAS ROMA, BENIGNITATE, MV-
NIFICENTIA, FAMA, PRINCIPATV, SANCTIMONIA, PRÆSTAN-
TIOREM HABES IN CLEMENTE, NON CÆDIBVS, ET FERRO, SED
MVNERIBVS, ET AVRO POPVLORVM SIBI ANIMOS SVBIGENTE,
VT IN GENTIVM AMORE TRIVMPHET, NON ALIA HIC AMAT
ERIPERE SPOLIA, QVAM CALAMITATES, VTI NAM QVI CLE-
MENTIA TITVM VINCIT, VINCAT ÆTATE.

Secundùm verò istud.

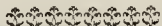
HABVIT IN TITO ROMA, QVEM AMARET, ORBIS QVEM TI-
MERET, IN CLEMENTE AMANDA SVNT OMNIA, TIMENDVM NI-
HIL. VOTA, CVRAS, MANVS AD BENEFICIA TANTVM EXPLICAT,
POPVLOS OMNES CAPACISSIMO CORDE COMPLECTITVR, PRIN-
CIPATVS PONDVS HILARIS SVBIT, VT POTENTIAM CHARITA-
TIS EXERCENS AMET, ET AMETVR SVIS OBSEQVIIS. CLEMEN-
TEM MVNDVS CORONAT, CLEMENTIS BENEFICIIS MVNDVS CO-
RONATVR.

Lateranensem Basilicam ingressui Pontificis oculis hæc janua: majori super-
imposita exhibebantur.

INGREDERE PONTIFEX MAXIME
HÆC REGIA EST A DEO TVA TIBI DESTINATA.
HIC ACCIPE CÆLI CLAVES,
TVVM ERIT RESEERARE CÆLVM,
QVIA TVVM EST RECREARE TERRAM.

Ultima inscriptio in Lateranensis Tribunæ sinu visebatur .

HOC SPATIVM, QVOD VIDES, AB OCTAVO CLEMENTE ORNATVM. HVNC VERÈ HABET LVCEM SVAM PRÆSENTE TE CLEMENS. NON AVRO ECCLESIA ADORNATVR; ADORNATVR CHARITATE, HIC QVOQVE VISA EST SALVATORIS IMAGO, QVÆ PER TE RVRSVM APPARET POPVLO ROMANO.

CONSTANTIA SILVERII AD IMITANDVM PROPOSITA .

ABsolutis omnibus, quæ auspiciando Pontificatus Sacrorum Ritus, & Aulæ Romanæ consuetudo præferibit, totum se Clemens curandæ Reipublicæ applicuit, identidem seipsum admonens, quid Deo, quid Dèi Ecclesiæ deberet, in quam graves temporum difficultates incidisset, & quanto in periculo Christiana res esset. Cumque probe nosset solere Principes, ubi imperia auspicantur, multa ac præclara de se polliceri, quæ frigescente paulatim spiritu, & aliis more humano succedentibus curis, exequi postea negligunt, ne quid simile sibi accideret, excitaram in Republica expectationem magnis Fidei vinculis adstrinxit. Inter quæ illud fuit, quod pluribus viris meritò, ac dignitate præstantibus significavit, quæ aggredi, à quibus se abstinere decreverat pro vindicanda Sedis Apostolicæ reverentia, & veteri instauranda disciplina, qua eos si Fidem fefelisset, haberet dedecoris sui testes. Numismati quoque, quod primum eo Pontifice eusum fuit post initam possessionem Lateranensem, verba emblematis consona inscripsit. CONSTANTIA SILVERII AD IMITANDVM PROPOSITA. Renunciatus Pontifex fuerat die S. Silverio Pontifici sacra, cujus viri sanctitas fortitudine, & constantia magnis calamitatibus pro autoritate Romanæ Ecclesiæ ferendis in primis claruit. Ille enim calumnias, & exilium à Belisario Theodoræ Imperatricis iussu sibi infictas, quia Eutychium hæresi infectum, & ideò à Sede Constantinopolitana, cujus Patriarcha erat, ejectum, in pristinam dignitatem restituerè renuisset, æquo animo perpeffus est.

Consonat lemmati numisma, in quo supra cubum claves Pontificiæ collocantur; cubus enim quæquæ versus agitur, omni in parte æque firmatur. Eandem constantiam à Clemente sibi propositam adamantis imagine adumbravit Collegium Romanum inter obsequia sacræ, & prophanæ Romæ, eidem Clementi representata cum Epigraphe. NEC MOLLIOR, NEC FRANGOR. Ea enim vera animi constantia est, quæ duris itèrè, ac lenibus non movetur. Elogium autem erat hujusmodi.

MALVIT S. SILVERIVS EXVLARE, QVAM ERRARE
NE PLACERET HÆRESI
DISPLICVIT CÆSARI.
CONSTANTIA PONTIFICVM
ET SVPRÀ PRINCIPVM POTENTIAM
INVICTE CLEMENS
HANC MERITO PRO SYMBOLO SVMIS
CONSTANTIA SILVERII
EST PREROGATIVA CLEMENTIS.
HÆC EST POTENTIA PONTIFICIS.

❖ I V ❖

PROTECTOR NOSTER

UT constantiam sibi propositam validius firmaret Clemens, sibi in adversis Divum Petrum Protectorem adesse reminiscens, nihil adversum pertimescebat. Hanc sui animi magnitudinem declaravit in numismate ejusdem Divi Petri imagine insignito, quod primo sui Pontificatus anno Cardinalibus distribuit die, eidem Principi Apostolorum facia, juxta antiquum morem, quo Pontifices solebant certis anni diebus Clero, & Populo pecuniam distribuere, quod munus *Presbyterium* vocabatur, seu *Roga*, cujus sicut nomen, ita & usus ab ineruditorum cognitione est valde remotus.

Erogabatur hoc Presbyterium (inquit Rasponus) præcipuis solemnibus diebus in signum quoddam lætitiæ, & gratulationis; Lateranense verò Patriarchium locus erat, in quo ejusmodi munus distribuimus erat, cujus mentio non semel apud Anastasium Bibliothecarium facta reperitur, namque in vita Theodori hæc habet.

*De Basil.
Later. lib. 4
Cap. 3.*

Pyrrhus qui fuerat Patriarcha Constantinopolitanus Romam ex Africa ad limina Apostolorum venit. Tunc Papa Theodorus fecit eum munera erogare populo.

In vita Joannis V. hic moriens dimisit omni Clero, Monasteriis, Diaconis, & Manfionariis benedictionem in auro, sicut Prædecessor suus Benedictus Papa.

In Zacharia diffusa Presbyteri mentio. Hic valde Clerum suum dilexit, ac Presbyteria eis annua in duplo, & amplius tribuit omnibus. In Leone III. & tandem in Paschali II. monumentum extat hujusmodi. Hic rogam omni Clero suo Presbyterie multipliciter ampliavit.

Dies autem, quibus erogatio hujusmodi fiebat, item personæ ejus emolumentum participes, ordoque, & modus, ad cujus rationem dividi Presbyterium mos erat, quia diligenter in veteri libro Rituali Cenci Cardinalis Camerarii recensentur, ipsius verba hic apponere decrevi; sunt autem hujusmodi.

Etiam præ initio Pontificatus novus Pontifex ad Lateranum solemnè pompa, progrediens, Presbyterium erogare solitus erat, quæ consuetudo deinceps, usque ad hæc nostra tempora, quamvis mutato largitionis hujus nomine, perseveravit, servaturque adhuc Pontifice celebri cum equitatu, veluti in triumpho ad Episcopatus sui Lateranensis possessionem ad eundam procedente; tunc enim suis manibus singulis Cardinalibus numismata, alteri aureum, alteri argentum distribuit, multaque similia numismata pariter Archiepiscopis, Episcopis, Ordinibus Regum, Senatui Romano Magistratibus, primariis Præsulibus, qui ei pompe intersunt, nec non Canonicis Lateranensis Ecclesiæ distribuit. Hoc autem donum largiri solet Pontifex in aula, quæ prima occurrit in novo Palatio à Sixto V. extructo, antequam Populo benedictionem impertiat, ut coniecti non immeritò possit Presbyterium olim etiam in prima veteris Patriarchii aula distribui à Summis Pontificibus consuevisse.

Thomas Stubbs in Act. Eboracensium Episcoporum apud du Gange in Glossario ait, In solemnibus equitando factis, quando more Apostolico coronatus fuit sicut in die natalis Domini Archiepiscopus, & Cardinalis Bisantos aureos, quod Presbyterium vocant, à Domino Papa suscepit. Occurrit ceremoniale Romanum ex M. S. Vaticanis apud Raynaldum ad an. 1272. de consecrat. Papæ sic. Venit ad aliquem locum præparatum decenter, & ibi dat cuilibet Cardinali, & Prælaro Presbyterium, & ipse Papa sedet in sede, & quilibet Cardinalis, & Prælatas vadit coram eo, & flexis genibus extrahit sibi metum Cardinalis, sive Prælati mitram, & tenet apertam ante Papam, & ipse ponit illam pecuniam, quam dat ei in uno cypho argenteo Camerarius, & quam dicit liber Camera; qui vocatur Polycitus, & ille, qui recipit pecuniam in mitra, osculatur genu Dom. P. P. Refert Macrus in suo Hierolexico, quod Pontifex olim immittebat (idest in mitra) *duoscuta aurea cum duobus grossis argenteis præ Cardinalibus*.

Verb. Presbyterium.

dinalibus, *Prelatis vero dabat unum scutum aureum, & unum grossum argenteum.* Advertendum tamen est, hanc pecunię quantitatem pro libito Pontificum modò auctam, modò diminutam fuisse.

Cur autem dicatur Presbyterium tale donum, affirmat du Gange in suo Glossario, ex eo quòd ratione Summi Presbyterii, seu Papalis dignitatis effundatur. Rogam verò dici, quòd proceribus, & populo, etiam ab Augustis, vel Clero à Summis Pontificibus erogari soleat, tali nomine *Roga* usus est pluries Anastasius, ità in vita Deusedit Pont. *hic divisit per obsequia sua, & ad omnem Clerum rogam unam integram eadem verba habet in Bonifacio V. in S. Eugenio, in Agathone, rursus in Paschali, in Leone III. & non modicam manibus propriis præ amoris magnitudine universo Populo rogam distribuit, & passim in aliis.*

❁ V ❁

ALIIS NON SIBI CLEMENS:

DE Pellicano volvere in numismate exculpro satis diximus in Pio II. ubi primùm ejus imaginem vidimus. Amoris Symbolum illum esse monent omnes; propterea ut Christus Dominus amoris sui prodigium quondam Divę Gertrudi sub aliquo schemate declararet, Pellicani assumpsit figuram, illi se specabilem obtulit, ac rostro sanguinem è pectore elicere visus est, à quo dum attonita quęreret, cur amor illius in hanc se transmutasset formam, illico respondit, ut habetur in libro 3. revelationum cap. 18. refertque P. Joannes Zimmerman Soc. Jesu in aula Dei pag. 86. Assumpsit formam Pellicani, ut contempleris vim illam amoris, illum impetum infinitę charitatis meę, qua impulsus sum ad largiendum hoc munus corporis, & sanguinis mei omnium munerum præstantissimum.

Eo pariter Symbolo seipsum excitabat Clemens Pontifex ad clementiam erga oves sibi ereditas, quamobrem ab ea virtute, & charitate exorsus Pontificatum, levavit annonam, ac magni momenti vectigal substulit, quod olim rei frumentarię impostum suerat; sepe infirmos in nosocomiis solabatur, & poenitentibus aures in Basilica Vaticana benigne præbens incommoda sibi noxia non metuebat. Quanta insuper nomini, quod assumpsit, clementia, charitate, beneficientia accessu omnibus facili, & perhumano consentit. Unde illa unius ex Purpuratis publico excepta planctu vox fuit. *Suffectum putabamus in Sancti Petri solium successorem egregium, hominem tamen; Angelum habemus;* qui nimirum statim ac Sacrum Orbis Christiani regimen suscepit, Pontificias curas, Spiritus, Propinquorum labores, & Sanguinem Reipublicę dedicavit. Ità Orator Collegii Romani pag. 17.

❁ VI ❁

B. B. PETRO DE ALCANTARA,
ET MARIA MAGDALENA DE PAZZIS
INTER SANCTOS RELATIS.

❁ VII ❁

ADDITVM ECCLESIAE MVNIMEN, ET DECVS.

IN SPLENDORIBVS SANCTORVM.

TRia numismata eodem tempore vulgata, scilicet anno 1669. Pontificatus Clementis Tertio, quo additum fuit *Ecclesia nunimen, & Decus in splendoribus Sanctorum*, idest B. B. Petri de Alcantara, Ordinis Minorum, & Marię Magdalene de Pazzis Florentinę Ordinis Carmelitarum, quos pietate, abstinentia, & miraculis claros Sanctorum albo adscripsit die Dominica in albis 28. Aprilis ejusdem Anni. Extrat impressa relatio typis Angeli Bernabò, que sacram actionis pompam evulgavit; aliqua hic indicabimus ex Diariis Illustrissimi Chartarii excepta. E Palatio Pontificio cum solemniori Cleri Romani supplicatione delatus est Pontifex in Vaticanam Basilicam, cujus parietes sericea, peristromata, auro distincta, exornabant; supra Coroniceam sexcentę ecerę faces ardebant, centum, ac triginta duo primam tympani coronam, cui tholus incumbit, aliaque centum, & quadraginta Secundam sub ipso tholo irradiabant. In loculamentis, quę intersunt parastatis, centum, & septuaginta quinque, ante quatuor precipuas tholi pilas triginta sex, quinddecim in fenestris, quę in ultimo Basilicę pariete supra januam patent; nonaginta sex in Minoribus Sacellis, insuper biscentum diversis in locis pulcherrimo ordine distributę, quę in unam summam collectę, millenę trecenę nonaginta quatuor numerabantur. In supplicatione, duo magna Vexilla eminebant, in quorum altero, à Patribus Carmelitis delato, Sanctę Marię Magdalene effigies depicta erat, alterum verò à Religiosis Franciscanę Familię sustentatum, Sanctum Petrum de Alcantara demonstrabat; ut autem Summus Pontifex ad Pontificium solium conscendit; Eminentissimus Cardinalis Jacobus Rospiogliosus Pontificis Nepos, & pro Cano nizatione Procurator electus, cum Illustrissimo Caprara, Advocato Consistoriali, à Magistro Ceremoniarum sociatus, nomine Imperatoris, & Regis Hispaniarum preces obtulit Pontifici, ut in Sanctorum numerum Beatos Petrum, & Magdalenam adscribere dignaretur; quamobrem invocato Divini Spiritus auxilio, post absolutum hymnum. *Veni Creator Spiritus*, Pontifex suum decretum pronunciauit, iussit confici diploma, quo cultus erga eosdem Sanctos uniuerso Christiano Orbi indiceretur. Gratię deinde Deo reddiderunt hymno *Te Deum* musicis concentibus pronunciatu, ceteraque celebrata sunt, quę à sacris Ritibus in Sanctorum Canonizatione præscribuntur.

Ingens fuit ea die Populi Romani frequentia ad Vaticanam Basilicam, cujus pictatem insignium Sanctorum Virtutes alliciebant, & ipsius Basilicę decor summo per se delectabat. Mirabatur enim pulcherrimo ordine distributa ornamenta, quibus certatim, tum Carmelitana, tum Franciscana familia Basilicam exornarunt. Emicabant supra maximam januam templi Summi Pontificis, Imperatoris, Regis Hispaniarum insignia, ac Divorum imagines: su præ minores januas mulieres duę, quarum altera Hispaniam, altera Etruriam referebat, hæc Magni Ducis, illa Regis Catholici insignia sustentabat, aliis duabus januis insignia Religionum Carmelitane, & Franciscane imminebant. In porticu Templi prætiosa peripetasmata auro intexta cernebantur, inter quę effigies Sanctorum, eademque supradicta stemmata gentilitia. Hęc eadem supra Templi parastatas pulcherrimo ordine distributa, additis Sanctorum actionibus, quas suo pennisillo Fabritius Chiari optimè expresserat. In amplo theatro, ubi Summus Pontifex assidebat hinc inde duo magna simulachra cernebantur aureis bracteolis nitentia, quibus Temperantia, & Prudentia significabantur, a liaque insuper duo in limine theatri collocata, Hispaniam, in qua Beatus Petrus, & Etruriam, in qua Beata Maria Magdalena de Pazzis in hunc lucem prodiderunt, significabant.

❖ I X ❖

DEDIT INDICA ROSA ODOREM SVAVITATIS
ANNO MDC LXVIII.

+ I Nscriptionem numismatis corolla circumdat è Rosæ contexta, quibus alluditur Beatæ Rosæ Virgini, Virtutibus præclaræ, quæ Limæ Regni Peruani Urbis, nata, Dominicanæ Familiæ nomen dedit, ac suæ Vitæ sanctimoniam splendorem auxit. Huic Clemens Beatorum honores decrevit, diplomate dato die duodecima Februarii anni 1665. Decimaquinta verò ejusdem anni publico cultu eidem fuerunt delati in Basilica Divi Petri, Procuratore ad id designato Reu. P. Antonio Gonzalez, ejus studio, ac solertia Varicanam Basilicam exornarunt; collocata supra januam ejus Virginis imagine in ampla tabula expressa his carminibus adjectis.

*Quæ tulerat dudum spinas America prophanæ,
Cælestem gaudet ferre Sacratæ Rosam
Inferit hanc fastis Clemens, undè illa coruscans
Virtutum nostras replet odore plagas.*

Post inscriptionem insignia Potificia, Regis Catholici, & Civitatis Limanæ cernebantur. In porticu duodecim ampla numismata, quæ Beatæ Rosæ actiones proferebant ingeniosis emblematis illustratas. Templi parietes sericis pannis undequaque circumtexti, quæ aureæ lineæ discriminabant; Sub tribuna theatrum, in quo Illustrissimus Phebæus, Congregationis Sacrorum Rituum Consultor, Pluviale, ac Mitra indutus coram Eminentissimis Cardinalibus ejusdem Congregationis, ac Clero obtulit diploma Pontificium Eminentissimo Cardinali Ginnetto Congregationis Præfecto, ab eo pctens, ut executioni mandaretur, & facultate concessa ab Eminentissimo Carolo Cardinali Barberino Cleri Vaticani Archiepiscopo, ejusdem Basilicæ Mansionarius alta voce illud legit, quo absoluto Illustrissimus Phebæus Hymnum *Te Deum* pronunciauit, quem deinde musicis concentibus in sex choris distributis Cantores abfolverunt, cultu interim Beatorum præstito imagini Præclaræ Virginis Rosæ, & signis lætitiæ datis congeminato bellicorum tormentorum strepitu, & festivo Campanarum fonitu.

Hanc solemnitatem à Clemente Pontifice institutam Romanum Collegium Soc. Jesu concelebravit inter obsequia sacræ, & prophanæ Romæ in eodè Collegio representata, & typis edita anno 1669. ubi ad elogiorum latera, quas virtutes calamitas ornauerat, easdem pennicillus per insignia coloribus exprimebat. Inter ea Rosæ dehiscens fuit pro insigni, à P. Carolo Bovio Societatis ejusdem excogitata, cum lemmate CLEMENTI PANDOR AB AVRA; rosam enim utramque, & illam hortorum tepentis veris, & hanc Cæli Pontificis Aura Clemens expandit.

❖ X ❖

CLEMENS FOEDERIS OPVS.

+ C Lementiam, & Pacem in hoc numismate recognovit P. Molinetus mutuo amplexu sedus incuntes, ut discordiæ bellum indicant, quam calcant pedibus, teloque nituntur confodere, ut ipsi extincta, ac deleta, Pax, & Clementia feliciter regnent; dicerem potius Othomannicam invidiam representari, quæ livido dente manum mordet ob rabiem, videns pacem conciliari à clementia, contra Turcas telo armata; Clemens enim Pontifex, cum videret ita jam Cretenfi bello attritas Venetorum opes, ut hi pacis cum barbaris per æqua per iniqua transigendæ consilia inire cogerentur, nisi prevalido aliquo præsidio maturè succurreretur, confugit ad cœlestium Decessoribus suis remedium excitandi ad
facrum

ad sacrum bellum Principes Christianos; sed cum Gallum, Hispanumque Reges, quorum precipuè opi omnis Crete Insule tuendę spes nitēbatur, uuper exortum in Belgio bellum distraheret, ad eos conciliandos Clemens curam imposuit Jacobo Camilli Fratris sui filio, qui tertium jam annum Internuntii Apostolici munere Bruxellis fungebatur, ut in suo ad Urbem reditu privato cultu in Galliam accēdens, Ludovicum Regem Pontificio nomine adiret, & per suę peravitę pietatis decora precaretur, ne Christianę Republicę tam necessario tempore deesset & armorum cursum cohiberet. In eandem sententiam literas manu sua diligentissimę scripsērat, nullum apud eos, quod rei aliquo modo iuvandę idoneum putabat paternę cohortationis officium omisit, Nuntios deindę extra ordinem pacis componendę causa legavit Petrum Bargellinum Thebarum Archiepiscopum ad Ludovicum, Federicum Borromęum, Patriarcham Alexandrinum ad Reginam Catholicam, Galeazium Marefcortum Archiepiscopum Corinthii ad Casarem cum paulo ante Augustino Franciotto Archiepiscopo Trapezuntii Nuntio Apostolico mandasset, ut ex Colonia Agrippina Aquilgranum peteret, atque comitiis de pace futuris nomine interesset Pontificio; nam Galli, de eius æquitate & iudicio confisi & Hispani convenerant, ut totius controversię dirimendę Clemens arbiter esset: in medio ergo victoriarum cursu Gallus arma posuit, & Pacis conditiones in comitiis Aquilgrani scripto comprobavit.

Hac tam gravi cura Pontifex liberatus omnem operam dedit sollicitandis Europę Principibus, ad opem Crete ferendam, omissa tamen est sacri fœderis mentio, quod veluti magnę molis opus, multisque impeditum difficultatibus longiori tempore indigeret, utilius visum est, unumquemque pro suis viribus suppetias ferre, inde Clementis vocibus quasi elassigo excitati animi omnium ad hostem Christiani nominis expugnandum occurrerunt.

Opus hoc taciti fœderis suggerit numisma, ceterum nomen *Fœd vis* dictum scribit S. Augustinus quod res non fœda sit; alii à *feditate porci* derivant; fuerat enim mos apud Antiquos in fœdere incundo porcum saxo percutere. Narrat Livius libro 1. cum bellum esset inter Romanos, Albanosque ita fœdus ictum fuisse, ut de tota re per tergeminos Fratres Horatios, & Curiatios duello decerneretur, interim sic precatur, aut imprecatur potius M. Valerius fœdalis. Audi Juppiter, audi Pater Patratre Populi Albani illis legibus P. R. prior non deficiet, si prior defexit publico consilio dolo malo, tum ille Diespiter P. R. sic ferito, ut ego hunc porcum bodie feriam, tantoque magis ferito, quanto magis potes, pollesque. Id ubi dixit porcum saxo sice percussit. Itã Virgilius 8. Æneid.

Apud P.
Letham Bi-
Bisciolam
lib. 1. c. 10.

*Jovis ante aras patrasque tenentes
Stabant, & casta iungebant fœdera porci.*

❁ X I ❁

PACE POPVLIS SVIS A DOMINO CONCESSA.

Indicatum est in superiori numismate quanto studio suas vires Clemens impendit pro pace concilianda inter Gallum, Hispanumque Reges, cum paratum se testaretur Pontificiam valetudinem, vitamque devovere, ut inter Christianos Principes fœdus conciliaretur, nec preces omisit, quibus Divinam opem ad id impetraret. Itaque dum Templum Divi Petri die sexta Junii inviseret anno 1663. circa horam vigesimam secundam, Urbem Nuncius ingreditur, qui Pacem compositam Pontifici retulit, camque in Urbe Aquilgrani subscriptam ab Arbitris Regum, scilicet à D. Colberto nomine Regis Christianissimi, D. Barone de Bergensk Catholici, coram Illustrissimo Franciotto à Pontifice missõ, aliisque Principum Legatis die secunda Maii ejusdem anni. Numisma ad manus meas devenit in hujus rei monumentum compactum. Habet illud Clementis IX. effigiem optimo modulo eusam, in adversa parte Conventum Aquilgrani habi-

tum demonstrat, scilicet mensam cum quatuor viris assidentibus, sed rudi Miner-
va excultos. Has duas nummi partes statim copulatas animadverti, quam obrem
ut scitium rejeci verba inscripta hæc sunt.

CLEM. IX. AVCT. AVG. FRANCIOTTI OPA PAX REDIT AQVIS
1668. id est CLEMENTIS IX. AVCTHORITATE AVGVSTINI FRANCIOTTI
OPERA PAX REDIT AQVISGRANI, quæ Urbs celebris est pace ibi facta
anno 1668. ut scribit Baudrandus.

Præter legitime signa festivis ignibus, ac tormentorum explosione data solem-
nem supplicationem indixit Pontifex, in qua cum univervo Urbis Clero Vatica-
nam Basilicam Pontifex ipse pedes adivit, ibique sacro interfuit solemniter cele-
brato ab Eminentissimo Francisco Cardinali Barberino, Sacræ Romanæ Ecclesiæ
Vice-Cancellario, ut Deo gratiæ ob pacem Populis concessam redderentur. Eam
supplicationem Numisma indicat à nobis propositum.

❖ XII ❖

IV DOMINVS ET MAGISTER.

Numisma aliis non dissimile, quod à singulis Pontificibus cudi diximus,
ut pauperibus illud distribuant post lotionem pedum die 5. in Cæna
Domini, juxta Ritum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ factam.

❖ XIII. XIV ❖

AELIO PONTE EXORNATO.

Duplici numismate idem Pons, qui dicitur Aelius exprimitur, sed diverso
prospectu delineatus. Superstat ille Tyberi prope molem, seu sepulchrum
Ælii Adriani, à quo nomen mutuatur, rectumque iter ad Vaticanam
Basilicam præbet. Illum construxit Adrianus, juxta narrationem Spartiani, *Fecit
& sui nominis Pontem, & sepulchrum juxta Tyberim.* Triumphali quidem Ponti
propinquum, at non inutilem; ad transitum enim commodiorem Fluvio illum
imposuit ut trajectiendæ plebi in Vaticanam Regionem inserviret, cum ovantes
dumtaxat Pons triumphalis admitteret, longitudine sua palmos æquasse quadrin-
gentos, & triginta affirmat Nardinus lib. 8. cap. 2. Illum autem, ut potè archi-
tectonica arte peritus mirabili industria posuit in majori aquarum declivitate, ne
in errores impingeret, in quos incidere Senatorii, & Triumphalis Pontium Ar-
chitecti. Illi quippe extrâ rectum angulum collocati, ob vehementiorem in-
unam, quam in alteram partem aquarum impetum pulsæ, inæqualiter sensim ero-
si, simul cum pilis corruerunt. Verùm Adrianus Pontem fabricavit profluentibus
aquis obsecundantem, præterea tribus præcipuis inanibus laxamentis aquæ
exorbendæ dilatatis, & aliis quatuor sensim coarctatis aquarum eluvionem
sapienter evitavit. Sic in posterorum memoriam permanentis Pontis curavit per-
severantiam. Septenis enim arcibus insidet, licet duobus extremis terra obru-
tis ut exhibet Sebastiani Erizi numisma, etiam à Schorto propositum, in quo
prominentia utrinque Podia octo magnificis signis marmoreis locupletata con-
spiciuntur.

Illa deinde vel bellorum vi, vel temporum injuria fuere dejecta, & Pontem
Clemens VIII. anno 1598. refici curavit. Urbanus deinde Octavus extremorum
arcuum laxamenta, egesta humo, aperuit. Clemens IX. excurrentes hinc inde
parietes ex tiburtino lapide interjectis ferris cancellis restituit, addiditque or-
namenta

CLEMENTIS IX. 715

menta decem Angelorum simulachris, Instrumenta Passionis Christi Domini præferentibus, quos è marmore Pario egregii Artifices exculpserunt, idest Angelum Columnam sustentantem Antonius Raggius; Angelum Velum Veronicæ explicantem Cofinus Fancellus; Angelum Clavos ostendentem Eques Hieronymus Lucenti; Angelum à quo Crux regitur Hercules Ferrata; Alium Lanceam habentem Dominicus Guidus; Illum verò, qui Flagella tenet Lazzarus Morellus; Illum qui Titulum Crucis demonstrat Eques Berninus; Alios duos cum Corona Spinea, & Talis Paulus Naldinus. Ultimum cum Spongia in arundine Antonius Georgiættus.

Ut autem totius Pontis structuram, & Statuas eidem additas Lector etiam Româ procul inspiciat, sequentes undecim Tabulas adiunximus, in quibus omnia adamussim inculpta representantur.

In ingressu etiam Pontis alia duo marmorea signa Divorum Petri, & Pauli *Torrig. in Crypt. Vat. pag. 385.* Clemens VII. collocaverat: ex illis Divum Petrum Sculptor efformavit, cui nomen Lorenzættus, Divum Paulum Paulus Romanus exculpfit, in basi sub Divo Petro posita, hanc inscriptionem Bembo posuit.

C L E M E N S V I I .
P O N T . M A X .

PETRO, ET PAVLO APOSTOLIS VRBIS PATRONIS.

ANNO SALVT. HVM. MDX XXIV.

PONTIFICATVS SVI X.

In basi sub Divo Paulo hæc alia extat.

C L E M E N S V I I . P . M .
BINIS HOC LOCO SACELLIS BELLICA VI,
ET PARTE PONTIS IMPETV FLVMINIS
DISIECTIS AD RETINENDAM LOCI RELIGIONEM
ORNATVMQVE HAS STATVAS
S V B S T I T V I T

Eisdem bassibus plateam versus respicientibus hæc alia verba leguntur inculpta

HINC RETRIBVTIO SVPERBIS,
HINC HVMLIBVS VENIA .

Talia Sacella rotundæ figuræ fuisse posita à Nicolao V. narrat Jacobus Grimaldus in suo Codice M. S. apud Torrigium pag. 384.

Totum Clementis opus Eques Berninus delineavit; ac direxit, eisque in locis, ubi Angeli collocati fuerunt, memini, me vidisse ferreas virgas ex parietibus prostantes, quas reliquias fuisse mihi suadeo antiquarum statuarum, quæ clementis compactæ ipsum Pontem exornabant, scribente Vasaro in parte 3. vol. 1. pag. 134. » Che Raffaele figlio di Baccio da Montelupo Scultore nella venuta di Carlo V. à Roma per ordine di Paolo III. fecce sù i Pilastri del Ponte di terra, » e stucco quatordecim statue si belle, che furono giudicate le migliori di tutto » l'apparato fatto per tale occasione.

Suo autem scalpro sub Clemente simulachrum adeo egregiè exculpserat Berninus, ut illud nullo pacto aeris inclementiæ, ac tempestatum iniuriis exponendum esse Pontifex iudicaverit, & in ornatum Domus sui fratris addiderit. *Quam Tom. II. K k 2 obrem*

obrem aliud statim exculpfit Berninus, titulum Crucis ferentem, quod jam indicavimus, ut sui erga Pontificem animi publicum monumentum existeret.

Expressis videbatur ornatus Ælii Pontis in apparatu, quo Collegium Romanum Principes Rospigliosa domus exceperit inter emblemata, adjecto scemmate MEDIO TUTISSIMVS IBIS. Interpretari enim voluit orator que mens Clementi fuerit in ornatu Angelorum, cædis Dominicæ instrumenta monstrantium, simulachris eorum illi utinq; impositis. Docere nimirum voluit Sanctus Pontifex per Christi poenas, & mortem viam ad Cælum Christi legem profitentibus esse tutissimam. Excelle insuper indolis argumentum fuit hæc Pontis reparatio, cui nullum, vel nominis sui, vel Rospigliosi stemmatis monumentum incidi permisit, adeo fuit gloria contemptor, & humana omnia infra se habuit, ut ne mortuo quidem sibi ulium erigi sepulchrum permiserit. Omnia tamen abunde supplevit Clemens X. ut publico voto, ac posteritati consuleret, inscriptio Clementis IX. nomine Statuæ basi ad exitum Pontis, quem statuis reddit nobiliorem his verbis.

C L E M E N T I IX.

P O N T. O P T. M A X.

AELIO PONTE AD SANCTI ANGELI
ARCEM ANGELORVM STATVIS
REDEMPTIONIS MYSTERIA PRÆFERENTIVM EXCVLPTO,
ET EXORNATO,
QVOD SINE EIVS TITVLO,
ET INSIGNIBVS OPVS ABSOLVI
EX ANIMI MODERATIONE MANDAVERIT
C L E M E N S X. P. M.
VT BENEFICENTISSIMI PRINCIPIS
MEMORIA EXTARET
POSVIT ANNO M. DC. LXXII.

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻ X V ✻

DILIGIT DOMINVS DECOREM DOMVS GENETRICISSVAE.

L Iberianam Basilicam, seu S. Mariæ Majoris in abside exteriori columnis Statuis, ac venustioribus ornamentis decorare meditabatur Clemens, ut patet ex numismate, quod illam præfert, juxtâ delineationem Equitis Bernini, sed vix positis fundamentis, morte præveniente non potuit absolvete.

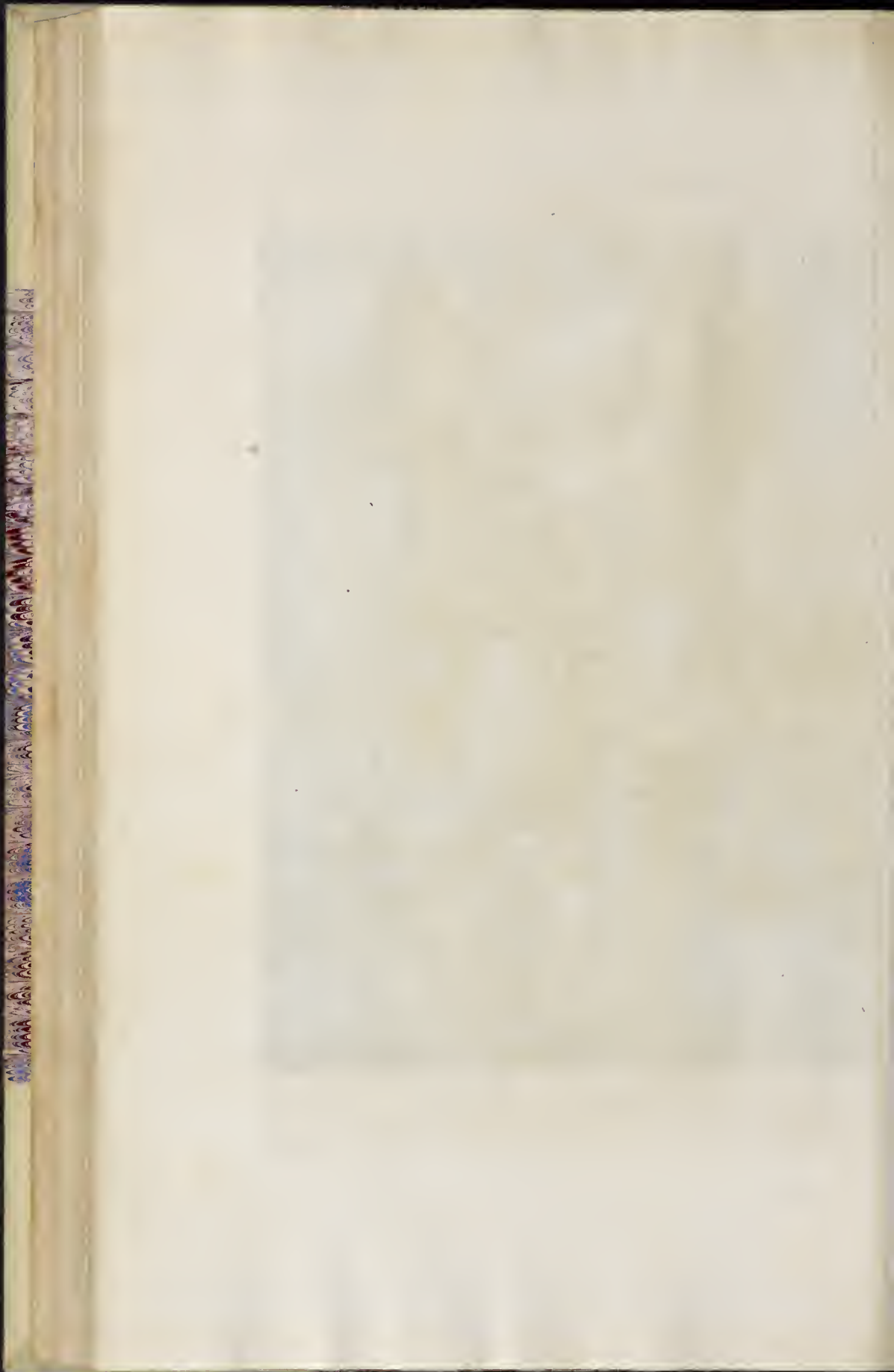

A CLEMENTE IX
S EXORNATVS

Alexander Specchi incisit

OPUS LAZZARI MORELLI

Amath. Van. Wijkstr. del.

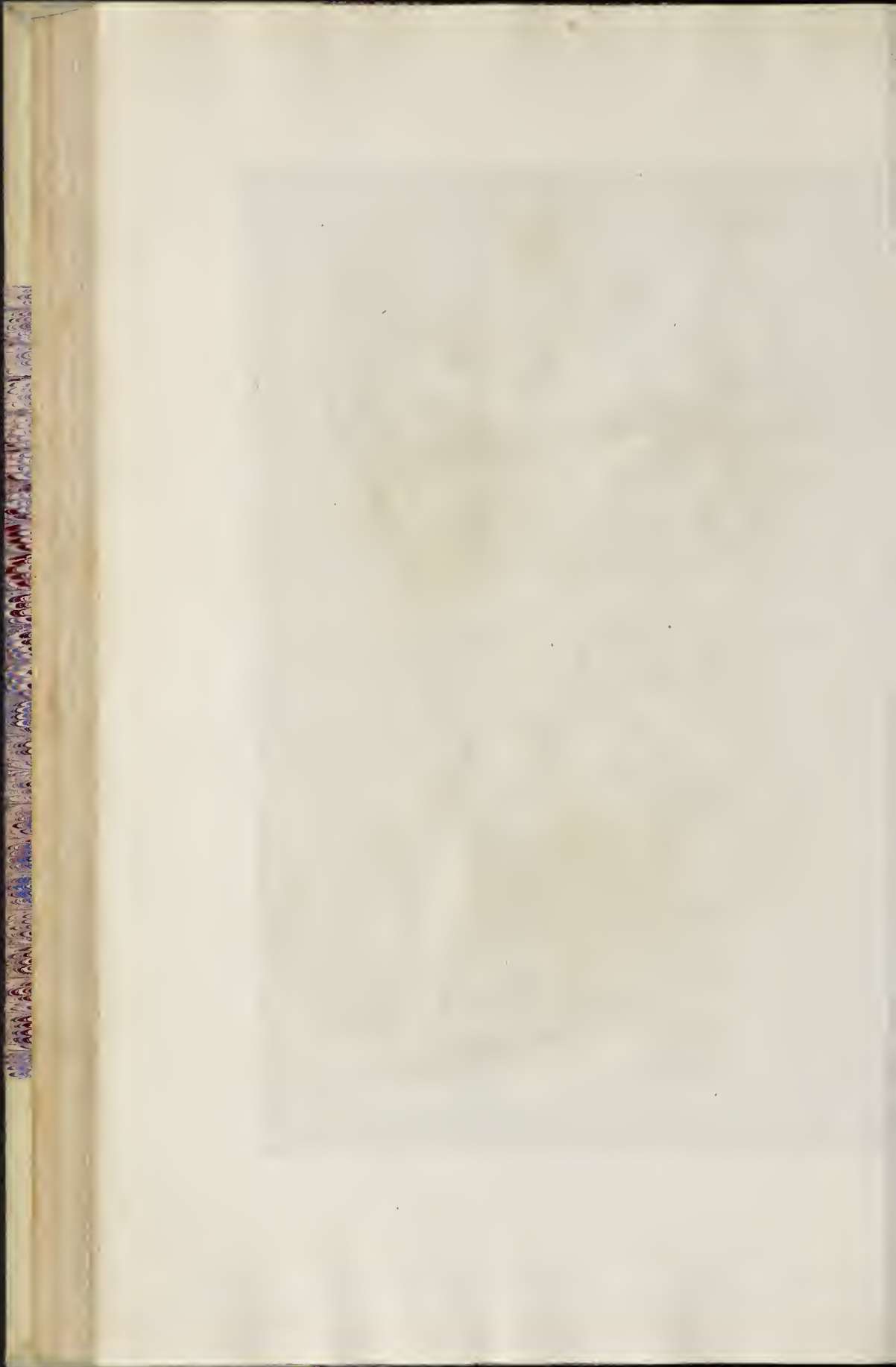

Aracht V. Westrichius sculp.

OPUS ANTONY RAGGI

OPUS PAULI NAIDINI

OPUS COSMI FANCELLI

Arnoldi Ven. Sculpsit fecit

OPUS PAULI NALDINI

Scult. P. M.

OPVS EQVE HIERONYMI IVCINII

Rembrandt D. W. J.

OPUS EQVITIS LAURENTII BERNINI

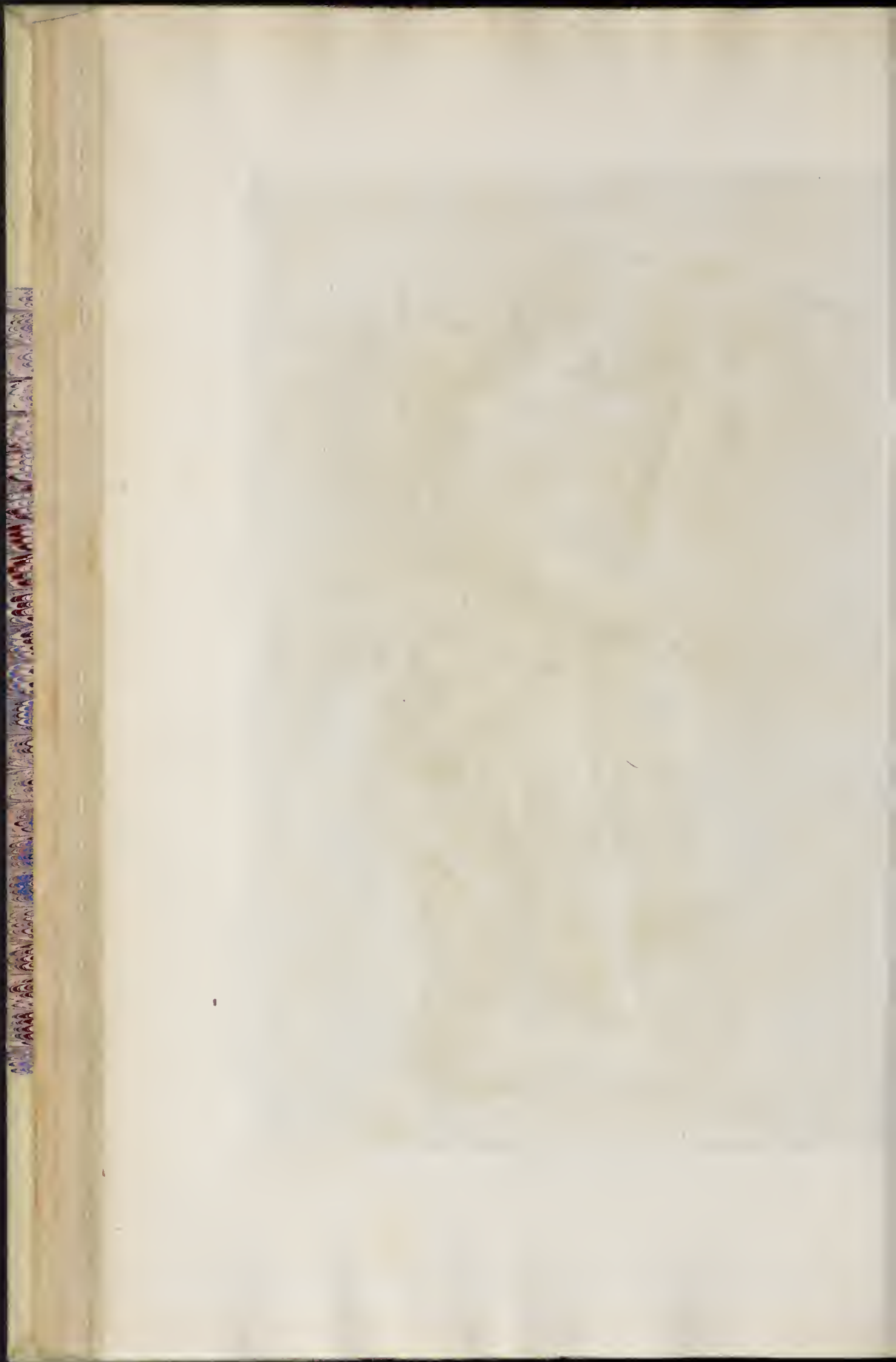

OPVS HERCVLIS FERRATA

Arnoldi. D. W. f.

OPVS ANTONII GEORGETTI

Acquaforte D. W. f.

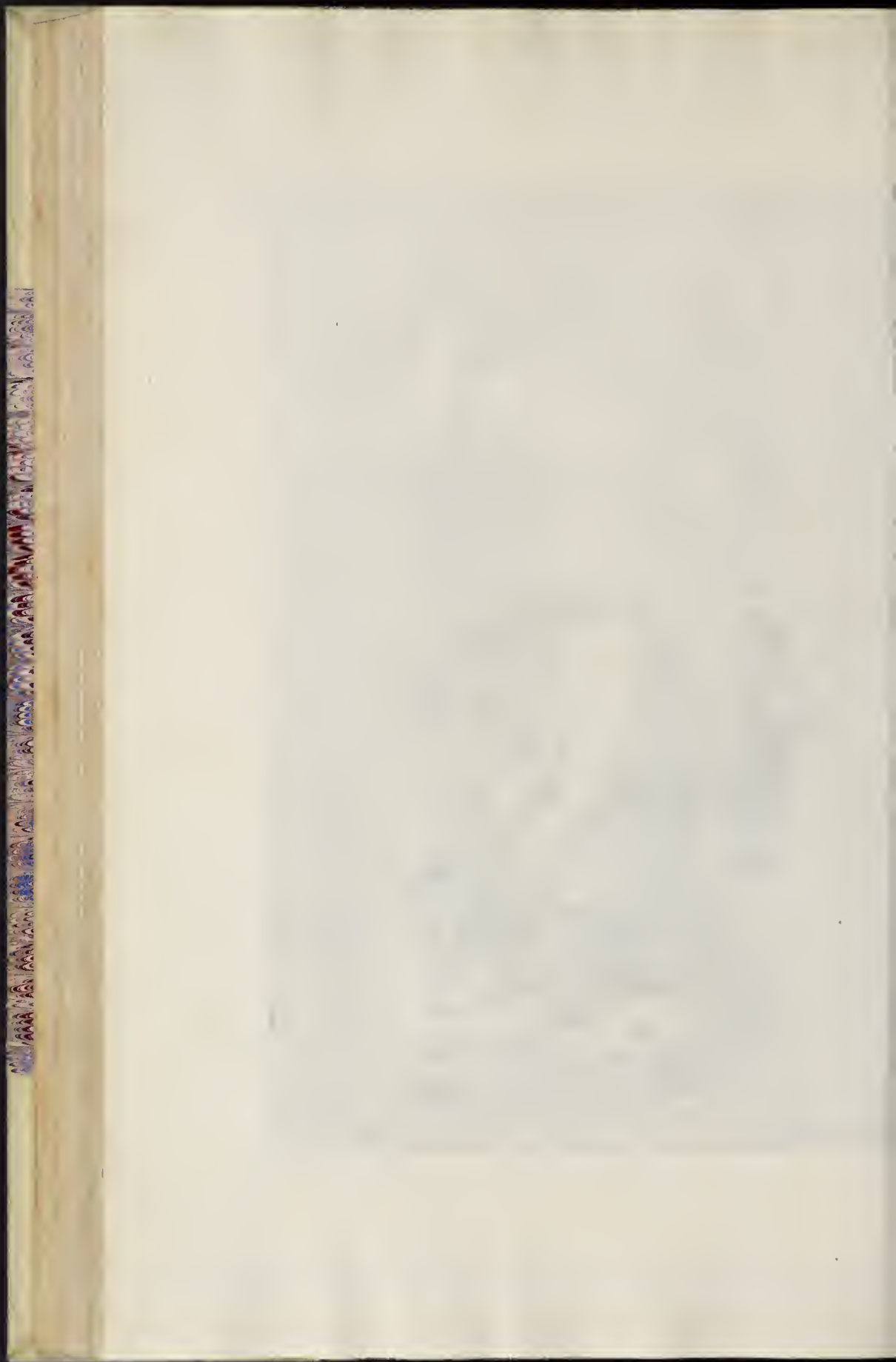

OPUS DOMINICI GUIDI

After Ludov. V. Westerb. out. from

❁ XVI ❁

SIGNVM CLEMENTIAE MONSTRABIT:

NUmisma est à Patre Molineto expressum sine ulla explicatione, & apud P. de la Chaize nostrae Societatis Jesu Regi Christianissimo à confessionibus servatum, ut ipse author refert. Apud nullum illud Romae reperire potui, nec Romae vulgatum puto. Mulierem baculum regiminis in dextera habentem praeter, sinistra ramum olivarum, Clementiam regnantem in Pontifice puto indicatam, & meritò; Clementiam enim hujus Pontificis acta summo perè commendant; Bis ille in hebdomada aditum praebuit cuilibet de populo, ut ad fatietatem tuas exponeret querimonias, undè ipsis praesidium, vel solatium. Nosocomia saepe invisebat, & egrotis eger plerumque ministrabat. Idem officium pietatis pauperibus exhibebat peregrinantibus, quos duodecim numero in palatio convivio excipiebat quotidiano, idque singulis diebus, ubi per valetudinem liceret, ea pietate, ut nonnulli haeretici simulata paupertate inter eos duodecim, quo propius rem cognoscere discubissent, veritate victi haeresim eiurarunt; confessiones etiam publicè Vaticano excipiebat in templo.

OLL. in. in col. 787.

In molestissima occupatione, qua ad se advenies quoslibet de Populo audiebat adeò benignissimum, & clementem se praebuit, ut quadam die cum plures horas audiendis, qui aderant fessius, exhaustusque ad interius cubiculum se reciperet, ad vocem quarentis, se fuisse praeteritum, pedem illicò reflexerit, & iterum sellam ingressus, ac si tum primum audiendum accederet, hominem benignè invitatum quaecumque liberet effari jussit, & quantum licuit laetum dimiserit.

❁ XVII ❁

+ TV DOMINVS, ET MAGISTER
EXEMPL. DEDI VOBIS.

❁ XVIII ❁

ILLVXIT ILLVCESCAT ADHVC
R O M A.

❁ XIX ❁

SEDE VACANTE M D C L X I X.

* XX *

ASSAGGIUM GENERALE

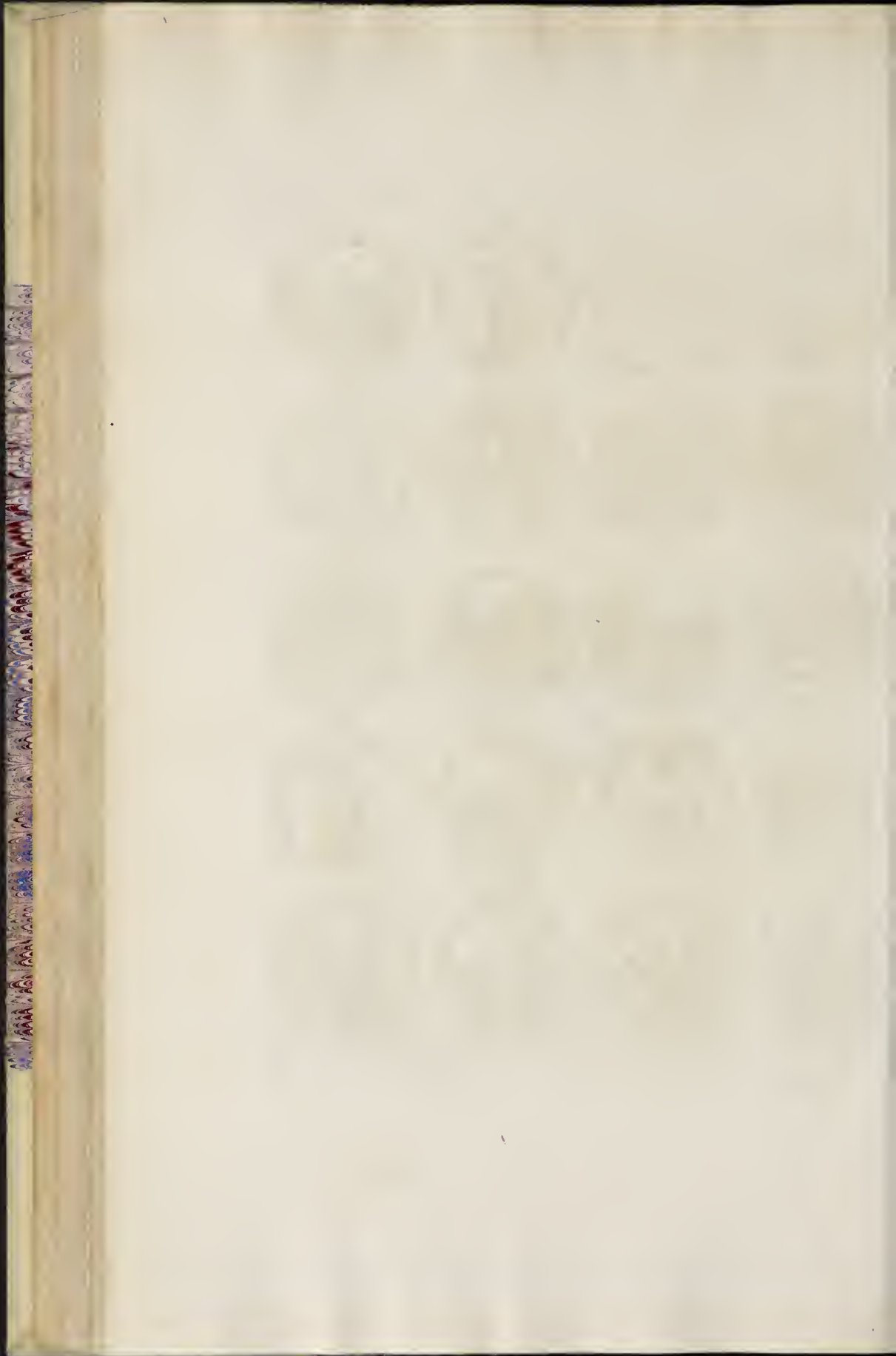
MDC LXIX.

TRia sequuntur numismata, quæ facis alibi explicata sunt. Primum pertinet ad Iorionem pedum. Secundum post Pontificis mortem emanavit ab Eminentissimo Cardinali Antonio Barbarino Vice-Camerario. Tertium formatum fuit vivente Clemente anno 1669. ex particulis monetæ probatæ juxta morem, quem exposuimus.

CLEMENTIS X.

NUMISMATA.

❁ I ❁

CLEMENS X. PONTIFEX MAXIMVS.

MAGO Clementis X. qui ante Pontificatum Amilius vocabatur ex Nobili Familia Alteria Romana. Vir morum probitate, ac modestia eximius cum Annus ageret octuagesimum Pontifex electus die 29. Aprilis anni 1670. eam dignitatem recusavit, tandem validissimis rationibus inductus tanto oneri se submisit, Roma uniuersa plaudente, ob civem suum ad Pontificatum Solium euectum. Die undecima Maii Sacra Tiara, tribus coronis exornata, fuit insignitus à Cardinali Langravio de Halsa, primo Diacono. Die octava Mensis Junii Lateranam.

Basilicam solemnè pompa comitatus adivit. In Capitolio arcu triumphali illum excepit Populus Romanus, quem Eques Raynaldus delineavit, exornavitque duobus simulachris, Nobilitatem, & Justitiam referentibus, alia duo in summitate erant amplum numisma sustinentia, in quo sex Sydera mirebant cum Epigraphe DE FLUMINE MAGNO, quam Prophetico Spiritu à B. Malachia olim pronuntiatam, vulgus credit, ut Pontificem Clementem significaret Romæ natum quam magnum flumem Tyberis irrigat. Supra coronicem aliud numisma cum his verbis auro expressis.

C L E M E N T I X.

R O M A N O

P O N T. O P T. M A X.

S. P. Q. R.

Columnis, quæ parastatis adhærebant, insignia Populi Romani imminebant, juxta quæ duo simulachra, quorum alterum Atlantem, globum Cælestem, alterum Herculeum globum terrestrem sustinentem referebat. Verticem totius molis exornabant Pontificis insignia, quæ Charitas, & Religio tuebantur, ex opposito aliæ duæ Virtutes, Clementia, & Prudentia.

In arcu Septimii Capitolio proximo hanc inscriptionem posuerunt.

CÆSAREI LVCEM THRIVMPHI PONTIFICIVS TVVS ISTE TRIVMPHVS OBSCVRAT CLEMENS DECIME, ROMANE PONTIFEX, OPTIME MAXIME, PER OMNIVM EXPERIMENTA DIGNITATVM ANTE IMPERIVM DIGNVS IMPERIO, SACRI FASTIGIVM PRINCIPATVS, DEO DVCE, POPVLIS PLAUDENTIBVS ASCENDISTI, TEMPORIS TARDITATEM MAGNITVDINE BENEFICHI COMPENSANTE. TANTI MAIESTATEM TRIVMPHI TIBI GLORIOSAM NOBIS SALVTAREM TVÆ ROMÆ DEBEMVS

SCILLI.

SCILICET HANC TIBI PURPURAM COLLOCAVIT IN SANGVINE,
 VT MVNDVM DARET IN CORONAM
 MVNDI PATRIA TVI SE PATRIAM FECIT IVRE, NON ARMIS, VT
 BENEFICIIS, NON FORTITVDINE, SED CLEMENTIA.

In averfa ejufdem arcus parte hæc alia erat infcriptio

FORTIA SIMVL, ET TRIVMPHOS AGERE ROMANVM FVIT.
 VTRVMOVE TVVM EST CLEMENS DECIME ROMANE PONTIFEX,
 SPLENDORE SANGVINIS, MORVM CANDORE, MENTIS PRÆ-
 STANTIA PRÆSTANTISSIME FORTIA, FECISTI, QVI LABORIBVS
 ANIMVM OBDVRASTI, PERFECISTI VIRTVTIBVS, ET IPSVM PRIN-
 CIPATVM SPONTE TIBI SE DANTEM IRATIS LACHRIMIS REPV-
 LISTI, MERITO IGITVR LATERANVM TRIVMPHANS ACCEDIS,
 TVIS STELLIS CORONATVS. DOMESTICA TIBI CORONA HÆC
 EST, QVIA TIBI DOMESTICAM FECISTI VIRTVTIEM. TAM ALTA
 IN ALTERIO PONTIFICE MAXIMO VIRTVS EST, VT NON ALIO,
 QVAM SYDERE DECEAT CORONARI
 PLAVDITE POPVLI, PRINCIPIS CORONA VESTRÆ FELICITATIS
 HOROSCOPIVS EST.

Ante Arcum Titi alium Arcum triumphalem excitavit juffu Sereniffimi Dncis
 Parmenfis Eques Raynaldus, quatuor fimulachris exornatum, idelt Juftitiæ, Cha-
 ritatis, Virtutis, & Prudentiæ in ejus fummitate hæc verba erant.

C L E M E N T I X.
 R O M A N O
 P O N T. O P T. M A X.
 P. P.

Sub femate gentilitio Pontificis hæc alia legebantur.

ASPECTV TAM BENIGNO
 RECREATA MORTALITAS
 TIMERE SIBI NESCIT
 QVÆ A TE NOSCIT AMARI,
 PVBLICA FECITAS TVO RIDET IN VVLTV,
 ARGENTEA TVA SYDERA ÆTATEM AVREAM
 D A B V N T.

CLEMENTIS X. 721

In opposita arcus parte alia nitēbat Inscriptio, quam P. Carolus Bovius Societatis
Jesu elegantē exaravit his verbis.

FAVSTE AC BEATE
ALTERIAE DOMVS ASTRA CVM IAM PENE DEFICERENT,
SOL EX IIS ECCLESIAE PRODIIT.
CLEMENS X. PONT. MAX.
SIC, ET MVNDO SOL ORITVR
CVM IN CAELO SYDERA DESINVNT APPARERE
SED ASTRA SOL FVGAT,
EXORTV CLEMENS ADOPTAT
SOLE BENEFICIENTIOR
NVMEROSIVS VT POSSIT ORBI PRODESSE PER STELLAS
SOLVS IN ORBE CLEMENS
NON VVLT PRÆESSE CEV SOL.
OCTOGENARIVS SERO EVEHI PER VIM DEBVIT
TAM MERITVS QVAM INVITVS
VT IN ALTERIO CLEMENTE
SPEM HOMINVM ELECTIO VINCERET
MODVS FIDEM.
DE FLVMINE CAELI MAGNO
DABVNT ASTRA CLEMENTIA FLVMEN PACIS
IO TRIVMPHE ROMA
E CAELO CVM STELLIS PONTIFEX HIC NOBIS CECIDIT
RESVRGAMVS.

In arcu verò Titi inscriptio sequens fuerat apposita

QVAS OLIM DELICIAS IN TITO HABEBAS ROMA
HABES IN CLEMENTE DECIMO PONT. MAX. LARGIORES
SVAM IPSE FORTVNAM SVO MEDITATVR IMPERIO.
TVÆ FELICITATI SYDERIBVS SVIS EVIGILAT
ROMAM MVNDI COR AMORE ANIMAT SVO
VT IN ROMANA FIDE MVNDI ANIMAM SERVET
ID VNVM ROMANÆ FELICITATI SVPEREST
VT TITO LONGEVIOR VIVAT QVEM SVPERAT PIETATE

In opposita parte, quæ Amphiteatrum respicit erat hæc alia.

NON ROMÆ TANTVM VISITVR,
SED MVNDI TOTIVS DELICIVM.
ET CLEMENS DECIMVS ROMANVS
PONT. OPT. MAX.
ORBEM, QVEM FAMA VIRTVTIS IMPLEVIT,
SVO IMPLET AMORE.

❖ II ❖

SPIRITV ORIS EIVS OMNIS VIRTVS EORVM.

EX numismatis à Clemente cufis pleraque unius Divinitatis cultui, non Principis famæ sunt consecrata. Primo Imperii anno duo numismata excudit, in eoque Divinum Spiritum, sexque supra terræ globum sydera, hoc addito lemmate ex psalmo trigésimo secundo accepto SPIRITV ORIS EIVS OMNIS VIRTVS EORVM. Sicut enim verbo Domini Cæli firmati sunt, teste ipso Psalmista, nullam sine Cælesti præsidio sibi vim ac gentilitiis syderibus inesse contestabatur.

Quandoquidem sydera in numismate contemplamur, quæ stemmata Alteriæ gentis coponunt, aliquid de ipsa indicandum hic est. Quod si maximos eruditione, ac Purpura viros sequi scribendo velim, antiquissimæ huic familiæ claritati decus additum fuisse fateri necesse est ante annos septingentos. Et licet non omnia sint publicis literis consignata, & publica tabularia sæpè absunta igne fuerint, quod Barbari in Urbe excitarunt; constat tamen, Marcum de Alteriis Othoni Tertio Cæsari Dapipherum fuisse, & à Corradatio de Alteriis Patritio Romano Helenam ex primaria Ursinorum Procerum domo ductam uxorem anno 1255. quod satis indicat ea ætate inclytum fuisse Alterium genus, cum in ea familia insignes Romani Principes filias collocarent. Illustribus etiam sago, togaque viris fecunda fuit, quorum virtus semper in commune commodum ac Divinitatis cultum collata fuit, excitatis templis, ædibus publicis, & contra inopiam, ceteraque incommoda, allato Civibus præsidio. Neque Roma tantum, sed aliæ quoque nobiles Urbes liberalem Alterium indolem expertæ sunt. Laurentius enim de Alteriis publico plausu earundem Pater appellatus est, atque Patronus.

❖ III ❖

CVM ME LAVDARENT SIMVL ASTRA MATVTVINA.

+ **T**ypus est Immaculatæ Conceptionis Deiparæ, cujus cultum Sixtus IV. ad pestilentia calamitatem avertendam, quæ Romam post Tybris inundationem affligebat, propagavit; tertio enim Kalendas Martii constitutionem addidit, qua omnibus, qui Immaculatæ Virginis Conceptionem devotè celebrarent, & missæ, atque officio ejus à Magistro Leonardo de Nogarolis, Clerico Veronensi, & Sedis Apostolicæ Notario, seu ut alii volunt à Busto disposito, & ab ipso Sixto instituto, interessent, aut officium privatim recitarent, eisdem impertit indulgentias, quæ vel ab Urbano IV. & aliis Pontificibus concessæ fuerunt in Corporis Christi solemnitate. Juste insuper, ut Conceptionis festum, quod Ecclesia Romana celebrat in tota Ecclesia in laudem Beatæ Virginis cum octava celebraretur. Romæ in templo Vaticano extruxit Sacellum in Virginis Immaculatæ honorem &c. De his vide P. Maraccium in Pontificibus Marianis. Clemens verò X. ut exprimeret devotionem, qua erga Deiparam à terneris annis ejus laudibus concinendis addictus fuerat, nummum percussit, in quo Deiparam Stellis coronata Lunam calcet. Illæ, ut diximus, gentilitiæ sunt domus Alteriæ. Verba, quæ pronunciarî à Deipara supponuntur ex trigésimo octavo capite Jobi sunt accepta, quibus optimi Clementis consuetudinem significatur laudandi matutino tempore Deum, & Deiparam, circa quam præstat recensere horarum feriem, quibus diem, nodem, que pius Senex partiebatur. Quavis anni tempestate duabus, ac plerumque tribus horis ante auroram surgere consuevit è strato, suis ipse manibus induens se, rigentibus quamvis hieme frigore vestibus; nihil enim eorum, quibus assueverat, immutavit in Pontificatu; cumque familiariter de hac severitate secum adhibita Præfati aliquis conquereretur, hoc inquit perpetuò præstitimus

stitimus, & belle nobiscum à frigore, ac nocte est actum. Horas deinde plures trahebat cum Divinitate colloquia, postea summo mane sacra operatus clementissimè aures aduentibus prestabat. Vespertinas etiam preces solvebat Superis, & post brevissimam canam actè dici rationes à seipso exigebat, quod profectò non tantum religiosum, sed & Pontificium esse dicendum est: sunt qui eas tantum prerogativas in sacro Principe desiderant, quæ magnum illius Heroem effingerent, si prophana tantum dominatione potiretur, non expendentes primas jstribuendas esse, quæ decent Christi vices agentem, & ad Cælum mortalibus Ducem. Cujuslibet quidem, sed præsertim sacræ potentie firmamentum religio est, per quam imbuitur indole Divinitatis humani generis Rector.

Fontem inde detegimus felicitum rerum eventarum sub Imperio Clementis, dum eximie ejusdem Religionis argumenta indicamus. Inita igitur ratione temporis, quod contemplationi sacrarum rerum, & prolatis ore precationibus interdum noctuque quotidie tribuebat, sex confici horas invenimus, si sacrum complectamur, quod in ultimo etiam Senio, dummodò pedibus valeret insistere, nunquam prætermisit offerre Divinitati, uberrimis sæpe lachrimis mandens.

Harum precum solutio, quæ Deiparæ præsertim, tum matutino, tum meridiano, & vespertino tempore quotidie fiebat à Clemente Pontifice cupidinem ingressit inquirendi institutionis originem, qua sono tripartito dietim vespere, mane & meridie fit pulsus campanæ, quo Fideles ad laudes Deiparæ excitantur. Instituens hanc indaginem Arnoldus wion, Cassinensibus monachis arridens, ita prosequitur. „ Institutionem pulsus Campanæ, qui fit vespere, inanè, & meridie, vocaturque *Ave Mariæ* ex Schola Benedicteina manasse indicat campanula, illa, quæ sub brachio dextro ejusdem Pontificis visitur, Urbani scilicet II. qui ex Ciacconii historia circa annum 1090. floruit. Ubi nam hæc campanula sub brachio dextro Urbani II. videatur non dicit. Æquivocum tamen illud esse symbolum putat Abbas Joannes Baptista Pacichellius, atque ab aliis authoribus hunc morem à Gregorio IX. derivare, & à Ludovico XI. Gallorum Rege, fide Roberti Gaguini hist. franc. 10. Nonnulli ab Honorio III. de quo Genebrardus Chronic. 4. anni 1227. Plures meridianum signum à Calisto III. anno 1455. & à Joanne XII. vespertinum, in qua sententia est P. Canisius lib. 5. de B. M. cap. 27. de his plura præfatus Pacichellius.

*Apud Pacichellium de
suis. vol. cap
9 pag. 245.*

❖ IV ❖

IPSE FVNDAVIT EAM ALTISSIMVS.

ANNO M. DC. LXXII.

Liberianam Basilicam ab Altissimo, idest Deo fundatam asserit inscriptio, cui numeri annorum haud quidem copulandi sunt, sed de numismate ipso intelligendi, idest vulgatum illud fuisse anno 1672. Basilicam autem fundatam fuisse sub Liberio Pontifice circa annum 360. pro comperto habuimus in monte Esquilino, ubi ætatis tempore nive è Cælo emissa Deus ipse locum Templo ædificando designavit. Cum autem sub Clemente IX. decretum fuisset evertere abscidem hujus Basilicæ; eodquod majestatem, ac decus ex recentis Architecturæ legibus spirare non videretur, jamque duæ musivi operis Imagines fuissent ablata; ingratum id accidebat vetustæ sacræque cruditionis peritis Viris. Ex illa enim Abside, quam à Joanne Patritio sub Liberio excitatam Sixtus postea III. anno 432. refecerat, & ex majori ejusdem arcu tessellaris operibus exornato anno 434. liquido constat, contra impios Romanæ Fidei perduelles, ante annos mille, & ducuntos floruisse Cultum sacrarum Imaginum, quibus in Concilio Ephesino Beatæ Virginis hostes devicti sunt, ut testatur Elogium Sixti III. in Sacratio Basilicæ, relatum ab Augustino Fascina Opusculo de memorabilibus ejusdem Basilicæ.

N U M I S M A T A

S. SIXTVS III. PONT. MAX.
 BASILICAM RESTITVIT,
 ARCVMQVE COLUMNIS IMPOSITVM
 QVASI TRIVMPHALEM EX DEVICTO
 IN EPHESINO CONCILIO
 VIRGINIS HOSTE NESTORIO
 ARGVMENTIS, AC PICTVRIS
 FECIT INSIGNEM.

Abſidem verò muſivo opere exornavit Nicolaus IV. & Jacobus Cardinalis Columna, ut patet in Inſcriptione poſita in eodem Sacratio his verbis.

IACOBVS OPERE, SVMPTVQVE COLLATO
 CVM NICOLAO PONTIFICE
 EX INSTAVRATIONE BASILICÆ
 DECESSIT ILLVSTRIVS.

Hiſce de cauſis inhibita vetuſtiſſimæ molis ruina fuit à Clemente X. & ſuis iterum in locis collocatæ Imagines, & novis in profundum jaçtis fundamentis ſtabilitum ædificium, qua parte vergens in declive Eſquilinus præcipitium Abſidi minabatur. Extima ejuſdem facies Tiburtino lapide ſplendide munita Statuis, opere nobili, graduum ſerie, ac balauſtris ornatus additus. Ut aliquod egregii hujusce operis monumentum extaret, à modèſtia Principis extorſerunt Baſilicæ Præſides, quod his verbis innuitur.

CLEMENS X. PONT. MAX.
 LIBERIANÆ BASILICÆ SEPTENTRIONALEM FRONTEM
 SVA IN VIRGINEM MAGNA PIETATE
 MAGNIFICENTIVS EXTRVXIT, ET EXORNAVIT.
 ANNO SALVTIS M.DC.LXXXIII.
 PONTIF. III.

⊛ V ⊛

APERIES THESA VRVM TVVM.

⊛ VI ⊛

APERVIT DOMINVS THESA VRVM SVVM.

⊛ VII ⊛

DOMVS DEI, ET PORTA CAELI.

⊛ VIII ⊛

DEDI CORAM TE OSTIVM APERTVM.

HÆc quatuor numiſmata Clementem Pontificem Summum referunt Portam auream aperientem ad celebrandum Jubilæum, quod anno 1675. pontificia designatione poſt quinque luſtra præſcriptum recurrebat. Summa illum religione, ſuique cordis in publico pietatis ardore mirificè geſtientiſſima

lętitia celebravit. Qua die in Cęlum ascendens humana salutis Reparatoris triumphus recurrit, imminens anni sanctioris gaudium in Vaticanę Basilicę porticu indixit, & exaratis ad Cęsarem, Reges, & Primarios Regnorum Antistites literis pontificiis hortatus illos fuit, ut subiectas sibi gentes sollicitarent ad confuendum in sacram hanc Urbem, Cęlestibus Theauris divites in patriam redituras. Major plurimis Templis nitor fuit industus, & maiori præsertim fulgore quatuor Principes Basilicę sunt ornata, ut augustiorem, & faciliorem ad Basilicam Vaticanam accessum redderet, amplissimam arcam inter Alexandri VII. porticus quaternis Columnarum ordinibus complanavit, & novo Fonte, alteri à Paulo V. ibidem excitato omninò conformi, splendidius illustravit. Atrii pavimentum varii generis marmoribus elegantissimè stravit, Cumque tempus instaret evulgandi literas indictionis ejusdem, provida sollicitudine quidam Præsules delecti sunt, qui coram Cardinalibus Alterio, Ludovisio majori Penitentiario, & Carpineo, Urbis Vicario, re maturè discussa, decernerent quidquid excitandis Fidelium animis, & ad ritum ejusdem celebritatis pro dignitate explendum conducibile videretur: die Ascensionis Dominicę sacro literę indictionis traditę sunt Illustrissimo Slusio tunc Brevium à Secretis, qui Cappa suprà Rochettum indutus cum Sanctissimus ad Basilicam Vaticanam Sella veheretur, & è conspectu Portę majoris in atrio substitisset, easdem literas Sanctitati Suae exhibuit. Pontificem autem signo Crucis producto, eo publicationem annuente, Sanctę Pilastris Curię Abbreviator illas à Slusio acceptas ante fores Basilicę ad id parato, clara voce perlegit; lectionem præcesserunt, & subsequuti sunt tubarum, & tympanorum sonitus, & bombardarum strepitus, deindè Cursores Pontificii ad Basilicę valvas, cęterasque Basilicarum portas de more affixerunt earundem exemplaria impressa.

Deinde Dominica quarta Adventus indictionis Tubilci evulgatio in Quirinali repetita est, Lectores fuere Illustrissimi Jacobus Emerix, & Marcellus Rondininus Præsules, ambo doctrina, & morum honestate insignes. Hi, accepta à Sanctissimo Domino Nostro easdem literas publicandi facultate, ad portam Palatii descenderunt, tum ibi Vice-Camerario, Thesaurario Præsidentibus, Clericis, & Officialibus Camerę Apostolicę in Subsellis ibi paratis confidentibus, ex Cathedralis hinc inde ad ejusdem portę ingressum erectis, prævio, & subsequenti tubarum, & tympanorum sonitu, ac bombardarum explosione publicationem complevere.

Quatriduo, quod Divinę Nativitatis diem prævit, omnes Templorum turres aris campani sonitu instantem maximę solennitatis diem indixerunt, deinde in pervigilio Nativitatis Sellula gestatoria vestus, postquam tres Cardinales, Barberinum, Chisium, & Jacobum Rospigliosium Legatos ad referendas portas aureas renunciaverat, Mitra redimitus ad Porticum Vaticanam deductus est sub umbella ab Oratoribus Galliarum Regis, & Venerorum, Nepotibus suis, ac Principibus, quos vocant *Solii* clata. Descripsit Illustrissimus Phebus pompam Sacri Cętus, & ordinem, quo Clerus, tum Regularis, tum Sęcularis Pontificem prævit. cap. 15. Illum adeat curiosus Lector, at ubi Pontifex ad Portam pervenit auream, accepto malleo è manibus Cardinalis Alterii ter percussit, dicens ad quemlibet icium *Aperite portas*, deinde recessit, & Porta rotarum beneficio statim sublata est, & absolutis precibus, primus omnium per Portam auream Basilicam ingressus est. Interea tubarum sonus, & tympanorum, ac strepitus tormentorum ex Arce Molis Adriani cum festivo Campanarum pulsu Urbem totam jucunditate replevere. Illud præ cęteris memoratu dignum contigit, quod Christiana Succorum Regina unã cum Vidua Mutinensis Ducis ex adverso Sacrę Portę suggestu venerabunda, procumbens ante Regalem Sacerdotem, Anglos quosdam Dynastas intuta, nulum eidem Venerationis signum exhibentes, ipsos provolvi iussit in genua, secus etiam vi inde accedere cogendos. Tanta religio perstrinxit Augustissima Regine animum magnanimiter deposito imperio, dum spirantem orę divinitatem, & religionis lachrymis sacras inter cęremonias perfusum susciperet Sanctissimum Hominum Patrem. *Ne quid deesset nobis* (ut Phebus scripsit) *quod ante assis sæculis invideremus*, neque vel Caroli Magni Imperatoris religionem, qua ille singulis Vaticanę Basilicę gradibus devota fixit oscula, vel Ludovici Hungarię Regis in eandem Basilicam venerationem.

❁ IX ❁

FLVENT AD EVM OMNES GENTES.

AD ejusdem Anni Sancti celebritatem pertinet numisma, in quo Templum Divi Petri representatur cum Inscriptioe FLVENT AD EVM OMNES GENTIS, ranquam ad Ecclesie Moderatorem, omniumque Christi fidelium beneficentissimum Principem. Ne vero recenscam que Sanctiorem hunc Annum honestarunt, tantummodo delibare prestat aliqua, que Sanctissimus Clemens in bonum suarum Ovium peregrir. Vidit illum Roma in Sanctissima Trinitatis Aedibus, ubi Peregrini excipiuntur duodecim egentium pedibus infusa repenti aqua pulverem detergere, ac fordes, promicantibus ex ore paterni amoris, & demissionis argumentis, aureo singulos, argenteoque numismate quindecim aureorum pondere muncratus illos deinde fuit, mensam autem ceterorum prealudio sacrarum precum lustravit, tributo singulis alio numismate, ex ductili in spiras argento, & multiplici nexu composito; sex aureorum millia Hospitio illi largitus, pretium preterea, quod in Bacchanalibus ludis eo anno veretis impensum non fuit, iussit Hebreos mille quingentos aureos in Hospitum subsidium conferre. Astuabat Sanctissimus Pontifex supplicum Populorum agminibus interesse, sed frequenter implicitus podagrae vinculis aliquando conquestus est cum familiari Prese, tunc maxime pedibus impeditum se latitare, cum Aquila pennas induere anhelasset, ut suos ad volandum pullos provocaret, quinque tamen quatuor Basilicas religiosissime invisit. Solemni preterea ritu bene Christiano Populo precatus est, septies ex alta Vaticani Templi, & Palatii Quirinalis porticu, & frequentissime singulis Peregrinorum cetibus, in atrium ejusdem Palatii receptis, ducta in crucis formam dextera a Deo fausta deprccatus fuit.

❁ X ❁

BENEDIXIT FILIIS SVIS IN TE!

❁ XI ❁

LAUDENT IN PORTIS OPERA EIVS:

DEmum festo exorti numinis die sacram Portam oclufit Clemens quinquaginta advenarum millibus iterum bene, ac feliciter ominatus. Hinc occludendi ritum, quem Pontifex celebravit duo numismata ostentant, de quibus nihil aliud preter ea, que dicta sunt, in presentiarum accurrit.

❁ XII ❁

+ SOLEM NOVA SYDERA NORVNT.

❁ XIII ❁

DECOR EIVS GLORIA SANCTORVM.

❖ XIV. XV ❖

PLENA EST OMNIS TERRA GLORIA EORVM.

Quatuor numismata parùm inter se dissimilia quinque Beatos expriment, quibus Sanctorum honores Clemens Decimus solemnè pompa decrevit. Quò enim vehementiùs Christiani populi animos ad virtutem ille accenderet, regnantium in patria felicitatis heroum cultum decrevit augere, ut dum eorum honoribus applaudent, dotes eorudem amplecterentur: summoperè etiam opportunum duxit ad insolita præsidia in maximis discriminibus Cæli Proceres invocare. Religiosi ergo animi sui indolem sequutus præter plurimos, quos laurea Beatorum illustravit, una, eademque die in Sanctorum album retulit Cajetanum Thieneum, Franciscum Borgiam, Philippum Benizium, Ludovicum Bertrandum, & Rosam à Sancta Maria. Post decretam supplicationem ad Cælestè lumen hauriendum, & susceptum ab ipso etiam Pontifice Sacrum iter à Templo Divæ Franciscæ Romanæ in Foro Bovario ad Lateranensem Basilicam, menfè Aprilis in Basilica Vaticana magnificentissimè exornata, auditis Sanctorum prærogativis, quas Joannes Baptista Bottinius, & Marcellus Severolus Sacri Confessorii Advocati exposuerunt; exceptisque precibus Eminentissimi Cardinalis Alterrii pro Cæsare, Cardinalis Portocarrerii pro Hispaniarum Rege, & Veneti Legati pro sua Republica supplicantium, sententiam tulit, qua Beatissimos Cæli Cives ut Sanctos colendos Pontificia autoritate palàm edixit. Collata quinque his Divis suprema gloria sacri triumphi, insigni etiam alios honore affecit. Pio V. contulit lauream Beatorum. Ferdinando Tertio Castellæ Regi Anniversaria sacra decrevit, Beato Alberto Magno, Beato Bernardo Ptolomeo, qui Montis Oliveti Familiam fundavit, Beato Joanni Cantio Polono Sacerdote, Beato Stanislao Kostke Societatis Jesu, Beatæ Ludovicæ Albertonæ Palutiæ, Beato Joanni à Cruce Hispano, & Francisco Solaro solemnè autoritate vel Sacrificia tribuit, vel instauravit. Novemdecim insuper Gorcomienfès Martyres anno salutis 1572. Brile in Hollandia in odium Catholicæ Religionis peremptos, Beatorum corona illustravit. Auxit etiam gloriam novis precibus indictis in aliorum honorem, ut Sancti Francisci Xaverii, Sancti Josephi Beatæ Virginis Sponsi, Vincillai Regis, Henrici Imperatoris, Eustachii, ac Cecilie, Petri Martyris, & Catherinæ Senensis, Antonii Patavini, & Claræ, Nicolai Myrenfès Episcopi, Nicolai Tolentinatis, Joannis Gualberti, Cajetani, ac demùm Sancti Venantii gloriæ Camertium. His artibus sibi demeruit Superos, & præcipuè ipsis addictas urbes, & regna eorum gloria illustravit, de quibus jurè dictum est in numismate PLENA EST TERRA GLORIA EORVM, atque de ipso Clemente dicendum semper erit aliud lemma DECOR EIVS GLORIA SANCTORVM.

Post decretos quinque Beatis Sanctorum honores quinque Religiosorum Cætus, ad quem aliquis ex illis pertinebat, publica pompa eos celebrare non omisit. Cætera aliis relinquam enarranda, veniamque consecuturum me spero, si ea tantùm exponam, quæ in honorem Divi Francisci Borgiæ Societatis Jesu tertii Præpositi Generalis ipsa Societas Romæ peregit, referibendo Relationem Italicam eo anno 1671. typis editam, hisque verbis exaratam.

Uno degl' Istituti, per cui la vera Fede si distingue dalle false si è la Canonizatione de' Santi, detta da' Gentili Apoteosi. Poiche non seppe la superstitione de' Greci, e de' Romani riporre nel Cielo, salvo che huomini ambiziosi, e che con le stragi havevano domate ò per meglio dire distrutte le più belle Provincie del Mondo: la doue la Religione Christiana non espone adorabili se non persone per electione humili, e che con le virtù, co' prodigii, e co' gli esempi hanno recato notabile giouamento al genere humano. In oltre si come quegli non celebravano le loro Canonizationi, se non con pompe superbe e militari, con giuochi sanguinolenti di Gladiatori, e con disonestè scene di deliranti Teatri; così all' incontro noi le celebriamo con pompe sacre, e tanto più venerabili, quanto meno strepitose.

Hor

Hor le feste à tal Idea celebrate da' Padri della Compagnia cominciarono Domenica passata à 4. di Ottobre. Diede a tutto principio la Processione da S. Pietro al Giesù per la strada dell'Orlo, e del Corso. L'ordine fù in questa forma. Precedeva un drappelletto di Suizzeri retto da due de' loro Officiali co' Trombetti di Palazzo. Facevano fronte à tutta la Processione cinque de' più riguardevoli Titolati e Cavalieri. Seguivano in gran numero i Palafrenieri degli Eminentissimi Sig. Cardinali, & Eccellentissimi Sig. Principi, & Ambasciatori tutti con torcie, e con buon ordine. Veniva parimente con torcie la Compagnia della Santissima Trinità, il cui Crocifisso era corteggiato da' Paggi dell' Eccellentissimo Sig. Duca di Gravina. Si compiacquero molti Cavalieri, e Titolati vestire in quel giorno il sacco di questa nobile Confraternità, comparire à faccia scoperta, come anche fecero nel fine di essa i Sig. Guardiani, chiudendo la sopradetta Compagnia un numeroso Choro di Musica. Fecero, e omnuova fronte alla Processione cinque altri Cavalieri di sceltissime qualità trà quali vi furono due Priori Gerosolimitani, ò vogliamo dire Gran Croci di Malta. Dopo di questi si sollevava un picciolo Stendardo bianco fregiato col nome Santissimo di Giesù portato à vicenda da nobili Grovanetti, ed appunto faceva testa ad un considerabile drappello di nobile Gioventù eletta à minute parti dalle scuole del Collegio Romano, per non rendere colla lunghezza, tediosa la funzione. Seguivano i Nobili Convittori del Seminario Romano, tutto questo corpo veniva terminato da un'altro Choro di scelti Musici. Succedeva la Congregazione de' Nobili dell'Assunta, à quali s'incorporò la Nobiltà de' Cavalieri, e Titolati così Romani, come forestieri in tal numero, che furono sopra 400. tutti con torcie, e da venti altri, i quali con le mazze scorrevano pe' loro posti, ordinando le fila à loro cura commesse. Qui s'alzava la Croce, dietro la quale seguiva tutto il Clero con cotte e torcie. Precedeva il Collegio de' Maroniti, appresso il Collegio de' Greci, poi quello degl'Inglese, indi quello del Germanico al quale faceva spalla un numerosissimo Choro de' più perfetti Musici della Corte, e retto in persona dal più celebre Maestro in questa facoltà. Dopo questi si vedevano i Padri della Compagnia al numero di 260. con torcie e cotte e tanto meglio ordinati, quanto meno erano distribuiti con ordine di precedenza ò d'età ò di grado, salvo i soli Superiori. In questo luogo siergeva lo Stendardo del Santo circondato dalla Guardia, e da Palafrenieri di N. Signore con torcie, e da Paggi pur con torcie de' Sig. Ambasciatori di Spagna, e di Portogallo, e d'altri Grandi. I fiocchi si reggevano da' PP. Assistenti, dal P. Generale della Compagnia, che non ostante i prieghi di moltissimi Personaggi, che procurarono toglierlo da quel disagio, non confacevole alla sua età, pur volle intervenirvi. E finalmente dava nobilissimo termine à tutta la pòpa la corona di sopra 80. Prelati, Patriarchi, Arcivescovi, Vescovi, Protonotarii partecipanti, Auditori di Rota, Chierici di Camera, & in una parola tutta la Prelatura. Ma il più nobile di questa funzione fù l'ordine, il silenzio, la modestia, non pur ne Padri, e negli Alunni de' Collegii, ma in tutti gli ordini, à segno che la trasfuse nel popolo affollato per le strade, il quale non come in altre occasioni, si vedeva gartulo festeggiante, ma taciturno, e come compunto. Onde i più sensati ebbero à dire, che considerate tutte le singolari circostanze di questa funzione non ne haveva veduta Roma una eguale. E perciò non si fa qui mentione delle salve della soldatesca Svizzera ne del Castell Sant' Angelo, ne dello squadrone schierato nella piazza del Giesù ne de' fuochi, ne de' lumi, che arderono per due sole sere; ma che furono compensati da grosse limosine distribuite nel cortile del Collegio Romano à tutti i poveri della Città. Lo Stendardo nella Chiesa del Giesù fu ricevuto, e benedetto con le solite cerimonie in assenza dell'Eminentissimo Signor Cardinale Chigi ponente della causa dall' Eminentiss. Sig. Cardinal Santa Croce, il quale divotissimo del Santo, per benefici di gran rilievo ricevuti, ed accettissimo al Santo per offequii di molta considerazione da S. E. prestatigli, con sensi di somma pietà terminò la funzione di quel giorno. Nel Lunedì volle subito N. S. Clemente X. onorare la solennità con la sua presenza, e con mostrare verso il Santo l'ereditaria divozione della sua Casa. Commendò sopra modo la magnificenza, la suntuosità,

sità , e la simetria dell'Apparato , ed in estremo gradi la breve iscrizione nella quale si fa memoria della corrispondenza de' suoi Maggiori con S. Francesco , che à suo luogo si metterà .

Partitosi N. Signore sopraggiunse poco dopo tutto il Sacro Collegio , il quale si compiacque di tenervi Cappella , e di udire il Sermone fatto dal P. Procuratore Gener. de' Servi. Il dopo pranzo vi fù il concorso de' principali Personaggi della Città , e de' Ministri de' Principi , chiudendo gloriosamente quella giornata la Maestà della Srenissima Regina di Suetia , la quale hebbe la bontà di ornare con somme lodi la magnificenza dell'Apparato .

Questo non può descriversi , consistendo la sua bellezza maggiore nella perfetta simetria di esso , onde è che quanto più si mira , tanto più piace . La maggior parte degl' addobbi sono Damaschi tutti nuovi , tutti fregiati con larghissima trina d'oro : l'altre parti sono di tela d'oro , che distinguendo col loro splendore il cremesino de' damaschi , fanno à gli occhi una muta armonia . E si è riputata singolare inventione il pingere non sopra carte , ne sopra canavacci , ma sopra tele d'oro le attioni , ed i Miracoli del Santo , spiegati con Cartelloni tutti lameggiati ancor essi d'oro , ed in forma di gran vaghezza pendenti da gli archi delle Cappelle , d'onde parimente pendevano sei Lampade d'argento , splendidissimo dono dell' Eccellentiss. Sig. Principe Giustiniani . Ha dato animo à tutto vn fregio , che corre sotto il cornicione , anch'esso di tela d'oro con soprapporto di ricamo di velluto cremesino con cordon d'oro . In fine vedendosi dall'ultima estremità della volta , che pur era in molte parti illuminata da rose d'oro rilevate , tutto il Tempio da sopradetti addobbi abbigliato ; è stata voce comune , che parato di maggiore Maestà , sodezza , simetria , magnificenza , e ricchezza non si sia più così facilmente veduto . Non si parla della sontuosità degli altari , che per tutti i riguardi eccitavano maraviglia , non della musica , à cui non è mancata imaginabile perfettione , non del concorso , essendosi in ogni hora veduta folla , e non della bellezza de' Panegirici detti da più notabili soggetti di diversi Religioni , havendo voluto i Padri della Compagnia , che le Glorie tanto grandi del Santo ardessero nell'altrui bocca , e non s'infreddassero nella propria .

Le Iscrizioni poste sotto le attioni , ed i Miracoli del Santo furono lette con grande approvatione . Fù però commendata sopra tutte le altre quella , che si leggeva al di dentro sopra la porta maggiore trà le figure poste in oro di N. Signore Clemente X. che à S. Francesco hà imposto il diadema di Santo , e di Urbano VIII. che gli diede il titolo di Beato ed è la seguente , lasciandosi le altre a racconto più diffuso .

TIBI CLEMENS X.
 QVOD LOCVM HVNC ALTERIORVM OLIM
 FORVM AC DOMVM, TOT MAIORVM PIETATE
 CONSECRATAM, LAVRENTIVS PARENS TVVS,
 DEPRECATORE BORGIA,
 IN TEMPLVM SACRARI MVLVERIT:
 TV VERO, BORGIA IPSO INTER CÆLITES RELATO.
 ALTERIAM IN SOCIETATEM IESV BENEFICENTIAM,
 QVA TERRIS, QVA CAELO PROPAGAVERIS:
 VRBANO QVOQVE VIII.
 QVOD EVMDem PRIMVS AD ARAS EXTVLERIT,
 SOCIETAS PROFESSA P.P. BENEFICENTISSIMIS
 P O S V I T.

Diede nobile , divoto e fruttuoso compimento alla Festa Domenica mattina undeci di Ottobre vna Comunione generale numerosissima di sopra venticinque mila persone , alle cui reconciliazioni assisterono sopra quaranta Padri .

❁ XVI ❁

COLLES FLVENT MEL DE PETRA.

+ **C**UM die 29. Aprilis 1670, quo Clemens renunciatus fuit Summus Pontifex memoria recurreret Beati Petri Martyris, ejus effigie in numismate exculpta fuit sub lemmate COLLES FLVENT MEL DE PETRA, alludente Divo Petro, ac septem Collibus Romæ, à quibus mel Clementiæ in Orbem prædicatur manaturum. Magnam illi peperit gloriam rejectum imperium: penitus ille alienum exhibuit animum ab iis, quibus plurimi Mortalium mirificè rapiuntur; imò cum ad illum gratulabundus Cardinalium Cætus accederet, miratus primò fuit, & Sacri Senatus in eo decreto prudentiam desiderari à se professus, mox cum propositi tenaces illos vidit, serioque supplicantes, ut præfesse dignaretur, veri doloris testes in lachrymas effusus fuit. Non modò venienti fortunæ non occurrit, cuius spe inanes animi facillè implentur, sed illam ardentissimo studio fuit averfatus: summis contendit precibus, ut se curis publicis abfolvi finerent; nam negotiorum vacuum proludere immortalitati cupiebat, cui inhiabat. Nonnifi æternæ felicitatis discrimina sibi adfrui posse à maxima apud Mortales fortuna; subici suis oculis reclusa Tartara, in quæ prolapsurus effet, si annis obrutus, nec munitus dotibus ad tantum onus ferendum idoneis, auderet illud subire. Detestabatur cæcam illorum superbiam, qui per ambitum honoribus inclarescere amant. Hanc animi moderationem percussò deinde numismate contestatus fuit, in quo perituri Regni pertesus optimus Princeps, provolutus in genua ante Dominum ità suo funeri præludebat: *Satiabor cum apparuerit gloria tua*; assensu tandem gemebundo præfrito, Clementis nomen elegit, ut suavissimam indolem, ac populorum amantissimum animum representaret, utque Optimi Pontificis Clementis IX. à quo summis fuerat beneficiis affectus, memoriæ consuleret. In Apostolorum Principis Basilicam delatus omnes spes pascibat eundem humanum, ac beneficium experiendi in regimine, ut antè Regnum fuerant experti.

❁ XVII. XVIII ❁

EXEMPLVM DEDI VOBIS.

DUO numismata ad lotionem pedum spectantia, de qua satis dictum est alibi.

❁ XIX ❁

VT ABVNDANTIUS HABEANT.

PUella Spicis redimita, & Cornueopiæ gerens dextera, lava verò Spicarum manipulos Cererem indicat, quam Deam frugum esse Ethnici finxerunt, dixeruntque à verbo antiquo *Cereo*, quod idem est ac *Creo*, quòd cunctarum frugum creatrix sit, & altrix. Eam fuisse (ajunt) quæ colendi terram, serendique legumina, (excepta faba) & frumenta, & ex iis consciendi panem invenit artem, docuitque homines, cum antea glande vescerentur, de qua Poëta.

Sedlig. & Serv. in 1. Georg.

Ovid. Metamorph. 5.

*Prima Ceres unco glebam dimovit aratro
Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.*

Cum

Cum enim antea squallerent agri ab omni cultu derelicti, & sentibus inhorrescerent, nulla erat cuique propria fundorum possessio. At verò simul ac beneficio Cereis agricultura inuenta est, ceptum est de agrorum finibus litigari, eamque primam voluit fuisse legum, ac juris originem, indeque dicta Ceres *legifica*.

Eleganti specie corporis insignem fecerunt, quia terra, quam Ceres refert, pulcherrimum exhibet amenissimumque spectaculum intuentibus, tum precipue cum vestita plantis, arboribus distincta, ornata floribus, locupletata frugibus, herbescenti viriditate nitens, speciosos veris honores explicat, autumnique munera, liberali manu profundit.

In numismate Clementis videtur, quòd Anno Jubilei, presertim illud etiam contulit, ut inter angustias rei frumentariæ, quibus finitimi urgebantur, abundè ab Urbe Annona perpetuò esset, illamque omnes abundantius haberent, ut dicitur in lemmate accepto ex verbis Divi Joannis. *Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.*

❁ X X ❁

TVRCARVM SIGNA A POLONIS RELATA

M. DC. LXXXVI.

QUAMVIS amantissimus Pacis esset optimus Clemens, tamen strenuissimo in animo bellica indoles inerat, cum illam reipublicæ salus postulabat, ob id cum in Poloniam Turcarum furor irrupisset, gravissimè hoc tulit Clemens, quia prima juventute illius amplissimi Regni, & Christianæ Fidei Valli amores hauserat, dum ibi Pontificis Maximi negotia curavit, omni studio contra Barbaros niti decrevit. Placare primùm Superos adoribus fortissimo illi Regno, præter perpetuas, & privatas preces publicas ad Tempa Divorum supplicationes indixit. Criminum veniam, illa per sacram Confessionem accusantibus, Divinoque Pane refectis indulgit, si ad placandam iram Divinitatis, præscripta Urbis Tempa supplicabundi adirent, idemque deinde Indultrum sparsit per omnes Christiani Orbis partes. Et ipse quidem exemplo præcedens à Templo Divæ Mariæ Suprà Minervam pedibus supplex iter instituit cum Sacro Cardinalium Collegio, Romanoque Clero ad Ædem Sancti Stanislai, Cracovientis Episcopi, aliudque in Quirinali inivit Templum, ut à Beati Stanislai Kostkæ, splendidiore à se Cultu donati, tumulo fiduciam referret, suscipienda iterum à Beato Adolescente Polonorum tutela.

Neque precibus solum in Turcarum acies pugnavit Clemens, sed aureis etiam armis munivit Poloniam, cui magna pecuniæ vis deerat ad Exercitus confcribendos, exhausto per annos viginti perpetuis ferè bellis opulentissimo Regno, licèt in maximis ararii Pontificii angustiis triginta primùm, ac deinde quinquaginta aureorum millia Regi suppeditavit, terque Decimam Sacrorum omnium proventuum partem eidem persolvi jussit, ex quibus opportunum præsidium hausit. Annuit Clementis Votis Deus; Primùm enim attulerunt laureatæ literæ incendium illatum propè Leopolim Castris Turcarum, qui relictis impedimentis sub tutela Cameneci effuso cursu se receperant. Arces deinde à nostris plurimas occupatas, eaptum Bialogrodum deletis quadraginta Turcarum, ac Tartarorum milibus. Aliam deinde à nostris relata præclarissimam de Turcis Victoriam apud Cocinum. Sex omninò supra viginti Turcarum millia eo in certamine, & strage ceciderunt. Ingenti præda locupletatus est Miles, ac Imperator ex Vexillis innumeris pulcherrimum, quod Kodkevicius egregius, & nobilissimus juvenis in ipso ardore pugnæ à Signiferi manibus per vim rapuerat, sepouit Sanctissimo Principi conferendum, ut frueretur argumentis Victoriæ, ipsi meritò tribuendæ. Allatum ad Urbem à Nobili Nuncio, cum Hic solemnè gratiarum Hymno decantato in Pontificio Sacello, festoque plausu dato ab Ælia Mole, diplomis tormentis, exultans excepit, plurima scitari dignatus, & augusta manu tangere, supra fores deinceps

dè Vaticanæ Basilicæ, in parte quæ Templum interiùs respicit, iussit affigi.

De hac Victoriâ hæc notavi ex Diariis Pontificiis. „ Die 15. Decembris feria sexta. Ex literis Poloniæ habuimus nuncium de insigni Victoriâ habitâ ab „ Exercitu Polono Joanne Sobiesko supremo Regni Marefiallo, & Exercitus „ Duce contra Turcas apud Cocinum, arcem munitissimam debellatos die 11. „ elapsi mensis in festo Sancti Martini.

„ Die 17. Decembris Dominica tertia Adventus Missam cantavit in Sacello „ majori Palatii Quirinalis Eminentissimus Cardinalis Nerhus, cui interfuit Sanctissimus Dominus Papa, quæ Missa canenda erat de more, & post hanc voluit „ Sanctissimus Dominus dare signum lætitiæ, Hymno *Te Deum* cantato; in Arce „ Sancti Angeli circa horam prandii occasione dictæ Victoriæ explosa sunt multa „ tormenta &c.

❁ XXI ❁

CUNCTIS PATET INGRESSVS.

CEntumcellarum Portus cum Epigraphe CUNCTIS PATET INGRESSVS scilicet tributo quodam, Navibus antiquitus imposto, à Clemente remisso. Sic liberior cunctis Nationibus patuit, qui antea quodam modo clausus fuerat. Hujus beneficentiæ ultimo anni Regno ostensæ testis est nummus propositus.

❁ XXII ❁

VT ABVNDETIS MAGIS.

Nummus hic in usum pecuniæ cufus anno 1672. argenteus fuit ejus generis, quod decem juliis cum dimidio æquivalet, non differt à numismate XIX. à quo Ceres cum eodem lemmate, nisi quod hic Navim demonstrat in Portu Centumcellarum Annona refertam, qua providus Pontifex Romano Populo providit.

❁ XXIII ❁

VIVIFICAT, ET BEAT.

Senem captivum in carcere lac fugentem è nudato mulieris ubere videmus in numismate, quo pietatem Clemens erga Populum sibi subditum exercebat. Picturam plerisque in tabulis coloribus expressam non infrequenter vidimus, eamque narrat Valerius Maximus libro 5. memorabilem cap. 4. agens de pietate in parentes his verbis: *Sanguinis ingenui mulierem Prætor apud Tribunal suum capitali crimine damnatam triumviro in carcere necandam tradidit. Quo receptam is qui custodia præerat misericordia motus non protinus strangulavit. Aditum quoque ad eam filia, sed diligenter excussa, ne quid cibi inferret, dedit, existimans futurum, ut inedia consumaretur. Cum autem jam dies plures intercederent secum ipse querens quidnam esset, quod tamdiu sustentaretur, curiosius observata filia animadvertit illam exerto ubere famem matris lactis sui subsidio lenientem. Quæ tam admirabilis spectaculi novitas ab ipso ad triumvirum, à triumviro ad Prætores, à Prætores ad Concilium Judicum perlata, remissionem pœna mulieri impetravit. Quò non penetrat, aut quid non excogitat pietas, quæ in carcere servanda genitricis novam rationem invenit. Quid enim tam inusitatum, quid tam inauditum, quam matrem nata vberibus alitæ putaret aliquis hoc contra rerum naturam factum, & si diligere parentes prima natura lex esset.*

Idem de Pietate Perus existimetur, quæ patrem suum Cimonæ consimili fortuna affectum,

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

affectum, parique custodiae traditum jam ultime senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit. Herent, ac stupent hominum oculi cum hujus facti pictam imaginem vident, casusque antiqui conditionem presentis spectaculi admiratione renovant in illis mutis membrorum lineamentis viva, ac spirantia corpora intueri credentes, quod necesse est animo quoque evenire, aliquanto efficaciori pictura literarum, vetera pro recentibus admonitos recordari. Nos in pietate Clementis recentia pro veteribus intuemur. Ille enim cum Italia terræ motu contremisset, plurium Civitatum passâ esset excidium, Ariminum Templorum ruinam, ædium multarum solutionem, Civium stragem, quibus jacuit penè in seipso sepultum, omnia tamen brevi, & ad meliorem formam restituit auro Pontificio ex arario liberalitèr erogato.

❁ XXIV ❁

PER ME VITA, EXTRA ME MORS.

Religionis Christianæ typus, seu Ecclesiæ Romanæ symbolum intuemur; huic qui nomen suum tribuit, & mores conformas, vitam consequitur æternam, mortem verò qui longè ab ea vagatur. Christus enim ejus Caput *Via, Veritas, & Vita* est. Ideò Ecclesia dicitur Navis, (ut in pluribus numismatis observavimus) quia sicut extra Navim, sive Arcam Noe regnante Diluvio nullus vitam obtinuit, ita nullus extra Ecclesiam Salutem consequitur, unde Divus Hieronymus in cap. *quoniam vetus* dicit. *Si quis in Arca Noe non fuerit peribit regnante diluvio,* & Beatus Gregorius in Moralibus. *Sola Ecclesia est, que intra se posita valida charitatis compage custodit, unde aqua Diluvii Arcam quidem ad sublimia sustulit, omnes autem quos extra Arcam invenit extinxit.* Bonorum animos confirmare hoc numismate studuit Clemens in fide, malos autem à viâ perditionis revocare.

❁ XXV ❁

TV ES PETRVS, ET SVPER HANC PETRAM

AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM.

Verba hæc olim Christus protulit Divo Petro apud Sanctum Matthæum, cap. 16. vers. 18. eadem pro lemmate exculpta sunt in circuito numismatis, in quo Divus Petrus claves habet, à Christo receptas. Primum ejusdem Apostoli in Ecclesia hoc factò, ipsique verbis significari omnes scriptores docent, quod autem ille non solum aliorum Apostolorum Princeps fuerit, sed in totum Christianorum Orbem Principatum habuerit, tam scripturarum sacrarum testimoniis quam rationibus facile ostenditur. In cap. vltimo Joannis Christus Petro ait. *Simon Joannis pascas oves meas,* inter has & illas non distinguendo sed univasas ejus curæ commendat.

Quamvis ex Apocalypsi 21. dicatur murus Civitatis, idest Ecclesiæ *habens fundamenta duodecim,* & in ipsis duodecim nomina Apostolorum, & hoc quia omnes Apostoli fundaverunt Ecclesiam in fide, & doctrina Christi; nihilominus singulari quadam prerogativa Beatus Petrus post Christum fuit, & dictus est *Ecclesiæ fundamentum,* unde Matthæi 16. ita Christus singulariter Petro loquitur, *Ego tibi dico Petre, quia tu es Petrus, & super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam,* multas rationes exponit Turcremata lib. 2. cap. 46. quibus Patres probant fundamentalis petrae nomen tribui Petro. Inter alias est, *quia primus in nationibus fidei*

fidei jecit fundamenta, ut inquit Ambrosius in cap. fidelior, sive ut inquit Beatus Anacletus in cap. in novo distinct. 21. *Primus ad fidem Virtute sua predicationis adduxit, verboque instituit. Ipse enim Apostolus Petrus primus Judaeos, primos Gentiles post Christi Ascensionem ad Christi fidem convertit.*

Item Leo Papa in ferm. 3. ordinationis suae pertractans illud Matthei 16. *Et ego dico tibi quia tu es Petrus, ita pulchre ad propositum loquitur, ego dico tibi, hoc est sicut Pater meus manifestavit divinitatem meam, ita & ego notam facio tibi excellentiam tuam, quia tu es Petrus, id est cum, ego sim inviolabilis petra ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, praeter quod nemo potest ponere aliud tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quae mihi potestate sunt propria sint tibi mecum participatione communia, & super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, & portae inferi non prevalebunt adversus eam, super hanc (inquit) sortitudinem aeternum extruam templum, & Ecclesia mea Calo inferenda, sublimitas in hujus fidei firmitate confurget, Haec, & similia suo numismate Clemens Decimus confirmavit.*

❁ XXVI ❁

ROMA RESVRGENS.

IN alio numismate Apostolorum Princeps exhibetur matronam humi dejectam erigens cum antiqui Vespasiani Epigraphae: ROMA RESVRGENS in argumentum studii, quo flagrabat Clemens, ut Urbem Divi Praesides felici sorte donarent.

In nummo Galbae Roma est Amazonis forma cum victoriola, & hasta, cui aquila infidet, apposto lemmate ROMA RENASCENS. Talis dicitur, quia Neronis tyrannide oppressa renasci, & resurgere sub Galba videbatur.

Hoc etiam de Clemente Decimo possumus interpretari; si ad memoriam revocemus qualis, ineunte Pontificatu Clemente, status Urbis fuerit. Nemini aures non occupavit, dum sacra Comititia peragerentur, videlicet non exoptandum ea tempestate regimen Christianae rei, eo praesertim nomine, quia cum ob Cretense bellum, aliasque causas summa inopia consistaretur ararium, necessario novis obruendus vestigalibus populus esset a Principe, aut ipse quotidie si novum, es alienum contraheret, fraudare cogendus esset plurimos parte scenoris, qui pecuniae caput in publicam gazam contulerant. His adde summa rei frumentariae inopiam, qua laboravit Italia. Ipse tamen his modis generose occurrit, & primo quidem novis non obrutum, antiquis ex parte oneribus Populum liberavit. In summa inopia Urbi & Ditioni Pontificiae copiam Annone servavit, & vix illo renunciato Pontifice, visa sunt illico ita prospera rerum evenire, perinde ac si Principi plauderent Superi, & pulcherrima spe Mortales erigerent.

☉ XXVII ☉

ARTE MEA BIS IVSTVS.

Simile numisma proferens P. Molinetus his verbis illud explicat, Hęc mu-
 ,, lier monetam significat, quę statera manu dextera sustinet, lava
 ,, autem cornucopię gestat. Certum est quidem lemma hic appositum
 ,, ARTE MEA BIS IVSTVS, ipsumque typum à nummo Ludovici XIII. Galliarum
 ,, Regis esse desumptum, qui idcō bis justus in sua moneta dictus est, & quod
 ,, justus titulus illi fuerit adscriptus, & quia nummi ejus auri justus fuerint vulgō
 ,, appellati gallicē *des justes*; sed quo sensu Clementi Pontifici id conveniat,
 & qua arte monetę bis justus prædicari possit me omninō latere fateor.

Dominus verō Joannes Baptista Palatius prō ejusdem numismatis elucubra-
 tione hęc protulit. Anno 1673. Romam venit missus à Duce Moscovię pro
 ,, ineundo fœdere cum Christianis adversus Turcas, qui Sarmatas bello vexa-
 ,, bant, verū cum Moschus tumidus titulo Cęsaris salutari exigeret Dominum
 ,, suum, præter munera, quę generose Pontifex contulit, vacuus rediit, etiam
 ,, responso sic ARTE MEA BIS IVSTVS, justus negando Moscho titulum, justus
 tribuendo Cęsaris titulum Imperatoris, hætenus suprā laudatus auctor. Hanc
 tamen non esse genuinam interpretationem numisma ipsum docet. Hoc enim
 anno 1670. scilicet primo Pontificatus Clementis percussum fuit, Moschus autem,
 ut ipse Dominus Palatius fatetur Romam venit anno 1673. quo igitur pacto bis
 justus circā Moschum celebratur in numismate, biennio ante vulgato? Alias
 rationes cur talis epigraphes inscribi potuerit in numismate curiosus Lector
 excogitet.

❁ XXVIII ❁

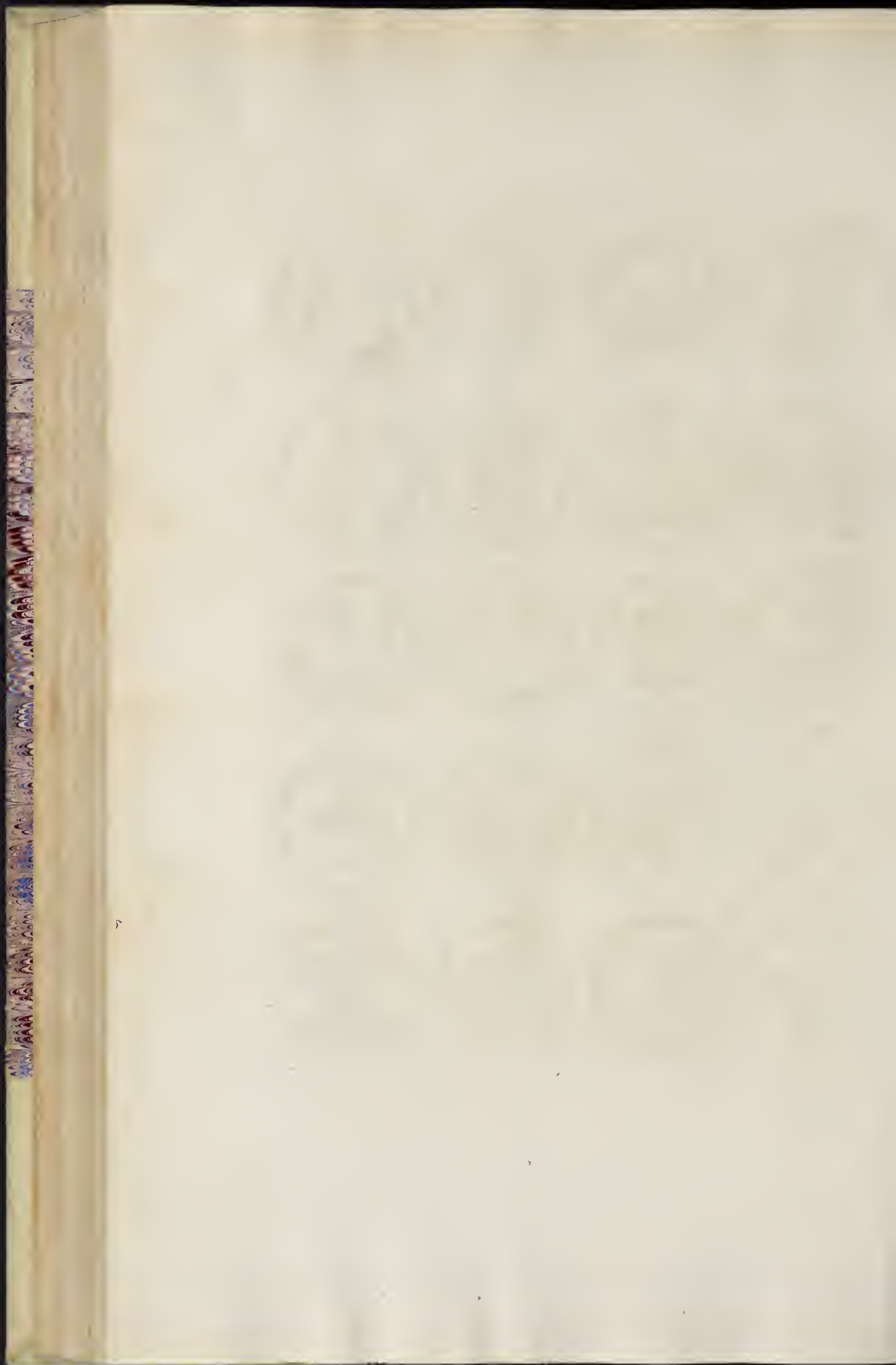
INTERCEDITE PRO NOBIS.

IN explicacione numismatis vigesimi victoriam diximus à Polonis relatam contra Turcas, & Cocimi munitissimæ arcis expugnationem, cui Clemens aurum, & preces contulit plurimas. Eiusdem victoriæ aliud monumentum habemus in præfenti numismate, imaginibus Sanctorum Petri, & Pauli insignito, cum inscriptione INTERCEDITE PRO NOBIS. His Ecclesiæ, & Romanæ Urbis patronos assidue exorabat Clemens, ut eorum intercessione de tyrannica perfidia triumphum referrent Catholici milites, quo obtento eorum sepulchro Turcarum signa sibi oblata tamquam trophæum sacravit.

Alia numisma reperuntur à Clemente X. percussa, sed in usum pecuniæ, quæ ferè omnia ejus pietatem, ac Religionem explicant, inter cætera præcipua illa sunt in quibus Regium Psalterium effinxit, alteri eorum lemmate appposito NE PROCIAS ME IN TEMPORE SENECTVTIS alteri verò SATIABOR CVM APPARVERIT GLORIA TVA. Inhians enim immortalitati, ac perituri Regni pertæsus optimus senex provolutus in genua ante Deum ita tuo funeri præludebat. Quamobrem numismatum Clementis seriem typo christianæ Spei Cælum anhelantis clausimus, ne paginam aliquid otiosum, vel vacuitatis turpitudinem occuparet.

INNOCENTII XI. NUMISMATA.

❁ I ❁

INNOCENTIUS XI. PONTIFEX MAXIMVS .

NTE explicationem numismatum, quæ regnante Innocentio XI. in lucem prodire ejus effigiem de more præmittimus ex uno illorum acceptam .

Antequam Pontifex eligeretur vocabatur Benedictus Odefcalchus, qui ob insignes ejus virtutes tali dignitate dignissimus à Purpuratorum Senatu judicatus fuit antequam Clemens X. eligeretur Pontifex, demum renunciatus die 21. Septembris anno 1676. die 4. Octobris Divo Francisco Assiati Sacra, triplici Diademate exornatus fuit, & die octava ejusdem Mensis Solemni comitatu Basilicam Lateranensem adivit, in qua minoribus portis, majori januæ proximis duæ inscriptiones immincbant à P. Carolo Bovio in Romano Collegio Rhetoricæ facultatis Professore eximio concinnatæ, scilicet propè Portam, quæ Sancta dicitur hæc legebatur .

proximis duæ inscriptiones immincbant à P. Carolo Bovio in Romano Collegio Rhetoricæ facultatis Professore eximio concinnatæ, scilicet propè Portam, quæ Sancta dicitur hæc legebatur .

ADES E CÆLO MAGNE CONSTANTINE
ET IN HOC BASILICÆ TVÆ VESTIBVLO
INNOCENTIO XI.
INTRANTI LÆTVS OCCVRRE
REDDITVM ECCLESIAE LIBERATOREM TVVM
GAVDEBIS ESSE SILVESTRVM
QVI VACVIS TELLVRE MANIBVS .
CLAVES CÆLI SANCTISSIMAS
MVNDE TRACTANS
EX HONORE TERRARVM SVMMO
SVMMVM MODO CVRARVM ONVS ASSVMENS
ARDORE IN DEVM,
STVDIO IN POPVLVM
DECRETIS, MONITIS, EXEMPLIS
AQVIS SANE CÆLESTI E FONTE LVSRALIBVS
NON VNVM MORBO CORPORIS
ELEPHANTIA IMPERATOREM,
SED TOTVM ANIMI LABE, VITIIS
CHRISTI PVRGET
IMPERIVM.

Supra aliam .

NOVVM A DEO SPONSVM
E VETERVM TYPO INCORRVPTO PONTIFICVM
DATVM TE SIBI INNOCENTI XI.
VERO EXCITA GAUDIO
ECCLESIA EXCIPIT, ET ADORAT.
SEDENS ENIM IN DEI THRONO VICARIVS
RELIGIONE, IVSTITIA, CHARITATE,
NASCENTIS OLIM ECCLESIAE
VET ERA NVNC FACIS OMNIA
ET SIC OMNIA FACIS NOVA
HOC ECCLESIAE VERVM EST GAVDIVM .

Maximæ januæ hæc imminebat .

INGREDERE INNOCENTI XI.
VNIVERSÆ PASTOR ECCLESIAE, VERE BONE
QVIA TESSERA CHARITATIS, ET MVNERE
DVM TANTO IN OVILI
QVÆ TVA SVNT NON QVÆRIS, AT EROGAS
NON TVIS PASCIO OVIBVS
SED OVES PASCERE TVAS VENIS
ET CVRIS ADHVC OMNIBVS
IMPENSVS VSQVE REGIMINI
TVAM PLANE ANIMAM PRO TVIS OVIBVS PONIS
HAC SI NVLLA MAIOR EST CHARITAS
NEC TE PASTOR INNOCENTI SIT MELIOR.

Heroica etiam symbola, & inscriptiones ejusdem Authoris Sacrosanctam Lateranensem Basilicam exornabant. Typis vulgata in libro cui titulus Rhetoricæ Suburbanum Auctor ipse recensuit. Defuerunt in via triumphales arcus, quos erigi juxta consuetudinem à Populo Romano modestissimus Princeps non permisit, sed Urbs tota festivas voces ingeminavit, quibus Sanctissimo Pontifici plauderebat, sibi que gratulabatur.

❁ II ❁

INNOCENS MANIBVS, ET MVNDO CORDE .

Inscriptionem huic numismati insculptam à Pontificis modestia improbatam. fuisse narrat Pater Molinæus, verum quam appositè addita fuerit ejusdem Pontificis virtutes enarrant; Innocens enim non solum nomine, sed manibus, ac mundo corde, ascendit in montem Domini (idest in Vaticanum,) *Stetitque in loco Sancto ejus*, idest in Cathedra, quam Deus Petro, ejusdemque Successoribus addixit, tamquam primam sedem, & Ecclesiæ fundamentum.

Antequam eam sedem conscenderet sui Censor acerrimus nomen assumere voluit, non solum ut Innocentii X. à quo sacra Purpura fuerat insignitus memoriam gratis revocaret, sed ut cum honore nominis oneris recordaretur impositi quamobrem Innocentiam morum ubique promovens, ne honestas periret in templis, priscum Sancti Lini Pontificis decretum renouavit inhibuitque feminis nudo pectore Ecclesiam ingredi. In Xenodochio etiam Sanctissimæ Trinitatis, ubi Mendicantes hospicio recipiuntur, cum plures ob angustiam cogerentur in eodem lecto cubare ob inopiam pulvinarium, Charitatem volens pudicam, tantam auri copiam erogavit ad ea comparanda, ut singuli honeste cubarent, & comode:

Cum

Cum illum in Basilicam Vaticanam post electionem, seu in Lateranensem die possessionis humeris hominum euectum numisma representet talem ritum perferendi se se præbet occasio.

Palatius pag. 9. & 1.

De sella gestatoria, supra quam aliquis sedens humeris aliorum defertur, quæ etiam *Sellare*, seu *Sellarium* dicitur, passim mentio fit apud præcos auctores, nempe apud Plinium lib. 7. cap. 48. Livium libro 10. Dionysium Halicarnasæum, lib. 3. & 5. Suetonium lib. 2. & Plutarchum lib. 2. plurimosque alios, & licet *Selle*, de quibus loquuntur curribus imponi mos esset, interdum tamen à Sellariis humeris sublimes portabantur, ut scribit Procopius loquens de Belisario triumphum agente. *Belisarius* (inquit) *Caruli Sella humeris Captivorum inuectus est.* Apud Romanos etiam Ethnicos Pontifices Maximi eo Sella genere utebantur petendæ ac divinum quid representaret, unde Pierius Valerianus scripsit; *Nullum umquam Sella sublimius, neque augustius, neque venerabilius est habitum, reliquam enim ad humana tantion amplitudinis decus facere videntur, hoc ad Divina propemodum maiestatis honores proximum accedit.* Sed hæc levi tantum calamo perstringimus, quia parum conferunt ad nostrum institutum, qui ritum gestandi supra humeros Romanum Pontificem inquirimus. Sunt, qui referunt ad tempora Stephani Pontificis III. qui Secundus dicitur, vixitque sæculo octavo. Ita Polidorus Virgilius de rer. invent. ait, „ Romanus Pontifex humeris hominum circumferitur, hoc inde natum quidam arbitrantur, quod Stephanus II. ut Populo Romano ob insignes animi virtutes, vitaque integritatem charissimus, statim factus Pontifex, humeris omnium præ gaudio exultantium fuerit sublatu, atque in ædem Servatoris ad Lateranum deportatus. Fulcitur hæc opinio auctoritate Anastasii, asserentis *Cunctum Dei Populum congregatum intrâ Venerabilem Basilicam Sanctæ Mariæ ad Præsepe, misericordia Dei Genitricis Mariæ petita, bono animo, & consona voce Stephanum Pontificem elegisse, eumque omnes cum laudis præconiis in Basilicam Salvatoris deportasse,* quod optimè intelligens cum Platina Ciacconius in vita ejusdem Stephani his verbis clarius expressit, „ Stephanum Diaconum Pontificem acclamarunt, humerisque omnium in Basilicam Salvatoris, quæ etiam Constantiniana dicitur, deportarunt. Majorem Antiquitatem, indicare conatur Macrus in suo Hierolexico, exprimendo Imaginem S. Julii Papæ hujus nominis Primi in curuli Sella ad similitudinem antiquorum Præfectorum Urbis, quas Pancirolus typice affert in notitia Imperii. Vivebat enim Tullius anno 350. verum eum Sella illa rotis instructa fit, in eo genere haud fuisse iudico, in quo Sella gestatoria numerabantur. Eam tamen mentionem facit Ordo Romanus antiquissimus, qui à P. Mabillonio inter omnes à se publica luce donatos primo loco ponitur, asseriturque, Sæculo nono esse superior. In eo sub numero quinto hæc verba leguntur. *Cum verò Ecclesiam introierit Pontifex, non ascendit continuo ad altare, sed prius intrat in secretarium sustentatus à Diaconibus qui eum susceperint de Sellario descendente.* Imò ad tempora Divi Petri Apostolorum Principis, primi Pontificis referendum talem morem existimat gravissimus Scriptor Ennodius Episcopus Ticinensis, qui unus multorum instar esse potest. Vixit Ennodius temporibus Symmachi, & Hormisdæ Pontificum, scilicet in fine quarti, & initio quinti Sæculi. Is in Apologetico libro, quem composuit anno 503. adversus eos, qui contra quartam Synodum Romæ habitam à Simmacho Papa scribere nisi sunt hæc prope finem adiecit. *Ecce nunc ad gestatoriam Sellam Apostolicæ Confessionis uda mittunt limina candidatos, & uberibus gaudio exaltore collato Dei beneficio dona geminantur.* Quæ verba sic eruditè explicat Illustrissimus Phebus, quid enim per *uda limina*, nisi extrema Sacri Baptisterii madida labra, vel supremos gradus Vaticani Fontis, in quo tunc regenerandos immergere, ritus Baptismi ferebat, Ennodius intelligit, *candidatos* verò quos, nisi nuper ablutos aqua Baptismatis appellat, quos Christo renatos illico ad venerandam Petri Cathedralis sedes præ gaudio mittere consueverat, ut præstita ab illis humili subiectione Magistræ veritatis, Deique Arcanorum interpreti dona in Baptismate nuper ipsi collata Dei ipsius beneficio geminarentur.

Lib. de Bell. Vandal. 2.

Lib. 43.

Pag. 558.

Nec sanè potuisset Ennodius elegantius cæthedram Vaticanam paucis delineare, quàm eam appellando *Sellam gestatoriam*. Illa enim ad usum gestatoriæ Sella

procul dubio affabre facta cernitur, habens in utroque latere duplicia manubria ferrea hastis portatilibus immitendis apposita; fuit præterea lignea, ideoque portatilis.

Eundem morem indicat Ambrosius Novidius in fastis à se carmine descriptis, ubi hæc habet loquens de Divo Petro.

Sedeque suscepta collumque, & pectora lassant

Illà sera, ingreditur rectaque celsa subit.

Excipitur plausu, & velata frondibus ara

Ponitur & summo cum patre sella loco

Oscula dant pedibus, spectant, adeuntque sedentem

Et sancta accipiunt prospera signa manu.

Ritus autem hic sustollendi supra humeros Pontificem non est quidem fastus vel superbia nota, ut temere novatores inficere conantur, sed ad Mysterium Pastoralis vigilantia hoc agi affirmat supracitatus Macrus; nam quid aliud nomen *Episcopi*, quam superinspectorem, ac invigilantem curæ græcè sonat. Hac de ratione adhuc habemus in Gallia plures Episcopos, & Archiepiscopos in eorum ingressu à quatuor insignioribus Dinastis deferri, nempe Bourgensem, Pictaviensem, Turonensem, Augensem, & alios. Ergo dum Papa, tamquam Episcoporum Episcopus ab universo Christiano grege colitur, consonum equidem est, ut eminentiori bella deferatur, & à nobis ejus subditis, tamquam fidei Pharus videatur. Eamdem sententiam confirmat Joseph Stevanus Valentinus Doctor in disputatione de portatione Romani Pontificis Gregorio XIII. oblata, qui hoc fieri arbitratur, ut Populum, ovesque Christi sibi credits circumspicere possit, eisque fausta preceatione benedicere, & Populus rursus illum sublimi loco præsentem commode spectare, & ex vultu suum pastorem queat agnoscere, ut inde protestationem Fidei concipiat maximam, quoties aspicit Christi Vicarium, & Petri in eo Throno gloriæ Successorem.

Fig. 119.

Nec mirum, si Pontifex, qui caput est Catholicorum Fidelium deferatur, non per Dynastas, sed ab infimis de sua familia, & hoc tantum in solemnioribus diebus, cum ipse solemniter celebrat maxime onustus Pontificalibus ornamentis, nec in Ecclesia posset sic equitare, nec pedibus incedere intra populi multitudinem, nec ab eodem populo, quem benedicit, posset conspici, accedente etiam gravi senectâ, in qua fere Papa ad Pontificatum promovetur.

§ III §

DE CAELO PROSPEXIT.

Typus est Justitiæ, quæ regnante Innocentio XI. DE CAELO PROSPEXIT; Innocentius enim etiam ante Pontificatum Congregationibus adscriptus justitiam tanta religione coluit, ut tribunalia veluti altaria conscenderet. Pro Causa Civili commendationes nunquam legit oblatas, nec suscepit, cæcæ esse justitiam affirmans, quæ non considerat personam pauperis, nec honorat vultum potentis, merita respiciens, non personas, ignotas sæpè suffragante virtute promovit nomina audiens ambientium canonicatus eum literis commendatitiis, cum aliud audiret nomen sine illis, interrogabat quinam illud commendaret, respondente à secretis *nemo, licet idoneum*, subjungebat *hunc nos commendamus*. Contra ambientes frequens etiam erat ejus excusatio. Quòd Deum præ oculis habens respicere non posset commendationes hominum. Hac alia sæpè dicere solitus. *Judex aequitatem respiciat, discrimina non timeat, ex his enim Deus humanæ consulit salutem. Quia magis sacrilegum, & horrendum spectari poterat, quam Filius Dei Crucifixus. Et tamen inde Salus generis humani. Magnates semper quidem audiendi, sed non semper exaudiendi, si à disciplina deficiant Ecclesiastica, ne insolentiam tumidi, & Hæreticis odiosos faciant Ecclesiasticos*. Pluribus hæc dicta factis comprobavit Innocentius, quæ uberem scribendi materiem historico-rum calamis suppeditabunt.

VNDE

❁ IV ❁

VNDE PENDET.

Rarissimum hoc numisma ab incerto auctore vix in lucem editum Romæ vidi: mulierem corona redimitam ostendit, digitum bilanci admoventem, quam aliger sustinet, & lemma his verbis constat VNDE PENDET. Quid auctor hac pictura, & tali lemmate indicare voluerit, quod ad Innocentium XI. referri merito possit, fateor mea conjectura assequi non potuisse. Quamobrem perpicaciori perscrutandum proposui.

❁ V ❁

CLAVES REGNI CAELORVM.

Nihil peculiare continet numisma, quod uberiori elucubratione indigeat, quam in superioribus numismatis exposuimus circa claves Divo Petro traditas à Redemptore, in quibus Pontificia potestas significatur, quamobrem ad alia pergimus.

❁ VI ❁

EGO SVM PASTOR BONVS.

❁ VII ❁

NON QVAERIT QVAE SVA SVNT.

Pastoris Symbolo ovem humeris deferentis, & typo mulieris binis infantibus ubera præbentis charitatem sibi ipsi inculcabat Innocentius, quam erga oves suas exercere tenebatur, ut enim illa scribente Divo Paulo I. ad Corinthios cap. 13. NON QVAERIT QVAE SVA SVNT, sed aliorum, ita Innocentius etiam antequam in Summum Pontificem eligeretur summo studio illam exercuit. Venerat ille Legatus Ferrariam eo tempore, quo frumenti inopia magnopere vexabat Provinciam. Quantum in eo consideret Pontifex, ejus elogium abunde probat, cum diceret: *mittimus Patrem Pauperum*, ibi cum navis appulisset frumento onusta, aere suo pauperibus alimenta largè subministravit. Episcopus Novariensis anno 1650. cum pastor esset, non mercenarius, sed liberalis, pauperibus non solum redditus distribuerebat Episcopatus, sed patrimonium fraternum, quod erga Christum, & pauperes non esse divisa hæreditas videretur: sunt in Cathedrali Novariensi aurei calices, candelabra argentea, pretiosa supellex ad sacra peragenda, ornatus templi, picturae, quibus tholum, & chorum templi exornavit, omnia absque nomine, & insignibus, ut jactantiã declinaret. Resignato Episcopatu Novariensi, quatuor millium coronatorum sibi pensionem reservavit, sed pauperibus distribuendam illius diœcesis, cui elemosinam æqualem adjecit.

Jo:Esp. Pa-
lat. tom. 5.
pag. 6.

Pontifex Summus creatus, aulæ reformatione suscepta, primò voluit, ut Excellentissimus Dominus Livius Odescalchus ex fratre nepos viveret more privati, & si solis bonis patrimonialibus vivere more Principum posset, illum die suæ electionis ad se evocatum monuit, ut in posterum jis contentus quæ illi paterna hæreditate Deus abundè contulerat, non dignitates ambiret: viro gratias agenti pro dignitate collata nomine cujusdam Magni Principis, ac tutelam ejus offerenti perpe-

perpetuam Domus Odeschalchæ respondit *sibi domum non esse, nec tectum*. Dignitatem contulisse, ut justitiæ satisficeret. Mensæ suæ pompam subtraxit, cupiens vivere, non more Principis, sed modestia Sacerdotis, mensam frugalem voluit ut personam suam Sancto:rum Pontificum renovaret exempla

Idem pag. 23.

Cum vectigalia auferre non posset ob debita Camera Apostolicæ ingemuit ope tamen fretus superna, multis nummorum millibus solutis, exoneravit Populos impositionibus ob milites conscribendos, & vectigali carnum, aliisque gravaminibus Urbes tenebantur, & ad Censum extrinsecos exhaustis Urbium, & Oppidorum gratiis pari munificentia pecuniam subministravit, & imminuta, à se centum, & amplius aureorum millibus, Vectigalia nova detractioe leviora reddidisset, nisi vis morbi, temporum conditio, & humana gloriæ, ac laudis contemptus ejus charitati obstitisset, ut non obscure ex ultimis illius verbis, quæ morti proximus protulit licuit colligere.

D. Schelefrat. in orat. funebri

Civitates, quæ motu terræ concussæ in Æmilia, ac Regno Neapolitano penè dirutæ jacebant, restituit, datis centum, & quinquaginta millibus nummorum, in subsidium distribuendis, onera inde omnia Flaminia remissa ad decennium, quare merito feretro hæc inscriptio appicta fuit.

AMANTISSIMVS PVBLICI BONI,
ET PROPRII CONTEMPTOR
OPTIMVS INNOCENTIVS CHARITATEM ANNONÆ,
QVA CÆTERI CIRCVM POPVLI PRÆMVNIVR,
SENTIRE SVA PROVIDENTIA SINGVLARI NON SINIT.
GRAVATVM MAGNIS ONERIBVS PRINCIPATVM,
VT RELEVET DE PVBLICIS PROVENTIBVS
AVLICIS PARVM ATTRIBVIT
MINIMVM SIBI,
N I H I L S V I S.
QVAM TAMEN CÆTERI AMANT
FAMAM NOMINIS ADVERSATVS
IMMINVTORVM VECTIGALIVM GLORIAM NOLVIT
I P S E S I B I.
VT HABERE POSSENT
OPTIMI SVCCESORES.

❁ VIII ❁

OPTIMO PRINCIPI ANNO VIII.

Numisma in honorem Innocentii XI. cum titulo OPTIMO PRINCIPI. Quam bene illum sibi demeruit Innocentius superiora numismata probant. Ille enim optimus Princeps dicendus est, qui Pastor, & Pater omnium exiit.

❁ IX ❁

NON DEFICIET FIDES TVA.

Divum Petrum sedentem in numismate expressit Pontifex, posito pro lemmate Christi Vaticanio à Sancto Luca relato NON DEFICIET FIDES TVA. Voluit fortasse suam fiduciam confirmare, qua Deo fidens ab ejus immensa bonitate omnia se obtenturum sperabat, ac præcipue fidem Catholicam, suo studio incorruptam servandam esse. Quantum præcibus Innocentii indulsetit
Deus

Deus, abundè dignosci potest, quòd fama ejus excitati Schismatici Orientales, & Basilius Archiepiscopus Samacensis ad mare Caspium obedientiam professus Sedi Romanæ, die 20. Aprilis 1682. operarios mitti rogavit ad instructionem Christianorum, qui sub dominio Turcarum jacent. Machdrinus Episcopus Samoutrensis prædicatores transmitti, & doctores ad docendos rudes, & ignaros Armenos veram, & sinceram Catholicæ, Apostolicæ Ecclesiæ Romanæ fidem, quam cupiunt, & volunt profiteri, abjurato Schismate, & erroribus Armenorum, Euthimius Archiepiscopus Tyri abjuratis Græcorum erroribus Sacrosanctam, & Catholicam fidem profiteretur, Romanam, promittens fidelitatem, obedientiam Summo Pontifici Innocentio XI. ejusque Successoribus canonicè electis, sedem confiteretur Apostolicam Romanam, Pontificem gaudere primatu in universo mundo, Successorem esse Beati Petri Principis Apostolorum, Christi Vicarium, Ecclesiæ caput, cui data est potestas, regendi, pascendi, docendi Ecclesiam Universalem, propterea rogavit Pontificem, ut eum in sua confirmaret Ecclesia. Joseph Patriarcha Caldæorum professus est fidem Catholicam Romanam, obedientiam solvens Innocentio eum subscriptione *Dei Omnipotentis gratia pauper Joseph Patriarcha Caldæorum.*

Cum multi abuterentur oratione mentali, & sub prætextu orationis quietis prava dogmata tum verbo, tum scripto invicerentur contra doctrinam SS. Patrum, & Fideles à vera Religione, & Christiana pietatis puritate in noxios, & turpes errores inducerentur duce quodam Michaelè de Molinos, hujus insanam doctrinam hereticam, scandalosam, erroneam, blasphemam, in sexaginta octo propositionibus damnavit die 28. Augusti anni 1687. ex assensu Cardinalium Sanctæ Inquisitionis consilio, Confessione accedente ejusdem Molinos, rei convicti, & quamvis pœnitentis ad carceres pro salutari pœnitentia damnati; lectæ sunt illa publicè Romæ in Templo Sanctæ Mariæ supra Minervam presentibus Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, Romanæ Curie Prælati, universoque Populo per concessionem Indulgentiarum convocato, coram eodem Molinos, qui in habitu pœnitentis aderat in fugatu die 3. Septembris 1687. Die Jovis etiam damnati sunt Antonius Maria de Leonibus, ejusque Socii.

Ceterum patet, quamvis Sectarii audeant asserere, Ecclesiam hisce nostris temporibus contaminatam esse, ac corruptam, eò quod Christiani fideles non pauci mores corruptos habeant illibatam tamen sit Ecclesia in sua fide; ut enim habetur in Evangelio Matth. 16. *Et porta inferi non prævalent adversus eam.* Quamobrem Cardinalis Peronius lib. 2. Replicat. ad Regem Britannie observat. 4. cap. 7. sic inquit, *quòd vitia, & depravationes, de quibus Sancti conqueruntur, fuerint illa vitia morum, & humana conversationis, & nunquam prædicti depravationem Ecclesiasticæ doctrinæ reprehenderint, quoniam purificatio Ecclesiæ circa doctrinam non fuit unquam opportuna, si uti necessaria est respectu morum. Hinc usque ad extremum omnium seculorum canit Ecclesia, nigra sum, sed formosa. Nigra siquidem quoad mores, formosa in doctrina. Diversa sanè ratio morum, & disciplina Ecclesiastica, quam multis modis lapsam esse diffiteri non possumus. Alia autem ratio est doctrinæ, & fidei Orthodoxæ, quæ sanè integerrima, & incorrupta mansit, & manet etiam in moribus corruptis, de qua Christus rogavit pro te Petre, ut non deficiet fides tua.*

✿ X ✿

ECCE HAEREDITAS DOMINI.

Nudos infantes dum mulier amplexatur in nunno, misericordiam, ac pietatem Innocentii XI. intellige. Semper ille cum virgines ditaret, familias pauperes aleret, peregrinos resciret, publici beneficii occultum noluit Auctorem. Plura significari posset Cænobia, Tempa, Domusque piæ quas suo reparavit are, nisi eorum nomina taceri voluisset. Sileri tamen non debet hospitium, quod sanctæ Gallæ dicitur de qua hæc scripsit Sanctus Gregorius. *Mox ergo ut ejus maritus defunctus est, abiecto saculari habitu, ad omnipotentis Dei ser-*

Dei servitium se se apud Divi Petri Apostoli Ecclesiam Monasterio tradidit, ibique multis annis simplicitati cordis, atque orationi dedita, larga indigentibus elemosynarum opera impendit.

Eo igitur in loco, ubi nobilissima hæc mulier Simmaci Consulis filia ædes paternas incolebat, hospitium celebre est, (cui Rector præerat regnante Innocentio XI. Marcus Antonius Odeschalchus genere conjunctus Pontifici, Sacerdos, morum sanctimonia egregius, quem sibi elemosynarium delegerat) in quod recollecti pauperes omni genere juvabantur humanitatis, ac frequenti subsidio, & jam ad lautitias sæpissime erogato reficiebantur ab Innocentio semper in pauperes liberali.

Illæ moriturus Excellentissimo Nepotis Livio Odeschalco onus imposuit solvendi centum millia scutorum ad pias causas, quas ipse designaverat. Mandavit etiam, ut ex arario Pontificio restituerentur Monti Pietatis centum, & decem septem millia scutorum, quæ ipse in pauperes distribuerat, decreto reposito in actis publicis per Protonotarium Apostolicum. *Hereditatem Domini, atque optimi Pontifici pro certo habens, esse Misericordiam.*

*Palat pag.
79.*

❖ XI ❖

OMNIVM PATER OMNIVM VOTIS
DATVS. ANNO DOMINI

1676.

A Deo clara est inscriptio, ut nulla indigeat explicatione, electionem Pontificis memorat, quam post quinquaginta dies omnium Patrum votis factam fuisse diximus, illum tanto munere dignum judicantium etiam antequam Clemens X. eligeretur.

❖ XII ❖

A Quilam alis expansis in aere ab aligeris circumdatam, qui insignia Pontificia manibus gerunt, sub eis Leonem cernis in numismate, quod nihil aliud significat nisi Innocentii XI. gentilitia stemmata, à privato viro eo ordine delineata, ut fortasse Cæli plausus ob ejus electionem in aligeris ludibundis exprimeret.

❖ XIII ❖

FIAT PAX IN VIRTUTE TVA.

Psal. 121.

Verba Psalmistæ usurpans Innocentius desiderium ostendit, quo flagrabat, ut inter Reges Christianissimum Ludovicum XIV. & Carolum II. Catholicum pax conciliaretur, ad eum finem missis Aloysio Bevilacqua, Patriarcha Alexandria Nimegam Urbem, in qua de re tota disceptandum erat, Pontificias literas addidit, quibus pacem suadere conatus est, Divinum Spiritum interim exorans, ut potenti sua virtute opus perficere dignaretur. Exprimitur ille in nummo sub columbæ specie, sicuti ipsa arcæ Noëmicæ columba Sancti Spiritus fuit Symbolum. De illa Divus Hieronymus hæc ait. *Emittitur de Arca corvus, & non rediit, & postea pacem terra Columba nuntiavit. Ita & in Baptismate Ecclesie teterrimo alite expulso, (id est Diabolo) pacem terræ nostræ Columba Spiritus Sancti nuntiat, & Sanctus Ambrosius libro de jjs, qui misteriiis innotantur. Columba est in cuius specie descendit Spiritus Sanctus, sicut didicisti in novo testamento, qui sibi pacem Anima tranquillitatemque mentis inspirat.*

*Adversus
Luciferianos.*

DIVINÆ

❁ XIV ❁

DIVINAE NVNCIA MENTIS.

Aquila, Leo, & Crater, stemma gentilitium Pontificis Innocentii componunt Qui illud in numismate expressit Syderibus exornavit, eò quod inter Sydera ipsum stemma collocatum observaverit. In caelo enim stellifero aquilæ signum certo numero Stellarum compositum inter signa Septentrionalia numeratur, Leo in Zodiaco, Crater verò inter sydera australia.

Notum quippe est eruditis, eum Ægyptii ordinatissimos Astrorum exercitus assidue contemplarentur, stupore quodam impulsos fieri non posse sibi persuasisse, aut otiosum esse illud, quod tantis nuntiaretur ostentis, aut infructuosum, quod tam mirificis effectibus hic in inferiori mundo euncta irradiatione sua compleret. Hinc premissis multorum annorum observationibus caelum stelliferum universum in certas quasdam classes diviserunt, quas Deorum mansiones primò Ægyptii, deinde Greci *Asterismos* seu *Iconismos* nuncuparunt, primò quidem duodecim Deorum principalium Choros Zodiaco inclusos, tamquam universi moderatores, utpotè à quorum arbitrio, & dispositione omnes inferiores mundi bonæ, malæve fortunæ sortes dependerent, ut ipsi stulte opinabantur, unice coluerunt. His utrinque, tam in Boreali quàm australi hemispherio, veluti subsidiarias quasdam Deorum cohortes in varia officia distributas adjunxerunt; in Boreali quidem Typhonis Regno austeras quasdam, & ut cum Zoroastro loquar, inplacabiles potentias, in australi verò Osiridis Regno humano generi benevolos, & summe faventes, veluti Borealium inclementiæ, & austeritati oppositas collocarunt; hinc ut ad malorum averuncationem Boreales summo studio placare contendebant, ita austrinas, quæ sacrificiis, quæ ceremoniis, singulari industria institutis, in suam custodiam attrahere conati sunt, quæ omnia fuse explicat Pater Athanasius Kircherus in Obelisco Pamphilio, atque hoc modo procedebant, non tantum circumnati fortunam, sed in jis, quæ sterilitatem, & fertilitatem agrorum, incrementum, & decrementum Nili, medicas electiones, itinerum, negotiorumque auspicia concernebant. Totam siquidem felicitatem, & infelicitatem humanam ex geniorum arbitrio dependere apprimè se nosse somniabant. His Ægyptiorum vestigiis insistentem sydera expressa ab Authore numismatis dicta fuisse DIVINAE NVNCIA MENTIS nullo pacto credere debemus, eum omnia hujusmodi Ægyptiorum deliramenta jamdudum ab Ecclesia Orthodoxa, tamquam animarum perniciem, & exitum proscripta sint. Cur autem talia dixerit, peto à te Lector eruditè, ut mihi ignoranti aperias; quod si meam conjecturam afferre liceat potuisse dicam tali nomine vocari stemmata gentilitia Innocentii XI. syderibus exornata, ut scilicet Pontificis Summi munus exprimeretur, cujus est Divinæ mentis oracula enunciare, atque interpretari. Suggestit hoc Beatus Petrus Damiani, qui in sermone vigesimo sexto *linguam Calorum* vocat Summum Pontificem, quorum verborum sensus est (ait Pater Theophilus Raynaudus) *hanc esse cortinam qua funduntur moribus Cælestia oracula de fide, & religione.* „Quamvis enim habeamus in Ca., nunciis scripturis, & in traditione Patrum Divina sensa, tamen in emortuis, apicibus multa occurrere possunt implexa, & ambigua, quæ regulam fidei viciam, & terrestrem divinatorum Conciliorum internucium nobiscum colloquens, tem deposcunt, & hujusmodi est Romanus Pontifex, & meritò proinde dictus „*lingua Calorum, & lingua Dei*, quo ad nos; affine est, quod Petrus Blesensis epistola 151. scribens ad Innocentium III. sic præter cætera eum affatur. *Lingua vestra clavis Cali salta est. Interpres Christi* etiam dicitur, & duplici quidem de causa, nam interpres dicitur qui voces unius idiomatis aliis incogniti transfert in vulgare idioma, notum jis, eum quibus agitur, & interpres etiam dicitur, qui rem implexam ramentis verbis vulgaribus expressam aperit, & manifestam facit de qua re plene supercitat Raynaudus. An tale elogium tribuat propositum numisma Innocentio XI. syderibus indicato Lector diudicet.

Tom. II.

O O

FECIT

Kircherus
tom. 2.
Ædipi pag.
195.

Pag. 206.

❁ XV ❁

FECIT PACEM SVPER TERRAM

+ Num. 11.

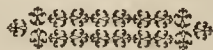
Verba hujus lemmatis leguntur in capite 14. libri primi Machabæorum, ubi dicitur, postquam Demetrius jussu Arsacis Regis Persidis captus, & in custodiam positus fuisset, *fecit pacem super terram, & letatus est Israel letitia magna, & sedit unusquisque sub vine sua, & non erat qui eos terretet.* Eisdem verbis paci proluditur, quæ inter Cæsarem, & Regem Christianissimum firmata fuit Novio magi in numismate indicata, Olivæ ramusculo, quem aliger in nubibus ostendit viro, suas preces effudenti, ut eam impetret, quas preces fumo, è vase incensi egrediente, Auctor numismatis significavit, juxta illud Psalmi 140. *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo,* quas preces assidue ad eum finem Innocentius cum lachrimis effundebat.

Ejus pacis tractatus conclusus, & signatus fuit die decima septima Julii anni 1679. promovente Pontificio Nuncio Illustrissimo Præsule Bevilacqua Patriarcha Alexandrino, & quidem nomine Cæsareæ Majestatis illum subscripsere Illustrissimus & Excellentissimus Joannes Episcopus Gurcensis Sacri Romani Imperii Princeps & consiliarius Imperatoris, & Dominus Theodorus Althetus, Henricus à Stratman Sacræ Cæsareæ Majestatis consiliarius, nomine autem Regis Christianissimi Illustrissimus Excellentissimus Dominus Carolus Colbert, Eques, Marchio de Croissy Majestatis Christianissimi à consiliis. Continebat ejus Instrumentum sex articulos, quos relatos invenies in tomo secundo Theatri pacis in Germania impressi.

❁ XVI ❁

HABETO NOS FOEDERATOS, ET SERVIEMVS TIBI.

Pontificem Summum Innocentium XI. Leopoldum Imperatorem Augustum, Joannem III. Polonorum Regem, & Marcum Antonium Justinianum Vencorum Ducem quadruplex coronamenti genus in ara positum indicat, quam Spiritus Sancti sub Columbæ specie fulgor irradiat. Eorum omnium vota refert inscriptio **HABETO NOS FOEDERATOS, ET SERVIEMVS TIBI.** In circuitu autem numismatis hæc alia leguntur verba **AD MAIOREM DEI GLORIAM, ET ECCLESIAE SVAE INCREMENTVM.** Cuius est, ut perenne monumentum existeret mutui foederis, quod anno 1684. sancitum fuit coram Summo Pontifice inter eos Principes, ut contra Turcas Christiani nominis hostes arma moverent, Innocentio Pontifice auxiliis serente, sicuti anno antecedenti foedus in initum fuit inter Cæsarem, & Regem Poloniæ, hortante ipso Summo Pontifice, cujus foederis capitula, & Conventiones hic accipe.

Copia Capitulorum Sac. Fœderis &c.

Nos Leopoldus Divina favente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae Sclavoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ Carinthiæ, Carniola, Marchio Moraviæ, Dux Lucemburgiæ, ac Superioris, & Inferioris Silesiæ, Wittembergæ, & Teckæ, Princeps Sueviæ, Comes Haspurgi, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi, & Goritiæ Landgraviatus Alfatæ Marchio Sacri Romani Imperii Burgoviæ, ac Superioris, & Inferioris Lusatiæ, Dominus Marchiæ Sclavoniæ Portus Naonis, & Salinarum &c.

NOTUM testatumque facimus tenore presentium: quod cum quotidiana experientia compertum habeatur, potentiam Ottomanicam, vel ideò Christianitati gravem atque in dies proficere quòd in commune minime, consulum nec ullis ad propulandum commune periculum armorum societatibus, & Fœderibus provifum sit: In presens quoque ea per universas in Europa Turcicas ditiones, ipsamque Asiam belli fiant præparamenta, quæ non nisi Populis Christianis, potissimum autem Nostro Hungariæ vicinoque Poloniæ Regnis possunt esse nociva, unde nec aliter eorum securitas consequenda videatur, quam si ad invicem ab immaniissimi hostis aggressionem prospiciatur, ablataque totis viribus recuperentur, simulante præsertim ad id paterna universalis Pastoris, Innocentii XI. sollicitudine, qua jam aliquot ab annis pro Sacrosanctæ Fidei, & Religionis Zelo pro tot Populorum salute, Christiani nominis gloria Sacrum Fœdus incundum efficacissimis insticit adhortationibus. Quapropter perpendentes simul ipsam Turcarum perfidiam, quæ nec dum elapso induciarum decursu, suscepta subditorum nostrorum tumultuantium protectione Regno nostro inhiat. Polonia quoque pacis paulò ante conclusæ infractionem sentiat, & denique successive omnibus universale discrimen immincat, ordinavimus, & constituimus Plenipotentiarios Nostros Illustres, & Magnificos Nostros Sacrique Imperii Fideles Dilectos Carolum Ferdinandum Comitem à waldestein Baronem in Swigan, Munchengraz Leutschin, & majore Auger Nostrum Consiliarium arcantum, Camerarium, & Augustissimæ Imperatricis Viduæ Elconoræ Dominiæ Matris Nostre amantissimæ supremum Aulæ Præfedium, Aurei velleris Equitem Legatum, & Joannem Christophorum Zierowskii liberum Baronem de Zierowa in Hennerstorff Geltenlorff, & minore Schottkau Consiliarium Ablegatum nostrum pridem in Polonia versantem, quibus vigore literarum nostrarum Plenipotentiarium secunda Mensis Januarii presentis Millefimi sexcentesimo octogesimo tertii Anni datarum plenam, & integram facultatem, ac potestatem concessimus, dedimus, & tribuimus, ut nostro, & Successorum nostrorum Regum Hungariæ, & Bohemiæ, ac Archiducum Austriæ nomine cum Serenissimo, & Potentissimo Principe Domino Joanne Tertio Rege Poloniæ Magno Duce Lithuanie Russiæ Prussie Massoviæ Samogitiæ Kiiouie, Wolhiniæ, Liouie, Podoliæ Podlachiæ, Smolensciæ, Severiæ Czemicheviæque, Ordinibusque Regni Poloniæ, & Magni Ducatus Lithuanie Deputatis ad id Commissariis Varavia in loco Comitiorum Regni Generalium habitas conferentias post invocatum Divini nominis auxilium, præviaque maturata deliberatione in mutuas fœderum leges convenerint eo quo sequitur modo, videlicet. Notum sit universis, & singulis quorum interest, & interesse quomodolibet poterit, quòd cum inter Serenissimum, ac Potentissimum Principem, ac Dominum Dominum Leopoldum electum Romanorum Imperatorem semper Augustum Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Sclavoniæ Regem, Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, & Carniola March. Moraviæ Ducem Lucemburgiæ, ac Superioris, & Inferioris Silesiæ Wittembergæ & Tecklæ Principem Sueviæ Comitem Haspurgi, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi, & Goritiæ

Goritia, Landgravium Alfatia, Marchionem Sacri Romani Imperii Burgoviae, ac Superioris, & Inferioris Lufatiae Dominum Marchie Sclavoniae Portus Nahonis, & Salinarum ex una, & Serenissimum, ac Potentissimum Principem, & Dominum Dominum Joannem Tertium Poloniae Regem, Magnum Ducem Lithuaniae Russiae, Prussiae, Massovia, Samogitiae, Wolhiniae, Livoniae, Kyoviae, Podoliae, Podalchiae, Smolensciae, Severiae, Czerniechoviaque, Regnum, ac Rempublicam Poloniam, Magnumque Ducatum Lithuaniae ex altera parte de arctiore amicitia correspondentia, & foedere inter se permutua Regnorum Provinciarum, ac ditionum suarum defensione, ac securitate in eundo ab aliquot retro annis actum, nunc vero merendum sit, ne vicina in Hungaria mala longius serpent, & cum primis altissime memoratarum suarum Majestatum Regna, & Ditiones corripiant. Idcirco utrinque placuit inceptum tam salutare opus per certos ad id concludendum speciali Deputatos Ministros Plenipotentiarum nempe ex parte Sacrae Caesareae Majestatis Illustrissimus, & Excellentissimus Dominus Carolus Ferdinandus Comes à Waldstein Baro in Swigan Munchengraaz Leutichin, & Majore Auges Sacrae Caesareae Majestatis Consiliarius, arcanus Camerarius, & Augustissimae Imperatricis Viduae Eleonora Supremus Aula Praefectus, Aurei velleris Eques Legatus, & Dominus Joannes Christophorus Zierowsky liber Baro Zierowa in Henversdorff, & Minoris Schoottkai Sacrae Caesareae Majestatis Consiliarius, & Ablegatus. Ex parte vero Sacrae Regiae Majestatis Magni Ducis Lithuaniae Regni, ac Reipublicae Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae Deputati Reverendissimi Excellentissimi, & Illustrissimi Illustris Magni, & generosi Domini Domini.

Joannes Malachowski Episcopus Cracovienfis.	Stanislaus Jo. Jablonouski Palatinus, & Generalis Terrarum Russiae Exercituum Regni Poloniae Supremus Dux.
Andreas Potocki Castellanus Cracovienfis.	Nicolaus à Granovni Sienski Palatinus Volhiniae Campi Dux Exercituum Regni.
Stanislaus Lubomirski Suprem. Regni Marechalcus.	Martinus in Tamosciezamoyki Palatinus Lublinensis.
Nicolaus Stephanus Pac Episcopus Vilenfis.	Jo. de Hozielezko Oginski Palatinus Poloceni Campi Dux Magni Ducatus Lithuaniae.
Michael Padzicowski Episcopus Princeps Valmicenfis, & Sabienfis Sacri Romani Imperii Princeps.	Jo. Antonius Chrapowicki Palatinus Vitepcenfis.
Stanislaus Witwicki Episcopus Luvorienfis, & Brestenfis.	Franciscus Bielinski Palatinus Mariaeburgensis.
Casimirus Opalinski Episcopus Culmenfis, & Pomeraniae.	Wadislavus Denhoff Palatinus Romeraniae.
Stanislaus wojenski Episcopus Camenacenfis.	Martinus Katski Castellanus Leopoliensis Generalis Artelleriae Regni Praefectus.
Albertus Constantinus Breza Castellanus Pofnaniensis.	Stanislaus Carolus Luzecki Castellanus Pollachiae.
Georgens Vielohurski Castellanus Volhyniae.	Otto Felkerfamb Castellanus Livoniae.
Wadislavus Loi Castellanus Culmenfis.	Joannes Vielopolski Supremus Regni Cancellarius.
Felicianus Potochi Castellanus Cracovienfis.	Joannes Guinski Pro-Cancellarius Regni.
Christophorus Grzymultowski Palatinus Pofnaniensis.	Dominicus Nicolaus Dux Radzivil Pro Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniae.
Casimirus Sapicha Palatinus Vilenfis Supremus Exercituum Mag. Ducatus Lithuaniae Dux.	Benedictus Sapicha Thesaurarius Supremus Magni Ducatus Lithuaniae.
Michael Dux Czartoryski Palatinus Saudomiriensis.	
Martinus de Hozielezko Oginski Palatinus Trozenfis.	

- Lubomirski Eques Melitenfis Maref-
chalcus Curia:Regni .
Andreas Taluski Magnus Secretarius
nominatus Epifcopus Kifovicnfis Sac.
Regia: Majest. Cancellarius .
Chriftophorus Gnifki Regni Referenda-
rius Abbas Wagrovccnfis .
Raphacl Comes in Leszno Vexillifer
Regni comitorum, Regni Genera-
lium Marefcalcus .
Francifcus in Takliozin Jordan Pincer-
na Regni Capitaneus Dobezyccnfis
ex Provincia Minoris Polonia: Depu-
tatus .
Joannes Krafonifki in Krafne Referen-
darius Regni Capitaneus Varfavi-
enfis ex Provincia Majoris Polonia: De-
putatus .
Francifcus Sapicka Supremus Praefectus
Stabuli Magni Ducatus Lithuania: ex
Magno Ducatu Lithuania: Deputa-
tus .
Jofephus Slufzko Vexillifer Magni Du-
catus Lithuania: Deputatus ex Eque-
ftri Ordine .
- Andreas Joannes a Zyndon Zyndouski
Vice-Capitaneus, & Judex Caftren-
fis Cracovicnfis .
Martinus Olszouski Capitaneus Viel-
nienfis Martianus Czaplac de Szpa-
nouu Succamerarius Kyovicnfis De-
putatus de minori Polonia .
Alexander Przyjenski Vexillifer Calif-
fienfis .
Hieronymus Kuropatnicki Judex Terre
Leopolienfis Deputatus ex Majori
Polonia .
Melchior Gurouski Pocillator Pofna-
niefi .
Hyacinthus Roftuurouski Vexillifer Li-
vcnfis .
Jacobus Vilkotarski Judex furogatus
Caftrenfis Wfchovenfis .
Seraphinus Glenbocki Venator Juniu-
ladillavicnfis .
Eufacchius Grotus Capitaneus Rag-
grodenfis .

Post plenipotentiary tabulas utrinque ritè commutatas in mutuas foederis
arctioris offenfivi, & defenfivi conditiones, leges, & articulos ut fequitur con-
venit.

In Nomine Sanctiffimæ, & Individuæ Trinitatis.

SIT inter Sereniffimos, & Potentiffimos Principes Dominum Leopoldum
Divina favente Clementia Imperatorum femper Augustum ejufque Regno-
rum Hungaria:, ac Bohemia:, nec non Archiducatus Austria:, & ceterarum
Sua: Majestatis Provinciarum hæreditariarum Succelfores ab una, & Dominum
Joannem Tertium Dei gratia Polonia: Regem Magnum Ducem Lithuania:, Re-
gnum Polonia:, Magnumque Ducatum Lithuania: parte ab altera, illa animorum,
& armorum foecitas, quæ utriufque Majestatis Regna, & Provincias, ut vicinitate
mutua, ita communione periculorum belli Othomanici conjundas, & in eis
Sacrosanctæ Fidei cultum tot Populorum salutem non solum ab ulteriori immanif-
simi hostis agrefione in tuto confervare, verum etiam recuperatis ab utrinque
ablatis firma, stabili pace valcat beare.

Et hæc vera erant motiva, quem Sacram Regiam Polonia: Majestatem, &
Rempubliam ad foederis hujus necessitatem inducere, utpotè eam, qua vicina,
ut propria considerans pericula, conclusam ante aliquot annos cum Turcis pacem,
multis infractioibus læsam, nec diu duraturam bene præviderat, maxime verò
dum paterna Universalis Pastoris Innocentii XI. sollicitudo aliquot ab annis,
Regia: Majestatis magnanimitatem Statuumque Regni pietatem ad sacrum hocce
bellum ferventiffimis, ardentiffimis, & creberrimis adhortationibus, ac favori-
bus subsidiorum promiffis sollicitare non destiterit.

Sit ergo inter alte memoratas Majestates, eorumque in Throno Succelfores
Regna, & Provincias offenfivi, defenfivi belli foecitas, prima ad gloriosam, &
stabilem cum hoste communi utriufque partis pacificationem duratura. Altera ad
ejusdem pacis perennem confervationem perpetuum permanfura.

Quo autem majori robore, & indiffociabili vinculo solidetur tam sacrum,
piumque

*No lecta in
actu Jura-
menti vo-
luit enim
P.P. appro-
bare ista
verba.*

piumque opus, utraque pars communem Patrem Pontificem Maximum Sacre hujus societatis Protectorem Manutentorem, ac in virtute Guarantiæ Eviſtorem ſuis cum Succelloribus maximis Pontificibus venerabunda aſſumit minime dubia Sanctitatem Suam id facturam, ut neutram partem pœniteat, paternis ardentiffimisque Sux Sanctitatis adhortationibus pronas dediffe aures, filialem ſubmiſſe promptitudinem.

Obligant ſe identidem tam Sacra Cœſarea Majeſtas, quam Sacra Regia Majeſtas Polonię una cum Regni, & Magni Ducatus Lithuanie Ordinibus ſub onere Juramenti propriarum manuum præſentis tractatus ſubſcriptione, omnique alio vinculo, quod firma, & indiſſolubilia Principum, & Populorum ſolet reddere, foedera, inſitam ad præſentem belli ſocietatem Sacroſanctæ inviolabiliter in omnibus punctis clauſulis articulis per ſe, & Succellores ſuos conſervaturos.

Quod ut majorem habeat vigorem, ac Religionem, ipſum Juramenti Sacramentum Eminentiffimi Cardinales nominatim Eminentiffimus Pio, & Eminentiffimus Barberini uti earundem gentium Protectores, & representantes intra decurſum binorum Menſium in manibus Sux Sanctitatis in eam Juramenti formam, quę ſeorſim articulo pacta eſt, & in hoc tractatu ab utrinque ſubſcripta habeatur, nomine ſuarum Majeſtatum tanquam principalium ſuorum corporaliter præſtabunt.

Itidem ſua Majeſtas Cœſarea prætenſiones ex tractatu tempore belli Svetici occasione ſubſidiorum factò reſultantes annihilat, de hiſque Sacram Regiam Majeſtatem, & Rempublicam totaliter quietat, nominatim vero diploma ex Senatus Conſilio emanatum de electione nullum declarat, eidem renuntiat, Regnoque Polonię, & liberis ejus ſuffragiis reſtituit, & hypothecam, ſi quæ eſt, inſcriptiones, & prætenſiones ad Salis fodinas Vielicenſes integre remittit in perpetuum, & annihilat.

Viciffim Sacra Regia Majeſtas, & Republica Polonię ex ſupradicto tractatu reſultantes obligationes omnes vel prætenſiones in perpetuum ſolvit, & annihilat; ut his ab utrinque ſublatis in perpetuum prætenſionibus omnes, præſens conjunctio excludat ſerupulos, & confidentiæ obices.

In Societate itaque belli offenſivi permanentes partes, nullo modo, & prætextu ſeorſive, etiam ſi optima, votiva, & maxime favorabilis alterutri illarum eſſet oblata acceptabunt pacem, niſi ſimul, & ſemel in eandem utraque pars conſenſerit eandemque acceptaverit.

Hęc belli ſocietas erit inter Screniſſimum, & Potentiſſimum Imperatorem, qua eſt Hungarię, Bohemię Rex Archidux Aſtrię, tum aliarum Provinciarum Dominus, ac hæres, itaut Sux Majeſtatis in hæreditaria Regna, & Provincias Succellores teneantur ad hoc foedus, jifdem punctis, clauſulis ligamenti obligentur, ad quod Sacra Regia Majeſtas Polonię, ejuſque in Throno Succellores, Regnum Polonię, Magnuſque Ducatus Lithuanie viceverſa obligantur.

Eadem belli ſocietas limitatur ſolius belli Turcici neceſſitate, nec ad aliud quodvis bellum ullo prorfus colore, & prætextu extendi unquam poterit.

Declarat itaque Sacra Cœſarea Majeſtas vigore præſentis ſocietatis, ſexaginta millia hominum ad bellum in Hungaria gerendum, quo numero comprehenduntur viginti millia ſubſidiorum Cœſarę Majeſtatis Amicorum Principum, & Legiones in præſidiis Fortalitorum in Hungaria permanentes.

Declarat viciffim Sacra Regia Majeſtas Regnum Polonię, & Magnum Ducatum Lithuanie bello gerendo competentes quadraginta millium Exercitus vires durante eodem bello alitura.

Cafu verò quo Vienneniſi vel Cracovieniſi Urbi obſidio immineret, eo tempore utraque Cœſarea, & Regia Majeſtas actualẽ armorum ſuorum conjunctionem mutuo, & ad invicem ſibi adpromittunt Exercitibusque integris pars partem pro liberanda illa Urbe, quę Caput, & Metropolis eſt, juvabit, & propuſſandam obſidionem curabit. Idem utraque pars factura, quoties bellico conſilio aſſiſtendi ſibi mutuo integris viribus, vel earum parte neceſſitas poſtulerit. Quo ſine intimioriſque communicationis erga Reſidentes, ab utrinque Officiales belli gnari ſpecialiter ad id ſelecti circa partes ad invicem manebunt.

Alias

Alias per diversionem bellum geri debet, videlicet Sac. Cæsarea Majestas Regno Hungarię Fortalitiisque ejus vindicandis. Sacra verò Regia Majestas Polonię Cameneco, & Podolię ac Ukrainę vindicandis incumbent bello acquisita, sic rehabitata ex ablatis pro jure quibus antea pertinebant, partibus cedent.

Quoniam verò bellum præ foribus jam adest; executio autem Comitiorum in contributionibus præstandis tam citò haberi nequit tum Sacra Cæsarea Majestas duodecim centenis millibus Florenorum Polonicalium currentis in Regno monetę primis & presentaneis belli expensis, idque incontinenti post subscriptionem presentis Tractatus, cujus summę refusionem nunquam à Republica prætendet, à Sanctissimo nihilominus Pontifice ejusdem omnimodam sibi fieri compensationem curare liberum erit.

Promittit insuper Sacra Cæsarea Majestas presentis Tractatus vigore, quam efficacissima apud Regem Catholicum sine mora interponenda officia pro extrahendis Decimis per Ditiones suę Majestatis Italicas, videlicet tam in Regno Neapolitano, quam in statu Mediolanensi, quam primùm eas Sanctitas Sua imposuerit. Quarum Decimarum subsidium usque ad honestam pacem duraturum soli Regno Polonię applicabitur, nullatenus Sacra Cæsarea Majestate pro suis impensis easdem dividi prætendente vel impediante.

Cum autem ad hanc societatem non solum invitandi sint Christiani Principes, sed & ulro se offerentes admittendi, idè utraque pars se obligat pro posse invitaturam ad eam amicos, & fœderatos Principes, ita tamen ut utriusque partis consonus accedat assensus, quoties aliquis Principum admittendus erit, nominatim utraque pars Serenissimos Moschorum Czaros omni cura ad hanc Societatem invitabunt, assistentque.

In quantum verò utriusque partis consensu contingeret alterutram Majestatem in Castris fore presentem, eo casu Generalis gubernatio penes presentem foret.

Quod quidem fœdus antiquis inter eosdem Serenissimos Principes Regnaque, ac Dominia eorum compactis, & limitaneis graniciervm Commissionibus nullum præjudicium adferre debet, imò perpetuum illis robor addit, & præstat.

Juramenti verò supranominati ab utraque parte in manibus Summi Pontificis per Eminentissimos Cardinales Protectores & Representantes præstandi talis debet esse tenor.

Ego N. N. Sereniss. & Potentiss. Principis Leopoldi I. Imperatoris semper Augusti, qua est Hungarię, & Bohemię Rex, & Archidux Austrię aliarumque Provinciarum heres, uti principalis mei, speciali mandato ad id instructus, ejusque Majestatis in Regna, & Provincias hereditarias Successorum nomine sanctè juro. Vel Ego N. N. Serenissimi & Potentissimi Principis Domini Joannis Tertii Regis Polonię, & Magni Ducis Lithuanie principalis mei, ejusque in Throno Successorum Regum Polonię, & Magnorum Ducum Lithuanie, quorum specialibus mandatis ad id instructus sum, nomine sanctè juro.

Quia fœdus offensivum, & defensivum contra immanissimum Christiani nominis hostem inter alte memoratas Majestates inquit & Varsovię die 31. Mensis Martii Anno currenti. millesimo sexcentesimo octogesimo tertio per earundem Majestatum Plenipotentiariorum conclusum, & manuum subscriptionem munitum & ab ipsidem alte memoratis Majestatibus ratum, gratum, acceptatum, ac propriarum manuum subscriptione firmatum in omnibus ejus punctis, pactis, clausulis, articulis, ac ligamentis bona fide juxta tenorem verborum, & genuinam eorum significationem Serenissimus & Potentissimus Princeps Leopoldus Primus Imperator semper Augustus, & Hungarię, & Bohemię Reges, Archiduces Austrię observabunt tenebunt, & adimplebunt.

Vel Serenissimus & Potentissimus Princeps Joannes Tertius Polonię Rex, Magnus Dux Lithuanie, ejusque Majestatis in Throno Successores Reges Polonię & Magni Duces Lithuanie Universi Regni, & Magni Ducatus Lithuanie Status, ac Ordines, observabunt tenebunt, & adimplebunt.

Neque de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia.

In quo-

In quorum Fidem Nomine Serenissimorum suorum principum literis plenipotentiarum mediantibus. Nos Legatus, & Abligatus, Augustissimæ Cæsareæ Majestatis Extraordinarii, ac Sacræ Regiæ Majestatis Regni, & Magni Ducatus Lithuanæ, ex Senatorio, & Equestri Ordine Deputati Commissarii, manibus propriis subscribimus, & Sigillis munimus, quod, & Sacræ, & Serenissimæ alte memoratæ Majestates Domini Nostri Clementissimi uti principales in spatio unius Mensis præstabunt. Actum Varsaviæ sub celebratione Generalium Comitiorum Regni die trigesima prima Mensis Martii Anno Domini millesimo sexcentesimo octogesimo tertio.

Carolus Comes de Valdftein.

Joannes Christophorus liber Baro de Zierova Zierouski.

Quem quidem tractatum Nobis relectum cum omnibus suis articulis punctis, & clausulis confirmavimus, ratihabimus, & approbavimus: quemadmodum illum per præsentem confirmamus ratihabemus, & approbamus, promittentes in verbo Imperiali, Regio, & Archiducali, ac pro Nobis Heredibus, & Successoribus Nostri Regibus Hungariæ, & Bohemiæ, ac Archiducibus Austriæ firmiter spondentes, omnia, & singula juxta conventionem præinsertam per plenipotentiariorum Nostros tractata, & conclusa integrè strictè, & inviolabiliter observanda. Harum Fide, & testimonio literarum, subscriptione manus nostræ, ac Sigilli Nostri Cæsarei appensione expeditarum. Quæ dabantur in Arce nostra Laxiburgi die secundo Mensis Majo Anno Millesimo sexcentesimo octogesimo tertio Regno: Nostrorum Romani vigesimo quinto, Hungarici vigesimo octavo, Bohemici vero vigesimo septimo.

LEOPOLDUS

Leopoldus Gulielmus Comes in Kinigsfegg

Locus † Sigilli
pendentis

*Ad Mandatum Sacræ Cæsareæ
Majestatis proprium.*

Exemplar hoc cum authentico federis instrumento combinatum eidem per omnia de verbo ad verbum consonum inveni, quod manus meæ subscriptione, & confucto sigillo adposito piteor attestorque. Ego Polonii die 8. Maii 1683.

Loco † Sigilli

Joannes Probst Sac. Cæsareæ Majestatis
Imperialis Cancellariæ Aulicæ Secretarius.

Mandatum Procuræ ad præstandum Juramenti .

Nos Leopoldus divina favente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Sclavoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Wittenbergæ, Tecke Princeps Sueviæ Comes Hapsburgi, Tyrolis, Terretis Kyburgi, & Coritiæ, Langraviatus, Alfatæ, Marchio; Sacri Romani Imperii Burgoviæ, ac Superioris, & Inferioris Lusatiæ Dominus Marchiæ Sclavonicæ Portus Nahonis, & Salinarum.

AGNOSCIMUS & tenore præsentium notum, testatumque facimus universis quorum interest, aut quomodolibet interesse poterit. Quod cum per Legatum, & Ahlegatum Nostros Illustres Magnificos, sacrique Imperii fideles dilectos Carolum Ferdinandum Comitem à waldstein Baronem in Sivigan Munchengratz Leutschin, & Majore Augetz Consiliarium Nostrum Arcanum Camerarium, & Augustissimæ Imperatricis Viduæ Eleonoræ D. Matris Nostre amatissimæ Supremum Aulæ Præfectum, Aurei Velleris Equitem, & Joannem Christophorum Zierowsky Liberum Baronem de Zierowa in Hennerdorf Geldendorf, & minore Schottkau Consiliarum Nostrum plena, & omnimoda facultate instructos anno corrente millesimo sexcentesimo octuagesimo tertio, durantibus Varlavie Regni Poloniæ, & Magni Ducatus Lithuanie universalibus Comitibus cum Setenissimo & Potentissimo Principe Domino Joanne Tertio Rege Poloniæ, Magno Duce Lithuanie, ac Russiæ, Prussie, Massoviæ, Samogitiæque, & Inclite illius Reipublice, & Magni Ducatus Lithuanie Statibus, & Ordinibus eorundemque Plenipotentiaris delegatis, ad tuendam Ecclesie, ac Reipublice salutem tam Regnorum & Provinciarum mutuam incolunitatem fœdus offensivum, & defensivum adversus Christiani nominis perpetuum, & communem hostem Turcam ritè pertractatum, & Diuino accedente auxilio communi utriusque partis unanimi consensu conclusum, ac die trigesima prima Mensis Martii subscriptum, ac reciproca contrahentium confirmatione absolutum fuerit. Nos ad implendum omnia & singula in sancto hoc fœdere comprehensa promptos paratosque, nunc speciatim in ulterius fœderis robur Juramentum per utriusque inclite Nationis Germanicæ ac Polonicæ apud Sanctam Sedem Apostolicam ad manus Beatissimi in Christo Patris divina providentia Sanctæ Romanæ, ac universalis Ecclesie Summi Pontificis Innocentii XI. urpote Sacre hujus armorum Societatis Protectorem, ac in virtute Guarantiæ Evictorem. Deponendum per Reverendissimum in Christo Patrem Dominum Carolum S. R. E. Episcopum Sabinensem Cardinalem Pium Nationis Germanicæ, Regnorumque ac Dominiorum nostrorum hereditarium apud Sedem Apostolicam Protectorem præstare nos velle ac debere impresentiarum profiteri, ac declarare, & quod fidem hanc in fœdere sancito datam atque jurejurando firmam & firmata Sanctæ & inviolabiliter observaturi, ac custodituri simus. Quapropter Nos tanquam Hungariæ, ac Bohemiæ Rex, Archidux Austriæ pro Nobis & Nostri in Regna ac Provincias Nostras hereditarias Successoribus prædicto Reverendiss. D. Cardinali Pio specialiter hoc mandato plenam potestatem omnimodamque facultatem largimur, & tribuimus, ut memoratū fœdus offensivum, & defensivum adversus internecinum Turcam per Nostros Plenipotentiaris conclusum & subscriptum à Nobis etiam pro grato, & rato acceptatum propriaque pariter subscriptione firmatum in omnibus ejus punctis, articulis, clausulis, & obligationibus juxta pastorum tenorem, ac verborum genuinam significationem solemniter Nobis incumbente Juramento ad manus suæ Sanctitatis Pontificiæ Nostro nomine & in animam Nostram propriam realiter, ac ritè præstito secundum formulam in patris expressam confirmet roborretque quod Nos, nostrique Successores

Hoc Mandatum Procuræ non fuit lectum in actu Juramenti. noluit enim PP. approbare hoc verba.

Hungarię , ac Bohemię Reges, Archiduces Austrię observabimus , tenebimus , & ad implebimus eadem vi , & ratione , ac si hoc iurandum præsentet , & corporaliter ipsimet præstitissemus , ac deposuissimus . In quorum fidem , roburque præfentes manu nostra subscriptas , Sigillo Nostro Cesareo firmari iussimus quę dabantur in Arce nostra Laxiburgi die secunda Mensis Maii Anno Domini Millesimo sexcentesimo octuagesimo tertio , Regnorum Nostrorum Romani vigesimo quinto , Hungarici vigesimo octavo , Bohemici verò vigesimo septimo .

LEOPOLDUS

V. Leopoldus Gulielmus Comes in Kinigseg

Locus † Sigilli

*Ad Mandatum Sacra Cesareæ
Majestatis proprium .
Joannes Probst*

Tale fœdus juramento deinde firmarunt nomine Imperatoris Eminentissimus Cardinalis Pius , & nomine Regis Polonię Eminentissimus Carolus Cardinalis Barberinus . Extat formula juramenti in musæo Illustriss. Ciampini , estque , ut sequitur .

„ In nomine Domini amen , præfenti publico instrumento eundis ubique
„ pateat evidenter , & notum sit , quod anno à Nativitate Domini Nostri Jesu Christi
„ Milleesimo sexcentesimo , octuagesimo tertio , indictione sexta die verò 16.
Aug. Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris , & Domini Nostri Innocentii Divina providentia Papæ XI. anni sui Pontificatus VII. comparuerunt coram eodem Sanctissimo , interventibus Eminentissimis , & Reverendissimis Sacrę Congregationis Consistorialis Cardinalibus in Palatio Apostolico Montis Quirinalis Eminentissimus , & Reverendissimus Dominus Cardinalis Episcopus Sabinenfis Sacrę Romanę Ecclesię Cardinalis Pius Germanicę Nationis Regnorumque , & Dominorum hæreditariorum Cęsarę Majestatis apud hanc Sanctam Sedem Apostolicam Protector ac uti in hac parte procurator specialiter ad id inferius peragendum à Serenissimo Potentissimoque Principe Domino Leopoldo Divina favente clementia Romanorum Imperatore electo , nec non .

Eminentissimus , & Reverendissimus Dominus Carolus Sanctę Romanę Ecclesię Cardinalis Barberinus , Regni Polonię Protector ac uti Procurator ad infra scripta peragenda specialiter constitutus à Serenissimo , atque Potentissimo Principe Domino Joanne Tertio dicti Regni Polonię Rege , antedictisque nominibus ad effectum præstandi juramentum pro executione eorum omnium , quę conventa fuerunt in fœdere offensivo , & defensivo adversus Christiani nominis perpetuum , & communem hostem Turcam inter dictos Serenissimos , Potentissimosque Principes inito , juramentum super plenaria observatione omnium punctorum , articulorum , clausularum , obligationum , aliorumque in dicto fœdere Conventorum , juxta prædictorum in illo initorum tenorem , ac verborum genuinam significationem , solemniter in manibus ejusdem Sanctissimi Domini Nostri Innocentii Divina providentia Papæ XI. interventibus supradictis Eminentissimis Dominis Sacrę Romanę Ecclesię Cardinalibus , tactis pectoribus more Sacerdotali antedictis nominibus respectivè juramentum inquam juxta formulam ad hunc effectum à Dominis Serenissimis , Potentissimisque Principibus Leopoldo Romanorum Imperatore electo , & Joanne III. Polonię Rege Eminentis suis respectivè transmissam , & mihi hic inferendam consignatam tenoris &c. ut infra præstiterunt , videlicet .

„ Ego Carolus , Episcopus Sabinen. Sacrę Romanę Ecclesię Cardinalis Pius
„ Serenissimi , & Potentissimi Principis Leopoldi I. Imperatoris semper Augusti ,
„ qui est Hungarię , & Boemię Rex , & Archidux Austrię , aliorumque Provinciarum hæres , ut Principalis mei speciali mandato ad id instructus , ejusque Majestatis in Regna , & Provincias hæreditarias successorum nomine Sanctę juro , quia
„ fœdus offensivum , & defensivum cõtra immanissimum Christiani nominis hostem
„ inter memoratas Majestates initum , & Varlavicę die trigesima prima mensis Martii
anno

anno currenti 1683. per earumdem Majestatum plenipotentiariorum conclusum, & manuum subscriptione munitum, & ab ipsidem memoratis Majestatibus ratum, gratum, acceptum, & propriarum manuum subscriptione firmatum in omnibus ejus punctis, pactis, clausulis, articulis, ac ligamentis bona fide juxta tenorem verborum, & genuinam eorum significationem Serenissimus, & Pontissimus Princeps Leopoldus I. Imperator semper Augustus, & Hungariæ Rex, & Archidux Austriae observavit, tenebit, & adimplebit, ejusque Majestatis Successores Hungariæ, & Bohemiæ Reges Archiduces Austriae observabunt, tenebunt, & adimplebunt, neque de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia.

Ego Carolus Sacræ Romani Ecclesiæ Cardinalis Barberinus, Serenissimi, ac Potentissimi Principis Domini Joannis III. Regis Poloniæ, & Magni Ducis Lithuanie Principalis mei, ejusque in throno Successorum Regum Poloniæ, & Majorum Ducum Lithuaniae, universæque Reipublicæ Poloniæ, & Magni Ducatus Lithuaniae, quorum speciali mandato ad id instructus sum nomine, sanctè juro, quod foedus offensivum contra immanissimum Christiani nominis hostem inter altè memoratas Majestates initum, Varavia die 31. mensis Martii anno currenti 1683. per earumdem Majestatum plenipotentiariorum conclusum, & manuum subscriptione munitum, & ipsidem altè memoratis Majestatibus ratum, gratum, acceptatum, & propriarum manuum subscriptione firmatum in omnibus ejus punctis, pactis, clausulis, articulis, & ligamentis bona fide, juxta tenorem verborum, & genuinam significationem D. Serenissimus, Potentissimus Princeps Joannes III. Poloniæ Rex Magnus Dux Lithuaniae, ejusque Majestatis in throno Successores Reges Poloniæ Magni Duces Lithuaniae, & universi Regni, & Magni Ducatus Lithuaniae Status, & ordines observabunt, tenebunt, & adimplebunt, neque de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia.

His sicut suprâ peractis Sanctissimis D. N. Christi nomine humiliter, & devote invocato personis D. D. Serenissimorum, eorumque Successoribus Regnis, & Dominiis, Ducibus, & Militibus benedictionem à summo omnium bonorum Largitore precatas, & impartitus fuit, exoptans insuper summo opere Sanctitas Sua ut omnia inter predictos Serenissimos Principes in dicto foedere conventa debite executioni pro Christianæ Reipublice bono demandentur, promisit se paternis officiis, omnique studio, & opera acturus, ut dictum foedus, & in eo cuncta religiosè sanctè, & inviolatè ab utraque parte serventur, atque adimpleantur omni &c.

Actum Romæ in prædicto Palatio Apostolico Montis Quirinalis, presentibus, audientibus, & intelligentibus Illustrissimis D. D. Jacobo Altovito, Patriarcha Antiocheno, Petro Bargellino Archiep. Teben., & Odoardo Cybo Archiepiscopo Seleuciensi testibus ad prædicta omnia adhibitis vocatis specialiter, atque rogatis.

Ita est Franciscus Judice Prothonotarius Decanus.

Ita est Maffæus Farfettus Prothonotarius rog.

Loco ✠ Sigilli

Hoc foedere firmato anno subsequenti novum foedus inierunt, tum Serenissimus Leopoldus I. Imperator, Joannes III. Poloniæ Rex ac Marcus Antonius Justinianus Venetiarum Dux, firmatamque fuit Romæ ea ratione, qua exponitur in sequenti, instrumento.

„ In nomine Domini Amen. Presenti publico instrumento cunctis ubique „ pateat evidenter, & sit notum, quod anno à Nativitate Domini Nostri Jesu „ Christi millesimo sexcentesimo octuagesimo quarto, indictione septima, die „ verò vigesima quarta Maii, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & „ Domini Nostri Domini Innocentii Divina providentia Papæ Undecimi anno „ VIII. in mei Protonotarii Apostolici, ac infracriptorum testium presentia comparverunt coram eodem Sanctissimo in Sacra Generali Congregatione Consistoriali Eminentissimorum, & Reverendissimorum D. D. Sanctæ Romanæ

Ecclesiæ Cardinalium in Palatio Apostolico in Vaticano habita Eminentissimus, & Reverendissimus D. Carolus Episcopus Sabinenſis S. R. E. Cardinalis Pius Germanicę Nationis Regnorumque, & Dominiorum Protector ac uti in hanc parte ad infraſcripta peragenda ſpecialiter conſtitutus à Sereniſſimo Potentiſſimoque Principe D. Leopoldo I. divina favente clementia Romanorum Imperatore electo, prout de huiusmodi procuræ mandato docuit per Chirographum propria manu dictę Cęſarę Majestatis ſubſcriptum in arce Lincii die 23. Aprilis currentis anni 1684. quod factò mihi &c. dedit ad effectum hic inferendi tenoris ſequentis videlicet foris Reverendiſſimo in Chriſto Patri Domino Carolo S. R. E. Episcopo Sabinenſi Cardinali Pio Nationis Germanicę, Regnorum, & Dominiorum Noſtrorum hereditarium apud Sedem Apoſtolicam protectori amico Noſtro cariſſimo. Intus Leopoldus Divina favente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus Germanicę, Hungarię, Bohemicę, Dalmaticę, Croatiaę, Sclavonicę, &c. Rex, Archiux Aultrię, Dux Burgundię, Styrię, Carinthię, Carniolę, & Werthenberge, Comes Tyrolis, & Goritię Reverendiſſimo in Chriſto Patri D. Carolo S. R. E. Episcopo Sabinenſi Cardinali Pio Nationis Germanicę Regnorumque, & Dominiorum Noſtrorum hereditarium apud Sedem Apoſtolicam protectori, amico Noſtro cariſſimo ſalutem, & benevolentię Noſtrę affectum. Reverendiſſime in Chriſto Pater amice cariſſime. Ex adjunctis patet, quatenus ad majus robur, infirmitatem fœderis inter nos, & Sereniſſimum Regem Polonię, atque Illuſtriſſimum Dominum Venetum nuper initi cętera proviſum, cautumque fuerit, ut quavis pars compaciens in animam ſuam, & ſuorum ſuceceſſorum per certos Dominos Cardinales, & nos ſingulatim per Reverendiſſimam Veſtram Paternitatem ſolenne juramentum ad manus Summi Pontificis deponi curaret. Nos igitur volentes, & cupientes implere à parte noſtra omnia ea, ad quę ex conventionem huius fœderis tenemur, Reverendiſſime Veſtrę Paternitati per hæc & Noſtras in mandatis damus, eamque omnimoda, qua ad hunc actum opus eſſe poteſt authoritate, & plenipotentiã inſtruimus, ut Juramentum in formula, quę fœderis tabulis inſerta eſt Noſtro Nomine in animam Noſtram ritę, & ſolemniter præſtare poſſit debeat valeat, illudque totum, quod Reverendiſſimam Veſtram Paternitatem hoc modo uti præmittitur executã fuerit, habebimus gratum, & ratum præſentium literarum Noſtrarum manu, & ſigillo Noſtro Cęſarę munitarum. Quod reliquum eſt eidem benevolentiam Noſtram vberriſſimam deferimus. Datum in arce Noſtra Lincii die vigeſima tertiã Aprilis anno Miſſiſimo ſexcenteſimo octuageſimo quarto, Regnorum Noſtrorum Romani vigeſimo ſexto, Hungarici vigeſimo nono, Bohemici verò vigeſimo octavo. Leopoldus B. Deſtratman Joannes Georgius Noſh. Eminentisſ. & Reverendiſſ. D. Carolus S. R. E. Card. Barberinus

Regni Polonię Protector, ac uti Procurator ad infraſcripta peragenda ſpecialiter conſtitutus à Sereniſſimo Potentiſſimoque Principi Domino Joanne Tertio dicti Regni Polonię Rege, ac Magno Lithuanicę Duce prout de huiusmodi procuræ mandato docuit per Chirographum propria manu Majestatis ſuę ſubſcriptum Javornicę die 27. Menſis Martii currentis anni 1684. quod factò mihi &c. dedit hic inferendum tenoris ſequentis videlicet: Joannes Tertius Dei gratia Rex Polonię, Dux Lithuanicę, Ruſſię, Pruſſię, Maſovicę, Samogitię, Livonię, Hiovię, Vollandię, Podolię, Podlachicę, Smolencię, Seuericę, & Czernicę. Notum, teſtatumque facimus tenore præſentium univerſis. Cum in executionem ſacri fœderis initi anno 1683. inter nos & Sacram Cęſaręam Majestatem tanquam Regem Hungarię, & aliorum Dominiorum hereditarium Principem, & Dominum, quod ſædus ſanctiſſimus Dominus Noſter Innocentius XI. indefeſſa cura, & paternã ſolicitudine, & vigilantia promovit, & Nos pro bono Ecclēſię, & Chriſtianiã Reipublicę ardentiffimè ſemper deſideravimus; invitata fuerit ad armorum affectionem, & in huiusmodi ſacri fœderis partem conſenſerit Sereniſſima Venetorum Reipublica, conventumque ſit inter Cęſaręos, Regios Noſtros, & præfatã Reipublicę plenipotentiarios, ut idem fœdus, & obſervantia omnium, & ſingulorum pactorum in eo contentorum ſolemniter jurati debeat in manibus Sanctiſſimi Domini Noſtri Innocentii XI. Pontificis Maximi juxta formam tenoris videlicet

licet talis : Ego Carolus S. R. E. Cardinalis Barberinus Serenissimi Poloniae, & Magni Ducis Lithuaniae principalis mei, ejusque in Throno Successorum Regnum Poloniae, & Magnum Ducum Lithuaniae, univcrsq; Reipublice Poloniae, & Magni Ducatus Lithuaniae, quorum specialibus mandatis ad id instructus sum, nomine, sanctè juro, quod foedus offensivum, & defensivum contra immanissimum Christiani nominis hostem inter altè memoratas partes initum, & Lincii die quinta Mensis Martii anno currenti 1684. per earundem partium plenipotentarios conclusum, manuum subscriptione munitum, & ab iisdem altè memoratis partibus ratum, gratum, acceptatum, ac propriarum manuum subscriptione firmatum in omnibus ejus punctis, pactis, clausulis, articulis, ac ligamentis bona fide juxta tenorem verborum, & genuinam eorum significationem Serenissimus, & Potentissimus Princeps Joannes Tertius Poloniae Rex Magnus Dux Lithuaniae, ejusque Majestatis in Throno Successores Reges Poloniae, & Magni Duces Lithuaniae Status, & Ordines observabunt, tenebunt, & adimplebunt, neque de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & haec Sancta Dei Evangelia. Hinc est, quod nos volentes plenè, & promptè adimplere ea omnia ad quæ vigore ejusdem tractatus tenemur, constituimus, facimus, & creamus omni meliori modo, & forma Plenipotentiarum Nostrum, Ordinumque Regni Poloniae & Magni Ducatus Lithuaniae ad præstandum Juramentum superscriptum Illustrissimum, & Reverendissimum Dominum Carolum S. R. E. Cardinalem Barberinum Regni Nostri, & Magni Ducatus Lithuaniae in Romana Curia, protectorem dantes eidem liberam facultatem, potestatem præstandi in manibus Sanctitatis Suae hujusmodi Juramentum. Volentes Juramentum ab eo sic præstitum haberi, ac si à nobis ipsis, & prout utilius validiusque fieri possit; factum fuisset, habentes nunc pro tunc ratum, gratum, & firmum quicquid per præfatum Illustriss. & Reverendiss. Dom. Cardinalem Carolum Barberinum, ut supra gestum fuerit. In quorum fidem presentes manu Nostra subscripsimus, & sigillo Regni Nostri muniti jussimus. Datum Javoronice die vigesima septima Mensis Martii anno Domini 1684. Regni Nostri decimo anno.

Joannes Rex.

Eminentiss. & Reverendiss. D. Petrus Episc. Tusulanus S. R. E. Card. Orthobonus uti procurator ad infra scripta peragenda specialiter constitutus à Sereniss. D. Marco Antonio Justiniano Venetiarum Duce prout de hujusmodi procuræ mandato docuit per Chirographum propria manu dicti Serenissimi Ducis subscriptum in Ducali Palatio die 29. Aprilis currentis anni 1684. quod pariter factò mihi &c. dedit ad effectum hic inferendi tenoris sequentis videlicet. Foris Illustrissimo, & Reverendissimo in Christo Patri Domino Petro miseratione Divina S. R. E. Cardinalis Orthobono dignissimo. Intus. Illustrissime, & Reverendissime in Christo Pater. Conclusa col favor del Sig. Dio Lega offensiva contro il Turco, e difensiva perpetua trà la Maestà dell' Imperatore, Rè di Polonia, e la Republica Nostra, rimane trà gl'altri Capitoli convenuto, che sia prestato Giuramento della lega stessa in mano del Pontefice, il di cui zelo Santissimo tant'è infervorato nel bene del Christianesimo, e con essempio sempre memorabile tanto vâ operando per la depressione dell' inimico maggiore della Cattolica Religione. Per questa funzione essendo deputati di Sua Maestà Cefarea il Sig. Cardinale Pio, e dalla Maestà del Rè di Polonia il Sig. Cardinal Barberino, habbiamo noi prescelta la persona di V. S. Illustrissima, e Reverendissima per la stima, che meritamente facciamo di sue degne conditioni. Con le presenti però, che doveranno servire in questo di speciale mandato diamo à V. S. Illustrissima, e Reverendissima la facultà di solennemente giurare nelle mani della Santità Sua in nome Nostro, e della Nostra Republica, e Successori l'osservanza della lega stessa, all' ultimo sigillo della quale contribuendo V. S. Illustrissima, e Reverendissima l'assistenza e l'opera sua sarà à parte della gloria di quelli prosperi avvenimenti, che piacerà al Sig. Dio donare all'intentioni del Pontefice, & à gli sforzi dell' armi de Prencipi collegati per la depressione degl' Infedeli, e per l'ampliacione maggiore della Cattolica Religione; le preghiamo in fine anni lunghi, e felici. Dato in Nostro Ducal Palazzo die 29. Aprilis Ind. 7. 1684. Marcus Antonius Justinianus Dei gratia

Dux

Dux Venetus. Angelo Bon Secretario Formola del Giuramento. Née non Eminentissimus, & Reverendissimus Dominus Petrus Episcopus Tusculanus S. R. E. Cardinalis Othobonus Venetorum Cardinalium senior, ac uti procurator ad infra scripta peragenda à Serenissimo Dominio Veneto Deputatus. Ego Petrus Episcopus Tusculanus S. R. E. Cardinalis Othobonus Serenissimi Domini Marci Antonii Justiniani Ducis Venetiarum &c. uti principalis mei, ejusque successorum Ducum, & Serenissimæ Venetæ Republicæ, quorum speciali mandato ad id instructus sum nomine Sanctè Juro, quòd fœdus offensivum, & defensivum contra immanissimum Christiani nominis hostem inter altè memoratus Majestates, & Serenissimam Rempublicam Venetam initum, & in Arce Lincensi die quinta Martii anno currenti 1684. per eandem Majestatum, & Serenissimæ Republicæ Venetæ Plenipotentiarios conclusum, & manuum subscriptione munitum, & ab ipsè altè memoratis Majestatibus, Serenissimoque Duce ratum, gratum, acceptatum, ac propriarum manuum subscriptione firmatum, in omnibus ejus punctis clausulis, articulis, ac ligamenti bonà fide juxta tenorem verborum, & genuinam eorum significationem Serenissimus Marcus Antonius Justinianus Dux Venetiarum &c. successores Duces, & Serenissima Republica observabunt, tenebunt, & adimplebunt, neque de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia. Angelus Bonus Secretarius. Qui quidem Eminentissimi, & Reverendissimi Domini Cardinales ad effectum præstandi antedictis nominibus Juramentum pro executione eorum omnium, quæ conventa fuerunt in fœdere offensivo, & defensivo adversus Christiani nominis perpetuum hostem Turcarum inter dictos Serenissimos, Potentissimosque Principes Leopoldum Primum Imperatorem, ac Joannem III. Poloniæ Regem necnon Serenissimam Venetiarum Rempublicam inito Juramentum super plenaria observatione omnium punctorum, articulorum, clausularum, obligationem, aliorumque in dicto fœdere conventorum juxta pactorum in illo initorum tenorem, & genuinam verborum significationem solemniter in manibus ejusdem Sanctissimi Domini Nostri Domini Innocentii Divina providentia Papæ Vndecimi eorum prædictis Eminentissimis Dominis S. R. E. & Sacre Consistorialis Coregregationis Generalis Cardinalibus Juramentum tactis pectoribus more Sacerdotali nominibus antedictis respectivè, ut infra præstiterunt. Ego Carolus Episcopus Sabinensis S. R. E. Cardinalis Pius Serenissimi, & Potentissimi Principis Leopoldi Primi Imperatoris semper Augusti, qui est Hungariæ, & Bohemiæ Rex, & Archidux Austriæ aliquarum Provinciarum hæres, uti principalis mei speciali mandato ad id instructus ejusque Majestatis in Regna, & Provincias hæreditarias Successorum nomine Sanctè Juro, quòd fœdus offensivum, & defensivum contra immanissimum Christiani nominis hostem inter præfatum Serenissimum Imperatorem, ac Serenissimum Regem Poloniæ, atque Serenissimam Rempublicam Venetam in Arce Lincensi die quinta Martii currentis anni 1684. per eandem Majestatum, & Serenissimæ Republicæ Plenipotentiarios conclusum, & manuum subscriptione munitum, & ab ipsè altè memoratis Majestatibus, Serenissimoque Duce Venetiarum ratum, gratum, acceptatum, ac propriarum manuum subscriptione firmatum, in omnibus ejus punctis, pactis, clausulis, articulis, ac ligamenti bona fide, juxta tenorem, ac verborum genuinam significationem dictus Serenissimus, ac Potentissimus Princeps Leopoldus Primus Imperator semper Augustus, & Hungariæ, & Bohemiæ Rex, & Archidux Austriæ observabit, tenebit, & adimplebit, ejusque Majestatis Successores Hungariæ, & Bohemiæ Reges Archiduces Austriæ observabunt, tenebunt, & adimplebunt, neque, de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia Ego Carolus S. R. E. Cardinalis Barberinus Serenissimi, & Potentissimi Principis Domini Joannis III. Regis Poloniæ, & Magni Ducis Lithuanicæ principalis mei, ejusque in Throno Successorum Regnum Poloniæ, & Magnorum Ducum Lithuanicæ, uniuersæque Republicæ Poloniæ, & Magni Ducatus Lithuanicæ, quorum specialibus mandatis ad id instructus sum nomine, Sanctè Juro, quòd fœdus offensivum, & defensivum contra immanissimum Christiani nominis hostem inter altè memoratas partes initum & Lincii die quinta Mensis Martii anno currenti

1684. per earundem partium Plenipotentiariorum conclusum, & manuum subscriptione munitum, & ab ipsidem altè memoratis partibus ratum, gratum, acceptatum ac propriarum manuum subscriptione firmatum in omnibus ejus punctis, pactis, clausulis, articulis, ac ligamentis bonà fide juxta tenorem verborum, ac genuinam eorum significationem Serenissimus Potentissimus Princeps Joannes III. Poloniæ Rex Magnus Dux Lithuanix, ejusque Majestatis in Throno Successores Reges Poloniæ, & Magni Duces Lithuanix, ac universi Regni, Magni Ducatus Lithuanix Status, & Ordines observabunt, tenebunt, & adimplebunt, neque de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia. Ego Petrus Episcopus Tusulanus S. R. E. Cardinalis Othobonus Serenissimi Domini Marci Antonii Justiniani Ducis Venetiarum &c. uti principalis mei, ejusque Successorum Ducum, & Serenissimæ Reipublicæ Venetæ, quorum speciali mandato ad id instructus sum nomine, sanctè juro, quod fœdas offensivum, & defensivum contra immanissimum Christiani nominis hostem inter altè memoratas Majestates, & Serenissimam Republicanam Venetam initum, in arce Lincensi die quinta Martii anno eurrenti 1684. per earundem Majestatum, & Serenissimæ Venetæ Reipublicæ Plenipotentiariorum conclusum, & manuum subscriptione, & ab ipsidem altè memoratis Majestatibus, Serenissimoque Duce ratum, gratum, acceptatum, ac propriarum manuum subscriptione firmatum in omnibus eis pactis clausulis, articulis, & ligamentis bona fide juxta tenorem verborum, & genuinam eorum significationem Serenissimus Marcus Antonius Justinianus Dux Venetiarum &c. Successores Duces, & Serenissima Respublica observabunt, tenebunt, & adimplebunt, neque de hoc absolutionem petent, nec oblatam suscipient. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia. Quibus sic ut supra, peractis idem Sanctissimus Dominus Noster Innocentius Divina providentia Papa XI. Christi nomen humiliter, & devote invocato dictis Serenissimis Dominis Leopoldo I. Imperatori electo, Joanni Tertio Poloniæ Regi, ac Marco Antonio Justiniano Venetiarum Duci, & Serenissimæ Reipublicæ Venetæ, eorumque Successoribus, Regnis, & Dominiis, Armis Ducibus, & Militibus benedictionem à summo omnium bonorum Largitore precatus, & impertitus est. Et insuper exortans summopere Sanctitas Sua, ut omnia inter præfatos Serenissimos Principes in dicto fœdere conventa debitæ executioni pro Christianæ Reipublicæ bono demandentur, nomine Sanctæ Sedis Apostolicæ promissit se paternis officiis, omnique studio, & opere acturum, ut hoc triplex fœdus, & in eo contenta (absque ulla derogatione alterius consimilis fœderis inter dictas Cæsaream Majestatem, & Regiam Majestatem Poloniæ præcedenti anno initi, & in manibus Sanctitatis Sux die decima sexta Augusti anni 1683. ex Instrumento per me &c. recepto jurati) ab ipsis eorumque Successoribus religiosè, sanctè, & inviolatè serventur, atque adimpleantur omni &c. super quibus omnibus, & singulis præmissis peritum fuit à me Prothonotario infra scripto, ut unum, vel plura publicum, seu publica conficerem, atque traderem Instrumentum, & Instrumenta prout opus fuerit, & requisitus ero. Actum Romæ in Palatio Apostolico Vaticano, & præcisè in Aula; ubi fieri solet Sacra Congregatione Consistorialis præsentibus ibidem, audientibus, & intelligentibus Illustrissimis, & Reverendissimis. Dominis Jacobo Altovito Patriarcha Antiocheno, & Agidio Columna Patriarcha Hierosolimitano testibus ad præmissa omnia, & singula vocatis habitis specialiter atque rogatis &c.

Franciscus Judice Prothonotarius Decanus rogatus.
Maphæus Farfettus Prothonotarius rogatus.

Quantum profecerint post triplex hoc fœdus patrocinate Sanctissimo Innocentio XI. Christianorum arma contra Turcicas acies, ea, quæ dicenda erunt infra declarabunt.

❁ XVII ❁

VNIVIT, PALMAMQVE DEDIT.

❁ XVIII ❁

INNOCENTIVS XI. PONTIFEX
LEOPOLDVS I. IMPERATOR.
IOANNES III. REX POLONIAE.
MARCVS ANTONIVS IVSTINIANVS
VENETORVM DVX.

❁ XIX ❁

+ CONFORTAMINI, ET NON DISSOLVANTVR
MANVS VESTRAE.

Tribus his numismatis à privatis viris fuis fœdus triplex celebratur, de quo diximus. Expressiones iconum adeò claræ sunt, ut explicacione majori non indigeant.

❁ XX ❁

IN CAELO SEMPER ASSISTITVR.

DEpictura Sancti Michaelis Archangeli fulmina jacentis in Luciferum, quem calcat pedibus, satis alibi dictum est. Eam in numismate exprimi voluit Innocentius XI. cum lemmate IN CAELO SEMPER ASSISTITVR, ut non tantum sibi, sed fœderatis Principibus contra Turcas fiduciam confirmaret, spemque augeret victorie eorum armis acquirendæ, cum dimicantibus pro Christiani nomini gloria semper *Milites Æther*. Deo enim exercituum legiones aligerum non desunt, per quos auxiliarias quodammodo copias certantibus addit, viresque pro opportunitatibus auget.

❁ XXI ❁

+ SPERENT IN TE QVI NOVERVNT NOMEN TVVM.

Eandem fiduciam Christiano orbi inspirare conatus est Innocentius numismate percusso cum inscriptione ex psalmo nono accepta: in eo Mulier symbolum Spei Lunam pedibus calcat juxta vota Sanctissimi Pontificis; Anchoræ manum admovent, nam spes inter hujus vitæ discrimina, veluti Anchora navium inter procellas nos à naufragio tuetur. Ad Cælum oculos attollit, ut spem Divinam ab humana distinguat. Hæc enim fallax homines decipit, illa verò ad felicitatem evahit, dicente Regio Propheta *Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanas falsas*. Soluta veste induta exprimitur juxta Antiquorum leges indicantium tali amictu bona, quæ sperat, à spe non teneri, cum enim illa possidentur, loco spei gaudium habetur.

Ripa Iconol.
pag. 591.

Esalm. 395

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

XXXI

XXXII

XXXIII

XXXIV

XXXV

XXXVI

XXXVII

XXXVIII

XXXIX

XXXX

❁ XXII ❁

SALVATOR MVNDI.

❁ XXIII ❁

FORTITVDO MEA DOMINVS.

Spes suas collocans in Deo Innocentius Salvatorem Mundi in numismate⁺ expressit, ut eas confirmaret in adversis, cumque in alio numismate suam fortitudinem appellat cum Regio Psalmita, dicente *Dominus fortitudo mea*. In pictura fortitudinem expressit scilicet Mulierem Thorace, Galea, Clypeoque^{Psal. 7} munitam. Sinistra Leoni moderatur, dextera diffractam columnam sustinet, ut ostendatur ejus virtutis robur, animique magnitudo Leonem evincere, inter animalia generosissimum, columnasque diffringere, quæ validissima omnium edificii partium existunt. His munitus auxiliis Innocentius nullis difficultatibus perterritus, flecti nunquam potuit, ut à recto justitiæ tramite vel parum declinaret, atque cum ardua sæpè aggrediretur, in adversa omni conatu elucetabatur, ut evinceret. Suos oculos, sæpè convertens in Imaginem Christi in Cruce affixi, quam supra mensam collocari jusserat, ea verba usurpabat, *fortitudo mea Dominus, si exurgant adversum me prælia non timebo, si consistant adversum me castra in hoc sperabo.*

❁ XXIV ❁

ET DEBELLARE SVPERBOS.

IN Muliere Crucem adorante typum Religionis Christianæ effingi mihi suadeo, falsa hæreticorum dogmata, in voluminibus indicata, illa comburit face, quam dextera tenet, & superbum eorum auctorem pedibus calcet. Qui tale numisma protulit in honorem Innocentii XI. ejus profecto zelum summis laudibus profectui voluit, quo semper veram Religionem modis omnibus conatus fuit ubique terrarum augere, feliciori auspicio inhærens, quam quo olim Fabium Maximum apud Virgilium alloquutus fuit Anchises.

*Tu regere Imperio Populos Romane memento,
Hæc tibi erunt artes, pacisque imponere morem,
Parcere subjectis, & debellare superbos.*

❁ XXV ❁

SALVA NOS DOMINE.

Divinum Mundi Salvatorem manum porrigentem Petro, ne in mari demer-⁺gatur incuemur in numismate expressum juxta narrationem Divi Matthei, adjecta epigraphe SALVA NOS DOMINE. Illud cudi voluit Innocentius anno Pontificatus Primo cum Beato Apostolo Petro, cujus vices gerebat, ad^{Cap. 8. 25.} Christum confugiens, ut se vitæ hujus procellis, & turbinibus agitarum, ac in tot, tantorumque negotiorum fluctibus, & oceano periclitantem saluum faceret, Ecclesiæ suæ servaret incolumem, ac tandem ad tranquillitatis portum sibi concederet pervenire. Hoc peroptans enixè à Domino efflagitabat plenus spe, & fiducia, cujus perenne tale numisma extat monumentum. Illam prece frequenti fovebat, tunc maxime cum mala pestilentie prædidit, quæ Austriam penè totam^{absum-}

absumpsit, belli etiam, quod ad versus Orbem Christianum Turcæ parabant, atque inundationis, quæ Romam devastavit.

Superest, ut de Petro super aquas ambulante aliquid dicamus, atque ad misterii indagacionem illud nos excitat, quod uni Petro præ ceteris Apostolis hoc fuit concessum, neque enim otiose id miraculi patravit Christus, ut per substratum sibi æquor sicco vestigio incederet; nam ut verbis utatur Divi Augustini Episc. 59. *Divina potentia etiam factis laquitur.* Porro cum aq̄ Populi sint, ut Apostolus interpretatus est, quemamodum Christo data est omnis potestas. Matth. 28. ita Petrum, & Petri Successores, qui Christi vices primo loco obeunt supra omnes populos suere constituti, ut præsentent universæ Ecclesiæ, ut propterea Petrus illud meritò usurpare possit. *In fluctibus maris ambulavi, & in omni terra steti, & in omni populo, & in omni gente primatum habui.* Ecclesiast. 29.

Serm. 2. de
Sanctis.

Epist. 19.

In eadem ambulatione Petro concessa Divinam illi vim communicatam agnoscimus, qua nimirum inter fluctuantes hominum opiniones solus ille absque meritionis periculo solido fidei gradu possit incedere, nam ut ait Divus Ambrosius. *Substantabat fides quem unda mergebat.* Porro notum est, & certum, non posse Petrum, hoc est Romanum pro tempore Pontificem Petri Successorem, quatenus Pontifex est, & Summus in Ecclesia magister à recto fidei tramite umquam aberrare, non jam suo met robore, sed ex Divina illi virtute communicata si Divum Ambrosium audiamus, Mare est scriptura, Divina habens in se sensus profundos, altitudinem prophetorum enigmatum &c. quapropter in Petro, qui typum Ecclesiæ tenet super aquas tutò incedente ea significatio inesse videtur, ut Divinæ Scripturæ non ex cujuscumque sensu, sed ex Ecclesiæ mente, interpretationem sumant, alioqui si alius, quam Petrus id sibi arrogaverit tacillè sentiet quàm non in solido vestigium ponat. Petro autem; cui datum est, ut fratres constitmet Luca 22. Christus ipse manum portigit, ne mergatur. Non nihil tamen ille timuit, & valido ingrueute vento non tam fretum ex commotione, quàm ipse animo fluctuare ex timore visus est, quia nimirum homo erat, & humane fragilitati, & provido Dei consilio permittendum aliquid fuit. Effecit hoc Dominus, ut sentiret Petrus, opus esse sibi illius adminiculo, cui *Venti, & Mare obediunt.* Hæc placuit indicare cum docto viro Hieronymo Leandro in Veteri Gem. pag. 128.

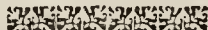
⊗ XXVI ⊗

DOMINE TV SCIS, QVIA AMO TE. *

Joan. 21.

Ibidem.

Verba, quibus Divus Petrus Salvatori respondit ipsum interroganti, *Simon Joannis amas me?* usurpatur in lemnate numismatis, quod Divum Petrum cum Apostolis ante Christum genuflexum representat. Vices Petri gerens Sanctissimus Pontifex libenter ejusdem verba usurpabat, non ex una quadam animi confidentia, sed salutari formidine, quam conceptam fuisse à Divo Petro post trinam interrogacionem à Christo factam scimus; etenim *contritus est Petrus.* Ait Evangelista, quia ea ter iterata interrogacione sibi videbatur Christo de amore suspectus, aut certè timebat, ne sibi contingeret quod in passione, & sicut cum negavit, sic & nunc non amaret Christum, ita Sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthimius apud Cornelium à Lapide, unde Dominus cum maxum consolatus est dicens, Petrum Christi amore, & exemplo, quasi verum Pastorem pro ovibus crucifigendum, ita jdem sicque Divi Petri Sanctitatem, & mores imitabatur Innocentius.

VNA SVPER VNVM.

Mulier in nubibus sedens propè Templum Crucem trifidam manu gerens, + & claves, Ecclesiæ Romæ typus est, de qua in lemmate dicitur VNA SVPER VNVM, quibus verbis telum quodammodo efficitur ad monstrum illud interimendum, quod nostro ævo, & cerebro tenebrionis cuiuspiam prodiit, scilicet bicips Ecclesiæ, quod tamen in unum coalescens unicum videretur, sicuti in fabuloso quondam Jano, qui ita duobus ferebatur instructus capitibus, ut in unum concrevisset. Monstruosum hunc errorem Pontificia autoritas damnavit, tamquam hæretico dogmate inventam, atque efficacissimis argumentis profligarunt optimæ notæ Scriptores, inter quos Theophilus Rainaudus integrum tractatum edidit Romæ anno 1647. ut actum agere videatur quisquis in hanc curam denuò incubuerit.

At ne lucubrationem omnem in quolibet proposito numismate penitus negligamus, satis esse duximus, si aliquid innuerimus, quod lemmatis veritatem aperiat. Igitur inter proprietates, quas Sancti Doctores, & Patres tribuunt mystico Corpori Christi, quod est Ecclesiæ, est unitas. In symbolo enim fidei dicunt *Credo unam Sanctam Ecclesiam Catholicam*, Spiritus Sanctus de ea loquens *una (ait) est Columba mea, una est perfecta mea*. Hanc autem unitatem ex pluribus colligi docet. Sapientissimus Cardinalis de Turrecremata, & primò ex unitate Principis, quo regitur, scilicet Christi, quem Pater dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est Corpus ejus. Secundò ex unitate fidei, in qua fundatur, est enim fides Christianæ religionis fundamentum ait Chrystomus, cum omnes Christiani idem credant corde, & ore confiteantur, nam ut Divus Hieronymus scribit ad Euandrum Episcopum *Africa, & Persis, & Oriens, & India, & omnes barbara nationes unum Christum adorant; unam observant regulam veritatis*. Tertio una dicitur ex unitate baptismi, in quo sanctificatur, qui est idem apud omnes sic Apostolus ad Ephes. 4. *Unus Dominus, una fides unum baptisma*. Quarto dicitur una ab unitate spei, qua ad bona cælestia erigitur. Quintò unitate charitatis, qua connectitur. Sextò dicitur una, unitate Spiritus vivificantis, sicut enim unum Corpus hominis ex multis constat membris, & vegetat omnia membra una anima, ita Spiritus Sanctus membra Corporis Christi, quod est Ecclesiæ vegetat. Septimò dicitur una unitate unius præsentis visibiliter conversantis cum ea hic autem unus præsidens, & Pastor in tota Ecclesiæ Vices Christi gerens Summus Pontifex est, unde Beatus Ciprianus tractans illud Math. 16. *Tu es Petrus &c. Super unum, inquit ædificat Ecclesiam & ut unitatem manifestaret unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit, & infra exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesiæ Christi una monstraretur*.

Li. i. cap. 6. 47.

Cur autem multi è Græcis Maiorum suorum vestigiis non insistant, & Petri Apostolorum Principis, unicusque Ecclesiæ capitis Successoribus debitos honores minimè deferant, inde provenit, quòd credant ad Græcos translata Beati Petri in regenda Ecclesiæ auctoritatem, postquam ad Græcos Romanum Imperium translatum fuit, cœperuntque Imperatores Christiani ritu græco vivere; videtur aliis Græcorum causa potior, quam causa Romanorum, cum illi Patriarcham unum habeant, Romani quatuor; at quam cœcutiant Græci sibi suadentes Pontificis, & Patriarcharum jura esse equalia, optimè notat Pater Nau in suo erudito Dialogo pag. 226, ubi refert, Nicænum Concilium constans 318. Patrius: hoc in Canone 94. satis ostendit eorum errorem, ubi dicit postquam de Auctoritate Patriarcharum in Episcopos egerat, *Ad hunc modum qui Romam habet, ea in omnes Patriarchas auctoritate pollet, qua in discipulos omnes Petrus gaudet*. Dominus enim noster Jesus Christus hac illum gloriosæ dignitate donavit. Sit illi Imperium in omnes Christianæ Religionis Antistites, & populos successit eum Christo Vicarius administranda Apostolica Ecclesiæ, & Divinis

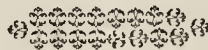
„ suis Ecclesiis , & populis suis Spiritualibus . Et quis hanc legem infregerit anathema illi Synodus dicit . Quid dicent schismatici ? An paria sunt Pontificis Romani , & aliorum Patriarcharum jura ? si Patriarchæ distributas habuerunt Provincias suas ex antiqua consuetudine , certe non à seipsis , non à Synodis . Habeant igitur à Romano Pontifice Petro , qui Ecclesiam Alexandrinam , & Antiochenam condidit . Nonne Oecumenicæ Synodi , præcipuè Nicæna secunda agnoscent Summum Pontificem , ut caput suum , suumque Patrem ? si caput , ergo unum , alioquin monstruosum erit Corpus .

Scriptis Constantinus Imperator in Epistola ad Leonem Papam in hæc verba *Christi oves in unum gregem redeimus , quæ ab uno & solo Pastore bono pascantur .*

Veritatem hanc orthodoxam confirmare studuit Innocentius in proposito Numismate , ut hæreticorum errores depelleret . Quamobrem merito tabulæ ferretæ inscriptum cernebatur sequens elogium .

CONSERVANDÆ , ET PROPAGANDÆ CATHOLICÆ RELIGIONIS
STVDIOSISSIMVS INNOCENTIUS,
NIHIL NON MOLITVR,
CONATVS PRINCIPVM ANTIQVA HÆRESVM MONSTRA
PROFLIGANTIVM PVBLICE GRATVLATVR,
COMMENDAT, ET PROMOVET .
NOVA VERO SVBNASCENTIA DECRETIS IPSE PROFLIGAT
GERMANVM, POLONVM VENETVM
MOSCVM ARMAT IN MAHOMETICAM IMPIETATEM,
ET PRECIBVS, LACHRIMIS, CONSILIIIS,
AVRO FERRO SVO,
ET ALIENO IVVAT ARMATOS .

Sed ut ad expressiōem in Numismate factam redeamus id est Ecclesiæ sub forma mulieris , illam hac voce optimè exprimi docet Turreeremata lib. 1. Cap. 36. & quidem duplici ratione primò aptitudinis ad fecunditatem Proverb. ult. *mulierem fortem quis inveniet* glos. inter l. *id est filios Dei generant em* , item alia glos. *Mulier fortis Sancta Ecclesia est ; Mulier , quia ex aqua , & Spiritu Sancto Deo filios Spirituales gignit . Fortis , quia cuncta adversa , vel prospera sæculi pro Dei amore contemnit .* Secundò ratio quare Sancta Ecclesia mulier nuncupata legitur est , propter similitudinem formationis suæ cum prima muliere . De formatione autem primæ mulieris in Genes. 2. scriptum legimus *Ædificavit Dominus Deus costam , quam tulerat de Adam in mulierem* , quod verbum pertractans Sanctus Augustinus super Psalmum , sic dicit , *quando dormiuit in Cruce Christus signum gestabat imò implebat quod significatum erat in Adam , quia cum dormires in Cruce lancea latus ejus percussum est , & Sacramenta fluxerunt , unde facta est Ecclesia ;* Beatus Ambrosius super Lucam lib. 2. *Mater ergo viventium est Ecclesia , quam ædificavit Deus ipso summo angulari lapide Christo Jesu , in quo omnis structura compaginata crescit in templum veniat ergo Deus , ædificet mulierem illam adiutricem quidem Adæ hanc verò Christi non quia Christus adiumentum requirit , sed quia nos querimus , & desideramus ad Christi gratiam per Ecclesiam pervenire .* Ceterum Ecclesia templum legitur appellata , quod etiam in numismate desingatur , & hoc propter similitudinem ædificii templi Salomonis , in quo figuratum est templum Dei , quod est Ecclesia . *Fuerunt autem in templo primo lapides , & cementa ait Augustinus lapides vivi qui sunt , nisi fideles ? junctura lapidum viventium charitas est .*

✿ XXVIII ✿

MATER SALVATORIS ORA PRO NOBIS.

Imaginem Deiparę in hoc nummo expressam intuemur, cujus opem implo-
rat piissimus Pontifex verbis ex precibus acceptis, quę à Christifidelibus
dici solent, sicut in alio numifmate.

✿ XXIX ✿

Eiusdem effigiem exculptam, adiectisque verbis. QUI ME INVENIT IN-
VENIET VITAM juxta documentum proverbiorum cap. 8. 25. *Beatus ho-*
mo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad por-
tas ostii mei. Qui me invenit inveniet vitam, & hauriet salutem à Domino. His
verbis suam fiduciam erga Virginem Dei Matrem augebat in adversis Innocen-
tius, cujus eximiam pietatem utrumque numifma commendat.

✿ XXX ✿

AVDITE VOCES SUPPLICVM.

CArmen in lemmate dicitur ex hymno acceptum, quem in festo San-
ctorum Apostolorum canit Ecclesia.

*Vos seculorum Judices,
Et vera Mundi Lumina
Votis precamur cordium,
Audite voces supplicum.*

His alloquitur Sanctus Pontifex Divos Apostolos Petrum, & Paulum in-
numifmate exculptos, à quibus, ut Romę Patronis ejus Urbis incolumitatem
sperabat, de eorum expressione abundè dictum est alibi, quamobrem nihil ad-
dendum sicut in sequenti.

✿ XXXI ✿

In quo Apostolorum Princeps, cum volumine, & libro additis verbis.
SANCTVS PETRVS APOSTOLVS.

✿ XXXII ✿

CASTRO NOVO EXPVGNATO 1687.

Expugnationem Castri novi ad ditionem Turcarum pertinentis memorat
numifma, in quo navigium remorum vi mare percurrit Cęlesti Aligero
Duce. Illam juvit Innocentius, cujus cura non terra tantum sed mare
Christianę ditionis fines prolata sunt, adiuncta enim sacro fœderi Venetorum
Republica, huic quoque datus est perpetuus victoriarum cursus; Capta primùm
Epiri promontoria, recepta subindè Dalmaticę littora, expugnata demum vetus
Achaja, & in ea superati Bellicosi, clarissimique Greciæ Populi, Lacedæmones,
& Athenienses à quibus tot pulcherrimę artes ad nos sunt derivatę. Hic Cho-
rinthus, ubi Paulus Evangelium docuit, hic Patres, ubi Andręę glorificatus est
exitus

exitus. Hic Arcopagus, ubi Dionysius fidem suscepit. Hic antiquæ Ecclesiæ ab Apostolis, eorumque Discipulis instituta Martyrum sanguine conspersæ, Patrum natali conspicuæ quæ Innocentio, Dei opem implorante, ex dira Barbarorum tyrannide ereptæ sunt, & etiamnum avitæ Religionis libertate fruuntur.

Inter cætera Castrî novi expugnatio maxime adnumeranda est, de qua hæc habentur in Diariis Pontificiis, 12. Octobris 1687. Joanni Lando Reipublicæ Venetæ ablegato literæ sunt redditæ, quæ totam Urbem Igitia complevere. Etenim nunciatum fuit Castrum novum, Arcem in Dalmatia ad ostium sinus Rhizonici munitissimam à Turcis anno 1539. occupatum, & sedem effectum. Piratarum in prædicto mari sub Venetorum Imperium redactum fuisse post validam Turcarum defensionem. Hieronymo Coronaro Venetæ Classis Præfecto claves redditæ sunt. Is in Urbem ingressus, majori Mefchita expiata, Divo Hieronymo, cujus die arcem cœperat, dicata, gratias Deo rependit Hymno *Te Deum* deinde de mandato Sanctissimi habita fuit Cappella Cardinalitia in Ecclesiâ Sancti Marci, in quâ decem, & novem Cardinales interfuerunt, Missam cantavit Reverendissimus Capoblancus Episcopus, olim Laquedoniensis, quæ fuit de Beata Maria cum oratione pro grariarum actione. Cantatus fuit etiam Hymnus *Te Deum* à Cantoribus Capellæ Pontificiæ, ac interim mortuarium in foro Sancti Marci, tum in mole Adriani cum majoribus tormentis explosa festivum plausum duplicarunt.

Numisma hoc æneum habet solum Joannes Andræas Lorenzanus, fuitque modulus numismatis aurei, quod Innocentius donavit viro, qui ejus victoriæ relationem Romam attulit.

✠ XXXIII ✠

MUNIFICENTIAE TVAE IN OBSIDIONE TVRCARVM
TRIBVENDA VICTORIA
ANNO VIII.

✠ XXXIV ✠

+ DEXTERA TVA DOMINE PERCVSSIT
I NIMICVM. 1683:

Utrumque numisma appellari potest triumphale, & laureatum. Victoriæ enim memorat, quam de Turcis Viennam obsidentibus, Leopoldi Imperatoris arma retulere, & palmarum corolla insignitur, intra quam verba inscripta sunt, atque in primo quidem Victoriæ munificentia Innocentii XI tribuentia, in secundo verò Omnipotentia Divinæ, verbis, quibus olim Moyfes, & filii Israel carmen Domino dixerunt post transitum maris rubri, in cujus litore Ægyptios mortuos aspexere, DEXTERA TVA DOMINE PERCVSSIT INIMICVM. Hoc culum fuit Romæ ipsius Pontificis jussu, illud in Germania, ut grates Sanctissimo Pontifici pro acceptis beneficiis rependerentur.

Quandoquidem & Divinæ Omnipotentia dextera adeò insignis Victoriæ stetit, & auxiliis Sanctissimi Pontificis Innocentii Militi Cæsareo robur accessit, ut vinceret, brevem, tum obsidionis, tum Victoriæ enarrationem concinnabimus, ex Diario, quod ejus obsidionis à sexta Maii ad decimam quintam usque Septembris deductum latinè scripsit, Typisq; vulgavit Joannes Perrus à Velckeren Sacri Romani Imperii Eques, & Sacræ Cæsareæ Majestatis Consiliarius Aulicus Bellicus, aliisque relationibus fide dignis Romam tunc temporis missis.

Cum igitur Turcarum Imperator impio jurejurando se obstrinxisset ad bellum in Austriam inferendum, ut Catholicam fidem omninò perderet;

Vires

Vires omnes, aciesque armatas Austriam versus direxit, in ea bellica expeditione hunc ordinem servatum fuisse retulerunt. Prima exercitus acies triginta mille Foffores castrenses numerabat ad itineris in via complananda. Quinquaginta mille Jannizzari illos sequebantur majori seipo, ferreoque brachiali sinistro muniti, totidem comitalantur equestres Spahi arcibus sagittisque armati. His succedebant quinquaginta millia peditum. In medio quorum centum majora ænea tormenta, pluraque minora, Pylocastra multa innumeraque ignarie ollæ equis trahebantur. Non deerant Pyrobolarii, tormentorum explosores, Balistarii, Foffores, Cunicularii, Signiferi, omnique generis bellica Instrumenta, quæ in armamentario inveniri solent. Post has acies, currus innumeri sarcinas, & bellicam annonam vehebant. Postquam exercitus tali ordine distributus expansis Vexillis Constantinopoli Belgradum usque processerat, Armilustrio instituto, novas acies enumeravit, scilicet Tartarorum viginti duo millia, ex Transilvaniis octo millia, & duodecim millia equitum ex Valachia, & Moldavia Regionibus.

Interim Serenissimus Princeps Carolus Lotharingæ Dux, cui Caesar Augustus sexta Maii ejusdem anni 1683. sua dederat arma, cum applicaret animum Vivarino obsidendo, Nuntius certis intellexit, primum Vezirium cum ingenti hominum multitudine, quæ ducenta millia armatorum esse credebatur, magnis itineribus accelerare, quamobrem exercitum Imperatoris ita collocare studuit, ut defendere se, & obviri conatibus hostium posset. At illicò Tartarorum triginta millia veloces, & improvisti effunduntur per pagos, & arces, & oppida, murorum repagulo orbata, eaque flamma, ferroque vastant, abductis in captivitate multis Christianorum millibus. Quamobrem Viennæ Cives timore percussi fugam meditati confestim parant omnia (quantum in confusa celeritate fieri poterat) quæ itineri maturando serviebant. Vespere circa horam octavam die septima Julii Vienna discedunt Casares Majestates cum Augusta sobole, & aula cum Legionariis ducentis, ut pro Augustis noctu excedent. Sunt qui affirmant, ultra sexaginta hominum millia post Casarem discessisse ea nocte, tamen obsidionis tempore inventa sunt in Urbe alia sexaginta hominum millia armis tractandis apta, præter militiam, & debiliorem sexum. Antè tamen discessum Caesar duplici providit Viennam gubernio, politico uno, quod quinque viris formabatur, altero militari.

Die decima quarta Julii Mensis illuxerat, cum omne Turcarum agmen cum innumeris curribus, equis, & camelis visum est appropinquare ad Sancti Marci Collem, deinde diffusa multitudo per circuitum Urbis est in semilunarem formam disposita, & statim visus est hostis ante Portam Casaream inchoare labores, ut jam planè cognoscerent Cives, sese esse à Turcis obsessos.

Die Julii 18. suggestus suos contra Urbis propugnacula longo sanè tractu, sed mediis semper intervallis extruxerat, continuatis fossionibus in unam lineam constructis, ex quibus tormenta explodabat.

Decima nona Julii usque ad decimam Septem. hostilibus tormentis, invasionibus, aggressionibus quamplurimis, omniq; conatu, continuo ferè studio, Urbem expugnare conati sunt Turcæ. Toto temporis intervallo ex illis perire quadraginta quatuor ultra quingentos, nihilominus in Armilustrio, quo numerati sunt in Castris Turcicis ad eum diem centum sexaginta octo mille mansere superstites.

Hac pertinaci, validaque obsidione, & si tota penitus Europa deterrita, animo tamen Sanctissimi Pontificis ingenti fuit mærori ob summum discrimen, quo Christiana Religio periclitabatur. Vix de illa certior factas ante Christi Crucifixi imaginem genustexus fiducia plenus in ea verba prorupit, quæ Moyses olim mærore afflictus pronuntiavit. *Aus dimitte eis hanc noxam, aut si non facis dele me de libro tuo, quem scripsisti*, inde fiducia plenus imaginem Christi Salvatoris in Cruce affixi sæpè colloquentibus indigitans, repetebat cum Davide. *Domine defensor meus, protektor meus, in hoc ego sperabo*. Publicis etiam precibus indictis, Casareis subsidia contra hostes paterna sollicitudine expetere non cessavit toto obsidionis tempore. Hac de causa die 14. Augusti ejus anni 1683. signum dari precepit à majori cujuslibet sacre Ædis campana, quo moniti Fideles ingenua procumbentes victoriam à Deo exercituum suis precibus expeterent, & die decima

decima octava supplicationem publicam instituit, concessa pœnarum omnium vœnia, à Templo Divæ Mariæ supra Minervam ad aliud, quod Beata Mariæ de Anima nuncupatur. In ea procedebant universus Romanus Clerus, tum secularis, tum regularis, rotius Romanæ Curia: Præsules, & Purpuratorum Patrum Cætus, modulantibus interim Cantoribus Sacelli Pontificii sacras preces in honorem Beatae Virginis, quas Lytanas vocamus, easque absolvit oratione Eminentissimus Cardinalis Ludovicius Summus Pœnitentiarius, Sanctissimam etiam Eucharistiam singulis diebus in aliquo Urbis templo publicè exorari præcepit, Regique Poloniæ simulos addere reperitis literis studuit, ut quamprimum suo militum auxilia pararet obsessis, concessio in eum sine universalis jubilæo, ingentique auri copia erogata. Fertur, ab ipso Pontifice tunc temporis donata fuisse è paterno pœnu centum millia aureorum, quibus ejusdem exemplo magnam pecuniæ summam addidit Rex Hispaniarum, sexaginta millia nummos Rex Lusitanie, quadraginta millia Sacer Purpuratorum Cætus, alique Principes, Procereque non modicam auri quantitatem.

Joannes interim invictus Poloniæ Rex, ut simul Sanctissimo Principi gratificaretur, & communem Christiani Orbis causam tueretur contra infensissimum hostem, validi, nobilisque exercitus expeditionem fecit Viennam versus, hac epistola ad Pontificem data.

Sanctissime, ac Beatissime Pater, Domine Clementissime.

„ Præmissis hisce diebus cum Exercitu Regni belli Ducibus accepta à Reverendissimo Sanctitatis Vestræ Nuncio benedictione, hodiè Divæ Virginis Assumptionis sacra festivitate, bellatorem conscendo equum ad sacra iturus bella, & obsessæ Viennæ auspice Deo, pristinam redditurus libertatem. Hujus Urbis, & in ea periclitantis Christianitatis in tantum me movet periculum, ut Lithuania, Cosaticove non censuerim expectare exercitus, quibus incessanter subsequi jussis, ipsa primis duobus diebus Septembris mea cum Cæsareis ad ripas Danubii conjungam arma. Sanctitari Vestræ hæc dum facio, & filiali cultu exhibebo, quantum in pectore meo valuerint paternæ ejus adhortationes quanti æstimaverim sacras ejus circa rem Christianam sollicitudines, quibus personam meam, vitam, & Regiæ domus charitatem litare non dubitavi, certus ram benedictionibus Apostolicis, quam de paterno affectu, quo me cœu obedientem filium in certamina pro gloria Crucis, pro conservatione Orbis Christiani descendentem cumulare, non intermittere Sanctitas Vestræ, cui & manu, & animo profiteor, quod sim obedientissimus Filius.

Joannes Rex Poloniæ.

Dum autem citato itinere cum exercitu Rex præcedebat, obsessis penè victis ingens Christianorum sanguinis timebatur profluvium, & Viennæ ultimum excidium, acies auxiliariæ, quæ expectabantur adhuc præsto non erant. Duodecimo tandem Mensis, quæ albo in futurum calculo ab Orbe universo notanda est die, orto jam sole Cæsariani, & Poloni densatis agminibus è Cæsi montis cacumine explicatisque ad sinistrum latus inspectantium longioribus alis accurrunt; mox, ut planitiem premunt, magis etiam in latum extensi demittunt se, agentes continuo in Turcarum acies bellica tormenta. Hi non suspicantes contra se immanes Christianorum Acies tantis animis ad pugnandum promptas, & alacres, & post sentientes tormentorum ingentium globos, qui è mœnibus hostium in terra eiaculabantur, audent primi Christianas acies laceffere mox autem ira Barbarorum defervit cum observabat Joannem Poloniæ Regem Polonos suos animantem, à dextris pariterque Lotharingæ Ducem à sinistris tum cedere loco incipiunt sæpius Turcæ, denique terga vertunt, & turpi se fugæ committunt.

Fugientes insecuti victores Christiani non castris modò, sed & omnibus, quæ in jis erant posita sunt, papilionibus, annonæ, tormentis, pecunia, bubalis, curribus

INNOCENTII XI. 769

curribus, camelis, globis, pulvere, pice, adipe, ferro, plumbo, argento, auro, & aulæis, uno verbo, omnibus quorum catalogum adnectit post diarium idem Comes Joannes Petrus è Velekeren. Ejus summa hæc continet.

Tentoria, & Papiliones Castrenses.	8000
Tormenta bellica majora.	160
Mortaria ænea.	40
Pulveris nitrati libras.	400000
Plumbi libras.	400000
Ferri libras.	20000
Bolides ignarias ex ære.	18000
Ex ferro alias.	20000
Ollas ignarias majores.	1000
Salnitri libras.	50000
Sulphuris libras.	60000
Picis, & Resinæ lib.	20000
Globos pro æncis tormentis.	20000
Olei ex lini semine.	40000
Ligones.	20000
Instrumenta varia ad cuniculos aperiendos.	30000
Sacculos pro arena.	300000
Ferræ equorum Soleæ libras explebant.	8000
Cacabos pro pice eliquanda.	1000
Pelles bovinas.	8000
Sacculos pro lana.	100000
Sacculos adipe plenos.	300000
Funiculorum ignariorum.	600000
Incidines.	4000
Currus pro annona bellica.	8000
Vexilla varia.	200000
Hastilia pro lanceis.	5000

Scloporum cujusque generis, Gladiorum, Clavarum, Acinacum, Pugionum, Annonæque diversæ ad eam ingens copia fuit, ut Viennæ cellæ, ac Apothecæ ad ea omnia recipienda defecerint.

Atque ex hæc improvisa, præclaraque Victoria, cum ex generali oppugnatione interitus immineret obsessis, dexteræ Divinæ virtus emicuit, cujus potentia ultra ducenta millia Turcarum fuisse dissecta, & prostrata, tribus millibus tantum in Castris Cæsareis desideratis, cum octingentis Polonis in pugna demortuis. Defecit etiam in Magno Vizirio superba animi elatio, que in obsessos frequentibus modo blanditiis, modo minis invehabatur. Inter cætera extat Epistola ad eosdem è Castris missa, cujus interpretatio genuina servatur in bibliotheca Illustrissimi Præfatis Joannis Ciampini. Tom. M. XXXI. estque hujusmodi.

„ Vos qui Generalis Gubernator Militis, & nobiles Cives Urbis Viennensis
 „ estis, ex istis nostris literis hunc in finem exaratis cognitum, compertumque
 „ habeatis ex sacro sanctissimo mandato Serenissimi, Potentissimi, formidabilis, &
 „ Maximi Imperatoris Orbis Terrarum, qui elementia Dei altissimi in utroque
 „ Mundo ad instar eollucens Prophetæ nostri Mahometi Mustaphi adoratur, cui
 „ benedictio sit, & gloria semper à Deo ubertate amplissimorum miraculorum
 „ maximus est omnium Regnatorum, & Augustissimorum universonum Impera-
 „ torum, sit planum, & notum latè expansis nostris innumeris à Deo protectis
 „ exercitibus nos pervenisse Viennam, ut Urbem istam expugnemus atque Divi-
 „ næ professionis prædicationem extollamus, antequam vero frameas, gladiosque
 „ nostros stringamus cum in fidem Musulmanicam ab ipsis mer legibus univër-
 „ lis Prophetæ nostri ditamur, ante omnia à principio Musulmanicam fidem vobis
 „ offerimus Musulmannum scilicet si amplectamini omnem in vobis inventis sa-
 „ lutem, minufque etiam Urbem istam sine pugna dedatis, tangemus, sed expleto
 Tom. II. R r in ipsa

,, in ipsa jure Divino nullum vobis inferetur damnum, sive adulti sitis, sive ado-
 ,, lescentes, sive opibus muniti, sive paupertate depressi, sed omnes omnino tuti
 ,, vivere poteritis, & è vobis si qui egredi aliòque abire voluerint, nullam vim
 ,, patientur, nullumque etiam detrimentum in opibus, & rebus suis habebunt,
 ,, sed per comitatum fidissimum unà cum familia, liberis vestris, uxorisque
 ,, etiam vestris mandabuntur quoquo versus ire voluerint, si verò in Urbe manere
 ,, placuerit unà cum rebus, & opibus suis conservabuntur, & ubi antea debebant,
 ,, liberum habebunt, tutumque statum; si verò ob firmationem animi obstabimini
 ,, cum favente Divina clementia, vi, atque potentia imperatoria prædicta Urbs
 ,, expugnabitur, atque occupabitur, nemini concedenda vitæ rerumque securitas
 ,, per Deum Creatorem Cælorum, Terrarumque, cui nullus est par nullusque
 ,, penitus socius, ut benè nostis, secundum propheticam legem nostram à nobis
 ,, odio habebimini vel maximo, & opes, resque vestre diripientur, omnes familie,
 ,, atque liberi vestri unà cum uxoris etiam vestris cæterisque omnibus, & sin-
 ,, gulis in favissimam adducentur captivitatem. Dat. in Castris Imperatoris
 ,, Nostri sub Vienna, aucta luna dièa Reifebano à profectiõne millesimo, nonage-
 ,, simo quarto.

Arrepta ab hostibus fuga è tentorio Imperatoris Turcarum Imperiali Vexil-
 lum lætabundus arripuit Polonia Rex, illudque in præclara victoriæ monumen-
 tum ad Innocentium Pontificem misit. Romam citato cursu profectus Dominus
 Thomas Talenti à secretis Regis, die vigesima quinta Septembris cum eo pervenit,
 qua in Basilica Liberiana gratia Deo agebantur pro victoriâ, cujus felix nunciium
 à Magno Duce Ethrurix Pontifex primùm acceperat Urbe univèrsa interim lætare
 & triumpharium instar per publicas vias dispersis Civibus, festivæ omnium voces,
 diu, noctuque ingeminatæ gaudii, ac pietatis lachrymas provocabant.

Die deinde post adventum Talenti insequenti Eminentiſſimus Cardinalis
 Carolus Barberinus Regni Poloniæ Protector ad pedes Sanctissimi Pontificis illum
 adduxit, obtulitque Sug Sanctitati Epistolam à Rege missam, & italicè conscriptam
 his verbis.

Santissimo, e Beatissimo Padre.

Venimus, vidimus, & Deus vicit. ,, Si compiacerà la Santità Vostra, co-
 ,, me la supplico ricevere benignamente per un nuovo testimonio del mio filiale
 ,, ossequio l'auviso, che le porgo della segnalatissima vittoria concessa hieri dal
 ,, Signore Dio all'armi Christiane sotto Vienna, essendomi riuscito di distruggere
 ,, la maggior parte dell' esercito Ottomano numeroſo di sopra 180. mila combat-
 ,, tenti, rendermi padrone di tutto il Cannone, di tutte le principali insegne del
 ,, Gran Visir, de' suoi proprii Cavalli, Armi, Stendardi, e Padiglioni, & in-
 ,, somma doppo una sanguinosa battaglia di sette in otto hore con la fuga del me-
 ,, desimo Visir, e del resto di tutti li Soldati, restò in poter nostro tutto il loro
 ,, campo, che si stendeva più di una lega di queste parti. Troppo haverci da
 ,, significare alla Santità Vostra, se io dovessi à pieno informarla di ogni partico-
 ,, larità, tanto della nostra marchia, quanto del combattimento, ma perche
 ,, mi preparo di perseguitare il resto de' Barbari fugitivi si compiacerà permettere,
 ,, che io mi stenda à ricordarle, che si come mi diede l'onore di scriverle da Ra-
 ,, tisbona in Slesia, promettendomi trovarmi sotto Vienna al principio di Ot-
 ,, tobre, avanti questo termine mi trovo nella piazza medesima. Il mio Segretario
 ,, Talenti, che haverà l'onore di presentare questa à Vostra Beatitudine essen-
 ,, dosi ritrovato nelle azioni appresso di me, haverà campo di ragugliarla distin-
 ,, tamente delle particolarità, e di assicurare la Santità Vostra della continuatione
 ,, del mio dovuto ossequio, e del zelo ardentissimo, che conservo per l'augu-
 ,, mento della Cattolica Fede, e l'obbligo di contribuire tutto ciò, che potrà di-
 ,, pendere da me istesso per la gloria, e sodisfazione della Santità Vostra, alla
 ,, quale &c.

Vienna 13. Settembre 1683.

Dic

INNOCENTII XI. 771

Die autem 29. Octobris Divo Michaeli Sacra Cælestis Militiæ Antesignano, in Sacello Pontificio Eminentissimorum Patrum Decanus Sacra peregit, atque post oblationem Dominus Abbas Claratumbæ Joannes Casimirus Denoff Regis Poloniæ extrâ ordinem Ablegatus, qui postea inter Purpuratorum Patrum Senatuum fuit adscriptus his verbis in Sacro Cætu Pontificem Summum est alloquutus.

Impressa est hæc Oratio Romæ Typis Michaelis Herculis.

Beatissime Pater.

„ Vetustus hic mos est ab heroicis usque temporibus ad nostram ætatem perductus, ut profiguratorum hostium signis via sternatur Victoribus, qua festas inter gratulantium voces in gloriæ templum provehebantur. Verum quoniam Joannes Tertius Poloniæ Rex Dominus meus clementissimus, qua est animi magnitudine non sibi, sed Reipublicæ Christianæ vicit, ejusque in Deum pietas, & in Sanctitatem Vestram, Sedemque Apostolicam observantia singularis bellicam fortitudinem adæquaverit, ideò præcipuam formidabilis Turcarum dominatoris Vexillum, Regiæ dexteræ Virtute è mediis eorum castris ereptum, atque in eo potentia Ottomanniæ culmen ad Sanctitatis Vestræ pedes per me ablegatum suum reverentissimè demisit.

„ Venit quidem Joannes Rex, vidit, & vicit, venit inquam, & Regno relicto Reginaque cum liberis deserta, ad liberandam Viennam Austria Imperiumque servandum accurrit, sed Sanctitate Vestra auctore, cui suum obsequium exemplo omni memoria inaudito, contestatus est. Vidit etiam imperterritus sæva Turcarum agmina Orbis ruinam minantia, sed Sanctitas Vestra providerat, clypeum hunc unum, tot funera contra obiciens, & Spiritu Sancto afflata intellexerat cum Christianæ Religionis Defensorem à Deo destinatum esse. Vicit denique Joannes cum turmas hostium, quibus spatium vix præbuit tempus fulminanti dexteram delevit, &

Hæc omnes Veterum revocavit adorea lauros.

Joannes cunctos reddit tibi Roma triumphos.

„ Sed victoria tanta auspiciis Sanctitatis Vestræ parata est. Vicistis uterque Sanctitas Vestra votis, & profusus in bellum sacrum sumptibus, Rex gladio, & Regii discrimine sanguinis. Agnoscat itaque, Beatissime Pater Sanctitas Vestra, & libenter suscipiat Pontificatus Sui decus æternum, quo tum sua, tum Invictissimi Regis virtute parto multos annos persuatur.

Oratione hac absoluta, Summo Pontifici Vexillum oblatum fuit à Talenti exceptumque ab Illustrissimo Marchione Naro, Sacræ Romanæ Ecclesiæ Vexillifero, quod deinde in Basilica Sancti Petri collocarunt. Eserico phrygio, auro intertexto componebatur Vexillum, rubro, & viridi colore variatum, caracteribusque arabicis aureis interdistinctum, quos Pater Ludovicus Maraccius Ordinis Congregationis Matris Dei à Pontificiis confessionibus in italicum idioma reddidit, juxta exemplar quod typis tunc temporis vulgatum fuit, ex quo etiam omnium partium mensuræ deprehendebantur.

In communis lætitiæ argumenta ob præclarum beneficium à Deo concessum, grates persolūtæ sunt solemnî Ritu in omnibus sacris ædibus, quarum campanæ integro horæ spatio biduo insequenti festivum sonitum ediderunt, ac plurimæ solemnia sacra, tum in gratiarum actionem, tum pro occisorum in bello suffragio, habita sunt; addiditque Summus Pontifex ingentem pecuniæ summam pauperibus erogandam, atque ut æterno festivus dies calculo signaretur, festivitatem jussit singulis annis celebrari per totum Terrarum Orbem in honorem Deciparæ die Dominica post festum Nativitatis; percussit etiam pecuniam, in qua verba numismatis à nobis propositi legebantur. DEXTERA TVA DOMINE PERCVSSIT INIMICVM, quæ olim Beatus Pius V. monetis missilibus insculpsit, cum Roma Marcum Antonium Columnam post Turcas devictos more triumphantis excepit. Imperatori centum mille aureos, totidemque Régi Polono misit, addiditque sacrum pileum, & enses quibus solent Summi Pontifices Heroum virtutem, ac beneficia Ecclesiæ Romanæ ab jis collata remunerari.

Tom. II.

R r 2

Viro

Viro autem, qui Vexillum detulit nongentos donavit nummos cum aureo torque, quinque libras ponderante, ex quo numisma aureum supra expressum pendeat, annum etiam proventum quingentorum nummorum ex beneficio Ecclesiastico accipiendum, eidemque quamplurimi Romanæ nobilitatis Proceres pretiosa munera addiderunt, quibus commune gaudium, omniumque Religio comprobaretur.

✽ XXXV ✽

BEATVS AMADEVS, DVX SABAVDIAE.

Dit quæsi quomodo conciliari possent binæ hujus numismatis partes, in quarum altera imago est Innocentii XI. in altera verò Beati Amadei Ducis Sabaudie. Illud ab ignoto Sculptore Romæ cufum fuisse inveni, ut cuiusdam pietati satisfaceret, qua S. Ducem, & Innocentium Pontificem colebat. Spurium proinde æstimandum est numisma, nulla Principis facultate cufum, imò prohibitum cum aliquibus aliis inferius indicandis; non enim licet unicuique Sanctorum imagines in numismatibus copulare cum imaginibus eorum, qui adhuc inter Sanctos non fuerunt à Summis Pontificibus adscripti, ut veneratione Sanctis debita colantur.

✽ XXXVI ✽

VICIT LEO DE TRIBV IVDA.

Numisma festivum ex ære formatum ab artifice, ut victoriam à Venetis contra Turcas relatam significaret. Exculpit propterea canem à Leone dilaceratum, hic enim Venetos, ille Turcas designat, addiditque verba, quæ in cap. 5. Apocalypsis unus de Senioribus pronunciauit Divo Joanni cum fieret. *Ne steteris ecce vicit Leo de Tribu Juda.* Quo tempore vulgatum illud sit nulla indicat nota, quamobrem omnino lateat quamnam victoriam cecinerit.

✽ XXXVII ✽

SVB TVVM PRAESIDIVM.

Domum Beatæ Virginis Lauretanæ. Sub qua Vexillum Turcicum in aere expansum, in campo autem subiecto Militum pugnam exhibet numisma, in memoriam insignis Victoriæ à Joanne Invidio Polonorum Rege relatæ inclitiquæ Cæsarianis Ducibus. Vexillum igitur illud est, quod apud Barkam cæso hoste acceprum Pontifici missum fuit, ut in Templo Lauretano Beatæ Virginis dedicaret, quandoquidem sub ejus præsidium confugientes Christiani Milites propitiam agnoverunt die nona Octobris anni 1684. cæsis decem circiter millibus cum Viziio Budensi, ducentis tantum in Castris Catholicorum desideratis. Fuit impressa relatio Venetiis ab Antonio Bosio. Post Turcas ad Barkam cæsos ab eodem Rege Poloniæ, occupatiquæ Strigonium cum oppidis adjacentibus, pagis suprâ mille, Nuntium accepit Innocentius, gratiasque publicè Deo soluit, distributis in alimoniam pauperum quatuor millibus nummorum, apertisque carceribus ad libertatem eorum, qui debitis graventur, creditoribus ære æqualiter retributo.

Itaque Summi Pontificis jussu Eminentissimus Cardinalis de Alteriis, Abbatem Alexandrum Balleonum Lauretum misit, qui inter Missarum solemniam Illustrissimo Præsuli Guarnerio Episcopo Recinetensi Vexillum obtulit his verbis. *Insigne hoc Vexillum, quod devictis nuper apud Barkam Turcarum Copiis eximiam Sarmatis*

Sarmati Regis strenuitas accepit ejusdem non impar pietas in hac Lauretana domo Sacrae Virgini dicatum mandat appendi, ut ei sub cuius dimicat auspiciis, grates pro fortunatè, & gloriôsè agat peractis, ac fortunam, & gloriam pro peragendis imploret. His Præful in fulatus respondit. Sit Deo Beatissimæque Virgini Lauretanae, laus, & gloria, deindè sonitum edidere festivum cum campanis omnia bellica Urbis Lauretanae tormenta.

Vexillum rubro serico è cameli pilis intextum altitudinem explebat viginti octo palmorum, latitudinem viginti quatuor cum dimidio, centum, & viginti quatuor liliis aureis in circuitu dispositis exornabatur, diversis lineis è colore albo, & viridi transversim divisum, aureas stellulas cum aureis rotis confusas ostentabat, cum acinace ex utraque parte acuto, quo Turcæ duplex Imperium, alterum in Oriente, in Occidente alterum ferro sibi partum ab anno 1452. Constantino Paleologo Constantinopoli demortuo, solent innuere. Nec decrant aurea, atq; argentea, tum Solis, tum Lunæ signa, cum plerisque Arabicis characteribus, quibus Mahometi potentiam, falsæque ejus religionis dogmata celebrabantur, inanibus Turcicæ superstitionis deliramentis.

❁ XXXVIII ❁

DOMVS BEATAE MARIAE VIRGINIS LAURETANAE.

❁ XXXIX ❁

HIC VERBUM CARO FACTVM EST.

DUO hæc numismata exculpit Lanreti Artifex quidam cui nomen Cæsarinus in primo frons templi Lauretani videtur, in secundo Deipara infidens domunculæ ab Aligeris Lauretum translata. In opposita autem utriusque numismatis parte Innocentii XI. apparet effigies, nulla alia de causa ab artifice opinor exculpta, quam ut peregrinorum Religioni satisficeret, qua Beatam Virginem Lauretanam colebant, & Sanctissimum Pontificem Innocentium, ut cum Romam proficisci non possent ad ejus pedes deosculandos, saltem in imagine venerarentur. Simile aliud numisma cudit Romæ Joannes Baptista Guglielmada, ut constat ex notis additis I. B. G. F. sed demortuo Pontifice prohibitum, ne tamquam sacrum numisma à plebecula gestaretur. De templo autem Laureti Beatæ Virgini dicato cum alibi plura dixerimus, illud tantum hic addimus, quod retulit Vafarus lib. 3. pag. 321. scilicet tempore Clementis VII. anno 1526. cum ob rimas in pluribus partibus apertas proximam ruinam ædes illa à Juliano de Majano sub Paulo II. fundata minaretur, Antonius à S. Gallo dictus illuc missus validis primùm trabium fulcimentis admotis, parietum fundamenta iterum posuit, & quidem validiora, ut tanto oneri sustinendo sufficerent. Illum comitati sunt sculptores cognomine Tribulus Raphael è monte Lupo, Franciscus è Sancto Gallo, & Simon Ciolus, & Antonius Moscha, qui suis sculptis marmoream circum sacram ædiculam ornamenta ab Andream Sansovino incœpta perfecerunt.

❁ XXXX ❁

IN PERPETVVM CORONATA TRIVMPHAT.

ANNO XI. Pontificatus Innocentii cuspis est Romæ publica auctoritate numisma, in quo Crux in scopulo collocata contra furentes ventorum flatus sistit immota, addita epigraphe IN PERPETVVM CORONATA TRIVMPHAT, qua certè multiplices triumpho Religionis à Turcis in Hungaria relati indicantur. Quot enim in locis, Pagis Urbibusque, in eo Regno celeberrimis Crux rurilat colloca-

ta,

ea, ubi Turcarum Luna videbatur? Ejus Crucis Imperii perpetuitatem auguratur numisma.

Quòd si quisquam plurimi se facere dixerit licem illam arborem antiquissimam, que in Vaticano vetustior ipsa utique Urbe ferebatur, magnum ob id apud Populum Romanum monumentum Religionis ac majestatis, consideret altissimam, & perpetuò duraturam salutiferæ Crucis arborem cui (ut verbis loquar Maffei Veggii), neque Religione, neque majestate par ulla excogitari quidem possit, „ per quam sub Redemptore Nostro Jesu Christo verè salutem, & vitam conse- „ cuti sumus, sub cujus umbra leti, tutique quiescimus refrigerati ab omni astu „ malarum libidinum, securi ab omni infestatione nequissimorum demonum „ defensi ab omni persecutione inimicorum nostrorum, ut rectè Fortunatus Cene- „ tensis, Episcopus, denique Picavienſis, qui hymnos Crucis addidit ea inter „ cetera cecinisse videatur. *Arbor decora, & fulgida ornata Regis purpura, electa digno stipe tam sancta membra tangere &c.* Quæ talis, ac tanta Crucis arbor, sicuti florere, & uberrimos fructus suos proferre credenda est quàmmaximè in eo florētissimo Regno, ibique nulla virtute, nulloque externo, & hostili unquam casu peritura.

✽ XXXXI ✽

GLORIOSA DICTA SVNT DE TE CIVITAS DEI
B V D A.

Verba quibus Regis propheta caelestem Civitatem alloquutus fuit pronun-
ciavit Author hujus numismatis, in quo Budam prope Danubium sitam
indicavit. Obsidionem à Cæsariano milite factam, ejusque expugnationem
ad Posterorum memoriam fuisse in ære transmutare studuit, quibus certè, tum
militum constantia, tum Serenissimorum Ducum Lotharingiæ, & Bavariciæ, qui
bellicis aciebus præerant, strenuitas gloriosum nomen reddiderunt, adeò ut
penè nullum pugnæ exitum insigniorem retulerint Antiquorum historiæ.

Arcem totius Hungariæ Principem, tamquam Bellonæ armamentarium,
copiosissimè instructam arduis propugnaculis, nec non præcipiti loco inaccessam
pluries expugnare tentarunt Cæsariani, & devicta in inferiori Urbis parte, quam
Veterem Budam appellant à die vigesima tertia Julii, usque ad tertiam No-
vembriſ anni 1684. assiduis laboribus partem superiorem frustra occupare tenta-
runt, sed penè inexpugnabile hoc monstrum non nisi paulatim opprimi potuerat.
Quamobrem anno subsequenti die decima nona Junii. Obsidione iterum facta,
toto conatu occupantur murorum ambitus; sed extrinsecus veluti membris deperdi-
tis, contraxit ad intimas partes livorem suum trunca Turcarum desperatio, ut
pertinacius sæviret. Incendiariis undique machinamentis petita Civitas, semiu-
sto tamen furore malignius oblectatur, vasaque accurrentium clade, ad cruentum
utrinque spectaculum inhumana sanguinis sitis Barbarorum accenditur laceratis
quamvis aliis, atque aliis menibus, arctiori se vallo tuentur; sed novo Germa-
ni semper generoso accessu circum obsidentes, vix relinquunt desperantibus
locum, & tandem isti desperant, cum inter cæmenta, & informes lapidum
acervos apertos sit campus ab Urbis ruina, & penè omnibus trucidatis, Germani
ipsi victores Orthomano Imperatori nuntiarunt Budam expugnatam die secunda
Septembris, qua etiam die Summi Pontificis liberalitas cum magnificentia Romæ
triumphavit, cum retulit inter Romanæ Aule Purpuratos Patres viginti septem vi-
ros ob eximias, vel virtutes, vel doctrinæ dotes præclaros. Itaque Christiana virtus
ob relatam victoriam ipse sibi sine consortio fortunæ felicitatem peperit. Virtus enim
ipsa sibi fortuna est, non illa roge insitens volubili ad probrum inconstantia, sed
rotam manu præferens in solumbum æternitatis, Hoc adoravit P. Sigismundus
Negrellus S. I. in Epinicio de bellica laude, ac liberatæ Viennæ auspiciis ad Budæ
recuperatæ spem non amplius sollicitam, dicto in Collegio Romano sexta
hora ante allatum in Urbem Regiæ illius occupatæ Nuncium, ingeniosè addens,
quod

XXXXI

XXXXII

XXXXIII

XXXXIV

XXXXV

XXXXVI

XXXXVII

XXXXVIII

XXXXIX

XXXXX

XXXXXI

XXXXXII

XXXXXIII

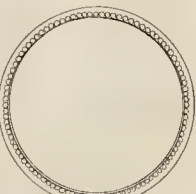
XXXXXIV

XXXXXV

XXXXXVI

Fragment of text from the reverse side of the page, visible through the paper. The text is written in a cursive script and is mostly illegible due to fading and the angle of the page. Some faint characters are visible, including what appears to be the word "MAY" and some numbers.

quod licet gratulandum esset Christianis bellatoribus, eo quod ex virtute vicerint, gratulandum tamen magis esset, quod non statim vicerint; nam quando subita hostium clades, vel Urbis expugnatio prope nuntiatur immortales illic Superis gratias agendas esse merito quidam hortantur, quod in exitum inimicorum Cælum prodigiis militaverit, sed si rem maturus expendas quando subitum ejusmodi triumphum impartitur orientibus fortuita felicitas, quanto triumpho laudem, quot etiam triumphos debet negare? scilicet dum non resistitur, solus timor, & inertia vincitur inimicorum, protervia furor, & obstinatio non vincuntur. Debetur quidem Superis triumphus, sed cumulator laus Germaniæ virtuti tribuenda est, cui toties contigit, prius quam vinceret, hostem sentire. Debetur etiam summi Pontificis, precibus quas dum in hostem Germani faverent constantissimè fundebat ut olim Moyses, qui cum levaret manus vincebat Israel, *sin autem paululum remisisset superabat Amalech.*

Devicta Urbe, cæsisque ultra duobus millibus, & quingentis totidemque Turcis infervitatem redactis, optima spolia reperta sunt, scilicet magna auricopia, quingenta aenea tormenta, mortaria viginti, ingens annonæ copia, bellulicque omnis generis commearus.

His adde bibliothecam toto Orbe celeberrimam, quam Matthias Corvinus præclaris codicibus olim infuxerat.

Advenit tandem Romam gloriosi facinoris nuncium die nona Septembris & die duodecima omnium campanarum sonitu, quæ in Urbe sunt, ac tormentorum ancorum explosione lætitiæ signa indicata fuerunt, festivi ignes noctu ubique excitati, & die decima quinta Sacra solemniter peracta in Pontificio Sacello pro gratiarum actione, Civisque penè omnes per Urbem diffusi ludis, arcubus, fontibus vini equitatu, solemnium triumphantium pompis communis gaudii, ob reflatam victoriam præbuere argumenta.

• XXXXII •

DOMINVM FORMIDABVNT ADVRSARI EIVS.

Numisma à Pontifice Innocentio publicatum anno sui Pontificatus nono, scilicet anno 1684, quo tempore diximus, Budam à Cæsariano milite obsideri. Future victoriæ prælusit Sanctissimus Pontifex verbis in numismate exculptis DOMINVM FORMIDABVNT ADVRSARI EIVS, quæ olim ipsa indeum freta uxor Elchang Sacerdotis Anna pronuntiavit in sua oratione. Suas itidem victoriæ spes lætabat Innocentius Divinam omnipotentiam propitiâ, fore pro certo habens Christifidelium Ecclesiæ, ejus typum in muliere expressit, Crucem amplectente sinistra, dextera autem ignis flammam habente, à qua ejus vota semper in Cælum ferri significatur.

• XXXXIII •

GRATIA DEI OMNE BONVM.

Quidam nummi (ait Morellus in suo numismatum specimine) not abiles habent inscriptiones, & figuras, quarum nonnullæ risum movent insipienti, certissimo argumento eos publica autoritate non fuisse cufos. Quibus enim conciliabit averfam cum adversa parte nummi, qui caput Neronis ipsius nomine inscriptum refert, cujus in altero latere Diva Faustina mater extat? In aliis non minus incongrua reperiuntur alia. Fateor me numisma propositum in eo genere recognoscere, quod Romæ exculptum vidi, in eo tres puella, quas Græcè Charites à gaudio dixerunt Antiqui. Jovis, & Eurynomes,

Hesiod. in Theog.

mes, sive ut ait Orpheus Eunomia, aut ut alii malunt Bacchi, Venerisque filie fuerunt, prima dicitur *Aglaja* ab hilaritate, seu venustate sic dicta, propterea quod hilariter præstandum sit beneficium; Secunda *Thalia* à viriditate, & concinnitate nomen habens, quòd beneficij memoria semper vivere debeat, & nunquam marcescere. Tertia *Euphrosine* ab oblectatione, & hilaritate, idcirco quòd non minus in dando, quam in accipiendo beneficio hilarem esse deceat. Pingebantur vel nuda vel pellucidis, solutisque vestibus manibus inter se connexæ. Quarum una exprimebatur averso corpore, quasi à nobis proficisceretur, duæ autem ad nos conversæ, quia cum unum à nobis in alios proficiscitur beneficium, duplex gratia rependi solet, altera dum accipitur, altera dum redditur. Solutis erant vestibus, quòd beneficia esse debeant minime fucata, sed sincera, & candida, Puellæ, quia accepti beneficij memoria senescere nunquam debet, sed florere perpetuo. Virgines, quòd beneficia pura esse oportet, nec sœnerari. Connexæ, quia perpetuum esse debet mutuæ benevolentis fœdus ultrò citroque commentis. Hæc omnia conveniunt Numismatis expressioni, quomodo autem conveniat cum lemmate apposito, & ad Pontificem Innocentium XI. referantur aperire is poterit qui suo ingenio indulgens tale numisma formavit.

✻ XXXXIV ✻

SVB TVVM PRAESIDIVM.

Qui tale numisma fieri curavit posterorum memoriæ consignatos voluit præclaros fidei Romane triumphos precibus Sanctissimi Pontificis Innocentii relatos Dei Genitrice Maria patrocinante, scilicet victoriam de Turcis, & Britannia Regem in sinum Ecclesie revertentem. Hunc indicat ejus Orator ante Pontificem genuflexus, illos Turcæ in fugam acti, quos ipse Pontifex venerabundus Deiparæ indigitat utrosque explicant carmina subiecta.

*Urbe latens Rodanoque potens prostrernitur error,
Thrax fugit ab cunctis, Anglia fida redit.*

De Turcis sub Vienna, atque in Buda dictum est satis. De Regno Angliæ aliquid innuendum est, quod Sanctissimi Pontificis gloriam amplificat. Evangelio promulgando inter gentes, vel inter Hæreticos restituendo quantum contulerit Innocentius testis est Britannia; missis ille viris doctrina, ac pietate conspicuis, obtinuit tandem, ut centem, & triginta ferè post annos Carolus II. in sinu matris Ecclesie Romanæ expiraret, ejusque successor Jacobus Religionem Romanam Catholicam, quam palam professus erat regnante Carolo II. fratre suo legibus, & viribus restituit antiquis non solum confirmaret, sed Subditos revocaret errantes, lege edita 14. Aprilis anni 1687. ut nemini vis inferretur ad credendum, edito sublato Elisabethæ, quo usque in eam diem tenebantur omnes religionem ejurare Romanam. Legatus Pontificius postea Illustriss. Ferdinandus de Abdua, qui iudicò inter Purpuratos Patres connumeratur, magnificè exceptus in curru Regio, quem octo alii supra viginti sequebantur. Rege coram ut stetit, in Throno sedente Rex his aperuit caput, & illi inclinanti surrexit, deinde respondit plenus gaudio. *Hoc nobis felix accedit ad gloriam, ut Christi Vicarius Innocentius XI. Pont. Max. nos Jacobum Britannia Regem Ecclesia Filium habeat, & habiturus sit obsequentem, etiam cum Regni, ac vita discrimine.* Charissimata Patris verè Innocentis ut æmulari possimur promittimus non aliud querere quam Dei gloriam, & veræ religionis incrementum. Pro legatione, & Legati persona nobis gratissima gratias agimus, quòd tanto Religionis decore provinciam sibi conciliaverit. Omnia propterea, reasperet secunda, & à nobis studia omnia. Regis namque ad exemplum, Britannia composita obsequium solvet, Summi Sacerdotis Legato debitum. Hæc omnia narrat Joannes Palatius in Vita Innocentii XI. misit deinde Jacobus Rex ad Sum. Pontificem Oratorem suum Excellentissimum Dominum Roggerium, Palmerium Comitem de Castelmair, qui cum magnifico Regioque comitatu ad Pontificis pedes accessit, lætante Urbe Romana ob hærcism devictam, ac

trifum-

triumphos in nobilissimo Regno à Catholica Fide telatos.

Inter festivas significationes, quibus Urbs tota inclito Regi plaudebat, splendidior emicuit Regius apparatus, quo convivio exceptus fuit in Aedibus Barbarinis ab Eminentissimo Cardinali Carolo Barbarino, quodque in Epistola italicè a enucleatim descripsit Pater Joannes Dominicus Musantus Soc. Jesu Romæ typis edita à Dominico Antonio Hercule. Extant etiam in opusculo impresso eodem anno 1687. omnia Gregorianæ Academiæ obsequia Jacobi Regi præstita cum ejus Orator inviseret Romanum Societatis Jesu Collegium, Religioni, actionis Artibus positum, sui muneris partem adimplere se credidit, si Religiosissimi Principis decora liberalibus, quas excolbat disciplinis, eruditi laboris argumentum proponeret. Gregorianæ tunc musæ id imprimis habuerunt vovendum, quum in uno Jacobo tot Heroum, quot heroicarum virtutum celebrandum sibi agmen viderent. Cum igitur Excellentissimus Dominus Comes de Castelmair ab adorato Pontificis solio, ad ejus Athenæi limen descendisset, tanto hospiti excipiendo destinata est aula, quæ post atrium cinctum prima Collegium ingredientibus patet. Huic majestatem, pretiumque addidere, tum serica aula, tum variâ hinc illinc pendentiæ symbola, quæ regias eximias virtutes, & coloribus eloquerentur; & carminibus depingerent; sed vividius Jacobi Simulacrum ipse met Legatus fuit, qui ad Collegii fores magnificentissima pompa delatus inter campanariis, tubarumque festivos concentus ingentem secum Romanorum Prælatorum comitatum gratulantem in aulam incesit. Ibi quum apparatus varietatem, januæque adversam inscriptionem, qua Romanum Collegium meritissimo Regi sua devovebat obsequia iustrasset obtutu, supremus studiorum Moderator latina hac oratione eximia illius merita est prosequutus.

„ In tanto strepitu mundi plaudentis, gratulantisque tuo in Urbe adventui,
 „ hoc est immortalibus Jacobi Secundi Magnæ Britanniæ Regis in Catholicam
 „ Ecclesiam meritis Gregorianum hoc Palladis Athenæum, nec debuit tacere,
 „ nec potuit. Quamobrem ego literarij hujus Universitatis nomine primo gratulor
 „ Innocentii XI. felicitati, quod ipso regnante Pontificio accessit Diademati
 „ Augusta hæc, & triumphalis corona, undè illud cum Apostolo usurpare jure
 „ meritò valeat, *gaudium meum, & corona mea*. Hunc lætissimum ferè immor-
 „ talibus diem longissimi avi spatio distulerunt Superi, tum ut diuturnis terrarum
 „ votis ingentia hæc Cæli dona responderent, tum ut simul invenirent regnantem
 „ in Anglia Jacobum II. Romæ Innocentium Undecimum. Gratulor quoque
 „ Christiano Orbi, nec non Catholicis Regibus, quòd tanto dominatore, Britan-
 „ norum sceptrâ gerente, tam grande advenerit, & ipforum coronis adversus
 „ Christiani nominis hostes munimentum, & Orthodoxæ fidei ornamentum.
 „ Imminent quippe ab Invictissimi Regis classibus, tum Lybicis prædonibus tum
 „ Asiæ, & Palesinæ littoribus flammæ procellæ, magis metuendæ quàm maris.
 „ At tibi Oceani Regina Magna Britannia, quæ à nostro olim Orbe divisa nunc
 „ geminifacis commercia Mundi, quid non liceat ominari faustitatis sub tanto
 „ Principe. Erige spes, erige vota, nec timeas, si maxima, sed nisi maxima. Non
 „ libet in die hac faustissima commemorare, quam lugubres passâ fueris unius
 „ Angliæ sæculi spatio, toto Orbe Terrarum admirante, atque ingemiscente cata-
 „ strophas. Sed si hæc una erat via, qua Jacobus II. Britanniæ solium ascenderet,
 „ propè est ut exclamem. Tanti fuisse. Proscèto invidet tibi Posteritas, non
 „ modò præsentium temporum felicitatem, sed & præteritorum calamitates tam
 „ grandî mercede redemptas, eaque quibus nunc frueris bona, & si post ingens
 „ à te prætium perfolutum tibi reddita fuerint non à te coempta arbitrabitur,
 „ sed quadam Superum prodigentiâ dono data. Tibi demum gratulor prestan-
 „ tissime Orator, quòd tam faustum diem, & videris in Angliâ, detuleris in
 „ Urbem. Nam de sapientia tua, qua per eruditissimos libros hæresim prostrasti
 „ nil attinet dicere, nihil de fortitudine, qua carceres ipsos pro Catholica Reli-
 „ gione tuenda non tam pertulisti, quam decorasti. Nihil de prudentia nobilitate,
 „ ceterisque dotibus tuis. Hoc unum universâ tuâ decora comprehendit,
 „ quòd ad maximum totius Regni negotium, hoc est ut splendidissima fungereris
 „ apud Innocentium Pontificem Maximum Legatione Jacobus II. Magnæ Bri-
 „ tanniæ

, tantum Rex Maximus Te unum elegit, quia unus dignus erat eligi.

Tantus fuit Nostro Ævo regnante Innocentio XI. Catholicæ Religionis triumphus, licet postea luctuosa rerum revolutione lachrymæ gaudio successerint, quas Annalium Scriptores suis in paginis enarrabunt,

❁ XXXXV. XXXXVI ❁

IN SAECVLVM STABIT.

+ *Verf.* 12.

Lib 3 Epist
3.

Epist. 117.

In Dial. pag.
206.

DUplex numisma eandem inscriptionem profert ex cap. 40. Ecclesiastici acceptam, ubi dicitur. *Omne munus, & iniquitas delebitur, fides in Saeculum stabit.* In utroque Fidei, seu Religionis, vel Ecclesiæ Romanæ imago, sed diversimode in muliere exprimitur, ut consideranti patebit, quod sub numero 45. insculptum est, cûsum fuit anno Pontificatus quarto, aliud sub numero 46. positum anno septimo. Quam aptè illi conveniant verba Salomonis à Pontifice usurpata norunt eruditi. Hæc enim est principatus Sedis Apostolicæ prerogativa, quam è Cælo accepit quamque Sanctus Cyprianus appellabat. *Centrum, seu radicem Sacerdotalis unitatis, & matricem Catholicae Communionis,* quia (ut loquitur Sanctus Augustinus in psalm. contr. part. donat.) „ ob petrae fidei, cui „ inædificata est ineluctabilem firmitudinem, & Cathedræ ipsius Beati Petri Apostoli Principis possessionem, doctrinæque quam semper docuit, & tradidit „ puritatem, ut nefas sit Catholicis contra ejus traditiones disputare, placita „ ejus cancellare, respicere judicia, & oracula contemnere. *Ad hanc enim Ecclesiam propter potentioris principalitatem oportet* (inquit Ireneus) *convenire omnes, qui sunt undique fideles.*

Ecclesia Christi nescit occasum, & qualis condita est talis stabit ad consumationem usque sæculi, & talis præteritis quoque retro temporibus persistit, cumque multi sint, qui partes Ecclesiæ varias regant pro dignitate, & officio, unus tamen est, & semper existit, qui toti, & universæ Ecclesiæ præsit, & invigilet. Unde qui rationum pondere non evincitur. (sapienter ait Pater Nau Soc. Jesu) *revereatur atatum auctoritatem omnium, & Pontificum Romanorum seriem.*

Nec pluribus probare opus est Catholicæ hanc Romanæque Ecclesiæ perpetuam firmitatem; unum tamen est, quod præteriri omnino non potest, immotum scilicet illud animi robur, constansque mens, qua Innocentius Ecclesiæ Princeps publico bono intentus rectis operandi regulis semper inhærebat, proprium semper despiciens, nulla sui, suorumque habita ratione. Cum enim in supremam Principatus dignitate constitutus sibi commoda sumendi, suisque opes largiendi, eosque honoribus augendi copia non deesset, tam constanti, & perpetuo animi proposito ab his omnibus abstinuit, ut nunquam, nequidem in extremo vitæ limine, carnem, aut sanguinem respexerit. Quæ animi constantia admirabilis profus ac ferè divina in maximum cedit Sedis Apostolicæ decus, quod nulla unquam ætas delebit, quodque nulla posteritatis oblivione extinguetur. Ille Sedem Apostolicam illa animi magnitudine, & constantia rexit, quæ nec vitæ commodis offerri, nec imaginæ mortis pertubari potuit. Hæc omnia dixit in funebri oratione Illustrissimus à Schelesfrat, Bibliothecæ Vaticanæ custos, & Sanctissimi Innocentii Cubicularius.

❁ XXXXVII ❁

SANCTVS PETRVS CAELESTINVS P. M.

1681.

QUibus de causis Sancti Petri Cælestini imago hic expressa, cum imagine Innocentii XI. conveniat, nullo historiæ documento ediscere potui. Quamobrem in eo genere recensendum esse censo numisma præfens, in quo

quo contineri diximus numero XXXV. numisma B. Amadei imagine insignitum; scilicet artificum arbitrio sculptum, luero potius quam veritati studentium.

⊕ XXXXVIII. XXXXIX. L ⊕

EXEMPLVM DEDI VOBIS.

TRia numismata diversis annis vulgata, donoque data pauperibus juxta morem ab antiquo in Ecclesia Romana servatum post lotionem pedum feria quinta majoris hebdomadae factam. In singulis Christum Dominum Petro pedes abluentem cernimus, sed diversimode delineatum cum eadem epigraphe. EXEMPLVM DEDI VOBIS. Nihil novi dicendum se offert præter ea, quæ de hac sacra actione alibi dicta sunt, quare ad aliud numisma explicandum procedimus.

⊕ LI. LII ⊕

VENITE, ET VIDETE OPERA DOMINI.

DUplex illud est cum eadem inscriptione ex psalmo quadragesimo quinto accepta VENITE, ET VIDETE OPERA DOMINI. Hac illa sunt quæ in pheretro Innocentii Pontificis tabula indicabat hæc inscriptio.

IDOLOLATRIAM IN SIAMI,
ET TVNCHINI LEGATIS PROVOLVTAM
AD PEDES PATERNE COMPLEXVS
INVITAT AD FIDEM.

Hæc ipsa utrumque refert numisma, in quo Sacerdotem à Societate Jesu cum tribus Regis Siami nobilibus famulis ante pedes Pontificis provolutum videmus. Inter complura autem decora, quæ ad illustrandum Sanctissimi Patris Innocentii XI. Pontificatum congesta sunt, non ultimum sanè vindicare sibi locum videtur legatio à Siamensi Rege, ejus trans Gangem latissima ditio, amplifimque opes sunt, sub anni 1688. exitum ad eundem transmissa, per honorificam Apostolicæ Sedis, ejus amicitia tantus adeoque tum locorum intervallo, tum Religionis professione dissicus Princeps sibi publicè deprecandam putaverit: quomodo hæc evenerint ex brevi enarratione innotescent.

Cum igitur aliquot ante annos Pater Guidus Tachard Societatis Jesu natione Gallus una cum aliquot ejusdem Societatis alumnis Evangelicæ sementis spargendæ gratia ad Indos profectus fuisset, legationis hujuscæ Author dici merito potest, opem conferente ad rei exitum Domino Constantino Phaulkou ortu quidem græco, & protestantium errores aliquandiu sectatore, sed postea unius è Societate Jesu hominis opera Catholicæ Religionis, in Siamensi Regno professore, ubi quamquam ingnotus, ac hospes egregiis tamen naturæ ornamentis, & dotibus magnificè sibi Regem devinxit, atque ad maximas opes, & principem in illius aula dignitatis gradum processit. Per hunc Pater Guidus, & Socii tum Regis sibi animum conciliare, tum eundem ad amicitie sædus cum Romano Pontifice adducere, quo prioris in regionibus Evangelio via sterneretur solerti conatu, studioque insistere.

Nec vota, industriamque successus destituit. Rex etenim rationibus, quæ subiciebantur impulsus, serio consilium arripuit, certosque cum donis, & literis homines negotii conficiendi causa Romam legavit; sed cum longo de in tempore nihil de jis referretur, naufragio (ut coniectari potest) vel alio quopiam casu interceptis, ad alteram instituendam legationem animum vertit, delecto qui ea apud Romanum Pontificem fungeretur Patre Guido Tachard, tribusque jussis eum

comitari sua ex aula Proceribus (eos Mandarinis appellant) qui & legationi splendoris plus adderent , & patria quamvis superstitione devincti , Regiæ tamen erga Christum Vicarium voluntatis testes forent .

His accessere nonnulli Tunchinensi ex Regno Catholici homines in excolendis per Christianam Catechesim popularibus suis diù impigreque versatis .

Benevolis adeo Regnatoris Ethnici studiis pro sua , qua Orbem universoni charitate complectebatur , largè , cumulateque Sanctissimus Pater Innocentius respondit . Cum itaque audisset Legatum , & Comites jam Europam ingressos plenam jis se se adeundi potestatem fecit , hospitiumque suo sumptu adornari iussit in Ædibus Apostolico Quirinali Palatio proximis , quas olim Antonius Cardinalis Barberinus à fundamentis erectas Soc. Jesu Tyrocinio splendidum liberalitatis suæ monumentum adiecerat . Huc ipsum primò Legatum , qui uno dumtaxat Comite assumpto terrestri à Centumcellis itinere socios præcurrerat , Illustrissimus Dominus Cybo Sacræ Congregationi de Propaganda fide à seceretis perduxit , mox reliqui cum , proximo illos die Tiberianam ad ripam navis exposuisset , honorificè currum , & Comitum pompa deveci , ac toto deinde tempore , quo Urbem incolere Pontificis impensis lautissime sunt habiti .

Sed non dum supræmam tot itinerum metam se attingisse putabant , nisi Pontificem adorandi copia suppleret: brevi igitur interposito temporis spatio dies audiendæ legationi decernitur : rei fama , & spectaculi novitas hominum curiositatem magnoperè excitat . Ingens fit dicta die ad Quirinale concursus per eam undique circumfusam multitudinem Legatus , & Comites curribus ab Eminentissimo Cardinali Cybo transmissis Pontificium in atrium deveniunt , nec mora , cum ante scalas ab Illustrissimo Domino , Vallato ejusdem Cardinalis Auditore excepti officiose fuissent , ad destinatum habendo congressui locum ascenditur , præeunte cohortis Helvetiorum Præfæto , subibat una cum Illustrissimo Domino Cybo Pater Guidus Tachard extraordinarius Regis Orator , tum Mandarinorum primus arcularum præferens argenteo distinctam emblemate , qua pixis aurea Regiarum custos literarum continebatur . Postremi famulis suis comitantibus incedebant reliqui duo , Siamensis hic Regis , Regiorum ille ministrorum præcipui Domini Constantini Phaulkon donaria gestantes attalico velamine obtecta . Omnibus pro gentis more vestitus (ut cernitur in numismate) tunica ex damasceni operis serico genuum tenus producta , aliaque exterior purpurea paulo inferius descendens .

Fastigiatum in conicam formam capitis tegmen , quod aureus trium digitorum latitudine orbis ad coronæ specimen complectebatur , tum aurea lateribus cingula , sicæque aureo item capulo confertæ . Hoc ordine , & apparatu ad Pontificem profecti , quem folio sublimem , & octo ex Purpuratis Ecclesiæ Principibus juxta se habentem , eum regius Orator ter rite adorasset , post Sanctissimi osculum pedis suam de genibus orationem incepit , sed vix prima Beatissimi Patris nuncupatione prolata iussus assurgere , stans eandem hunc in modum per-textuit .

„ Amplissima munera , quæ Numinis providentia large adeo effusaque in-
 „ Ecclesiæ Tuæ bonum accumulata dubitare nos vetant , quin Deus Optimus Ma-
 „ ximus suam ultimis hisce temporibus Sanctitatem ad genus undique huma-
 „ num unius intra ovis septa coadunandum delegerit . Intueri fas est sub
 „ Sanctissimi hujusce Pontificatus auspiciis obduratissimam Hæreticorum perfidi-
 „ diam , vel emollitam , vel exilio damnatam , Regna olim ab Ecclesiæ corpore
 „ validissimos Christianæ Republicæ hostes scire universos , vel prorsus excisos ,
 „ vel ita enervatos , extremo ut ab interitu quam proximè videantur distare ;
 „ sed quòd novum , ac præter superioris illius ætatis exemplum in Pontificatus
 „ Tui singulare honestamentum supremus moderator seposuit , vel Ethnicus Rex
 „ præcipuosque orientis inter Reges meritissimo recensendus , Tuæ non tam di-
 „ gnitatis , quàm virtutis splendore excitatus , sua ex aula dimissum , Tuis me-
 „ Sanctissimis pedibus sistit , meoque ore , tum amicitiam tuam petit , tum suam
 „ tibi observantiam testatur . Regium insuper patrocinium omnibus Evangelii
 sectato-

„ ſectatoribus, & præconibus ad Chriſtianorum penè Principum exemplum,
 „ promittens. Et ille quidem jam inſtituendum ſe tradit, vero numini aras,
 „ atque templa conſtituit, doctos, & ſtrenuos Divinæ Legis Promulgatores
 „ expoſcit, magnifica in Religionis uſus domicilia excitat, ſuiſque impenſis
 „ tuctur: in arcana ſæpe, & diutiſſima nos admittit colloquia, tantifque hono-
 „ ribus cumulat, ut præcipuis ſux Sæctæ Adminiſtris, quibus olim ad ſuperſti-
 „ tionem uſque deditus erat, æmulationis aculeum injiciat. Si noſtra Numen-
 „ ſecundaverit vota, vel Tuis potius Beatiffime Pater precibus lachrymiſque pro-
 „ nas aures præbuerit. (Tua ſiquidem opera ſublime hoc tanti Regnatoris ſin-
 „ ceram ad Religionem converſi prodigium certe debet abſolvi) quotad Orien-
 „ tem Reges, Dynaſtæ atque Populi, illius vel ſubditi imperio, vel ſapientiæ,
 „ admiratores, vel conſiliis addicti, tam illuſtris exempli veſtigia ſequerentur?
 „ Enim verò Beatiffime Pater, nunquam Jeſu Chriſti Evangelio, ut in vaſtiſſi-
 „ mis frequentiffimiſque illis Regionibus, & altius radices defigeret, & palmites
 „ latius profunderet, par locus aut ejuſmodi par opportunitas dedit. Ergo quæ
 „ mea æſtimatio eſt, jam regias, quas tradere tibi juſſus ſum literas, jam dona,
 „ quibus tantus Princeps Te ſibi exiſtimavit colendum, jam Proceres hoſce, quos
 „ ſacris tuis pedibus voluit venerabundos advolui, jam inquam hæc omnia non-
 „ modo, ut ſida quædam teſtimonia ampliffimi judicii, quod de Te ille in animo
 „ habet, intimæque obſervantiæ quam Tuis debitam meritis cenſet, ſed ceu
 „ ſubmiſſionis inſuper pignora, & ſi tantum polliceri fas eſt, ceu perfectæ illius
 „ obedientiæ primitias intueor.

Hæc elocutus in genua ſe rurfus Orator ad excipiendum reſponſum compoſuit
 quòd tamen ſingularis benignitatis exemplo ſtans audire juſſus eſt, dignumque
 ſanè fuit Apoſtolica Paſtoris Sanctiffimi mente, & animo in Divinæ gloriæ, com-
 muniſque ſalutis curam unicè intento, deinde ex aurea theca viridi, rubroque
 encauſto picturata, quam Mandarinorum primus ſuſtinebat, Regis Epistolam
 Pater produxit in aurea plicabili lamina exarata, quæ ſimul cum loculo tria ſere
 auri pondo colligeret, eamque primo Pontifici, tum geminum ejuſdem, alterum
 Luſitano, Italico alterum ſermone exculptum porrexit. Eam nos latinè
 expreſſam hic reddimus, prout extat inter literas annuas noſtræ Societatis Rome
 exaratas.

Sanctiſſimo Patri Innocentio XI.

„ Ex quo primum Regni habenas ſuſcepimus Princeps nobis curatum fuit
 „ inaximos Europæ Principes noſſe, mutuaque cum iſis neceſſitudine adſtringi,
 „ ad notiones inde hauriendas noſtrum, quibus regimen temperare certius poſſe-
 „ mus. Nèc noſtris hujusmodi voris Sua Sanctitas defuit, quin ea ultrò implere
 „ occupavit per literas ſuas, quas & munus iſis ſuperadditum auguſtiſſimo, à quo
 „ mittebatur Principe dignum D. Franciſcus Pallu Heliopolitanus Epifcopus
 „ reddidit nobis, & cum inſigni nos itidem geſtientiſ animi gratulatione ſuſce-
 „ pimus. Elapſo ſub hæc certi temporis ſpatio, à nobis viciffim deſtinati Orato-
 „ res cum literis, & muneribus ſunt, qui Sanctitati Sux nunciarent ſalutem, &
 „ mutua inter nos neceſſitudinis ſœdus aureæ inſtar laminæ uſquequaque politæ
 „ intimum, arctiſſimumque ſanciret. Sed quoniam nihil ad hanc diem de illis
 „ neſcire potuimus, officii ratio nos cogit, Patrem Guidum Tachard è Societate
 „ Jeſu hominem extraordinarii Legati nomine eorum in locum ſubmittere, ut
 „ amicam eam inter nos conjunctionem, cujus procurandæ negotium primis fue-
 „ rat Oratoribus datum, iſtic præſens adſtringat, de qua optima Sux Sanctitatis
 „ ſalute jucundiſſime nobis deferat nuncia. Illius partes erunt certiore Sancti-
 „ tatem Tuam facere pleniffimi patrocini, quod tum patribus iſis univerſis, tum
 „ Chriſtianorum quibus ſuis, ſive noſtro Imperio ſubiectis, ſive inrà illius di-
 „ tionem agentibus, ſive per quolibet alios Orientis huiusce tractus diſſuſis para-
 „ ti ſumus impendere ſuppeditanda iſis omnibus, prout dies tulerit ope, quoties
 „ ſuam nobis indigentiam aperient, ant occaſiones alias præbebunt. Licet igitur

tur

„ tur Sanctitati Tuæ quieto profus hic animo esse, & rerum hujuscemodi curas,
 „ quas in nostram ultro fidem suscipimus nobis expediendas relinquere. Idem
 „ Pater Tachard alias Sanctitati Tuæ vias, quæ ad finem hunc ferant, prout hinc
 „ abeunt mandavimus suggeret. Oramus, ut homini integra habeatur fides de-
 „ jis, quæ nostro deseret nomine, utque dona, quæ per eundem transmitti-
 „ mus non secus excipiantur, ac pignora sinceræ nostræ voluntatis, & amicitie in
 „ æternitatem mansuræ. Deus omnium conditor rerum Sanctitatem Tuam ad
 „ tuæ tutelam Ecclesiæ incolumen servet, quo eandem Ecclesiam intueri Tuæ.
 „ Sanctitas possit per quas umque Orbis plagas latissima se ubertate effundentem
 „ Ita ex animo vovet qui est, Sanctissime Pater.

Sanctitatis Vestre

Carissimus, & bonus Amicus.

Oblata sub hæc à Patre Pontifici, tum Regis, tum Domini Constantini mu-
 nera, primi quidem scriniolum ex auro in tenues lamellas producto, crebrisque
 plicaturis, & cincinorum veluti flexibus ad figurarum varietatem in se convolu-
 tico, supra materiam, & quindecim circiter librarum pondus artificis elegantia,
 ingenioque æstimabile. Alterius vero Arcula argentea tredecim libras pondere
 implens, prominentibus anaglyptis, & foliaceis parergis, operumque argutiis
 vilenda. Aliud itidem argenteum vas in polubri speciem circumductum bipal-
 maris fere diametri, sed rarissimæ subtilitatis, jisdemque, quibus Regis munus
 mandans cælaturas perquam graphice assimulans. Supplicatum postremo Pon-
 tifici, ut dignaretur Mandarinorum obsequia excipere, quæ cum ille annuisset,
 eodem adhibito ritu, quo Siamensi ipsimet Regi consueverunt præstari, Primus
 itaque conjunctas ad summam usque frontem erigens manus, mox laterum tenus
 caput demittens, tum genua humi ponens supremum adoravit Antifistitem, quam
 adorationem aliquantulum progressus, iterum, tertioque repetiit, ita ut postrema
 vice summum capitis tegmen Pontificis vestis oram contingeret, nam osculum
 pedis Beatissimus Pater remiserat, ne Ethnicos homines Christianorum ad ritus
 videretur compellere. Eadem profus ceremonia reliqui duo subindè infecuti,
 cum interea loci Pater Tachard ex mandato Pontificis ad dexterum solii latus
 adflaret, cui post adorationem à Sociis peractam, Sanctissimus Pater jussu prop-
 prius accedere, inquæ genua provolutum quam grata sibi Regis accidissent officia,
 luculenter exposuit; multa etiam interrogans de rationibus ad Orthodoxam fide-
 dem per eas oras peragendam appositis. Faula demum de more apprecatus inter-
 rius in Conclave se retulit, locum Cardinalibus faciens, ut suam ipsi quoque
 erga patrem, & socios humanitatem exprimerent, à quibus si peramanter appella-
 ti, cum recta inde ad Emmensis. Cardinalem Cybo divertissent, ab eo quoque
 benegnissime accepti, & solemnibus rite officiis perfuncti, ad suum tandem hospi-
 tium reverterunt.

Siamensi legatione in hunc modum excepta quædam illius quasi appendix
 Tunchinensium Cathechistarum implenda jam supererant vota, qui ad communis
 parentis conspectum per tot viarum discrimina, & labores questum admitti fla-
 grantissimè expetebant, supremo totius Ecclesiæ Pastoris coram supplicaturi,
 ut suorum popularium, qui ad trecenta fere millia veræ fidei primitias Patribus
 Societatis Jesu Deo auxiliante referebant acceptas, necessitates respiceret, ne-
 calanitosum illum Christi gregem tot inter frementium luporum ethnicæ pravi-
 tatis pericula fidei, atque strenuis custodibus pateretur fraudari. Eos itaque
 facultate accepta Pater Guidus Tachard Pontificis ad pedes deduxit, Ecclesiæque
 illius causam diserte nec sine lachrymis egit, ad quas ipse quoque Sanctissimus
 Pater commotus humili gestu sletuque supplicantibus filiis paternam benigni-
 tatem exhibuit, & secunda omnia pollicitus lætos, gratulanteque dimisit.

Infecuta deinceps non vulgaris præcii ad Legatum munera, capse nimirum
 arculeque complures, partim è christallo affabrè elaboratæ partim ex hebeno,
 insertis alterius coloris segmentis, concinnè distinctæ, partim attalico textu
 villo-

villosoque serico intrata, alię Sacra Lypsana, & cereos agnos complexę, lectissimis alię succis odoramentisque, & eximia ad medicos usus efficacitatis unguentis, necnon secundarum mensurarum deliciis, & saccharo medicatis cnpedis onustę, quę licet pęglare, & eximia munificentię argumenta splendidiore mox li beralitate cumulavit generosissimus Pontificis animus. Cum enim discessum meditati Legato conveniendi postremo sui copiam ipso Epiphanię pervigilio, fecisset post mutuas utrinque hinc benignitatis, inde grati animi significationes tum ipsum, & Mandarinis ac Tunchinenses Cathedistas pętiosis decoravit muneribus, tum alia longe illustriora, quę Siamensi Regi, ejusque primario Administro deferrentur adjecit. Et hic quidem insignem pęcturam; Caroli Marattę artificis celeberrimi opus, unaque pęcatorium ex saphiris lapidibus textum cum aurei numismatis appendice habuit. Regi veró exhibendum munus pęter optieum quinquaginta palmorum longitudine tubum Pontificis ipsius imago fuit aureo in numismate efficta, quę adamantibus, tum minoribus ad sesquicentum, tum quatuordecim magnitudine eximiis circumquaque stellata, quinque anreorum millibus æstimabatur.

Sed munus expositis hæcenus omnibus gratis infecuto proximo die Pater Guidus Tachard per Illustrissimum Dominum Cybo Sacę Congregationis de propaganda fide Secretarium accepit, immunitatem nimirum Societatis Jesu operariis à juramenti onere, quod ultimis hæc annis Orientem petitori concipere jubebantur in pęsens permissam, potestate insuper facta, illorum ut quatuor Tunchinense intrá Regnum versari libere possent, & Apostolicis eam Christi vineam ministeriis excolere. Hic illi jucundissimus exhaustorum laborum fructus, hæc totius legationis pętium optatissimus fuit. Gratiis proinde supremo Antistiti quam amplissimis actis, & Mandarinis (qui Divina luce illustrati Avitę superstitionis Christi fide mutandę jam consilia agitabant) Centumcellas ipse contendit, ubi naves erant in Galliam reversurę, mox verno tempore Siamensem in Regiam abiturus, magna secum gratulationis materia relata, nec minori suę virtutis opinione, ac fama relicta.

☉ LIII ☉

FELIX CIVITATIS LAURETI.

☉ LIV ☉

MATER IESV CHRISTI.

Ejusdem generis sunt hæc duo numismata alterum Laureti, alterum Romę vulgatum, quod interdictum fuisse diximus, cum inter Sacra, & pia numismata numeraretur pro libito sculptoris efficta. His adde errorem, qui ob incuriam, seu ignorantiam ejusdem irrepit, scribendo felix Civitatis Laureti. Illa tamen expremimus ut spuria à genuinis dignoscerentur.

☉ LV ☉

SI VIS POTES.

Huc simile alibi vidimus, & cum effigie Alexandri VIII. iterum observabimus; pro libito enim artificum licentia numismatum matrices (sic enim nuncupat Patinus illa instrumenta chalybea, in quibus ut in utero cuduntur nummi) aliquando ita coniunguntur, ut fatum supposititium prodat conformitas genivine eum adulterina, & ab inexperto tamquam verum numisma magni fiat, quod nihili profus habendum est.

❁ LVI ❁

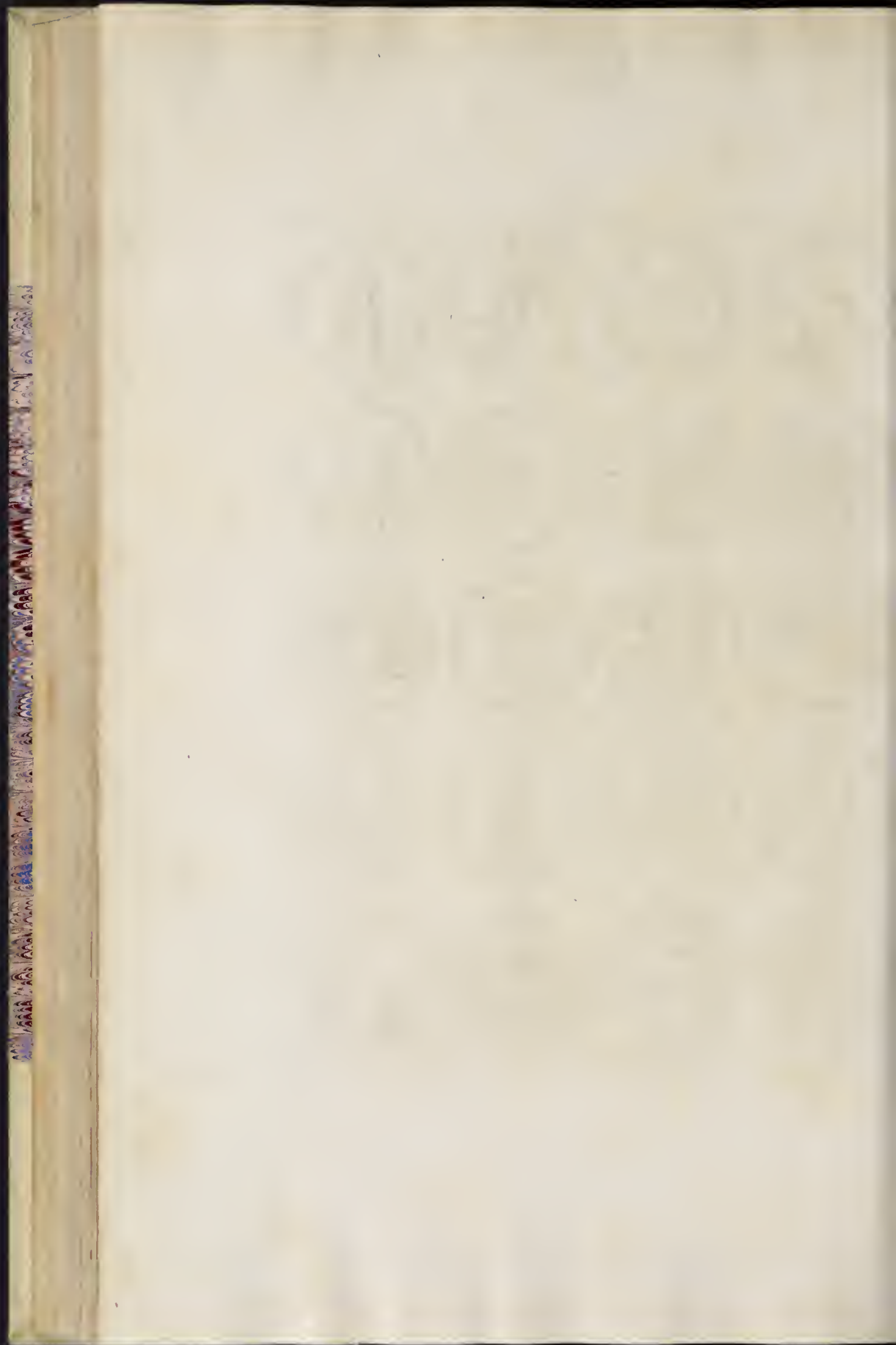
SANGVINEM PRINCIPVM TERRAE BIBETIS.

FUso are in arena formatum fuisse Bononiæ hoc numisma nunciatum est illudque accepi ab amico. Quid autem significare voluerit, tum in expressione, tum in lemmate apposito, solus Author poterit enunciare. Meas autem partes esse duxi genuinam interpretationem indicare numismatum, quæ publica Principis autoritate, vel in alicujus preclare ejusdem actionis monumentum in lucem aliquis privatus auctor prudenter prodidit; ceterorum verò collectionem, quæ aliquo modo efficta reperiuntur, non omittere; non tamen e ujuslibet eorum Auctoris mentem divinare.

Aliud Numisma esset addendum ultimæ magnitudinis, quod Romæ cufum fuit, cujus altera pars Innocentium pluviâli indutum, & manibus junctis exhibet. In altera verò Virginem Deiparam Filium exanimem in sinu habentem, adiecta. Epigraphæ *VIDETE DOLOR MEV.* Illud tamē reiecimus, tamquam spurium. Vulgarum enim fuit sine ulla facultate à quodam Antonio Filiberto artifice inter sacra numismata, quæ venditabat, & ne vulgus indebito cultu Sanctissimum Pontificem veneraretur, jure proscriptum fuit cum aliis ejusdem generis, ut supra diximus.

ALEXANDRI VIII. NUMISMATA.

❁ I ❁

ALEXANDER VIII. OTTOBONVS P.O.M.

CREATVS VI. OCTOBRIS M.D.C.LXXXIX.

MAGINEM Petri Ottoboni ostendit numisma in-
Summum Pontificem electi post interregnum unius
Mensis, & dierum viginti quinque die sexta Octo-
bris anni 1689. D. Magno Veneto Civi Sacra, quo
nomine tanto Pontifici Cælum fortasse prælusit; Ille
enim, Alexandri VIII. nomine assumpto, ob animi
sui magnitudinem, Sapientiam, Comitaten, Pru-
dentiam, reliquasque egregias virtutes, sibi *Magni*
cognomentum jure vendicavit. Nec sine Divi Numi-
nis providentia cum post Innocentium XI. omnium
Patrum vota elegerunt, ut Gordius nexus, in qui-
bus Orbis implexus remanserat, sua virtute melius,

quàm Macedonius Heros ænigmate non fallaci cluderet, & solveret. Cur appel-
lari voluerit Alexander Pontifex Venerus sciscitanti respondet D. Jo: Baptista Pa-
latius, ut *Sacram renovaret memoriam Alexandri III. Veneta adeo curam Reipubli-*
ca, ut pro ejus gloria, ac libertate, semel, atque iterum adversus Arnobarbun-
discrimen totius Imperii subire non formidaverit. Annos supra ducentos numeraba-
mus, quorum spatio, nullus è Veneta ditione Pontifex ad Petri Solium evectus fuerat,
& jure, cum non minus temporis necesse erat concipienti, ut Petrum pareret Otto-
bonum.

*In Epist.
tom. 5.*

Vulgata electione Alexandri VIII. Urbs tota in lætitiâ perfusa adsuit, die
decima quarta qua à primo Cardinali Diacono triplicis coronamenti decus acce-
pit: die deinde vigesima tertia Mensis ejusdem ad Lateranensem Basilicam pro-
fectus est: ut ejus possessionem adiret, per vias sericis pannis, pretiosisque peri-
stromatis exornatas: ejus comitatus, triumpho pompam referens, sequenti or-
dine procedebat; Agmen totum duxere aliquot levis armaturæ milites, duo no-
biles urgebant auro micantibus armis induti, post hos bini bini equitabant Emi-
nentissimorum Purpuratorum famuli, sarcinas habentes ex sericis pannis auro
exornatis, totidemque clavas eorum argenteas detulerunt, frequentes Aulico-
rum turme succedebant, cum nobilibus tum Romanis, tum exteris Viris, qui
tanto Pontifici labore jucundo famulabantur. Horum agmen clausurunt Pontifi-
cius Tonfor, & Sarcinator, rubra veste paludati, quam tenie, è villosa serico
muriceque imbuta distinguebant.

Sequebantur sub rubra veste Scutiferi Pontificii stabulique ministri,
aliique pedites duodecim albos mannos ducebant, prædiviti tegumento
phaleratos, auro quoque præfulgidos, post quos lætica deferebatur, qua
solet Summus Pontifex vehi, villosa serico circumtecta, & aureis lineis distincta,
Tympanis duodecim, quatuorque Tubis festivas voces edentes cogebant agmen
Senatus Populique Romani Milites Purpureis indumentis, & auro pernitentibus
amicti; rubro etiam indumento vestiti incedebant Pontificii Scutiferi, post quos
equitabant Illusterrimi Pontificiæ, Cameræ Commissarius, ac Urbis Fiscalis, hic

Tom. II.

T t

cianca

clanea, ille rubra veste circumtectus, sicuti etiam Sacri Confistorii Advocati, Sacerdotes in Sacello Pontificio privatim sacra celebrantes, Pontificii vestiarum Custos Aulæque nobiles viri, quos Romani Principes, & Dinastæ comitabantur, quatuor deinde à secreto cubiculo famuli, totidem Pontificis purpureos pileos hastis impositos deferebant; his Successere Romani Senatus Administri, & Helvetiorum Militem Dux, qui sex militibus stipatus alteri nobili Turmæ præbat scilicet Illustrissimis utriusque Signature Judicibus, Abbreviatoribus, Clericis Cameræ, Regenti Cancellariæ, Reverendissimo S. Palatii Magistro, Illustrissimis S. Rotæ Auditoribus, post quos Populi Romani Excellentissimi Conservatores, Christianissimi Regis Orator, Princeps D. Livius Odescalchus Militum totius Ecclesiasticæ Ditionis Imperator, & Excellentiss. Princeps Columna perpetuus Comes Stabilis, quibus omnibus Pedissequarum Turmæ nobilibus indumentis exornatæ famulabantur.

Clavas Pontificis ex argento constatas deferebant alii, post quos tres Cæremoniarum moderatores, & Illustrissimus Præsul Caprara S. Rotæ Auditor Crucem ostentabat in hasta, que Pontifici in publicum, prodeunti ex antiquissimo more præfertur. Eminabat post Crucem in aperta lætæica purpureo serico, auroque circumtecta Summus Pontifex Alexander, frequenti famulorum caterva stipatus hinc inde viarum Præsides, & Pontificis Cursores pedites comitabantur; deerrant tamèn quinquaginta Nobiles Ephabi, qui à Senatu Romano deligi solent; eos enim respicit modestissimus Princeps, ut Populum Romanum ab expensis liberaret. Successerunt post Pontificem Summus Aulæ Præfectus Supremus Pincernæ, cubicularii, & Medicus. Sequebantur Mulis insidentes Sacri Senatus Eminentiss. Patres, aliquot Patriarchæ, Archiepiscopi, & Episcopi, Protonotarii Apostolici aliique Romanæ Curia Præsides, quorum singulos famuli pedites sequebantur; ultimo loco numerabantur tres equestres acies, quarum duæ levis armaturæ Militibus constabant, altera selopetariis, galea, & lorica munitis; singulis præbant tibicines, Duces, & Vexilla à Signiferis delata, quorum omnium prætiosa indumenta non pugnae, sed triumphæ Imaginem præferebant, militis demum pedestris centuria totum agmen clausit, quod inter spectatorum festivas voces ad Lateranam Basilicam processit.

Cum autem Aream Capitolinam Pontifex ascendisset, quam pretiosis Aulæ Populus Romanus exornaverat, ejusdem Populi Excellentissimi Conservatores venerahundi illum exceperunt elegantæ Oratione, quam omnium nomine Excellentissimus D. Antonius Columna habuit. Post Capitolium in foro Boario arcum triumphalem erigi curaverat Serenissimus Dux Parmensis, sub quo pertransiens Pontifex viam ingressus est, in qua sequentibus inscriptionibus hinc inde dispositis Pontifici Summo Hebræorum Populus plaudebat.

Dominus custodit te ab omni malo. *Psal. 121. vers. 7.*

Longo tempore regnet ipse. *Deut. cap. 17. vers. 20.*

Hic Justus est, vita vivet. *Ezech. cap. 18. vers. 9.*

Melior est sapientia quam arma bellica. *Eccles. cap. 9. vers. 18.*

Beati servi tui qui audiunt sapientiam tuam. *3. Regum cap. 10. vers. 8.*

Dominabitur Thesaurorum auri, & argenti. *Dan. Cap. 11. vers. 43.*

Quæcumque faciet prosperabuntur. *Psal. 1. vers. 3.*

Opus Justæ ad vitam. *Prov. cap. 10. vers. 16.*

Torrents redundans, fons Sapientiæ. *Prov. cap. 18. vers. 4.*

Non movebitur in æternum. *Psal. 15. vers. 6.*

Venient super te univærse Benedictiones. *Deut. cap. 28. vers. 2.*

Benedictus eris ingrediens. *Deut. cap. 28. vers. 6.*

Benedictus egrediens. *Ibid.*

De longe oculi ejus prospiciunt. *Job. cap. 39. vers. 29.*

Innovabitur juvenus tua. *Psal. 102.*

Lætentur Cæli, & exultet terra. *Psal. 95. vers. 11.*

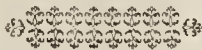
Fœdus Pacis. *Ezech. cap. 34. vers. 28.*

Quocumque se vertit prudenter intelligit. *Prov. cap. 17. vers. 3.*

Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. *Num. cap. 6. vers. 24.*
 Emitret Dominus Benedictionem super cellaria tua. *Deut. cap. 25. vers. 8.*
 Eritque omnipotens contra hostes tuos. *Job. cap. 22. vers. 25.*
 Expandens alas suas ad austrum. *Job. cap. 29. vers. 30.*
 Iustitia, & Sanitas in pennis ejus. *Malach. cap. 4. vers. 2.*
 Beatus homo qui invenit sapientiam. *Prover. cap. 3. vers. 13.*
 Et homo, qui assuit prudentia. *Ibidem.*
 Deus autem benedicat tibi. *Gen. cap. 28. vers. 3.*
 Pacificus est ingressus tuus. *1. Regum cap. 16. vers. 4.*
 Omnes viæ tuæ stabilientur. *Prov. cap. 4. vers. 26.*
 In hilaritate vultus Regis vita. *Prov. cap. 16. vers. 15.*
 In memoria aeterna erit justus. *Psal. 111. vers. 6.*
 Beata terra cujus Rex nobilis est. *Ecl. 10. vers. 17.*
 Fiat pax in virtute tua. *Psal. 121. vers. 7.*
 Et imperes omnibus. *2. Regum cap. 3. vers. 21.*
 Melius est nomen bonum quam divitiarum multæ. *Prov. cap. 22. vers. 1.*
 Super argentum, & aurum gratia bona. *Ibidem.*
 Labia justii erudiunt plurimos. *Prov. cap. 10. vers. 11.*
 Ea quæ digna sunt Principe cogitabit. *Isa. cap. 31. vers. 3.*
 Dies super dies Regis adjicies. *Psal. 60. vers. 7.*
 Et ipse de Regibus triumphabit. *Abacuc. cap. 1. vers. 10.*
 Dominus custodiat introitum tuum, & exitum. *Psal. 120. vers. 8.*
 Benefac Domine bonis. *Psal. 124. vers. 4.*
 Bonus est, hauriet gratiam à Domino. *Prov. cap. 12. vers. 2.*
 Dominabitur potestate multa. *Daniel. cap. 11. vers. 3.*
 Corona dignitatis senectus. *Prov. cap. 25. vers. 31.*
 Bene sit tibi, & longo vivas tempore. *Deut. cap. 32. vers. 7.*
 Inveniet vitam Iustitiam, & Gloriam. *Prov. cap. 21. vers. 21.*
 Mare, & meridiem possidebit. *Deut. cap. 33. vers. 23.*

Absoluto itinere Summus Pontifex in Porticu Lateranensi deosculatus est
 Crucem auream sibi oblatam ab Eminentissimo Archiepiscopo Cardinali Chisso
 à Canonicorum cætu universonque Constantinianæ Basilicæ Clero confociato,
 deinde solium ascendit, in quo Sacris Indumentis amictio, idem Eminentissimus
 Chissus eleganti oratione Basilicæ claves obtulit, alteram argenteam, auream alte-
 ram funiculis aureis, & argenteis colligatas in argenteo ancili, quod sustenta-
 bat Illustrissimus ejus Vicarius, ac Præsul Maphæus Farsettus; oratione absolu-
 ta ad pedis oculum Basilicæ Clerus accessit.

Deinde præcedente Cruce in sella gestatoria delatus fuit Alexander sub um-
 bella, quam Canonici sustentabant, ad altare, ubi Sacrosancta Eucharistia serva-
 batur, interim Cantorum Choro dicente Hymnum *Te Deum*; quo finito Ponti-
 fex Presbyterium Cardinalibus distribuit, omnique Populo sacra benedictione
 cælestia bona est apprecatus.

Basilicam ingredienti Alexandro apposita supra januam inscriptione his verbis Roma plaudebat.

SACROSANCTAM MAIESTATIS TVÆ PRIMAM SEDEM
PONTIFICVM OMNIVM PRAESENTIA CONSECRATAM
LATERANENSEM CONSTANTINIANAM BASILICAM
FAVSTE FELICITERQVE INGREDERE
ALEXANDER OCTAVE
CLARO DIVINITATIS INSTINCTV
AD IPSAM VOCATVS TAMQVAM AARON
IN HAC ECCLESIARVM OMNIVM MATRE
RELIQVAS PATER OPTIME
CHRISTIANI ORBIS ECCLESIAS, VT FILIAS AGNOSCE
ET IN TVÆ CHARITATIS SINV LÆTVS EXCIPE
AD OBSEQVIUM TVI BONI NOMINIS ACCVRRENTES
DIVTVRNAM TIBI IPSÆ ADPRECANTVR FÆLICITATEM
VT IN TVO PRINCIPATV POSSINT SIBI ESSE FÆLICES
VIVE, ET DE NOSTRIS NVMEN TIBI CONFERAT ANNOS.

In Parte interiori Basilicæ alia eisdem januæ eminebat inscriptio.

RECENTI TVÆ FÆLICITATI SACRA ROMA GRATVLARE
GRANDIORIS FORTVNÆ FATVM AVSPICARIS
AB IMPERIO ALEXANDRI OCTAVI
QVEM AD SOLIVM LATERANVM
ORBIS NECESSITAS, REIPVBLICÆ VTILITAS
GLORIA PRINCIPATVS POPVLORVM AMOR EVEXIT
AD TANTI SOLIS ASPECTVM
RENOVABITVR LVCTVOSA FACIES TERRÆ
OMNIA IMPLEBVTVR BONITATE
ET CVNCTA BELLORVM TEMPESTAS
AMABILI PACIS SERENITATE FVGABITVR
VT INTER CHRISTIANAS DE TVRCA, ET HÆRESI PALMAS
OLEA ETIAM AD CORONAM FIDEI ROMANÆ DESERVIAT
DIFFICILIVM TEMPORVM NODOS GORDIO FORTIORES
ROMA NE TIMEAS
HABES IN TVO PONTIFICE ALEXANDRVM.

Contra solium Pontificium hæc alia legebatur.

ADORNA THALAMVM LATERANENSIS ECCLESIA
DATVM TIBI A CÆLO SPONSVM EXCEPTVRA
ALEXANDRVM OCTAVVM
PRO CVIVS CONNVBIO TVI
AMPLIFICABITVR MAIESTAS IMPERII
EXAVDITA EST DEPRECATIO TVA
ET TVA IPSA VOTA DIVINITATIS AMOR EXCESSIT
HABES PONTIFICEM NOMINE BONVM
VIRTUTE OPTIMVM, MERITIS MAXIMVM
PIETATE SAPIENTIA, BENIGNITATE, PRVDENTIA
HVMANARVM SACRARVMQVE RERVM EXPERIENTIA
DIGNISSIMVM, CVI CÆLVM ARRIDEAT
VT QVI LONGA ANNORVM SERIE
CHRISTIANVM IMPERIVM SVO PRINCIPATV FORTVNET.

Quandoquidem de traditione clavium facta est mentio quas Summo Pontifici Archipresbyter Lateranensis Basilicæ solet offerre, non injucundam differtatiuncu-

tiuentiam lubet addere, de huiusmodi clauium tradendarum antiquissimo ritu; & quidem tria precipue circa illum se offerunt adnotanda. Primò quando nam usus incœperit huiusmodi claves tradendi; secundò quid illæ significauerint; tertio an semper ad hæc usque tempora invariato ritu traditæ Pontifici fuerint.

Circa primum pauca subdam, quæ potui ex antiquis monumentis colligere.

Inter omnes, qui extant antiquissimos Codices, liber est qui vocatur *Diurnus Romanorum Pontificum* in lucem editus Parisiis anno 1680. opera, & studio nostri P. Joannis Garnerii, cui addidit notas, & dissertationes valde eruditas; in eo continetur ritus, quo Summus Pontifex antiquitus ordinabatur, scilicet circa annum septingentesimum, quo idem Garnerius probabiliter arbitratus est talem librum compositum fuisse sub Gregorio Secundo: In eo autem nulla mentio fit de traditione clauium, neque de Basilica Lateranensi, quam post coronationem multos Pontifices adijisse monumenta testantur, hæc porro habentur tit. 8. cap. 2.

„ Pallunt secundum consuetudinem, procedit electus de Secretario cum, Pag. 24.
 „ carcossatis septem, & venit ad confessionem, & post Iytaniam ascendunt ad
 „ sedem simul Episcopi, & Presbyteri, tunc Episcopus Albanensis dat orationem
 „ primam, deinde Episcopus Portuenfis dat orationem secundam, postmodum
 „ adducuntur Evangelia, & aperiuntur, & tenentur super caput electi à Diaconi-
 „ nibus, tunc Episcopus Ostiensis consecrat eum Pontificem, post hæc Archidia-
 „ conus annectit ei pallium, deinde ascendit ad sedem, & dat pacem omnibus
 „ Sacerdotibus, & dicit *Gloria in excelsis Deo*.

Eminentissimus verò Cardinalis Baronius ad annum 1100. describens electionem Paschalis Secundi, hæc habet verba, quæ ex codice scriptoris anonimi illius temporis in Archivo Vaticano seruato se accepisse affirmat. „ Hic (idest Pascha-
 „ lis) baltheo succingitur cum septem ex inde pendentibus clauibus, ex quo
 „ sciat septem sigillis septiformem Spiritus S. Gratiam cunctarum Ecclesiarum,
 „ quibus simul Deo Authore præest regimini, claudendo, aperiendoque tanta
 „ ratione procedere debere, quanto solertius id quod intenditur operatur.

Postquam hæc legeram apud Baronium inueni in aliquibus annotationibus quas eruditissimus Panvinius addidit Ordini Romano à Cencio Camerario conscripto, Anonimum illum à Baronio relatum fuisse quemdam Pandulfum Pisinum Subdiaconum Apostolicum, qui vitas Summorum Pontificum sui temporis conscripsit. Hæc enim ille habet in Vita Paschalis Pape Secundi.

Urbano Papa II. defuncto Ecclesia, quæ erat in Urbe pastorem sibi dari petiit, ob hoc Patres Cardinales Episcopi Presbyteri Diaconi primioresque Urbis, Primitorini, & Scribæ Regionarii in Ecclesia S. Clementis conveniunt. Hic dum de multis agit, subito de hoc commodius placuit, quod compertum viro bono displicuit, volensque vitare fugit latuitque, sed non diu potuit humano latere consilio, quem Divina gratia revelare disposuit, trahitur in Conventum, & de fuga arguitur à Patribus; fugere inquit, ille, me magis oportuit, quem inæqualis facinæ pondus immoderata animi præsumptione subire nec decebat me Sacerdotem illius honoris cingulo accingere, cuius oneris vinculo involutus succumberem. Non sic autem Patres respondent, non sic facere te oportet, sed illuc tua se debet cohibere intentio, quò Divinam cognoverit se infingere sapientiam; ecce, in Pastorem Te sibi dari expetit populus Urbis, Te elegit Clerus, Te collaudant Patres Dominice; in te solo totius Ecclesie quievit examinatio: Divinitus ista, proveniunt, divinitus hi congregati in nomine Domini. Te ad Summi Pontificatus apicem, & eligimus, & confirmamus. Sic diu renitenti, & Primiceriariis, & Scribis Regionariis mutato nomine ter acclamatum est, responsumque; *Paschalem Papam S. Petrus elegit*. His aliisque laudibus solemniter peractis, clamyde coccinea induitur à Patribus, & tiara capiti ejus imposita, comitante turba cum cantu Lateranum vectus ante eum porticum, quæ est ab australi plaga ad Basilicam S. Salvatoris, quæ Constantinianam dicunt, adducitur, equo descendit, locaturque, in sede, quæ ibidem est, deinde in Patriarchali, ascendensque Palatium ad duas curules devenit.

Hic baltheo succingitur cum septem ex eo pendentibus clauibus, & septem sigillis, à quo sciat se secundum septiformem Spiritus Sancti gratiam Sanctarum Ecclesiarum, quibus Deo auctore præest regimini, in claudendo aperiendoque tanta ratio-
 ne pro-

ne providere debere, quanta solemnitate id quod intenditur operatur, & locatus in utrifque data sibi ferula in manu per cætera palatii loca, sola Pontificibus Romanis destinata, jam D. Papa vel sedens vel transiens electionis modum implevit, die altero consecrandus in Pontificem cum frequentia Populi plebifque Basilicam S. Petri adit. Christi Pontificem consecraturus sex fucæ, & inter missarum solemnium loco, & termino quo decuit manum ei imposuerunt. Catholice igitur à Catholicis Episcopis in Pontificem consecratus translato in se pallio, expletis quæ restabant missarum solemnium cum laudum plenitudine ingentique populi applausu, & plebis, Patrum quoque alacritate, & devotione Paschalis II. coronatus, & receptus est.

Servantur hæc omnia à Pandulpho relata in codice MS. in Cimelio D. Gregorii Buratti Nobilis Romani Illustrissimi Præfulis Laurentii Buratti nepotis. Hæc eadem verba citat Franciscus Maria Torrigius in cryptis Vaticanis pag. 597. & P. Franciscus Carriere in sua Chronologia Pontificum, qui etiam ultra septem claves ait addita fuisse septem sigilla. (*Inde atrium inquit ille*) *Lateranense ascendens Baltheo ex quo septem claves, & septem sigilla pendebant succinctus fuit.*

Monumentum his antiquius reperire non potui; inveni tamen à posterioribus confirmatum. In ordine enim Romano à Cencio Cameratio conscripto ante annum 1192. ut affirmat Felix Contelorus Archivi Vaticani secreti olim custos in Epistola ad Cardinalem Baronium, cum ei prædicti libri transumptum exemplar donodaret, hæc habentur sub numero 79., ubi vero verum est ante Basilicam ipsam, prior Basilica S. Laurentii de Palatio dat ei ferulam, quæ est signum regiminis, & correctionis, & claves ipsius Basilicæ, & Sac. Lateranensis Palatii, quia specialiter Petro Principi Apostolorum data est potestas claudendi, & aperiendi, & ligandi atque solvendi, & per ipsum Apostolum Ordinibus Romanis Pontificibus, & cum ipsa ferula, & clavibus accedit ad alteram sedem similem, & tunc reddit eidem priori tam ferulam quam etiam ipsas claves; quarum tamen numerum non explicat Cencius, qui adfuit consecrationi Cælestini III. anno 1191.

Post Cencium Gregorius X. anno 1271. ad Pontificiæ dignitatis apicem evehctus, omnia ea, quæ circa ipsum facta sunt, ad futurorum memoriam in scriptis fecit redigi, inter quæ hæc habentur typis edita à P. Mabillonio inter odines Romanos num. XIII., postea ducitur (Pontifex) ab ipsis Cardinalibus per Palatium usque ad portam Ecclesiæ S. Sylvestri, ubi sunt duæ sedes Porphyreticæ, & primo sedet in illa, quæ est ad dexteram, ubi Prior Basilicæ S. Laurentii dat ei ferulam, quæ est signum correctionis, & regiminis, & claves ipsius Basilicæ, & Sac. Laterani Palatii, in quibus designatur potestas claudendi, aperiendi, ligandi atque solvendi, & cum ipsa ferula, & aliis clavibus accedit ad aliam sedem similem.

Anno deinde 1300. sub Bonifacio VIII. Jacobus Cajetanus scribens ordinem Romanum ab eodem P. Mabillonio vulgatum sub Num. XIV. similia recenset his verbis, Prior Basilicæ S. Laurentii dat ei ferulam, quæ est signum correctionis, & regiminis, & claves ipsius Basilicæ, & Sacri Palatii Lateranensis, in quibus significatur Potestas claudendi, & aperiendi.

Sub Leone deinde X. anno 1516. Christophorus Marcellus Corcirenensis editit libros de Sac. Eccl. Romæ Ritibus, quos collegerat circa annum 1434. sedente Sixto IV. Augustinus Patritius in his ubi agit de consecratione, & coronatione Romani Pontificis hæc habentur, Ad quem Prior Eccl. Lateranensis accedit, & genu-, & flexus dat Pontifici ferulam in manu in signum correctionis, & regiminis, & claves ipsius Basilicæ, ac Palatii Lateranensis in signum potestatis claudendi, & aperiendi, ligandi, atque solvendi. Similia his recensuit Eruditissimus Onuphrius Panvinius, qui scripsit decem libros de variâ Creatione Pontificis Romani, eorumque Epitomen nuncupavit D. Carolo Borromeo S. R. E. Purpurato, libro quinto, cujus exemplar MS. apud me servo.

Ex his quæ hæcenus relata sunt palam fit quod secundo loco inquirendum propositi, scilicet quid significatum fuerit clavibus Summo Pontifici traditis, ex verbis enim omnium patet, datas illas fuisse, ut indicaretur potestas Pontificia clauden-

claudendi, & aperiendi, ligandi atque solvendi, quam primò Christus dedit Petro sub clavium metaphora juxtà Math. 16. *Tibi dabo claves Regni Cælorum, & quodcumque ligaveris super terram erit ligatum, & in Cælis, & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in Cælis*, unde *Claviger, & Janitor Cælorum* D. Petrus sæpè appellatur. Videatur Janenius eap. 66. concord. Lindanus lib. 4. panopl. 1. 8. Bosius lib. 18. de signis cap. 1.

Et quamvis D. Petrus caterique Pontifices Summi propriè loquendo non sint Domini Ecclesiæ, de quo Eugenium monuit S. Bernardus lib. 3. de consider. eap. 1. sed Ecclesiæ moderatores, & rectores; facultatem tamen habent claudendi, & aperiendi, quam habet is cui Janitoris officium commissum est, ut notat Sanderus lib. 1. de Clau. David eap. 1. ea enim claudendi, aperiendique facultate exercetur usus maximè directus clavium; Nam quid magis congruit clavibus, quam aperire, vel claudere: itaque significatur sub ea clavium metaphora, seu symbolo potestas Pontificia, concessa claudendi Regnum Cælorum, illud referendi, per datam aut negatam absolutionem à culpis Cælum intercludentibus.

Aliam clavium significacionem exponit eruditissimus P. Theophilus Raynaudus in prænotatione IV. Coronæ aureæ super Mithram Romani Pontificis scilicet referacionem Mysteriorum fidei, & eorum veram intelligentiam, reprobatæ extraneis interperationibus Divo Petro concessam, & Summis Pontificibus, & sic per expositam clavium Metaphoram rectè intelligitur, quod de veritate clavium S. Petro concessarum legitur apud aliquos, qui pro triplici actu potestatis intervenientis ad plenè, & integrè obeundam totius Ecclesiæ præfecturam, triplicem S. Petri clavem decernunt, nempe scientiæ, potentiæ, & jurisdictionis, ita Marianus Victorius lib. de conf. cap. 12. & alii passim apud eundem; ad clavem primam pertinent referatio sive propositio veræ Doctrinæ, ad clavem tertiam pertinent functiones aliæ in ratione adæquatæ inclusæ, quibus & dispensaciones, & Sacramentorum administraciones ac hujusmodi alia continentur, in quorum signum ternæ claves Sancto Petro olim appingi solebant, ut ex vetustissimis Romæ monumentis prodit Scholiastes ad opuse. 4. Petri Damiani.

Passim tamen, non nisi binæ claves S. Petro appinguntur, & quidem una aurea, alia argentea, ut ex multis Ecclesiis Romanis, ac insignibus Pontificum notat Molanus lib. 3. de imaginibus eap. 21. Raynaudus tamen arbitratus est, potius hoc clavium binario exprimi duo illa vulgata membra, idest clavium potentiæ, comprehendendo sub potentiâ jurisdictionem, & clavium scientiæ, qua abditæ fidei Divinæ Mysteria Summus Pontifex legitimè explicat.

Has scientiæ claves significatas ab Antiquis fuisse non sine ratione autumo, cum non tantum unicam, vel duplicem Summo Pontifici offerebant, sed numero septem, ut ex Anonimo Scriptore retulit Baronius supracitatus, electionem Paschalis Secundi describens, quas tamen claves, scio aliquem ceteroqui Sacrorum Rituum in hac Urbe peritum negasse, non nisi quia, ut reor, inter legendum Baronii relationè prætermiserit. Eadem ipsa verba à Baronio relata meam opinionem confirmant; Balthæo (inquit ille) succingitur cum septem ex indè pendētibus clavibus, ex quo sciat septem sigillis septiformem S. Spiritus gratiam eunctorum Ecclesiarum quibus simul Deo auctore præest regimini in claudendo aperiendo, tanta ratione providere debere, quanto solertius id quod intenditur operatur.

Si autem attente verba hæc perpendantur, non nisi quàm potestatem significari pro comperto habebimus, qua Summus Pontifex Scientia à Deo illi communicata, & sub symbolo clavium indicata fidei mysteria repādit, & quodammodò oclusa aperit illa ingnorātibus declarando; nec carebat mysterio numerus septenarius in clavibus Pontifici tributis, ut & ipse Baronius in suis notis marginalibus innuit. Apocalypsis enim cap. 5. inquit Joannes, *& vidi in dextra sedentis supra Tronum, librum scriptum intus, & foris signatum sigillis septem*, que sigilla docent S. Hilario apud Cornelium sunt septem præcipua Christi mysteria, scilicet Incarnatio, Nativitas, Passio, Resurrectio, Ascensio ad Cælos, Missio Spiritus Sancti, & Adventus ejus ad Judiciū, & juxtà B. Petrum Damiani ferm. de S. Luca Evangelista sunt septem

septem Sacramenta, quibus totus Ordo Dominicae dispensationis impletur. Hæc Christus solus aperuit, et usq; in terris Vicarius aperit, cum enucleatius quodammodo talia mysteria declarat, & scientia lumine à Deo illi communicato in aperto ponit, cui lumini fortasse præfuit antiquissimus ille ritus, quem ex Diurno Romano scimus ab anno septingentesimo in usu fuisse cereostata septem Romano Pontifici præferendi in ejus ordinatione, in quo numero mysterium latere multi credunt, licet P. Joannes Garnerius, qui talem diurnum typis vulgavit anno 1680. in suis notis asserat septem fuisse juxta numerum Cereferariorum pro numero Regionum Urbis.

Pag. 24.

Has septem claves de quibus sermo est ejus generis fuisse, non nemo dubitavit, quo Veteres res suas obsignabant, quandoquidem scimus ex Georgio Longo Doctore, & Ambrosianæ Bibliothecæ Custode primo pag. mihi 55. tract. de annulis signatoriis, ubi dicit: „ aliud præter annulorum genus ad obsignandum familiare „ antiquis existisse didici ex jis Batavia, & inferioris Germaniæ Antiquitatibus „ quæ nuper ex Petri Scriverii Museo prodierunt, inter quas annulata clavis vi- „ situr ad duplicem scilicet usum signandi aperiendique. Idem affirmavit Licetus de annulis Antiquorum cap. 29. *Annulos ejusmodi signatorios ferreos complures vidimus in Batavia cum adjuncta clavi ad duplicem scilicet usum signandi, aperiendique,* hujusmodi annulos à se visos inquit Licetus cum clavi apud Joannem Galvanum Patavinum Juris Consultum, ego verò vidi Romæ in Cimelio Illustrissimi D. Urbani Rocci Nobilis Romani, & in museo Illustrissimi Abb. Francisci Blanchini rei antiquariæ studiosissimi, aliosque delineatos exponit Cafalio cap. 10. de Romani Imperii splendore, aliquot etiam reposui in museo Kirchetiano Collegii Romani hoc anno restituto, ejusmodi generis fuisse claves Pontifici oblatas videntur subobscure indicare verba P. Francisci Carriere à nobis supra exposita. *Idest atrium Lateranense conscendens (Pontifex) baltheo ex qua septem claves, & septem sigilla penedebat, succintus fuit.* Verùm quia verba Anonimi Scriptoris à Baronio relata, hoc non declarant, dubitationi locus relinquitur, & quod pro comperto est affirmamus, scilicet septem claves appositas Baltheo fuisse, quibus bellè aptatur proprietas obsignandi, quæ sigillis convenit, licet enim *obsignare* sit signi impressione aliquid occludere, & ad litteras, ceteraque, quæ signo quovis notantur, pertinet, unde Plautus *carm. 4. obsignate cellas referse annulum ad me*, clavis tamen cum claudat quodammodo obsignat, & in tuto reponit, sicut sigillum occludit obsignando.

Pag. 178.

Probatum ulterius illas fuisse solas claves ab annulis signatoriis separatas, ex Ritu, quem in suo ceremoniali publicavit Corcirense sub Leone X. in quo agens de Consecratione Romani Pontificis hæc habet „ Prior Ecclesiæ Lateranensis accedit, & genustexus dat Pontifici ferulam in manu in signum correctionis, & regiminis, & claves ipsius Basilicæ, ac Palatii Lateranensis in signum potestatis claudendi, & aperiendi, ligandi, atque solvendi. Surgit deinde Papa cum ferula, & clavibus, & sedet in alterâ sede prophytica ad altam partem, & ibi restituit eidem Priori ferulam, & claves, & ab eodem præcingitur super platanam sedens cum cingulo quodam sericeo rubro cum bursa etiam sericea, & rubra in qua sunt duodecim lapides præciosi, cum museo, hunc omnino similem Ritum retulit ante Corcirensem Jacobus Cajetanus num. XX. Ordinis Romani à se conscripti, hos autem duodecim præciosos lapides fuisse sigilla affirmavit ante Cajetanum Cencius Camerarius in suo ordine circa annum 1200. scripto. Qui post Cælestinum III. electus Pontifex Honorius III. nominatus fuit ubi cap. 48. num. 79. post traditionem clavium ait; *Cingitur Pontifex ab eodem priore Zona rubea de serico, in qua dependet bursa purpurea, in qua sunt duodecim sigilla pretiosorum lapidum, & paulò post in duodecim sigillis duodecim Apostolorum potestas designatur,* quales verò lapides illi fuerint à nullo enarratur. Notandum autem est eum Abrahamo Gortæo in preloquio in Dactylotheam quod & si omnes fere gemmæ ad usum sigillorum incidenterent, tres tamen maxime omnium ad hos usus aptabantur Achates, Onyx, & Sarda eo quod ceram non traherent, pulcherrimeque ac sine labe effigiem exprimerent.

Ex his manifeste patet, quod licet Pontifici sigilla aptarentur, cum zona, illa

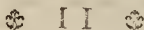
illa tamen distincta fuisse à clavibus, quæ primum eidem Pontificis offerebantur; sigilla dicuntur fuisse duodecim, at clavium numerus non exprimitur, sed solum cum dicantur fuisse *claves ipsius Basilicæ, & sacri Lateranensis Palatii*, potuerunt numerum duodenarium non attingere, vel superare, vel non excedere, quod verò sigilla fuerint lapides pretiosi mirum videri non debet. Gemmas enim annulorum quibus multa obfignabantur ab Antiquis, symbolicis iconibus omnigenis insculptas haberi nemo non novit, qui vetustatis, & eruditionis cultor est in Orbe literatorum. Videatur Fortunius Licerus lib. de annulis Antiquorum cap. 27. durat etiam num annuli signatorii usus, qui annulus Piscatoris vocatur, quoq; Summi Pontifices sua diplomata obfignant. Ceterum ad hanc rem facere videtur, quod legitur apud Christophorum Marcellum Archiepiscopum Corcirenses in opere Sacrarum Cæremoniarum, ubi agit de Bullis plumbatorum per Vice-Cancellarium frangendis, Vice-Cancellarius inquit, ut primum Pontifex expiravit, Bullas, quibus literæ Apostolicæ signari consueverunt à plumbatoribus accipit, & partem illam in qua literæ cum nomine Pontificis inscriptæ sunt, publice, & coram pluribus per ipsos plumbatores frangit, & ad signandum omninò ineptos reddit.

Lib. 1. cap.

4.

Ex his quæ hæcenus dicta sunt, patet ni fallor quod tertio loco inspiciendum proposuimus, nempe varietas in tradendo Summo Pontifici claves; vidimus enim septem fuisse aliquando oblatas, secundò eas fuisse Basilicæ, & Palatii Lateranensis, & quidem sine ullo numero determinato expressas vltimò demum binas tantum alteram auream, argenteam alteram funiculo argenteo, at aureo colligatas, per quarum auream Molanus intelligi docet potestatem absolutionis, per argenteam verò excommunicationis.

De his. l. mag. cap. 21. lib. 3.

OPTIMO ORBIS PASTORI

A N. II.

Numisma Laureatum in honorem Alexandri VIII. cufum eum lemmate, OPTIMO ORBIS PASTORI signum publicæ lætitiæ fuit, nam semper apud Antiquos, tum in privata, tum in publica lætitia coronis locum fuisse sciunt rei nummarie Periti. Publica lætitia tunc est cum omnes ob rem prospere feliciterque gestam divinæ bonitati gratias agunt, dies festos celebrando, faustis acclamationibus, epularum solemnibus festivorum ignium luminibus eo ritu, qui cuiuscumque nationi usitatissimus est, cum Populus Principi gratulatur, atque hujus prodendæ lætitiæ locus etiam coronis assignari solebat: tales coronæ fuerunt illæ, quibus apud Virgilium hortatu Evandri Convivæ coronantur ob Cæcum ab Hereule extinctum.

*Quare agitis ò Juvenes, tantarum in munere laudum,
Cingite fronde comas - - - - -*

Æneid.

Tales fuerunt illæ quibus Populus Romanus coronatus fuit illo die, quo Nero Tiridati diadema imposuit, illo item die, quo ipse Nero à Græcia rediens inivit Urbem, universa Civitas fuit coronata floribus, & lauro. Cuiuscumque enim rei laurus adhibeatur, faustitatis, & felicitatis nuncia censetur. Hinc est, quòd non tantum Principum, sed & privatorum januas laureis coronari prisens mos fuit. *Cur die lauro* (ait Tertullianus) *non laureis posses adumbramus?* Et Plinius quidem ait laurum Romanis præcipue lætitiæ victoriarum que nunciam esse.

XiphilHer.

In Apolog.

Appion Alex.

Nec solum talibus coronis Populi multitudo in publica lætitia iusta est uti sed sæpe coronæ, & flores jacebantur in aliquem ob rem bene gestam. Qua faustitate exceptum fuisse Titum, ob liberatam Senatus Decreto Græciam memorat Appianus Curio Cæsari favens, superato in suffragiis Pompejo, tali honore cultus apud Plutarcum, *Et illi quidem sicuti victor clarus prægaudio prodiit in vulgus plausu, & conjectu coronarum, & florum exceptus.* Nempe talium coronarum co-

App. Alex. apud Valsch. lib. 2. cap. 11.

njectu multitudo studia sua in eum qui tali faustitate excipiebatur profiteri studebat. Tali ratione lætitiã non tantum urbana multitudo significabat, verum, & ipsæ longinquæ Provinciæ, ipsique Reges in hoc ipsum similes coronas mittebant; quo genere muneris hanc quoque lætitiã testabantur, ut affirmat Paschalius; consecit quodammodo præ lætitiã suas coronas in Alexandrum Pontificem numismatis propositi Author. At cum Antiquorum mos iste omninò cessaverit, eas percusso in are sparsit, ubique morem aliorum imitatus, quem numismata aliquot ostendunt, idest numisma Cæsaris in quo laurea corona cum vase Pontificali, & litno, Augusti, in quo laurea ob Cives servatos, & Quintilli Claudii fratris, in quo corona è lauro contexta cum lemmate TEMPORVM FELICITAS.

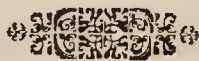
Lib. 2. cap. 11.

Apud Augustinum.
Y. a. 4. n. 13.
Tab. 16. n. 6.
Tab. 63. n. 2.

An non lætari debuerat Christianus Orbis uniuersus, cui talis Pastor moderabatur, jure *optimi* cognomen tum præsertim adeptus, cum re frumentaria restituta, ovibus sibi commissis à Deo uberiori in campo alimenta præberet, præclari hujus beneficii perenne monumentum extat in nummo argenteo in usum pecuniæ anno 1690. signato, in quo Boves terram aratro proscindunt. Illud excogitavit vir clarissimus Raphael Abbas Fabrettus Vaticanæ Basilicæ Canonicus, & omnigenæ eruditionis antiquæ, cum primis, tum sequester, tum erogator, adiectique lemma. RE FRUMENTARIA RESTITUTA. Pastorem optimum, pariter Alexandrum celebravit aureis caracteribus expressum elogium in castro doloris, quod in Basilica Vaticana post ejus mortem erexerunt. Illud est hujusmodi.

MAGNIFICENTIAM FVNERIS PONTIFICIS
IN IIS QVÆ DESVNT VIATOR ADMIRARE
SVMPTVARIIS ENIM LEGIBVS LAVIS
PLVRIMA ILLIVS ORNAMENTA RESCIDIT ALEXANDER
QVI VECTIGALIBVS QVA LEVATIS, QVA REMISSIS
QVORVM REDEMPITIO
QVADRAGIES CENTENIS MILLIBVS NVMMVM
STETISSET
INSTAVRATO AD PROVINCIAS DITANDAS COMMERCIO
VT VITA ETIAM PERFVNCTVS
REIPVBLICÆ PRODESSET
SVI FVNERIS MVLCTAM DONAVIT.

Quandoquidem de Equitatu diximus, quo Summus Pontifex Basilicam adivit Lateranensem, haud supervacaneum erit animadvertere valde differre ejus pompam ab antiqua, qua Summi Pontifices procedere illic solebant: ejus ritus recensuit Marcellus electus Archiepiscopus Corcirensis in sectione secunda libri primi Rituum Ecclesiasticorum, in qua agitur de Ordinatione, Consecratione, & Coronatione Summi Pontificis; in ea Processione Pontifex sacra veste indutus, & Tiara reclusus e quitabat, seu sella vehebatur à validis Pontificis familiaribus sustentata; hæc autem pompa in qua Pontifices sacro habitu induti, paludati, & insulari die coronationis ad Lateranum procedere solebant (ait Mucantius in Diariis Gregorii XIII.) *ultimo est habita à Leone X.* „ & cum omnibus suis circumstantiis observata fuit, deinde pro majori commoditate, tum etiam „ propter nimiam impensam relicta est, licet revera nobilissimum spectaculum, & „ tanto Principe dignum esset. Ejus ritum percurrat curiosus in volumine à nobis superius citato.

❁ III ❁

NON PRAEVALEBUNT.

Numismatis hujus expressio Romanam Ecclesiam in muliere designat, in bellva septem capitibus armata Turcicas acies Ecclesiasticae ditioni insidiantes; illas prophético calamo descripsit S. Joannes in Apocalypsi cap. decimo tertio scribens, *Et vidi de mane Bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornu ejus decem diademata, & super capita ejus nomina blasphemiae, & Bestia, quam vidi similis erat Pardo, & pedes ejus sicut pedes Ursi.* Quam benè hæc omnia Turcarum Genti conveniant demonstrat nos Cornelius à Lapide; nos à suscepto itinere ne divagemur, mulierem dimicantem observamus; bellvam illam veneno turgidam transfigere conatur Cruce, quam tali loco intendit dextera, sinistra obiciens clypeum in quo stemmata gentilitia Alexandri VIII. præfulgent, ut scilicet tali expressione declaret, se præfidiis etiam providi Pontificis munitam contra rebelles pugnare, animos interim ad dente Divino Spiritu, qui cælesti lumine ejus caput irradiat. Octavus enim Alexander ut Optimi Pontificis partes impleret, & à nullo Venetæ Republicæ Heroe in Turcas insensissimum vinceretur; vix ad Pontificatum evectus, quatuor millia Militum conscripta ære Ecclesiastico, usque ad littora, ubi navim conscenderent obtulit Republicæ, ut Euboicæ insulæ expugnationem repeterent, sine qua magno periculo expositum in peloponeso Christianorum imperium videbatur, facultatem præterea indulsit militibus scribendi in ditione universa Pontificis, quæ staret contra Barbaros propugnaculum Christianorum; prædia insuper Abbatie S. Mariæ de Carceribus Monachorum Camaldulensium in agro oppidi Estensis Venetæ ditionis motu proprio laicis venalia esse concessit ad stipendia militum adversus Turcas, tranlatis Monachis ad alia cœnobia ejusdem Instituti. Obtulit etiam sexcentos cados nitrati pulveris, triremes instrui jussit Melitensium, atque Etruscas, & Lygures excitavit; nec solum ad Turcas, sed ad monstra hæresum extirpanda auxilia præbuit Alexander, cum trecenta nummorum millia Jacobo Regi Britannie Fidei Catholice defensori designavit.

In Apocal.

Pelat. pag. 207.

Idem pag. 208.

Cap. 33. 23.

Quid mirum si tantis munita præfidiis Romana Ecclesia, dum armato milite præliabatur fausto vaticinio augurari sibi vicorias poterat verbis olim à S. Isaia prolatis, **DOMINUS REX NOSTER IPSE SALVABIT NOS; LAXATI SUNT FUNICULI TUI, ET NON PRAEVALEBUNT.** Effluere hæc verba ex ore mulieris finguntur in numismate, modo quidem apud recentes Sculptores defuncto, quamvis olim à multis optime notæ usurpato. Unde nam ille primùm emanarit affirmat Anonymus Author in quodam libello Gallicè conscripto, cui titulus *Nomes des Pintres les plus celebres, & plus consusanciens, & modernes*, ejus generis scriptiones primùm usurpasse Pictorem quemdam nomine Bonamicum, seu Bufalmaccum; Philippus tamen Baldinuccius, Pictori Cimabue illas attribuit, additque Pictorem quemdam nomine Brutum à Bufalmacco Pisis didicisse anno 1310. ejusque consilio verba aliquot addidisse tabulæ in qua ille querebatur S. Ursulam cum Sociis Virginibus à se depictam; non tamen aequali peritia, ut picturas Bufalmacci æmularetur, hic enim tali arte res coloribus exprimebat, ut vita propemodum frui viderentur; numisma autem est primæ magnitudinis fufum anno 1690. ut appositi numeri indicant, & in parte, quæ Alexandri effigiem demonstrat. Æncum vidi in ædibus Eminentiss. Card. Carpinci S. D. N. Vicarii, de cujus tum ocio, tum negotio, tum etiam domicilio diceret Tullius ut olim de Villa Varronis, *Studiorum est diversorium, in quo jam Populi Romani monumenta Majorum, omnis sapientia ratio, omnisque doctrina resstantur*, scripsit hoc elogium eruditissimus Abbas Franciscus Blanchinus in luculenta epistola de lapide Antiatini Romæ impressa hoc anno 1698. pag. 10.

Nelle notizie del Disegno pag. 26.

DOMINI EST ASSUMPTIO NOSTRA.

+ **O**pus admirabile dignumque magnificentia Alexandri VII. in Basilica Vaticana ex ære extractum, ut Principis Apostolorum Cathedra loco magis conspicuo emereret, sicuti numisma hoc representat, ita etiam eximiam Alexandri VIII. sapientiam explicat, tum in ipsa Cathedre expressione, tum in lemmate apposito DOMINI EST ASSUMPTIO NOSTRA. Illud ex Psalmo octuagesimo octavo, cum Regio Propheta pronuntiando Pontificiam dignitatem, & auctoritatem à Deo conferri sapienter docuit, quando enim Sacer Purpuratorum Patrum Senatus, aliquem in Pontificem Romanum eligit, illi non communicat, nec Ecclesia per ipsos illi homini potestatem spiritualem, & jurisdictionem ut prave asseruit Ludovicus Ellics Dupius Sac. Theologiæ Parisiensis Doctor in dissertationibus historicis de antiqua Ecclesiæ disciplina impressis Parisiis anno 1686. & jure merito confixis à Sanctissimo D.N. Innocentio XI. speciali Decreto, sed tantum designat virum, cui Christus ex vi primæ institutionis concedit Pontificiam potestatem, id est tantum designat, & constituit virum, qui succedat indignitate à Deo instituta, eodem profus modo, quo instituta est, & sine auctoritate, vel potestate illam immutandi, augendi, vel diminuendi, ut explicat P. Suarez lib. 2. adversus Regem Angliæ cap. 2. num. 16. unde licet interveniat actio humana, hoc non satis est, ut non detur immediate à Deo illa dignitas, sic dignitas Apostolatus data est Matthiæ immediate à Deo, & tamen data est interveniente actione aliqua Apostolorum; atque hic modus quo ad Pontificiam dignitatem servatus est in veteri lege; Deus instituit Summum Pontificatum in Aarone, & voluit ut esset Summus Pontifex, qui per carnalem generationem ab Aarone traheret originem cum jure Primogenituræ, ita in Lege nova Christus instituit Summum Pontificatum in Petro, & voluit ut transfret ad personam illam, quam Ecclesia designaret pro Successore Petri; non præscripsit autem modum eligendi sed hunc reliquit arbitrio Ecclesiæ, quæ juxta temporum differentias decerneret modum aptiorem, ad præciendam ambitionem, ad impediendam Schismata, & ad personam digniorem in Sede Petri collocandam, unde hominum actio, quæ virum designat, non tollit quominus dignitas Pontificia immediate conferatur à Deo rationem assignat eximius Doctor Suarez dicens, quia semper confertur, ex solius voluntate Dei cujus signum est, quia integre, & immutabiliter, pro ut instituta est confertur, & quia successio etiam in eadem potestate ab eadem institutione originem habet, ideo enim in lege veteri per generationem carnalem in Pontificatu succedebatur, quia ita à Deo ipso institutum erat, nunc autem designatio personæ alio, magisque spirituali modo fit, quia Ecclesiastica traditio docet, ita esse à Christo institutum, qui modum electionis seu designationis personæ Vicario suo definiendum commisit.

Id exemplo naturali explicari potest, nam ut homo, generat hominem, non producit animam rationalem, nec illam infundit corpori, sed solum generat corpus & disponit materiam cui Deus infundat animam rationalem, quam per creationem ipse ex nihilo producit; sic ergo eligentes Pontificem non causant ejus potestatem spiritualement, nec illam communicant ipsi, sed solum designant personam cui Deus communicat potestatem spiritualement, & auctoritatem Pontificiam à se institutam.

Hanc ipsam potestatem doctissime significavit Alexander VIII. expressione Cathedre, in qua D. Petrus sedit Romæ, sciebat enim optimè copiosam legentem titulum, quæ suppeditatur ex clogiis, quibus Concilia, & Patres, ac probati Doctores decorant Sedem Apostolicam, & Cathedram B. Petri, omnia illa directè cadere in Romanum Pontificem ejusque auctoritatem, etiam si metonymicè continens, pro contento, & sedes, ac Cathedra pro sedente usurpetur: luculenter hæc demonstravit P. Theophilus Rainaudus in corona aurea super Mitram Romani Pontifi-

Pontificis prænotatione tertia. Sicut igitur certum est potestatem docendi infallibiliter propriam esse Romani Pontificis, illamque indicari nomine Cathedræ S. Petri ita pariter suam dignitatem solius Cathedræ expressione in numismate doctissimus Pontifex adumbravit.

Addidit insuper sub Columbæ specie Spiritum Sanctum illi imminentem, ut nostræ fidei documentum confirmaret; scilicet, Pontificem Romanum infallibilem esse Regulam, vivam, & unicum in rebus fidei, & sanctorum morum, cum ex Cathedra utilia dogmata pronunciat Spiritu Sancto affante, qui summa veritas est. Insuper Pontificem summum accipere potestatem non ab Ecclesiâ, seu ab Ecclesia derivari potestatem in Pontificem, ut temere falsoque docuit supracitatus Dupin, sed immediate illam accipere à Deo; nam si ab Ecclesia collectim sumpta, seu à communitate Christianorum accipit Romanus Pontifex potestatem, & autoritatem suam profectò Ecclesiæ collectim sumptæ convenit instituire Sum. Pontificem, & illi dare totam autoritatem, quam habet; at hoc est plane falsum, quia si illi conveniret, vel conveniret autoritate propria, vel autoritate superioris hoc illi committentis; neutro autem modo illi convenit, non quidem autoritate propria, quia potestas Pontificia includit aliquid excedens omnem potestatem humanam, nempe potestatem solvendi, & ligandi in foro interno, ita ut quod ipse solvit in terra sit solutum in celo, & quod ligaverit in terra sit ligatum in Cælo, & includit etiam potestatem liberandi à pœna debita in foro Dei per concessionem indulgentiarum: nequit autem Ecclesia autoritate propria instituire id quod excedit omnem potestatem humanam. Neque item autoritate sibi commissa à superiore nempe à Christo, sicut enim Christus fundans Ecclesiam non dedit communitati Apostolorum autoritatem eligendi caput, quod vice ipsius Christi post ejus Ascensionem in Cælum gubernaret Ecclesiam, sed ipse Christus immediate elegit Petrum in sui Vicarium, qui loco ipsius visibiliter gubernaret Ecclesiam, ita non dat nunc communitati Christianorum autoritatem instituendi Pontificem, qui succedat Petro in regimine Ecclesiæ, sed ipse per se immediate concedit Romano Pontifici munus, & potestatem Vicarii Sui, sicut ipse immediate concedit Sacerdoti potestatem Corpus suum consecrandi, & ratio à priori allata à supracitato Authore, est quia illam potestatem instituire propria autoritate, qua aliquis utitur, ut Vicarius alicujus Domini ad nullum alium pertinet nisi ad illum Dominum, cujus ille, qui tali potestate utitur, est Vicarius, sed potestas Papæ, de qua loquimur, est potestas, qua ipse Papa utitur ut Vicarius Christi in terris, ergo istam potestatem instituire ad nullum alium pertinet nisi ad Christum.

Præterea hoc ipsum probatur ex plenitudine potestatis convenientis Romani Pontifici, quia si Papa acciperet potestatem suam Papalem, ab Ecclesiâ, Ecclesia posset potestatem illius limitare; ad illum enim pertinet limitare facultatem, qui facultatem concedit; quare si Ecclesia communicaret autoritatem, & potestatem jurisdictionis Romano Pontifici, posset etiam illam limitare, unde ad placandam discordiam inter Romanum Episcopum, & Episcopum Constantinopolitanum posset unum constituere Papam Occidentis, & alterum Orientis, similiter si totus Orbis Christi fidem esset amplexus, posset disponere Ecclesia, quod unus præficeretur uni emisphærio, alter alteri. Afferere autem, quod Ecclesia hoc possit facere esset manifesta hæresis, ut inquit Pater Salméron tom. 4. comment. in Evang. 3. part. tract. 5. „ Quia Christus (inquit) unum caput, & singularem „ tantum monarchiam instituit, & sicut est Salvator omnium hominum, sive „ illi ad Orientem Solem spectent, sive ad Occidentem, sive in nostro „ hemisphærio vivant, sive in alio nobis opposito, ita Vicarius ejus, qui eum „ refert in terra, unus tantum esse debet, quia repugnat esse duos, & utrumque „ summum, eum Christus unum tantum summum constituerit, quare ut citato eo tractatu probat late P. Salméron, non Juris humani, sed Juris Divini est, ut unus sit Ecclesiæ supremus Pastor, & Rector, quod sapienter probat etiam Bellarminus lib. 2. de Rom. Pont. cap. 12.

Intelligis igitur lector ex his quæ breviter indicavi, quam profundæ sapientiæ documenta subministraverit egregiè cordatus Pontifex Alexander VIII. *virtutum omnium, & Antiquorum plane mo-*

Apud Rey-
naud. de co-
ron. Pontif.
subnot. 7.

277. 7. 1.
mibi 369.

De Cryptis
Vatic. pag.
272.

ne morum, in quo gemina literatura nobilitatis venustissime inoculat, in numismate ejus Consilio pro erogando Presbyterio cussio, quod inter cetera loco doctissimi voluminis censendum est.

Similem modum Cathedram Pontificiam cum Spiritu Sancto in specie Columbe illi imminente apud Veteres adhibitum lapis antiquus contestabatur, quem anno 1631. à se repertum narrat, cum tali sculptura Franciscus Maria Torrigius, eo in loco ubi Constantinus Magnus Imperator sepulchrum excitavit D. Elenæ propè Basilicam SS. Petri, & Marcellini, ut narrat Anastasius in vita Sylvestri, & Adriani Primi Pontificum tertio ab Urbe lapide in via Labicana, de qua Basilica erudite scripsit Illustrissimus Præsul Joannes Ciampinus de Sacr. Edificiis cap. 8. apparent adhuc ejus vestigia in ruderibus, quæ vulgus appellat *Torre Pignattara*; nobile monumentum talem lapidem fuisse ait Torrigius, Veritatis, quam innumis apud antiquos Christifideles certissimæ etiam à Regio Propheta prænuñciat cum dixit in Psal. quadragesimo sexto.

Psal. 46.

Deus sedet super Sedem Sanctam suam sedet enim ille super Sedem Sanctam suam in hac Ecclesia per Ecclesiastica Sacramenta (juxta explicationem doctissimi Archiepiscopi Jacobi de Valentia) & in caelesti per gloriam.

Hujusmodi Antiquorum Christianorum axioma clarius innotescit ex Veteri gemma, quæ servabatur penès Ludovicum Compagnium, virum antiquarum rerum studiosissimum. Ejus eruditam explicationem vulgavit Hieronymus Alexander Junior referens in duobus locis naviculæ in gemma expressæ insculptam esse Columbam, nempe in summo naviculæ malo, in quo navigationis explorator poni solet, & aliam in puppi naviculæ insidentem, ut scilicet indicaretur, Spiritum Sanctum, cujus Columba Symbolum est, Ecclesiam non solum regere, sed tanquam speculatorem pro ipsa excubare, proinde altera Columba proram, altera puppim, aspicit, ut vigilem Dei oculum demonstraret ipsi Ecclesiæ undique prospicientem, quemadmodum res hominum summus ipse universitatis Opifex, & moderator non regit modò, & gubernat, sed, ut ait Prudentius.

Speculator adsat desuper

Qui nos diebus omnibus

Altusque nostros prospicit

A luce prima in vesperum.

SPIRITVS CONSILII.

Cap. 11. 2.

Spiritum Sanctum sub Columbe specie juxta Antiquorum morem exprimens in numismate Alexander, illum SPIRITVM CONSILII appellat cum Isaja dicente, & requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus Sapientia, & intellectus, Spiritus Consilii, & Fortitudinis. Sapientissimus Alexander, virtutem prudentiæ Pontifici Summo esse pernecessariam, ut naviculæ Petri clauum optime regat, Divini Spiritus Consilia estagitat, nam Consilii donum, est penè idem, quod virtus prudentiæ Christianæ (puta ejus pars, & actus prudentiæ, ut docet Noster Cornelius) quæ unà cum fide infunditur omnibus Christifidelibus in Baptismo, qua omnes actiones honestè dirigimus. Hinc ethnici etiam consilio Deum Consum præfecerunt, sed stultè. Plutarcus in Romulo dicit repertam ab eo aram eonditam sub terra in circo, eique nomen indidisse Conso, à consilio, aramque ipsam reliquis latere temporibus, in equestribus verò certaminibus aperiri, unde de ea Terullianus lib. de spectaculis ara (inquit) Conso illi in circo defossa est ad primas metas sub terra, cum inscriptione hujusmodi, Conso consilio, Mars Duello, Lares Comitio potentes.

Opponitur etiam hoc doctissimi Pontificis numisma contra Amesium Belarmini audacem Antagonistam, qui inter axiomata, quæ ingerit asserit, Ecclesiam nullam rem novam autoritate sua posse instituire; innuit enim Spiritus Sancti, atque Pontificis expressione qui caput est Ecclesiæ, in uno eodemque numismate facta

facta sanam doctrinam, videlicet, verum quidem esse in bono sensu Ecclesiam nullam rem novam instituire posse autoritate sua sola, quia Ecclesia, nec sola loquitur, nec sola decernit quicquid jubet novi, dicente Christo *Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris Vestri qui loquitur in vobis*, undè in consilio primo Hierosolimitano, Ecclesia in Spiritu Sancto congregata, eum novum decretum formaret de Legalibus amplius non servandis, in ipso decreti limine Spiritus Sancti auctoritatem, quo regebatur preposuit. *Placuit, seu visum est Spiritui Sancto, & nobis*. Authenticum sane decretum, cujus inspirator est Spiritus Sanctus Doctor omnis veritatis ad id promissus à Christo, Rectorque eorum, quos ipse met posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, & multo magis dicendum de Summo Pontifice videlicet Romano, nec de solis Aopstolis accipiendum, qui in perpetuum non essent in carne mansuri, ut notat S. Augustinus in Psal. 47. nam Spiritus Sancti afflatum Dominus Ecclesie sue promisit æternum, *ut maneat vobiscum in æternum Spiritus veritatis, & docebit vos omnem veritatem*. Quamobrem Pontificem pro Tribunali sedentem novas sancire leges à Spiritu Consilii edoctum, qui Spiritus veritatis est, legitime posse, contra Hæreticorum dogmata declarat propositum doctissimi Alexandri numisma.

❁ VI ❁

S V A V I T A T E .

VAs in quo thus reponitur inter mysteria sacra, illud thuribulum dicimus cum Alciño. Porm. 2. 4

*Hic quoque Thuribulum capitellis undique cinctum
Pendens de summo fumosa foramina pandens
De quibus ambrosia spirabunt Thura Sabæa
Quando Sacerdotes missas offerre iubentur.*

Joannes de Janua eam vocem Thuribulum affirmat à *Tibus*, & *Eolus* componi, vel quod ibi Thus crematur, vel quod thusis *bolos* idest morsellos cremat. Ita nugari recentioris ætatis Grammaticos ait D. du Cange in suo Glossario: quod verum est enarremus ex D. Thoma, scilicet thurificatione, seu incensi oblatione, haud nos uti quasi cæremonialia præcepto legis, sed sicut Ecclesie statuto; sanè thurificatione ab ipsis Ecclesie primordiis instituta fuit, & in hunc usque diem usu recepta, & S. Jacobus in principio liturgiæ orationem edidit, dum incenditur thus, & plura legimus in Pontificali de benedictione thusis, ea autem thurificatio docente D. Thoma 3. par. quest. 83. art. 5. fit primum ad reverentiam loci, & Divini officii, ut si fuerit in loco odoris foeditas, thure incenso depellatur, & qui adsunt odoribus lætis mulceantur, sicuti apud Antiquos Ara seu arcula ante mortuum poni solebat, in qua odores, vel incendebantur, vel servabantur teste Festo, ut scilicet (ait Kiremannus de funere Rom.) *Fator à corpore mortuo. arceetur*. Acerram illam vocabant, sic Ovidius 4. Fall. 3. Par. quest. 83. art. 3.
 Pag. 94.

Cumque meri patera thusis acerra fuit.

Et in mctam. 152. *Dantque Sacerdoti custodem thusis acerram.*

Alias causas addit etiam idem S. Doctor Angelicus, & alii apud Joannem Stephanum Durante de Ritibus libro 1. cap. 9. non enim nobis licet in presertiarum omnia percurrere, sed tantum causam investigare, ob quam sapientissimus Pontifex in percusso numismate voluerit thuribulum exculpere; eam haud unicam fuisse mihi suadet ipsius Pontificis sapientia, & primò quidem potuit illud insinuare, quod Philo Episcopus docuit explicans verba Cantorum, ex aromatibus, myrrha, & thusis, moneri omnes per thurificationem, ut ad cælestia omni desiderio ascendant, depulsis à cordis cubiculo importunis cogitationibus, rejectisque curis omnibus, & studio rerum caducarum, cor suum, ignitum veluti thuribulum eorum Deo odoratissimum facientes in quo quidem corde, eum per amorem virtutes colligunt, quasi carbonem in thuribulum congerunt, quibus se ipsam mens in conspectu Dei igne charitatis accendat, dum

,, dum ferventes, & mundas orationes ad Deum emittit, quasi fumum aromatum
 ,, ex thuribulo exhalat, ut coram sponso suavitate redoleat, & proximos quosque
 ,, ad ejus amorem per bona exempla convocare non desinat; hæcenus cum
 Philone. Aliam causam suggerit S. Joannes Chrysostomus in secundam epist. ad
 Corinth. super illud Christi bonus odor &c. Dicens. *Tamquam thuribulum Re-*

Hom. 6 in
Apoc.

gium sumus, Cæleste unguentum ac spirituales fragrantiam, quod quod gentium per-
gamus redolentes. Quod si singulis Ecclesiæ Pastoribus id convenire S. Christo-
stomus arbitrabatur, multo quidem magis Summum Ecclesiæ Pontificem decere
quis neget. Ipse enim Dominus Jesus factus est (ait S. Augustinus) Thuribulum,
ex quo Deus odorem suavitatis accepit, & propitius factus est mundo, quia obtulit
se ipsum in odorem suavitatis, & idem S. Augst. Serm. 98. de temp. vide quomodo
verus Pontifex Jesus Christus assumpto thuribulo carnis humana, & superposito igne
Lib. 3. c. 18 altaris, adiecit etiam incenso, qui est Spiritus immaculatus &c. & Amalarius Fortu-
natus, thuribulum Corpus Christi significat, in quo est ignis, scilicet Spiritus Sanctus,
ex quo bonus odor procedit, quem unusquisque electorum ad se vult rapere.

Binas hinc in thure incenso propitietates agnosco, siquidem ejus odore suaviter
 omnes allici, ipsiisque odorem ab omnibus facile intelligi, & libentissimè hauriri.

Non sic loquela, quam surdi non agnoscunt, neque eadem ubique locorum
 percipitur, atque ex his binas Magni Principis virtutes significari autumo, quæ
 in Alexandro VIII. maxime enituerunt; Princeps enim eum se amabilem reddidit,
 amorem omnium exigit sibi que suaviter vindicat, dicente Ovidio *ut ameris ama-*
bilis esto, nec aliquid in rerum universitate detegi potest, quod omnium animis,
 distinctisque inter se rationibus sit communior quam amor, quem maxime morum
 suavitas, comitas, & beneficentia conciliant. Quamobrem, si tantum Pontificem
 alloqui per Apostrophem liceat, verba Plinii uturpabo Trajani Imperatoris laudes
 celebrantis. *Vidisti oppletas undique vias, augustumque tramitem relictum tibi,*

In Romæ
cap. 22.

(cum scilicet ad Lateranensem Ecclesiam triumphali pompa delatus fuisti alacrem
hinc atque inde Populum ubique per gaudium paremque clamorem, tam equalis ab
omnibus ex adventu tuo latitæ percepta est, quam omnibus venisti. Nec quicquam in
te mutavit fortune amplitudo, nisi ut prodesse tæ animumdè posses, & velles. Inde
alii se satis vixisse te viso, te recepto, alii nunc magis esse viveantem prædicabant.

Plin. in præ
fata hist. ad
Tit.
Idem ibidè

Nihil autem in Alexandro VIII. fortuna muravit, nihilque inter privatam,
 & Principem intererat, nisi quod Pontifex à pluri bus amabatur, nam & plures
 amabat, quod de eodem Trajano Plinius enarrat; hinc Populorum subiectorum
 obedientia, Principum, Regumque veneratio; & quis terror valuisse efficere,
 quod reverentia sui effecit. *Infidelis recti Magister est metus (ait Plinius), Fidelis*
ac tenacissimus probitatis custos est amor, legumque suavitas, quas amantiſſimus,
& mitissimus Princeps promulgat. Ex uno discè omnes; Artificibus, & Civibus
 Romanis interdixit insignia Principum, ipsiusque mer Pontificis exponere supra
 liminaria Domorum, ne sub umbrâ picti Principis libido morum grassaretur,
 ac delicta exultarent impunita. Quid suavius hac lege ad coercendos impro-
 borum mores, hinc illi criminibus omiſſis poenarum vitarunt acerbitates.

Palat. 206.

Omittenda etiam non est alia ratio, ob quam thuribulum vapores odoratos
 emittens insculpere huic numismati jure potuit Alexander, in utraque litteraturâ
 Sapientissimus Pontifex.

Flavius Joseph Hebreus de Bello Judaico lib. 6. cap. 6. loquens de Templo
 Salamonis ait, Habebat candelabrum, & mensam, & thuribulum, atque de
 ,, thuribulo addit; thuribulum autem per tresdecim odores, quibus replebatur ex
 ,, mari, & inhospito, & inhabitabili designabat, omnia Dei esse Deoque servire;
 cur autem ambigendum crit tantum Pontificem in pari symbolo se ipsum ac omnes
 sibi subiectos excitasse, ut sese suaque omnia Deo litarent, sincerisque amoris
 igne holocausti loco in odorem suavitatis offerrent? Memorant acta Pontificum
 præsertim ab Anastasio conscripta, à pluribus aurea thuribula in hujusmodi obse-
 quii signum, ut mihi suadeo, in confessione S. Petri collocata fuisse, quæ referent
 Torrigio *Thuribula Apostolica* dicebantur, in quibus accensæ flammulæ ardentem
 amorem Sanctorum Pontificum explicabant.

De Cryptis
Vatic. pag.
469.

❁ VII ❁

MVNIT ET VNIT

Z Onam signis Cælestibus exornatam, quam sol annua periodo percurrit, delineavit in numismate Author ignotus, cui pro lemmate hæc verba apposuit, MVNIT ET VNIT, idest munit cingendo globum, quem expressit, & unit copulando ejus medietatem, quæ Cæleste Emispherium Syderibus plenum representat cum parte altera, semiglobum terraqueum indicante. Quid tali symbolo indicare voluerit, tui ingenii perspicacitate assequi fortasse poteris eruditissime Lector. *Res enim ardua* (inquit Plinius) *versutis novitatem dare, novis* In epist. ad Titum præfat. not. hist. *authoritatem, obsolescit nitorem, obscuris lucem, & dubiis fidem*, quod licuit usurpare in plurium numismatum elucidatione. Dicam tamen, quod ratio, & conjectura suggerit. Scilicet eo numismate proludi posse ad gentilitia stemmata inclytæ Familiæ Ottobonianæ; Apparet enim in illis Zona transversim ducta, sub qua unitur campus colore viridi, & ciano bifariam dissectus; itaque potuit cæneus color cælum indicare, viridis autem tellurem. An ulterior in hac expressione tanquam ænigmatico symbolo præclusa significatio fuerit ignoro. Non tamen omittam ejusmodi inscriptionem optimè enunciari posse de Summo Pontifice Alexandro VIII. in gentilitio stemmate adumbrato. Sicut enim Tellurem Cælumque MVNIT ET VNIT hæc Zona, ita Terram cum Cælo Alexander univit, cum Pontificia sibi à Dco concessa potestate B. Laurentium Justinianum inter Sanctos adscripsit, cujus rei enarrationem aliud numisma proponet.

❁ VIII. IX ❁

EXEMPLVM DEDI VOBIS.

Duplici numismate ablutio pedum exprimitur, quam Salvator antequam + sacram Eucharistian institueret, suis Discipulis fecit, ut eos ad sui imitationem excitaret. Sub aliis Pontificibus cusa ejusmodi numismata vidimus, eademque, diximus feria quinta majoris hebdomadæ distributa tredecim Pauperibus, quorum pedes Summus Pontifex singulis annis solet ablucere, solemnî Ritu, de quo cum satis alibi dictum sit, neque peculiare aliquid occurrat, quod ad historiam referatur, ad alia progredimur.

❁ X ❁

NOSTRA FELICITAS.

In typo hilaris læminæ, folio insidentis, felicitas hominis representatur, caduceum dextera manu tenens, cornu Amalthæe sinistra, in hoc ubertatem in illo pacem, & tranquillitatem significat. Fabulosa Deorum historia, & c. 4. de Civit. c. 18. pag. mibi 343. pag. mibi 204. *hec etiam Dea* inquit Sanctus Augustinus, *ædem accepit aram meruit, sacra, & congrua persoluta sunt*. Tali pacto illam ab Antiquis depictam refert Pater Franciscus Pomey in Pantheo Mythico, probarique numismate Juliæ Mammææ Materteræ Heliogabali Imperatoris, affirmat Cæsar Ripa in sua Iconologia, cum Epigraphæ FELICITAS IVBELICA.

Ea felicitate Populum Romanum frui sub Alexandro VIII. asservit, qui numisma propositum in ejus obsequium promulgari curavit, id satis confirmat numisma à nobis sub numero II. propositum, quod titulum profert OPTIMO ORBIS PASTORI. Res frumentaria restituta magis confirmat.

Quod si Ægyptus alendis augendisque seminibus, ut cum Plinio loquar, ita De Trajan. cap. 30. glo-

gloriata est, ut nihil imbribus Celoque deberet, siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quam quas ipsa devexerat, tantis segetibus inducebatur, ut cum feracissimis terris, quasi numquam cessura, certaret. Sic sub Pontifice Alexandro Romanus Populus fertiles annos gratasque terras expertus, agnovit sibi hand esse necessarium Ægyptum ob annonam, quæ providi Pontificis cura uberrimè redundavit, & se Ægypto posse, at se Ægyptum carere non posse.

Actum penè erat de fecundissimis arvis, pudebat sterilitatis insolitæ, cum pariter ab Alexandro ejus necessitatibus pudorique subuentum est. Quamobrem, cum tanta esset in publicam felicitatem intenta bonitas, ac juvandi propensio, omnibus triste aliquid passis ad remedium salutemque sufficeret, ut ille sciret.

Perenne ejus bonitatis monumentum Roma fruitur in aqua à Paulo V. olim è lacu Brachianensi adducta, cujus fonti inscriptionem suprâ laudatus Abbas Raphael Fabrettus eleganter adiecit his verbis.

ALEXANDER VIII. OTTOBONUS VENETUS P. M.
PAVLI V. PROVIDENTISSIMI PONTIFICIS
BENEFICIUM TUTATUS, REPURGATO SPECV,
NOVISQUE FONTIBVS INDUCTIS RIVOS SVIS
QVINQUE LABRIS OLIM ANGVSTE CONTENTOS,
VNICO EOQUE PERAMPLO LACV EXCITATO RECEPIT
AREAM ADVERSVS LABEM MONTIS SVBSTRVXIT,
ET LAPIDEO MARGINE TERMINAVIT
ORN AVIT QVE
ANNO SALVTIS MDC LXXX.
PONTIFICATVS SVI SECVND O.

An non in partes publicæ felicitatis revocandæ erunt Alexandri dotes, ac gesta, quæ Elogium in Castro doloris appictum referens publicæ felicitatis patientem à se amissum deplorare, tali pacto Populo Romano suavit.

I.

MARCI PATRIS, ET AVORVM VIRTVTEM
IN GRAVISSIMIS EVROPÆ REBVS TOTIES EXERCITAM
PRINCIPVM CALCULO, CIVITATVM DECRETIS PROBATAM
SVPERGRESSVS EST ALEXANDER
SECVRITATIS PVBLICÆ
VOTO, ET MINISTERIO SVSCEPTO
VRBEM, ET PROVINCIAS
SVIS OLIM CONSILII A LVIS EXCIDIO
PIIS MODO PRECIBVS, OPE,
ET IMPERIO A PERICVLO VINDICATAS
DILIGENTIA SOLERTISSIMA CVSTODIVIT
OCTVAGENARIO MAIOR
EMERITIS TOT ANNORVM,
ET LABORVM STIPENDIIS
NVLLVM DIEM,
NE SVPREMVM QVIDEM REIPVBLICÆ NON IMPENDIT
RATVS NON MAGIS DECERE CÆSAREM STANTEM
QVAM ECCLESIAE BONO SERVIENTEM
PONTIFICEM MORI.

2.

IN SVBSIDIVM BELLIS SACRI
 ARMIS, AVRO, LEGIONE, TRIREMIBVS TRANSMISSIS
 TRHACES EPIDAVRO ELYMA, AVLONE
 SVA OPE SVBMOTOS VIDIT
 LITERARVM SACRARVM COPIAS ADAVXIT
 BIS MILLE ANTIQVIS CODICIBVS SVA PECVNIA COEMPTIS
 ET EX REGIA CHRISTINÆ
 IN VATICANAM BIBLIOTHECAM ILLATIS
 APOSTOLICAM DOCTRINAM, ET IVRA
 TOTO VITÆ CVRSV, FIDELITER ASSERTA
 LONGANIMITATE, STVDIO, LABORE
 CONSTANTIA DEMVM DEFENDIT SVA
 PACEM, ET VERITATEM ADDVCERE
 CONATVS AD OSCVLA
 CONTENDIT IN CÆLVM VT INDE PROSPICERET.

3.

AD ECCLESIE TVTELAM A DEO VOCATVS ALEXANDER
 EXPERIMENTO ANNORVM SEXAGINTA
 QVOS ORBI IMPENDERAT ANTEQVAM PRÆESSET
 MATVRVS VIDEBATVR IMPERIO
 VRBINI MODERATOR, ROMANÆ ROTÆ DVODECIMVIR
 DOCTISSIMVS, INTEGERRIMVS,
 DECISIONIBVS EDITIS CLARVS
 BRIXIENSI EPISCOPATV SVMMA
 CVM LAVDE PERFVNCTVS
 QVINQVE MAXIMIS PONTIFICIBVS
 AD CONSILIA ADHIBITVS
 IN OMNIA FERE PATRV COLLEGIA COOPTATVS
 PONTIFICII MVNERIS TYROCINIVM
 CVMVLATE COMPLEVERAT, ALIORVM VOTO
 SED NON DVM SVO
 SIBI ENIM MINIME FIDENS
 VT CÆLESTI PATROCINIO SE PENITVS ADDICERET
 NOVOS ORBI PATRONOS RITE INVOCAVIT

4.

ADITV FACILIS, FAVORE PROMPTVS COMES ALLOQVIO
 VTILIA DARE LIBERALITER NOVERAT
 NOXIA NEGARE BENEVOLE
 STIPENDIA E PVBLICO IVDICIBVS REDDIDIT
 NE CRIMINVM PRETIA A POPVLIS QVÆRERENT
 VT VRBIS TOTIVS PERVADENDÆ SÈCVRITAS
 TANTA IVSTITIÆ SIT, QVANTA EST PRINCIPI
 DEBITAM LIBERTATEM FELICITER IMPETRAVIT
 REM FRVMENTARIAM ITA RESTITVIT
 VT INGENTIA, QVÆ FVERANT ÆRARII COMMODA
 POPVLI FIERENT COMPENDIA
 DEI SIMILLIMVM EXIBENS PATREM
 DVM SALVTEM PRÆSTAT, ET COPIAM.

Tom. II.

X x 2

ADDITO

ADDITO IN VATICANO SAPIENTIAE PAVLO
EX REGIIS CHRISTINAE THESAURIS.

LEgimus in superiori inscriptione Alexandrum VIII. Literarum Sacrarum copias adauxisse, bis mille antiquis Codicibus sua pecunia coemptis, & ex Regia Christina in Vaticanam Bibliothecam illatis. Hujus publici beneficii perenne monumentum fecit praesenti numismate Jo: Andreas Lorenzani, ut gratum obsequium erga tantum Pontificem, ac inclitam Reginam, à quibus beneficiis cumulatus fuerat, palam profiteretur. Artifex ille est peritissimus, & numismatum amantissimus, praecipue Pontificum, & Virorum Insignium, ac inter praecelara sui operis, & laboris monumenta, cum sit numismatum expressor optimus, veras Pontificum Romanorum effigies nuper arte sua fusoria representavit, palmum magnitudine aequantes, in quibus caeterisque fundendis operibus, adeo praecelatus est, ut illos veteres Romanos Artifices, vel aequet, vel superet.

Ut igitur clarior fiat numismatis elucubratio, revocandum huc est ex numismate Sixti V. per amplam esse in Palatio Vaticano Bibliothecam, quam toto Terrarum Orbe celeberrimam fecit Sixtus IV. adductis ex tota Europa voluminibus, & proventibus additis, unde emerentur libri, & Custodes, Scriptoresque Graeci, Latini, Hebraici, & Siriaci acrentur.

Extat Catalogus Bibliothecariorum Apostolicae Sedis apud Eminentissimum Caesarem Rasponum in libro 3. de Basilica Lateranensi cap. 16. ubi pag. 258. ait Panvinium narrare Joannem Papam XXII. fuisse Augustinianae familiae adscriptum, & amore erga eandem munera custodiendi Bibliothecam Palatinam Religiosis Viris ejusdem familiae concessisse, & illi primum adiectum Joannem Lemoviciensem Gallum anno 1316. Post annum 1463. mortuo Joanne Typhernate promotum ad Insulam Masensis Ecclesiae, Sixtus IV. omnia volumina transtulit in Vaticanum, ac illis Bibliothecam instruxit. Opus sane dignum Pontifice, ac Religionis Magistro Successores permovit, ut pro se quisque ejus dignitatem auferet. Sixtus deinde V. iterum illam perfecit, nam ubi aedium Pontificiarum longissimum a trium collis Vaticanis modice declivis, duo veluti cornua committit, novum ipse aedificium, quo atrium divideret, extruxit. Hic praeter Bibliothecam immensum conclave, cujus fornicem lateritia pilae, è medio surgentes sustinent, alia subeunt minora libris item referta; tum Librariis tum Custodibus, ipsique Bibliothecae Praefecto è Purpuratorum Coetu designato idonea cubacula paravit, ut eo scedere pro arbitrato posset, interiorum aedificii partem coloribus pictura convestit; ibi armaria prope Parietes libros dispersitos plures recondunt, Codices ibi sunt membrani manuscripti antiquissimi, adduntur & typis cusi; Adiecit Paulus V. Tabularium, in quo Pontificia diplomata continentur; Urbanus VIII. Palatini ad Rhenum ditone pulsi celebrem Bibliothecam Heidelbergae Germania Urbe translata, magno sumptu ornatuque composuit *latantibus codicibus* (ut ait verbis P. Donati) *quod mutatis fortunato velut exilio sedibus, è Calviniano impietatis Domicilio in Vaticanum nempè Asylum fidei confugerunt.* Ob id extat inscriptio

*De Rom.
lib. 4. cap. 9.*

ALEXANDRI VIII. 805

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
 COMPLVRA PALATINÆ BIBLIOTHECÆ
 VOLVMINA NOBILES HIDEIBERGICÆ VICTORIÆ MANVBIAS,
 GREGORIO XV.
 ET APOSTOLICÆ SEDIS
 A MAXIMILIANO BAVARIÆ DVCE DONATA,
 ROMAM ADVEXIT,
 OPPORTVNIS ARMARIIS IN VATICANO CONCLVSIT,
 LOCVM RVDEM ANTEA,
 ATQVE INFORMEM IN HANC SPECIEM REDEGIT,
 ET PERSPICVO SPECVLARIVM NITORE
 EXORNAVIT
 ANNO DOM. M. DC. XXIV.
 PONT. PRIMO.

Post Urbanum Alexander VII. multa Volumina addidit, Alexander demum VIII. cui datum fuit *Cor sapiens, & intelligens* Ecclesiastici parens documento, *Assumite disciplinam, & copiosum aurum possidete in ea*, nil majus è Christianæ Suecorum Regiæ Thefauris accipere posse pro certo habens, quo Vaticanæ Pontificum Ædes clarius splenderent impolterum, sapientum volumina, ab eruditissima Regina longo annorum spatio solertique studio undique comparata, tantum selegit, & Vaticanæ Bibliothecæ adduxit, non minus consulens publicæ studiosorum utilitati, quam propriæ sapientiæ clarissima præbens documenta.

Illi ultimum diem clauserat Romæ anno 1689. ut constat ex libro mortuorum, & sepultorum in Paræcia Vaticana pag. 659. his verbis.

„ Anno 1689. die 19. Aprilis Pontific. Innocentii XI. Christina Alexandra
 „ moritur supra ann: 62. die 23. Aprilis, cadaver vestibus albis è serico raso auro
 „ frigiatis indutum cum sandaliis, & chirotecis ex eodem raso serico, & Colore,
 „ necnon regalibus insignibus ornatum, clamyde, Sceptro, & corona ex auro.
 „ allatum est in Ecclesiam S. Mariæ in Vallicella, officio expleto hora fere 22,
 „ deductum est ad Basilicam S. Petri.

„ Efferebatur Cadaver in Feretro magna culcitra ex auro textili cooperto,
 „ cum litteris inferius significantibus CHRISTINA ALEXANDRA REGINA
 „ SVECIÆ, scutiferi dicte Regiæ quatuor tenentes Vexilla, in quibus insignia
 „ Regiæ, reliqui equites scutiferi sustentabant lacinias culcitrae, alii vestibus pul-
 „ latis indui porrigebant manus Feretro.

„ Inscriptio intra tres capsas cupressinam, plumbeam, & ex abiete erat
 „ equeus.

D. O. M.

„ Christina Alexandra Gothorum, Suecorum, Vandalorumque Regina, qua
 „ hæresi abjurata terrenoque Regno ob Cæleste abdicato, moritur Romæ anno
 „ reparatæ Salutis 1689. Die 19. Aprilis, orta anno 1626. die 18. Decembris,
 „ & die 2. Maii celebratæ sunt exequiæ; castrum doloris supra quod magna cul-
 „ citra ex auro, cum litteris aureis significantibus Christina Alexandra Regina
 „ Sueciæ, culcitrae impositum pulvinar cum Corona, & Sceptro.

„ Ego Josephus Balduinus Romanus Basilicæ Sacrista ad curam Archivii
 „ Deputatus publicum instrumentum confeci &c.

Tanti beneficii ab Alexandro collati monumentum extat in ipsa Vaticana Bi-
 bliotheca sequens inscriptio.

ALEXAN-

ALEXANDER VIII. OTTOBONVS VENETVS PONT. MAX.
 MILLE NONGENTOS CONSCRIPTOS CODICES,
 EX IIS QVOS CHRISTINA ALEXANDRA SVECORVM REGINA,
 VNDIQVE CONQVISIVERAT SELECTOS,
 PAVCIS QVOQVE E SVA DOMESTICA BIBLIOTHECA
 ADIECTIS VATICANÆ ATTRIBVIT,
 ET ALEXANDRINÆ NVNCVPATIONE PROPRIAQ; AVLA DISTINXIT
 ANNO SAL. M. DC. LXXX. PONT. I.

Addit ergo Vaticanæ Bibliothecæ SAPIENTIAE PABVLVM, ut dicit inscriptio numismatis. Pabulum inquam supra omnes lautissimi convivii epulas sapidissimum, & quidem nemo D. Damasceno non aharebit, qui epistola 124. ad Hieronymum ait *Sacrorum voluminum translationem nihil puto in hac luce iucundius, quo anima pabulo, omnia mella superentur*, Beda autem omnino eleganter *Sacros Codices esse affirmat mensam illam de lignis sethim, quam Deus fieri iussit in Exodo 25. sicque interpretatur, mensa de lignis sethim facta scriptura est sacra de Sanctorum Patrum verbis a se libusque compacta, qua dum nobis, qua sint aeterna premia Beatitudinis, & quomodo ad hac perveniatur ostendit, cibum profectò nobis salutis ac vite suggerit, hac habet longitudinem cum perseverantia, nobis captæ Religionis, latitudinem cum amplitudine charitatis, altitudinem cum spe remunerationis perpetua insinuat*, Hæc mensa inauratur, quia Scriptura Sacra Sapientia caelestis sensu clara, refulget, & ipsi, qui eam condidere Prophete præclari vita, ac sermone, fuerunt, labrum autem aureum fit mensæ per circuitum, quia Doctrina Sacri eloquii per mundissima nobis Prædicatorum fidelium ora ministratur, quatuor autem pedes habet mensa, quia quadriformi ratione omnis divinatorum eloquiorum series distinguitur. In libris namque omnibus Sanctis intueri oportet, quæ ibi aeterna intimentur, quæ facta narrentur, quæ futura prænuentur, quæ agenda præcipiantur, vel moncantur, item habet quatuor pedes, quia verba Caelestis Oraculi, vel historico intellectu, vel allegorico, vel Tropologico, idest morali vel anagogico solent accipi. Hactenus Origines pulchre de sacris libris.

Habent etiam non nihil delectationis tum fercula, tum pocula, quæ ministrantur à cæteris variarum facultatum, seclusis tamen malis, & putridis voluminibus; quamobrem D. Bernardus in cant. serm. 85. *Fortè aut sapientia à sapore denominatur, quòd virtuti accedens quoddam veluti condimentum sapida reddat, quæ per se iniuriosa quodammodo, & aspera sentiebantur*. Igitur codices cruditi sunt mensarum apparatus opipari, & in Bibliothecis quot sunt libri tot habentur parata fercula, nisi potius libri sunt splendide mensæ, & lautissima convivia, quæ avidissimis ingeniis saturandis sufficiunt, quantumlibet expetere potest inexhausta sciendi aviditas. Aliqua tamen sunt primaria fercula, quæ Deus veluti sua ipsa manu paravit, reliqua verò, quæ vel à recta ratione ac natura lumine condita sunt, habentque locum inter bellaria, quæ in lauta humanae mentis mensa deesse non debent: celebris est A thiopica illa mensa Soli dicata, quam Pomponius Mela lib. 3. de situ Orbis refert, locum scilicet apud Æthiopes epulis semper referunt, & quia cuilibet velci pro libito licet, affirmant nasci subindè divinitus quæ semper successive apponuntur: ad eam inspicendam Cambyfes Legatos in Æthyopiam misit. Hæc profectò qualiscumque illa fuerit elegantissimum symbolum Bibliothecarum est, nam in ipsis Apollo Musarum Princeps, seu Pallas lautissimum convivium mentibus instituit, quod (ut cum Platone loquar) *Reficit animum pulchris disputationibus, & comensationibus*. Confirmat hanc sententiam Sanctus Basilus in Pl. 59. qui libros sacros appellat, *dona divinitus missa, & Lib. 16. in cibum animorum*. Confirmat Symmachus eos vocans quotidiana pabula ingenii, confirmat Amonianus eruditionem, & Philosophiam vocans *Pabula*, multique alii; quod si varietate epularum iucundius redditur convivium, quid erit iucundius, quam circumfusum libris delibare quidquid est in Grammaticis accuratum, in Epicis amœnum in Lyricis excultum, a vitum in Epigrammate, ingeniosum in Fa-

9. Rep.

Lib. 16. in
Aulal.

in Fabula, in Panegyri elegans, in Historia varium, in Eloquentia sublime, in Philosophia reconditum, in Juris scientia utile, in Mathematicis admitabile, quid jucundius, quam gustare à D. Ambrosio Ambrosiam, à S. Hieronymo succum, medullam à Tertulliano, ab Eucherio mel, suavitatein ab Augustino, à D. Chrystostomo, Basilio, aliisque Ecclesie Scriptoribus delicias? Habemus insuper (ait Augustinus.) *Angelorum ferculum, & Archangelorum pulmentum, unde possimus epulari.*

Hæc omnia inter thesauros inclita Suecorum Reginae numerabantur, imò opulentissimi thesauri nomen ea sola sibi vendicabant. Probatum ex Augustino, qui in illud proverbiorum 21. „ Theaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis „ ait sunt in Ecclesia Dei lapides pretiosi & semper fuerunt docti scilicet abundantes scientia. Hi autem & si non loquuntur jam vita functi, viuunt in voluminibus quæ ediderunt; ejus sententiam illustrat illud Esdræ ubi vox Hebræa *Bibliotheca* domum thesaurorum innuit. Etenim ex ea eruitur thesaurus ille de quo dicit Christus *non est in me, mare loquitur, non est mecum*, quamobrem opulentissimus Regum Salamon sic de sapientia judicavi „ Prepositi illam Regnis „ & Scdis, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius, nec comparari „ illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena „ est exigua, & tamquam lutum æstinabitur argentum in conspectu illius. Eadē causa Pium II. libros plusquam saphiros, & smaragdos curare solitum fuisse Platina scribit. Verum Pio II. non minor Alexander VIII. Bibliothecam percellentem constituit.

Serm. 38.
ad fratres
in exilio.

Serm. 218.

Lib. 1. cap.
5. 17.

Cap. 6. 1.

Sap. 7.

❖ XII ❖

SAPIENTIA FVNDAVIT, STABILIVIT PRVDENTIA.

ACcepta sunt hæc verba, numismati prudentissime inscripta, in quo Bibliotheca representatur, ex cap. 3. Proverb. ubi sic *Domnus sapientia fundavit terram, stabilivit Cælos prudentia.* duplici horum ornamento præditus Alexander semper elucens, Bibliothecam optimis voluminibus, ex omni facultate comparatis instruxit, quæ in Ædibus Eminentissimi, & Reverendissimi Cardinalis Petri Ottoboni S. R. E. Vice-Cancellarii custoditur, sub Præfectura eruditissimi Abbatis Blanchini, quam numisma propositum refert.

Extat in medio Bibliothecæ mundi globus, nec otiose, Bibliothecam enim maxime decet, cum sit, seu terram exprimat, seu Cælum, præclarum subsidium, quo illum intuendo peregrinamur sine ulla defatigatione per singulos maris, ac terræ tractus, ibique lustramus Mariæ, Promontoria, Sinus, Freta, Flumina, Insulas, Montes, Portus, & Cæli plagas, ubi Sydera, & Planetæ suas ant. ras diurnasque revolutiones perficiunt; agnoscendo terram, Matrem suam agnoscunt Sapientie Ascensu, Cælum lustrando animi voluptatem talem accipiunt, ut è veterum sapientum cætu unus pronuntiare ausus sit, ob solam Cælorum contemplationem homines à divino Numine fuisse procreatos, quæ mens Ovidio fuit illucanenti.

*Os homini sublime dedit Cælumque tueri
Fussit, & erectos ad sydera tollere vultus.*

Et alibi

*Felices anima quibus hæc cognoscere primùm
Inque domos superas scandere cura fuit.
Admovere oculis distantia sydera nostris
Ætæraque ingenio supposuere suo.*

Fast. lib. 1.

Supposuisse dubio procul sibi æthera Alexandrum VIII. eique Regnum stabilivisse Prudentiam sperare fas est. Hoc felix Præfagium Gentilitii stemmatis Aquila globo insidens mihi indicat, in qua Alexandrum ipsum tamquam in symbolo expressum agnosco. Ille enim sapientie pabulum semper degustans totam fere

Lib. 2. de
Philos. stud.

fere ætatem omnis literaturæ volumina evoluendo traduxit, longe ab iis Philosophis dissimilis, quos ait se novisse Picus Mirandulanus, quorum alter tam indignè fordidus erat, ut hoc dedecus non erubuerit evomere; *Se quam habebat scientiam mille aureorum pretio, si non deesset emptor, libenter venditurum esse.* Alter, qui etiam se equum esse mallet, dummodo copiosa suppeteret alimonia. Longe aliter de sapientia judicavit sagacissimus Pontifex. Hic namque fluxarum divitiarum heredem institui quicumque posse judicabat, ac dein Cresum fieri; doctrinam verò possideri à quolibet non posse, ut olim ad Calistratum divitem, sed indoctum his carminibus dicebat Martialis.

*At tua centenis incumbunt recta columnis
Et libertinas arca flagellat opes
Magnaque Nilivæ servit tibi gleba syenes,
Tondet & innumeros Gallica parva greges
Hoc ego, tuque sumus, sed quod sum, non potes esse
Tu quod es è populo quilibet esse potest.*

Page 285.

In Aquila etiam globo insidente cui oculorum obtutum perspicacissimum, inesse referunt historici, sapientissimi hujus Pontificis perspicacitatem agnosco, qua rectissima consilia dare, justissimum jus dicere, opportunasque leges excogitare semper potuit, præsertim in folio Pontificio collocatus, in quo terrarum Orbi Pontificia autoritate præerat, à triplici sapientia promotus, idest divina illum præligente, Purpuratorum Patrum, qui eum renunciarunt, & sua, ob quam navis Ecclesiasticæ regimine dignissimus apparuit, avitæ suorum Majorum sapientiæ non degener, quorum duos inter cæteros non minores recensuit Jacobus Philippus Tomasinus Episc. Amonienis inter elogia virorum litteris, & sapientia illustrum, ad vivum expressis imaginibus exornata, idest Joannem Franciscum, & Leonardum Ottobonum, quorum primus juvenis litterarum studii delectatus, linguarum cognitione, & eloquentia claruit: Hebraicam enim, & Latinam ea sedulitate hauserat, ut jis ad arbitrium dicendo, & scribendo uteretur, alias etiam discipulas pati felicitate cum didicisset, tandem se totum eloquentiæ dicavit, quæ profundæ memoriæ, & exacti judicii adminiculo plurimum valuit, increbuit jam undique ejus eruditionis fama, unde à multis Academicis expectus Venetæ solum contentus, ex qua Bembo, Navagerius, Lippomanus, Contarenus, Commendonus, alique clarissimi prodire, & in ea præcipue illuxit, ut literatis omnibus conspicuus esset, ita verò inter severa, & mansuetiora studia singularis enituit viri prudentia, ut raro exemplo Serenissima Venetorum Respublica, cum vix annum excessisset tertium, & quadragesimum, Magni Cancellarii dignitatem ei contulerit. Perpetuo literarum commercio viros claros coluit semper ac fovit, ejusque Domus virtutis receptaculum liberali manu, & summo amore hos omnes excipiebat.

Leonardus vero Philosophicis studiis juvenis aliquando additus, Theologiæ postea operam navavit, ad quas scientias complectendas incredibilis ei quædam promptitudo inerat multarum linguarum, exquisita ei cognitio fuit, quibus altissima indoles accessit; ita dum alios suæ ætatis Civis excelleret, Oratoribus Serenissimæ Reipublicæ Venetæ ad Concilium Tridentinum jungitur. Hic ille ea diligentia omnes Concilii actiones, varias Patrum Controversias Doctorumque quæstiones sua manu in Diarum redegit, & in ijs summa ejus intelligentia, & summa pietas facile perspicitur, nec mirum; siquidem sacrarum litterarum apparatu toto vitæ suæ cursu unice delectabatur; hic cum in Hispania Philippo II. Regi gratus diutius moraretur, & ejus Regionis Provincias pulstraret, quidquid memoria dignum in unum volumen congestit. Interea fide ejus perspicua, absens à secretis decemvir eligitur, quod munus annos viginti tanta fide ac laude peregre exercuit, ut defuncto Magno Cancellatio ei subrogaretur, acclamante universa Urbe anno M. DC. X.

His aliisque majoribus suis non minor Petrus Ottobonus, hæc Sapientiæ ac Prudentiæ decora non solum in Romano Theatro, multarumque Urbium, in quibus,

bus, vel Gubernator, vel Legatus Pontificius, vel Episcopus præfuit longo annorum curriculo ostendit, sed Orbi universo in Pontificia sede collocatus. Quamobrem appositè concludebat clogium castro doloris affixum à nobis supra relatam.

OCTVAGENARIO MAIOR
EMERITIS TOT ANNORVM,
ET LABORVM STIPENDIIS
NVLLVM DIEM,
NE SVPREMVM QVIDEM
REIPVBLICAE NON IMPENDIT
RATVS NON MAGIS
DECERE CAESAREM STANTEM
QVAM ECCLESIAE BONO SERVIENTEM
PONTIFICEM MÒRI.

Sapientiae, & Prudentiae documenta sunt Alexandri VIII. quo viduatus brevi temporis spatio Orbis terrarum jacturam profusis lachrymis perpetuò deploraret, nisi immortalis gloriae corona illustrius decorari, quam Pontificia Tiara sibi pro certo suaderet.

❁ XIII ❁

S. PETRVS APOSTOLVS.

Effigiem Divi Petri in numismatis Pontificiis convenire observavimus, in quibus Summi Pontificis obsequium suum erga Apostolorum Principem promulgarunt, de clavi, quam manu tenet abunde alibi dictum est, nec aliquid se offert peculiari nota dignum, nisi quod tale numisma in publicam lucem editum fuerit ab incognito auctore: aeneum illud vidi in Cimelio Joannis Andreae Lorenzani.

❁ XIV ❁

EIA; HIC MARE, HIC PORTVS.

Charitatis typum, in muliere cernimus plures infantulos amplectente. Rubea veste indutam illam expressit Cæsar Ripa in sua Iconologia, tum quia eo colore ignem imitaretur, cujus instar Charitas semper ardet, tum etiam ut sanguinem indicaret ad ejus effusionem prompta est, dummodo juvet. Quam eximia fuerit in Alexandro Pontifice juvandi promptitudo pro comperto habent omnes, qui supplices libellos frequenter ei porrigebant. Verba in lemmate posita adverbium habent, correctionem significans juxta Terentium, ac si infantes dicant expressi, si veluti naufragi in mare jactamur, procellis, dum mendici hanc vitam traducimus, EIA HIC PORTVS nobis adest quietis, à charitate Pontificis exceptis; Pontificia Alexandri charitas hujusmodi numismate celebratur, quod aeneum in pluribus Cimeliis Romæ reperitur.

LAURENTIO IVSTINIANO IN SANCTORUM
ALBUM RELATO.

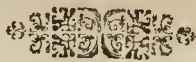
PETRO, ET IOANNE LANDIS
ORATORIBVS VENETIS ADNITENTIBVS.

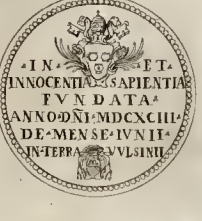
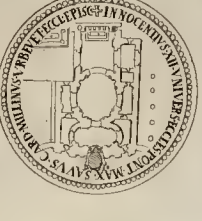
DE initio, & progressu Rituum, qui in Canonizationibus Sanctorum præscribuntur alibi differuimus. Quamobrem pro lucubratione hujus numismatis ea tantum indicanda sunt, quæ ab Alexandro VIII. peracta, sunt die Lunæ decima sexta Octobris anno 1690. cum in Sanctorum Album retulit B. Laurentium Justinianum, cui referente Viçiorello tract. de Jubileo, tributus fuit primus Beati cultus die octava Januarii anni 1600. annuente Clemente VIII. Pontifice in Templo S. Salvatoris de Lauro dicto, coram Eminentissimis Cardinalibus Valerio, & Antoniano.

Ea igitur die Alexander à Quirinali ad Vaticanum se contulit, ubi Pontificiis Sacrisque vestibus indutus, post oblatas cereas faces ab Eminentissimo Cardinali Petro Ottobono Canonizationis Procuratore, solemni supplicatione D. Petri Basilicam petiit, ubi ceteras confuceras oblationes accepit, & decretos honores celebrari iussit, indicis precibus, celebratoque de more solemni Sacro ab Eminentissimo Cardinali Alterio, Roma interim campanarum sonitu, ac æcorum tormentorum strepitu plaudente.

Æquali cultu inter Sanctos eadem die etiam adscripti fuere Sanctus Joannes à Capistrano ex Minorum S. Francisci familia; Sanctus Joannes à S. Facundo Eremita Augustinianus, S. Joannes à Deo Fundator Ministrantium Ægrotis, & S. Paschalis Baylon S. Francisci Assisiatæ alumnus. Extat luculenta descriptio ejus actionis italice ædita eo anno Romæ Typis Dominici Antonii Herculis à Maphæo Urbano de Rubeis.

Ornabatur perampla Basilicæ Vaticanæ frons exornata eorum Divorum imaginibus, adiecto pluribus in locis stemmate gentilitio Alexandri VIII. Cæsaris, Regis Catholici, Reipublicæ Venetæ, ac Religiosorum Familiarum, quorum omnium nomine supplices libelli oblati fuerunt Pontifici, ut Beatos Sanctorum factis dignaretur adscribere. In porticu itidem pretiosa aureaque peristromata pendebant, quæ Raphael Urbinis delinccaverat, interjectis sericis pannis, & imaginibus virtutes Sanctorum referentibus, cum stemmate gentilitio Pontificis, alternatim distributis: ex arcibus ipsius Basilicæ, qui magnis sacellorum aditibus imminet, pendebant perampla numismata, quæ Divorum actiones, & miracula referebant, quorum singulis apte inscriptiones adiciebantur, coronicem plusquam mille faces cereæ ardentes irradiabant. Suggestum in quo solio Pontificio Purpuratorum Patres, ac Antistitem Chorus adstabant, quatuor magna simulachra exornabant, quibus quatuor virtutes Cardinales exprimebantur, aliis duabus adiectis, quarum altera Hispaniam, altera Rempublicam Venetam referebat. Hujus sacræ actionis æternum monumentum erit numisma propositum Pontificia autoritate percussum Romæ: extat argenteum in Gaza Eminentiissimi Cardinalis Petri Ottoboni S. R. E. Vice-Cancellarii.

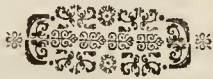
AMORE, ET CORDE.

Trium Regum oblationes Divino Infanti factas refert numisma, cum inscriptione AMORE, ET CORDE, qua nil aliud innui autumo, nisi documentum salutare, scilicet, oblationes Deo faciendas esse Amore, & corde, corde quidem, ne tantum manu porrigantur ab his, qui hominibus non Deo placere satagunt *Consuebor tibi*, non tantummodo ore ajebar S. David, *sed in toto corde meo*. Novit enim *Deus abscondita cordis*, ideo amore etiam sincero erga Deum oblationes fiant, non alia ex ratione, vel humano cordis affectu, ne jacturæ discrimen subeamus, cum lucrari studemus. Hæc sanæ doctrinæ consilia cogitans Prudentissimus Princeps Alexander ad Dei honorem, & cultum suas actiones sincere dirigebat. Hanc esse genuinam lemmatis significationem pro certo mihi suadeo; nisi tamen credere quis velit Authorem numismatis, qui illud cudi curavit, suum sincerum obsequium erga tantum Pontificem profiteri voluisse in Magis expressum, Divinum Infantem adorantibus. Verum non adeo certum explicatu est, quidquid in ipsa sculptura exprimitur, & difficiliorem indaginem nobis proponit, circa quam si Lutherus audiendus foret, multipliciter errant Pictores, nam Magos Reges fuisse negat, & numerum eorum incertum facit. Quid veritas habeat expendit eruditus Joannes Molanus. Eos fuisse Reges testantur vetustissimi Scriptores Prudentius, D. Chrysostomus, Nazianzenus, Melchior Canus aliique citati ab ipso Molano, eo quod judicent in Magis implementum videatur illud *Reges Tharsis, & Insula munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent, item ambulabunt Reges in splendore ortus tui &c.* quæ in Epiphania Domini, non hodiernum vulgus, sed antiquus semper Ecclesie Chorus intonuit, adiecit Molanus propter antiquitatem, quod Gemblacum ex collatione S. Bernardi casulam habeat, de veteri more undique dependentem, & stollam cum manipulo in quibus sunt imagines pulchræ per Phrygionem acu pictæ. Inter eas animadvertit tres Magos dona offerentes, non solum candidos depictos, sed & Reges cum Coronis, eos tamen ab Ecclesia haud nominari proprii nominis Reges, sed quia Regia eis competeat autoritas, ideo Reges vocari, & tales picturis exprimi. Quod autem tres fuerint, satis probat contra Lutherum Ecclesia Colonienfis trium Magorum corpora religiose conservans, & Leo Magnus, aliique authores, qui tres fuisse commemorant, & Venerab. Beda eos his verbis descripsit. Primus dicitur fuisse Melchior Senex, & Canus, barba prolixa, & capillis, aurum obtulit Regi Domino; secundus nomine Gaspar, juvenis imberbis, rubicundus, thure, quasi Deo oblatione digna Deum honorabat, tertius fuscus integre barbatus Baltassar nomine per Myrrham filium hominis mortuum professus est, de his Magis plura scripsit P. Jo: Stephanus Menochius in eruditissimis dissertationibus Tom. 1. cap. 79.

Quis autem hoc numisma vulgaverit discere non potui, rudi Minerva exculptum ejus delineamenta testantur; aneum vidi in Cimelio Joannis Andreae Lorczani.

Pl. 110.

Pl. 43.

Lib. 1. c. 3.
de hist.
imag.Pl. 71.
Esa. 60.Savn. de
Epiph. in
collethancis
initio.

Duo numismata in Germania percussa post electionem Alexandri VIII. utrumque illum commemorat, sed diversissime, quod sub numero XVIII. proponitur claris verbis eum affirmat creatum Pontificem die sexta, & coronatum die decima quarta Octobris ann. 1689. alterum vero sub num. XVII. positum ea in parte, ubi Pontificis est imago hæc habet verba, circa eandem distributa ALEXANDER VIII. PONT. MAX. CREAT. ANNO 1689. DIE 6. OCTOBRIS; in opposita vero veluti Enigmatica inscriptione idem affirmat in hoc Elogio.

NOMINE DEPOSITO
 PETRVS INCIPIT ESSE
 SEDENDO
 OTTOBONVS TOTO
 CORDE SIT ERGO BONVS
 EVENIVNT VENETIS
 VEGETIS, IAM PROSPERA
 QVÆVIS ID SATIS IPSE
 RL CENS PAPA LATINE
 PROBAS 1689.

Ex his enim verbis si demantur caracteres, qui numerales dicuntur, scilicet qui pro numeris significandis adhibentur expressi, majoribus notis, atque in unam summam colligantur, prodibit annus creationis Alexandri Octavi 1689. hoc pacto.

	significat		In circuitu eiusdem numismatis ubi crassities metalli dignoscitur hæc alia verba excelsa legantur non ab simili ratione scripta.
V	- - -	5.	VIVAT ALEXANDER OCTAVVS
I	- - -	1.	NVMINIS INSTAR.
V	- - -	5.	Ex quibus si demas.
V	- - -	5.	Significans
I	- - -	1.	V - - - - 5.
V	- - -	5.	I - - - - 1.
I	- - -	1.	V - - - - 5.
I	- - -	1.	L - - - - 50.
M	- - -	1000.	X - - - - 10.
V	- - -	5.	D - - - - 500.
V	- - -	5.	C - - - - 100.
I	- - -	1.	V - - - - 5.
I	- - -	1.	V - - - - 5.
D	- - -	500.	M - - - - 1000.
I	- - -	1.	I - - - - 1.
I	- - -	1.	I - - - - 1.
C	- - -	100.	I - - - - 1.
L	- - -	50.	I - - - - 1.
I	- - -	1.	

1689.

Eveniet num. 1689.

Cæterum verba inscriptionis excogitata potius videntur, ut ex illis notæ numerales orientur quam ad Elogium conficiendum omnibus numeris absolutum. Summa tamen peritia excelsa sunt omnia. Utrumque numisma argentum suppeditavit Gaza Eminentissimi Cardinalis Petri Ottoboni S. R. E. Vice-Cancelarii.

VICTRI-

❁ XIX ❁

VITRICEM MANVM TVAM LAVDEMVS.

In Nummophilacio ejusdem Eminentissimi Principis argenteum vidi hoc aliud [†] Romæ exculptum à Josepho Ortholano Veneto anno primo Pontificatus Alexandri, ut constat ex notis additis sub ejusdem imagine. Pars huic opposita Turcas devictos, & spolia bellica à Veneta Classe representat, sub tutela, & invocatione B. Mariæ Virginis supra nubes expressæ, cui victoria tribuitur inlemmate VITRICEM MANVM TVAM LAVDEMVS verba sunt è libro sapientiæ Cap. 10. 20. accepta, ubi Salamon celebrans prodigia Divinæ sapientiæ, hæc enarravit, *inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos, ideo justi tulerunt spolia impiorum, & decantaverunt Domine nomen Sanctum tuum, & vitricem manum tuam laudaverunt pariter.*

Quo pacto Alexander Pontifex partes habuerit in triumpho diximus in numismate tertio, cum retulimus providum Pontificem Serenissimæ Reipublicæ Venetæ consilio, Milite, auroque auxilia præbuisse, ut Æuboice Insule expugnationem repeteret, quam Venetis anno 1470. ablatam narrat Baudrandus à Mahumete Secundo, qui in eam atrocissime delævit, & sine quâ instabile credebatur in Peloponneso Christianorum Imperium.

❁ XX ❁

SI VIS POTES

Numisma sine ulla autoritate Principis Romæ vulgatum ab incognito Authore servatur ex ære apud Joannem Andream Lorenzanum Romæ sed rudi scalpro exculptum, habetque imaginem Summi Pontificis adeo infideliter delineatam, ut sola verba appicta illam esse Alexandri VIII. declarent. Quamobrem illud sine ulla nota prætermittimus inter Pontificia numismata haud recensendum.

Atque hæc sunt numismata solerti perquisitione reperta quæ ad Alexandrum VIII. referuntur sive à privato genio, sive publica auctoritate formata. Ex illis enim sex tantum Principe jubente, sunt cusa, ut ab ipse erogarentur in largitione Presbyterii, vel post pedum lotionem pauperibus, de quibus alibi dictum est. Plura hæc paginis inseruissem, atque jis ad Posterorum ætates præclara hujus Pontificis facinora æterno in ære perennata intueremur, nisi biennio adhuc non expleto è vivis excessisset, in domestico luctu *mærentibus cunctis* (id quod Svetonius de Cap. II. Tito Flavio Vespasiano Augusto scripsit) subditque Eutropius, *tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate.*

Quamobrem Alexandri VIII. deplorantes jacturam justius illum alloquemur carmine quo olim eundem Titum Aufonius.

*Felix imperio felix brevitate regendi
Expers civilis sanguinis, Orbis amor.*

*Anf. Cassa-
renz Epi-
II.*

Iacturæ interim tanti Principi de Ottoboniana Familia damna reparanda ingentem spem facit Eminentissimus Cardinalis Petrus Ottobonus Sanctæ Romæ Ecclesiæ Vicecancellarius ex Pontificis Nepote Filius. Is in Purpuratorum cœtum à Sanctissimo Patruo adscriptus à Parentibus nominis claritatem acceptam, ingenii sui solertia late extendit, recteque antiquum familiæ Decus sustinet, dum animos calamoseque in sui amorem, & laudes convertit. Facti ad omnem humanitatem sunt ejus mores, nil in vultu asperum cernitur, nil in conversatione insuave, adeo ut præter virtutum cumulum etiam juvenis gratiarum Comes agnoscat.

In am-

814 NUMISMATA ALEXAN. VIII.

In amplissimis muneribus Cardinalitia dignitate additus, omnibus certe, senibus præcipue, ob diligentiam, ob ingenii alacritatem, ob ad res tractandas magnam facundiam, & dexteritatem admirationi est, ut paucos sua ætate sibi pares, superiores prope neminem inveniat.

Grati animi virtute eximius erga Sanctissimum Patrum eidem perenniorem quodammodo vitam inter mortales producere exculpto in marmore sapienter excogitavit, in quo eximie Pontificis dotes nobili expressione indicarentur. Tumulum illi excelsum erigit in Vaticana Basilica sub amplo loculamento, contra altare aperto, supra quod Divum Petrum ægro sanitate impertientem Ludovicus Ciccolinus depinxit.

Describendus esset tumulus quem Eminentiss. Cardinalis Ottobonus adificat in Basilica Vaticana opus delineante & dirigente sua qua pollet eximia peritia Illustriss. comite Henrico Sanmartino Taurinense, at describi non potest nisi absolvatur.

INNOCENTII XII. NUMISMATA.

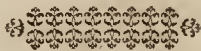
❁ I ❁

INNOCENTIUS XII. PONTIFEX MAXIMVS.

NTONII PIGNATELLI effigiem in summum Pontificem electi die duodecima Julii anni 1691. intuemur, à quo Innocentii nomen assumptum fuit, ut Innocentii XI. à quo in Purpuratorum Patrum Senatum adscriptus fuerat, memoriam excitaret, nec sine Divino consilio hoc factum credam. Innocentii enim nomen integerrimum Virum, moribusque innocentiam omnino decebat. Quum igitur in magno rerum omnium discrimine veraretur Orbis Christianus, & Ecclesia non minus Christianorum Principum discordiis, quam Barbarorum irruptionibus pressa, veluti Petri Navicula fluctibus penè

operiretur, Innocentius clavus ejus divinitus additus visus est, ut dum Vicaria Christi auctoritate ventis, & mari imperaret, magna tranquillitas fieret. Hac spe Purpuratorum Patrum suffragia in eum convolarunt, illique vni in Summorum Virorum numero Orbis Terrarum patrocinium detulere, rati, vnteo illi Summum Principatum deberi, cui cura Pauperum, & sollicitudo semper fuerat Ecclesiarum, cui diuturno rerum usu perspectæ erant regnandi artes, quiq; comparatam haberet per omnes dignitatum gradus rerum agendarum scientiam; nam sub Urbano VIII. Legati Urbinatis vices adimplevit, sub Innocentio X. Inquisitor fuit in Melitenensi Insula, inde Viterbiensium Gubernator, Nuntius Apostolicus in Etruria, sub Alexandro VII. apud Poloniæ Regem, & Romanorum Imperatorem pariter Nuntius sub Clemente X. Episcopus Lupicinus, & Cuculi Pontificii Præfectus, sub Innocentio XI. Faventinus Episcopus, & sacra ornatus Purpura, Legatusque Bononiensis, & Archiepiscopus Neapolitanus, quæ omnia Ecclesiastica munia tanta rectitudine administravit, ut jam Episcoporum Episcopus omnibus videretur, antequam esset, diciq; de illo posset, quod D. Cyprianus olim de Cornelio scripsit; *Te ideo cunctis laudabili prædicatione commendabilem esse, quod non ad Episcopatum subito perveneris, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, & in divinis administrationibus sæpè Dominum promeritus ad Sacerdotis sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascenderit.*

A DEO

❖ II ❖

A DEO DATVS DIE XII.

CORONATVS XV. IVLII.

DUo supponit numismatis inscriptio quod in Germania eorum argenteum vidi inter numismata Eminentissimi Cardinalis Petri Ottoboni Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vice-Cancellarii, scilicet Pontificem Innocentium à Deo fuisse datum, quod sanè intelligendum non est, ac si cæteri ab homine, non à Deo fuerint dati; omnes enim, qui ad summum Pontificatum ritè, & statutis legibus eliguntur, Deus speciali suo decreto crevit, & in Petri Cathedra confirmat. Docuimus jam satis in numismate IV. Alexandri VIII. eos omnes, qui in Pontifices Romanos designantur, ab hominibus quidem designari, à Deo autem Pontificiam potestatem illis communicari. Secundò dicitur fuisse coronatus die decima quinta Julii juxtà antiquissimum morem, non tamen ritu apud antiquos servato, qualem memorat in suo ordine Romano Jacobus Cajetanus Cardinalis, qui vivebat sub Bonifacio VIII. circa annum 1300. §. decimo nono, in quo agit de corona, quæ vocatur Regnum imponenda Papæ per priorem Diaconorum Cardinalem, sed ritu, qui legitur in libro Sacrarum Cæremoniarum ab Augustino Patricio Piccolomineo Episc. Pientino jussu Innocentii VIII. conscripto circa annum 1480. & ab Episcopo electo Corcyrensi sub Leone X. typis vulgato.

Multos enim sacros ritus, quos majores Duces Christiani Populi, Divino affati numine, ab initio nascentis Ecclesiæ, nobis tradiderunt, crescente deinde fidelium multitudine, illorum Successores Romani Pontifices salva rerum substantia auxerunt, ornarunt, atque mirum in modum ampliaverunt, ut notat supralaudatus Augustinus Patricius in epistola ad Innocentium VIII. addunturque in dies mutantur, & variantur permulta, quæ non tam prisce institutionibus adversa sunt, quam temporis, & rebus, quæ aguntur accommodata, atque decorata, hucusque Patricius.

Coronationem Innocentii XII. retulit enarratio italica Romæ impressa typis Dominici Antonii Herculii Superiorum facultate, quam in latinum idioma translata hic addimus, ne temporis decursu ejus Sacræ pompæ subruatur memoria.

Die igitur decima quinta Julii in Aula, quam dicunt *Paramentorum* Summus Pontifex coram Patrum Senatu Pontificios amictus induit, & præcedente Cruce, quam Illustrissimus Muti Sacræ Rotæ Auditor ferebat, Eminentissimi Cardinales profecti sunt, post quos Pontifex eminebat gestatoria sella delatus; cum ad porticum Vaticanæ Basilicæ pervenisset, Solum ibi paratum ascendit, accepitque ad osculum pedis ejusdem Basilicæ Canonicos, deinde Basilicam ingressus, post venerationem Sanctissimi Sacramenti in Sacello, quod Clementinum dicunt Eminentissimis Cardinalibus genu obtulit, pedem verò Episcopis, ut deoscularentur, & deposita mitra alta voce verba pronuntiavit. *Deus in adiutorium*, post quæ horam canonicam, quam Tertiam appellamus, Cantores recitarunt. Interim ad sacra peragenda Episcopales amictus Pontifex suscepit, additis sandalibus chirotecis, & annulo. Omnibus ità dispositis, solemnibus supplicatio ad Altare Divi Petri sequenti ordine processit.

Præibant Scutiferi Pontificis, ejusdemque Cubicularii, post quos Sacri Consistorii Advocati, Abbreviatores Curie Romanæ, Clerici Cameræ, Rotæ Auditores, & Sacellarii, qui mitras pretiosas, ac Pontificias tiaras manibus deferrebant. Thuriferarius sequebatur cum septem Acolitis totidem candelabra sustentantibus, post hos Diaconus cum Cruce, alterque Subdiaconus, qui Sacro ministraturus erat, comitatus à Diacono, & Subdiacono alio, à quibus Evangelium, & Epistola græco sermone pronuntianda erant. Hos comitabantur Vaticanæ

INNOCENTII XII. 817

canæ Basilicæ Pœnitentiarii vestibus sacris induti, sicuti pariter Episcopi, Archiepiscopi, Eminentissimique Purpurati Patres, post quos Excellentissimi Oratores Imperatoris, & Reipublicæ Venetorum, Princeps Columna Comestabilis, aliique Pontificii Solii Principes, & duo Eminentissimi Diaconi Cardinales, qui semper Pontifici adharebant. Pontifex denique in sede delatus eminebat sub umbella, quam Illustrissimi Referendarii sustentabant, additis hinc inde stabellis è plumis compactis.

Pontificem sequebatur Sacræ Rotæ Diaconus mitra decoratus in medio duorum cubiculariorum Pontificis, post quos Prothonotarii, aliique Præsules; dum eo ordine per Basilicam procederetur, unus è Magistris Cæremoniarum ter stupam combussit, quam arundine gestabat alta voce enuncians. *Pater Sancte sic transit gloria Mundi.* Cum autem ad Altare Divi Petri pervenisset Pontifex divinam Rem solemnè ritu peregit, postquam mœnium petiit à Paulo V. constructum supra porticum Basilicæ, ibique coram Populo Romano Eminentissimus Cardinalis Pamphilus inter Diaconos Cardinales primus tiaram, triplici corona prædivitiam illi imposuit, hæc verba pronuncians, *Accipe tiaram tribus coronis ornatam, & scias, te esse Patrem Principum, & Regum, Rectorem Orbis, in terra Vicarium Salvatoris Nostri, cui est honor, & gloria &c.* Plaudente interim Urbe festivis vocibus, strepitumque æneorum tormentorum, dum Pontificè Innocentio XII. regnante auream sibi ætatem augurabatur.

Supervacancum haud esse arbitror, si Eminentissimorum Cardinalium nomina hic adiungam, qui electioni tanti Pontificis interfuerunt, morem imitans præclari Scriptores Alphonfi Ciacconii, & Patris Augustini Oldoini, qui ante acta Pontificum Catalogum Cardinalium, quorum suffragiis designati fuerunt Pontifices addunt.

INNOCENTII X. EPISCOPI CARDINALES.

Alderanus Cybo, Genuensis.

PRESBYTERI.

Franciscus Maidalchinus, Viterbiensis.
Carolus Barberinus, Romanus.

ALEXANDRI VII. EPISCOPI.

Flavius Chifius, Senensis.
Jacobus Franzonus, Januensis.
Palutius Alterius, Romanus.

PRESBYTERI:

Gregorius Barbadius, Venetus.
Joannes Nicolaus de Comitibus, Romanus.
Joannes Delphinus, Venetus.

CLEMENTIS IX.

EPISCOPI.

Emanuel Theodosius à Turre Bullionus ab Arvernia .

PRESBYTERI.

Nicolaus Acciajulus , Florentinus .

CLEMENTIS X.

PRESBYTERI.

Gaspar de Carpineo Romanus .

Cæsar d'Estres Gallus .

Petrus Bonfius Gallus .

Vincentius Maria Urfinus Romanus .

Federicus Columna Perusinus .

Franciscus Nerlius Florentinus .

Hieronymus Cafanatte Neapolitanus .

Galeazius Marefcottus Romanus .

Fabritius Spada Romanus .

Philippus Thomas Huardus de Norfolk Anglus .

INNOCENTII XI.

PRESBYTERI.

Joannes Baptista Spinula Janvensis .

Franciscus Bonvisius Lucensis .

Savo Mellinus Romanus .

Fridericus Vicecomes Mediolanensis .

Laurentius Brancatus è Lauria .

Jacobus de Angelis Pisanus .

Opitius Pallavicinus Januensis .

Marcellus Duratius Janvensis .

Marcus Antonius Barbadigus Venetus .

Carolus Ciceri Comensis .

Stephanus de Camus Gallus .

Michael Radzicouski Polonus .

Petrus Matthæus Petruccius Jesinus .

Joannes Casimirus Denoff Polonus .

Joseph de Aguirre Hispanus .

Leander Colloredus Forolivienfis .

Fortunatus Caraffa Neapolitanus .

DIACONI.

Urbanus Sacchettus Florentinus .

Joannes Franciscus Ginnettus Romanus .

Benedictus Pamphilius Romanus .

Domi-

Dominicus Maria Corsus, Florentinus.
 Joannes Franciscus Nigronus, Januensis.
 Fulvius Astallius, Romanus.
 Franciscus Maria de Medicibus, Florentinus.
 Rinaldus Estensis, Mutinensis.

ALEXANDRI VIII.
 PRESBYTERI.

Bandinus Panciatius, Pistoriensis.
 Jacobus Cantelmus, Neapolitanus.
 Ferdinandus de Adda, Mediolanensis,
 Fuffanus de Fourbin, Gallus.
 Joannes Baptista Rubinus, Venetus.
 Franciscus de Judicibus, Neapolitanus.
 Joannes Baptista Costagutus, Romanus.

DIACONI,

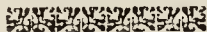
Petrus Ottobonus, Venetus.
 Carolus Bichius, Senensis.
 Joseph Renatus Imperialis Januensis.
 Aloysius Omodeus, Mediolanensis.
 Joannes Franciscus Albanus, Urbinas.
 Franciscus Barberinus, Romanus.
 Laurentius Alterius, Romanus.

Post susceptum Pontificium Diadema Laterana Basilica ex antiquo instituto cum solempni equitatu adenda erat, sed effervescente nimis calidissima aestate solis, aliisque de causis, ad diem decimam tertiam Aprilis anni sequentis 1692. dilata est ejus triumphus pompa, non ab simili ordine instituta, ac illa, quam in Alexandro VIII. exposuimus, elogia tamen diversa, multiplicisque inscriptiones exposita legebantur in laudem novi Pontificis concinnata.

Apud hortos Farnesiorum arcum triumphalem jussu Serenissimi Ducis Parmensis erexit Eques Carolus Fontana, supra quem characteribus pretioso è lapide lazzulo efficitis in campo argenteo hæc erat inscriptio.

INNOCENTIO XII.
 PONTIFICI VERE OPTIMO,
 AMPLISSIMÆQUE DIGNITATIS,
 CUI GLORIOSE INSIDET
 TRIUMPHATORI MAXIMO.

Supra epistilla inferioribus columnis proxima stabant simulachra, charitatis, Prudentiæ, Justitiæ, & Pacis, totidem verò supra columnas alias virtutes referentia, in quarum medio stemmata gentilitia Pontificis ab aligeris sustentata, quæ simulachra celeberrimus Sculptor Leonardus Retus compegit. Rome signum omnibus imminebat, Pontificiam imaginem in numismate ostentantis, adiceta hac inscriptione.

FELICITER INAVGVATO
 IN COMITHIS, ET POST COMITIA
 EXPECTATISSIMO PRINCIPI
 TANDEM PRÆTEREVNTI, AC SOSPITI
 GRATVLATIONIS, ET OBSEQVII
 ARGVMENTVM HOC P.
 RANVTIVS FARNESIVS
 PAR. ET PLA. DVX.

Alterum ejus arens latus magno numismate exornabatur, in quo ante Pontificis pedes Populus Romanus procumbens pacem exposcebat adiecta Epigraphæ HAT PAX IN VIRTUTE TVA.

Alterum verò latus alio numismate insignitum, in quo idem Populus abundantiam efflagitabat his verbis. *Et abundantia in turribus tuis.* Sub tali magnifico arcu exceptus Innocentius plurima encomia, & felicitatis auspicia perlustravit in via, quæ symbolis, & vaticinis de sacris paginis selectis hinc inde appinxerant Romæ degentes Judæi, scilicet.

Ingredere benedicte Domini. *Genes. 14. 31.*
 Benedictus eris ingrediens. *Deut. 28. 6.*
 Venientque super te univærsæ benedictiones. *Deut. 28. 2.*
 Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. *Num. 6. 24.*
 Pacificus est ingressus tuus. *1. Regum cap. 16. 4.*
 Deus omnipotens benedicat tibi. *Gen. 28. 3.*
 Dies super dies Regis adjicies. *Psal. 60. 7.*
 Bene sit tibi, & longo vivas tempore. *Deut. 22. 7.*
 Et ipse de Regibus triumphabit. *Abacuc 1. 10.*
 Dominus custodiat introitum tuum, & exitum. *Psal. 120. 8.*
 Benefac Domine bonis. *Psal. 124. 4.*
 Omnes vitæ tuæ stabilientur. *Prov. 4. 26.*
 In memoria æterna erit justus. *Psal. 3. 17.*
 Beata terra, cujus Rex nobilis est. *Ecclesi. 10. 17.*
 Fiat pax in virtute tua & abundantia. *Psal. 121. 7.*
 Et imperes omnibus. *2. Reg. 21.*
 Dominabitur in thesauris auri & argenti. *Dan. 11. 43.*
 Dominabitur potestate multa. *Daniel. 11. 3.*
 Quæcumque faciet prosperabuntur. *Psal. 1. 1.*
 Quocumque se vertit prudenter intelligit. *Prov. 27. 8.*
 Dominus custodiat te ab omni malo. *Psal. 120. 7.*
 Hic justus est, vita vivet. *Ezech. 18. 9.*
 Non movebitur in æternum. *Psal. 15. 6.*
 Longo tempore regnet ipse. *Deut. 17. 20.*
 Magnificetur nomen tuum. *2. Reg. 7. 26.*
 Inveniet vitam Justitiam, & Gloriam. *Prov. 21. 21.*
 In hilaritate vultus Regis vita. *Prov. 16. 15.*
 Labia justii erudiunt plurimos. *Prov. 10. 21.*
 Et quæ digna sunt Principe cogitabit. *Isa. 32. 8.*
 Corona dignitatis senectus. *Prov. 16. 31.*
 Eritque omnipotens contra hostes tuos. *Job. 22. 25.*
 Benedictus eris egrediens. *Deut. 28. 6.*
 Non despexit deprecationem Pauperis. *Psal. 21. 25.*
 Qui miseretur pauperis beatus erit. *Prov. 14. 21.*
 Et mansuetus dabit gratiam. *Prov. 3. 34.*
 Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem. *Pf. 44. 8.*
 Sapientia, & scientia data sunt tibi. *Paralip. 2. 1.*
 Factus es fortitudo Pauperi. *Isa. 25. 4.*
 Exultabo, & lætabor in misericordia tua. *Psal. 30. 8.*
 Exaudivit Pauperes. *Psal. 68. 34.*

INNOCENTII XII. 821

Inter hæc auspicia imagines aderant Innocentiæ, Prudentiæ, Fortitudinis, Temperantiæ, & Justitiæ, adiecto unicuique symbolo, inscriptione sacra illustrato.

Cum autem ad Basilicam Lateranensem Pontifex pervenisset, Illustrissimus Præsul Farfetus ejusdem Basilicæ Vicarius duas claves offerens hac brevi oratione illum est allocutus.

„ Habes Beatissime Pater in hac tua Lateranensi Archibasilica cunctarum
 „ Mundi Principe Civitatem Sanctam Hierusalem, descendente hodie de Cæ-
 „ lo, paratam Tibi, tamquam tuam Sponsam ornatam, hoc est triumphantis, &
 „ militantis Ecclesiæ mixta præconia, & congeminata læticia Cæli, terreque
 „ plausus, cum hac illius Æmula, cælestes, & terreni Angelorum, & Hominum
 „ cœtus, communique gaudio uno tibi occurrunt obsequio, & singulari gratu-
 „ lantur officio, & æqua jucunditate cum hoc nostro Lateranensi Clero Eccle-
 „ siastica Hierarchia; ut Te gloriam Hierusalem, & credentis Populi lætiti-
 „ adorent, dum inclyti capitis imprimunt pedibus oscula, exultans dicat præcor-
 „ dia. Cæterum quæ Te regnante Pastore Grex tuus fidelis poterat expectare
 „ magnalia, in primo tuo ingressu jam tenuit, pietatem in Aula, Justitiam in
 „ Foro, Sanctimoniam in Templo. Undè dum has claves Tibi obsequenti-
 „ porrigo, earum potestatem tam validè exerces ligandi, & solvendi, indul-
 „ gendi, & arcendi, laxandi; & coercendi. Quare Dei Maximi, cujus geris vi-
 „ cem, intererit, Te incolumen, Te felicem, Te longævum ad sui gloriam, &
 „ Christiani Orbis hilaritatem conservare.

Plausit etiam tanto Pontifici univèrsus Basilicæ ejusdem Clerus in appositis inscriptionibus, quorum prima supra exteriorem januæ faciem extabat, idest.

IN SUPREMISS PETRI CLAVIBVS
 INSTINCTV DIVINITATIS TIBI COMMISSIS
 CÆLI PORTAS IN HOC CÆLIO MONTE
 AD ÆTERNAM GENTIVM FÆLICITATEM
 RESERATVRVS ACCEDIS
 MERITISSIME PONTIFEX INNOCENTI DVOÐECIME
 FAVSTISSIMIS ERGO AVSPICIIS
 IN TVA INNOCENTIA
 INGREDERE IMMACVLATVS, ET IVSTVS
 VBI CAPVT ELECTORVM CHRISTVS REGNAT IN TITVLVM
 VBI CAPITA APOSTOLORVM SERVANTVR IN TVTELAM
 IN LATERANO PONTIFICIÆ MAIESTATIS CAPITOLIO
 AD LONGOS ANNOS TRIVMPHA,
 VT DE TRIVMPHATA BELLORVM,
 ET HÆRESVM HYDRA
 NATIONES TIBI PLAVDANT VNIVERSÆ
 VERVS ROMANI PONTIFICIS TRIVMPHVS
 CHRISTIANA PAX EST.

❁ IV ❁

PACEM DONES PROTINVS.

Solemnī Pentecostes die Spiritus Sancti opera implorans Christianus Orbis hæc verba concinit.

*Hossem repellas longius
Pacemque dones protinus
Dulcore sic te prævio
Vitemus omne noxium.*

Aliqua ex his verbis Innocentius XII. usurpavit in lemmate numismatis, in quo sub Columba radiis circumdata Divinum Spiritum indicavit juxta Antiquorum Catholicorum morem, eo quod (ut docet Joannes Molanus in historia imaginum lib. 4. cap. 15.) per Columbam pulchre designantur operationes Spiritus Sancti Columba autem cum præ omnibus volatilibus Celi homines amet, & contubernalem animal sit, ac mansuetum, pacem optime indicat, quæ Spiritus Sancti præsertim auxiliis conciliatur in terris, juxta illud D. Pauli ad Galatas; *Fruktus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, sapientia &c.* rursus ad Romanos ait, *repleat vos omni gaudio, & pace in credendo, ut abundetis in spe, & virtute Spiritus Sancti.*

Ut igitur pacem inter Principes Christianos pertinaci bello dissidentes conciliare posset Innocentius, Divini Spritus opem enixe implorat, percussoque numismate totum Christianum Orbem ad preceum effusionem excitat, optime ratus, bellorum tempore innumera mala exoriri, quibus pax sola mederi potest, nec ad animos conciliandos humana vires sufficere, sed Divinas requiri: Pluries ad eum finem obtinendum plenariam nozarum veniam Christifidelibus impertitus est, supplicationesque publicas indixit, ut gratiores criminibus expiatis ad Dei thronum deprecantes accederent, & vim Cælo quodammodo inferrent, ut diu expectitam pacem consequerentur.

❁ V. VI ❁

IVSTITIA, ET ABVNDANTIA PACIS.

Duplex numisma mulierem profert bilancem dextera manu habentem, sinistra ramum olivæ. Pacem in oliva Justitiam in bilance significat, in simili lemmate expressas verbis, ex psalmo septuagesimo primo acceptis, in quo vers. 9. dicitur. *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis donec auferatur Luna.* Justissimi Pontificis vota hujusmodi inscriptione comprobantur, nec vano omine prælusit, qui talia numismata publicari curavit. Justitia enim Innocentii XII. inter ceteras ejus virtutes maxime enituit, & anno ejus Pontificatus VII. jamdiu expectitam per totam Europam pacem conciliatam vidimus.

❁ VII ❁

ERIT EGENO SPES. IOB V.

ÆDes in numismate exculpta illa est, quam Romæ prope Portam Portuensem in Tyberis ripa excitari curavit Illustrissimus Præsul Carolus Thomas Odescalcus expensis in ejusdem structura circa viginti quinque millium nummorum sub auspiciis Innocentii XI. ut in ea alerentur pauperes pueri, ac pietate, bonisque artibus educarentur sub cura Patrum Clericorum, qui dicuntur, *Piarum Scholarum.* Sexaginta proinde pucros collectitios in eandem induxit

induxit cum quinque Patribus die nona Aprilis anni 1689. postquam quatuor annorum spatio enutriti fuerant in alia domo in regione Campitelli sita, expensis Innocentii XI. qui centum quinquaginta scuta singulis mensibus liberali charitate subministravit, & ne otiosi dies transigerent lanificio permulti, arti futuriæ alii, textoriæ quamplurimi operam dare cœperunt, quibus, tum sibi, tum Reipublicæ prodesse aduli. At post adeo pium, ac utile institutum ob Innocentii mortem Patris iacturam Orphani Infantes deplorabant, eorumque spes cecidissent omninò, nisi in Innocentio XII. Undecimus revixisset. Innocentii enim XI. liberalitatem Duodecimus non modò duplicavit; verùm etiam, exemplo admodum rarò, longe superavit. Quippè numerum ad trecentos ferè pueros auxit, additis duodecim Religiosis viris sub quorum cura enutrientur.

Eisdem illos univit, quos vulgari voce *Letterati* dicebantur à quodam Leonardo Cersuo pio ac simplici viro tali cognomine vocato, qui Romæ die 16. Februarii anni 1595. plenus meritis, ut pie creditur, ad Superos evolavit; fuerat hic famulus Gregorii XIII. in Regno Napolitano natus, deindè relicta Pontificia aula, charitate ductus sine calceis, ac seminudus incedens, mendicos pueros alliciens una cum illis fordidas vias ante publicas officinas everrendo victum emendicabat, quo pueri collectitii enutrientur, & ne animi fordes contraherent, Christianis rudimentis diu noctuque illos imbueret conabatur in diversis ædibus à piis viris illi concessis, quibus deinde anno 1607. post Leonardi mortem domum certam Clemens VIII. assignavit.

Hos itaque Innocentius XII. in ædem de qua sermo est die undecima Februarii anni 1693. induxit, & ne ob loci angustias labores impendiretur, novas ædes excitavit coemptis ad eum finem tribus proximis prædiis, in quibus variis artibus, præsertim lanificio, proprias, aptasque officinas extruxit, ne puerorum numero, artiumque varietate opera perturbato ordine incedendo minori, essent ipsis pueris, & Reipublicæ utilitati; quamobrem duo veluti brachia hinc inde nova ædium fabrica protraxit, eorumque fundamenta posuit in parte orientali die octava Junii anni 1693. die verò 14. Septembris in parte quæ solcm respicit occidentem, copiosum etiam aquarum fontem è Ianiculo Colle, ubi aqua à Paulo V. Romam adducta primum se exonerat, corrivavit, quæ non tantum opportuno subsidio Artibus est, sed Nautarum solatio. è duplici fonte propè Tyberis ripam emanantes aquas haurientium. Eam Ædem in tabula hic apposita contemplare.

Omnium, quæ huiusque enarravimus monumentum extat in duplici tabula marmorea ipsis ædibus apposita, in quarum prima hæc verba leguntur.

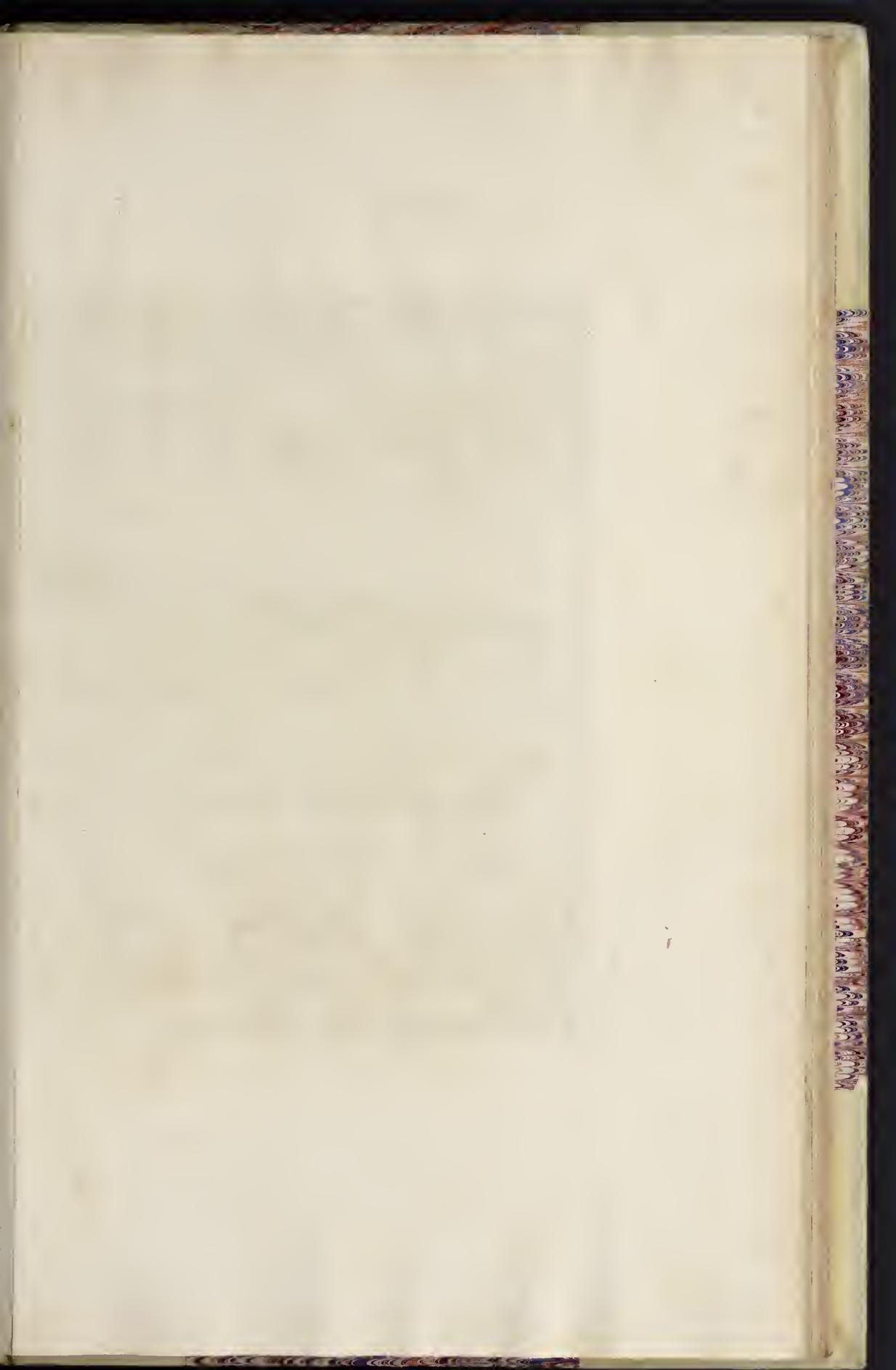
DOMVM HANC A CAROLO THOMA ODESCALCO NOVOCOMIENSI
CANONICO BASILICÆ PRINCIPIS APOSTOLORVM
NUPER INCHOATVM PVERIS PAVPERIBVS
IN RELIGIONE, ET ARTIBVS EDVCANDIS
VT MAGNIFICENTIVS EXCRESCERET, ET VT REM GRATAM
PONTIFICI IN PAVPERES BENEFICENTISSIMO FACERET
OBTVLIT INNOCENTIO XII. D. LIVIVS ODESCALCHVS
CÆRÆ DVX EX TESTAMENTO PROTECTOR.

In secunda verò.

PVEROS A LEONARDO CERVSIO, VVLGO LITERATO.
PATERNA IN PAVPERES CHARITATE IAM OLIM COLLECTOS.
VT TEMPVS, QVOD IN VRBE CIRCVMVNDATA AD PIORVM
OPEM EXPOSCENDAM INSVMEBANT
MELIORI DISCIPLINA,
ET MAIORI ARTIVM PROVENTV IMPENDERENT
HOSPITIO APOSTOLICO ADIVNXIT
ET IN HANC DOMVM TRANSVEXIT.
MAGNO PVERORVM, REIPVBLICÆ TOTIVS COMMODO
INNOCENTIVS XII. PONTIFEX MAXIMVS.

His

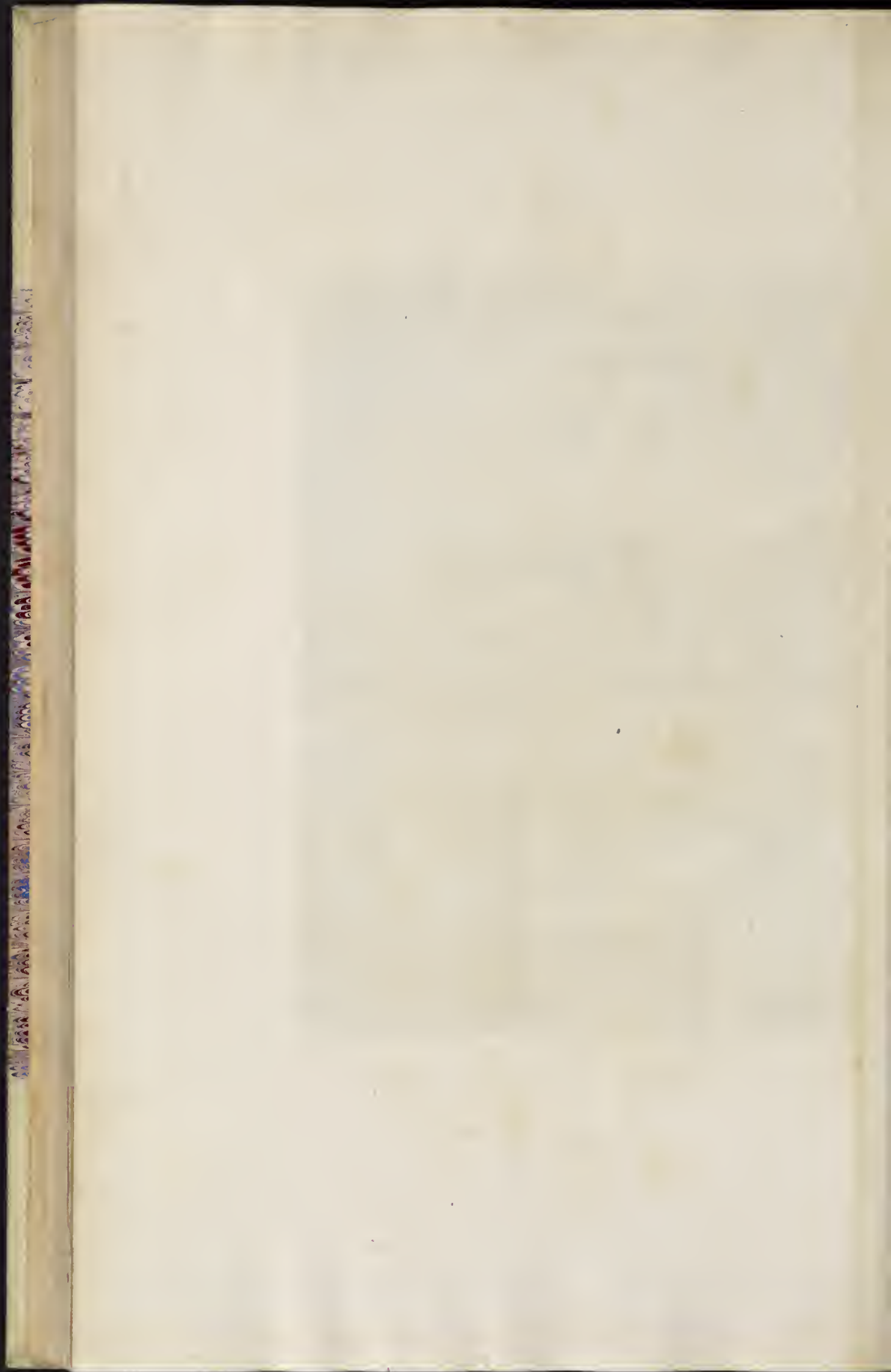

Opera Tiberis ab Innocentio XII
pro alendis pueris egenis

His ultimis verbis consonat inscriptio numismatis ex cap. 5. Jobi accepta ERIT ARGENO SPES. In ea enim domo quamplurimæ artes exercebantur, ac præfertim, quæ circa lanas versantur, quibus exerciti à pueris spes suas erigunt ægri, ejusque sibi artis peritiam comparant, quam deinde adulti exercentes, tum propriæ vitæ, tum Reipublicæ commodo consulere valent; atque his artibus quamplurima vitia, morumque sordes exulant Româ, quibus frequenter otiosos replet turpis egestas. Ut autem hæc bona uberius ex ea domo derivent, viginti quinque nobiles, pioque Viros ejus curâ præfecit Pontifex, quorum vigilantia & consilia, si quid mali irrepat, illico avertant, utilitatem verò, virtutemque omni studio promoveant.

Urget præterea suis conatibus beneficentissimus Pontifex, qui Pauperum, publicumque bonum summis in amoribus habet; sæpè eam adem invisendo, in qua singulorum labores recognoscit, pietatem pueris insinuat, Religiosis præfidibus animos addit, omnibus optima quæque è Cælo deprecatur, ratus optimum parentem maxime decere, si filios licet minimos, & abjectos paternis oculis respiciat, & Pontificis Summi Majestatem non minui, sed augeri, si mendico manus porrigat, ut sublevet. Quantum ob hanc pietatem inter Pontifices maximos emicuerit Innocentius XII. pluribus abundè comprobabitur, quæ dicenda supersunt.

❖ VIII ❖

VIRTUS PROMOTA ANNO V.

Numisma Bononiæ cæsum jussu Comitæ Bonaventuræ Boselli, quod refert virtutem promotam Anno V. Pontificatus ab Innocentio XII. cum scilicet in Consistorio secreto habito die 12. Decembris anni 1695. inter Patres Purpuratos cooptavit duodecim Viros, quorum præclaræ virtutes eam dignitatem merebantur, octo ex illis inter Presbyteros adscripti fuerunt, idest.

- Sebastianus Antonius Tanara Archiepiscopus Damascenus apud Cæsaream Majestatem Apostolicæ Sedis Nuncius, Patria Bononiensis.
- Jacobus Boncompagnus Archiepiscopus Bononiæ, Bononiensis.
- Joannes Jacobus Cavallerinus Archiepiscopus Nicænus apud Christianissimum Regem Apostolicæ Sedis Nuncius, Romanus.
- Friedericus Caccia Archiepiscopus Mediolani apud Catholicum Regem Apostolicæ Sedis, Nuncius, Mediolanensis.
- Thaddæus Aloysius del Verme Episcopus Fanensis, Placentinus.
- Frater Thomas Maria Ferrari Ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apostolici Magister, Mandurienensis.
- Joseph Sacripantes utriusque Signaturæ Referendarius, Narniensis.
- Don Cælestinus Sfondratus, Abbas Sancti Galli Ordinis Sancti Benedicti Mediolanensis.
- Fr. Henricus Noris, Ordinis Eremitarum Sancti Augustini Sacræ Theologiæ Professor, Apostolicæ Bibliothecæ Custos, Veronensis.
- Inter Diaconos vero numerati sunt.
- Joannes Baptista Spinola utriusque Signaturæ Referendarius Almæ Urbis Gubernator, Januensis.
- Dominicus Taurusius Sacræ Rotæ Auditor, Urbevetanus.
- Henricus de la Grange Abbas, Gallus.

His duodecim, veluti Syderibus ob insignes virtutes, excellentique merita, corruscantibus militantis Ecclesiæ Cælum adeo splendide enituit, ut ambiguum sit dijudicare, an potius ea dignitate claritatem promotis addiderit Innocentius, an verò Innocentii prudentia emicuerit, ob eam virtutem Sacra Purpura ab ipso insignitam. Unum profecto Roma sibi suasit, probatumque abundè co-

gonovit ab Innocentio XII. solam virtutem ad Reipublicę munera ad sacras Infulas, aliasque dignitates promoveri, atque tum maxime, cum pleraque officia exerceri veruit in Romana Curia ab iis, qui non modica auri copia erogata, eadem obtinuerant, unicuique reddens quid quid pro iis administrandis contulerat. Et quamvis omnes in optimo regimine partes suas adimplerent melius tamen consultum duxit esse Reipublicę, si omni suspitione venalitatıs in posterum carerent dignitates, quę optimè meritis ex eo ordine magistratus solent non rarò conferri; quamobrem jure meritò liceat mihi æquissimum Pontificem alloqui verbis ex Plinio acceptis, *amas constantiam civium, rectosque, ac vividos animos, non ut alit, contundis, ac deprimis, sed foves, & attollis. Prodest bonos esse. His honores, his Sacerdotia, his provincias offers, hi amicitia tua, hi judicio florent acuantur isti integritatis, & industria pretio. Tu amicos ex optimis legis, & Hercule æquum est, esse eos charissimos bono Principi, qui invidi malo fuerint.*

Cæterum virtutem numisma repręsentat ea forma, quam recenset in sua Iconologia Cæsar Ripa scilicet venustam adolescentulam alis instructam, hastę innixam, sinistra manu lauream coronam, in pectore solis imaginem habentem. Pulchra quidem illa est, & à Viro virtus ideo dicitur, quòd virum Virtus maxime honestet, ob id habita ab antiquis pro Dea. Juvenis fingitur, nam virtus fenestram non timet, semperque floret vividior. Cum autem virtute præditi ex hominum consortio ad Cælum usque evehantur, & quodammodò Deo similes evadant, alas proinde ostentat. Hasta, cui innititur, virtutis imperium supra vitia indicat, sol verò in pectore micans, virtutis nitorem explicat, quo humane affectiones foventur, ut solis splendore Orbis partes univervsę. In corona ex lauro compacta, quę semper vivida, nec ipsa fulmina timet, Virtutis constantiam agnoscimus, in adversis semper florentem, virtuteque præditum virum nihil extimescere, quare Horatius cecinit eleganter.

*Iustum, & tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque auster.
Dux inquieti turbidus Adria
Nec fulminantis magna Jovis manus
Si fractus illabatur Orbis
Impavidum ferient ruina.*

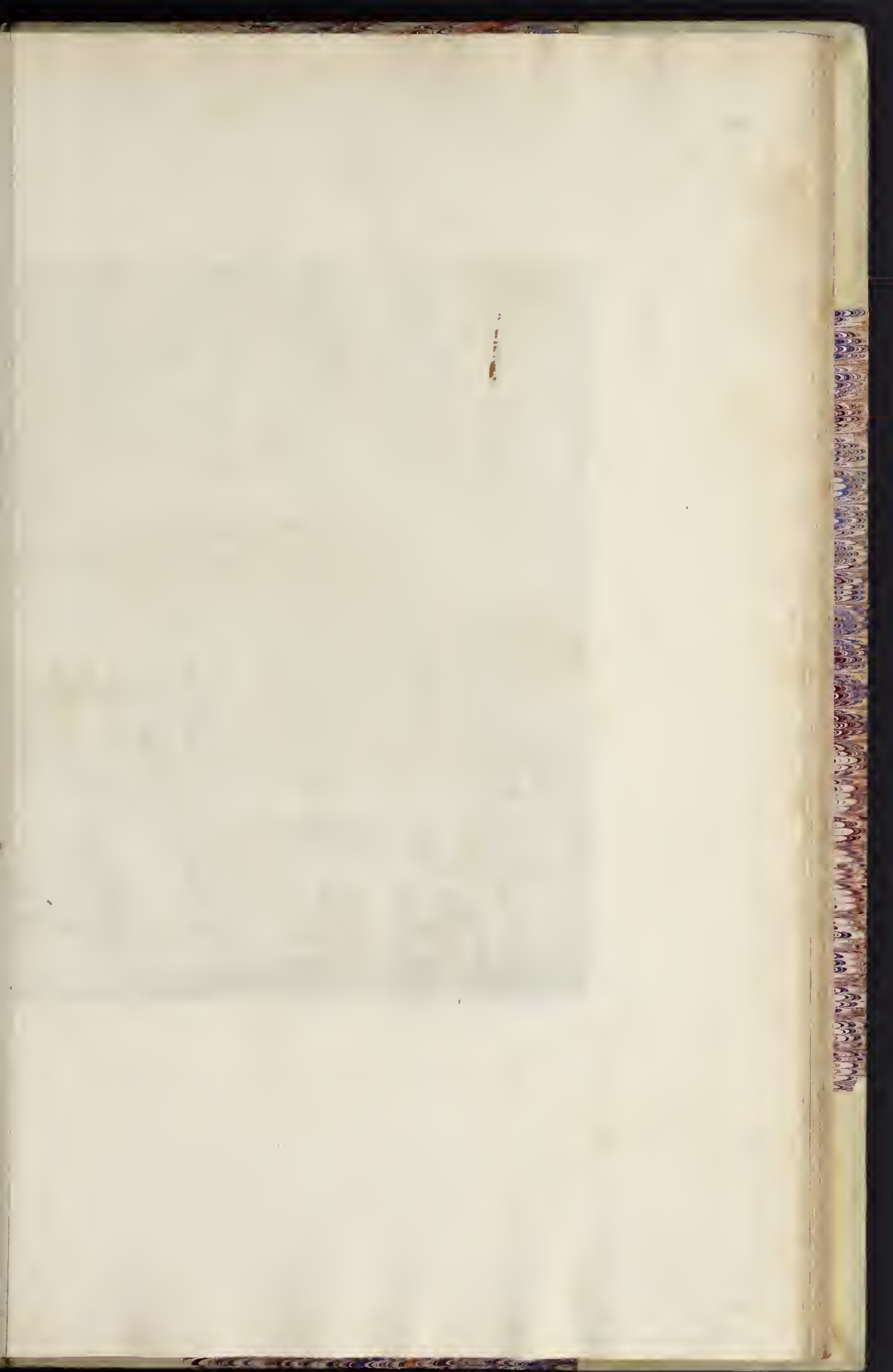
❁ IX ❁

IVSTITIÆ, ET PIETATI MDCXCV.

Inscriptio numismatis hujus exculpta legitur in duabus lapideis tabulis impositis supra duas minores Ianuas magnifici Palatii, quod Innocentius XII. ad publicam commoditatem excitavit, ut in eo cuilibet de suo jure coram Judicibus alterari fas esset, illucque omnes conveniendo acta publica recognoscere facile possent, in certas officinas optime distributa, nec duro labori in posterum obnoxii essent quicumque, causarum patrocinii susceptis, totam penè Urbem pervagari cogebantur, dispersos per eam Judices adeundo, non sine ingenti clientulorum, pauperumque detrimento.

Tale ædificium numisma ipsum repręsentat, cujus fundamenta Princeps Ludoviscus vivente Innocentio X. delineatione Equitis Laurentii Bernini posuerat, sed morte præveniente, haud potuerat ad ultimum fastigium perducere; otiosam idcirco rudemque molem inceptam pretio triginta millium nummorum proprio ære coemit Innocentius XII. die 9. Junii anni 1694. publicisque tabulis descripta fuit emptio à duobus Notariis ad id rogatis, scilicet Antamoro, & Peloso, ut quamprimum perficeret, dicaretque non tantum Justitię, id est juri dicendo, ut supra enarravimus, sed & Pietati; nam annui proventus, desumendi im-

POCENIO XII IN MONTECITA
RVCTI

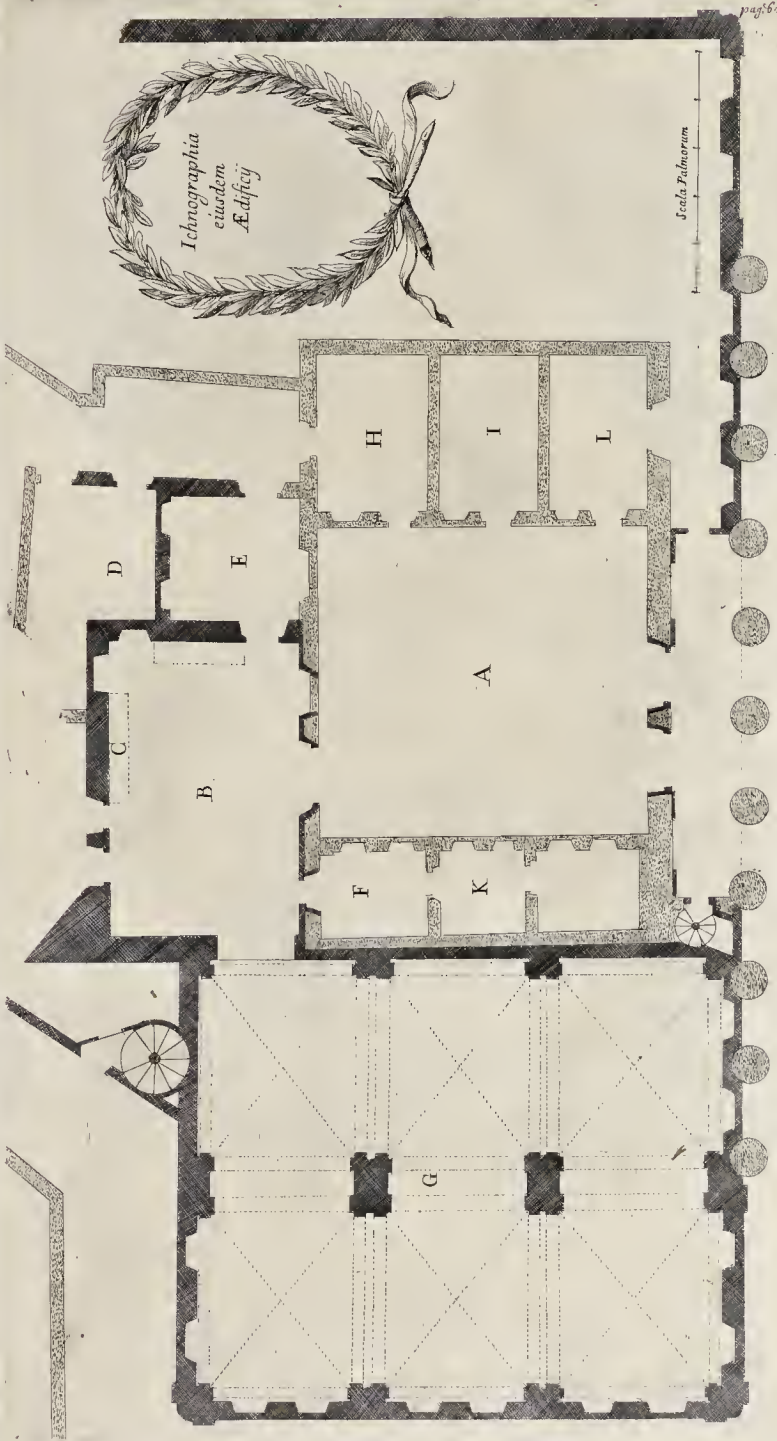
Hieron. Braun sculpsit

Handwritten text in the left margin, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and blurring, but appears to be organized in a list or table format with several lines of text.

Scala Fulmenum

Handwritten text in the left margin, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and the angle of the page.

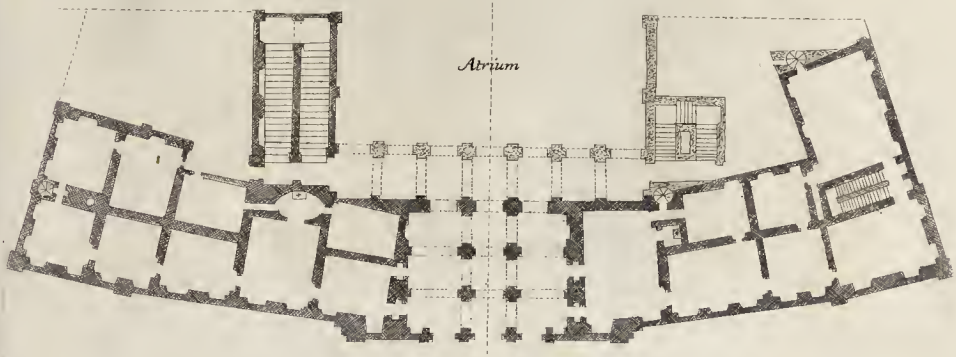
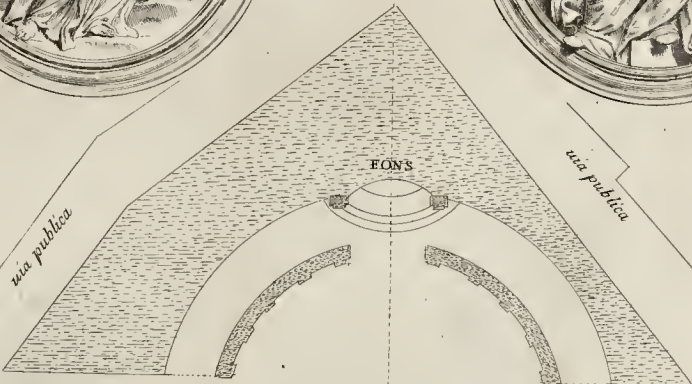
PIETATI

ET IUSTITIAE

ICHTNOGRAPHIA
PALATII
PRO IVRE DICENDO
AB INNOCENTIO XII
IN MONTE CITATORIO
AEDIFICATI

in posterum à solutionibus factis ab incolis, quibus aedes ille locandæ erunt, pro alendis pauperibus infumum decrevit, quibus Pontificium Palatium apud Lateranum addidit, ut infra dicemus. Atque ejusdem decreti monumentum in tabula lapidea externo ædium parieti voluit exculprum his verbis.

PAUPERVM INVALIDORVM HOSPITIO

Vastam hanc, atque excellam ædificii molem juxta delineationem Bernini absoluit Eques Carolus Fontana, qui atrium addidit in theatri speciem parafatis a& loculamentis pro statuis excipendis exornatum, fontem etiam addidit viginti uncias aquæ eructantem, quas jussu Pontificis ex Aquæ Felicis ductu in eum locum corrivavit quatuor millium nummorum expensis. Decedentes undas amplum labrum excipit ex lapide Ægyptio, quem dicimus *granito*, efformatum, quod ipse Eques Fontana forte detexit anno 1697. sepultum in lictore prope lacunas, ubi antiquitus Trajanus Portus naves excipiebat.

Ut atrium illud Porticibus Palatii coequaret, collem integrum removere opus fuit, qui juxta parietes exurgebant, nec sine magno sumptu, & labore absolutum est opus. Fuerat autem collis ille appellatus *Mons Citatorum*, ut Blondus affirmat, quem antiquitus ascendebant jii, qui in Comitibus publicis post vota enunciata ex Septis exibant; quam Blondi sententiam refutat Nardinus. Andreas Fulvius illum *Citatorum* appellatum asserit à citandis tribubus, seu acceptorium ab acceptandis suffragiis, ac denique collem Septorum à proximis Septis, additque fuisse potius tumulum, quam montem ex agestione terra manu factum, ex fundamentis, ut creditur, proxima columna cochliidis, quam Antoninam dicimus. Bartholomæus autem Marlianus prope columnam (inquit) Antonini surgit tumulus, quo Populus Romanus ad creandos magistratus conveniebat, ab eoque Citorus videtur nunc appellari, licet sint, & qui ab acceptandis suffragiis, tamquam acceptorium, & qui à proximis Septis tamquam septorum nomen obtinuisse velint. Eum autem monticulum, quam hodie videmus ex ruinis amphitheatri Claudii Ville publicæ, aliorumque publicorum ædificiorum, quæ ibi fuisse constat, esse opinamur. Non probat hanc sententiam Nardinus, simulque reiicit vulgi opinionem, sibi suadentis ex ea humo exerevisse, qua Agrippa usus fuisse dicitur in extruendo Panthei tholo ob rationes ab eo expostitas, concluditque potius, ex terra factum ex fundamentis proximarum ædium ægesta; ex ruinis vero domorum circumjacentium compactum esse deduxit Pater Franciscus Eschinardus Societ. Jesu de agro Romano scribens, à fundamentis detectis Palatii Ludovisiani, quæ paulò infra planitiem proximi fori posita fuisse recognovit. Ut ut sit de hujusmodi collis origine, *Citatorum*, vel *Citatorium* dictum esse putat supralaudatus Nardinus à voce Præconis, qua centuriæ singillarim citabantur, ut septa ad ferenda vota ingrederentur, quod quidem non nisi, quam ex eminenti loco perfici melius poterat à Præcone inibi tubam inflante, dicente Livio lib. 6. Decad. 3. *Tunc centuria &c. petit à Consule, ut centuriam seniorum citaret, velle se se cum majoribus natu colloqui, &c. ex auctoritate eorum Consules dicere &c.* In eadem sententia sunt Sigonius, & Gruchius. Illos adeat curiosus Lector, Nos ad Innocentii XII. gesta redeamus.

Itaque Innocentius, semper erga pauperes liberalis, hanc excellam fabricam Mense Februarii anni 1695. inceptam, brevi tempore absoluit expensis unius tantum anni spatio centum sexmillibus quadrigentis triginta tribus scutis, prout relatum vidi in libro expensarum apud Equitem Carolum Fontanam. Horologium etiam addidit prudentissimus Pontifex, quo tum horæ, tum horarum partes indicantur ob publicam utilitatem; magnoque ære campano signa bis in die dari jussit ad tribunalia aperienda post campanæ sonitum, que in proximo Collegio Romano Auditores excitat ad studia, quod Gregorius XIII. pro sua in Christianam Religionem, omnesque Nationes charitate, bonis Artibus, ac Societatis Jesu Alumnis à fundamentis extruxit, & dotavit.

Hujus Innocentianæ Aedis Scenographicam descriptionem exponimus cum ejusdem Ichonographia, in qua delineationem lineis signatam Berninus excogitavit, que vero punctis nigris obducitur Eques Carolus Fontana complanato colle superaddidit.

QVAESTVS MAGNVS CVM SVFFICIENTIA.

Aliam ædificii molem publicæ commoditati condidit Innocentius pretio infumpto plusquam quinquaginta millium, centum, ac triginta trium scutorum, in qua merces, terrestri itinere Romam aduectæ reponerentur, donec soluto vectigali, suas quisque optime servatas inde auferret. Quam commode cellas omnes in eum finem pernecessarias disposuerit sagax Architectus Eques Franciscus Fontana Caroli Filii ex apposita Ichnographiâ clare apparebit, quam sequenti explicatione illustramus.

- A Atrium est, in quo Sarcinis Equi, Currusque exonerantur.
- B Aula, in qua Custodes morantur, & vectigalia solvuntur.
- C Telonium, cui assident Tributorum Collectores.
- D Cubiculum, in quo moratur vectigaliorum Gubernator.
- E Cubiculum, in quo plurimæ merces custodiuntur.
- F Cubiculum, in quo merces ex lana publico sigillo notantur.
- G Aula, in qua mercium sarcinæ asservantur.
- H Cubiculum, in quo exigitur vectigal pro carnibus.
- I Cubiculum, in quo solvuntur vectigalia vini ab exteris Romam advecti.
- K Cubiculum, in quo solvitur vectigal pro mercibus laneis.
- L Cubiculum, in quo solvitur vectigal pro frumento.

In contignationibus superioribus ædes extructæ sunt, ubi Telonarii, tributorum Collectores, salique ad vectigalia exigenda, vel recensenda additi, commode commorantur.

Orthographicam vero delineationem in tabula alia exposui, quæ frontem ejusdem ædis ostendat, columnis undecim, jisque striatis exornatam cum corinthe juxta leges Ordinis Corinthii affabre elaboratis. Reliquias illas esse antiquæ Basilicæ ab Imperatore Antonino Pio extructæ, eamque exornatam fuisse quadraginta duabus similibus columnis referunt aliqui. Negat tamen Nardinus, eam ab Antonino extructam sed ab Agrippa in honorem Neptuni excitatam ait ex Diono, & Spartiano; forum ubi tales columnæ, sunt vulgo dicebatur *Piazza di pietra*, quod nomen à fragmentis lapidum dirutæ Basilicæ ortum fuisse affirmat Flaminius Vacea; Martinellus tamen cum Fulvio Ursino putant corruptum nomen esse ab alio italico nomine, quo dicebatur *Piazza di Presi* ob Nosocomium, in quo pauperes Sacerdotes hospitabantur. Horum loco decursu temporis Virgines Deo oblatae in eadem Domo habitaverunt, & forum ampliavit Alexander VII. ædes, de quibus sermo est septem tantummodo mensium spatio extruxit Innocentius, ut pauperibus alendis annui census ex locatione earundem provenientibus inferrent. Hujus beneficentiæ monumentum extat his verbis in porticu ædis expressum.

Eschinarius in Agr. Rom. pag. 28.

Lib. 6. c. 9.

Pag. 1.º 3.

HOSPITII APOSTOLICI
PAUPERVM INVALIDORVM.

Tale ædificium numisma refert, quod anno Pontificatus V. vulgatum est, in quo tamcu adiectæ sunt statuæ columnis adhuc non impositæ, signa sunt undecim Provinciarum, quæ ditioni Pontificiæ tributarie subjiuntur, scilicet Avenionensis, Flaminie, Patrimonii, Latii, Sabine, Bononiensis, Ferraricensis, Urbinas, Umbrie, Picavi, & Beneventana.

Inscriptio numismatis verbis constat, quæ Divus Paulus Timotheo scripsit, idest QVAESTVS MAGNVS PIETAS CVM SVFFICIENTIA, in quibus est correctio quadam

*Epist. 1.º c. 6
ib.*

Edificium ab Innocentio
XII extractum
pro mercibus Roman aduclis
uia terrestri

Handwritten text in the left margin, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and blurring, but appears to be organized in a list or table format with several lines of text.

quædam juxta Cornelium à Lapide . Cum enim dixerit Apostolus Hæreticos existimare quæstum esse pietatem , hic quasi seipsum corrigit , quasi diceret . Imo verò ego ipse dico quod vere quæstus magnus sit pietas , sed alio sensu , quam Hæretici id ipsum dicunt ; illi enim pietate abutuntur ad quæstum , & opes corrodendas ; ego vero dico magnum quæstum esse pietatem in se ipsa cum sufficientia , idest si conjuncta sit sufficientiæ , sive animo sibi sufficienti , idest sua sorte contento , quem parit ipsa . Rursum sufficientia (inquit idem Auctor doctissimus) proprie , & ample capi potest sic vere magnum lucrum est pietas ; assert enim secum quidquid homini satis est . Ita Maldonatus in notis M. S. *Quæstus ergo magnus est pietas* , quia opes supernaturales secum adfert , & amicitiam Dei , que opes Cælestes piis præparat , & promittit . Rursum sufficientia jam dicta magnus est quæstus , & thesaurus , quia is , cui sua parva , & pauca sufficiunt , nec plus cupit habere , hic dives , hic foelix est , unde Aufonius *quis dives ? qui nil cupiat . Quis Pauper ? Avarus .* Qui enim adhuc aliquid concupiscit non habet satis , ac consequenter dives non est . Sic dicit Divus Paulus falso isti falsi Doctores arbitrantur , quæstum esse pietatem , idest Christianam Religionem rem esse per se inutilem , & insufficientem , nisi ad quæstum , & turpe lucrum referatur , ut ipsi referunt , ego plane contrarium censeo , scilicet veram pietatem conjunctam cum sufficientia , & quiete animi quæstum esse maximum , sic Divus Paulinus , qui se ex opulento pauperem effecit , ut suos Cives redimeret , vere dives effectus est , nam ut de eo narrat Sanctus Augustinus libro primo de Civitate cap. 10. Cum Barbari Nolam vastarent , sic corde Deum precabatur . *Domine non ego exerceor propter aurum , ubi enim sint omnia mea tuis .* Ibi enim inquit Sanctus Doctor . Habeat omnia sua Paulinus ubi eum condere , & thesaurizzare Christus noverat .

Potest insuper sufficientia accipi , quasi tam inopiæ , quam copiæ opposita pro rebus ad vitam necessariis , & sufficientibus , quod petiit Salomon Prover. 30. *Mendicitatem , dicens , & divitias ne dederis mihi , tribue tantum victus meo necessaria .* Hoc modo hic accipi posse sufficientiam indicant verba que sequuntur , ac præfertim quod ait *habentes alimenta & quibus tegamur his contenti sumus .* , Moraliter Sanctus Chrysostomus homil. 79. in Joannem . Nonne (ait) in hoc ab Angelis differimus , quod ipsi non egent , ut nos igitur quanto paucioribus indigemus , tanto magis Angelis appropinquamus , quanto pluribus , tanto magis ad hanc caducam vitam desectimus .

Hæc omnia optime callens Sanctissimus Pontifex Innocentius ejusmodi verba numismati proposito inscribens , eorum audaciam retudit , qui dicam auri sitim animo Pontificio inesse præcipiti ausu suadere sibi auderent , dum pro vetricibus exigendis novas ædes cernerent excitari ; si eas Innocentius extruxit , ad publicam commoditatem hoc egit , ac Pauperum invalidorum bonum , pro quibus alendis pecuniam in conducendis alienis domibus profusam , tamquam dotem perpetuam addixit .

❁ XI ❁

IMPETVS LAETIFICAT .

Quartum ædificium à Pont. Innocen. XII. excitatū in numismate fuso ostenditur cum imagine senis aquam è vase effluentis , qui fluvium Tyberim indicat . Fundamenta enim habet tale ædificium prope Urbis Portam , quam dicimus *Portuensem* in ripa Tyberis , cujus aque ædificium versus decurrunt per mediam Urbem jam devolutæ , non verò (ut Sculptor effinxit) in contrario litu ab vna senis effuse ; sed errorem diluit imperitia ; ex eadem ratione apertum lemma mihi suadeo , quod potius ænigma vocaverim . Quid enim significare voluerit ejus Author prorsus ignore , nec umquam conciliare potui cum re expressa ejusmodi inscriptionem , que utrum sit ei incongrua lector indicabit .

Ejus ædificii imaginem in lamina delineatam damus , ut etiam Roma absentibus

quibus pateat admissum expressa. Eminent supra porticum imago Salvatoris cum addita inscriptione.

HOSPITII APOSTOLICI
PAUPERVM INVALIDORVM.

Proventibus enim ex locatione ejus cubiculorum emanantibus Pauperes aluntur, sicuti in numismate superiori dictum est; locantur autem exigentibus vestigalia mercium, quæ in Urbem ab Exteris per fluvium Tyberim allatæ, in eodem edificio deponuntur. In eo excitando providus Pontifex, publicæ etiam utilitati consuluit; nam eum antea in loco humiliori merces servarentur, Tyberi non raro intumescente, ob quarum illuvionem naufragii damnis etiam inter parietes & sub tectis subiacebant, nunc eminentiori in litore servatæ à fluminis inundatione sunt immunes, copioso quamvis aquarum accessu intumescat. Ædificii ichnographiam, quam hic subiicimus sequens indiculus explicabit.

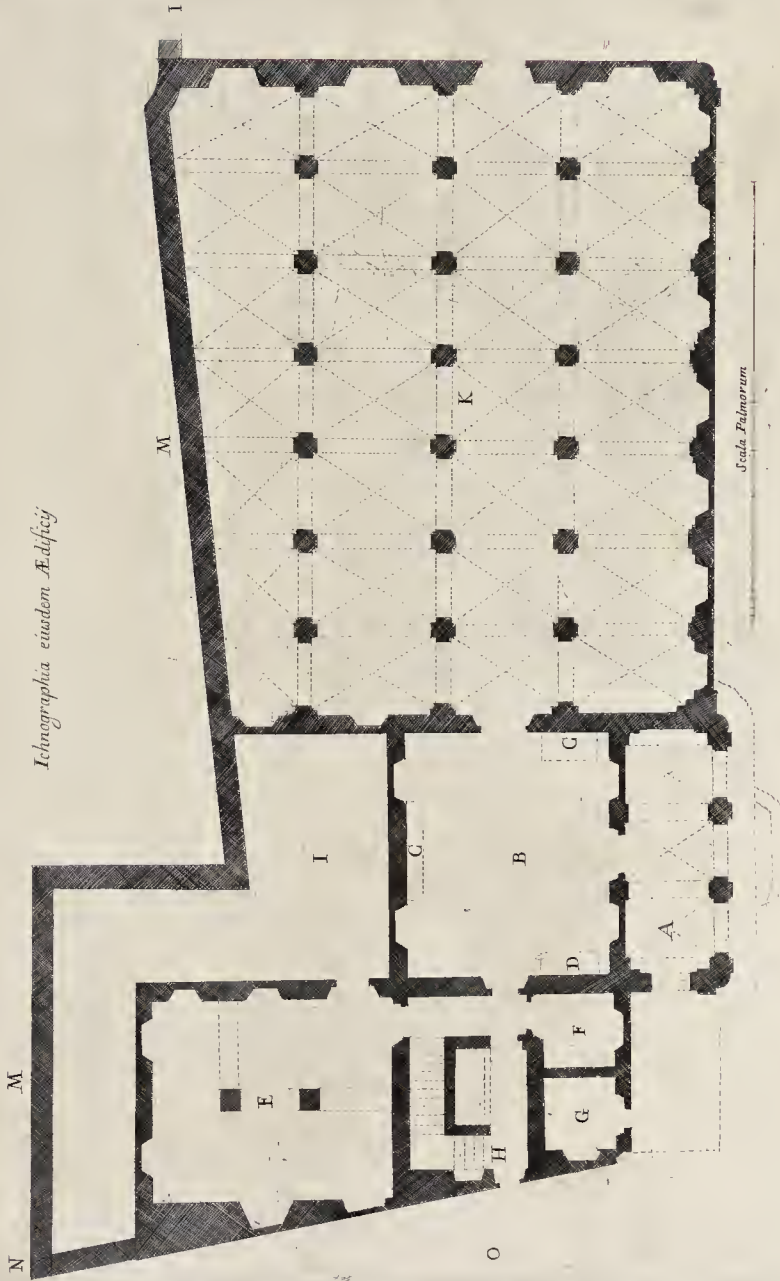
- A Porticus.
- B Aula, in qua custodes morantur, & vestigalia solvuntur.
- C Telonium, cui assident tributorum collectores.
- D Mensa pro Governatore.
- E Cubiculum, ubi quamplurimæ merces custodiuntur.
- F Cubiculum ubi sigillo notantur merces Roma alio deferendæ.
- G Cubiculum pro militibus, custodiæ addictis.
- H Scalæ, quibus ad superiora cubicula ascenditur.
- I Atrium.
- K Aula amplissima, in qua merces sarcinæ servantur.
- L Porta Urbis dicta Portuensis.
- M Urbis mœnia ab Urbano VIII. restituta.
- N Turris ad Tyberis ripam erecta à Leone IV.
- O Tyberis Fluvius.

❖ XII ❖

A DEO, ET PRO DEO.

IN muliere tribus pueris sociata Charitatem dignoscimus. E tribus inversis ollis nummos illa effundit, indicans in lemmare thesauros à Deo acceptos eosdem pro Deo se Pauperibus erogare. Voluit numismatis Author in ollis alludere gentilitio stemmati Pontificis, ejusque eximiam in pauperes charitatem celebrare. Quantum hæc virtus ceteras superaverit, haud paucis potest satis explicari; immensa auri copia, quam in excitandis ædificiis, supra indicatis insumpsit pauperum invalidorum bono, illam commendat. Ingens pecuniarumvis quamplurimis Religiosorum familiis erogaavit, eandem concelebrat; elemosynæ, quas è proprio patrimonio egentibus familiis distribuit, quibus virginum honestatem in tuto posuit aluitque fame oppressos eibus, etiam propriæ mensæ subtractis, abundanter confirmant; optimè sibi suadens, Pontificias opes à Deo sibi tributas, ut solos pauperes ob Dei largitoris amorem ditaret. Ob id Summi Sacerdotis munus non arte, studioque quaesitum, sed sponte oblatum ita exceperit ut nihil propriæ cupiditati totum aliens utilitati deberi existimaret, neque ab hoc onere privatas opes suas immunes esse voluit, non enim eas servavit, sumens ex communi ærario, unde mensam Pontificiam instrueret, sed in ærarium contulit, ut ex illis viveret; vixit de suo, donec omne patrimonium consumptum omnino fuit, ut de Pontificiæ dignitatis redditibus interim viverent ejus Subditi.

Ichnographia eiusdem Aedificij

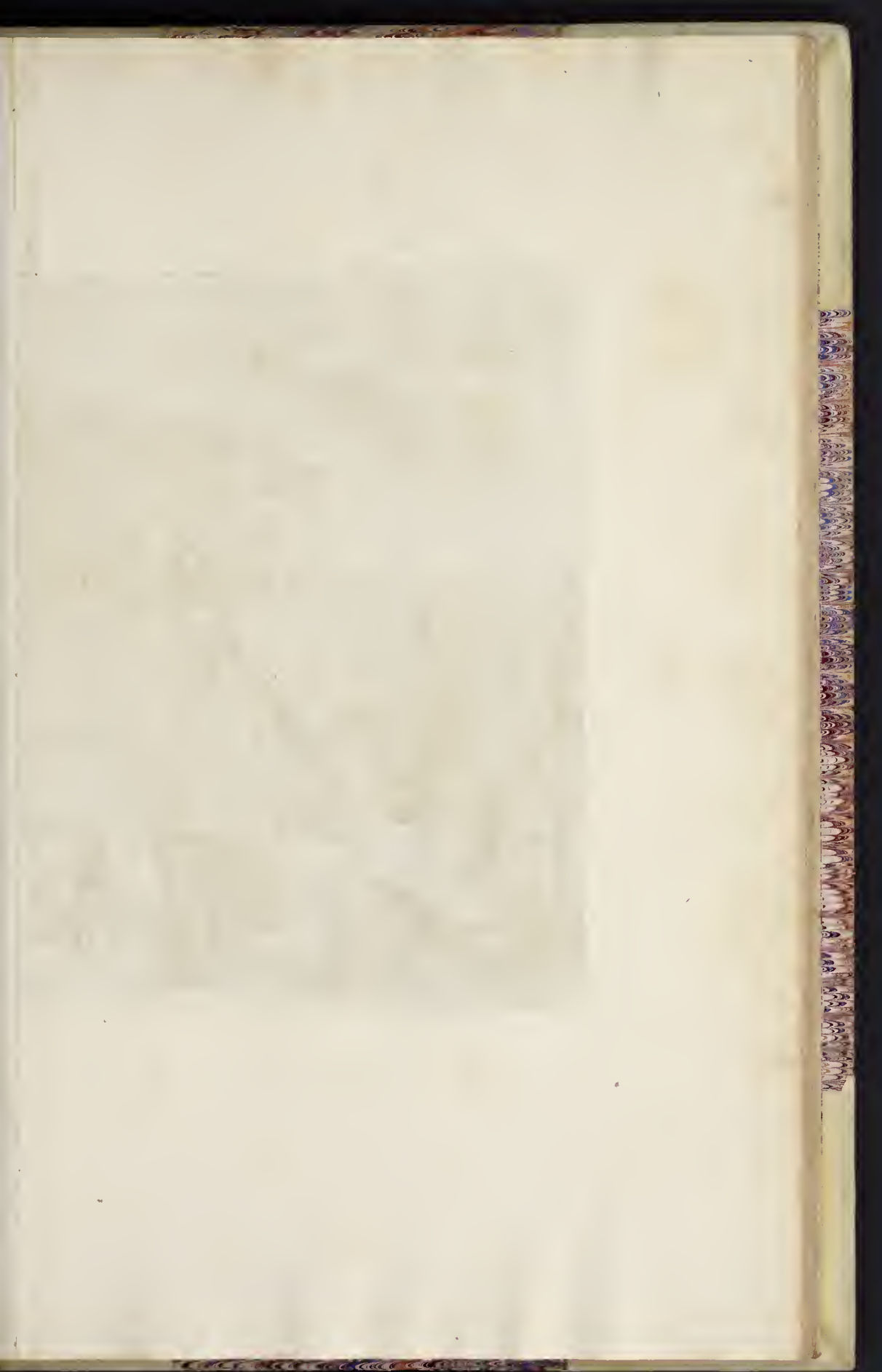

Scala Palmorum

Handwritten text in a narrow column along the left edge of the page, likely bleed-through from the reverse side. The text is mostly illegible due to fading and blurring.

*Edificium prope Tiberim pro Mercibus
Romani aductis ab Innocentio XII extractum*

Hieron. Frezza incidit

Handwritten text in the left margin, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to be organized in a list or table format.

❁ XIII ❁

SINVM SVVM APERVIT
EGENIS.

E Adem Innocentii charitatem Pellicani Symbolo explicuit in hoc alio numifmate fuo fine ulla publica authoritate privatus Artifex, aptè quidem ad illam significandam, sed aliena à veritate expreffione; conftat enim, ut alibi diximus, & hiftoricorum narratione comprobatum eft, Pellicanum è fuo pectore roftro vulnerato guttas fanguinis emittere, quibus ejus pulli femimortui revivifcunt; non verò copiofum rivum fanguinis emanare, ad quem hauriendum cujufcumque generis volucres accurrant, ut numifma repræfentat. Cæterum Innocentius in Pontificem electus illico juffit, ut omnia fua bona mobilia venderentur, ac diftribuerentur in pauperes, propriam pariter bibliothecam Seminario adolefcentium Civitatis Neapolitanæ elargitus eft; tanta etiam illi Cameræ Apoftolicæ ærarii cura, ut nihil inutile in fumi velit, nihilque in feipfum, etiam minimum derivare permittat.

❁ XIV ❁

VOTA PVBLICA.

N Umifma in Germania cuſum ab incognito auctore, in quo Juſtitia, & Pax infignia gentilitia ſuſtinent Innocen. XII. cujus electionem publicis votis exoptatam fuiſſe merito affirmatur. Nihil ad hiftoriam pertinens illud ſuggerit, ſed ejus ſtemmatis originem deregit ſcitu digniſſimam.

Sua igitur vetuſtate Pignatella Familia, ex qua Innocentius ortum habuit maximam redoler Nobilitatem; nam, ſi audiamus Scriptores de ipſa agentes, ejus gentis primordia in oblivionis tenebris latere ob antiquitatem fatentur. Joannes Antonius Summonte in hiftoria Regni Neapolitani huic Familie agnomen cum infignibus ante annum 1102 attributam fuiſſe affirmat, occasione, qua Giſulphus Neapolitanus ſtrenuus Militum Dux in direptione Imperialis palatii Conſtantinopolitani, tres ollas abſtulit ſecumque derulit in eximie animi fortitudinis ſignum, quod interiora palatii intrepidus penetraverit, atque eas Regi Rogerio obtulit. Qua de re ab illa ætate huic nobiliſſimæ familie ſtemma tributum eſt cum agnomine Pignatellæ; nam vox iſta italice idem ſignificat, ac latine ollula: hæ tres ollulæ deinde colore nigro in aureo campo ſunt expreſſæ.

Aliam parum diſſimilem enarrationem recenſuit Philadelphus Munos in hiftoria ſtragis Gallorum à Siculis factæ. Refert ille poſtquam Rugerius Rex arma Conſtantinopolim intuliſſet, ultrius injurias ab Imperatore Emanuele Latinis illatas, depopulantibus Militibus Imperiale palatium, Equitem quemdam ex Beneventanorum Ducum proſapia nomine Landulphum ex coquina palatii tres argenteas ollulas fumo denigratas, & ſtemmate Imperiali ornatas ad Regem aſportaffe, qui viri animum & fortitudinem admirans, cum quinque triremibus præfecit; ac ollulas tum Landulphi tum Poſteriorum ejus ſtemmata decrevit.

Philibertus verò Campanile in ſua ſtemmatum hiftoria narrat in navali quodam conſictu aliquos hujus nobiliſſimæ Familie Viros ollulis bitumine, ſulphuroque plenis immanem feciſſe inimicorum ſtragem; quamobrem nonnulli ollulas cū proſilientibus ſtamulis depictas ſe viſiſſe teſtati ſunt. Addit idem Author ex nominum proprietate, nempe Landulphi, & Pandulphi, quæ à Longobardis uſurpabantur ducere originem, & quidem à Beneventanis Ducibus, nec deſunt qui exiſtiant, à Græcis Familiam hanc ortum habuiſſe, cum Græci Civitatis Partenopeæ fundatores fuiſſe exiſtimentur.

Carolus de Lellis Familiarum nobilium Neapolitani Regni Scriptor opinionem ſuam

suam exponit, scilicet ex tanta sententiarum varietate hujus Familiae nobilissimam originem deduci, quippe Familiae omnes, quorum incerta origo ab antiquis ignoratur, vetustissima sibi vindicant, nobilissimaque primordia.

❖ X V ❖

HAEREDITAS SANCTA.

BOnonię cudit hoc numisma peritissimus sculpendi arte Ferdinandus de S. Urbain Aurlianensis, in quo Charitatem sub typo mulieris expressit, pecuniam egenis elargientem, cum inscriptione accepta ex cap. quadragesimo quarto libri Ecclesiastici, ubi laudantur viri, quos *miseri cordiæ* appellat, dicens HAEREDITAS SANCTA nepotes eorum. Optime illa congruit Innocentio XII. erga egenos liberalissimo, quos hæredes Pontificii thesauri à Deo constitutos judicavit, non verò nepotes, aut ceteros sibi affinitate conjunctos. Manebat enim in Pontificis mente alte reposita Constitutio moderatoria donationum, ac distributionum reddituum Ecclesiasticorum in Consanguineos, vel Affines Romani Pontificis, seu eorum loco adlectos, quam edere Innocentio XI. animo fuerat. Idcirco, seposita quacumque ratione, eam firmare decrevit, atque ob id Eminentissimorum Patrum animos ad illam subscribendam disposuit, eamque die vigesima octava Julii publicari jussit. Quamobrem de hoc tanto Pontifice pronunciare meritò possumus quod de Cantuariensi Antistite Thoma celebrat Catholica Ecclesia, id est *non respexit sanguinem, aut carnem, nec ullus in eo humanitatis sensus Pastoralis Officii constantiam labefactavit*. Suos proinde hæredes pauperes existimans, haud rejici à se ob sordidam mendicitatem patitur, imo egentibus quibuslibet solatium, auxiliumque afferre satagit. Et vigenibus adhuc contra Christiani nominis hostem bellis, tam Cæsarem, quam Polonię Regem, atque etiam Jacobum Regem Anglię pecunia adiuvit non obstante Pontificis ararii penuria. Venetos quoque suis armatis adjunctis tremibus contra communem hostem adiumento fuit; quamobrem Sanctissimi hujus Pontificis charitatem bonique publici curam meritò admiramur, cui dic, noctuq; non aliud obversatur animo, quam commisso sibi Christiano Populo prodesse.

❖ X V I ❖

EGENOS, VAGOSQUE INDVC IN DOMVM TVAM.

Isa. 58. 7.

Innocentianę charitatis perenne monumentum in hoc numismate vulgavit Illustrissimus Præsul Urbanus Giorius Angli Giorii Cardinalis Nepos, cum in eo Lateranense Palatium expressit, à Sixto V. extractum addita inscriptione quæ verba fert Isaiaę Prophetę EGENOS, VAGOSQUE INDVC IN DOMVM TVAM, cum *videris nudum operi cum &c.* Quam bene huic Divino Consilio paruerit Innocentius ex sequenti enarratione patet.

Nimium in Urbe excreverat eorum numerus, qui paupertate oppressi victum continuò non tantum per publicas vias, sed in templis emendicabant. His otiosorum turba se se addiderat, qui ob segnitiam laborare recusantes, publicis privatique elemosinis enutriti, egenos invalidos eisdem orbabant, atque orantibus in templis molesti, in domibus importuni, procaces in viis, salutaribus præceptis omnino rudes, in pessima vitia quotidie corruentes, commiserationis loco, iram potius Fidelium provocabant, quorum Advocati apud Deum Pauperes solent esse ut docet Divus Paulinus, non legum Divinarum contemptores: tantę Christianę probitatis jacturę ob mendicitatem exortę remedium afferri Urbs tota exoptabat, sed operis arduitatem humanis viribus superari huc posse, fere omnes ajebant

bant, cum præsertim decreta Sanctissimi Pii V. Gregorii XIII. ac Sixti V. huiusmodi turbam egenorum eicere omnino ab Urbe non potuissent; non tamen animo cessit beneficentissimus Pauperum patronus Innocentius Duodecimus, qui Divino fretus consilio, rei arduitatem à se superari posse speravit; quamobrem generosis ausis opus aggrediens, idoneos viros primum selegit; quorum solertiam Christianæ charitatis amor urgeret, secumque suos labores impenderent, ut pari celeritate, ac studio omnia præscriberentur idonea, ad fundationem Hospitii, in quo Pauperes omnes impostherum alerentur, & mendicitate seclusa charitatis Christianæ opera à Divitibus in eorum utilitatem exercerentur.

Duos proinde Societatis Jesu Operarios & Gallia Romam accersivit, quorum studiis Rex Christianissimus plurima hospitia pauperibus aperuit, pari eorumdem commodo, ac publicæ populorum utilitati; quippè variis artibus additi vicium; cum viribus valent, sibi, cæterisque invalidis lucrantur. Fuerunt illi pari zelo, ac doctrina instructi, diuque in missionibus salutaribus versati. Vocabatur alter P. Honoratus Scioran, alter verò P. Andreas Guevar. Suas sententias, suaque consilia pluries illi protulere in Conventu cæterorum, quibus Pontifex operum perficiendum imposuerat, multaque post diuturnam disceptationem rationibus in diversas partes agitatis, sancita sunt, quæ in praxim redigi posse decreverunt, tum ad pauperum directionem utilia, tum ad eos alendos pernecessaria. Unum tamen, quod maximus obex iudicabatur, superari necesse erat circa locum, in quo adeo ingens in Urbe commorantium multitudo collocanda erat, ut certis legibus alicujus moderatoris subjacerent, & sine confusionis periculo dirigi commodè possent, bonosque mores erudiri; tanta enim erat mendicorum turba, ut non domus unica, sed Urbis quodammodo integrè ad eos excipiendos opus esse videretur. Verùm obicem superavit magnanimus Innocentii animus, qui consilii Divini memor, dicentis, *frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam.* Pontificium Palatium apud Basilicam Lateranensem Egenis perpetuo addixit, vocavitque.

PAUPERVM INVALIDORVM HOSPITIVM.

Addiditque sc̄ pauperes omnes in proprium cubiculum libentissime, si fas esset, excepturum, ut eos sua mensa enutritet.

Hoc præclare pietatis Decreto Pontificia manu firmato amplissima ejus Palatii cubicula in commodam pauperibus habitationem redacta primò sunt, additæque officinæ pernecessariæ, ne quid decisset ad communes labores, actionesque opportunum, deindè etiam Villam Palatio proximam Pontificio ære coemptam, ut in ea relaxare animum possent, pari liberalitate Innocentius donavit, atque pro annua pensione ad eos pauperes alendos plusquam triginta millia aureorum addixit.

In eo igitur collocati sunt pauperes viri, mulieres, ac puellæ (pueri verò in æde in ripa Tyberis extracta, ut diximus) qui omnes novis ac similibus vestibus induti eodem die longissima supplicatione, cruce prælata bini bini ad Lateranum processerunt, effundente interim præ lætitiâ lachrymas Romana Urbe, quæ Innocentii XII. charitatem eximiam laudibus extollens, Divinam providentiam veluti miraculis comprobata venerabatur.

In ædibus adeo magnificis inclusi pauperes variis artibus sunt additi, ne otio torpentes vitia foveant, ac pietatis studio operam dantes, cura optimorum Directorum Christianis rudimentis imbuuntur, ut honestam pariter, & tranquillam vitam traducant. Pauperibus verò qui matrimonio impediti, seu morbo aliquo insanabili in tale hospitium admitti non potuerunt, congruas elemosinas Pontifex assignavit, quæ semel in hebdomada jisdem distributa, aliam ostiatim emendicare vetabat. Ut verò pium hoc opus in dies semper magis ecrefceret, régulas, & statuta confici præscripsit, quibus tum hospitii Gubernatores, ac famuli, tum pauperes ipsi obsequerentur. Extant illa typis Cameræ Apostolicæ impressa anno 1693. ab ipso Summo Pontifice probata, quæ supralaudati duo

Patres Societatis Jesu excogitarunt, qui etiam in libello anonimo, cui titulus *la mendicizia proveduta nella Città di Roma col' ospitio publico fondato dalla pietà e beneficenza di Nostro Signore Innocentio XII.* aptas responsiones eddiderunt quadraginta objectionibus, quæ contra ejusmodi fundationes solent à nonnullis excogitari.

Itaque Innocentii XII. charitas summis laudibus celebranda ob tale hospitium pauperibus additum, quod opus majus videri debet, quam vallo Civitates munire, portus, & navalia ædificare, & similibus terræ magnificentiæ exemplis sui memoriâ Posteris proderet; Hoc enim hospitandi genere amor communis augetur, charitatis vinculo arctissimo externæ gentes colligantur, ac religio nostra non modò apud nos retinetur, sed in locis à nobis remotissimis & disseminatur, & alitur.

Hæc agendo Innocentius memoriâ retulit Sancti Pontificis Zachariæ, qui (referente Anastasio) statuit, *ut crebris diebus alimentorum sumptus, qui & elemosina usque nunc appellatur de venerabili Patriarchio à Paracellariis pauperibus, & peregrinis, qui ad Beatum Petrum morantur deportari, eisque erogari. Nec non & omnibus, & Æropibus, & infirmis per universas Regiones istius Romana Urbis constitutis eandem similiter distribuere ipse alimentorum constituit elemosinam.* Ac eandem pietatis decora ipse transtulit, quibus Sanctus Pontifex Simmachus cucurrit, quo ex eodem Anastasio hæc habemus. „ Decernens ejus ter beatitudo, „ atque promulgans sub validissimis obligationibus inter ditionibus, ut omni „ die centum Fratres Nostri Christi pauperum etiam si plures fuerint aggregentur „ in Lateranensi Patriarchio, & constituantur in porticu, quæ est juxta scalam, „ quæ ascendit in Patriarchio, ubi & ipsi pauperes depicti sunt, & quinquaginta „ panes pæn. per unum quemque panem libras duas, simulque, & decimatas „ vini duas, pensante per unamquamque decimatas libras sexaginta, & caldaria „ plena de pulmento erogentur omni die per manus unius fidelissimi paracellarii „ ejusdem pauperibus, accipiens unusquisque eorum portionem panis atque „ portionem vini, idest cuppam capientem calices duos necnon, & carniùm „ de pulmento, ità videlicet statuens ejus almifica beatitudo promulgavit una „ cum Sacerdotali Collegio, ut in nullis aliis utilitatibus ex frugum redditibus „ vel diversis periculis antè fatæ domo cultæ erogetur, aut expendatur, nisi „ tantummodo in propriis, & quotidianis alimentis prædictorum fratrum „ Nostrorum Christi pauperum cuncta proficiant, atque perenniter erogentur; „ hucusque Anastasius.

Mirata est Posteritas Antonini liberalitatem expressam in nummo relato à Patre Pedrusio, cum, ut beneficis pauperibus esset, (referente Julio Capitolino) *Salaria multis subtraxit, quos otiosos videbat accipere, dicens, nihil esse sordidius, imò crudelius, quam si Republicam si arroderent, qui nihil in eam suo laborem conferrent.* Balnea ille sua in publicum usum aperiri jussit, atque proprias opes ad eò profusa liberalitate egenis impertiebatur, ut à Faustina uxore, tamquam incepte prodigus argueretur, verùm sapienter reprehensionem elusit, cum ait, *se ob imperium acceptum suarum opum Dominium amisisse.* Justius mirabuntur Posterorum ætates Innocentii XII. erga pauperes beneficentiam; Antoninus enim ob quandam elati animi jactantiam, inanisque gloriæ cupiditatem opes suas profudit. Pauperes verò ob Dei amorem dilexit Sanctissimus Pontifex Innocentius.

Num. 6.
pag. 170.

Faustino
Dolce in
vit. Imp.

❁ XVII ❁

BEATVS, QVI INTELLIGIT SVPER
EGENVM, ET PAVPEREM.

Beatitudinem, quam Regius propheta auguratur in lemmate hujus numismatis fruiturum esse Innocentium XII. spem facit audientia publica, in eodem numismate expressa, in qua Pontifex cuicumque è Populo benignas aures præbet. A primo enim suscepti Principatus die cum Civibus suis, quasi cum liberis parens conversari cœpit, nulla hominum conditione à conspectu suo seclusa, nec divites tantum, & in dignitate constitutos, sed statim diebus miseros quoque, ac pauperes ad pedes suos admisit, ut indigentium necessitatibus occurreret, eorumque micrias sublevaret, aures suas omnibus credens, ut omnibus beneficia impertiretur, nec Urbi tantum sed Orbi quoque Catholico curam, sollicitudinemque suam impendit.

❁ XVIII ❁

SED MAIOR CHARITAS.

Tres ollas Puer festivus sustinet ardentes, quarum media flammam vehementiores emittit. Insignia gentilitia Innocentii XII. dum in illis exprimentur, ejusdem præclare virtutes explicantur, quibus semper effulsit, quas inter major charitas splendidius emicuit, quæ in superioribus numismatis expressa sunt illam satis declarant. Ex ære fuso tale numisma vulgavit Mediolani incognitus Author. Servatur in Museo Eminentiissimi Cardinalis Carpinei.

❁ XIX ❁

INNOCENTIVS XII. VNIVERSAE ECCLESIAE
PONTIFEX MAXIMVS.

SAVVS CARDINALIS MELLINVS VRBEVETANAE
ECCLESIAE EPISCOPVS.

❁ XX ❁

IN INNOCENTIA, ET SAPIENTIA FVNDATA
ANNO DOMINI M DC XCIII.
DE MENSE IVNII IN TERRA VVLSINI.

Utranque faciem numismatis proponimus, quod cudi Romæ curavit Eminentiissimus Cardinalis Savus Millinus Episcopus Urbevetanus, ut monumentum esset Templi, in oppido Vullini extracti elemosinis, tum Innocentii XII. Pontificis, tum piorum virorum, in honorem Sanctissimæ Eucarestiæ, ob prodigium, quod ibi accidit anno millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio, cujus brevem enarrationem exponimus ex oculatis, ac fidelissimis testibus

Tom. 2. col.
148.

bus acceptam; sed ante in memoriam revocandum est prodigium, quod anno 1264. ibidem in Templo Sanctę Christinę dicato accidit, rei series à Ciacconio his verbis enunciat.

Dum Presbyter quidem Sacra Missarum solemniam celebraret, Sacramento jam perfecto de panis, & vini transubstantiatione, & Christi Corpore dubitavit, unde statim (dictum, & auditum mirum) ex sanctissima, quam in manibus tenebat Hostia vivus Sanguis emanare cepit, qui totam mappam, quam Corporale vocant tinxit. Quo miraculo attonitus Pontifex Urbanus IV. Corporale primum ad se ab Episcopo loci illius cum processione Urbem veterem transferri voluit, & illud, solemnitate instituta in Ecclesia Urbevetana recondidit. In cuius postea memoriam Cives Urbevetani tunc ditissimi, & potentes nobilissimum Templum Deo, & Beate Virgini Marię à fundamentis construere ceperunt, tanta mole apparatu, & impensarum magnitudine celebre, ut nullum in toto terrarum Orbe tunc ei poterit comparari. Ceterum non nisi vigesimo quinto anno, post Christi verò 1290. factum fuit Nicolao IV. Pontifice Maximo, qui eodem duodecima die Novembris primum lapidem in maximi, & Augustissimi Templi fundamentis, Cardinalibus cum omni Romana Curia, multis Peregrinis, Prælatibus, Episcopo Civitatis, Clero, Magistratibus, & universo Urbevetano Populo adstantibus; post celebres supplicationes habitas solemniter, posuit. In quo celeberrimo Templo cum perfectum penè fuisset, postea Sanctum Corporale collocatum est in Altare, & Tabernaculo ad illud conservandum elegantissime fabricatis. Hęc ex supradicto Ciacconio, & ex Panvini annotatione in Platinam ad Urbanum IV. desumpta.

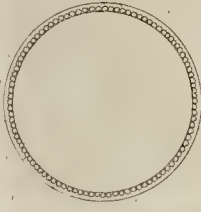
Vulnii verò extant adhuc lapides eo pretioso Sanguine tincti, quibus Altare extructum erat, supra quod ex Sacrosancta Hostia effluerat. Ante hos cum anno 1693. medicus Urbis, veteris, agnomine dictus Migliorati suas preces effunderet, repente sacro quodam horrore percussus, circumstantibus affirmabat, suis oculis Vultum Christi patientis recognoscere in sanguineis maculis affabre ad vivum delineatum. Aderant tunc temporis in Templo Eminentissimus Cardinalis Millinus Episcopus Urbevetanus, Illustrissimus Præsul Albergottus ejusdem Urbis Gubernator, plerique multi, qui omnes eandem imaginem inspexerunt, pias prægaudio lachrymas non sine magna cordis commotione profuse emanantes. Eadem imago nunquam antea ab ullo visa, singulis accedentibus recognoscitur, magnitudinem unguis humani digiti fere non excedit, sed omnes vultus partes perfecte exhibet spinea corona redimiti, radiisque circumdati.

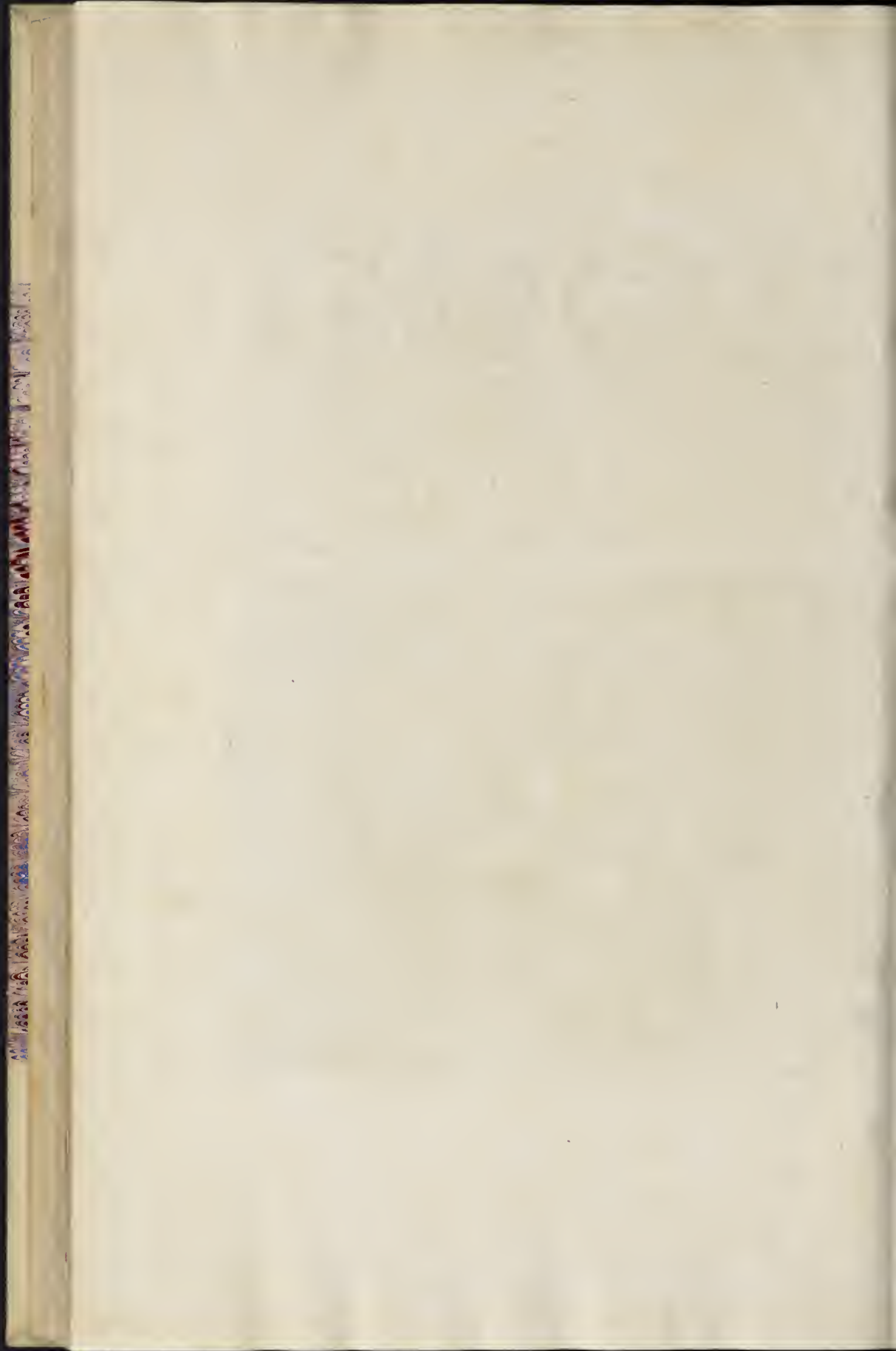
Ob tale prodigium (& si fortasse antiquum saltem nunquam observatum) ac ob quamplurimas gratias in eo Templo Christianidelibus à Deo concessas, Eminentissimus Cardinalis Millinus, sua, qua viget in Deum pietate, novi, & augustioris Templi fabricam molitus est, in quo lapides Divino Sanguine tincti decentius collocarentur. Ut id citissime perficeretur Innocentii XII. pietas non modicę pecunię summa erogavit, atque 20. Junii Divo Petro Apostolorum Principi dicato Eminentissimus Episcopus ritu solemniter primum lapidem posuit; Pontificio habitu indutus, adstante Clero, Urbis Gubernatore, aliisque permultis. In lapide hæc verba insculpta legebantur.

VERE LAPIS ANGLVLRIS
PETRA ERAT CHRISTVS
IN DIE PETRI HANC POSVIT PETRAM
SAVVS CARDINALIS MILLINVS,

Adicęa insuper fuerunt numismata similia illi, quod nos delineatum attulimus.

NVNTIATE INTER GENTES.

Inter Collegia, in quibus diversarum Nationum Alumni educantur ad Propagandam per Orbem Terrarum Fidei Christianæ Religionem, insigne illud est, quod anno 1627. annuente Urbano VIII. Summo Pontifice fundavit Illustrissimus Præsul Joannes Baptista Vives Valentinus ipsi Pontifici familiaris, tributis ex proprio ære pro annuo, perpetuoque censu scutis septingentis, ut in eo exterarum Nationum juvenes ad Sacros Ordines promoti, ritumq; Romanum edocti idonei ad Evangelium promulgandum evaderent operarii. Extrat ejus erectionis Bulla sub dat. Kal. Augusti 1627. quæ incipit *Immortalis Dei &c.*

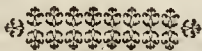
Hanc piam fundationem auxit deinde anno 1637. Cardinalis Antonius Barberinus, *Sancti Onuphrii* nuncupatus, ipsius Pontificis Urbani Frater, tributo annuo censu, ut duodecim alii in eodem Collegio alerentur, selectis ex Asiaticis, & Africanis Regionibus, scilicet Georgianis, Persicis, Nestorianis, Jacobiticis, Melchitis, Coptis, seu Ægyptiis, ut apparet in Bulla ejusdem Urbani VIII., cujus initium est *Altitudo divine &c.* eo anno emanata. Tribuit præterea idem Sacræ Romanæ Ecclesiæ Purpuratus Pater alimenta pro aliis tredecim Alumni ex Ætiopibus, Brachamanis, seu Armenis Populis seligendis, quam fundationem anno 1639. Urbanus VIII. Pontificio diplomate confirmavit, quod incipit *Onerosa Pastoralis &c.*

Ex hoc Pontificio Collegio, quod *Urbanum*, seu *de Propaganda Fide* appellatur, bonarum Artium studiis eruditi ad Patrias Regiones redeunt Alumni, ubi ex ipsorum industriis non modica Fides Christiana recipit incrementa, ac tum præcipue cum novi Apostolici Missionarii Pontificio jussu accedentes, veluti novis calcariibus admotis, eodem in opere omnes adlaborant.

Quamobrem Fidei Catholicæ dilatandæ maxime percupidus Sanctissimus Pontifex Innocentius XII. novos Ecclesiæ operarios mittere decrevit anno 1697. ut amplum Regnum, præcipue Sinarum in Asia, & Æthiopicam Regionem in Africa excolerent falsis dogmatibus expunctis, veræque Fidei Mystera Idololatras edocendo, Cælesti præcunte luce, viam salutis indicarent. Ut pia hæc vota quamprimum implerentur centum quinquaginta millia scutorum tributum Innocentius, atque delectis ex diversis Religiosorum Familiis quadraginta operariis, triginta ex illis in Asiam, decem verò in Africam transmisit.

Hanc Sacram Missionem numisma profert, in quo Summus Pontifex Redemptoris in Cruce affixi imaginem ostendens Evangelicis Operariis, ad ipsius pedes procumbentibus, eisdem imperat, ut Christi nomen inter Gentes enuntient ut olim Redemptor suos Discipulos extimulavit verbis à Divo Matthæo relatis *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos &c.*

Omniem in eum finem suam industriam contulit Illustriss. Præsul Carolus Augustinus Fabronus Sacræ Congregationis de Propaganda Fide à Gregorio XV. creatæ à Secretis, cui muneri Religionis, ac Fidei dilatandæ amor egregie in illo respondet.

✿ XXII ✿

OLLA SPEI MEAE.

IN Museo Eminentissimi Cardinalis Carpinei servatum vidi numisma ex fuso are ab incognito Auctore formatum, in cuius averfa Pontificiæ imagini parte sub typo mulieris Ecclesiam Romanam exculpfit, hæresim pedibus præmentem, ramum olive, & Crucem dextera habentem, sinistra autem ollam, quam offert Spiritui Sancto specie columbæ expresso, adiecto lemmate ex verbis Psalmi quinquagesimi noni OLLA SPEI MEAE, quæ verba explicans doctissimus Jacobus de Valentia ait. *Moab facta est olla, idest refectio spei meæ, eo quod de terra Moab veniebant omnia victualia in Hierusalem cum terra Moab esset valde fertilis. Item ait David non solum subieci mihi omnes Populi supradictos, sed etiam in idumeam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt, idest calcabo idumeam sub dominio meo, & ampliabo regnum meum usque ad eam, & alienigenæ, scilicet Philistæi &c.* Hæc omnia sibi auguratur Romana Ecclesia hæresim calcans, & ollam ostentans. Nam in olla tamquam in stemmate Innocentii XII. ipsum Innocentium sibi repræsentat, ac proprias spes sub tanto Pontifice reficiendas, imo explendas omnino, pro certo affirmat.

✿ XXIII ✿

ASSAGGIUM GENERALE.

1699.

NU misma anno VIII. Pontificatus Innocentii XII. constat ex particulis auri, & argenti servatis post probationem monetæ, quam singulis annis fieri diximus, antequam in publicum usum erogetur. Superioribus ejus generis numismatibus omnino est simile, & eleganter expressum à perito incisore Ferdinando à S. Urbain.

✿ XXIV ✿

FVNDAMETA FIDEI.

Claudit numismatum Pontificiorum seriem numisma, quod anno proxime elapso 1698. Innocentius XII. sceleriter regnans die Sanctis Apostolis Petri, & Paulo sacra vulgavit. Eorundem Apostolorum imaginibus in eo expressis inscriptionem addidit FVNDAMENTA FIDEI. Fuerunt enim Apostoli Ecclesiæ Dei & Fidei Christianæ Fundatores, & fundamenta juxta illud Psalmi 86. *Fundamenta ejus in montibus Sanctis*, ubi Glossa; *idest Apostolis*, quia omnes Apostoli fundaverunt Ecclesiam in Fide, & Doctrina Christi, sicut fundaverat Apostolus Paulus, qui dicebat in prima ad Corinth. *Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi ut sapiens Architectus fundamentum posui idest juxta Glossam Fidem Christi non aliam.*

Cyp. 2.
C. 3. 10.

Ad Eph. c.
1. v. 10.

„ Hæc enim Domus Dei Sacra, inhærendo metaphoræ fabricæ (inquit Cornelius noster) Domus sive Templum est Ecclesia, quæ adificata est supra fundamentum Apostolorum, idest supra Apostolos, qui sunt fundamentum Ecclesiæ; Apostolorum enim Fidei, Doctrinæ, Prædicationi, Institutioni, quasi fundamento Ecclesia incumbit, quare dixit D. Paulus *In fundamentum Ecclesiæ positi sunt Apostoli, vos Ephesii, caterique Christiani illis superadificati estis,* & reliquam structuram domus hujus, & Templi completis. Ita Chrysolomus Theophi.

„ Theophilaetus, & Augustinus in illud Psalmi, *fundamenta eius in montibus Sanctis.*

Advertit tamen D. Augustinus Christum esse *Fundamentum fundamentorum* *In Psal. 86.*
sive primum, cui ipsi Apostoli, & tota Ecclesia incumbit, Apostolos verò post Christum esse secundum fundamentum, sicut in fundamentis domus sua est latitudo, ut aliud sit unum fundamentum sub terra, aliud superius in ipsa terræ superficie, nec hoc secundum priori officit aut repugnat: aperte id expressit D. Joannes Apoc. 21. videns Sanctam Civitatem Jerusalem, idest Ecclesiam subdit vers. 14. *Et murus Civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni.*

Christus tamen est quasi lapis angularis validissimus, qui continet fundamentum, & structuram totam Ecclesiæ, ejusque utrumque parietem, Judæos scilicet, & Gentes ad se conversos ipse quasi medius in se quasi angulo in pacis osculo nectit, & unit; ideo subdit D. Paulus *ipso summo angulari lapide* (scilicet existente) *Christo Jesu.*

Sunt itaque Apostoli Ecclesiæ Fundatores, & Fundamenta, quia, ut cum Alcazario loquitur, admirabilem illam fidei summam ediderunt, & effusi cruoris, testimonio, nec non predicatione atque miraculis in hominum animis inseruerunt. Dives tamen Petrus singulari quadam prerogativa post Christum fuit, & dictus est fidei fundamentum. Ille enim primus inter Apostolos in Nationibus fecit fidei fundamentum, sive ut inquit Beatus Anacletus, Primus ad fidem virtute suæ predicationis adduxit, ipse enim primos Judæos primos Gentiles post Christi Ascensionem ad Christi fidem convertit. Has rationes sapientissime innuit in suo numismate Innocentius, ut erga B. Apostolos Populorum Religionem augeter; plures alias exposuerunt Card. Joannes de Turrecremata lib. 2. de Ecc. cap. 17. & Noster P. Tephophilus Raynaudus de corona aurea super Mitram Romani Pontificis, cujus nitore Innocentius XII. semper Augustus in Cathedra D. Petri ad hanc usque diem clarissimæ effulsit; Effulsit, inquam, non Pontificia tantum dignitate, sed suis preclaris virtutibus, quas non modò Romani Cives sed exteri suspexerunt, idest assiduum, & nunquam otio interruptum mentis studium, quo publico bono semper intentus omnium Pater cujuslibet utilitatem profecquitur. Vidimus illum semper aures supplicantium vocis perbenigne præbentem, vidimus ingentes pecuniæ thesauros in pauperum utilitatem effundere, & Populorum levamini patrimonium quoque ab eo erogatum. Non absimilia imo majora præclara facinora sanctiores futuri anni dies expectant, quibus nova numismata insignita ejus Nominis æternitatem futuris ætatibus consignabunt. Fœlix ille vivat. Ejusque felicitati nestores annos omnium vota a dprecantur.

In cap. in novo dist. 21.

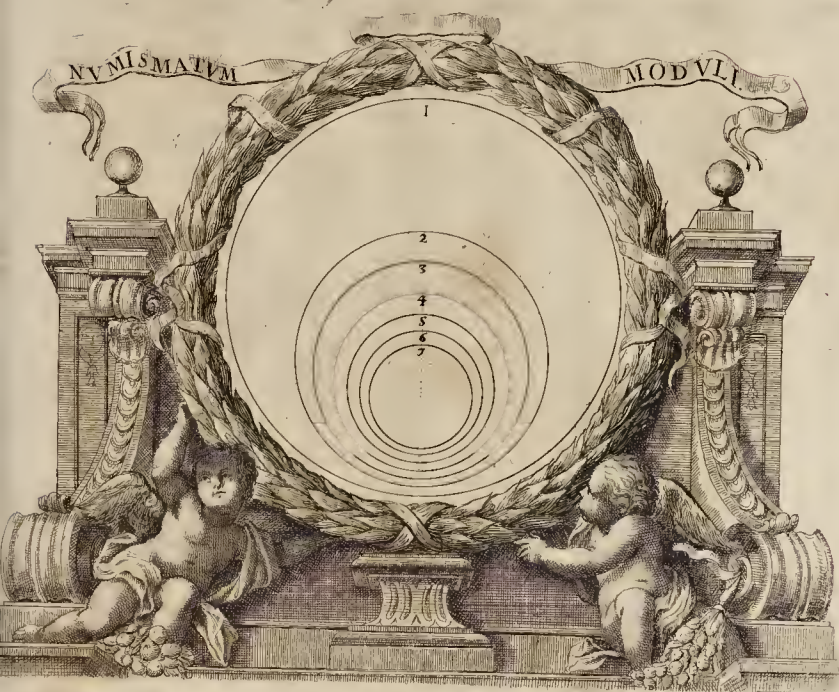

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY NATHANIEL BENTLEY
VOLUME I
PUBLISHED BY W. BENTLEY
1822

INDEX QUINTUS NUMISMATUM

*Eorum Magnitudinem, Materiam, & Annam indicans,
& apud quem singula servantur.*

M A R T I N I V.

Ordo	Forma	Materia	Cof. vel Fuf.	Annus	Poffidentes.
I.	4.	Arg.	cufum	1417.	Mola
II.	4.	Arg.	cufum	1417.	Mola
III.	—	Aes	fufum	1417.	Lorenzanus
IV.	5.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
V.	4.	Arg.	cufum	reft.	Mola
VI.	4.	—	—	—	Oldoinus
VII.	—	—	—	—	Tipotius

Ccc

EUGE-

EUGENIUS III.

Ordo	Forma	Materia	Cufvel Fuf.	Annus	Poffidentes
I. } II. }	4.	Aes	fufum	—	Scilla
III. } IV. }	—	Aes	fufum	1441.	—
V.	4.	Aes	cufum	1431.	Mola
VI.	4.	Aes	cufum	—	Mola
VII.	—	—	—	—	Palatius
VIII.	—	—	—	—	Tipotius

NICOLAUS V.

I. } II. }	4.	Aes	cufum	1447.	Scilla
III.	4.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
IV.	4.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
V.	—	Aes	fufum	—	—
VI.	4.	Aes	cufum	1450.	Mola
VII.	4.	Aes	cufum	1450.	—
VIII.	—	Aes	fufum	1454.	Auctor
IX.	—	—	—	—	Tipotius

CALISTUS III.

I. } II. }	4.	Aes	fufum	—	Mola
III.	4.	Aes	cufum	—	Mola
IV.	4.	Aes	cufum	—	Mola
V.	—	—	—	—	Tipotius

PIUS II.

I. } II. }	4.	Aes	cufum	—	Mola
III.	4.	Aes	cufum	—	Mola
IV.	2.	Aes	fufum	—	Mola
V.	4.	Aes	fufum	—	Mola
VI.	—	—	—	—	Tipotius
VII.	3.	Aes	fufum	1460.	—

PAULUS II.

I. } II. }	4.	Aes	cufum	—	Mola
III. } IV. }	4.	Aes	fufum	—	Mola
V.	4.	Aes	fufum	—	Mola
VI.	4.	Aes	fufum	—	Mola
VII.	1.	Aes	fufum	—	Brancaccius
VIII.	5.	Aes	fufum	—	Mola
IX.	4.	Aes	cufum	—	Auctor
X.	4.	Aes	cufum	—	Mola
XI.	4.	Aes	fufum	1470.	Mola
XII.	4.	Aes	fufum	1470.	Mola

Index Quintus Numismatum.

843

Ordo	Forma	Materia	Cufvel Fuf.	Annus	Poffidentes
XIII.	5.	Aes	fufum	1465.	Mola
XIV.	5.	Aes	fufum	_____	Mola
XV.	4.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
XVI.	5.	Aes	fufum	_____	Mola
XVII.	7.	_____	fufum	_____	Lorenzanus
XVIII.	5.	Aes	fufum	1465.	Mola
XIX.	4.	Aes	fufum	_____	Mola
XX.	5.	Aes	fufum	_____	Mola
XXI.	4.	Aur.	cufum	_____	M. D. Etru.

S I X T U S IV.

I. }	4.	Aes	cufum	_____	Mola
II. }	4.	Aes	fufum	_____	Mola
III.	_____	_____	_____	_____	_____
IV.	_____	_____	_____	_____	_____
V.	4.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
VI.	4.	Aes	cufum	1475.	Mola
VII.	4.	Aes	fufum	_____	Mola
VIII.	4.	Aes	fufum	_____	Mola
IX.	2.	Aes	fufum	1481.	Lorenzanus
X.	4.	Aes	cuf.refl.	1475.	Mola
XI.	_____	_____	_____	_____	_____

I N N O C E N T I U S VIII.

I. }	4.	Aes	cufum	_____	Mola
II. }	4.	Aes	cufum	_____	Mola
III.	4.	Aes	cufum	_____	Mola
IV.	2.	Aes	fufum	_____	Mola
V.	_____	_____	_____	_____	Tipotius
VI.	4.	Aes	fufum	_____	_____
VII.	2.	Aes	fufum	_____	_____

A L E X A N D E R VI.

I. }	4.	Aes	cufum	1492.	Mola
II. }	4.	Aes	fufum	1492.	Mola
III.	4.	Aes	cufum	1500.	Mola
IV.	4.	Aes	cufum	1500.	Mola
V.	5.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
VI.	3.	Aes	fufum	_____	Mola
VII.	_____	_____	_____	_____	Tipotius

P I U S III.

I. }	3.	Aes	cufum	1503.	Mola
II. }	4.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
III.	4.	Aes	cufum	1503.	Mola
IV.	4.	Aes	cufum	1503.	Mola
V.	_____	_____	_____	_____	Tipotius

J U L I U S II.

I. }	4.	Aes	cufum	_____	Mola
II. }	_____	_____	_____	_____	_____

Ccc 2

III.

Index Quintus Numismatum.

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fuf.	Annus	Pofidentes.
III.	—	—	—	—	—
IV.	5.	Aes	Cufum	—	—
V.	3.	Aes	fufum	—	Mola
VI.	6.	Aes	fufum	—	—
VII.	5.	Aes	cufum	1506.	Mola
VIII.	2. 5.	Aes	cufum	1509.	Mola
IX.	5.	Aes	cufum	—	Mola
X.	5.	Aes	cufum	—	Mola
XI.	5.	Aes	cufum	—	Mola
XII.	6.	Aes	fufum	—	—
XIII.	2.	Aes	fufum	1506	Mola
XIV.	5.	Aes	cufum	—	Mola
XV.	6.	Aes	cufum	—	Mola
XVI.	3.	Aes	fufum	—	Mola
XVII.	—	—	—	—	Mola
XVIII.	—	—	—	—	—
XIX.	—	—	—	—	Tipotius
XX.	6.	Aur.	cufum	—	—

L E O X.

I.	—	—	—	—	—
II. }	4.	Aes	cufum	—	Mola
III.	4.	Aes	fufum	—	Mola
IV.	4.	Aes	fufum	—	Mola
V.	4. 5.	Aes	cufum	—	Mola
VI. }	6.	Aes	cufum	—	—
VII.	—	—	—	—	—
VIII.	4.	Aes	fufum	—	Mola
IX.	5.	Aes	fufum	—	—
X.	5.	Aes.	cufum	—	Mola
XI.	—	—	—	—	Tipot.
XII. }	—	—	—	—	—
XIII.	6.	Aur.	cufum	—	M. Dux. Etr.
XIV.	—	—	—	—	—
XV.	6.	Arg.	cufum	—	Illuftr. Ciamp.
XVI. }	5.	Arg.	cufum	—	M. Dux. Etr.
XVII.	—	—	—	—	—

ADRIANUS VI.

I. }	—	—	—	—	—
II.	4.	Aes	cufum	—	Mola
III.	4.	Aes	cufum	—	—
IV.	4. 5.	Aes	cufum	—	Mola
V.	5.	Aes	cufum	—	—
VI.	—	—	—	—	Tipotius

CLEMENS VII.

I.	4.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
II.	—	—	—	—	—
III. }	4.	Aes	cufum	1525.	Mola
IV.	6.	Arg.	—	—	Mola
V.	4.	Aes	cufum	an. ij.	Mola
VI.	3.	Aes	fufum	—	—

Index Quintus Numismatum

845

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Euf.	Annus	Possidentes
VII.	5.	Aes	cufum	_____	Mola
VIII.	4.	Aes	cufum	_____	Mola
IX.	_____	_____	_____	_____	_____
X.	5.	Aes	cufum	_____	_____
XI.	5.	Aes	cufum	_____	Mola
XII.	_____	_____	_____	_____	_____
XIII.	_____	_____	_____	_____	Tipotius
XIV.	_____	_____	_____	_____	_____
XV.	_____	_____	_____	_____	_____
XVI.	5.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
XVII.	_____	_____	_____	_____	_____
XVIII.	5.	Aes	cufum	_____	Mola
XIX.	5.	Aes	cufum	_____	Eq. Car. à Puteo
XX.	5.	Aur.	cufum	_____	March. Raggius

PAULUS III.

I.	_____	_____	_____	_____	_____
II.	4.	Aes	cufum	_____	Mola
III.	5.	Aes	cufum	_____	Mola
IV.	4.	Aes	cufum	_____	_____
V.	5.	Aes	cufum	_____	Mola
VI.	_____	_____	_____	_____	_____
VII.	4.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
VIII.	_____	_____	_____	_____	_____
IX.	_____	_____	_____	_____	_____
X.	5.	Aes	cufum	1538.	Mola
XI.	4.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
XII.	4.	Aes	cufum	an. xvj.	Mola
XIII.	4.	Aes	cufum	an. xvj.	Mola
XIV.	_____	_____	_____	_____	_____
XV.	_____	Aes	cufum	1550.	_____
XVI.	5.	Aes	fufum	_____	Lorenzanus
XVII.	5.	Aes	cufum	an. xvj.	Mola
XVIII.	6.	Aes	cufum	an. xij.	Mola
XIX.	4.	Aes	cufum	an. xvj.	Mola
XX.	6.	Arg.	cufum	_____	Magn. Dux Etrur
XXI.	5.	Aes	fufum	an. xvj.	Mola
XXII.	5.	Aes	cufum	_____	_____
XXIII.	_____	_____	_____	_____	_____
XXIV.	_____	_____	_____	_____	_____
XXV.	5.	Aes	cufum	_____	_____
XXVI.	6.	Arg.	cufum	an. xiiij.	Mag. Dux Etrur.
XXVII.	5.	Aes	cufum	an. xvj.	Mola
XXVIII.	_____	_____	_____	_____	_____
XXIX.	2.	Aes	fufum	_____	Mola
XXX.	_____	_____	_____	_____	_____
XXXI.	_____	_____	_____	_____	_____
XXXII.	_____	_____	_____	_____	_____
XXXIII.	3.	Aes	fufum	an. xii.	Mola
XXXIV.	_____	_____	_____	_____	_____
XXXV.	_____	_____	_____	_____	_____
XXXVI.	5.	Arg.	cufum	_____	_____
XXXVII.	_____	Arg.	_____	_____	_____
XXXVIII.	5.	Aes	cufum	_____	Silvius Renzius
XXXIX.	4.	Aes	cufum	_____	Princ. Justinianus
XL.	6.	Arg.	cufum	_____	Mag. Dux Etrur Julius

JULIUS III.

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fus.	Annus	Possidentes
I. }	5.	Arg.	cufum	1550.	Mag. Dux Etrur.
II. }	5.	Arg.	cufum	1550.	Mag. Dux Etrur.
III.	4.	Aes	cufum	1550.	Mola
IV.	6.	Aes	cufum	1550.	Mola
V.	4.	Aes	cufum	1550.	Lorenzanus
VI.	6.	Aes	cufum	—	—
VII.	4.	Aes	cufum	1550.	Mola
VIII.	5.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
IX.	6.	Aes	cufum	an. v.	Mola
X.	—	—	—	—	—
XI.	6.	Arg.	cufum	an. iij.	Mag. Dux Etrur.
XII.	—	—	—	—	Mola
XIII.	6.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XIV.	5.	Aes	cufum	—	Mola
XV.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XVI.	7.	Aes	cufum	—	—
XVII.	6.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XVIII.	5.	Aes	cufum	—	Mola
XIX.	7.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XX.	6.	Aes	fufum	—	—
XXI.	—	—	—	—	Mola
XXII. }	2.	Aes	fufum	—	Mola
XXIII. }	—	—	—	—	—
XXIV.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XXV.	—	—	—	—	—
XXVI.	4.	Aes	cufum	—	—
XXVII.	3.	Aes	fufum	—	—
XXVIII.	5.	Arg.	cufum	an. iv.	Scilla
XXIX.	6.	Aes	cufum	—	Mag. Dux Etrur.
XXX.	—	—	—	1550.	—
XXXI. }	5.	Arg.	cufum	—	—
XXXII.	—	—	—	—	—

MARCELLUS II.

I. }	6.	Aes	cufum	an. j.	Mola
II. }	—	—	—	—	Mola
III.	1.	Aes	fufum	—	Mola
IV.	4.	Aes	fufum	—	—
V.	5.	Aes	cufum	—	—
VI.	3.	Aes	fufum	—	—
VII.	—	—	—	—	Tipotius

PAULUS IV.

I. }	4.	Aes	fufum	—	Mola
II. }	—	—	—	—	Mola
III.	6.	Aes	cufum	—	Mola
IV.	5.	Aes	cufum	an. v.	Mola
V.	6.	Aes	cufum	—	—
VI.	—	—	—	—	—
VII.	5.	Aes	cufum	—	—
VIII.	1.	Aes	fufum	—	Mola

Index Quintus Numismatum.

847

Ordo	Forma	Materia	Cas. vel Fus.	Annus	Possidentes
IX.	5.	Aes	cusum	—	—
X.	5.	Aes	cusum	—	Mola
XI.	5.	Aes	cusum	—	Lorenzanus
XII.	1.	Acs	fufum	—	Mola
XIII.	—	—	—	—	—
XIV.	6.	Aes	cusum	an. j.	Mola
XV.	2.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XVI.	—	—	—	—	Tipotius
XVII.	moneta	Arg.	cufa	—	—

P I U S IV.

I.	—	—	—	—	—
II. }	4.	Arg.	cusum	—	—
III.	4.	Aes	cusum	—	—
IV.	1.	Aes	fufum	—	Mola
V.	5.	Acs	cusum	—	—
VI.	—	—	—	—	—
VII.	6.	Aes	cusum	—	Lorenzanus
VIII.	5.	Aes	fufum	—	Mola
IX.	5.	Aes	cusum	—	Mola
X.	5.	Aes	cusum	—	Mola
XI.	4.	Aes	cusum	—	Mola
XII.	6.	Acs	cusum	—	—
XIII.	3.	Aes	cusum	—	Mola
XIV.	6.	Aes	cusum	—	Mola
XV.	6.	Aes	cusum	—	Mola
XVI.	5.	Aes	cusum	—	Mola
XVII.	5.	Aes	cusum	—	Lorenzanus
XVIII.	5.	Aes	cusum	—	Lorenzanus
XIX.	5.	Aes	cusum	an. iij.	Mola
XX.	5.	Acs	cusum	—	—
XXI.	—	—	—	—	Mola
XXII.	5.	Aes	cusum	—	—
XXIII.	—	—	—	—	Mola
XXIV.	5.	Acs	cusum	—	—
XXV.	—	—	—	—	—
XXVI.	—	—	—	—	Mola
XXVII.	—	—	—	—	Mola
XXVIII.	5.	Aes	cusum	—	Lorenzanus
XXIX.	7.	Aes	fufum	—	Tipotius
XXX.	7.	—	—	—	Mola
XXXI.	—	—	—	—	—
XXXII.	3.	Aes	cusum	an. j.	—
XXXIII.	5.	Aes	fufum	—	Mola
XXXIV.	5.	Aes	cusum	—	—
XXXV.	5.	Aes	cusum	—	—
XXXVI.	5.	Aur.	cusum	an. j.	Mag. Dux Etru.
XXXVII.	6.	Arg.	cusum	—	Mag. Dux Etru.
XXXVIII.	7.	—	cusum	—	Mola

P I U S V.

I. }	5.	Acs	cusum	—	Mola
II. }	6.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
III.	—	—	—	—	IV.

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fus.	Annus	Possidentes
IV.	4.	Aes	cufum	an. vi.	Mola
V.	6.	Aes	cufum	—	Mola
VI.	6.	Arg.	cufum	—	Mag. Dux. Etr.
VII.	4.	Aes	cufum	an. vi.	Mola
VIII.	4.	Aes	cufum	—	Mola
IX.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola
X.	5.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XI.	5.	Aes	cufum	an. vi.	Mola
XII.	4.	Aes	cufum	1571.	Mola
XIII.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XIV.	4.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XV.	6.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XVI.	6.	Aes	cufum	—	Mola
XVII.					
XVIII.	5.	Aes	cufum	1571.	Mola
XIX.	6.	Aes	cufum	—	—
XX.	6.	Aes	cufum	—	Mola
XXI.	4.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XXII.	6.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XXIII.	6.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XXIV.	6.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XXV.	—	—	—	—	—
XXVI.	4.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XXVII.	3.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XXVIII.	5.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XXIX.	—	—	—	—	Tipotus
XXX.					
XXXI.					
XXXII.	—	—	—	—	—
XXXIII.					
XXXIV.	5.	Aes	cufum	—	Mola
XXXV.	5.	Aes	cufum	—	S. Urbain.

GREGORIUS XIII.

I.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
II.	5.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
III.					
IV.	5.	Aes	cufum	1583.	Mola
V.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
VI.	5.	Aes	cufum	—	Mola
VII.	5.	Aes	cufum	1583.	Mola
VIII.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
IX.	4.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
X.	4.	Aes	fufum	—	Mola
XI.	4.	Aes	fufum	—	Mola
XII.	6.	Aes	cufum	—	—
XIII.	1.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XIV.	6.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XV.	5.	Aes	cufum	—	Mola
XVI.	3.	Aes	fufum	—	Mola
XVII.	4.	Aes	cufum	1575.	Mola
XVIII.	5.	Aes	cufum	1575.	Mola
XIX.	4.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
XX.	5.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
XXI.	4.	Aes	cufum	an. 1575.	Mola
XXII.	5.	Aes	cufum	1575.	Mola

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fuf.	Annus	Pofidentes	
XXIII.	3.	Aes	fufum	1575.	Mola	
XXIV.	5.	Aes	cufum	—	—	
XXV.	5.	Aes	fufum	an. viii.	Mola	
XXVI.	6.	Aes	cufum	—	—	
XXVII.	6.	Aes	cufum	an. i.	Mola	
XXVIII.	4.	Aes	cufum	1583.	Mola	
XXIX.	5.	Aes	cufum	an. viij.	Mola	
XXX.	5.	Aes	cufum	—	Mola	
XXXI.	4.	Aes	fufum	—	Lorenzanus	
XXXII.	4.	Aes	fufum	1575.	Mola	
XXXIII.	5.	Aes	cufum	—	Mola	
XXXIV.	5.	Aes	cufum	—	Mola	
XXXV.	4.	Aes	cufum	—	Mola	
XXXVI.	4.	Aes	cufum	—	Mola	
XXXVII.	4.	Aes	fufum	an. viij.	Mola	
XXXVIII.	5.	Aes	cufum	an. ii.	Mola	
XXXIX.	6.	Aes	cufum	—	—	
XL.	5.	Aes	cufum	1580.	Mola	
XLI.	4.	Aes	fufum	an. viij.	Mola	
XLII.	5.	Aes	fufum	—	—	
XLIII.	3.	Aes	fufum	—	Mola	
XLIV.	3.	Aes	fufum	an. vii.	Mola	
XLV.	3.	Aes	fufum	—	Lorenzanus	
XLVI.	3.	Aes	fufum	—	Mola	
XLVII.	}	2.	Aes	fufum	an. x.	Mola
XLVIII.						
XLIX.	}	2.	Aes	fufum	an. x.	Mola
L.						
LI.	}	2.	Aes	fufum	—	Dom. Prof. Rom.
LII.						
LIII.	}	2.	Aes	fufum	an. x.	Mola
LIV.						
LV.	}	2.	Aes	fufum	an. x.	Mola
LVI.						
LVII.	}	3.	Aes	fufum	—	Dom. Prof.
LVIII.						
LIX.	}	4.	Aes	cufum	—	Mola
LX.						
LXI.	}	4.	Aes	cufum	1585.	Mola
LXII.						
LXIII.	}	3.	Aes	fufum	1585.	Mola
LXIV.						
LXV.	}	2.	Aes	fufum	an. xiiij.	Mola
LXVI.						
LXVII.	}	—	—	—	—	Palatius
LXVIII.						
LXIX.	2.	Aes	fufum	—	—	—

S I X T V S V.

I.	}	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
II.						
III.	}	4.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
IV.						
V.	}	5.	Aes	cufum	an. ij.	Mola
VI.						

D d d

VII.

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fuf.	Annus	Posidentes
VII.	—	Aes	—	—	—
VIII.	5.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
IX.	5.	Aes	cufum	an. ii.	Mola
X.	5.	Aes	fufum	1587.	Lorenzanus
XI.	4.	Aes	fufum	1688.	Lorenzanus
XII.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XIII.	5.	Aes	cufum	an. ii	Mola
XIV.	—	Aes	—	—	—
XV.	6.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XVI.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XVII.	6.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XVIII.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XIX.	6.	Aes	cufum	1588.	Lorenzanus
XX.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XXI.	4.	Aes	cufum	—	—
XXII.	—	Aes	—	—	—
XXIII.	—	Aes	—	—	—
XXIV.	4.	Aes	cufum	—	—
XXV.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XXVI.	5.	Aes	fufum	an. vi.	Mola
XXVII.	4.	Aes	cufum	an. ii.	Mola
XXVIII.	4.	Aes	fufum	an. ii.	Mola
XXIX.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XXX.	6.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XXXI.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XXXII.	4.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XXXIII.	5.	Aes	cufum	an. vi.	Mola
XXXIV.	3.	Aes	cufum	1589.	—
XXXV.	7.	Aes	cufum	—	—
XXXVI.	4.	Aes	fufum	—	—
XXXVII.	2.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XXXVIII.	6.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XXXIX.	5.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
XL.	4.	Aes	cufum	1588.	Mag. Dux Etr.
XLI.	5.	Aes	cufum	an. vi.	Mag. Dux Etr.
XLII.	5.	Aes	cufum	an. vi.	Mag. Dux Etr.
XLIII.	6.	Aes	cufum	—	Mag. Dux Etr.
XLIV.	5.	Aes	cufum	—	Mola

URBANUS V.

I. } II. } III. } IV. } V. } VI. } VII. } VIII. } IX. }	5. — 4. 5. — 4. 4. 7.	Aes Aes Aes Aes Aes Aes Aes Aes	cufum cufum cufum cufum fufum fufum cufum	1590. an. i. — an. i. — — — —	Mola Mola Mola Típotius Lorenzanus Mola —
---	--	--	---	--	---

GREGORIUS XIV.

I. } II. } III. }	5. 4.	Aes Arg.	cufum cufum	— —	Mola Eques de Angelis IV.
-------------------------	----------	-------------	----------------	--------	---------------------------------

Index Quintus Numismatum

851

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fuf.	Annus	Pofidentes
IV.	5.	Aes	cufum	—	Mola
V.	5.	Aes	cufum	1591.	Mola
VI.	5.	Aes	cufum	an. 1591.	Mola
VII.	—	—	—	—	Tipotius
VIII.	5.	Aes	cufum	1590.	Mola

INNOCENTIUS IX.

I. }	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
II. }	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
III.	5.	Aes	cufum	1591.	Mola
IV.	5.	Aes	cufum	—	—
V.	—	—	—	—	—
VI.	6.	Aes	cufum	—	—
VII.	6.	Aes	cufum	an. j.	Mola
VIII.	6.	Aes	cufum	an. j.	Mola
IX.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
X.	6.	Aes	cufum	—	—

CLEMENS VIII.

I. }	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
II. }	5.	Aes	cufum	—	Mola
III.	6.	Aes	fufum	—	—
IV.	5.	Aes	cufum	1594.	Lorenzanus
V.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
VI.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
VII.	6.	Aes	cufum	an. j.	Mola
VIII.	7.	Aes	cufum	an. v.	—
IX.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
X.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XI.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XII.	5.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XIII.	5.	Aes	cufum	—	—
XIV.	4.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
XV.	7.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
XVI.	4. 5.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
XVII.	7.	Arg.	cufum	1598.	—
XVIII.	6.	Aes	fufum	1598.	—
XIX.	4.	Aes	cufum	an. x.	Mola
XX.	5.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XXI.	4.	Aes	cufum	an. 1600.	Mola
XXII.	7.	Aes	cufum	1600.	Mola
XXIII.	4.	Aes	cufum	an. 1600.	Mola
XXIV.	4.	Aes	cufum	—	—
XXV.	4.	Aes	cufum	1600.	—
XXVI.	—	—	—	1600.	—
XXVII.	—	—	—	1600.	—
XXVIII.	4.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XXIX.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XXX.	—	—	—	1594.	—
XXXI.	4.	Aes	cufum	1601.	Mola
XXXII.	4.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XXXIII.	—	—	—	1598.	—
XXXIV.	4.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XXXV.	4.	Aes	—	—	Lorenzanus

D d d 2

XXXVI.

Ordo	Forma	Materia	Cus. vel Fus.	Annus	Possidentes.
XXXVI.	5.	Aur.	cusum	an. j.	Mag. Dux. Etrur.
XXXVII.	4.	Aes	cusum	1603.	Lorenzanus
XXXVIII.	4.	Aes	cusum	an. xii.	Mola
XXXIX.	5.	Aes	cusum	an. v.	Mola
XL.	—	—	—	—	—
XLI.	4.	Aes	cusum	1604.	—
XLII.	4.	Aes	cusum	1600.	Mola
XLIII.	2.	Aes	fusum	1604.	Mola
XLIV.	3.	Aes	fusum	—	Lorenzanus
XLV.	—	—	—	—	—
XLVI. }	—	—	—	—	Tipotius
XLVII.	4.	Aes	fusum	—	Lorenzanus
XLVIII.	7.	Aes	cusum	an. j.	Mola
XLIX.	4.	Aes	fusum	—	Mola

L E O X I.

I. }	5.	Aes	cusum	an. j.	Mola
II. }	4.	Aes	fusum	an. j.	Lorenzanus
III.	4.	Aes	fusum	an. j.	Mola

P A U L U S V.

I. }	6.	Aes	cusum	an. j.	Mola
II. }	6.	Aes	cusum	an. xiv.	Mola
III.	7.	Aes	cusum	an. ij.	Mola
IV.	4.	Aes	cusum	an. xiiij.	Mola
V.	2.	Aes	fusum	an. iij.	Mola
VI.	4.	Aes	cusum	—	Mola
VII.	3. 4.	Aes	cusum	a. iij. & xvj.	Mola
VIII.	2.	Aes	fusum	an. xiiij.	Mola
IX.	2.	Aes	fusum	xj.	Mola
X.	4.	Aes	cusum	1616.	Mola
XI.	3. 4.	Aes	cusum	a. 1619	Mola
XII.	5.	Aes	cusum	a. 1612	Mola
XIII.	2.	Aes	fusum	an. j.	Mola
XIV.	6.	Aes	cusum	an. ij.	Mag. Dux Etrur.
XV.	4.	Aes	cusum	an. xiiij.	Mola
XVI.	4.	Aes	fusum	1613.	Lorenzanus
XVII.	3.	Aes	fusum	1619.	Mola
XVIII.	5.	Aes	cusum	an. iv.	Mola
XIX.	4.	Aes	cusum	an. xj.	Mola
XX.	5.	Aes	cusum	a. 1610	Mola
XXI.	6.	Aes	cusum	an. vj.	Mola
XXII.	4.	Aes	fusum	1612.	Mola
XXIII.	2.	Aes	fusum	1612.	Apud PP. Bernab.
XXIV. }	5.	Aes	cusum	an. iv.	Mola
XXV. }	5.	Aes	cusum	—	Lorenzanus
XXVI.	5.	Aes	cusum	an. v.	Mola
XXVII.	2.	Aes	fusum	an. vj.	Mola
XXVIII.	3.	Aes	cusum	an. xvj.	Mola
XXIX.	2.	Aes	fusum	—	—

Index Quintus Numismatum.

853

Ordo	Forma	Materia	Cufvel Fuf.	Annus	Poffidentes
XXXII.	2.	Aes	fufum	an. ix.	Mola
XXXIII.	3.	Aes	fufum	—	Ferrariæ
XXXIV.	3.	Aes	fufum	—	—
XXXV.	5.	Aes	cufum	an. vj.	Mola
XXXVI.	}	Aes	fufum	1619.	Bononię
XXXVII.					
XXXVIII.					
XXXIX.	6.	Arg.	cufum	—	Monetę
XL.	5.	Arg.	cufum	an. j.	Author

G R E G O R I U S XV.

I.	}	Aes	cufum	an. j.	Mola
II.					
III.	5.	Aes	fufum	an. ij.	Mola
IV.	5.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
V.	5.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
VI.	5.	Aes	cufum	1622.	Mola
VII.	}	Aes	cufum	1622.	Col.Rom.
VIII.					
IX.	5.	Aes	—	—	—
X.	—	—	—	—	—
XI.	2.	Aes	fufum	—	Bononię

U R B A N U S VIII.

I.	}	Aes	cufum	an. j.	—
II.					
III.	4. 5.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
IV.	5.	Aes	cufum	an. ij.	Mola
V.	4.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
VI.	4.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
VII.	4.	Aes	cufum	an. ij.	Mola
VIII.	3.	Aes	fufum	an. xxj	Mola
IX.	3.	Aes	cufum	—	—
X.	4.	Aes	cufum	an. viij	Mola
XI.	4.	Aes	cufum	an. vj.	Mag. Dux Etrur.
XII.	4.	Aur.	cufum	an. iv.	Mola
XIII.	4.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XIV.	4.	Aes	cufum	an. x.	Mola
XV.	4.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XVI.	4.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XVII.	4.	Aes	cufum	an. xiiij	Mola
XVIII.	4.	Aes	cufum	an. viij	Mola
XIX.	4.	Aes	cufum	an. xj.	Mola
XX.	4.	Aes	cufum	an. xij.	Comestabilis Col.
XXI.	5.	Aur.	cufum	an. v.	Mola
XXII.	3.	Aes	cufum	an. xx.	Mola
XXIII.	3.	Aes	cufum	an. xx.	Mola
XXIV.	4.	Aes	cufum	an. xj.	Mola
XXV.	6.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
XXVI.	4.	Aes	cufum	a. xvij.	Mola
XXVII.	3.	Aes	cufum	a. xix.	Mola
XXVIII.	4.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
XXIX.	3.	Aes	fufum	an. vj.	Mola
XXX.	3.	Aes	cufum	a. xvij.	Mola

XXXI.

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fuf.	Annus	Poffidentes
XXXI.	4.	Aes	cufum	an. xv.	Mola
XXXII.	3.	Aes	cufum	an. xvij	Mola
XXXIII.	2.	Aes	fufum	1635.	Mola
XXXIV.	6.	Aes	cufum	an. viij.	Mola
XXXV.	6.	Aes	cufum	an. 4.	—
XXXVI.	6.	Aes	cufum	an. x.	—
XXXVII.	6.	Aes	cufum	an. xix.	Mola
XXXVIII.	7.	Aes	cufum	an. xvj.	Mola
XXXIX.	4.	Aes	cufum	an. xxj.	Mola
XL.	4.	Aes	fufum	an. xxj.	—
XLI.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
XLII.	7.	Aes	cufum	an. xij.	Mola
XLIII.	6.	Aes	fufum	—	Lorenzanus
XLIV.	7.	Aes	cufum	—	Lorenzanus
XLV.	7.	Aes	cufum	an. xij.	Mola
XLVI.	7.	Aes	cufum	an. xij.	Mola
XLVII.	6.	Aes	cufum	an. xx.	Mola
XLVIII.	4.	Aes	fufum	an. 17.	Lorenzanus
XLIX.	6.	Aes	cufum	an. v.	Mola
L.	5.	Aes	cufum	1639.	Mola
LI.	4.	Aes	cufum	1643.	Mola
LII.	4.	Aes	cufum	an. xvij	Mola
LIII.	4.	Aes	fufum	1639.	Mola
LIV.					
LV.	5.	Aes	fufum	an. xv.	Mola

I N N O C E N T I U S X.

I.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
II.					
III.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
IV.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
V.	6.	Aes	cufum	an. j.	Mola
VI.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
VII.	—	Aes	—	—	—
VIII.	4.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
IX.	5.	Aes	cufum	an. ij.	Mola
X.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XI.	4.	Aur.	cufum	2650.	Mag. Dux Etrur.
XII.	5.	Aes	cufum	an. ij.	—
XIII.	5.	Aes	cufum	an. vj.	Mola
XIV.	5.	Aes	cufum	1650.	—
XV.	6.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
XVI.	7.	Aes	cufum	a. 1650.	Mola
XVII.	6.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
XVIII.	7.	Aes	cufum	—	—
XIX.	4.	Aes	cufum	an. ix.	Mola
XX.	5.	Aes	cufum	an. iij.	Mola
XXI.	4.	Aes	cufum	an. iv.	Mola
XXII.	4.	Aes	cufum	an. x.	Mola
XXIII.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XXIV.	4.	Aes	cufum	an. ij.	Mola
XXV.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XXVI.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola
XXVII.	4.	Aes	cufum	an. vij.	Mola
XXVIII.	5.	Aes	cufum	an. ij.	Lorenzanus
XXIX.	5.	Aes	cufum	—	Mola

ALEXAN-

ALEXANDER VII.

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fuf.	Annus	Posidentes
I.					
II.	5.	Acs	cufum	an. i.	Mola
III.	6.	Acs	cufum	an. i.	Mola
IV.	5.	Acs	cufum	—	Mola
V.	5.	Acs	cufum	—	Mola
VI.	5.	Acs	cufum	an. i.	Mola
VII.	5.	Acs	cufum	an. iv.	Mola.
VIII.	6.	Acs	cufum	an. i.	Mola
IX.	5.	Acs	cufum	an. ij.	Nola
X.	5.	Acs	cufum	an. iii.	Mola
XI.	5.	Acs	cufum	an. iij.	Mag. Dux Etr.
XII.	4.	Acs	cufum	an. xij.	Mola
XIII.	5.	Acs	cufum	an. iv.	Mola
XIV.	5.	Acs	cufum	an. v.	Mola
XV.	5.	Acs	cufum	an. v.	Mola
XVI.	1.	Acs	fufum	1658.	Lorenzanus
XVII.	2.	Acs	fufum	1665.	Mola
XVIII.	2.	Acs	fufum	an. viij.	Mola
XIX.	4.	Acs	cufum	an. xi.	Mola
XX.	2.	Acs	cufum	an. 1659.	Mola
XXI.	4.	Acs	cufum	an. vi.	Mola
XXII.	4.	Acs	cufum	an. vij.	Mola
XXIII.	4.	Acs	cufum	an. vij.	Mola
XXIV.	4.	Acs	cufum	an. xij.	Mola
XXV.	4.	Acs	cufum	—	—
	1.	Acs	fufum	an. xij.	Mola
XXVI.	4.	Acs	cufum	an. viij.	Mola
XXVII.	4.	Acs	cufum	an. ix.	Mola
XXVIII.	4.	Acs	cufum	an. xij.	Mola
XXIX.	4.	Acs	cufum	an. x.	Mola
XXX.	4.	Acs	cufum	an. iv.	Mola
XXXI.	4.	Acs	cufum	an. vi.	Mola
XXXII.	4.	Acs	cufum	an. viij.	Mola
XXXIII.	4.	Acs	cufum	—	Lorenzanus
XXXIV.	2.	Acs	fufum	1662.	Mola
XXXV.	2.	Acs	fufum	an. vij.	Mola
XXXVI.	2.	Acs	fufum	an. vii.	Mola
XXXVII.	2.	Acs	fufum	an. viij.	Mola
XXXVIII.	1.	Acs	fufum	1663.	Mola
XXXIX.	1.	Acs	fufum	1659.	Mola
XL.	1.	Acs	fufum	1659.	Mola
XLI.					
XLII.	2.	Acs	fufum	an. ij.	Lorenzanus
XLIII.					
XLIV.	2.	Acs	fufum	1655.	Bononiae
XLV.	2.	Acs	fufum	an. x.	Lorenzanus
XLVI.	2.	Acs	fufum	—	Silveftri
XLVII.	2.	Acs	fufum	—	Silveftri
XLVIII.	6.	Acs	cufum	—	—

CLEMENS IX.

I.					
II.	5. 4.	Acs	cufum	an. i.	Mola III.

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fuf.	Annus	Pofidentes	
III.	5.	Aes	cufum	1667.	Mola	
IV.	5.	Aes	cufum	an. i.	Mola	
V.	5.	Aes	cufum	an. i.	Molz	
VI.	5.	Aes	cufum	an. iij.	Molz	
VII.	5.	Aes	cufum	an. iij.	Molz	
VIII.	4.	Aes	cufum	an. iij.	Mola	
IX.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola	
X.	5.	Aes	cufum	an. ij.	Mola	
XI.	5.	Aes	cufum	an. ij.	Mola	
XII.	4.	Aes	cufum	—	—	
XIII.	4.	Aes	cufum	an. iij.	Mola	
XIX.	1.	Aes	fufum	an. iij.	Mola	
XV.	1.	Aes	fufum	1669.	Mola	
XVI.	—	—	—	an. j.	P. La Chaize	
XVII.	6.	Aes	cufum	—	Mola	
XVIII.	}	5.	Arg.	cufum	1669.	Lorenzanus
XIX.						
XX.	6.	Aeg.	cufum	1669.	Mola	

C L E M E N S X.

I.	}	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola
II.						
III.	4.	Aes	cufum	an. j.	Mola	
IV.	4.	Aes	cufum	1672.	Mola	
V.	4.	Aes	cufum	1675.	Mola	
VI.	5.	Aes	cufum	an. v.	Mola	
VII.	4.	Aes	cufum	an. v.	Moneta	
VIII.	4.	Arg.	cufum	—	Mola	
IX.	4.	Aes	cufum	an. v.	Mola	
X.	4.	Aes	cufum	an. vi.	Mola	
XI.	4.	Aes	cufum	an. xi.	Mola	
XII.	4.	Aes	cufum	an. ij.	—	
XIII.	4.	Aes	cufum	—	—	
XIV.	6.	Aes	cufum	—	Mola	
XV.	5.	Aes	cufum	an. ij.	Mola	
XVI.	5.	Aes	cufum	an. j.	—	
XVII.	6.	Aes	cufum	—	Mola	
XVIII.	5.	Aes	cufum	an. j.	Mola	
XIX.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola	
XX.	4.	Aes	cufum	1676.	Mola	
XXI.	4.	Arg.	cufum	an. vij.	Mola	
XXII.	—	Aes	cufum	1672.	Mola	
XXIII.	5.	Aes	cufum	an. iii.	Mola	
XXIV.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola	
XXV.	4.	Aes	cufum	an. i.	Mola	
XXVI.	6.	Aes	cufum	an. i.	Mola	
XXVII.	4.	Aes	cufum	1670.	Mola	
XXVIII.	5.	Aes	cufum	an. iv.	Mola	

I N N O C E N T I U S XI.

I.	}	4.	Aes	cufum	—	Mola
II.						
III.	5.	Aes	fufum	—	Mola	
IV.	4.	Aes	fufum	1679.	Lorenzanus	

Index Quintus Numismatum.

857

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Fas.	Annus	Poffidentes	
V.	4.	Aes	fufum	————	Lorenzanus	
VI.	5.	Aes	cufum	an. v.	Mola	
VII.	5.	Aes	cufum	an: x.	Mola	
VIII.	1.	Aes	fufum	————	Lorenzanus	
IX.	5.	Aes	cufum	an: iij.	Mola	
X.	5.	Aes	cufum	an: v.	Mola	
XI.	1.	Aes	fufum	1676.	Mola	
XII.	2.	Aes	cufum	————	Lorenzanus	
XIII.	6.	Aes	cufum	an: j.	Mola	
XIV.	4.	Aes	cufum	————	Mola	
XV.	3.	Aes	cufum	————	Mola	
XVI.	5.	Aes	cufum	an: viij	Mola	
XVII.	}	1.	Aes	fufum	————	Lorenzanus
XVIII.						
XIX.	5.	Aes	cufum	————	Mola	
XX.	5.	Aes	cufum	an: v.	Mola	
XXI.	4.	Aes	cufum	an: xij.	Mola	
XXII.	6.	Aes	cufum	————	Mola	
XXIII.	4.	Aes	cufum	an: xij.	Mola	
XXIV.	2.	Aes	fufum	an: vii.	Mola	
XXV.	6.	Aes	fufum	an: i.	Mola	
XXVI.	————	————	————	————	————	
XXVII.	4.	Aes	cufum	an: vj.	Mola	
XXVIII.	6.	Aes	cufum	————	Mola	
XXIX.	4.	Aes	cufum	————	Mola	
XXX.	6.	Aes	cufum	an: ij.	Mola	
XXXI.	6.	Aes	cufum	————	Mola	
XXXII.	1.	Aes	fufum	1687.	Mola	
XXXIII.	1.	Aes	fufum	an: viij.	Lorenzanus	
XXXIV.	3.	Aes	cufum	1683.	Mola	
XXXV.	4.	Aes	cufum	————	Lorenzanus	
XXXVI.	1.	Aes	fufum	————	Lorenzanus	
XXXVII.	4.	Aes	cufum	1684.	Mola	
XXXVIII.	4.	Aes	cufum	an: xij	Mola	
XXXIX.	5.	Aes	cufum	————	Lorenzanus	
XL.	5.	Aes	cufum	an: xi.	Mola	
XLI.	2.	Aes	cufum	an: ix.	Mola	
XLII.	4.	Aes	cufum	an: ix.	Mola	
XLIII.	4.	Aes	cufum	————	Mola	
XLIV.	3.	Aes	cufum	1688.	Mola	
XLV.	5.	Aes	cufum	an: v.	Mola	
XLVI.	5.	Aes	cufum	an: vij.	Mola	
XLVII.	5.	Aes	cufum	an: v.	Mola	
XLVIII.	6.	Aes	cufum	————	Lorenzanus	
XLIX.	6.	Aes	cufum	————	Lorenzanus	
L.	7.	Aes	cufum	————	Lorenzanus	
LI.	4.	Aes	cufum	1688.	Mola	
LII.	5.	Aes	cufum	1688.	Mola	
LIII.	6.	Aes	cufum	————	————	
LIV.	4.	Aes	cufum	————	Lorenzanus	
LV.	6.	Aes	cufum	————	Mola	
LVI.	1.	Aes	cufum	————	Bon. Silvius Ren.	

ALEXANDER VIII.

I.	}	4.	Aes	cufum	————	————
II.						
Tom. II.						
				E c c	III.	

Ordo	Forma	Materia	Cuf. vel Euf.	Annus	Poffidentes
III.	1.	Aes	fufum	1690.	Mola
IV.	6.	Aes	cuſum	an: i.	Mola
V.	6.	Aes	cuſum	an: j.	Mola
VI.	6.	Aes	cuſum	an: j.	Mola
VII.	4.	Aes	cuſum	1689.	Mola
VIII.	6.	Aes	cuſum	————	————
IX.	6.	Aes	cuſum	————	————
X.	5.	Aes	cuſum	1690.	Mola
XI.	2.	Aes	cuſum	————	Lorenzanus
XII.	2.	Aes	fufum	————	Lorenzanus
XIII.	5.	Aes	fufum	————	Lorenzanus
XIV.	5.	Aes	fufum	1689.	Mola
XV.	5.	Aes	cuſum	————	Mola
XVI.	4.	Aes	cuſum	————	Mola
XVII.	4.	Aes	cuſum	1689.	Mola
XVIII.	————	————	————	————	————
XIX.	4.	Aes	cuſum	an: j.	Mola
XX.	6.	Aes	cuſum	————	Mola

INNOCENTIUS XII.

I. }	6.	Aes	cuſum		
II. }	6.	Aes	cuſum		
III.	6.	Aes	cuſum		
IV.	6.	Aes	cuſum		
V.	6.	Aes	cuſum		
VI.	5.	Aes	cuſum		
VII.	4.	Aes	cuſum		
VIII.	4.	Aes	cuſum		
IX.	5.	Aes	cuſum		
X.	5.	Aes	cuſum		
XI.	4.	Aes	fufum		
XII.	6.	Aes	cuſum		
XIII.	1.	Aes	fufum		
XIV.	————	————	————		
XV.	2.	Aes	cuſum		
XVI.	1.	Aes	fufum		
XVII.	6.	Aes	cuſum		
XVIII.	4.	Aes	cuſum		
XIX. }	4.	Aes	cuſum		
XX. }	4.	Aes	cuſum		
XXI.	5.	Aes	cuſum	1697.	Mola
XXII.	1.	Aes	fufum	————	Card. de Carpinco
XXIII.	6.	Arg.	cuſum	1699.	Fer. à S. Urbain.
XXIV.	5.	Aes	cuſum	1699.	Mola

INDEX SEXTUS

RERUM NOTABILIUM.

A

A Bundantia; vide *Copia*, & *Annona*.
 Ablutio pedum; v. *Pedum ablutio*.
 Adriani VI. electio. Pag. 181.
 Aedificium excitat Innocentius XII. pro mercibus, & vectigalibus. 828. aliud in ripam Tyberis. 829.
 Aedes; v. *Palatium*.
 Agni è quorum lana componitur pallium, in festo B. Agnetis Deo oblato. 32.
 S. Agnetis ossa honorificata à Paulo V. 523. Eidem Templum extruxit Innocentius X. in foro agonali. 634.
 Agonales ludi. 634.
 Agnus Christi Symbolum. 706.
 Alexandri VI. electio. 115. Alexander VI. Portam Sanctam primum aperuit. 125. Lineam statuit in America dividentem Regna Hispanica, & Lusitana 132. Arcem Adriani munit. 133.
 Alexandri VII. electio. 641.
 Alexandri VIII. electio. 785. In numismate numericis expressa. 812. Lateranum solemnè equitatu petiit. 786. Ejus insigne gentilitium explicatur. 801. 807. Elogia ejus tumulo inscripta. 802.
 Alphonsus Estensis Dux supplex ad Pontificem venit. 147. A Julio II. absolvitur. 148.
 Altare magnificentum pro Eucharistia servanda excitat Clemens VIII. 464.
 Alteria stirpis nobilitas. 722.
 Angliæ Rex Oratorem misit Innocentio XI. 776. illum exceptit honorifice Collegium Romanum S. J. 777.
 Angliæ Regnum Ecclesiæ Romanæ reconciliatur. 250.
 S. Andreas Corsinus ab Urbano VIII. declaratus. 571.
 Annonæ typus. 151. 165. 202. 249. 308. 325. 460. Ejus Præfectus Romæ ibid.
 Annona, quid significet. 202. Annonæ horrea extruxit Urbanus VIII. 589. Annonam auget Alexander VIII. 801. v. etiam *Ceres*.
 Anconæ Leocomium extruxit Urbanus VIII. 592. Ejus nomen unde dicatur. *Tom. II.*

424. Quare Dorica ibid. cur Civitas Fidei appelletur ibid.
 Angelus significat Divinam vindictam. 337. Et inspirationem 450.
 Angelorum simulachra in Ponte Aelio. 716.
 S. Anastasie Templum; v. *Templum*.
 Annulus cur gesserit Summus Pontifex. 360.
 Annus Jubilæi celebratus à Clemente X. 724.
 Annum centesimum Societas Jesu solemnè celebrat pompa. 605. Et seq.
 Annus Sanctus, & Jubilæi explicat ur. 22. Quando primum celebratus. 22. Quare variatus. 24. an celebratus fuerit à Martino V. 25.
 Aquæ fontes Bononiæ extruxit Pius IV. 279.
 Aquæ Virginis descriptio. 278.
 Aquam Romam adduxit Sixtus V. camque Felicem appellavit. 402.
 Aquam restituit in Janiculo Paulus V. 532. Ejusdem aquæ inscriptiones. 533. Ejusdem fontem exornat Alexander VIII. ibid.
 Aquæ erogandæ mensura qualis Romæ. 405.
 Arca Noë typus Ecclesiæ Romæ. 733.
 Arcem apud Centumcellas Julius II. extruxit 157. Julius III. munit. 251.
 Arcem propè Bononiam destruxit Gregorius XIII. 341. Ferrariæ fabricat Paulus V. 540.
 Arcem Adriani munit Urbanus VIII. 583. Aliam in agro Bononiensi. 591.
 Arina congregat Urbanus VIII. 588.
 Allaggiu Generale quid significet. 560. 646. 838.
 Audientiam publicam Paulus II. præbuit. 75.

B

B Aglicam S. Petri consecrat Urbanus VIII. 574. Liberianam exornare cepit Clemens IX. absolvit Clemens X. 723. v. etiam *Templum*.
 Baculo Pastoralis cur non utatur Pontifex Summus. 153.
 Ecc 2   Bapit-

Baptisterium Constantini exornat Urbanus VIII. 577. Baptisterium quomodo construendum 578. & seq.
 Baptisma ubique olim fiebat. 577.
 Barbam an Julius II. primum inter Pontifices aluerit. 139.
 Beatificatio S. Francisci Salefii peculiari pompa celebratur. 654.
 Benedictio quo ritu celebranda sit. 354. & seq.
 S. Bibianæ Templum; v. *Templum*.
 Bibliothecam Vaticanam Libris ditat Alexander VIII. 804. Idem domesticam instruxit 807. Vaticanam ampliavit, & exornat Sixtus V. 428. eadem à variis Pontificibus incrementa accepit. 429.
 Bibliothecam publico bono aperuit in Aedibus Sapientiæ Romanæ Alexander VII. 687.
 Bilances Justitiam significant. 48.
 Biretum; v. *Camelaucium*.
 Birro utuntur soli Pontifices supra Rochettum. 65.
 Blanchinus Abbas Franciscus celebratur. 795.
 Bononia à Julio II. liberata. 143.
 Borromæorum Familiæ Symbolum est Humilitas. 527.
 Britannia; v. *Anglia*.
 Budæ expugnatio. 774.

C

Calceum quid. 330.
 Calcei Pontificis; v. *Sandalia*.
 Calisti III. electio. 57. Ante Pontificatum vovit in Turcas bellum gerere. 61. Muros Romæ restauravit. 62.
 Calendarium; v. *Kalendarium*.
 Camelaucium quo utuntur Pontifices, quid sit. 65. 118.
 Cancerarii munus Sede Vacante. 234.
 Campanula cur deferatur cum Umbella in Processionibus. 239.
 Canonizatio, quibus Ritibus variatur. 39. S. Nicolai Tolentini describitur. 44. An fuerit celebrata in Vaticano Templo. 43. S. Rocchi quo Ritu facta 42. Oblationes in Canonizatione non semper eadem. 43. Canoniz. S. Didaci à Sixto V. celebrata. 407. SS. Ignatii, & Xaverii à Paulo V. 548. S. Thomæ de Villanova ab Alexandro VII. 652. S. Francisci Salefii ab Alexandro VII. 654. B. Laurentii Justiniani. 810. Alia à Clemente IX. 711. S. Andreæ Corsini. 571. S. Elisabeth 601.
 Candelabrum Mosaicum Episcopus, & Pontifices significat. 437. Ejus forma describitur. 434. & seq. illud an Titus Romam detulerit. 436.
 Capita SS. Petri, & Pauli in Laterano geminis privata à furibus. 48.
 Capuccinorum Aedes Romæ Urbanus VIII. ædificat cum Templo. 571.
 Capitolium à multis Pontificibus exornatum. 631. Et seq. ejus Aedes excitavit Gregorius XIII. 349. Turrim campanariam addidit. 350. Alias addidit Clemens VIII. 497. Antiqui descriptio. 208. Unde nomen habuerit. 351.
 Cardinales creati ab Innocentio XII. anno 1695. 825. eorum numerus non semper fuit idem. 77. Pileo ante Paulum II. utebantur in Consistorio. 79. Rubrum concessit Innocentius IV. 79. Quid significet ibid. Eminentię Titulum Urbanus VIII. concessit. 80. Designant solum Pontificem non conferunt dignitatem. 796.
 Carola Regina Cypri à Sixto IV. excepta 94. Moritur Romæ. 94.
 Carolum Borromæum inter Sanctos adscribit Paulus V. 525. Ejus Templum; v. *Templum*.
 Carroccium quid fuerit. 239.
 Castri novi expugnatio an. 1687. 765.
 S. Catharinæ Templum sub Pio IV. absolvitur Romæ. 284.
 Cathedra D. Petri depicta cum columba insidente quid significet. 798.
 Catharina Regina Bosnia à Sixto IV. excipitur. 94.
 Cathecumenorum, & Neophitorum domum fundavit Paulus III. S. Ignatio suadente. 221.
 Cæremonias Sacras Paulus V. maxime coluit. 267.
 Cæsaris significatio triplex. 4.
 Centumcellarum Urbem Leo IV. condere incepit 250. Ejus Arx; v. *Portus Centumcellarum*.
 Ceres; vnde dicta. 730.
 Centesimum annum; v. *Annus*.
 Christina Suecorum Regina Romam petiit. 647. Excipitur cum pompa ibid.
 Christus quomodo depictus. 291. In horto an bene pingatur cum Angelo Calicem ferente. 262.
 Chisorum stemma quercu ornatum. 699
 Circum

- Circum Romulus** primū condidit. 225.
Citatorius mons unde dicitur. 827.
Classē in Turcas Paulus III. expedit. 230.
Claves Pontifici oblata simul colligata rubro serico. 114. 450. Cur à Nicolao V. in stemmate depictæ. 49. Quid significant. 252. 260. Quo metallo formata. 235. Cur terna aliquando pictæ ibid. Sunt in signe Basilicæ Laceranensis, & Vaticanæ sed diuersimode dispositæ. 236. Olim numero septem offerebantur Pontifici in eius consecratione. 789. Quid significaverint. 790. Cur clavibus imponatur inbella Sede Vacante. 236. in forma Crucis dispositis pro insignibus utebantur olim Pontifices. 30.
Clementis VII. electio. 185. Multa ille perpeffus. 187. Clementiam ostendit Florentinis. 189. Parcit Romanis coniuuratoribus. 191. Eius fuga ab Arce Adriani. 192. 169. Puteum aperit in Urbe veteri. 192. Pacem firmat cum Cæsarianis. 194. Fortunæ averfæ injuriis superior. 195. Eius pietas in B. Virginem. 197.
Clementis VIII. electio 457. Illi S. Philippus Nerius Pontificatum prædixit ibid.
Clementis IX. electio ejusque possessio ad Basilicam Lateranā. 706.
Clementis X. electio 719. Eius in Deiparam cultus. 722. Beatos quinque inter SS. refert. 727.
Collegium Romanum Societ. Jesu extruxit Gregorius XIII. beneficio omnium Nationum. 352. 357. & seq. Germanicum idem auxit, & dotavit. 363. ejusdem Collegii laudes. 364. In eo laurea doctoratus collata duobus alumnis insigni cum pompa. 364. Collegia alia instituit Gregorius XIII. 376. Et seq.
Collegia Lovanii quatuor pro Alumnis. 183.
Coll. Jurisconsultorum Mediolani Pius IV. instaurat. 275. Ghislerium Papiæ erigit Pius V. 295.
Coll. dictum de Propaganda Fide Romæ dotavit Card. Antonius Barberinus. 837. Eique Innocentius XII. magnam auri copiam tribuit ibid.
Colles Janiculus, & Vaticanus cur Sancti dicantur. 257.
Columna supra Cathedram D. Petri quid significet. 798.
Columnas Trajani, & Antonini restaurat Sixtus V. 393. earum consecrationis Ritus exponitur. 395. Earumdem mensuræ. 397.
Colore Purpureo ut plurimum utitur Pontifex Summus. 450.
Columnam sacrat B. Virgini Paulus V. 518.
Columnarum Familix nomen, & origo 6.
Concilium Tridentinum inchoatum sub Paulo III. sub Pio IV. absolvitur. 275.
Conclave pro electione Eugenii IV. celebratum apud S. Mariam supra Minervam. 38.
Congru Rex Oratorem misit ad Paulum. V. 530.
Constantiæ typus 102.
Confessionem S. Petri exornat Paulus V. 507. & Urbanus VIII. 573.
Consecratio Altaris S. Petri. 462. quo ritu peragatur ibid.
Consistorium publicum apud Lateranum habuit Sixtus V. 414.
Constantia S. Silverii sibi proponit Clemens IX. 708.
Constantini Baptistarium; v. Baptisterium.
Copix typus 111.
Coronę in numismatibus expressæ. 793. Antiquitus signa latitiæ. 794. 51. Et diversæ. 87.
Corona multiplex supra caput Pontificis & à quo tempore. 120. Cur triplex, & quid significet. 122. Ritus imponendi coronam explicatur. 14. Cur à Diacono imponatur. 15. Ubi celebratur 18. 123. Coronam cur gerat Pontifex 18. Pontificia diversimode appellata. 116. Pontificibus non concessa à Clodoveo. 120.
Corona ex olea virtuti tributa. 113.
Cornucopiæ quid. 330.
Corporis Christi delatio in Processione quando incæperit. 665. Quo ritu delatum à Summo Pontifice. 666. A Concilio Tridentino stabilitur. 668.
Cretæ insulæ opem tulit Clemens IX. 713.
Cripta quæ dicitur Ferrata ejusque principium. 612.
Crux Templis præcipue imponitur. 21. Pro malo navis expressa. 55. In vertice Regni Pontificii. 123. Ecclesiæ dominatum peperit. 458. Victoriam parat. 469. In nummis signari solita. 617. Ab Innocentio X. expressa ibid.
Cur

Cur Pontifici, & quo à tempore præferatur. 625. & seq. cur Christi arbor æterna. 774. Quare deferatur in Processionibus. 675. Ejus usus à quo tempore incæperit. 677. Quam formam habeat, 678. Stationalis quæ nam fuerit 679. & seq. antiquitus cum columba, & agno pingebatur. 677. Stationalis cur in Basilica tantum Vaticana servata. 684. In pede Pontificis. 96.

Cuculla quid sit. 65.

Curiam ad Montem Citatorium transfert Innocentius XII. 827.

Cursus quatuor equorum apud Antiquos. 203.

Cursum equorum in carnis privio Paulus II. constituit. 84.

Cyborum Familiæ origo. 107.

D

Dalmatica est vestis Diaconi propria. 16. Eiusdem vestis origo, & forma. 16.

Dæmones fugantur à Pio V. 307.

Deus Pater an bene sub imagine Senis exprimat. 619. Cur Orbem manu sustineat ibid.

Dextera pars an sit honorabilior sinistra. 176.

Diaconus quare coronam imponat Pontifici. 15. Tunica indutus, quæ dicitur Dalmatica. 16.

Diadema; v. *Regnum*.

S. Didaci Canonizatio à Sixto V. celebratur. 407.

Divi titulus cui tributus. 200. Etiam Summis Pontificibus. 201. 254.

Draco typus vigilantia. 326. Symbolum salutis. 378.

E

Ecclésiæ typus est navis. 266.

Ejus dominatum Crux peperit. 458.

Ejusdem unitas. 475. 763.

Ecclesiæ petra non est confessio fidei non cæteris Christianorum, aut Apostolorum. 459.

Ecclesiæ Romanæ perpetuitas. 778.

Ecclesiæ; v. *Templum*.

S. Elisabeth Canonizatio. 601.

Episcopus quilibet dicebatur olim Sacerdos Summus. 241.

Equum æneum in Capitolium transtulit Paulus III. 207.

Eucharistiæ cultus indictus Clemente VIII. 464. In altari variis modis conservata. 465. Vas in quo servatur variis nominibus appellatur. 467. Eugenii IV. electio 29. Eiusdem diadema valde pretiosum. 29.

F

Ferula quid sit ejusque usus apud Pontifices. 154. & seq.

Ferrariæ arcem condidit Paulus V. 540. Ferrariam recuperat Clemens VIII. sine elude 470. Idem Ferrariam petiit, & magnifice excipitur. 472.

Feram; memorem beneficii imitatur Dominicus Jacobatus. 697.

Ferri fodinas aperit Urbanus VIII. 595.

Fides Romana vera est, & unica 337. Ejus fundamenta sunt Apostoli sed primarium D. Petrus. 839.

Florentini absolutionem obtinent à Sixto IV. 103.

Flos vitæ breviter significat. 502.

Flabellorum usus circa Summum Pontificem. 672. Et seq. quid significent ibidem.

Fœdus contra Turcas initum inter Imperatorem, & Poloniæ Regem 747. Et inter eisdem, & Venetorum Rempubliam 750. Firmatum coram Pontifice Innocentio XI. 758.

Fons Villæ Juliæ cur Virginis dicatur. 255. Fons in foro agonali describitur 639. Fontem restaurat Alexan. VII. in Regione Transiberina. 696.

Fortunæ typus. 249.

Forum carnarium Pius IV. Bononiæ statuit. 281. antiquitus quale fuerit Romæ ibidem.

Fortitudo quomodo expressa. 568.

S. Francisca Romana inter Sanctos adscripta. 522.

S. Franciscus Salesius inter Sanctos Relatos ab Alexandro VII. 656. Ejus Beatificatio peculiari pompa celebrata. 654.

G

Gandulphi castrum exornat Urbanus VIII. 594. Aquas illuc adducit, & aerem purgat Paulus V. 594. Gheulii Hæretici; v. *Hæretici*.

Georgius Podiebratus Rex Bohemiæ à Paulo

Paulo II. excommunicatus . 80.
 Gladium benedictum Andree de Auria
 mitit Paulus III. 232.
 Grati animi Virtus in Leone . 697
 Gratia quomodo pingantur . 776.
 Græcorum unio cum Ecclesia Romana in
 Concilio Florentino celebrato sub
 Eugenio IV. 35. Et seq.
 Gregorii XIII. electio . 323. Virtutes, &
 beneficentia . 326. 328. Et seq.
 Gregorii XIV. electio 441.
 Gregorii XV. electio . 545.
 D. Gregor. Nazianeno Sacellum extruxit
 Gregorius XIII. in Basilica Vaticana .
 343.
 Griphus an sit animal fabulosum . 225.

H

Hasta erat olim signum Domini .
 273. ea donabantur olim victores .
 440.
 Hæretici in Flandria dicti Ghenii . 303.
 Hugonotti devicti in Gallia 336.
 Henricus IV. Ecclesie Romane recon-
 ciliatur . 483. Et seq. Ejus absolutio
 à censuris . 485.
 Hermas quid significet . 380.
 Hilaritas ; v. *Letitia*.
 Horrea amplificat Romæ Urbanus VIII.
 589.
 Hospitale S. Spiritus à quo fundatum .
 663. Illud Alexander VII. exornat ,
 ejusque œconomiam curat . 664.

I

Iani portæ bello aperiebantur . 128,
 195.
 Janiculus collis ; v. *Collis*
 Jansenii doctrinam damnat Innocentius
 X. 628.
 Japoniorum Legatio ad Gregorium XIII.
 373.
 D. Ignatii, & Francisci Xaverii Cononi-
 zatio ; v. *Canonizatio* .
 Imagines Sacræ in Numismatibus sub
 Leone X. primum expressæ . 169.
 Imagines expressæ in nummis grati animi
 causa . 256.
 Incensi proprietates Principi conveniunt,
 800.
 Innocentius VIII. Zizimum admittit 109.
 Injurias dissimulat 112. Ejus electio .
 107.

Innocentii IX. electio 449.
 Innocentii X. cultus erga B. Virginem
 618. beneficentia in anno Sancto . 624.
 Innocentii XI. electio 737. Ejus integritas
 in judicando 740. Charitas in pauperes
 741. 744. Ipso regnante multi Roma-
 nam fidem amplectuntur 743. novas
 hereses damnat 743. Ejus fiducia in
 Deum 760.
 Innocentii XII. electio 815. Ejus coro-
 natio 816. Lateranum petit cum pom-
 pa 821. vivit de suo ne patrimonium
 D. Petri minuatur 830. Ejus libera-
 litas erga egenos 831. Palatium Late-
 ranense illis attribuit 832. ejus stem-
 mata ollis expressa nobilitatem famili-
 arum indicant . 832.
 Insigne gentilitium an primum expres-
 serit Eugenius IV. 30.
 Indulgentiarum thesaurus est in Ecc. 22.
 Inquisitionis Tribunal Paulus III. erexit
 Paulus IV. ampliavit . 265. 267.
 Inscriptiones in picturis quis primum po-
 suerit 795.
 S. Joseph cur cum ramusculo virenti
 pingatur . 272.
 Jubilæi vox explicatur . 478. Jubilæi
 annus , qui Sanctus dicitur . 22. Cur
 sanctior cæteris dicatur . 621. redactus
 ad ann. 25. 98. Celebratus ab Alexan-
 dro VI. 125. A Clemente VII. 185.
 A Julio III. 244. A Sixto IV. 105. A
 Gregorio XIII. 331. A Clemente VIII.
 477. ab Urbano VIII. 566. Ab Inno-
 centio X. 624. A Clemente X. 725.
 Illum non celebravit Paulus III. 212.
 Julii II. electio . 139. Ejus Effigies ali-
 quando imberbis, aliquando cum bar-
 ba . 139. Bononiam ab obsidione li-
 berat . 143. Palatium ad jus dicendum
 inceptit Romæ . 145. Immeritò ut cru-
 delis repræhensus . 153.
 Julii III. electio 243. Jubilæum celebrat .
 244. 246.
 Jurisconsultorum Collegium ; v. *Colle-
 gium* .
 Justitia in bilance significatur . 48. Ejus
 typus . 111. 165. 268. 339.

K

Kalendarium corrigit Gregorius
 XIII. 368. & seq.

L

- L** Apis quadratus præclaris imaginibus suppositus. 380.
 Lateranensis Ecclesiæ Possessionem, qua pompa olim adirent Pontifices. 794. quo tempore illa cessaverit. *ibid.*
 Lauretanum Templum; *v. Templum.*
 Laurentanum Oppidum in Urbem erigit Sixtus V. 384. Mœnibus cingit. 385.
 Laurus symbolum Victoriæ. 242.
 Insigne Familiæ Barberinæ. 599.
 B. Laurentium Justinianum inter Sanctos refert Alexander VIII. 810.
 Læticia ramis arborum indicata. 145.
 Ejus typus qualis. 83. Quomodo expressa in nummis. 86. 90. 246. 261.
 Leocomium extruxit Urbanus VIII. 592.
 Leonis XI. electio. 501. Leonis in ore mellificans Apes. 501.
 Leones exprimendi mos in Principum foliis, & apud Januas Templorum. 46.
 Leonis X. electio. 163.
 Leo gratum se exhibet homini. 697.
 Libri sunt sapidissima pabula. 806.
 Et thesaurus. *ibid.*
 Liberalitatis typus. 167.
 Lilia Mediceorum; *v. Mediceorum.*
 Linea dividens Regna Hispanica, & Lusitana in America statuta ab Alexandro VI. 132.
 Lirim fluvium Ponte munit Paulus V. 537.
 Lotio pedum; *v. Pedum lotio.*
 Ludi Agonales; *v. Agonales.*
 Ludovici Cardinalis Templum Divo Ignatio excitat. 551.
 Lupa duobus Infantibus ubera præbens apud Romanos sacra. 228.

M

- M** Agi an fuerint Reges. 811. Cur non semper coronati pingantur. 173.
 Mandias genus vestis. 3.
 Manus è nubibus exerta cur multoties exprimat. 47. Manum alteri præberi ad unionem significandam. 160.
 Marcelli II. electio. 259. Cur nomen retinuerit. 259.

- Margarita Austria Regi Hispaniarum nubet Ferrariæ præsentente Clemente VIII. 489.
 Maria Medicea in Matrimonium data Regi Galliarum. 492. Ejus discessus Florentia. *ibid.*
 Maria Virgo ab Innocentio X. culta. 618.
 Marci Antonii Odescalchi pietas in pauperes. 744.
 S. Martine corpus repertum Urbanus VIII. veneratur 596. Templum ejus nominis erigit. *ibid.*
 Martinus III. cur Quintus dicatur. 3. Ejus electio, & coronatio. 9.
 Maronitæ sub Paulo II. Romanæ Ecclesiæ dogmatibus eruditi. 74.
 Mausoleum Hadriani munitum ab Alexandro VI. 133. Quomodo & à quo tempore in Arcem muratum. 133. & seq.
 Mediceorum in stemmate cur lilia appingantur. 164.
 Michael de Molinos damnatus carcere sub Innocentio XI. 743.
 Miraculi nomen etiam rebus miris tribuitur. 208.
 Mirandulam Julius II. expugnat. 152.
 Missiones ad Infideles plurimas instituit Gregorius XIII. 338. Ad fidei propagationem multo aere dotavit Innocentius XII. 837.
 Mitre origo & usus apud Pontifices. 57. Diversa apud Latinos, Græcos, & Ruthenos. 58. Gemmis ornata Pontifices utuntur. 59. 116. Ejus cornua quid significant. 59.
 Molendina extruxit Innocentius XI. sub fonte Aquæ Paulæ. 536.
 Monetæ probatio. 647. Quomodo fiat Romæ. 562.
 Mons Pietatis, quando fundatus, ejusque progressus, ac leges. 610. Cita-torius, undè dictus. 827. Montis Alti Oppidum in Urbem mutat Sixtus V. 427.
 Mozzetta; *v. Birro.*
 Muros Romæ restauravit Calistus III. 63. A quibus primitum extructi. 63. Alios addidit Urbanus VIII. 585.

N

- N** Activitas Jesu Christi quomodo exprimita. 271.
 Navale Centumcellis edificat Alexander VI. 658.
 Navis

Navis in numismate Nicolai V. quid significet. 55. Typus Ecclesiæ. 55. 89. 266. 327. 426. 494.

Neophiti; v. *Cathecumeni*.

S. Nicolai Tolentini Canonizatio . 39.

Nicolai V. clectio. 49. Urbem exornat. 53. Annum Sanctum celebrat. 54. Ejus Epitaphium Æneas Silvius composuit. 55.

Nomen an semper mutant Pontifices . 259.

Numismata Pontificia sub Martino V. primum vulgata. 1. Antiqua cur verbis, & caracteribus insignita. 72. sunt veluti lapis lydius historiæ. 88. Aliquando laureata; v; *Corona*. Fictitia pluribus modis sunt. 172. Sacra à Pio V. distributa. 309.

Numismata Adriani VI. 181.

- Alexandri V. 115.
- Alexandri VII. 641.
- Alexandri VIII. 785.
- Calisti III. 57.
- Clementis VII. 185.
- Clementis VIII. 457.
- Clementis IX. 705.
- Clementis X. 719.
- Eugenii IV. 29.
- Gregorii XIII. 323.
- Gregorii XIV. 441.
- Gregorii XV. 545.
- Innocentii VIII. 107.
- Innocentii IX. 449.
- Innocentii X. 615.
- Innocentii XI. 737.
- Innocentii XII. 815.
- Julii II. 139.
- Julii III. 243.
- Leonis X. 163.
- Leonis XI. 501.
- Martini V. 1.
- Marcelli II. 259.
- Nicolai V. 49.
- Pauli II. 71.
- Pauli III. 199.
- Pauli IV. 263.
- Pauli V. 505.
- Pii II. 65.
- Pii III. 137.
- Pii IV. 271.
- Pii V. 291.
- Sixti IV. 91.
- Sixti V. 381.
- Urbani VII. 433.
- Urbani VIII. 563.

Tom. II.

Nundinæ in Foro Agonali, à quo tempore inceperint. 636.

O

O Beliseum erigit in foro Minervæ Alexander VII. 701. Quatuor Crucis consecrat Sixtus V. 412. 413. 414. 415. Lateranensem 417. Ante Portam Flaminiam. 419. Pamphilium in foro agonali Innocentius X. 635.

Olivarum corona victoribus tributa. 113.

Oprimi nomen Martino V. tributum 19. Etiam Pio II. 68. Pio IV. 272.

Optimi Principis partes, quæ nam sint. 19.

Ornatus in Veste Pontificia decet. 3.

Oculus signum olim erat adorantis: est etiam pacis, & amoris symbolum. 161.

Officiæ Portum munit Sixtus IV. 99.

Ottobonianæ Familiæ Procere commendantur. 808.

P

P Acis typus. 111. 165. Ejus amor in Leone X. 166.

Palatium Farnesianum Paulus III. excitavit. 214. Vaticano cubicula addit Pius IV. 282. Lateranense cum Mœniano ad Benedictiones extruxit Sixtus V. 416. Quirinale amplificat Paulus V. 510. Munus Urbanus VIII. 593. Illi Ædes addit Alexander VII. 685. In Monte Citatorio ædificat Innocentius XII. 826. Lateranense Pauperibus addit. 832. Apud S. Marcum Paulus II. excitavit 85. 88. Venetis donavit 88. Ad jus dicendum incepit Julius II. 145.

Pallium Pontificium explicatur, & describitur. 30. Et seq.

Paludes Pontinas sicari fecit Sixtus V. 410.

Pantheonis porticum exornat Alexander VII. 703.

Papæ vox explicatur. 140.

Parentem in carcere filia lactat. 732.

Pauli II. clectio 71. Palatium apud S. Marcum excitavit. 85.

Paulus III. Niccam proficiscitur, Casarem allocuturus. 209. Arma suppeditat contra Turcas. 233. Ejus clectio.

Fff

199.

199. Illi Pontificatus prædicatur. 200.
 Pauli IV. electio 263. Eiusdem virtutes. 264.
 Pauli V. electio . 505. E portento prædicatur . 506.
 S. Paulus cur cum gladio , & libro pingatur . 215. an bene à Pictoribus exprimitur ex equo defiliens . 240. Eius imago qualis . 452. & 453. Saulus quare dicretur . 453. Cur sæpe in dextera parte cum D. Petro pingatur . 174.
 Potentiæ typus . 290.
 Pauperibus alendis domum extruxit , & dotavit Sixtus V. 391. illos emendicare offitium veterunt Innocentius XII. aliisque Pontifices . 834.
 Pax quomodo expressa . 245. 274. 247. 568. Firmata sub Clemente VIII. inter Hispaniarum & Galliarum Reges . 488. Sub Alexandro VII. 644. A Clemente IX. conciliata . 713. Alia anno 1679. 746. Per totam Europam tempore Innocentii XII. an. 1699. 823
 Pedum Pontificiorum deosculationis origo . 95.
 Pedum à quo adhibeatur ejus forma , & descriptio . 155.
 Pedum lotio cur dicatur mandatum . 311. quo ordine à Christo facta . 311. Quo Ritu in Ecclesia celebrata . 312. Et seq. non pertinet ad Sacramentum Baptismi . 313. Quo tempore illam exercere incæperint Summi Pontifices . 313. Quo die , & ritu . 315. cur duodecim , & tredecim Pauperibus . 317. Qua religione Pius V. perfecit . 318.
 Pellicani natura . 68.
 Perusia Arcem condidit Paulus III. 226.
 Pestem arcere studet Alexander VII. precibus . 649.
 Petrus Cardinalis Ottobonus celebratur . 808. 813.
 Petra fundamentalis Ecclesiæ quid sit . 459.
 S. Petri confessionem exornat Paulus V. 507. Eiusdem templum extendit , & exornat . 507. Eius primatus ostenditur . 661. 733. Eius imago quomodo pingenda . 452. SS. Petri , & Pauli elogium . 168. eorum effigies quomodo pingendæ . 183.
 S. Petrus aliquando in dextera parte cum S. Paulo expressus . 219.
 Philippinarum incolæ indulgentiis cumulati à Gregorio XIV. 445. Et ab Innocentio IX. 454.
 Pii II. electio . 65. Eius scripta 67. inscriptio sepulchralis . 69.
 Pii III. electio . 137.
 Pii IV. electio . 271.
 Pii V. electio . 291. Eius virtutes . 293. 304. Fœdus in Turcas . 295.
 Pietas erga Pauperes præclara . 732.
 Picturas cum inscriptionibus quis primum expræstit . 795.
 Plateam quæ dicitur Populi exornat Alexander VII. 695.
 Pluvialis Cappæ origo . 2. Eius descriptio 3.
 Pœnitentes publici à Templo exclusi . 128.
 Pœnitentiariorum Sacerdotes Lauretano Templo addixit Julius III. 253.
 Pontem super Litim restituit Paulus V. 537. Alium statuis exornat Clemens IX. 714. Palatinum Gregorius XIII. refecit . 344. Pelicæ flumini imposuit idem Gregorius . 346. Supra fluvium apud Forum Livii extruxit . 347. Felicem Tyberi imponit Sixtus V. 422. Janicularem reddidit Tyberi Sixtus IV. 100. Alio domuncule auferruntur sub Nicolao V. 54.
 Pontifex unde dicatur 4. Dicitur etiam Episcopus non tamen maximus ut Papa . 6. Olim equitabat cum Sacerdotali amictu . 286. Romanus cur dicatur Fidei regula . 661. Dicitur lingua Cælorum , & Dei . 745. Est Dominus Domus Dei . 105.
 Pontificia dignitas à quo conferatur . 796. Et seq. cur dignitatis typus . 260 Eius potestas triplici corona indicata . 123. Pontificis electionis ritus varius . 10. In Sede Porphiretica collocatus . 13. Eiusdem Coronationis ritus 14. Ei cur Diaconus coronam imponat . 15.
 Porta Palatii Vaticani à Paulo V. extructa 508. Sancta cur Cæli dicatur . 622. Cur claudatur in fine Anni Sancti ibid. Piam Pius IV. extruxit cum via pia . 277. Flaminiam aperuit , & viam stravit Pius IV. 286. Alexander VII. exornavit . 647. Portæ Jani ; v. *Jani Porta* . Portæ Basilicæ Vaticanæ earumque nomina . 125. Portam Sanctam aperienti ritus à quo tempore incæperit 125. Illum non celebravit Martinus V. 22. An fuerit talis porta in Basilica Vaticana ante Alexandrum VI. 124. Cur Sancta dicatur . 129. Eius apertio quid significet . 129. Porti-

Porticus in Palatio Vaticano à Julio II. extracta. 158. Aliam addidit Basilicę Alexander VII. 659.
Portum Centumcellarum ejusque Arcem munit Julius II. 157. Julius III. 250. Pius IV. 290. Restauravit Gregorius XIII. 347. Clemens VIII. 496. Urbanus VIII. 586.
Portum prope Fanum Urbem extruxit. Paulus V. 539.
Presbyterium quid significet. 709.
Princeps suaviter regnare debet. 173.
Processo in Festo Corporis Christi; v. *Corporis Christi*.
Processiones, quę dicuntur Letanię majores, & minores quis instituerit pag. 681.
Providentię typus. 276. 324.
Prudentię typus. 249. 568.
Ptocotrophium quid sit. 285.
Pueris mendicis ædificium Innocentius XII. extruxit. 824.
Puteum extruxit in Urbe veteri Clemens VII. 192. ejus putei delineatio. 193.

R

Regnum Eugenii IV. pretiosum. 29. Pontificium; v. *Corona*.
Regnum Dei quodnam sit. 334.
Religionis typus 288. 547.
Roga quid significet 709.
Roma typus qualis 18. 171. 263. Quomodo ab Antiquis depicta. 734. Eam exornare cepit Nicolaus V. 52. Ejus muros restauravit Calistus III. 62. & Urbanus VIII. 585. Sub Leone X. maxime floruit. 170. Cur dicatur alma. 215. Ejus incrementa. 216.
Resurrectio Domini male depicta cum lapide amoto è sepulchro. 289.
Rosę aureę sacrande ritus exponitur. 490
Ruthenos recipit Clemens VIII. 476.

S

Sacellum in Palatio Vaticano Paulus III. excitavit. 233. aliud Paulus V. in Palatio Quirinali. 509. B. Virginie extruxit Paulus V. in colle Esquilino 513. Ejus Sacelli descriptio. 514.
Sacramenti Altaris miraculum in oppido Vulturni 835.
Sacerdos Summus dicebatur olim quilibet Episcopus. 241.
Tom. II.

Sacrorum imagines cur orbiculari circulo coronatę. 92.
Sandalia Pontificum Cruce insignita. 96.
Sapientiam flumen in novum alveum Pius IV. coarctet. 288.
Sapientia dicitur Ædes in qua Romę scientiarum lectiones habentur. 686. eam ampliat Alexander VII. 687. Ibi que bibliothecam extruit, & hortos me dicos addit. 687.
Scolas Bononię Pius IV. ædificat. 287.
Scalas Regias excitat in Vaticano Palatio Alexander VII. 662.
Securitatē parit Sixtus V. 383.
Securitas temporum equis in campo pascentibus significata. 210. Ejus typus. 221. 274.
Sedes porphiretica cur stercoraria dicta sit. 13.
Sedis vacantis symbolum. 234.
Sella gestatoria quo tempore Pontifex deferri cęperit. 739. Ejusmodi Ritus non tribuendus superbix. 740.
Sepulchrum Martini V. à quo formatum. 25.
Serpens Turcarum Tyrannum significat. 461.
Sfondratorum familia insignis qualis. 441.
Siamensis Regis Legatio ad Innocentium XI. 779. Et seq.
Sigilla in lapidibus exculpta Pontificibus olim dabantur. 791.
Sixti IV. electio 91. Dignitatē à Deo sibi datam agnoscit. 92. Reges & Reginas exceptit. 93.
Sixti V. electio. 381. Crassatores è dominio Pontificio idem pellit 382.
Societas Jesu centesimum annum celebrat. 605.
Sodalitas B. Virginis dicta Annuciata ab Urbano VII. hæres instituta. 438.
Spei typus. 269.
S. Spiritus Nosocomium; v. *Hospitale*.
Spiritus Ecclesię dicitur Pontifex. 447.
Stellę juxta Ægyptios omnia gubernant. 745.
Stemma gentilitium Innocentii XI. in Cælo expressum. 745.
Suecorum Regiņe mors, & funebri pompa 805. Ejus Bibliotheca Vaticanę addita 804. v. *Christina*.
Subdiaconi vestis qualis sit. 17. ejusdem Significatio ibidem.

T

T Abernaculum pro Eucharistia; v. *Eucharistia*.

- Taurus in mœnetis signatus. 115.
 Templum Vaticanum à Julio II. instauratur 148. ob id à Suave sed immerito reprehensus ibidem. A Leone X. 178. A Julio III. 243. à Gregorio XIII. 342. ab Innocentio X. 630. eidem tholum imposuit Sixtus V. 412. Illud amplificat Paulus V. 507. Et consecrat Urbanus VIII. 574.
 T. S. Petri in Janiculo. 257.
 - - B. Virginis Laureti Julius II. exornat 149. etiam Clemens VII. 197. idem describitur 149.
 - - S. Crucis fundatum à Pio V. in sua Patria. 305.
 - - B. Mariæ Transpontinæ Pius V. transfert. 320.
 - - B. Virginis in Campitello erectum. 520. aliud Bononiæ. 542.
 - - S. Carolo Romæ in via flaminia. 527. apud Catinarios. 528.
 - - S. Ingnatio excitat Card. Ludovisius 551. Ejus templi fundatio descripta. 552. Et seq.
 - - Conceptioni B. Virginis edificat Urbanus VIII. 571.
 - - S. Anastasie reparat Urbanus VIII. 580.
 - - S. Bibianæ reedificat Urbanus VIII. 581.
 - - Quod dicitur Regina Cæli extructum ab Anna Columna. 603.
 - - Lateranense exornat Innocentius X. 628.
 - - D. Andræ Apostolo facie exornatur jussu Alexandri VII. 650.
 - - D. Nicolao erigit Alexander VII. 651.
 - - S. Mariæ in Via lata exornat Alexander VII. 689. in eo D. Paulus commemoratus fuit 689. Servatur imago Deiparæ à S. Luca depicta. 689.
 - - S. Mariæ in Porticu ejusque imaginem transfert Alexander VII. ad aream Campitelli dictam 691. Ejus Templi descriptio. 693.
 - - B. Mariæ prope Ariciam Alexander VII. instauravit. 694. Et aliud in Aricia construxit. 695.
 - - Minervæ dicatum Romæ. 701.

- - Panteonis; v. *Panteon*.
 - - Deiparæ in Esquilino Colle exornare cœpit Clemens IX. 716. Clemens X. absolvit ibidem.
 - - In oppido Ullini extructum occasione miraculi S. Euchristiæ. 835.
 Thermas Diocletianas B. Virginii sacravit Pius IV. 284.
 Thefaurum in Arce Adriani repositum Sixtus V. 387.
 Thefaurum an debeant servare Pontifices Romani. 389.
 D. Thomas de Villanova inter Sanctos relatus. 652.
 Thomas Despota Peloponenfis à Paulo II. exceptus. 82.
 Thuribulum unde dictum. 799. Cur in sacrificiis adhibitum ibid. Quid significet ibid.
 Tiara; v. *Corona*, *Regnum*, *Mitra*.
 Triangulum SS. Triadem Personarum Divinarum denotat. 620.
 Trinitas in Deo triangulo exprimitur. 620.
 Trites apud Centumcellas fabricari curat Cardinalis Pamphilius. 640. eas fabricat Sixtus V. & dotat 400. v. *Classis*.
 Tuneti expugnatio sub Paulo III. 241.
 Turcæ devicti sub Clemente X. 731. Interpretibus præsignati in Sacra Scriptura. 461. 795. Turcarum obsidio apud Viennam; v. *Vienna*. Expugnatur sub Pio V. 297. Et seq. ejus pugna enarratio. 298.
 Tusculanum Episcopatum restituit Paulus III. 222.
 Typographiam instituit in Vaticano Sixtus V. 432.

V

- V**aticanus Collis; v. *Collis*
 Vaticani nominis origo. 159.
 Vaticano Palatio Portam addidit Paulus V. 508.
 Velini fluminis Alveum Clemens VIII. expurgat. 497. Paulus III. præcludit. 229.
 Vexillum tradendi ritus alicui Duci. 443. 495. A Rege Poloniæ mittitur ad Innocentium XI. 770. 772.
 Via quæ dicitur Alexandrina quænam sit Romæ. 130. Lauretum versus complanata à Gregorio XIII. 344. Via in Colle

- Colle Exquilino aperuit Sixtus V. 416.
- Victorię symbolum laurus . 242. Victoria ex Turcis relata sub Pio V. 297. Curru significatur . 169. Quomodo aliter expressa . 227.
- Vienna obsessa à Turcis anno 1683. auxilio Polonorum , & Innocentii XI. liberatur . 766. & seq.
- Vigilantia expressa à Dracone . 326.
- Villæ Aldobrandinæ descriptio . 498.
- Villam Juliam Julius III. extruxit . 255.
- B. Virgo cur Maria sine cognomine appelletur . 546.
- Virginis Annunciatæ Sodalitas ; v. *Sodalitas* . B. Virginis statuam collocat supra columnam Paulus V. 518.
- Virtus in arduo collocatur . 113.
- Vitæ humanæ brevis symbolis explicata . 26. Et flore . 502.
- Vitta quid significet . 29.
- Umbella supra claves cur Sede Vacante exprimat . 236. & seq. Quid illa significet . 237. Ea qui nam utantur . 238. Cur cum campanula deferatur . 239.
- Unitas in numeris Deum exprimit . 642.
- Unicornium symbolum Principum Farnesianæ Domus . 241.
- Vorum emittit Populus Romanus Templum ædificandi B. Virgini , ut à peste liberetur . 691.
- Urbani VII. electio . 433.
- Urbani VIII. electio . 583.
- Urbini Ducatus Ditioni Pontificiæ additus . 570.
- Urbs , quæ dicitur Leonina muris cincta à Paulo III. 203. 206. Illam ædificavit Leo III. 204. Eandem facravit . 204. Instauratur à Pio IV. 283.
- Urbes in numis expressæ . 51.

Z

Z Izmus Turca admittitur ab Innocentio VIII. 109.

Finis Indicis rerum Notabilium .

REGESTUM

TOMI PRIMI.

S SS SSS SSSS SSSSS

ABCDEFGHIJKLMN O PQRSTVXYZ

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss
Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll

Omnes sunt Duerniones præter SSSSS quod est Ternio.

TOMI SECUNDI.

† ABCDEFGHIJKLMN O PQRSTVXYZ

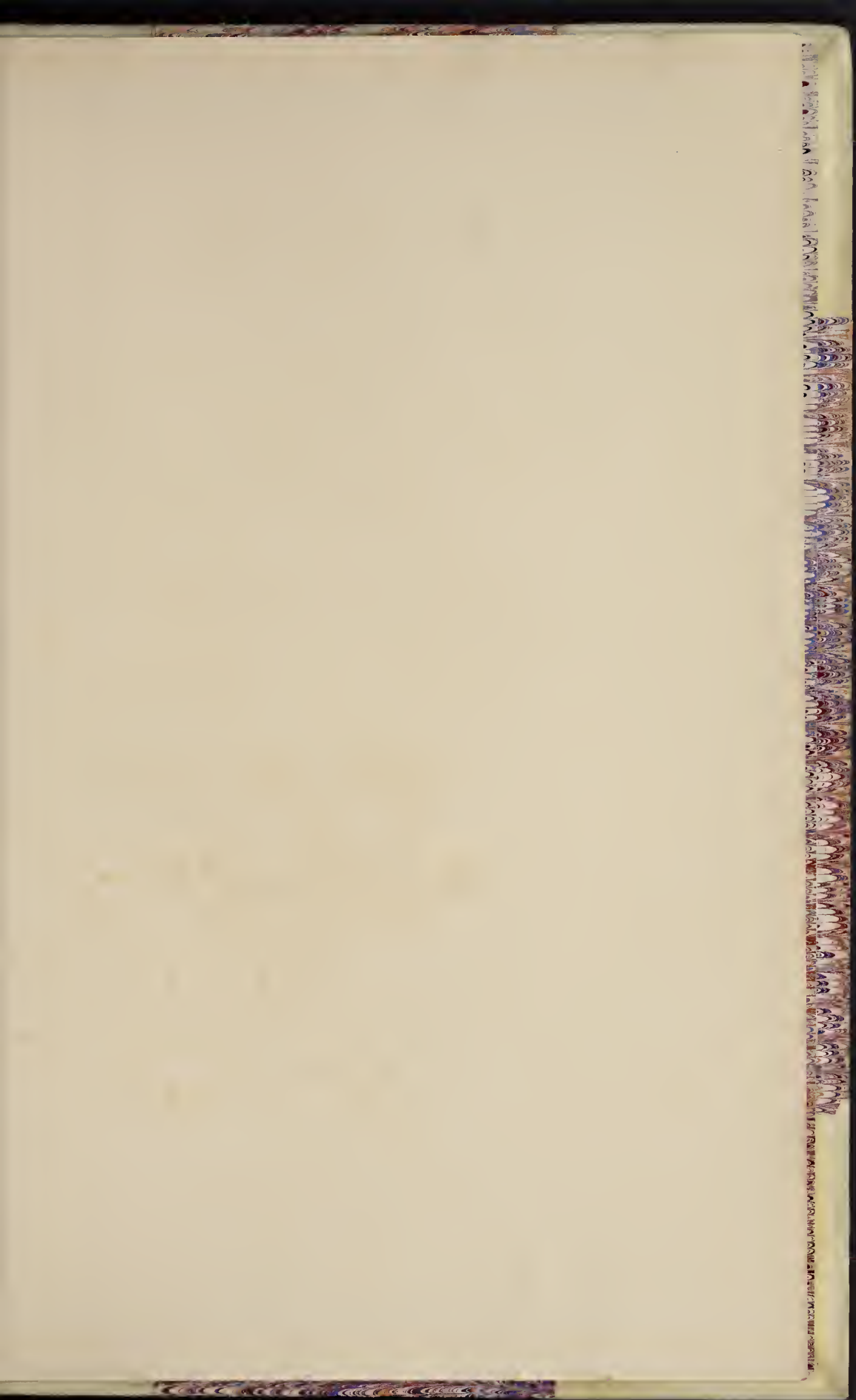
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss
Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff

Omnes sunt Duerniones.

Errata quæ fortuitò irreperunt, Lector eruditus corrigere poterit.

Specimen 1Y-6
P686
- 7
L. 2

